

Contribució a l'etnobotànica de Mallorca. La biodiversitat vegetal i la seva gestió en una illa mediterrània

Maria Esperança Carrió Cabrer

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

FACULTAT DE FARMÀCIA

Departament de Productes Naturals, Biologia Vegetal i Edafologia

Laboratori de Botànica

PROGRAMA DE DOCTORAT

“RECERCA, DESENVOLUPAMENT I CONTROL DE MEDICAMENTS”

**CONTRIBUCIÓ A L'ETNOBOTÀNICA DE MALLORCA.
LA BIODIVERSITAT VEGETAL I
LA SEVA GESTIÓ EN UNA ILLA MEDITERRÀNIA**

MARIA ESPERANÇA CARRIÓ CABRER

Barcelona 2013

CAPÍTOL 3. RESULTATS

1. Introducció als catàlegs etnobotànics i les dades etnogràfiques no referents a vegetals

En aquest apartat exposem la informació recollida en el treball de camp en forma de taules i catàlegs. Distingim entre els resultats que fan referència als informants i les entrevistes, i els que fan referència als tàxons (les plantes) i els seus usos. A la taula 1 es presenta una relació dels informants (el seu codi en aquest estudi), el sexe, l'any de naixement (si l'han volgut referir) i el municipi al qual pertanyen.

El catàleg etnobotànic de tàxons, que inclou la informació de les plantes útils, ocupa la part principal dels resultats de l'estudi. Les fitxes etnoflorístiques completes es detallen al punt 2 d'aquest capítol. Aquest catàleg s'ha generat automàticament des de la base de dades EtnobotCat i posteriorment ha estat editat per a completar els apartats que no contempla la base de dades. A l'annex 11 es llisten tots els tàxons per a poder accedir a la fitxa ràpidament. Els apartats que s'inclouen en el catàleg de tàxons són, per ordre d'aparició en una fitxa idealment completa:

- 1) Nom científic de l'espècie, família botànica i número del plec testimoni, dipositat a l'herbari del Centre de Documentació de Biodiversitat Vegetal de la Universitat de Barcelona (BCN). El catàleg s'ha ordenat alfabèticament pel nom científic.
- 2) Forma vital, corologia i ecologia. Aquesta informació s'ha consultat, per a la majoria de tàxons, a Bolòs et al. (2005).
- 3) Noms populars i transcripció fonètica. En el cas que la citació del nom popular no sigui en català, s'escriu en cursiva. Si aquest nom s'ha referit de manera que és una variant d'algun nom científic o d'un altra llengüa, es refereix entre parèntesis la procedència de la variació. Quan el nom refereix la part, també es recull entre parèntesi; i en cas que la part usada sigui un derivat vegetal (p. ex. vi, vinagre, oli d'oliva, pega negra, sucre, farina de blat, etc.) s'indica com a producte elaborat.

4) Part de la planta usada. Les aplicacions de cada espècie s'agrupen segons la part de la planta utilitzada.

5) Tipus d'ús

5.1 Usos medicinals: s'indica la forma farmacèutica, el tipus d'ús (si és intern o extern), la forma de preparació, el mode d'utilització i posologia, els possibles efectes adversos, la destinació de l'ús (humana o veterinària) i, en algun cas, creences religioses o rituals sobre l'aplicació medicinal.

No en tots els usos obtenim informació de tots aquests àmbits; en aquests casos, ho indiquem amb l'expressió "no consta". Si alguna planta forma part de preparacions on hi intervé més d'una espècie vegetal, la remetem al catàleg de barreges. En l'apartat d'observacions afegim qualsevol altra informació facilitada per l'informant de l'ús medicinal de la part de la planta.

En cada informació obtinguda s'especifica el número de l'informant que ha citat la informació (font) i es fa constar la descripció de l'ús feta per l'informant, ja sigui en la manera de prepara-ho, d'aplicar-ho, o com en la de definir les malalties tractades. Entenem que d'aquesta manera no es perd la riquesa del vocabulari i de les expressions col·loquials ni els matisos que obviaríem usant només termes científics i que ens podria induir a errors a l'hora d'expressar les dades en aquests termes. Per això, sovint s'indiquen en cursiva barbarismes que hem recollit de la parla viva dels informants sempre i quan no apareguin en el DIEC i en el DCVB. Les anotacions que apareixen entre claudàtors són aclariments de l'autora.

5.2 Usos alimentaris: s'indica primerament la font d'informació i després la descripció de l'ús feta per l'informant, la forma de preparació i la destinació (alimentació humana o animal).

5.3 Accions nocives o tòxiques. En diferenciem tres categories segons el grau de toxicitat: baix, mitjà i elevat en funció de la descripció feta per l'informant. També indiquem si la toxicitat per a les persones està en relació amb la utilització de la

planta amb finalitats medicinals, la via d'intoxicació (interna o externa) i si és tòxica per als animals.

5.4 Altres usos: on hi consta la part de la planta i el tipus d'ús.

6) Observacions sobre ecologia, distribució, època de floració, recol·lecció o conservació que ens hagin comentat els nostres informants. Cal remarcar que són anotacions sobre els coneixements dels informants i no s'estandarditzen.

L'apartat de citacions prèvies dels usos medicinals, que en tesis i tesines anteriors apareixia a cada fitxa del catàleg (vegeu Bonet, 2001, Rigat, 2005 i Parada, 2007), l'hem situada a l'annex 9. En aquesta secció s'hi indiquen les propietats medicinals dels tàxons recollides en obres anteriors a aquest treball. Aquest apartat servirà per a fer la discussió del grau de novetat de l'etnoflora mallorquina.

Pel que fa a l'inventari de les mescles, l'estructura és més senzilla perquè s'hi remet des del catàleg de tàxons. Es genera també automàticament des de la base de dades, i inclou mescles medicinals ordenades pel tipus d'ús. Al punt 3 d'aquest capítol s'hi detalla el catàleg de barreges complet, que consta de les següents parts: el codi de l'informant o font, el municipi de l'informant, els ingredients (espècies, famílies i part usada), la forma farmacèutica i l'ús, la destinació, els efectes secundaris si n'hi ha, el mode de preparació i finalment la descripció de l'ús feta per l'informant.

En alguns casos la identificació de l'espècie botànica no ha estat possible, ni tampoc la recollida de la mostra testimoni. Per això, algunes plantes han quedat sense determinar a l'espera que en un futur puguin ser reconegudes. A l'apartat 4 d'aquest capítol s'inclou la taula 2, que presenta una relació de les plantes la identificació de les quals no està clara. S'ordena pel codi intern dels informants.

A més, hem afegit un cinquè apartat amb les dades etnogràfiques que no fan referència als vegetals perquè no es perdin, i també perquè creiem que enriqueixen l'estudi des del punt de vista etnogràfic (taula 3). Es tracta d'una

informació que no refereix usos de plantes ni notes lligades al món vegetal, sinó que recull dades que hem cregut interessants pel tipus de treball i que hem classificat de manera similar als catàlegs etnobotànics, però en un format més obert, sense intenció de quantificar-la: la medicina tradicional amb elements no vegetals, les opinions sobre la medicina tradicional, els canvis en els procediments de preparació de remeis, l'alimentació, els altres usos, els records, les dites, i les creences.

2. Relació dels informants.

Taula 1. Relació dels informants (el seu codi en aquest estudi), el sexe, l'any de naixement (si l'han volgut referir) i el municipi al qual pertanyen

CODI	SEXE	NAIX.	MUNICIPI
001	H	1928	Artà
002	D	1932	Artà
003	D	1929	Santa Margalida
004	H	1924	Capdepera
005	D	1928	Artà
006	H	1912	Artà
007	H	1914	Artà
008	H	1906	Artà
009	H	1921	Artà
010	H	1927	Artà
011	H	1921	Artà
012	H	1917	Artà
013	H	1910	Palma
014	H	1920	Artà
015	H	1950	Artà
016	H	1945	Artà
017	D	1924	Artà
018	H	1928	Artà
019	H	1929	Artà
020	H	1946	Artà
021	H	1982	Artà
022	D	1934	Artà
023	D	1920	Artà
024	D	1931	Artà
025	D	1928	Artà
026	D	1946	Artà
027	H	1923	Artà
028	D	1921	Artà
029	D	1936	Artà
030	D	1934	Artà
031	D	1926	Artà
032	D	1934	Artà
033	D	1926	Artà
034	H	1927	Capdepera
035	D	1927	Capdepera
036	H	1935	Sant Llorenç des Cardassar
037	H	1931	Sant Llorenç des Cardassar
038	D	-	Sant Llorenç des Cardassar
039	H	1939	Son Servera
040	D	1945	Son Servera
041	H	-	Manacor
042	D	-	Manacor
043	D	-	Manacor
044	D	-	Manacor
045	H	1916	Capdepera
046	D	1938	Sant Llorenç des Cardassar
047	H	1932	Sineu
048	H	1923	Sineu
049	H	1941	Felanitx
050	H	1916	Deià
051	H	1943	Valldemossa
052	H	1926	Capdepera
053	H	1940	Capdepera
054	H	1940	Capdepera
055	H	-	Sineu
056	H	1929	Artà
057	D	1920	Campanet
058	D	1926	Palma
059	D	-	Vilafranca de Bonany
060	H	1943	Vilafranca de Bonany

061	H	1930	Escorca
062	D	1940	Petra
063	H	1925	Santanyí
064	H	1925	Santanyí
065	H	1923	Santanyí
066	H	1930	Santanyí
067	H	1926	Santanyí
068	H	1920	Santanyí
069	D	1919	Llucmajor
070	D	1950	Llucmajor
071	D	1945	Campos
072	D	1950	Campos
073	D	1930	Campos
074	D	1936	Campos
075	D	1954	Campos
076	D	1947	Fornalutx
077	D	1932	Fornalutx
078	H	1932	Fornalutx
079	D	1930	Algaida
080	H	1934	Sóller
081	D	1947	Palma
082	D	-	Algaida
083	H	-	Selva
084	D	-	Selva
085	H	1930	Maria de la Salut
086	D	1943	Ariany
087	D	1939	Selva
088	D	1936	Selva
089	D	1932	Selva
090	D	1934	Selva
091	H	1933	Selva
092	D	-	Selva
093	D	1917	Selva
094	H	1939	Bunyola
095	H	1926	Bunyola
096	H	1931	Bunyola
097	H	1930	Bunyola
098	H	1934	Palma de Mallorca
099	H	1930	Palma de Mallorca
100	H	1928	Bunyola
101	H	1937	Consell
102	H	1921	Santa Margalida
103	H	1931	Llubí
104	D	1935	Llubí
105	D	1931	Llubí
106	D	1916	Búger
107	D	-	Maria de la Salut
108	H	1957	Palma
108	H	-	Maria de la Salut

110	H	-	No consta
111	H	1925	Sant Joan
112	D	1946	Sant Joan
113	H	1924	Sant Joan
114	D	-	Sant Joan
115	D	1931	Santanyí
116	D	-	Manacor
117	D	-	Banyalbufar
118	H	1929	Banyalbufar
119	H	1929	Banyalbufar
120	H	-	Banyalbufar
121	D	-	Banyalbufar
122	H	-	Banyalbufar
123	H	1936	Llucmajor
124	H	1951	Porreres
125	H	1936	Porreres
128	H	1966	Sóller
129	H	1935	Búger
130	H	1925	Búger
131	D	1931	Manacor
132	D	1955	Manacor
133	H	-	Costitx
134	H	1924	Costitx
135	D	1926	Costitx
136	H	-	Costitx
137	H	1926	Costitx
138	D	1938	Sant Joan
139	D	-	Sant Joan
140	H	-	Llucmajor
141	H	-	Esporles
142	D	1929	Esporles
143	D	1956	Felanitx
144	H	1933	Manacor
145	D	-	Manacor
146	D	1946	Lloseta
147	H	-	Pollença
148	D	-	Pollença
149	D	1942	Pollença
150	D	1940	Pollença
151	D	1939	Valldemossa
152	D	1920	Marratxí
153	H	1943	Marratxí
154	H	1942	Marratxí
155	H	1941	Llucmajor
156	D	1954	Marratxí
157	D	1937	Marratxí
158	D	-	Marratxí
159	H	1934	Muro
160	H	1941	Muro
161	H	1923	Muro
162	H	1981	Inca
163	H	-	Sa Pobla

164	H	-	Pollença
165	D	1928	Montuiri
166	H	1935	Santa Maria del Camí
167	H	1971	Santa Maria del Camí
168	H	-	Santa Maria del Camí
169	D	-	Esporles
170	D	-	Esporles
171	D	-	Esporles
172	D	-	Esporles
173	H	1931	Esporles
174	H	1935	Ses Salines
175	H	1930	Ses Salines
176	H	1941	Ses Salines
177	H	1941	Ses Salines
178	H	1935	Ses Salines
179	D	1932	Sencelles
180	D	1940	Sencelles
181	H	1926	Sencelles
182	H	1937	Sa Pobla
183	D	1945	Sa Pobla
184	H	1931	Sa Pobla
185	H	1936	Sa Pobla
186	H	1950	Montuiri
187	H	1929	Algaida
188	H	1930	Algaida
189	D	1950	Algaida
190	H	1944	Algaida
191	H	1942	Binissalem
192	H	1923	Binissalem
193	H	1926	Binissalem
194	H	1923	Sencelles
195	D	1931	Palma
196	H	1946	Santa Eugènia
197	D	1931	Palma
198	H	1947	Alcúdia
199	H	1944	Alcúdia
200	H	1930	Alcúdia
201	H	1950	Santa Eugènia

202	H	1937	Lloret de Vistalegre
203	H	1928	Lloret de Vistalegre
204	H	1930	Lloret de Vistalegre
205	H	1927	Alcúdia
206	H	1931	Alcúdia
207	H	1926	Alcúdia
208	D	1931	Alaró
209	H	1934	Mancor de la Vall
210	H	-	Selva
211	H	1933	Mancor de la Vall
212	H	1941	Estellencs
213	D	1942	Estellencs
214	H	1961	Estellencs
215	H	1945	Andratx
216	D	1926	Andratx
217	H	1930	Puigpunyent
218	H	1926	Puigpunyent
219	D	1927	Puigpunyent
220	H	1933	Puigpunyent
221	H	1942	Calvià
222	D	1943	Calvià
223	D	1938	Ariany
224	D	1927	Ariany
225	D	1929	Ariany
226	H	1931	Ariany
227	H	1936	Llucmajor
228	H	1941	Felanitx
229	D	1933	Andratx
230	H	1931	Calvià
231	D	1933	Calvià
232	H	1965	Estellencs
233	D	1932	Felanitx
234	D	1941	Felanitx
235	D	1940	Llucmajor

3. Catàleg etnobotànic de tàxons

***Abelmoschus esculentus* (L.) Moench (malvàcies)**

EC-001

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit originari de l'Àsia. Cultivat com a alimentari.

NOMS POPULARS

ocra [ókrə] (162)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mengen. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Grana

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En plantam per a fer-ne llavor d'any per any.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. No és una planta d'aquí (162).

***Acer opalus* Mill. subsp. *granatense* (Boiss.) Font Quer et Rothm. (aceràcies)**

BCN 3019

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli de l'estatge montà i la muntanya mediterrània. A Mallorca neix als cims de la serra de Tramuntana, en enclotxes de roques i parets rocoses.

NOMS POPULARS

auró [əwró] (061)

blada [bláðə] (061)

USOS ALIMENTARIS

Part aèria jove

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses cabres se'l mengen, per això desapareix. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se fa pes puig Major, per Massanella i per Galilea, sempre a ses muntanyes altes. N'hi ha molt poc i és una espècie a protegir (061).

***Actinidia chinensis* Planch. (actinidiàcies)**

BCN 50774

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit originari de la Xina. Actualment es cultiva en diverses regions (Nova Zelanda, Itàlia), pels seus fruits comestibles i rics en vitamina C. A Mallorca també es cultiva per a consum particular.

NOMS POPULARS

kiwi (fruit) [kívi] [kíwi] (080, 154, 157, 167)

USOS MEDICINALS

Fruit

Laxant

FONT. 157. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan vas restret. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Menjar dos kiwis en haver sopat, i un tassó d'aigua. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Així l'endemà no has de prendre medicament.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En menjam. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONT. 167. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer confitura. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En tenim sembrats al corral (080). Això és modern, no n'hi havia un temps (154).

***Achillea ageratum* L. (asteràcies)**

BCN E-188

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit de la mediterrània occidental. Neix en sòls inundables argilosos.

NOMS POPULARS

alè de bou [əlɔ də bɔw] (019, 080, 124)

alens de bou [əlɔns] (143, 144)

herba de Sant Joan [érβə də sán zuán] (103, 104)

ramell de Sant Joan [rəméɫ də sán zuán] (103)

USOS MEDICINALS

Part aèria florida

Antipirètic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Contra sa febre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antipiròtic

FONT. 103, 104. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Si te cremes i hi ets a temps te poses l'oli a damunt i ja no te bofega (103, 104). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Embrocació (ús extern). PREPARACIÓ. Es posen les flors a dins una botella, l'omplen d'oli verjo d'oliva i ho tenen 40 dies a damunt la teulada, a damunt un terrat, i si plou, plou, i serena... ha d'estar 40 dies en es temps... Als 40 dies el pots llevar, si el vols canviar de botella el canvies, i si no que estiga amb les flors... però si l'has d'emplear molt o això, el poses dins una botelleta... colat (103, 104). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Estimulant

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Estimula, pes cansament general. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONT. 103, 104. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Si te fas una ferida i hi ets a temps te poses s'oli a damunt i ja no te bofega (103, 104). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Embrocació (ús extern). PREPARACIÓ. Es posen les flors a dins una botella, l'omplen d'oli verjo d'oliva i ho tenen 40 dies a damunt la teulada, a damunt un terrat, i si plou, plou, i serena... ha d'estar 40 dies as temps... Als 40 dies el pots llevar, si el vols canviar de botella el canvies, i si no que estiga amb les flors... però si l'has d'emplear molt o això, el poses dins una botelleta... colat (103, 104). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Summitat florífera

Expectorant

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És expectorant. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Només se n'han de posar dues flors. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses ferides dels animals. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

ALTRES USOS

Part aèria

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a donar encens a l'església, cremava i feia fum. Devia fer bona olor.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a esquitxar en agricultura ecològica.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És molt aromàtica.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És com una camamil·la, però grossa. Jo n'he trobades per devers es torrent de Pareis, començant de Lluc cap avall per dins Aubarca. Neix en llocs humits. També en vaig trobar davallant a Pollença, per sa carretera vella (080). N'hi ha molt pes torrent (103).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Part aèria

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

***Achillea millefolium* L. (asteràcies)**

BCN 29616

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit. Cultivat als horts i jardins.

NOMS POPULARS

milfulles [milfújəs] (124)

USOS MEDICINALS

No consta

Antisèptic urinari

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a infeccions de sa bufeta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiulcerós (per a úlceres varicoses)

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les dones, per a afavorir el retorn venós. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En té sembrat a l'hort d'aromàtiques (124).

***Adiantum capillus-veneris* L. (polipodiàcies)**

BCN 91889

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit latemediterrani, de distribució general a Mallorca. Comú en roques, coves, pous, etc. on regalima aigua amb carbonat càlcic.

NOMS POPULARS

falguera [fəlyérə] (051)

falzia [fəlzíə] (019, 051, 061)

USOS MEDICINALS

Part aèria

Antitussigen

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. S'utilitzava per a sa tos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Planta sencera

Antialopècic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Perquè no caigui es cabell. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antidismenorreic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a dolors menstruals. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiictèric

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'icterícia, quan estàs groc. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Calmen sa tos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Gargarisme (ús extern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

No consta

Altres informacions

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Té propietats, però no me recorda quines.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els licorers professionals l'empren per a envellir el conyac.

Cosmètic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a mantenir es cabell ben negre.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Neix als pous, coves, fonts, torrents; sempre en llocs humits (019). Se fa a sa humitat. Falzia també és un aucellet. És una falguereta que se fa dins ses muntanyes d'Artà, per dins ses calaixeres, a sa font des joncs (font de sa Jonquera), a baix de sa Colònia n'hi ha d'aquesta. Hi ha falzia i falzia negra (051). N'hi ha molta per aquí, devora els corrents, per molts llocs se fa (078).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Part aèria jove

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

***Aegilops geniculata* Roth. (poàcies)**

BCN 103555

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit mediterrani. Comú en llocs ruderals, vores de camins i prats secs.

NOMS POPULARS

blat de perdiu [blád də pərðiw] (124)

pèl de moix [pəl də mój] (027)

USOS MEDICINALS

Planta sencera

Diürètic

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Diürètic. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Regulador de la tensió arterial

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a regular sa tensió. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Part aèria

Altres informacions

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es bestiar *soliment* no en menja.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Li diuen blat de perdiu a Felanitx.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Generalment se fa aquí on no se cultiva, perquè a sa terra cultivada bona no medra (027).

***Aeonium* sp. (crassulàcies)**

NOMS POPULARS

cactus [kattu] (149)

USOS MEDICINALS

Suc de la fulla

Antihemorroidal

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Bo per a les morenes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

***Aesculus hippocastanum* L. (hipocastanàcies)**

BCN 29618

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit del submediterrani oriental. Cultivat com a ornamental i rarament subespontani al bosc de ribera.

NOMS POPULARS

castanya agra (fruit) [kəstáɲə áɣrə] (079)

castanya borda (fruit) [kəstáɲə bóɾðə] (218)

castanya d'Índies (fruit) [kəstáɲə ðíndiə] (049)

castanya de castanyer d'Índies (fruit) [kəstáɲə də kəstəɲé ðíndiəs] (124)

castanyer bord [kəstəɲé bóɾt] (123)

castanyer d'Índies [kəstəɲé ðíndiəs] (124)

castaña pilonga (castellà) (061)

USOS MEDICINALS

Fruit

Galactogen

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Si se donen a ses vaques diuen que fan més llet. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

ALTRES USOS

Fruit

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONTS. 079, 124, 218. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Tradicionalment molta gent les demanava per dur-les dins sa butxaca per a ses morenes, i ha de tocar sa pell (124). Dur una castanya agra dins sa butxava va bé per a ses morenes (079). Per a ses morenes la posaven dins una bossa i se la penjaven (218). OBSERVACIONS. Ho deien en temps antics (218).

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fruit

Desaconsellat l'ús intern

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. No se pot prendre perquè és un poc verinós, té mal gust, és agre GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Es castanyer [*Castanea sativa* Mill.] venia de fora, perquè aquí me pareix que hi ha un parell de colònies de castanyer bord a sa Serra Nord i punt (123).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

FONT. 049. Preparat antihemorroidal (veure catàleg de barreges)

***Agapanthus* sp. (liliàcies)**

NOMS POPULARS

agapantus (del nom científic i comercial) [akapantus] (058)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a tenir de ramell.

***Agave americana* L. (agavàcies)**

BCN 46860

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit introduït de Mèxic. Creix en llocs assolellats calents. És cultivada i naturalitzada a Mallorca.

NOMS POPULARS

ágave (castellà) (176)

atzavara [əɖəβárə] (135) [əɖəvárə] (021, 061, 079, 113, 176, 190)

donarda [nonárðə] (106) [donárðə] (227)

pita [pítə] (021, 080)

pita (fibra) [pítə] (079, 106)

pitèra [pitérə] (079, 177)

punta de pita (espina) [púntə də pítə] (189)

punyaiera [puɲələrə] (160)

xeremec (tija) [ʃerəmék] (106)

USOS MEDICINALS

Fulla

Analgèsic

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Ho receptava es curandero des poble, ses fulles fetes com una coca a damunt es cop o a damunt es mal que tenien. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiequimòtic

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Ho receptava es curandero des poble, ses fulles fetes com una coca a damunt es cop o a damunt es mal que tenien. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONT. 160. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern). PREPARACIÓ. La xapen. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONT. 113. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als ulls de poll. No fa mal perquè ja és mort. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Se xapa i se posa a s'ull de poll, torrada. S'ha de reblanir i després surt que pareix un pop, surten tots els nirvis. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Suc de la fulla

Desconegut per l'informant

FONT. 160. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. No sap perquè però és medicinal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Espina

Artisanal: elaboració d'estris de cuina

FONTS. 189, 190. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a treure sa butza dels caragols (190). Per a treure els caragols, amb ses puntes de pita (189).

Fulla

Tèxtil: elaboració de fibres

FONTS. 021, 079, 080, 176, 177, 190. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Amb sa corda de pita en feien fones (021). En feien pita (190). Per a treure-li una fibra i fer-ne fils i cordes (176). De sa pitera en treuen fil de pita, molt important perquè encara ara s'emplea perquè és blanc i és molt fort i molt dur (177). En feien corda, però compràvem pita de sa península, i era cara (080). En feien sa pita (079). OBSERVACIONS. Ho fan a Mèxic. Antigament ho empleaven aquí (176).

No consta

Tèxtil: elaboració de fibres

FONT. 160. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. *Antes* en treien fibra, pita.

Tija

Fuster: obtenció de materials per a la construcció

FONT. 106. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Des xeremec, tallat de lluna, en feien bigues.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. A ca nostra [a Esporles] n'hi havia molt d'aquest, i venien dones de tant en tant "madona, mos donareu una fulla d'atzavara?". Seguien una recepta que tenia un curandero des poble (061). Antigament se cultivava (176). Ell n'ha vist plantacions a Mèxic, on en fan moltes (176). Se fan llargues i tenen una pua a dalt (160). S'estén com una col però amb pues altes per amunt i a dalt té una pua venenosa (160). Per sa Plana, es puig d'en Morro, n'hi ha encara de punyaleres per ses voreres (160). És molt grossa, igual d'un cactus (160). Un temps n'hi havia per molts de llocs (161). Per ses voreres des camí n'hi havia moltes (159). Enimng fa un arbre, diguem, molt alt (159). OBSERVACIONS. A Mèxic encara se cultiva (176).

Agrimonia eupatoria L. subsp. *eupatoria* (rosàcies)

BCN 29619

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit lateuropeu de l'estatge montà i les contrades mediterrànies. Viu a les vorades del bosc i pastures més o menys humides. Comú a Mallorca.

NOMS POPULARS

agrimònia [əɣrimóniə] (019, 101)

herba de garrotillo [érβə də ɣərotílo] (097)

serverola [sərvərçlə] (149)

USOS MEDICINALS

Fulla

Vulnerari

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a curar el peu diabètic. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Coneix un cas que va anar bé.

No consta

Antidiftèric

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a llevar es *garrotillo*, una malaltia en què els malalts tossien molt. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori hepàtic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al fetge. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En neix pel torrent de Jornets i en varen fer planter (101).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

FONT. 149. Preparat antiinflamatori faringi (vegeu el catàleg de barreges)

***Ajuga iva* (L.) Schreber (lamiàcies)**

BCN 6437

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit de les contrades mediterrànies. Creix en pastures seques terofítiques calcàries.

NOMS POPULARS

iva [íva] (049)

ALTRES USOS

Planta sencera

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons.

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Diuen que "s'iva, tot mal esquiva".

***Allium ampeloprasum* L. subsp. *ampeloprasum* (liliàcies)**

BCN 39993

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit mediterrani. Comuna als camps i marges.

NOMS POPULARS

allassa [əjásə] (026)

porrerels [porəɾɛls] (037)

porro silvestre [pɔ̃ro silvéstrə] (177)

ALTRES USOS

Inflorescència

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 026. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer rams.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Pareixen alls.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. No és all de serp (177).

Allium cepa L. (liliàcies)

BCN 28655

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit. Extensament cultivada als horts.

NOMS POPULARS

ceba [səβə] [séβə] (014, 019, 026, 031, 032, 041, 051, 058, 060, 069, 072, 078, 079, 089, 093, 101, 103, 104, 115, 116, 135, 141, 142, 144, 149, 150, 151, 156, 158, 162, 164, 165, 171, 183, 212, 216, 217, 228, 232) [séβə] (099, 156)

ceba (bulb) [səβə] (029, 037, 057)

ceba blanca [səβə bláŋkə] (001, 046)

ceba blavosa [səβə bləvóza] (046)

ceba forastera [səβə forəstérə] (144)

ceba mascle [səβə másklə] (046)

cebolla (castellà) (017)

grell [gréλ] (058, 069, 109, 151, 214, 231) [gréλ] (041)

grell (planter) [gréλ] (051)

USOS MEDICINALS

Bulb

Antiamigdalític

FONT. 057. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses angines. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Fregien ceba amb saïm, bastant, i llavors posaven dins un pedaç doblegat, i mos fermaven un mocador pes cap. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Feia una olor qui era irresistible. Totes ses nines llavors si tenien angines o mal de queixal mos posaven un mocador ferat aquí damunt, negre.

Anticatarral

FONTS. 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al constipat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. Se talla una ceba per la meitat i se posa damunt es comodí. S'ha de respirar tota sa nit. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihelmíntic

FONT. 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tos que feien els cucs quan pujaven. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. Una ceba tallada per enmig, a l'inrevès, posada a devora es coixí. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Desinflama es galindó. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. El tel de sa ceba, posar-lo amb oli calent i embenar-ho tota la nit. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho ha provat i va molt bé.

Antiinflamatori renal

FONTS. 156, 158. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Es suc d'una ceba per als ronyons (156, 158). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (156, 158). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori sinusal

FONTS. 232. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a la sinusitis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ.

Macerar en aigua o decocció i deixar refredar. POSOLOGIA. Absorbir líquid pel nas. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Li va anar molt bé.

Antitussigen

FONTS. 026, 031, 079, 141, 144, 156, 158, 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa tos (031, 079). Per a sa tos nocturna (026, 156). Per a sa tossina (158). Per a aclarir sa tos (144). Per a no tossir els vespres, sobretot per a sa nina (165). Va molt bé per sa tossina (141). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (031, 165). Aerosol (ús intern) (026, 141, 144, 156, 158). Melit (ús intern) (079). PREPARACIÓ. Posar una ceba tallada a damunt es comodí (026, 031). Se talla una ceba, que totes ses venes se tallin, i la poses dins un plat damunt es comodí (156). Davall es coixí (158). A damunt es comodí (144). Ceba tallada (165). Tallar la ceba (141). Trossejar la ceba (trossos grossos). En un bol petit posar-hi una cullerada de mel o sucre i afegir el suc d'una llimona. Deixar macerar a la nevera tota la nit. L'endemà, amb les mans pitjar la ceba perquè acabi de treure es suc. Guardar a la nevera (079). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Durant tota sa nit (156). Mitja ceba (144). Damunt es comodí (165). Mitja ceba tallada durant tota la nit a davall es coixí (141). Cada vegada que te'n recordis, prendre'n un poc (079). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Quan t'aixeques es dematí fa una pudor. Cada dia l'has de canviar (156).

Demulcent

FONT. 150. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a curar-se un esperó. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. S'ha de xapar i fregar-se-la. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONTS. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Diürètic. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Feien tasses bullides de ceba bullida. Primer encalentien s'*aigo*, que bullís una bona estona. Llavors hi posava sa ceba tallada llarguera en quatre trossos i que cogués. Feia una pudor... DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Una tassa de ceba és lo més xerec que hagus begut.

Litotríptic biliar

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Contra es mal de pedra. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Litotríptic renal

FONTS. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a un encòlic nefrític. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Una ceba crua ben taücada (picada) posada dins un tassó d'*aigo*, i la poses a la fresca tota sa nit. Llavors es cola perquè sa ceba també és mala de menjar. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. L'endemà dematí te beus es brou de ceba. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho va fer per a un noi que tenia un encòlic nefrític i a qui li van dir que li triturarien la pedra al ronyó amb un làser. Es brou no és molt bo, però, quan un n'ha de prendre quan té cosa, fa un sacrifici.

Per a trastorns del sistema genitourinari

FONTS. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a malalties urinàries. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a trastorns del sistema respiratori

FONTS. 029. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a quan ses gallines tenen pipida. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. La mengen. DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

Per al panadís

FONT. 032. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al panalís. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. S'hi posa vinagre, se crema en es caliu i s'embenca. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Protector renal

FONT. 001. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Perquè no te pegui cap atac de ronyons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. Se bull i se pren es suc amb sucre. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Resolutiu

FONT. 014, 017. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a curar els grans (014). Per a treure el pus d'una ferida (017). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (014). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (017). PREPARACIÓ. Una closca de ceba amb oli calent dedins (014). Posar un tros de ceba a damunt la ferida (017). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. També s'hi pot posar un tros de xuia (017).

Salutífer

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt bona per as cos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Bulb

Condiment

FONTS. 058, 060, 069, 089, 093, 099, 135, 151, 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a un fritet de xot o de porc (069). L'emplea per fer es xucrut (060). Per a fer aubergínes relenes amb un poc d'herba-sana, un poc de moradux, un poc de juevert, un poc de ceba i un bon *picadillo* (099). Se pren dins ses ensalades (165). Avui dinen de conill en ceba, d'un conillet que els hi regalaren, i ensalada (135). Per a fer un bon sofritet (093). Per a fer es sofrit (089). Sempre que feia faves, ceba amb tomàtiga de ramellet i un bon raig de vinagre, oli i sal (151). Es grell, per a posar a ses sopes escaldades (058). OBSERVACIONS. Això és molt bo per posar damunt una ensalada (060). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer amanides amb julivert i tomàtiga. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONTS. 058, 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer ses sopes (058). Per a fer es sofrit de ses sopes (216). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en oli

FONTS. 109, 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Un manat d'espàrecs, dos o tres carxofes, dos grells i un parell d'ous, això és es meu sopar... i un parell d'olives pansides, colflori... tot això frit és es meu sopar d'aquest temps (109). Se'n posa molta a s'escabetxo (142). CONSUMICIÓ. Plat principal - Sofregit (109). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTS. 093, 115, 151, 162, 212, 217, 231. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar (115). Es mengen (212, 162, 115). Posaven en remull un quilo de cigrons, faves, llenties o guixes i llavors ho posaven entre patates, pastanagó, col, ceba i tomàtiga (217). En menjàvem molts quan no hi havia tanta cosa (231). Per a posar a ses faves cuinades (093). Per menjar cuinat, segons quina ceba tota sola (151). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fulla

Condiment

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Tallava la fulla i era per a fer sofregits. CONSUMICIÓ. Plat principal - Sofregit. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Bulb

Altres informacions

FONTS. 019, 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La ceba crua té les mateixes propietats que l'all (019). Mu mare per exemple tallava aquí [més amunt] per a fer un sofregit, es pròxim dia aquí [més avall]... quan era en es cap, s'altre ja havia crescut (151).

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONTS. 078, 164. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'ha de sembrar en lluna vella (078). Ceba torrada per a desenfitar (164).

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 171. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan diuen: "all, ceba...!" és per a queixar-se.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer *abonos* i purins.

Repel·lents

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Penjades en es raïm perquè no hi vagin els *bitxos*.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En sembram, però ara tenen cuc (041). Hi ha moltes classes de cebes: sa blavosa, sa blanca... però totes són més planes. N'hi ha que són llargueres, i sa mascle és llarguera (046). Ara una vegada que plogui que passarà un poc d'*aigo* sembrarà cols i grells (051). En té de sembrades (116). En sembram a l'hort (149). En tenim a s'hort (162). Tothom tenia el seu hortet i feia cebes (212). Col, ceba i tomàtiga eren la base principal perquè cadascú tenia el seu hortet (217).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Bulb

FONT. 037. Preparat antivaricós (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 046. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 101. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONTS. 103, 104. Preparat anticatarral i antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 183. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

***Allium fistulosum* L. (liliàcies)**

EC-002

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit cultivat. Originària de l'Àsia oriental.

NOMS POPULARS

cebolí [sáβoλί] (151)

USOS ALIMENTARIS

Bulb

Condiment

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer plats, és més modern. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Inflorescència

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Si en tens sembrat i floreix, la flor és molt guapa per a fer rams.

***Allium porrum* L. (liliàcies)**

BCN 28791

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit cultivat. Desconegut en estat silvestre (originat a partir d'*A. ampeloprasum*).

NOMS POPULARS

porro [póro] (051, 099, 105, 106, 165)

USOS ALIMENTARIS

Bulb

Condiment

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer arròs. Per a fer sopa. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 106, 165, 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A ca sa padrina feia un poquet d'hort per ells i sa padrina els donava per berenar pa amb oli amb un porro i ella passava un guster (165). Dos porros torrats i un manat de juevert, trempat, és boníssim (106). Porros amb pa amb oli, i tenien més gust que ara. Ara no sap si esquitxen (165). Es porro si el rabasses, el fas net i el rentes, i amb pa amb oli o trempó és molt bo (177). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (106, 177). DESTINACIÓ. Alimentació humana

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONT. 105. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer cocarrois. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 056. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a cuinar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Feia prebers, auberginieres, domàtiques, o porros.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Té planter de porros (051). En neixen molt per aquí. Ell en coneix sa llavor, així en planta no tant (099).

***Allium roseum* L. (liliàcies)**

BCN 72724

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit de les contrades mediterrànies. Comuna als marges i vores de camins.

NOMS POPULARS

all silvestre [áj silvéstrə] (046)

USOS ALIMENTARIS

Bulb

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer ensalades. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

***Allium sativum* L. (liliàcies)**

BCN 29832

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit. Extensament cultivat. Desconegut en estat silvestre.

NOMS POPULARS

all [áj] [áj]

(002, 003, 008, 018, 019, 020, 021, 023, 026, 027, 029, 033, 035, 037, 038, 039, 040, 042, 046, 049, 051, 052, 054, 058, 060, 061, 062, 063, 069, 071, 072, 075, 077, 078, 079, 086, 090, 093, 096, 099, 100, 105, 107, 108, 109, 111, 113, 115, 116, 124, 138, 141, 142, 144, 148, 151, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 165, 168, 169, 170, 171, 172, 178, 179, 183, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 203, 208, 209, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 219, 224, 226, 227, 229, 230, 231)

all de Sant Pau [áj də sam páw] (123, 225)

all pau [áj páw] (049, 060, 074, 144)

alls de sa *convertació* de Sant Pau (202)

alls paus [ájs páws] (003, 020, 189)

cabeça d'all [kəβásə dáj] (070)

USOS MEDICINALS

Bulb

Antiartrític

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va bé per as romàtic. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiartròsic

FONTS. 003, 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a s'artrosi (003, 019). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (003). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (019). PREPARACIÓ. Alls crus (019). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. En dejú (019). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antibacterià

FONTS. 212, 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Diuen que és antibiòtic, que abans d'haver-hi la penicil·lina era el que se feia servir (212). Hi ha la tradició de prendre un all en dejú perquè té moltes propietats antibacterianes (214). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Una llesca de pa amb un poc d'oli i dos o tres alls, allà fregats i menjar-ho (212). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. T'aferraven alls per tot, et feien menjar all (212). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Suposa que hi ha molta gent que també ho fa això (214). De petit ho feia (212).

Antiberrugós

FONTS. 027, 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Se frega si tens un murinyó (027). Per als fics (141). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (027). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (141). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Se frega, i quan s'ha fregat s'ha de tirar (141). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Anticatarral

FONTS. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als constipats. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emulsió (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció, amb llet. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antieczematós

FONT. 202. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses vermellures. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se fregava. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihelmíntic

FONTS. 002, 008, 018, 020, 023, 026, 033, 037, 042, 060, 063, 069, 071, 077, 079, 086, 090, 107, 108, 111, 115, 138, 151, 156, 158, 165, 170, 172, 179, 186, 187, 188, 189, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 209, 213, 214, 215, 224, 226, 227, 231. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als cucs (002, 008, 107, 108). Per as cruixit de dents, per as cucs (033). Per als cucs des coll (018). Per als cucs (023, 026, 037, 069, 079, 086, 090, 138, 156, 165, 172, 187, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 209, 214, 226, 231). Així els cucs no molesten tant (026). Són bons per als cucs (020). Per a quan tenien cucs (111). Per a matar els cucs (215). Menjar alls crus contra els cucs (213). Per a un qui tenia cucs (077). Posar alls per a ses persones que tenen cucs, sobretot per als nins (060). Per als cucs de sa gargamella (227). Per als cucs, sobretot als al·lots (224). Per una atacada de cucs (186). Per als cucs dels nins (189). Per als cucs, que puguen en es coll i te fan tossir (188). Pes cucs (179). Per als cucs si no tenies tossina (158). Un rosari d'all pes cucs (115). Perquè els cucs no pugin en es coll (063). Per als cucs que pegaven en es coll (042). Per als cucs dels cans (071). Perquè no tinguin cucs els infants (151). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Macerat en aigua (ús intern) (107). No consta (002, 033, 108). Suc greixós fluid (ús intern) (077). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (008, 018, 026, 037, 086, 115, 151, 179, 195, 197, 214). Aerosol (ús intern) (042, 063, 079, 090, 111, 138, 156, 158, 165, 172, 188, 189, 196, 224, 226, 227, 231). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (020, 023, 026, 060, 069, 071, 186, 193, 198, 199, 209, 213, 215). Supositori (ús intern) (187). PREPARACIÓ. Deixar els alls en remull tres dies en aigua i després es beu l'aigua i es tiren els alls (107). Se fa un rosari (018). En rosari (008). Se posava un granet d'all al culet (023). S'hi fa un tall i es posen dins el culet (026). Se fa un tallet a s'all i se posa davall es coixí (026). Posar els alls sota el coixí (214). Ma mare mos posava un collar d'all (111). Se mengen els alls crus (069). Se posava davall es coixí (086). Esclarar els alls i posar-los dins una botella amb un poc d'oli (077). Els posaven un rosari d'all (060). En feien un collar (138, 231). Ens feien un enfilall, un collar d'all (227). En feien un rosari (224). En feien rosaris (158, 226). Alls crus (209). Alls crus picats (198, 199). Davall es coixí (189, 196). A davall es coixí o amb un rosari d'all pelats (172). Rosari d'all (186). Cabeça d'all davall es coixí (195). Se duen a dins es butxacó o es posen a davall es coixí, i te n'has d'oblidar (188). Directe a l'anús (187). Enfilats com un collar (197). A davall es coixí (156, 090). Un rosari d'all (179). N'hi havia que feien un collar d'all, un rosari i els ho penjaven (165). Se feien un collar amb alls pelats o es posava a davall es coixí (063). Feien un rosari (042). Li pos

amb el menjar (071). Penjar un collar d'all's perquè no tinguin cucs els infants. Diuen un rosari d'all's, però no feien un rosari, era un enfilall posats i enfilats (151). Se fa un collar (079). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Posàvem tres all's, havien de ser senars (107). S'empraven tres o quatre all's crus en dejú pelats i sencers (215). En posen un a dins es culet (193). Han de ser tres all's paus (189). Te l'has de posar es vespre quan te'n vas a jeure (063). DESTINACIÓ. Medicina humana (002, 008, 018, 020, 023, 033, 042, 026, 060, 063, 069, 077, 079, 086, 090, 107, 108, 111, 115, 138, 151, 156, 158, 165, 172, 179, 186, 187, 188, 189, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 209, 213, 215, 224, 226, 227, 231, 214). Medicina humana i veterinària (037). Medicina veterinària (071). OBSERVACIONS. Sobretot els all's paus (020). Ho ha sentit a dir (214, 214). No són dolents, però són mals de menjar (069). De petit li ho feien (060). N'hi havia que en feien, però a ca seva no ho va veure mai (197). Li va dir a sa seva néta, que en tenia (165). Jo ho sé cert, perquè tenc un fill que era molt d'aquestes coses (063).

Antihipertensiu

FONTS. 019, 060, 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a baixar sa sang (019). És molt bo per sa sang (060). Per baixar sa tensió (183). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern) (060). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (019, 183). PREPARACIÓ. All's crus (019). Se posa all's esclafats en vinagre, macerat durant cinc o sis dies, després es cola i s'hi posa un litre de vinagre i doble de mel. És una recepta molt senzilla (060). Un all rovegat, i un tassó d'aigua (183). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. En dejú (019). Mig ditet o una cullerada de mel dins un tassó d'aigua (060). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. La recepta la va aprendre d'un llibre que es diu "Así cura el ajo", de Marc Camps, però l'ha feta mil vegades (060).

Antiinflamatori gàstric

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan tenien mal de ventre, se curava. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se fregava per davall sa panxa. DESTINACIÓ. Medicina veterinària. OBSERVACIONS. Anava bé per a cavalls i per a muls. Perquè quan tenien mal de ventre se tiraven en terra i ja no feien feina.

Antiodontàlgic

FONTS. 113, 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al mal de queixal (113). Per a treure ses dents (229). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern) (229). No consta (113). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Un rosari d'all's (229). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Els all's del dia de sa *convertació* de Sant Pau també serveixen per as mal de queixal (113).

Antipneumònic

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a la pneumònia, te *despega* es moc dels pulmons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emulsió (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció, amb llet. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antireumàtic

FONTS. 019, 046, 079. 156, 185, 229, 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per as reuma (019, 046). Per al dolor des reuma (230). Per as reuma (079, 156, 185, 229). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (019, 046, 079, 156, 229, 230). Xarop (ús intern) (185). PREPARACIÓ. All's crus (019). Se mengen crus (046). Picar els all's (230). Se'n feien xarops (185). Se menja (156). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. En dejú (019). Se'n fan novenes. Comences menjant un all, l'endemà en menges dos, i així fins a nou. Després, tornes enrere: 9, 8, 7, etc. Es pot fer per exemple dues vegades l'any (046). Tres all's picats en dejú cada dia (230). Tres all's en dejú cada dia (229). Tres setmanes d'all, i descansar una setmana, i després tres setmanes d'all. En dejú es dematí (156). Tres all's sencers pelats cada dematí. S'han d'enviar (079). EFECTES SECUNDARIS. Sí (229). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Li va desbaratar s'úlceres (229).

Antisèptic intern

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a desinfectar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. Ensumar alls crus. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic urinari

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'inflamació de sa bufeta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Tres vegades al dia. Un parell d'alls picats, que bulli cinc minuts, ho tapes, cinc minuts més i ho coles. Se beu amb mel o amb sucre. Això s'ha de prendre durant vuit dies, i llavors descansas vuit dies, i llavors vuit dies més de prendre. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Amb això no n'he tornat a tenir pus, ho lleva d'arrel.

Antitussigen

FONTS. 070, 148, 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. No tosseixes pus. Te fuig sa tossina (070). Per a la tossina seca (148). Per sa tossina dels vespres (183). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern) (070). Emulsió (ús intern) (070). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (148, 183). PREPARACIÓ. Quan te'n vas a jeure i poses una cabeça d'alls davall es coixí. All picat amb llet (070). Un all rovegat i un tassó d'aigua (183). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Set alls crus cada dematí en dejú (148). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ma mare en prenia i s'anava passejant, i a lo darrer els ulls ja li ploraven (148).

Cardiotònic

FONT. 157. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al cor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Cada dia es dematí en dejú, un o dos alls. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Carminatiu

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a facilitar l'expulsió de gasos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Alls crus. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. En dejú. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Contraverí

FONTS. 019, 202. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a intoxicacions amb bolets (019). Contra es verí (202). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (019). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (202). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (202). PREPARACIÓ. Alls crus (019). Se fregava (202). Se prenia (202). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Estomacal

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Reforça *s'estómagu*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Tres alls crus cada dia es dematí. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hematocatàrtic

FONT. 160. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a aclarir sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. En Joan Peix sempre en menja perquè té sempre sa sang estreta.

Hipoglucemiant

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Són bons per als diabètics. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipocolesterolèmic

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Molt bo pes colesterol. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). PREPARACIÓ. Se posa alls esclafats en vinagre, macerat durant cinc o sis dies, després es cola i s'hi posa un litre de vinagre i doble de mel. És una recepta molt senzilla. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Mig ditet o una cullerada de mel dins un tassó d'aigua. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. La recepta la va aprendre d'un llibre que es diu "Así cura el ajo", de Marc Camps, i l'ha fet moltes vegades.

Laxant

FONTS. 054, 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Laxant. Per a tenir lo des bany regulat (054). Contra s'estrenyiment (189). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (054). Macerat en aigua (ús intern) (189). PREPARACIÓ. Crus (054). Un all en aigua (189). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONTS. 159, 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a curar perdius (217). Per a curar (159). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Vinagre medicinal (ús intern) (217). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (159, 217). PREPARACIÓ. Peles i talles un all o dos a dins d'una tassa de vinagre. Es llesca l'all i se li fa passar (217). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. N'hi havia que en menjaven sencers en dejú (159). DESTINACIÓ. Medicina veterinària (217). Medicina humana (159).

Per a les picades

FONTS. 003, 040, 046, 049, 060, 072, 074, 075, 108, 109, 111, 113, 115, 116, 144, 187, 189, 190, 202, 212, 213, 215, 216, 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a ses picades de paparra, d'abella.. (108). Per a ses picades de paparra (109). Per a ses picades de paparra i aranyes, també per a ses abelles. També te protegeix de ses paparres (una cabeça). És beneït (040). Per a ses picades en general (003). Per a una picada d'abella o vespra (212). Per a les picades (046). Per si te pica un *bitxo*, una abella, una mosca, un moscard (111). Per a les picades de vespa. Es donava amb pipí (215). Per a ses picades d'abelles (216). Si una abella et pica tot d'una una mica d'all (213). Els alls paus són molt bons per a ses picades, són els que van més bé (060). Els alls sembrats el dia de sa *convertació* de Sant Pau i trets es dia de Sant Joan, si te pica un animal, tant si és una paparra o una abella, no s'inflarà (226). Per a una picadura (202). Per a ses picadures (202). Per una picada (189). Tot d'una que te pica una paparra (187). Per a qualche picada (190). Alls paus per a les picades (116). Els alls sembrats es dia de sa *convertació* de Sant Pau serveixen per a una picada de moscard, per a una picada de paparra, d'abella (113). Per a una picada d'abella o de paparra (144). Per si te pega una picada un *bitxo* verinós diuen que si el te fregues te cura es verí. També per si te pica una abella, o si te pica un bereiol, i llavors hi ha sa vespra, que te mossega (115). Per a una picada de paparra (072). Per a una picada de paparra (074). Per a les picades de paparra (075). Per si hi ha una picada de serp o una picada de *bitxo* (049). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern) (109). No consta (040, 113). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (046, 202). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (003, 060, 072, 074, 075, 108, 111, 115, 116, 144, 187, 189, 190, 202, 212, 213, 215, 216, 226). Loció (ús extern) (049). PREPARACIÓ. Es freguen (108). Es piquen els alls (109). Es fregaven (212). Xapes s'all i el fregues per damunt (111). Se frega (216, 226, 144). Se fregava (202). Se prenia (202). Se freguen (189). Fregar (115). En pos a dins unes fregues (049). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Fregat (046). Et fregaven all (215). DESTINACIÓ. Medicina humana i veterinària (108, 109). Medicina humana (003, 040, 046, 049, 060, 072, 074, 075, 111, 113, 115, 116, 144, 187, 189, 190, 202, 212, 213, 215, 216, 226). OBSERVACIONS. Han de ser alls paus (046). A l'estiu alguna vespa el pica a la finca (215). Suposa que hi deuen influir més les llunes que es Sant (060). No curen totes les picades [fa broma referint-se a ses picades d'embarassada] (190). Són els alls paus (049).

Per a trastorns del sistema circulatori

FONTS. 046, 062, 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa circulació hi ha la tradició de prendre un all en dejú (214). És bo per sa circulació (046). Per sa circulació (062). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (046,

214, 062). PREPARACIÓ. Se mengen crus (046). Sempre crus Algun de cuit (062). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Se'n fan novenes. Comences menjant un all, l'endemà en menges dos, i així fins a nou. Després, tornes enrere: 9, 8, 7, etc. Es pot fer per exemple dues vegades l'any (046). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Suposa que hi ha molta gent que també ho fa això (214).

Per a trastorns del sistema musculoesquelètic

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as mal des ossos, dels genolls i ses mans. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Sempre crus i algun de cuit. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a trastorns del sistema respiratori

FONTS. 052, 060, 115, 178. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a s'alè (052). Per a totes ses malalties de s'aparell respiratori (060). Per a boverar-se, fer bavarades (178). Un rosari d'alls pes coll (115). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (052). Xarop (ús intern) (060). Aerosol (ús intern) (178). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (115). PREPARACIÓ. Se posa alls esclafats en vinagre, macerat durant cinc o sis dies, després es cola i s'hi posa un litre de vinagre i doble de mel. És una recepta molt senzilla (060). Fulles de calitre amb alls pelats (178). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Mig ditet o una cullerada de mel dins un tassó d'aigua (060). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. La recepta la va aprendre d'un llibre que es diu "Así cura el ajo", de Marc Camps, i l'ha fet moltes vegades (060).

Per al panadís

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als papil·lomes de davall els dits, que a vegades s'infecten. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Un all picat amb un poc d'oli. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. S'ha de posar abans d'anar a dormir tapat amb una tirit a l'endemà destapar i posar crema corporal. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Li va recomanar un naturista. Amb les dues gotes d'oli, s'all no era tan agressiu.

Regulador de la tensió arterial

FONTS. 027, 052. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Trempa sa sang (027). Per sa tensió (052). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Repel·lent d'insectes

FONT. 154. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Perquè ses paparres no s'aferrin. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. S'ha de dur dins sa butxaca, tota sa cabeça. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Jo n'he duites.

Salutífer

FONTS. 021, 049, 054, 079, 151, 154, 186, 203, 209, 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És molt curatiu (054). En don a ses gallines per a curar-les (021). Els alls són bons crus per medicina (230). Són molt sans (203). Són bons per al cos (209). És medicinal, per a tot (186). És bo per a tot (154). Una cabeça d'alls té propietats medicinals. Deien que servien molt, que donaven salut (151). És molt bo (049). Per a estar sans (079). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (021, 049, 054, 079, 151, 186, 203, 209, 230). No consta (154). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (151). PREPARACIÓ. Presos (203). Alls crus (151, 209). Crus (049, 186). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Dos alls crus es dematí (186). Cada dia els dematins (049). Tres alls sencers pelats cada dematí. S'han de tragar (079). DESTINACIÓ. Medicina humana (049, 054, 079, 151, 154, 186, 203, 209, 230). Medicina veterinària (021). OBSERVACIONS. Ell no en menja tants perquè després fa olor d'all (186).

Tranquil·litzant

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als nirvis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Bulb

Condiment

FONTS. 051, 054, 058, 060, 061, 062, 069, 077, 093, 096, 100, 105, 124, 142, 160, 169, 170, 197, 208, 216, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a salar olives (054). En els aguiats que fa hi posa una cabeça o dues d'alls, senceres. Aquests allets són molt bons (219). A vegades fa all i oli (219). Frega un all a un poquet de pa torrat als vespres (219). Als vespres es fa una tomàtiga tallada i s'hi talla un all ben petitó. S'hi posa oli, una mica de sal i una "lateta d'atún" de les petitones (219). Per a fer allioli (105). Per a posar a ses pilotes (105). Per a fer picades d'all i julivert (216). Per a posar a s'arròs blanc (061). Un temps, un allet amb pa amb oli era mel (069). Jo els alls n'emplei molts per tot (077). L'empleen per fer pilotes de carn de porc. S'hi posa *tanaceto* amb all i juert ben ben picadet i se mescla amb sa carn des porc. Es fan bolletes i les passen per farina i llavors es fregeixen (051). Cru menjat com a pa amb oli (060). Per a menjar en ensalada amb pinya tropical, taronja, metla, herba-sana, meló, oli, llimona i sal, un poquet de pebre bo, sa salsa, i *jamón* i maionesa (060). Per a fer pa en cuit. Posaven *aigo* a dins s'olla, dos alls així un poc esclafats, un poquet d'oli i, quan bullia, hi posaven pa a trossets i un ou, qui en volia. Remenat quedava aquell pa en cuit (062). Per adobar, salar olives negres. S'oliva negra la venen per pansida. L'arreglen un poquet, un poc de vinagre, un poc de sal, dues fulles de llorer i un parell d'alls (100). Per a fer un *picadillo* amb juevert, per ses sopes i as brou (169). Per a posar a ses sopes i en es brou (170). Per a fer dinar (197). Per al brou (208). Per a ses paelles. Moltes vegades torrava un trosset de fetge de gallina. Un cop torrat, un allet, un poc de juevert i un poquet de safrà (208). Cabeces d'alls, els laves sa pell, però senceres (160). Si volies fregir patates amb un oli molt dolent, primer l'has de fregir amb all fins que torni negre, i després ja pots fregir les patates (096). Se posa a s'escabetxo (142). En feien adobats (124). En pos a ses sopes escaldades (058). Per a posar a ses faves cuinades (093). OBSERVACIONS. Li agrada molt fregar s'all damunt es pa, *Antes* de posar-hi sa tomàtiga, per exemple (060). A Menorca no hi posaven ou al pancuit però ells n'hi posaven perquè si no no s'ho menjaven. A Menorca es posa cada dia per sopar i berenar. La seva família de Menorca encara en fa (062). Només salen ses olives pansides, ses altres no (100). Amb *picadillo* de juevert (208). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (219, 060). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONT. 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan fas una greixonera en poses. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en oli

FONT. 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer truita. Talles els alls petits. CONSUMICIÓ. Entrant - Truita. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menja. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb sucre

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Com a beguda refrescant és bona. Se posa alls esclafats en vinagre, macerat durant cinc o sis dies, després es cola i s'hi posa un litre de vinagre i doble de mel. És una recepta molt senzilla. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Bulb

Altres informacions

FONTES. 026, 111, 183, 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feim manats i els penjam a s'ombra (026). Els donàven als soldats perquè no tenguessen por (111). Molta gent no el suporta (216). Si lleves es grell que té dedins, no te puja tant (183).

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONTES. 035, 078, 123, 183, 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per als mals esperits (035). Els alls de Sant Pau se sembraven per Sant Pau i se collien pes dia del Corpus, però això és obscurantisme d'aquell temps (123). S'ha de sembrar en lluna vella (078). Havien de ser alls sembrats es dia de Sant Pau i collits es dia de Sant Joan, i deien que eren beneïts (183). Ha sentit a dir dels alls paus, de la conversió. Ella va néixer dia 24 i a vegades ha provat de posar-se cosa, però no li ha fet res (156).

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONTES. 019, 020, 021, 171. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Diuen que per a desenamorar una al·lota el millor és donar-li una besada després d'haver-se menjat uns quants alls (019). Diuen que els doblers hauria de ser com els alls, que d'un any per s'altre no són bons (020). Quan qualcú diu "Ai!", s'altre li diu "Ai? Ceba/ tomàtiga amb prebe/ sal i oli/ per fer un pa amb oli!" (021). Quan diuen: "all, ceba...!" és per a queixar-se (171).

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTES. 020, 039. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els alls paus se sembren per Sant Pau i se recullen per Sant Joan, i diuen que són els bons (020). A partir de Tots Sants els has de fer de lluna vella (039).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Els alls paus són els sembrats per Sant Pau i collits per Sant Joan (003). Els han de sembrar es dia de Sant Pau, que és dia 25 de gener, i collir es dia de Sant Joan, que és dia 24 de juny, i així diuen que té doble mèrit (027). S'han de sembrar per Sant Pau, dia 25 de gener a s'hora que vulguis, i els treus es dia de Sant Joan quan surt es sol (040). Se sembren els alls el dia de l'aparició de Sant Pau i se cullen per Sant Joan (046). Els alls paus són més medicinals, se sembren dia 25 de gener i se cullen es dia de Sant Joan (049). Es diuen alls paus. En sembra per Sant Pau i els cull per Sant Joan. Fa un hort ecològic on hi sembren cols, alls, faves, lletugues, tomàtigueres i prebes (060). Han de ser alls paus, sembrats dia 25 de gener i collits es dia de Sant Joan, dia 24 de juny, i cada 24 de juny fan sa recollida i els guarden. Com que quan ve es gener i els sembren, treuen i se com a sequen i no són tan bons, aquella temporada són d'altres classes, en tenen d'altres classes que no són d'aquell temps. Enguany ha de provar de congelar-ne un parell per a tenir-ne d'aquells perquè no treguin ull (062). En neixen molt per aquí, all, porro, i tot això, sí. Ell en coneix sa llavor, així en planta no la coneix tant (099). Se sembrava molt a Maria, era un dels cultius principals juntament amb els melons. Hi ha els alls paus que se sembren per Sant Pau i se cullen es dematí *antes* de Sant Joan. Aquests són els medicinals (108). Si sembres els alls es dia de sa *convertació* de Sant Pau (25 de juny), els has de collir es dia de Sant Joan, es temps de sa salve, ben dematí (113). Se'n sembren per Sant Pau, però n'hi ha que se sembren *antes*. Ells els sembren quinze dies o tres setmanes *antes* de Sant Pau, i després per Sant Pau es tornen a sembrar, perquè diuen que serveixen per medicina (115). En té de sembrats (116). El seu germà quan va anar a Egipte, els que guardaven ses piràmides feien tanta olor d'all que tiraven d'esquena. Es seu nét major, en Josep, li agraden molt els alls i sa seva padrina les sent molt, i si ha d'anar a ca sa seva padrina, s'altra, "ai, no puc menjar alls perquè he d'anar a ca sa padrina", i si ha de dormir aquí, tots quants n'hi donis (151). Se sembren es dia de sa *convertació* de Sant Pau (168). En aquell temps havies de mirar un poc ses coses perquè no hi havia res més. Si sembres els alls es dia de sa conversió de Sant Pau, fins es dia de Sant Joan, són més medicinals (186). Els alls que són medicinals són els que sembres es dia de sa *convertació* de Sant Pau i culls es dia de Sant Joan (189). El seu pare i la seva mare ho feien. Ell ho ha sembrat a tal temps o a tal altre i més o menys l'hi ha sortit igual. Diu que no creu gaire en els rotllos de quan s'han de sembrar (per exemple, per Sant Pau). Ell ho ha sembrat a tal temps o a tal altre i més o menys l'hi ha sortit igual (212). El problema de l'all és que molta gent no en pren i el que s'ha de fer és fer-lo una mica més petit i prendre'l tot sencer,

i llavors els problemes d'all ja no es tenen (214). No sap si els alls havien de ser sembrats algun dia en concret. Per Sant Pau, dia 25 de gener, tenien saliva divina. No ho sap exactament (215). Els alls se sembren per gener, es el dia de conversió de Sant Pau, diuen que no piquen. El seu fill n'hi ha sembrat. Li agrada però no és molt allera tampoc. Els alls se sembren per aquest temps [març-abril] i després van creixent. Pel juny o això es cullen i es posen damunt la terrasetta fermats (219). Si els he sembrats es dia de sa *convertació* de Sant Pau, i els trec es dia de Sant Joan, aquests són els bons (226).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Bulb

FONT. 038. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 029. Preparat antihelmíntic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 029. Preparat antihelmíntic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 170. Preparat antihelmíntic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 201. Preparat antihelmíntic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 201. Preparat antihelmíntic (vegeu el catàleg de barreges)

***Allium triquetrum* L. (liliàcies)**

BCN 95566

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit mediterrani. Comú en llocs ruderals humits. També cultivat i naturalitzat.

NOMS POPULARS

vitrac [vitrats] (209, 211)

USOS ALIMENTARIS

Planta sencera

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 209, 211. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menjava amb pa amb oli, cru (209). En menjaven antigament (211). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 209. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa com una cabeça d'all, però s'olor no és tan forta.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se fa per dins torrentons (209).

***Alocasia odora* (Loddiges) Spach. (aràcies)**

BCN 50215

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit originari de l'Àsia tropical. Cultivat com a planta ornamental.

NOMS POPULARS

marquesa [mər'kəzə] (080)

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És un tipus de rapa.

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És de jardineria.

***Aloe ferox* Mill. (liliàcies)**

EC-003

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit (faneròfit) suculent de distribució sudafricana.

NOMS POPULARS

aloe ferox (castellà) (058)

USOS MEDICINALS

Suc de la fulla

Antiàlgic lumbar

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer massatges amb es gel de sa fulla, per a sa lumbàlgia. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Jo vaig curar un home així.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És com un àloe vera, però amb espines, la gent encara no el coneix (058).

***Aloe vera* (L.) Burm.f. (liliàcies)**

BCN 103499

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit originari del nord-est d'Àfrica. Cultivada als jardins i rarament subespontània.

NOMS POPULARS

àloe [áloe] (051, 079)

àloe vera [áloe véra] (080)

aloe vera (castellà) [alóe véra] (030, 032, 049, 051, 052, 061, 086, 099, 115, 129, 156, 176, 195, 197, 224, 226, 228, 233, 230) [aloéra] (134, 135, 144) [oléa véra] (044)

áloe vera (castellà) [áloe véra] (076, 077, 149)

cactus [kátus] (061, 104, 174, 197) [kátu] (076)

rameller [rəme'lé] (189)

USOS MEDICINALS

Fulla

Salutífer

FONT. 166. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt bo. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. El rovegava. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho feia un cosí de s'Argentina de sa dona cada dia en haver dinat.

Suc de la fulla

Abortiu

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És abortiva. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Analgèsic

FONT. 076. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Calma es mal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se xapa i sa popa fa com un llim, que s'ha d'anar estenguent. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiacneic

FONT. 176. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'acne juvenil, aquells granets, és molt bo. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiartrític

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de genolls. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antieczematós

FONT. 226, 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a un èczema, sa picor te fuig (230). Per as mal a sa pell, sobretot ses vermellors de sa cara (226). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Te fregues sa melassa (230). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiequimòtic

FONT. 080, 135, 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als cops (135, 189). Per un cop, en dos dies està bo (080). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. S'hi posa aloera. S'espenya un poc sa fulla i te fa un llim (135). MODO D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Qualque vespre en haver sopat, s'asseu amb ses cames allargades i una bona untada d'aloera. Està mitja hora o tres quarts o així amb allò (135). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiherpètic

FONT. 224. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a un herpes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori faringi

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a reblanir es coll. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se roega. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No té mal gust, se pot menjar.

Antipiròtic

FONTS. 004, 030, 032, 044, 049, 051, 077, 079, 080, 086, 099, 104, 134, 135, 144, 149, 156, 176, 195, 197, 218, 228, 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al cremat (004). Per a ses cremades (032, 030, 049, 086, 156, 230). Per si se cremaven (104). Això és molt bo per a ses cremades (218). Per a una cremada (077, 195). És molt bona pes cremat (051). Per al cremat (228). És bo per a una cremada (099). Molt bo per a ses cremades (197). Per a ses cremades. És la mar de bo (176). Per a una cremada (149). Per a quan mos cremam (144). Per al cremat va molt bé, ni sents coventor ni res (044). Per a ses cremades és molt bo, ja no fa mal (134). Si te cremes i te fas mal i te poses això, ja no sentiràs mal pus. És molt bona (135). Per a ses cremades, ja no te pren i te fa bufogues ni res (080). Per as cremat (079). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (004, 032, 030, 051, 218). Sense forma farmacèutica (Ús directe) (ús extern) (044, 077, 079, 080, 086, 099, 104, 134, 135, 144, 149, 156, 176, 195, 197, 228, 230). Liniment (ús extern) (049). PREPARACIÓ. En talles un bocí i te fregues (004). Se frega sa fulla (032). Sa fulla se frega (030). Xepaven sa fulla (104). Se xapa sa fulla i se posa damunt sa ferida (077). Tot d'una que un se crema, xapa una fulleta, se posa, i amb un quartet està apagat, ja no torna a fer pus mal (051). Te fregues sa melassa (230). Sa bava que fa, com ara sa bava de caragol, s'usa (099). Se posa es gel verd (195). Se frega directament (156). Se frega (149). S'ha de rebaixar amb oli, perquè si no resseca massa (049). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Posar-se fulles cendroses (197). T'ho has de posar tot d'una (044). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ell en té una planta, però no en recorda el nom (218). Es foc, quan un se crema, crema vuit dies, se li fa un forat fondo i va cremant (051). Encara s'usa (228). Tota sa vida s'ha usat (099). Això sempre s'ha fet. El compra en gel (195). En té una a dins sa cuina (176). Això ja és més modern (149). Antigament no ho feien. Si es cremen, tot d'una en cullen una fulla (135).

Antipruriginós

FONT. 195. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa picor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se posa es gel verd. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Això sempre s'ha fet. També el compra en gel.

Antireumàtic

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as reuma. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiulcerós (per a úlceres gàstriques)

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses llagues d'estómag. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Amb suc o amb aigua. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una cullereta de cafè. Amb cinc o sis dies solen estar curades. DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. Si tenen morenes o si sa llaga sagna no en poden prendre perquè perjudica.

Antivaricós

FONT. 195. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses cames. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se posa es gel verd. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Això sempre s'ha fet. També el compra en gel.

Cicatritzant

FONT. 099. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bo per als talls, tot d'una els tanca. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Sa bava que fa, com ara sa bava de *caracol*, s'usa. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Tota sa vida s'ha usat.

Hemostàtic extern

FONT. 077. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a una rapinyada, si te fas un tall i te fa molta sang, te'n talles un tros i te poses aquí, i a l'instant s'atura. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se xapa sa fulla i se posa damunt sa ferida. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a les picades

FONT. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses picades, també ses de puça. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a trastorns de la pell o teixit cel·lular subcutani

FONTS. 052, 176. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Dóna sensació de benestar, de frescor la mar d'interessant (176). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (052). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (176). PREPARACIÓ. Se frega (052). Agafar una fulla d'áloe i posar-se'n per sa cara (176). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho va veure d'un senyor canari que tenia cabres (176).

Reforçant ossi

FONT. 052. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer que un pollastre de tres quilos i *pico* tornàs a caminar, quan s'havia quedat amb ses cames ajagudes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se frega. DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

Salutífer

FONTS. 076, 129, 166. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a purificar (076). Va bé per tot (129). És molt bo (166). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern) (076). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (166). No consta (129). PREPARACIÓ. Dues fulles ben grosses (per ser bo ha de tenir molts d'anys), li llesves ses pues i la capoles. Llavors hi poses mig litre de mel que sigui de per aquí (sense conservants) i cinc cullerades de whisky soperes (076). Se frega (166). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. N'has de beure només deu dies, una cullerada es dematí i una es migdia abans de menjar un quart (076). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Mos va donar sa recepta un frare que va anar per Mèxic i allà no hi havia res més (076). Ho va sentir a dir a Herbes màgiques (166).

Vulnerari

FONTS. 079, 174, 228, 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a una ferida (230). Per una pelada (228). Per a ses ferides (079, 174). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Te fregues sa melassa (230). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Suc de la fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació).

FONT. 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mengen lo de dedins, ara en fan molta propaganda. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

No consta

Cosmètic

FONT. 099. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ara han fet plantacions perquè fan greixos, fan cremes, fan de tot, potets per a sa cara i tot.

Planta sencera

Altres informacions

FONTS. 021, 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Està molt de moda (021). És molt famosa com a medicinal, serveix per a moltes coses (061).

Suc de la fulla

Altres informacions

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Has de pelar s'escorxa de sa fulla, perquè si te fregues per sa roba no se'n va i te queda una taca negra.

Cosmètic

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Si te'n poses te queden ses mans fines.

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Diuen que li varen posar al Bon Jesús quan el varen davallar de sa creu.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Suc de la fulla

Contraindicació

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. No se'n poden posar quan tenen morenes. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És com una pita, tenen una punta que acaba gruixada (004). Es ven molta crema d'àloe i oli d'àloe (051). Sa més famosa és sa vera, però n'hi ha de moltes classes. És una planta que sempre n'hi ha hagut, però fins ara sa gent no l'empleava (079). N'hi ha un a Santa Maria que en ven i té de tota classe d'aloevera. És com un cactus. Tota sa vida s'ha usat, lo que no estava en marxa. Ara han fet plantacions (099). A Mallorca n'hi havia un, que no sap si ho ha llevat, al pla de Sant Jordi. Sa darrera vegada que hi va passar hi havia molt poca cosa. Creu que no és massa antic (134). És com una atzavara (135). Llavors no hi era, ara és molt bona per a moltes coses. Se multiplica. Ja fa anys que en varem sembrar i les varem haver de desarrelar amb una grua (144). En venen però hi ha molta competència. Ells han agafat una línia a dins els cactus i segueixen aquesta línia. A Andalusia hi ha hectàrees i hectàrees d'àloe vera. Sa primera vegada que va veure s'àloe vera va ser a Canàries, a un senyor que tenia cabres. S'àloe vera se cultiva en quantitats industrials, tant a Amèrica com aquí (176). És una planta que és com un cactus (195). N'hi ha 32 classes (197). Era un cactus que tenia unes fulles cendroses (197). És com una espècie de cactus que fa com una crema (218). En té sembrada en es corral (233).

***Alsidium helminthocorton* (Schw.) Kütz (rodemelàcies)**

BCN E-325

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Alga perenne, hemicriptofícia. Es troba a Europa, Àfrica i Àsia. Neix a la zona infralitoral superior. Actualment no és molt freqüent a les Balears.

NOMS POPULARS

herba cuquera [érβə kukérə] (019, 020)

USOS MEDICINALS

Planta sencera

Antihelmíntic

FONTS. 019, 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als cucs (019, 020). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (019). Desconegut o imprecís (ús intern) (020). PREPARACIÓ. Infusió (019). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. En venien a cercar a sa Colònia (020).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Neix a les roques, a la vora de la mar. Se recull a principis d'estiu i s'asseca a s'ombra (019). És fàcilment confusible amb una altra alga [*Sargassum vulgare* C. Agardh.] (020).

***Althaea rosea* (L.) Cav. (malvàcies)**

BCN 6469

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit possiblement d'origen híbrid. Cultivada com a ornamental i rarament subespontània efímera a la regió mediterrània.

NOMS POPULARS

vauma [vávwmə] (058, 128)

vauma loca [vávwmə lɔcə] (144)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONTS. 058, 128, 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És un ramell molt antic (058). Per a fer guapo (144). Vaumes sembrades sí que n'hi havia als jardins per fer maco (128).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És una vauma molt antiga de ramell, sa dona que me la va donar ja és morta (058). Ses vaumes era una planta que ignoraven bastant, excepte aquesta (128). OBSERVACIONS. La va aprendre de gran (128).

***Alyssum maritimum* (L.) Lam. (brassicàcies)**

BCN 29622

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit de les contrades mediterrànies marítimes. Creix a les vores de camins, és bastant comuna. També es cultiva.

NOMS POPULARS

alíssum (del nom científic) [alísum] (162)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Separa zones de l'hort.

Repel·lents

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Repel·lent d'insectes.

***Amaranthus* sp. pl. (amarantàcies)**

NOMS POPULARS

amaranto (castellà) (162)

blets [blét] (162)

cresta de gall [krástə də gáʎ] (162)

moc d'indiot [mód dændiʝt] (162)

moc d'indiot bord [mód dændiʝbbórt] (144)

USOS ALIMENTARIS

Grana

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A Müller [botiga alemanya de productes cosmètics i alimentaris] va veure que es podia menjar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En neix dins s'hort (144).

***Ampelodesmos mauritanica* (Poiret) T. Durand et Schinz (poàcies)**

BCN 95589

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit de les contrades mediterrànies marítimes. Molt comú a les brolles, bosquines i pinedes de Mallorca.

NOMS POPULARS

càrritx [káritʃ] (020, 053, 061, 062, 080, 097, 101, 106, 123, 128, 130, 177)

càrritx femella [káritʃ fəméʎə] (080)

càrritx mascle [káritʃ másklə] (080)

càrritxera [káritʃéɾə] (080) [káritʃéɾə] (099)

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els animals en pasturaven. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Part aèria jove

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 099. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar ses bísties. Ses bísties s'hi aferren molt. Ha de ser tot lo tendre de damunt. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTES. 061, 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Dels animals, a ses someres els agrada molt es càrritx, sobretot es tendre (061). Era molt bo per a ses someres (123). DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Tija

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTES. 020, 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Mos menjàvem sa punta de baix de s'espiga des càrritx, per a xupar (020). Ses bísties en menjaven si era tendre (097). DESTINACIÓ. Alimentació animal (097). Alimentació humana (020).

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa fulla talla com un ganivet.

Artesanal: cistelleria

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien corda. En feien manadets i en feien una trunyella.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n feien vencisos. OBSERVACIONS. Ara ja no se replega.

Tèxtil: elaboració de fibres

FONTES. 061, 080, 097, 101, 130. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fèiem corda. Perquè no talli l'has d'esflorar a una roca (080). Per a fer ses cabanyes o barraques dels carboners. Els carboners de sa muntanya feien unes barraques perquè havien de viure un mes a sa muntanya, havien de dormir allà dedins, i feien amb pals, feien una cabanya ben forrada de càrritx. Si plovia, *s'aigo* genegava, perquè aquesta fulla és molt genegadissa i no entrava dins sa caseta (061). En feien cordes. Collien es càrritx i en feien vencisos, i llavors de vencisos en feien cavallons (123). Per a fer corda. No es tallaven perquè no tenien call, no s'aferrava tan fàcil. No duïen guants (097). Se'n feia corda i garbes (101). En fèiem vencisos per a lligar ses garbes de gra, de civada (130). OBSERVACIONS. És fortíssim, i era amb lo que fermaven garbes, sa palla i tot això (080). Ho havien de fer en verd, i quan era sec ja no tallava (101).

Part aèria florida

Maneig agrosilvopastoral: ús en la matança del porc

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a socorrar els peus dels porcs. N'havien de posar dos perquè un no bastava, s'apagava.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 053. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Anàvem a collir càrritx.

Tija

Altres informacions

FONTES. 099. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer ses *sombrilles* de platja (099). Els carboners hi feien sa caseta per jeure quan feien es carbó. El posaven com esteulada i no hi cau ni una gota dedins. Has de posar sempre es bri tirant per avall perquè no s'aferra *s'aigo*, llenega, i si el poses al revés s'aferra i *s'aigo* entra a dins sa barraca, i sempre es manat, un damunt s'altre, un llenega a damunt s'altre (099).

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTES. 080, 097, 106, 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es càrritx espigat servia als hortolans per a fer ses canyisses de ses tomatigueres, cobrir ses tomatigueres, i després per a posar a davall, una capa de càrritx (080). En feien els vencisos per fer ses garbes (097). Per a tapar ses barraques i ses sitges (097). Eren per a fer ses garbes (106). Té molta importància perquè antigament no hi havia vencisos, i *entonces* anaven i tallaven es càrritx, li feien voltes, voltes, voltes i li feien un nus en es cap. L'empleaven per a formar ses garbes (177). OBSERVACIONS. Ell no ho ha conegut però ho ha sentit a dir i ho ha llegit als llibres (177).

Tèxtil: elaboració de fibres

FONT. 099. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. L'empleaven per a fer corda de càrritx per a fer ses garbes quan segaven es blat o s'ordi o lo que fos per dur a s'era per a batre.

Tèxtil: elaboració de teixits

FONTS. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien esteres (177). En feien capells (177).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Al regueró que hi ha en es camí que va de Petra a Artà només hi ha càrritx i fems... és una llàstima! (062). L'anàvem a cercar a sa Comuna, un pic cada 15 dies. Posàvem unes grans piques, el posàvem en remull, cada dos o tres dies un feix de càrritx. Mon pare el segava i noltros érem al·lots i l'enfilàvem i cap as carro. També l'anaven a cercar a s'Arrom, a Bini i a sa Mola, eren zones d'ombres. A un li deien càrritx femella i a un altre càrritx mascle, perquè n'hi havia un que espigava i n'hi havia que no, i els que aprofitaven eren aquests qui no espiga perquè és llarg i no fa aquelles canyes per damunt (080). Aquí n'hi havia molt, però ja era *basto*. Se feien uns enfilalls de 25 o 30 d'aquestes i pesaven un quintar! I anaven a cercar-lo, en no tenir feina anaven a cercar càrritx i feien aquells enfilalls. Ha sentit a dir que hasta de pes baixos venien, quan venia sa temporada, a comprar i el se'n duien per ses bísties perquè aquí as càrritx tendre feien unes manades i eren unes manades que se feien com això (com es cul de sa cadira) d'amples (097). Hi ha una pedra des molí, que capolava es càrritx (106). N'hi havia prop de s'*aigo*, a llocs que hi ha albuferes i llacs. A s'Avall n'hi ha dos, són salats, i a ses èpoques de pluja s'hi posa molta d'*aigo* i no és tan salada (177). Anàvem a segar càrritx per s'Albufera de Sa Pobla (130).

***Anagallis arvensis* L. (primulàcies)**

BCN 95557

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit pluriregional. Molt comuna a les contrades mediterrànies i a l'estatge montà. Apareix en cultius, erms i vegetació ruderal.

NOMS POPULARS

anagall [ənəjɛʎ] (143)

herba sabonera [érβə səβonérə] (143)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És una floretina vermella i una floretina blava. Un temps només en veia de blava, i ara en veig més de taronjada. Que són unes plantetes petites (143).

***Anagyris foetida* L. (fabàcies)**

BCN 16938

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit (macrofaneròfit) caducifoli probablement introduït del mediterrani meridional. Creix en màquies i vores de camins, moltes vegades subespontani o naturalitzat.

NOMS POPULARS

garrover bord [gərové bórt] (099)

garrover de dimoni [gərové də dimɔ̃ni] (099)

garrover del dimoni [gərové dəɫ dimɔ̃ni] (021, 201)

ALTRES USOS

Part aèria

Altres informacions

FONT. 021. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Si una cabra en menja, es formatge fa vomitar.

***Ananas comosus* (Stickm.) Merr. (bromeliàcies)**

BCN 46084

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit originari del Brasil, cultivat extensament a les regions tropicals i subtropicals, pels seus fruits comestibles; també s'utilitzen les fibres de les seves fulles.

NOMS POPULARS

piña tropical (infructescència) [píjɲə tropicál] (060)

USOS ALIMENTARIS

Infructescència

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar en ensalada amb meló, taronja, metla, herba-sana, alls, oli, llimona i sal, un poquet de prebe bo, sa salsa, i *jamón* i maionesa. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

***Anemone coronaria* L. (ranunculàcies)**

BCN 17399

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit de les contrades mediterrànies marítimes. Cultivada com a ornamental.

NOMS POPULARS

anemones [ənemónəs] (041)

ALTRES USOS

Part aèria florida

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 041. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a adornar sa casa.

***Anethum graveolens* L. (apiàcies)**

BCN 83632

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit. Neix en conreus, vores de camins, etc., procedent d'antics cultius, a les contrades mediterrànies seques (i l'estatge montà). Cultivada.

NOMS POPULARS

anet [ənét] (151)

USOS ALIMENTARIS

Grana

Condiment

FONT 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a condimentar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

FONT 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a condimentar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Ornamental: jardineria

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Com a planta ornamental. OBSERVACIONS. Ara s'utilitza molt però antigament ja s'havia utilitzat.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Molta gent no el coneix. És una espècie de fonoll, però més prima. Com a mallorquí no el coneix (151).

***Annona cherimola* Mill. (annonàcies)**

EC-004

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit originari de l'Amèrica del Sud. Cultivada pels seus fruits.

NOMS POPULARS

xirimoia [ʃirimóʝə] (080)

xirimoia (fruit) [ʃirimóʝə] (080,142)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTS. 080, 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar (080). Se mengen (142). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Necessiten que els esquitis amb un insecticida que venen a sa cooperativa (080).

***Anthemis cotula* L. (asteràcies)**

BCN 29835

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit pluriregional. Creix naturalment en terres cultivades i en pastures més o menys nitròfiles de l'estatge montà a les contrades mediterrànies. És rara a Mallorca, per això s'hi cultiva.

NOMS POPULARS

camamil·la pudenta [caməmíllə puðéntə] (049)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És una casta de camamil·la que tenia en es corral i me la va dur un foraster de sa península (049).

***Anthyllis cytisoides* L. (fabàcies)**

BCN 20700

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit de les contrades mediterrànies marítimes. Molt comuna a les brolles calcícoles, en llocs assolellats prop dels pinars.

NOMS POPULARS

botja de cuques [bódʒə də kukəs] (080)

ALTRES USOS

Part aèria

Altres informacions

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a ses cuques de seda. S'aferraven a sa botja i les cuques s'aferraven i feia de més bon agafar es *capullo*.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Aquí a sa carretera n'hi havia bastanta, fa una floreta groga (080).

***Antirrhinum majus* L. (escrofulariàcies)**

BCN 46074

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit latemediterrani. Diverses cultivars s'empren en jardineria. A Mallorca és rara, sovint subespontània.

NOMS POPULARS

boca de dragón (castellà) (086)

boca de lobo (castellà) (051, 149)

boca de lleó [bókə də ləó] (062)

ALTRES USOS

Planta viva ex situ

Ornamental: jardineria

FONTS. 086, 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una planta per a tenir al jardí o dins un cossiòl (086). Per a sembrar al jardí (149).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Fa oloreta (051).

***Apium graveolens* L. (apiàcies)**

BCN 46859

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit de les contrades mediterrànies i l'estatge montà submediterrani. És pluriregional (subcosmopolita). Viu en jonqueres i herbeis dels sòls humits, però és rara. Normalment és cultivada.

NOMS POPULARS

àpit [ápit] (002, 019, 034, 051, 054, 056, 077, 078, 099, 151, 165, 169, 197, 231)

àpit bord [ápib bórt] (101, 116)

àpit salvatge [ápit sæwvácǵə] (228, 233, 234)

àpit silvestre [ápit silvéstrə] (101)

USOS MEDICINALS

Arrel

Diürètic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Diürètica. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Abortiu

FONT. 078. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. En quantitats grosses era per a avortar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Eren receptes una mica especials, però en consum gran, però per a posar en consum normal no passa res.

Antihipertensiu

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Tenc por que no sigui per a sa tensió alta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Té cosa.

Antiinflamatori faringi

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de coll. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emulsió (ús intern). PREPARACIÓ. Cuites amb aigua i mesclades amb llet. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiprostatític

FONT. 034. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa prosta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se sol mesclar amb es ginebró i un poc de fonoll.

Antitussigen

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emulsió (ús intern). PREPARACIÓ. Cuites amb aigua i mesclades amb llet. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONTS. 034, 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a s'urí (034). És molt bo pes renyons. Com que és molt diürètic empeny, empeny ses pedres, els càlculs, empeny i moltes vegades se fan ses pedres (051). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (034, 051). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (051). PREPARACIÓ. Decocció (034). Bullit (051). Amb s'ensalada (051). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Cru és igualment bo (051).

Litotríptic renal

FONTS. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És molt bo per as renyons. Com que és molt diürètic empeny, empeny ses pedres, els càlculs, empeny i moltes vegades se fan ses pedres. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Bullit. Amb s'ensalada. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Cru és igualment bo.

Per a l'afonia

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a l'afonia. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emulsió (ús intern). PREPARACIÓ. Cuites amb aigua i mesclades amb llet. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a la retenció urinària

FONT. 034. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa incontinença. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. En bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Diürètic

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Diürètic. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONT. 116. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a curar-se. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. PREPARACIÓ. Llet de cabra i àpit bord. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Planta sencera

Afrodisíac

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Efecte afrodisíac. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Si se menja àpit més o manco cada dia durant una llarga temporada. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Condiment

FONTS. 002, 051, 054, 077, 165, 169, 231. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se posa a n'els caldos (054). Per a cuinar caragols (002). Per a fer aguiats (002). L'empleam pes brou, un brotet (077). Se pot fer un brou de carn amb àpit bastant favorit (051). Amb s'ensalada (051). Per a posar en es bullit i en es brou (169). Per a fer brou (165). Per a posar als caragols i per a fer brou (231). OBSERVACIONS. També amb fonoll, herba sana, moradui, pampalei i *tomillo*. Un manadet fermat per a donar gust (002). Fa molt bona oloreta (077). Un brou de sopa (051). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (051). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menja amb ensalada. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Condiment

FONTS. 151, 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Com a planta per a fer brou l'ha vist emprar sempre (151). Per a fer caragols (197). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Cru és més modern. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria jove

Condiment

FONT. 051, 056. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar als aguiats. A sa rectoria de s'Arracó es veïnats anaven a cercar un brotet d'àpit per posar en es bullit (051). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Té un altre gust que es juevert.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 034. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Això de l'àpit qui mos ho va dir va ser un massatgista que donava massatges a na Bàrbara, i en una ocasió va venir aquí i va veure s'àpit i va dir: "Això és s'herba millor que hi ha per a curar això de sa pròstata, de s'urí, sempre que estàs net de càncer, desembossava".

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Hi ha un àpit petit perquè ara s'àpit ja serà mort, també (051). Neix per dins ses figueres de moro i en camps abandonats (101). Tothom el té (151). Hi ha s'àpit mallorquí i s'api castellà (169). En feia manadets per a vendre (197). Ses bísties no en mengen (228). Se fa salvatge, no és plantat (234).

***Arachis hypogaea* L. (fabàcies)**

BCN 46858

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit cultivat d'origen tropical.

NOMS POPULARS

cacauet (fruit) [kakawét] (096)

ALTRES USOS

Epicarpi

Obtenció de combustible: carbó

FONT. 096. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a cremar.

***Araucaria heterophylla* (Salisb.) Franco (araucariàcies)**

BCN 67780

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit originari de l'illa de Norfolk (Pacífic sud). Cultivada com a ornamental.

NOMS POPULARS

arbre de pisos [áβrə ðə pízos] (142)

ALTRES USOS

Planta viva ex situ

Ornamental: jardineria

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se solen plantar als jardins per a fer guapo.

***Arbutus unedo* L. (ericàcies)**

BCN 29836

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perennifoli. Molt comuna en màquies i alzinars de les contrades mediterrànies. Sovint cultivada.

NOMS POPULARS

arboça (fruit) [ərβósə]

(021, 049, 061, 069, 076, 078, 080, 090, 099, 106, 143, 144, 169, 170, 172, 182, 183, 184, 185, 190, 192, 193, 197, 213, 215, 217, 220, 221, 223, 224, 225, 226, 227)

arbocer [ərbosé] (061, 099)

arbocera [ərbosérə]

(003, 010, 021, 080, 046, 049, 069, 106, 123, 143, 149, 150, 162, 201, 212, 217, 224, 225, 226)

modroño (castellà) (099)

USOS MEDICINALS

Arrel

Antihipertensiu

FONT. 010. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a rebaixar sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. No record perquè era bo. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fruit

Antidiarreic

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Crec que són astringents perquè tenen molt de pinyolí. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Diürètic

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'orina. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 003, 021, 046, 061, 069, 076, 080, 090, 099, 106, 123, 144, 149, 150, 162, 169, 170, 182, 183, 184, 185, 190, 192, 193, 201, 212, 213, 220, 221, 223, 225, 226, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mengen (021, 123, 169, 182, 183, 185, 190, 223, 226, 227). Per a menjar (080, 099,

144, 162, 212, 213, 220, 221). Si en menges moltes, engata (046). Ses arboces són bones per a menjar (069). En menjàvem de sa muntanya (076). En menjàvem (090, 106, 170, 192, 193, 201, 225). En menjam (149, 150). És una fruita comestible, és molt bona i molt dolça, i ara és es temps [novembre] (061). Se mengen (184). En menjàvem (224). OBSERVACIONS. Per a ser bona ha de ser ben vermella i ben madura (061). Això no falla, això no importa dir-ho (212). DESTINACIÓ. Alimentació humana

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONTS. 021, 099, 149, 172, 197, 215, 217, 224. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer confitura (215, 217). Per a fer gelea. La feien filtrant la confitura i tot el suc es cou a foc molt lent. És una confitura molt més cuita, però filtrada amb un colador xinès (215). Per a fer confitura. Sa confitura més bona que ha menjada és d'això, d'arbocer, d'arboces, una cosa molt fina, molt fina (099). Per a fer confitura. No importava posar-hi sucre, era molt dolça (197). Se'n fa confitura. És ben bona i no engata (021). N'hi ha que en feien confitura (224). En feien confitura (172). Se'n fa confitura (149). OBSERVACIONS. Son pare també en feia amb arboces senceres. És una cosa divina (215). En una possessió de nom Son Guitard, d'Alaró, hi havia sa madona i cada any ne feia, de confitura, molt fina, molt fina... Té molts de pinyols però hi ha uns pedaços que se diven fogassers, que hi feien es formatge, són uns quadres, els mocadors aquests, i posaven dedins, i els premsaves i només surt es suc, pinyol no en passa (099). En feien a can Pereió. S'arboça té molt de pinyolet i no se pot passar, ho feien amb un fogasser per a fer formatge (197). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fruit

Altres informacions

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A jo, ses arboces no m'han emborratxat mai.

No consta

Ornamental: jardineria

FONT. 212. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Tallaven un d'això d'arbocera i feien un cossioll i hi ficaven s'arbocera.

Part aèria

Ornamental: elaboració de rams

FONTS. 049, 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan rams (049). Per a fer rams, tot i que està mig privat. I per a posar en es Betlem (143).

Planta viva ex situ

Ornamental: jardineria

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer partió.

Tija

Fuster: ús fuster

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una fusta brillada.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fruit

Intoxicació etílica

FONT. 003, 021, 046, 049, 061, 080, 099, 143, 169, 182, 183, 184, 185, 190, 201, 221, 225, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Si en menges molts diuen que engaten, perquè tenen molt d'alcohol, però per engatar n'has de menjar un quilo, i si en menges una o dues ja t'infla. Tenen alcohol, per això emborratxen (049). Les arboces també diuen que engaten (221). Si en menges molt engata i sa borratxera no la te curen en tres dies... No dura més de vuit dies, sa borratxera, no.. (099). Si menges moltes arboces diuen que

engaten (021). Si menjaves moltes arboces, engataven (225). Si en menges moltes, engata; s'ha de menjar *despicis* (227). Si en mengen moltes, engaten (182, 184, 185, 201). Si en menges moltes vas de banda a banda (169). Si són madures, te fan agafar una bona moixa (190). Si en menges moltes, engaten (183). Se veu que fan una fermentació potent (143). Si en menges moltes, te maregen (080). Menjar-ne moltes engata (003). GRAU DE TOXICITAT. Baix (003, 021, 049, 061, 080, 099, 143, 169, 182, 183, 184, 185, 190, 201, 221, 225, 227). VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna (003, 021, 049, 061, 080, 099, 143, 169, 182, 183, 184, 185, 190, 201, 221, 225, 227). OBSERVACIONS. Ell no s'ha engatat mai (221).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Això en fa pocs redols. Se fa més dins sa garriga o aprop de sa garriga (069). Era fruita de tardor (078). N'hi ha que en tenen plantades (080). Per Sant Salvador n'hi ha moltes, d'arboceres (143). S'arboça té molt de pinyolet (197). No se fa pertot (201). N'hi ha pertot per aquí. Són com a móres. Quan véns de Son Bunyola, en aquell ampit d'allà, cada any n'està ple, ple (213). En Joan Manera diu que per s'Arracó hi ha arboceres (215). Ara [principis d'abril] n'és el temps de les arboces, de fer confitura. Eren molt bones (217). Han d'estar ben madures (221). Per Ariany no se'n feien moltes (223). A Morell se'n feien (226). N'hi ha més pes puig que per sa Marina (227).

***Arisarum vulgare* Targ.-Tozz. (aràcies)**

BCN 95564

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit latemediterrani. Es troba en les bosquines de les contrades mediterrànies marítimes, en marges, camps cultivats, etc., en llocs poc o molt ombrívols.

NOMS POPULARS

cugot [kugóʦt] (019)

frare llec [fráɾə lék] (020, 061)

rapa [rápə] (036, 061, 128)

rapa de frare [rápə də fráɾə] (019, 036, 080, 128)

rapa de fulla petita [rápə də fújə pətítə] (037)

USOS MEDICINALS

Fulla

Vulnerari

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. En cas de ferides. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Tubercle

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 036, 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els porcs en mengen (036). En mengen els porcs (037). OBSERVACIONS. Els animals no en mengen, a no ser els porcs. Els porcs se mengen sa fulla si no troben gaire herba bona, però un temps feien anar els porcs a cercar sa rapa, els posaven una anella en es nas perquè no poguessin grufar i se menjaven aquesta classe d'herba. Si no podien grufar, en menjaven, perquè ells se dediquen més a cercar ses cabotes [...], i els porcs van *locos* per això. Ses cabotes són com a trufes, i són s'arrel (036). És sa bona (037). DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Inflorescència

Altres informacions

FONTS. 020, 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els frares llecs duïen caputxa i eren aquells que no eren tant, no eren capellans (020). Se diuen frare llecs perquè pareix que duen una capulla, i els frares duïen una capulla (061).

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONTS. 020, 036, 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'agafa la inflorescència des de la part de davall, i se diu "Frare llec, frare llec/ si no calles te tallaré es bec", i llavors es talla la inflorescència (020). Jugàvem amb els frares llecs; dèiem un "ditxo", però no me'n record (036). Son pare de petit feia un joc, que jugava "fraret, fraret..." no sé què... "vos tallaré es collet"... i li havies d'estirar per s'espàdix, pes capet que surt es bec i no sap què passava (128).

Lúdic: jocs tradicionals

FONT. 020, 036, 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'agafa la inflorescència des de la part de davall, i se diu "Frare llec, frare llec/ si no calles te tallaré es bec", i llavors es talla la inflorescència (020). Jugàvem amb els frares llecs; dèiem un "ditxo", però no me'n record (036). Son pare de petit feia un joc, que jugava "fraret, fraret..." no sé què... "vos tallaré es collet"... i li havies d'estirar per s'espàdix, pes capet que surt es bec i no sap què passava (128). OBSERVACIONS. Això no li ho va explicar i ell no hi va jugar. Son pare hi jugava de petit (128).

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És un tipus de rapa.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Creix en llocs humits (061). Fa extensions perquè es xot no se la menja. Ses extensions de rapa molesten molt per a collir s'oliva, perquè llavors sa fulla s'aguanta amb so peciol i fa com una teuladeta, s'oliva cau a davall i com vas a collir no la veus. A Sóller sempre sa rapa o sa rapa de frare és sa mala herba (128). OBSERVACIONS. Ara sa gent l'elimina amb herbicides (128).

***Artemisia abrotanum* L. (asteràcies)**

BCN 31263

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit d'origen desconegut. Cultivada i rarament subespontània (o naturalitzada).

NOMS POPULARS

abrotano macho (castellà) (019)

Herba "*brotonomacho*" (028)

USOS MEDICINALS

Inflorescència

Antialopèic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Perquè no te caiguin els cabells. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Antipruriginós

FONT. 028. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa picor des cap. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

No consta

Cosmètic

FONT. 028. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Útil en homes amb pocs cabells.

***Artemisia absinthium* L. (asteràcies)**

BCN 29837

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit europeu. Cultivada a Mallorca.

NOMS POPULARS

absenta [əpséntə] (163)

USOS ALIMENTARIS

Part aèria

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent

FONT. 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer absenta. OBSERVACIONS. M'agrada molt el color. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

***Artemisia arborescens* L. (asteràcies)**

BCN 103552

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit perennifoli. Cultivada i més o menys naturalitzada a diverses contrades mediterrànies marítimes (probablement introduïda).

NOMS POPULARS

artemisia [ártemiziə] (051, 162)

donzell [donzóʎ] [donséʎ] (051, 058, 061, 064, 124, 138, 143, 147, 149, 151, 162, 163, 177, 197, 235)

shiba (al Marroc) (215)

USOS MEDICINALS

No consta

Antihelmíntic

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Contra els cucs de sa persona. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. És venenosa, però n'han sabut treure el *veneno* i ja no té perill. Té una olor molt forta.

Antihipertensiu

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Davalla sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No n'està segur.

Diürètic

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Diürètic. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Tisanes. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Orexigen

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És aperitiva. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tintura hidroalcohòlica (ús intern). PREPARACIÓ. En fan un licor. DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. És venenosa però han sabut llevar-li es *veneno* i ja no té perill. Té una olor molt forta.

Part aèria

Antiartròsic

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer coques per als genolls. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Ses fulles i es tronc. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiestàtic ruminal

FONTS. 064, 177, 235. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als animals per a cobrar es remuc, per bous i vaques inflats (235). L'empleaven per una cabra o una ovella que hagués perdut es remuc. La hi donaven amb una brida, salvaven s'animal i recobrava es remuc (177). Per a tornar es remuc a ses bísties (064). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern) (064, 235). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (177). PREPARACIÓ. Els hi posaven com una brilla (235). N'hi havia que les hi formaven una brida així i no els hi quedava més remei que respirar i menjucar un poquet, o la picaven i les hi feien menjar, li ficaven dins sa boca i li feien menjar (177). Se'n fa una brilla (064). DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

Antihelmíntic

FONTS. 124, 147, 149, 235. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als cucs (147, 235). Per a quan deia ma mare "te grunyen les dents" (149). Per als cucs, que n'hi ha que els hi arriben a la gargamella (124). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (147, 235). Aerosol (ús intern) (124, 149). PREPARACIÓ. Decocció (147, 235). S'ha d'ensumar (149). Se feien una bosseta per a anar inhalant (124). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiequimòtic

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer coques per als cops. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Ses fulles i es tronc. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Relaxant. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Condiment

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar als caragols. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta

Preparació de begudes - Beguda preparada amb licor

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan un licor aperitiu. OBSERVACIONS. És venenosa però han sabut llevar-li es *veneno* i ja no té perill. Té una olor molt forta. CONSUMICIÓ. Aperitiu. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar, un poquet, dins ses herbes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 162, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els moros en fan un te relaxant (162). Al Marroc és comestible i en fan te *moruno*. (215). OBSERVACIONS. És mala de prendre. Els moros en prenen, però als mallorquins no els agrada. En pots aconseguir al mercat de Consell (215). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTS. 058, 138, 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes (058, 138). Per a fer una botella d'herbes, ha de ser set o nou o 11, però ella no ho mirava gaire, utilitzava: ruda, donzell, herba llüsa, flor de taronger, flor de llimonera, grans de cafè i llavors de ginebró (197). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Part aèria

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer nets els vidres i miralls. Quan la padrina havia de menester fer-los nets, l'enviava a cercar-la. N'agafava un brot i fregava el vidre o mirall. Després hi passava el diari.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTS. 147, 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Feien una maceració de donzell com a preventiva de les formigues, durant 24 hores, amb aigua (147). S'emplea dins biodinàmica, per a agricultura ecològica (163).

Repel·lents

FONTS. 147, 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Feien una maceració de donzell com a preventiva de les formigues, durant 24 hores, amb aigua. Funcionava com a insecticida (147). És insecticida (163).

Planta viva ex situ

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a separar zones de l'hort.

Repel·lents

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Repel·lent d'insectes.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

No consta

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. És venenosa però n'han sabut treure el *veneno* i ja no té perill. GRAU DE TOXICITAT. Informació insuficient. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí. OBSERVACIONS. Té una olor molt forta.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Totes ses finques importants que tenien molt de bestiar d'aquest, sempre *alrededor* tenien artemísia perquè l'empleaven (177). N'hi ha de sembrat a un caminet. Es donzell no està florit sempre. Fa una flor groga, com la ruda, i només la fa un pic cada... (197). N'hi havia a darrere una casa però ja no hi és (215).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Part aèria

FONTS. 138, 139. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

***Artemisia dracunculus* L. (asteràcies)**

BCN 13326

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Planta cultivada pel seu fullatge aromàtic i picant, utilitzat com a condiment.

NOMS POPULARS

estragó [əstrəyó] (124, 147, 149, 151)

estragón (castellà) (051)

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Condiment

FONTS. 051, 147, 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ells l'empleen per posar en es brou de peix, ajuda a donar-li un gustet bo (051). S'emplea per a fer es caragols (051). Per a condimentar (147, 149). OBSERVACIONS. És molt bo, dóna molt bon gust. Ja diuen que té s'olor de peix (051). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Condiment

FONTS. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ho posen a molts de *llocs*. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se ven també com a ensalada. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa com a olor de fonoll.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És de sa família de ses artemísies, de sa família des donzell (051). La té sembrada (147). En té de sembrada al corral (149). És forastera (151).

***Artemisia* sp. (asteràcies)**

NOMS POPULARS

artemísia (del nom científic) [artemísia] (124)

USOS MEDICINALS

Part aèria

Antiinflamatori/Antiàlgic muscular

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les tendinitis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Fumigació (ús extern). PREPARACIÓ. Se fan puros. DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. No recorda quina artemísia era (124).

***Arum italicum* Mill. (aràcies)**

BCN 95550

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit pluriregional. Comuna en els llocs frescs i herbosos de garrigues i conreus de les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

rapa [rápə] (053, 054, 056, 061, 080, 099, 108, 114, 201, 226)

rapa de fulla grossa [rápə də fújə grósə] (037)

rapa de porc [rápə də pórck] (168)

USOS MEDICINALS

No consta

Antiequimòtic

FONT. 053. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cops. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Pols simple (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiodontàlgic

FONT. 114. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Una classe de rapa servia per curar es mal de queixal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Segons quina, en Jaume Cotanet la feia bullir. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a trastorns de la pell o teixit cel·lular subcutani

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa pell. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Pols simple (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En menges ses gallines. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Tubercle

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 080, 099, 168, 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Lo blanc, sa cabeça, ho grufen els porcs (201). Si amollaves els porcs a dins s'olivar i hi havia rapa, pareixia que l'havies cavat. Si no anaves viu, per una cabeça de rapa els porcs te desfeien un marge (080). Els porcs cerquen la patata (168). La rapa fa una cabeça i es porcs se la menges com a *locos*, grufen i se menges sa cabeça (099). OBSERVACIONS. Els havíem de posar un fil a sa punta des nas perquè quan anaven a grufar se fessin mal i així només menjaven sa fulla (080). DESTINACIÓ. Alimentació animal.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTS. 037, 056. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els porcs en menges (056). En menges els porcs (037). DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fulla

Els ous tornen vermells

FONT. 226. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. A un lloc on hi ha rapa, ses gallines s'ho menges i els ous tornen vermells. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí. OBSERVACIONS. Aquests ous se poden menjar, però pareixen nials.

Tòxica

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. La fulla és tòxica per a nosaltres i per a les ovelles. Les ovelles no en mengen. Als al·lots ens deien que no l'havíem de posar a dins la boca. GRAU DE TOXICITAT. Elevat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Fan una fulla molt grossa, pareixen lliris d'*aigo* (061). Creix en llocs humits (061). Fa una fulla grossa i la flor vermella [creiem que vol dir groga, perquè ens ensenya la planta només amb la fulla] (168).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

FONT. 168. Preparat antireumàtic i vulnerari (vegeu el catàleg de barreges)

***Arum pictum* L. (aràcies)**

BCN 1006

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit de les contrades mediterrànies seques marítimes. Creix en màquies i brolles. A Mallorca és rara. Endèmica del mediterrani occidental.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Aquesta se fa per ses roques d'aquestes muntanyes, i sa fulla és molt diferent d'aquesta [*Arisarum vulgare*]. Creix en llocs humits (061). OBSERVACIONS. [Segurament l'informant es refereix a la subsp. *sagittifolium*].

***Arundo donax* L. (poàcies)**

BCN 29825

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit introduït de l'Àsia. Molt comuna a les rieres, rambles i llocs humits de les contrades mediterrànies. Sovint cultivada.

NOMS POPULARS

canya [káɲə] [káɲə]

(019, 020, 026, 028, 039, 055, 060, 069, 078, 079, 080, 097, 099, 100, 101, 108, 110, 115, 123, 124, 141, 143, 144, 151, 162, 166, 167, 190, 197, 205, 207, 212, 213, 215, 216, 223, 225, 229)

canya de torrent [káɲə də torént] (021, 143, 214, 235) [káɲə də turént] (078)

canya mallorquina [káɲə məʎorkinə] (227)

canya verda [káɲə vérðə] (215)

canyeta [kəɲətə] (026)

canyís [kəɲís] (208, 217)

USOS MEDICINALS

Arrel

Diürètic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a orinar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. En bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Galactòfug

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a retirar la llet de les mares. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Antidiarreic

FONT. 235. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as mal de ventre de ses bísties. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

Antiequimòtic

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cops. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció amb vi i molles de pa. Se fa una coca. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Rizoma

Diürètic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a orinar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. En bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tija

Cicatritzant

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses crosteres que es conills tenien dins ses orelles. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Un bocí d'esquerda de canya, ben fineta, i ho treies i ho posaves a damunt sa paret o una pedra i es cap d'una estona allò ja no hi era. DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

Per a les dislocacions

FONT. 028, 100. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Es posaven aferrades a sa cama quan te la rompies, per a aguantar (028). Per a quan es va rompre es braç després de caure d'una somera quan tenia set o vuit anys (100). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (028, 100). PREPARACIÓ. Es metge de Bunyola li va posar una canya a damunt i una canya davall i ben embenat (100). DESTINACIÓ. Medicina humana (028, 100).

ALTRES USOS

Part aèria

Lúdic: festes no religioses

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses canyes verdes que duen els caparrots i els dimonis. Són canyes de torrent, fan ses fulles llargues, i les empleen per a arruixar els al·lots.

Part aèria jove

Artesanal: elaboració d'instruments musicals

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fèiem flautes.

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 123, 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ara n'hi ha pertot, de canyes, perquè n'hi ha per a decoració (123). Les sembram perquè facin verdor (144).

Tija

Altres informacions

FONTS. 019, 099, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a aguantar cames i braços romputs (019). En aquell temps feien teles de canya xepada, per a fer ombra o per a fer cels rasos (099). Ús etnològic (215). OBSERVACIONS. Llavor ho enguixaven davall i feien es cel ras (099).

Artesanal: cistelleria

FONTS. 097, 166, 205. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. De les canyes normalment en feien coves (097). Per a fer coves i paners (166). En feien paners (205). OBSERVACIONS. Per aquí no en feien de coves de canya (097). Han d'estar tallades de lluna (166).

Artesanal: elaboració d'estris de cuina

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a donar de menjar quan els nins fan es dijuni de Sant Llorenç.

Artesanal: elaboració d'instruments musicals

FONTS. 021, 026, 055, 167, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n fan ses canyetes de sa ximbomba (021). Se'n fan ses canyetes de ses ximbombes i dels instruments de vent (026). Tub de canya per a fabricar flabiols. S'agafa un tros de canya i hi fas s'embocadura i fas cercant per trencar s'aire i ja es té el principi del flabiol. Ara només s'ha de foradar. Es primer flabiol degué ser això. Per a fer castanyoles. Per a fer xorracs. El pots fer de canya mallorquina o forastera (055). Per a fer canyetes de xeremia (167). En feien ximbombes (227). OBSERVACIONS. Me la duen de Barcelona, perquè ha de mester dos anys de curació, ha d'estar ben seca i tombada (167). Els pastors duen un ganivet i un flabiol dins es sarró. Si el fas amb canya mallorquina toca bé i ben igual, però a ses quatre tocases ja no hi és (055).

Artesanal: elaboració de bastons

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n fan gaiatos.

Artesanal: elaboració de pipes de fumar

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien es canó de sa pipa.

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONTS. 099, 151, 166, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les canyes dels filats per als tords es tallen dins la lluna vella del gener (099). Si pegaven amb una canya es Divendres Sant a un taronger o una llimonera que tengués serpetó 33 cops, se n'anava es serpetó (151). S'han de tallar per sa lluna vella de gener (166). La canya verda simbolitza haver arribat a una meta. A s'Arracó, quan una persona té 100 anys, adornen la casa per fora, la façana, amb canyes verdes (215). OBSERVACIONS. Quan una persona tenia 100 anys la passejaven amb un carro adornat amb canyes verdes i la duien a missa: havia arribat a la meta. Això a Mallorca es feia així. Per na Jerònia, que ja en té 102 o 103, també varen decorar sa casa amb canyes verdes (215).

Domèstic: ajudes a la llar

FONTS. 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n feien canalons per a fer sortir es vi de dins es cossi.

Domèstic: ajudes en la costura

FONT. 225. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Antigament filaven amb filadores de canya.

Fuster: obtenció de materials per a la construcció

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien ses canyissades de ses cases.

Lúdic: elaboració de joguines

FONTS. 099, 123, 212, 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan eren al·lots, quan es menjaven els lledrons, agafaven els pinyols i llavors agafaven una canya i feien un forat i quan passava qualcú li tiraven el pinyol a pressió... "vatuadell!", se giraven i ell feien es tonto, no miraven, i no sabien.. (099). En fèiem canyetes per a tirar lledons (123). De canya feien uns tubets i anaven a tirar els trastos, els pinyols a ses nines (212). Amb una canya fina feien "xuuu" amb

una goma i hi posaven una cadeneta i feien així “xuuu” i se sentia després “aaiiii” (213). OBSERVACIONS. Ho feien amb lledrons (213).

Lúdic: festes no religioses

FONTS. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per les festes penjaven canya verda a les façanes de les cases. Es posaven a la meta del cós, amb una canya verda amb unes espartenyas o una joia: una gallina, un conill o el que fos. Quan els atletes corrien i arribaven a la meta, sempre hi havia gent amb una canya amb les joies penjant. OBSERVACIONS. Això es feia al cós de s'Arracó.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTS. 021, 039, 069, 080, 097, 099, 110, 115, 123, 124, 143, 162, 205, 207, 208, 213, 214, 215, 217, 223, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan canyissos (021). Per a fer canyissos (039). Per a espolsar metles un temps, per tomar ses metles, en fèiem un garrot (069). Per a fer canyissos de secar figues (080). Aquí les empleaven molt per a fer cel rasos i encanyissades (097). Per a enfilar domatigueres. Per a fiar, per a fermar ses tomatigueres i prebers (099). Per a emparrar les plantes que s'enfilen de s'hort (110). Per a fer que s'aguanti una planta (115). En fèiem canyissos (123). En faig canyissos per a assecar plantes (124). Per a fer canyissos per a assecar albercocs (143). Per a fer canyissos (162). Se'n feien canyissos per a fer sequers (205, 207). Per a fer figues seques. Agafaven les figues de pertot i les posaven damunt d'un canyís de canyes al sol (213). De ses canyes de torrent se'n feien els canyissos (214). Damunt un canyís s'hi assecava tot, que estava a l'ombra. El canyís estava a un terrat mig obert (215). En feien canyissos (223). Per a assecar-hi a damunt figues amb teles de drap gruixat (208). Per a assecar-hi les figues (217). En feien canyissos (227). OBSERVACIONS. Se talla amb sa lluna vella de gener (039). La seva feina quan era nin era treure el canyís al sol i a la tarda tornar-lo a entrar (215).

Ornamental: jardineria

FONTS. 215, 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Al festival de música de Pollença també un temps decoraven el festival amb canyes verdes (215). Les junta i en fa adorns (229).

Ús cinegètic

FONTS. 099, 190. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar per a poder caçar tords. Té 10 o 12 filats dedins (099). Per a matar sa serp de s'oli de serp (190).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. No s'ha de confondre amb sa canya americana (021). Hi ha dos tipus de canya: canyes grosses, velles i aquestes que, o són joves o són els fillols que les surten. Les canyes les agafa de torrents de per aquí, com ara el torrent que va a Petra (055). Fa com una arrel i cada dos per tres en surt un ull (060). Si se tallen de lluna vella te duren un munt d'anys (078). Ses canyes sempre les han tallat dins es gener, lluna vella (099). Neixen devora s'aigua i s'estenen molt (101). Sa canya, a Lluçmajor, la tenim a sa part nord, que és de terra grassa, més humit. En canvi, de Lluçmajor en avall no hi ha canyes perquè és Marina. Sa canya se fan a tots els torrents, els torrentets de ses fonts, a s'aigo que sobrava s'hi feien canyes. S'agafava quan era seca, a finals d'estiu. És una canya que t'inunda, és prolífica, i és mala d'extingir (123). Les anaven a buscar en els torrents. Les canyes dels torrents tenien propietari. En Tem Jesús les tallava, les netejava, que això és tot un ofici, per llevar sa pell, i llavors les devia vendre o no sé què. Les canyes verdes es tallen per Sant Agustí, per les festes populars, amb murta (215). OBSERVACIONS. Normalment ho fa a dins es gener (055). Allà on té molta més humitat surt un ull (060). Tot arbre com planta, arbre que perd sa fulla l'has de tallar lluna vella, quan hi ha lluna minvant. Els que tenen fulla tot l'any, tot lo que no perd fulla, lluna nova, creixent (099). El propietari de les canyes era Tem Jesús, i s'enfadava molt si anàvem a cercar canyes. Ell hi feia negoci, aposta no li agradava que tallassin canyes verdes (215).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 019. Preparat antidismenorreic (vegeu el catàleg de barreges)

***Asparagus acutifolius* L. (liliàcies)**

BCN 103560

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit (camèfit) de les contrades mediterrànies. General en alzinars, garrigues i marges.

NOMS POPULARS

espàrec (turió) [əspárək] (080, 152, 220) [əspárek] (208)

espàrec ver (turió) [əspárət vó] (123)

espareguera [əspərəyéɾə] (036, 080)

espareguera [əspərəyéɾə] (208)

USOS ALIMENTARIS

Turió

Ingestió de la part de la planta cuïta - Cuïta en oli

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mengen amb truita. OBSERVACIONS. Són millors els de l'espareguera vera. CONSUMICIÓ. Entrant - Truita. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTS. 123, 152, 208, 220. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mengen (123). Per a menjar (152, 208, 220). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En sóc contrari d'aquesta casta, aquesta no l'he vista quan he passat s'eina.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Tenc ànsia que no floreïxi pes setembre (036). Se fa per dins els olivars (080). Els cercaven pes camp (152). Els espàrecs sortien de ses esparegueres des costat (208).

***Asparagus albus* L. (liliàcies)**

BCN 56215

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit (faneròfit) latemediterrani de les contrades mediterrànies seques. Comuna en màquies i garrigues.

NOMS POPULARS

espàrec (turió) [əspárək] (149)

espàrec d'ombra (turió) [əspárəd dómbɾə] (123)

espàrec de gat (turió) [əspárəd də ɣát] (187)

espareguera [əspərəyéɾə] (149)

USOS ALIMENTARIS

Turió

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 123, 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mengen (123). Els espàrecs són bons per a menjar (149). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Part aèria

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer rams de flors i corones.

***Asparagus horridus* L. in J.A. Murray (liliàcies)**

BCN 103541

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit (faneròfit) comuna del mediterrani. Creix en màquies, garrigues i llocs secs.

NOMS POPULARS

espàrec (turió) [əspárək] [əspárek]

(027, 061, 080, 086, 101, 106, 107, 109, 143, 148, 153, 198, 206, 225, 230, 233)

espàrec bo (turió) [əspárəb bɔ] (187)

esparguera [əspərəyéɾə] (027, 140, 189)

esparguera vera [əspərəyéɾə véɾə] (061, 080)

USOS MEDICINALS

Arrel

Antiinflamatori renal

FONT. 027, 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als ronyons (027). Bona per als ronyons (189). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És molt mala de prendre perquè és molt amarga (189).

Turió

Litotríptic renal

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als ronyons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús intern). EFECTES SECUNDARIS. Sí. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Quan en menges s'urí te fa olor.

Diürètic

FONT. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Són diürètics. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Bullits o en truita. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Turió

Ingestió de la part de la planta conservada en vinagre

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan són tendres se poden envinagrar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són bons per a menjar, se solen bullir. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONT. 109. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Bullc els espàrecs si he de fer una truita gruixada i hi pos un prebe covent que mati es gust de s'espàrec. CONSUMICIÓ. Plat principal - Truita. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuïta - Cuïta en oli

FONTS. 080, 086, 106, 109, 198, 206. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els espàrecs en truita (080). Els menjam en truita. Els menjam torrats, als més gruixats (086). Per a menjar fregit amb colissos (106). Un manat d'espàrecs, dos o tres carxofes, dos greles i un parell d'ous, això és es meu sopar... i un parell d'olives pansides, colflori... tot això frit és es meu sopar d'aquest temps (109). Els menjam en truita (198). En mengen (206). OBSERVACIONS. Si són d'espàreguera vera, millor, perquè són el doble (080). CONSUMICIÓ. Entrant - Truita (080, 086, 198). Plat principal - Sofregit (109). DESTINACIÓ. Alimentació humana (080, 086, 106, 109, 198, 206).

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTS. 101, 148, 153, 187, 225, 230, 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es mengen (107). Són bons per a menjar (148). En menjàvem (153). Bo per a menjar (187). Se mengen (101, 230). Per a menjar (225, 233). OBSERVACIONS. No són molt bons per als ronyons(230). DESTINACIÓ. Alimentació humana (101, 148, 153, 187, 225, 230, 233).

ALTRES USOS

Flor

Maneig agrosilvopastoral: obtenció de mel

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Tenen una flor que ses abelles la cerquen molt.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Turió

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Són diürètics. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Els anàvem a cercar a s'Albufera (198, 206). Els espàrecs haurien de ser tan gruixats com els aubons (230).

***Asparagus officinalis* L. (liliàcies)**

BCN 24721

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit. Cultivada a Mallorca.

NOMS POPULARS

espàrec (turió) [əspárec] (099) [əspárək] (215)

espàrec castellà [əspárək kəstəlá] (123)

USOS ALIMENTARIS

Turió

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mengen. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONT. 099. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar. OBSERVACIONS. En té de cuits de diumenge.
DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. N'agafa (099). N'anava a collir (215).

***Asparagus sprengeri* Regel (liliàcies)**

BCN 57323

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Cultivada en jardineria. Originària de l'Àfrica del sud.

NOMS POPULARS

espareguera de jardí [əspərəɣérə də zərðí] (058)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a tenir de rameller.

***Asphodelus aestivus* Brot. (liliàcies)**

BCN 52957

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit mediterrani. Molt comú a les garrigues, brolles i llocs rocosos.

NOMS POPULARS

albó [əwβó] (020, 021, 069, 080, 097, 099, 116, 123, 140, 143, 197, 201, 205, 207, 215, 227, 228, 230)

asfodel [əsfodél] (019)

caramutxa [cərəmútʃə] [kərəmútʃə] (020, 021, 045, 062, 116, 143, 201, 214, 226)

caramutxa (tija) [cərəmútʃə] (036)

coions de porrassa [kojóns də porásə] (143)

moneiato de porrassera (tubercle) [monəjáto də porasérə] (189)

porrassa [porásə] (020, 021, 036, 037, 045, 080, 103, 104, 143)

porrassa (tubercle i fulles) [porásə] (201)

porrassa femella [porásə fəméla] (211)

porrassera [porəsérə] (189)

porrassera (fulles) [porəsérə] (140)

porrassons (tubercles) [porəsóns] (228)

USOS MEDICINALS

Tubercle

Desconegut per l'informant

FONT. 211. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. No recorda perquè eren bons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se fregaven el patató. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Grana

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan plovia, ses ovelles se'n anaven a menjar sa llavor que tenia a dalt. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Planta sencera

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les ovelles no en mengen, només en s'estiu quan és seca. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Tubercle

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 037, 227, 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els porcs se mengen lo d'abaix (037). En mengen els conills, se menjaven els patatons (227). Els porrassons els agrada als porcs, però si en mengen tenen ses cames baubes, no s'aguanten drets. Això vol dir que no té vitamines (228). DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Flor

Maneig agrosilvopastoral: obtenció de mel

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses abelles me pleguen molt d'aubó, i fa una mel blanc transparent, però molt espessa, pareix que no la pots arribar a treure, amb sa centrífuga quasi quasi no surt.

Fulla

Altres informacions

FONT. 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les ovelles no en toquen cap.

Planta sencera

Altres informacions

FONTS. 103, 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Això no servia per a res. Fa uns moneietets (103). Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor (140).

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les sembraven als cementeris. OBSERVACIONS. El nom culte d'aquesta planta és el d'asfodel, fent referència al seu nom científic. Així ho escriu Miquel Costa i Llobera a l'obra "La deixa del geni grec": Es queixa Melesigeni, "I veus aquí que enfora dels himnes de victòria avui ens precipita la Moira més cruel al regne de les ombres, sense deixar memòria... Almenys allà poguéssim cantar l'antiga glòria dels hèroes morts, qui vaguen pel camp de l'Asfodel!" Els poetes grecs com Melesigeni imaginaven els Camps Elisis, la seva glòria o el seu paradís, plens de verdor i d'asfodels florits.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses porrasses fan aubons/ els aubons són caramutxes/ Maria eixanca ses cuixes/ que m'escaldes els collons.

Tija

Altres informacions

FONT. 021. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Venia gent d'altres pobles a Artà, a collir-ne per a fer canyissos per a secar figues (021).

Artesanal: elaboració de calçat

FONT. 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a dins ses sabates quan estaven llestes, un tros de paper i s'aubó des de sa punta fins a sa talonera, perquè no boquejàs.

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 062, 143, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És el bastó per posar es romaní dins es pot d'oli. Sempre seca (062). De les caramutxes en feien bocinets i els enfilaven per a fer cortines (143). En feien lluquets (banyats en sofre, per a començar foc) (227). OBSERVACIONS. Si no era caramutxa, havia de ser un bastó de lo que fos però que fos sec (062).

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 116. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Any d'aubons, any de cavaions". OBSERVACIONS. Vol dir que serà un bon any.

Maneig agrosilvopastoral: ús en la matança del porc

FONT. 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien canyissos per a ficar-hi les tomàtiques, assecar les figues, pel dia de les matances.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 020, 036, 045, 069, 080, 097, 099, 123, 197, 201, 205, 207, 214, 218, 219, 226, 227, 228, 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Feien els canyissos per a assecar figues (020). Sa canyeta la fèiem servir per a fer canyissos per a secar ses figues (036). Per a fer canyissos (045). Secàvem ses figues damunt un canyís d'aubons (069). En feien canyissos per a secar domàtiques o per secar aubercocs (080). Per a fer canyissos (097, 201). En feien canyissos. Eren per secar ses figues, i posar domàtiques. Allà damunt posar per aguantar fresc. Posaven amb dos *banquillos* que estigués un poc a l'aire, que s'oratge sempre li posàs, perquè si el poses enterra s'humitat te fa perdre, i així emparat s'aguanta més temps (099). En fèiem canyissos. Els aubons quan estaven secs els arrepassàvem. Fèiem s'armassó d'ullastre, i anàvem compaonent els aubons, jo encara en tenc de fets meus (123). Les figues les estenien a damunt un canyís de *rejilla* o d'aubons. Secaven més aviat amb sa rejilla que amb els aubons perquè passava s'aire (197). Se'n feien canyissos per a fer sequers (205, 207). Per a ficar-hi les tomàtiques, assecar les figues, pel dia de les matances (214). Es feia un canyisso d'aubons per a assecar-hi les figues (218). Els canyissos per a assecar les figues eren d'aubons. Ja els tenien fets, els guardaven cada any (219). Per a fer canyissos de secar figues (226). En feien canyissos per a assecar les figues (227). En feien canyissos d'aubons (228). En feien canyissos un temps (230). OBSERVACIONS. Els canyissos els anaven movent i els havien de retirar es vespre perquè no agafessin humitat, i els tornaves a treure es dematí (045). Son pare, al cel sia, en va fer devers 100! (099). Ses seves ties els tenien de *rejilla* perquè no hi havia aubons (197). Ho guardaven al vespre en una caseta i de dia ho treien (219). Si hi havia tormenta, havia d'anar a entrar es sequer. I, si no, els posaven damunt llençols (226).

Obtenció de combustible: llenya

FONT. 116. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a encendre el foc enterra.

Tubercle

Altres informacions

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'arrepassava per a fer-ne algun tipus d'esperit.

ACCIONS NOCIVES O TÒXiques

Tubercle

Debilita les cames dels porcs

FONT. 228. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Els porrassons els agrada als porcs, però si en mengen tenen ses cames baubes, no s'aguanten

drets. Això vol dir que no té vitamines. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Solen sortir en els camps abandonats (020). Surten pertot (036). La porrassa surt en camps abandonats (037). Pertot n'hi ha, a llocs que han estat conrats però no se conren (045). Com més llauren, més n'hi ha. A Bàlitx n'hi ha molts (080). Els aubons eren molt falaguers i más o menos eren bons de manejar. Aquí n'hi havia molts d'aubons (097). Varem comprar una garriga i hi havia moltes porrasses, i perquè mon pare ho volia fer conradís, enlloc d'anar a escola mos feia anar a llevar porrasses amb una aixada (104). En collien per sa Mola (143). No l'empleaven per a fer canyissos (215). Per aquí és terreno d'aubons (228). És una mala herba (230). OBSERVACIONS. A ses possessions també n'hi havia (097). No és flexible (215).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Tubercle

FONT. 189. Preparat per a trastorns del sistema circulatori (vegeu el catàleg de barreges)

***Asphodelus fistulosus* L. (liliàcies)**

BCN 103543

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit de les contrades mediterrànies. Creix a les vores de camins i els camps.

NOMS POPULARS

cibolla [sibólə] (019, 140)

USOS ALIMENTARIS

Bulb

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n feia pa de cibolla. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor.

***Aspidistra elatior* Blume (liliàcies)**

BCN 104271

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit (geòfit rizomatós) originari del Japó. Extensament cultivada com a ornamental.

NOMS POPULARS

fulles [fújəs] (151)

salón (castellà) (151)

fulles de salón [fújəs də salón] (151)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La teníem a dins la casa tota la setmana, els dissabtes la treien as carrer, la regaven, li tenien fins que havia estat eixuta del trispol, i la tornàvem entrar, era sempre a dins la casa, i no hi havia cap casa que no tengués un cossioll de fulles. A les possessions, a dins una clastra, sempre n'hi havia.

***Asplenium ruta-muraria* L. (polipodiàcies)**

BCN 41594

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit puriregional. Comuna en roques i parets calcàries (sovint silíciques) de l'alta muntanya, més rara a les terres àrides.

NOMS POPULARS

ruda de Muro [rúðə də múro] (051)

ruta murària (del nom científic) (051)

***Asplenium trichomanes* L. subsp. *quadrivalens* D.E. Meyer (polipodiàcies)**

BCN 9649

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit pluriregional (subcosmpolita). Neix a les roques i parets ombrejades de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

culantrillo menor (castellà) (051)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Neix a les encletxes humides (051).

***Aster novi-belgii* L. (asteràcies)**

BCN 98570

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit introduït de l'Amèrica del nord. Cultivat com a ornamental i rarament naturalitzat als herbassars.

NOMS POPULARS

setembrina [sətəmbrína] (147, 148)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONTS. 147, 148. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La tenim al jardí (147, 148).

***Astragalus baeticus* L. (fabàcies)**

BCN 95583

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit mediterrani. Neix en camins, en llocs calcaris més o menys ruderals. Probablement es troba també subespontani.

NOMS POPULARS

cafè bord [kəfɛ bɔrt] (197)

cafetera [kəfətérə] (115)

herba de cafè [érβə də kəfɛ] (228)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONT. 115, 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Això fa es cafè, fa unes bajoques i aquí dedins surten els granets. Això ho torraven i ho prenien per cafè (115). En torràvem els granets com si fos cafè (228). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Ha aparegut tota sola a dins es jardí (115).

***Astragalus balearicus* Chater (fabàcies)**

BCN 95554

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit de les muntanyes mediterrànies calcàries. Creix en poblaments xeroacàntics dels llocs exposats al vent. Endèmica del mediterrani occidental.

NOMS POPULARS

coixinet de monja [kuʃinéd də mɔ̃nʒə] (061)

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Tot són pues.

***Atractylis cancellata* L. (asteràcies)**

BCN 33051

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit de les contrades mediterrànies seques. Es troba en erms terofítics.

NOMS POPULARS

card [kárt] (128, 151)

USOS ALIMENTARIS

Inflorescència

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Amb unes catxofes que feien es cards, feien aguiats de catxofa i patata. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Poncella

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els cards, si no els hi deixes fer sa flor, fan com una catxofeta, les llevaven ses fulles i lo demás se menjava, era molt fi. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Els xots s'ho mengen tot però deixen els cards. Havies de passar amb s'uixol a treure'ls (128). OBSERVACIÓ. Eren un mal de cap perquè els havies d'arrabassar perquè ses ovelles no se'ls menjaven, encara que deixassis anar (128). Els cards, si no els deixes fer sa flor, fan com una catxofeta (151).

***Avena barbata* Pott ex Link in Schrad (poàcies)**

BCN 103546

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit pluriregional (subcosmopolita). Molt comuna a les vores de camins de les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

cugula [kuyúla] (055, 099, 102, 230)

novios (castellà) (128)

ALTRES USOS

Fruit

Lúdic: jocs tradicionals

FONTS. 099, 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Llavors això ho tiraven i si quedava ficat a sa roba, "tindrà tants de *novios*". Era s'entreteniment d'aquell temps, que hi havia (099). De joc, que hi ha jugat ell i els seus fills, és a *novios*. L'agafes, la tires i totes ses que queden aferrades són els *novios* que tens (128).

Tija

Artesanal: elaboració d'instruments musicals

FONT. 055. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer flautetes.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Pareix blat (099). Era s'herba que creixia a dins ses patateres, i l'haviem de llevar (230).

***Avena sativa* L. (poàcies)**

BCN 29839

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit cultivat. Sovint subespontània als erms i vores de camins.

NOMS POPULARS

civada [siváðə]

(027, 045, 058, 062, 069, 080, 086, 089, 100, 101, 103, 111, 142, 165, 185, 187, 201, 230, 234)

USOS ALIMENTARIS

Grana

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 101, 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a donar als animals (101). Per a donar a ses ovelles (201). DESTINACIÓ. Alimentació animal (101, 201).

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTS. 045, 086, 089, 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'han de menjar ses gallines per a fer bons els ous (045). En mengen els animals (086). En donaven als porcs (089). En sembràvem per als animals (230). DESTINACIÓ. Alimentació animal (045, 086, 089, 230).

Part aèria

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 100. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Cada dia a migdia, donaven una escudella de faves i una de civada a cada mula. OBSERVACIONS. Es vespre una senalla de garroves a cada una. I palla i *aigo*. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Planta sencera

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTS. 027, 103. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La donàvem als animals (027). En sembràvem per a menjar (103). DESTINACIÓ. Alimentació animal (027). Alimentació humana (103).

Tija

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Palla de civada per a donar als animals. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Grana

Altres informacions

FONTS. 069, 187. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ho arraconàvem a sa cambra alta (069). El gra picava quan s'havia encalencit (batut). Quan l'havien entrat, quan tenies els sacs apilats, ja havia reposat. A ca nostra hi havia un graner per a les faves, un per a l'ordi, un per a la civada, un per al blat (187).

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 027, 103. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La sembràvem (027). En sembràvem per a menjar (103).

Planta viva *in situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 111. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Cada any femaven un sementer, i s'any de davant hi feien lleguminoses (faves, ciurons i xitxeros). Perquè es llegum agafa molt de nitrogen per ses rels. I llavors s'any de davant hi sembraven blat, ordi... o blat a restobla si era terra bona. Dos anys de blat i un llavors d'ordi, i llavors civada, i llavors tornaven a enllaçar amb el goret.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En teníem de sembrada (185, 234). La civada era un dels cultius que més sembraven a Petra (062). Forma part des cicle de sembra des sementer: el primer any, faves, s'any de davant, blat, i es cap de tres, ordi o civada, i després tornaven a començar (142). Hi havia molta civada (165). En sembràvem i en guardàvem en es graner (187).

***Avena sterilis* L. subsp. *sterilis* (poàcies)**

BCN 50813

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit pluriregional (mediterrani-iranoturanià). Comuna en camps, marges i vores de camins de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

cugula [kuɣúlə] (055, 101, 108, 140, 228, 230, 233, 234) [koɣúlə] (207)

USOS ALIMENTARIS

Grana

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És bona per a donar als animals, però no s'emplea perquè té sa llavor molt petita. OBSERVACIONS. Millor donar civada. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Inflorescència

Lúdic: jocs tradicionals

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. El tiraven per a saber a quants *novios* tenies.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 234. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A jo, de joveneta la me feien collir dins sa civada, i hi havia més feina...

Tija

Artesanal: elaboració d'instruments musicals

FONT. 055. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer flautetes.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És com es blat, està sembrat dins es blat i fa com una mota a dedins (108). Era s'herba que creixia a dins ses patateres, i l'havíem de llevar (230). Sortia pes sembrat bo (233).

***Ballota hirsuta* Benth (lamiàcies)**

BCN 72714

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit originari del mediterrani occidental. Cultivada.

NOMS POPULARS

sacramentària [səkrəməntària] (051)

ALTRES USOS

Calze

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Antigament en lloc de cremar velons, els velons aquests de cera, cremaven oli amb un *suro*, amb un metal a damunt i un foradet i posaven una llimeta de cera i cremava allò, però era *aigo* i s'oli se n'anava damunt... idò noltros a s'ermita cremavem aquesta llavoreta com a ble, això era es ble de s'oli, les mullavem dins s'oli i cremava vuit hores.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Els ermitans sempre l'han cultivada. És de la família des *marrubio*, des malrubí (051).

***Begonia* sp. pl. (begoniàcies)**

NOMS POPULARS

begònia [beyónia] (058, 080, 147, 149, 231)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONTS. 058, 080, 147, 149, 231. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a ramell (058). Per a fer guapo (080, 147, 149). En tenia sembrats per ramell, però la neu les hi va matar (231). OBSERVACIONS. N'hi ha de moltes castes: de la reina, tigre, d'àngel, rex... (058). És molt agraïda (149).

***Bellis annua* L. (asteràcies)**

BCN 61139

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit de les contrades mediterrànies marítimes. Creix en pradells terofítics.

NOMS POPULARS

confiteres [komfitéras] (036)

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se diuen confiteres perquè pareixen confitets.

***Beta vulgaris* L. subsp. *maritima* (L.) Arcang (quenopodiàcies)**

BCN 103432

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit (teròfit) pluriregional. Neix en sòls més o menys salins, sobretot al litoral de les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

bleda [bláðə] (120)

bleda silvestre [bláðə silvéstrə] (177)

bledera salvatge [bláðə səwvátʒə] (060)

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en oli

FONT. 177. OBSERVACIONS. Per a menjar en truita, com els colissos. CONSUMICIÓ. Entrant - Truita. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 120. OBSERVACIONS. Per a menjar, i n'hi ha que en fan cocarrois. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Part aèria

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer rams. OBSERVACIONS. També hi posa falguera.

***Beta vulgaris* L. subsp. *vulgaris* var. *crassa* (Alef.) Helm. (quenopodiàcies)**

BCN 50761

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit pluriregional. Cultivada i de vegades subespontània en indrets ruderals.

NOMS POPULARS

remolatxa [rəmolátʃə] (060, 101)

USOS ALIMENTARIS

Part aèria

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan sucre. OBSERVACIONS. Quan surt és sucre roig, per a fer-lo blanc li han de mesclar calç d'ossos. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Rizoma

Condiment

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. L'emplea per a fer es xucrut, menjar de Déus dels alemanys. Es talla la col ben petita, ben petita, poses 120 grams de sal per cada quilo de col i després la poses dins un pot i hi poses ginebró. Ell també hi posa una mica de remolatxa i ceba a fi que sigui un poquet més complet, i ho deixa macerar no sap quin temps. A sobre del pot s'hi posa una fulla de col damunt a fi que ell pugui fermentar. Llavonses fa una espècie de brou i al cap de 15 dies, tres setmanes o un mes ja està a punt de menjar i llavonses l'has de tenir dins sa gelera perquè es pugui conservar. OBSERVACIONS. Això és molt bo per a posar damunt una ensalada. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Beta vulgaris L. subsp. *vulgaris* var. *vulgaris* (quenopodiàcies)

BCN 103565

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit (teròfit). Cultivada i de vegades subespontània en indrets ruderals.

NOMS POPULARS

bleda [bláðə] (037, 051, 058, 077, 086, 093, 098, 105, 107, 106, 151, 162, 167, 213, 229, 231)
[bléðə] (099)

bleda venturata [bláðə vənturətə] (151)

bledera [bləðérə] (058)

bleda de camp [bláðə də kámp] (097)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antiacneic

FONT. 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als grans. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Doblegava la fulla de bleda i hi feia un forat al mig. La posava perquè quedés el gra al mig. Ho fermaven fort. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Era molt granosa ella.

Per a trastorns de la pell o teixit cel·lular subcutani

FONTS. 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a quan tenies un mussol. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Era una fulla grossa, la tallava i la posava doble. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Dubta entre fulla de bleda o de col.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menjaven com enciam. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menjaven bullides. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONTS. 098, 099, 105. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer cocarrois (098, 105). Per a fer ses coques amb verdura i els cocarrois. Cada diumenge duu un caramull de bledes als seus nebots d'Alaró, que tenen un forn (099). CONSUMICIÓ. Aperitiu (105). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONTS. 058, 077, 107. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar (058). Per a fer sopes i coques (077). Se mengen (107). CONSUMICIÓ. Plat principal - Bullit (107). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuïta - Cuïta en oli

FONT. 106, 167. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer coques frites (106). Els tronxos de ses bledes arrebossats, són boníssims (106). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTS. 086, 093, 162, 231. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són sa verdura que menjem (086). Per a posar a ses faves cuïtades (093). Per a menjar (162). En menjàvem molt quan no hi havia tanta cosa (231). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Li agraden més ses bledes venturètes que ses bledes que cultiven. Ses que cultiven no tenen tan bon gust, tenen un tronxo molt gros però res. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se solen sembrar amb les faves, perquè siguin més "cuitores" (098). Sa gent, quan no hi havia altres coses, cercaven ses verdures pes camp, i cercaven, ella ho ha vist, bledes. A Son Sauvanet, si en queden per als racons quan han llaurat i això, no vol que les arreassin (151). En tenim a s'hort (162).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Tija

FONTS. 037, 038. Preparat antiequimòtic i antisèptic extern (vegeu el catàleg de barreges)

***Bignonia* sp. (bignoniàcies)**

NOMS POPULARS

coral [korál] (165)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 142, 144, 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer ombra al jardí (142). Per a tenir al corral (144, 165).

***Borago officinalis* L. (boraginàcies)**

BCN 103545

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit de les contrades mediterrànies marítimes. Comuna als herbassars nitròfils.

NOMS POPULARS

borja (castellà) (101)

borraja (castellà) (054, 177)

borratja [borádʒə] (003, 019, 138, 143)

borratxa [borátʃə] (027, 054, 109, 115, 141, 142, 151, 177, 197, 228, 233)

herba de sa tossina [érβə də sə tosínə] (212)

USOS MEDICINALS

Flor

Anticatarral

FONT. 115. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a constipats. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Se bullia sa floreta blava. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Molt bo per a sa tossina. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Diürètica. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Refrigerant

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Fa suar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Anticatarral

FONTS. 027, 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a un constipat (027). Per al constipat (143). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (027). No consta (143). PREPARACIÓ. Infusió (027). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho he sentit a dir, jo no ho he empleat (143).

Antipirètic

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Rebaixa sa febre, més que sa penicil·lina. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Antipirètic

FONTS. 003, 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a tallar sa calentura (003). Per a aturar sa febre (027). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (003). Aerosol (ús intern) (027). PREPARACIÓ. No se beu (027). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antibronquític

FONTS. 141, 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És bo per als pulmons (141). Se beu per als pulmons (142). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern) (141). Tisana (ús intern) (142). PREPARACIÓ. En bavarades (141). Decocció (142). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria jove

Antibronquític

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als bronquis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Poncella

Antibronquític

FONT. 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als bronquis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Flor

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses flors són molt bones per a menjar amb ensalades. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mengen en ensalades com si fossin enciam. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En pots fer amanides. OBSERVACIONS. Va bé amb fonoll i julivert. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Amb penques pelades i bullides amb patates. CONSUMICIÓ. Plat principal - Bullit. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en oli

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Amb penques pelades, arrebossades i fregides. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria jove

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mengen crus en ensalades, com si fossin enciam. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Planta sencera

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se la mengen ses ovelles. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Tija

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es tronc de sa borratxa se menja. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Flor

Artesanal: ús lúdic

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Enfilaven ses floretes blaves i es feien un collar.

Part aèria

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. De vegades ses nines en feien coronetes. Tenen com una manera de posar-se per col·locar i se posaven damunt qualche altra planta, però no se'n recorda bé perquè té 72 anys i als 10 ja se'n va anar a viure a Palma.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En trobam pels camins i voreres de camps. A Artà n'hi ha moltes al peu de les murades de Sant Salvador. Les flors se recullen al començament de la primavera. Es recullen tallant, una a una, les flors amb l'ungla (s'ha d'evitar agafar el peduncle). Les fulles es recullen a finals d'hivern o durant la primavera. Les flors s'assequen a l'ombra i lluny de la humitat (019). Fa una flor blava, una metxeta així per amunt, jo per Ses Eretes n'he vista, per molts de llocs no n'hi ha (027). Se fa per marges de camins, i per allà on no se llaura (101). Se fa per ses voreres de camins humides, i sa fulla és color de plata, color de cendra espinosa, amb una floreta lila (141). Se troba més en es camp (177). Fa unes fulles peludes que piquen. Se fa enterra. Sa padrina se dedicava un horabaixa o dos a cercar flor de vauma i flor de taronger (197). Era una coseta sutsuaixí i així d'ampla (212). OBSERVACIONS. Tot això s'havia de guardar tot s'any (197).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

No consta

FONT. 027. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 212. Preparat antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

Poncella

FONT. 233. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

***Bougainvillea* sp. (nictaginàcies)**

NOMS POPULARS

buguenvíl·lea [bokəmbíliə] (208)

ALTRES USOS

Flor

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. El dia del Corpus tiràvem flors de *bocambília* pel carrer, i murta.

***Brassica napus* L. (brassicàcies)**

BCN 46856

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit cultivat i rarament naturalitzat. Probablement és un al·lopoliploide de *Brassica oleracea* x *Brassica rapa*.

NOMS POPULARS

nap [náp] (079, 169)

USOS ALIMENTARIS

Bulb

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONT. 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. M'agrada molt es nap per a fer brou. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Bulb

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a ses sedes rebentades dels peus, dur un nap dins sa butxaca i sa mà a dins sa butxaca, o tenir es nap tota sa nit davall es coixí. OBSERVACIONS. M'ho va dir una doneta de Pere Garau.

***Brassica oleracea* L. subsp. *oleracea* (brassicàcies)**

BCN 32181

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit (nanofaneròfit) pluriregional (mediterrani - atlàntic). Les races silvestres són pròpies de llocs rocosos en contrades marítimes. Les races cultivades són extensament usades en alimentació.

NOMS POPULARS

brócoli (castellà) (110)

col [kól] (026, 029, 037, 048, 049, 051, 054, 060, 062, 086, 093, 101, 105, 108, 124, 142, 144, 152, 160, 178, 212, 213, 216, 217, 218, 220, 226)

col borratxona [kól borəʦónə] (216)

col d'hivern [kól divérn] (061)

colflori [kólflóri] (086, 105, 109, 196, 208)

USOS MEDICINALS

Fulla

Analgèsic

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal d'esquena. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. En fred. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Li va dir sa curandera Picon a sa meva germana.

Anticefalàlgic

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Es mal de cap te baixa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Sa col una mica estopejada, verda, sa cuculla verda que rep es sol, la piques un poc amb so puny o amb una massa, la te poses en es front amb un mocador fermada i la duus una sèrie d'hores. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiequimòtic

FONTS. 037, 101, 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als cops (037, 144). Per si te fas un cop (101). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Torrades i amb sal (037). S'ha d'encalentir (101). Amb esperit o sense, encalentida (144). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si te sortia una inflor de qualque cosa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. La fulla de col torrada, un poc encalentida, i hi posaven un poc de carbonat i un poc de mel. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Embenat es vespre fins demà dematí. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. L'endemà dematí estava desinflat sa mà, o es dit, si havies caigut i havies fet una força malament.

Antipirètic

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar la febre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Torrada. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antireumàtic

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al romàtic. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Amb esperit o sense, encalentida. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Carminatiu

FONT. 029. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Pes flato. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern). PREPARACIÓ. Encalentir sa fulla de col en es foc de caliu. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Laxant

FONT. 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a rompre quan no podies anar del cos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Ses fulles de col s'havien d'encalentir. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Posar a damunt es ventre. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Li va dir un curandero de Manacor, en Moreió, a un tio seu.

Per a trastorns de la pell o teixit cel·lular subcutani

FONT. 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan tenies un mussol. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Era una fulla grossa, la tallava i la posava doble. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Dubta entre la fulla de bleada o de col.

Per a trastorns del sistema digestiu

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. El xucrut t'ajuda molt a fer sa panxa neta per la col. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Es talla la col ben petita, ben petita, poses 120 grams de sal per cada quilo de col i després la poses dins un pot i hi poses ginebró. Ell també hi posa una mica de remolatxa i ceba a fi que sigui un poquet més complet, i ho deixa macerar no sap quin temps. A sobre del pot s'hi posa una fulla de col damunt a fi que ell pugui fermentar. Llavonses fa una espècie de brou i al cap de 15 dies, tres setmanes o un mes ja està a punt de menjar i llavonses l'has de tenir dins sa gelera perquè es pugui conservar. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Un poc igual com a iogurt.

Resolutiu

FONTS. 049, 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a un gra (049). Per a quan tenies un gra perquè estirava el pus (213). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció (049). Era una fulla grossa, la tallava i la posava doble (213). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Dubta entre la fulla de col o de bleada (213).

Vulnerari

FONT. 160. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Perquè no s'aferràs a lo que pujava, a sa carn viva. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Li posaven una fulla a damunt i una bena. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Suc de la fulla

Antineoplàstic

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bona per as càncer. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Suc aquós fluid herbaci (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És una cosa bastant moderna. Abans sa gent no sabia què era càncer i deien "s'ha mort d'un mal dolent, o d'un cop d'aire".

USOS ALIMENTARIS

Flor

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 110. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mengen les flors crues. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada en sal

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. L'emplea per fer es xucrut. OBSERVACIONS. Això és molt bo per a posar damunt una ensalada. Si hi posen la llavor de ginebró, la col fermenta millor. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONT. 105. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer cocarrois. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i greixos

FONT. 026. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. De col en pos molta als tords amb col, que és un plat d'hivern. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONT. 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer sopes. Sa col borratxona és sa millor. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONTS. 048, 086, 093, 101, 220. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En aquells dies sa gent de foravila tots tenien el seu hortet. Feien dos melons per la casa, dues síndries, un parell d'auberginieres, un parell de cols (048). Són sa verdura que menjam (086). Per a posar a ses faves cuinades (093). En menj molta, però no ha de ser forçada [amb additius, comprada] (101). Per a menjar (220). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONTS. 152, 208, 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar (152). És molt gustosa i molt bona (208). Posaven en remull un quilo de cigrons, faves, llenties o guixes i llavors ho posaven entre patates, pastanagó, col, ceba i tomàtiga (217). CONSUMICIÓ. Plat principal - Bullit (217). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria jove

Ingestió de la part de la planta conservada en vinagre

FONT. 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. L'envinagraven. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Poncella

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en oli

FONT. 109. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Un manat d'espàrecs, dues o tres carxofes, dos grels i un parell d'ous, això és es meu sopar... i un parell d'olives pansides, colflori... tot això frit és es meu sopar d'aquest temps. CONSUMICIÓ. Plat principal - Sofregit. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. No vos enamoreu fadrins/ d'una fadrina estufada/ que és com la col acopada/ que té lo podrit dedins.

No consta

FONT. 212. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Si feia molta calor, et posaves una fulla de col a damunt el cap. Quan la decantaves, estava cuita. Després es llençava. OBSERVACIONS. Quan feia el servei militar i feia guàrdia a un lloc on hi toqués molt el sol amb el casc de ferro, es posava una fulla de col. Segons ha sentit dir, gairebé sempre en duien els soldats a Àfrica.

ACCIONS NOCIVES O TÒXiques

Part aèria

Flatosa

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. És molt flatosa pes fetge, cau molt feixuc. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Encara no ha fet ses cols perquè espera que plogui perquè tenen poca *aigo* (051). Fa un hort ecològic on hi sembren cols, alls, faves, lletugues, tomatigueres i prebes (060). Ja s'haurien d'haver sembrades. A Lluc s'han de sembrar abans perquè quan neva se perden (061). Té cols en es corral allà on viuen (178). Col, ceba i tomàtiga eren la base principal (217). La base principal era la col perquè cadascú en tenia al seu hortet (218). OBSERVACIONS. Ara una vegada que plogui hi passarà un poc d'*aigo* i hi sembrarà cols i grells (051).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 213. Preparat antibronquític (vegeu el catàleg de barreges)

***Buxus balearica* Lam. (buxàcies)**

BCN 21410

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit. Vessants de la serra de Tramuntana, a llocs pedregosos. Pot aparèixer prop del mar. S'ha documentat també a la serra de Llevant i a Cabrera.

NOMS POPULARS

boix [bój] (019, 051, 061, 080, 101, 130, 149)

USOS MEDICINALS

Arrel

Orexigen

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Fa venir sa gana. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Extret fluid (ús intern). PREPARACIÓ. Es mastega. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Durant una estona es mastega i s'empassa la saliva, abans dels àpats. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Refrigerant

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Sudorífica. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Escorça

Refrigerant

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Sudorífica. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Refrigerant

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Sudorífica. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tija

Orexigen

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Fa venir sa gana. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Extret fluid (ús intern). PREPARACIÓ. Se mastega. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Durant una estona es mastega i s'empassa la saliva, abans dels àpats. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Part aèria jove

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En mengen ses cabres. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Flor

Altres informacions

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les abelles no solen anar a sa flor per a fer mel.

Fulla

Altres informacions

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Alguns remeiers amb mala sang, recollien fulles de boix a l'agost per vendre'l com si fos boixerola (*Arctostaphylos uva-ursi* Sprengel). A Mallorca no hi havia boixerola, però es sabia que anava bé per a tractar afeccions urinàries, sobretot per a eliminar càlculs renals.

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a tenir al jardí.

Tija

Altres informacions

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La llenya de boix és el paradigma de la duresa [fent referència a què és una de les fustes més resistents que coneix].

Artesanal: elaboració d'estris de cuina

FONTS. 061, 080, 101, 130. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer culleres (061). Hi feien ses culleres i ses forquetes (080). En feien culleres i pales de girar (101). En feien culleres de pal (130). OBSERVACIONS. Si s'espenya no fa escarràs (101). Era una llenya molt bona d'obrar, i guapa (130).

Artesanal: elaboració de bastons

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Especialment per a fer bitzegos per a fer sabates.

Fuster: ús fuster

FONTS. 080, 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer barrerons per a fer en es carro, per a sa postissada de davall. Era una *madera* molt forta i resistent (080). La *madera* és molt bona, molt bona (149).

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Planta sencera

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. És tòxic, no el podem emprar normalment per a fer bullidures. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Antigament n'hi havia molt a la serra de Tramuntana, ara ja només en queda qualche redol, o es cultiva als jardins (019). Ara en queden molt pocs perquè ses cabres se'ls mengen (080). El que tenc aquí és del puig Tomir (149).

***Buxus sempervirens* L. (buxàcies)**

BCN 29843

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perennifoli. Cultivat a Mallorca.

NOMS POPULARS

boix [bój] (163, 168)

boix de jardí [bój də ʒərðí] (149)

boj (castellà) (071)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONTS. 149, 163, 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a tenir al jardí (149). En tenc sembrat en es jardí (163). Per a fer jardineres (168).

Tija

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 071. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer culleres de fusta.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. A Mallorca no en tenim (071).

***Calendula arvensis* L. (asteràcies)**

BCN 29637

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit pluriregional. Comuna a les terres cultivades, erms i herbassars ruderals de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

caléndula (castellà) (046)

herba fetgina [érβə feđínə] (124)

llevamà [ləvəmə] (036, 037, 046, 069, 157, 230)

llevamals [ləvəməls] (009, 097, 124)

llevamans [ləvəməns] (009, 019, 054, 097, 099, 124, 140, 153, 154, 162, 168, 169, 184, 185, 201)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antiequimòtic

FONTS. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als cops. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. En coques. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihipertensiu

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa sang alta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses ferides. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Amb oli, feien com una pasta que se preparava al moment, no se guardava. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Inflorescència

Demulcent

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les pells. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Macerat en oli d'ametles dolces, vaselina i cera verge. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Emmenagog

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Fa venir la menstruació. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És estimulants. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Anticatarral

FONT. 009. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als constipats. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. En coca. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiequimòtic

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as cops, perquè no vengui es madurament. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. En coca. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic extern

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bo per a fer net una ferida. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Abans li deien llevamals.

Demulcent

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer olis i cremes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. En fan oli. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antihemorroidal

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses morenes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Fumigació (ús extern). PREPARACIÓ. En bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. En deien banys d'*asiento*: tot bullit, i hi posaves allò a dins una ribella o això i es cul en remull, i una bona estona, i allò se desinflava.

Hepatoprotector

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Depurativa del fetge. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. La feien servir els podadors quan se feien talls. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Flor

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mengen ses flors. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Hi havia gent que en prenia. OBSERVACIONS. N'hi havia de grocs i de color taronja. Els grocs eren els bons. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per als animals va bé si té llecó. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

No consta

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 185. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són per als bous. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Planta sencera

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En mengen ses ovelles. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

No consta

Altres informacions

FONT. 153. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. No sé perquè era.

Cosmètic

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan s'oli de calendula i cremes.

Part aèria

Altres informacions

FONT. 099. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. El tira en es foc, el crema.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 069, 184. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Els llevamans són pes bous, i es maragall per ses ovelles, es romaní per ses abelles, i es lli pes verderols" (069). No saps sa cançó?: Els llevamans són per as bous/ i es *maragai* per a ses ovelles/ i es romaní per a ses *beies*/ i es llim per as verderols (184). OBSERVACIONS. Cantàvem aquesta cançó quan segàvem faves, o quan féiem altres feines de sa pagesia (069).

Planta viva *in situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una mala herba.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Aquesta és la silvestre. La cultivada [*Calendula officinalis* L.] té les mateixes propietats (019). En surt un. Vas pes planter de ses tomatigueres i n'hi ha més que tomatigueres (099). Era s'herba que creixia a dins ses patateres, i l'havíem de llevar (230).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONTS. 037, 038. Preparat antiequimòtic i antisèptic extern (vegeu el catàleg de barreges)

No consta

FONT. 046. Preparat antiinflamatori hepàtic (vegeu el catàleg de barreges)

***Calendula officinalis* L. (asteràcies)**

BCN 29977

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit (camèfit) d'origen desconegut. Cultivada com a ornamental i rarament més o menys naturalitzada dins la vegetació ruderal de les contrades mediterrànies i l'estatge montà de tot el territori.

NOMS POPULARS

llevamà [ˈlevəmə] (151)

llevamà de jardí [ˈlevəmə də ʒərðí] (144, 151)

llevamans [ˈlevəməns] (086, 108, 162, 163)

USOS MEDICINALS

No consta

Antiequimòtic

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cops. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Demulcent

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer olis i cremes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. En fan oli. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antieczematós

FONT. 086. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a posar a les zones irritades. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Pomada (ús extern). PREPARACIÓ. Amb cera verge i oli d'oliva (com més bo millor). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Un parell de vegades al dia. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antipiròtic

FONT. 086. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les ferides i el cremat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Pomada (ús extern). PREPARACIÓ. Amb cera verge i oli d'oliva (com més bo millor). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. L'altre llevamans també és bo.

Cicatritzant

FONT. 086. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les ferides i cremades. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Pomada (ús extern). PREPARACIÓ. Amb cera verge i oli d'oliva (com més bo millor). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Un parell de vegades al dia. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Demulcent

FONT. 086. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les ferides i cremades, protegeix. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Pomada (ús extern). PREPARACIÓ. Amb cera verge i oli d'oliva (com més bo millor). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Un parell de vegades al dia. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Summitat florífera

Demulcent

FONT. 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer fregues. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Macerat en oli. També se diu "oleolito". DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Corol·la

Condiment

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els seus pètals, secs, poden substituir es safrà, lo que no donen gust, donen color. OBSERVACIONS. Va anar a Canàries i va comprar una bossa de safrà, molt barat, i només li donava color, color de safrà, que no és un color augmentat, i fixant-s'hi va veure que eren flors de llevamans. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Flor

Condiment

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses flors poden adornar ensalades. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

No consta

Cosmètic

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan oli de calèndula i cremes.

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer guapo.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Com a medicinal per a fer sa pomada faig servir sa taronja, la tenc més a mà, a un hortet anant a Sineu (086). És una de les plantes antigues de Mallorca, fa molts anys (151). Se sembra (162). Quan és silvestre fa una floreta més petita (163).

Calicotome spinosa (L.) Link. (fabàcies)

BCN 29638

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit semicaducifoli mediterrani. Creix en brolles i màquies silíciques (sovint calcàries) de les contrades mediterrànies marítimes.

NOMS POPULARS

argelaga [ərʒələɣə] (061, 069, 123, 140, 189, 190, 201)

ALTRES USOS

Part aèria

Maneig agrosilvopastoral: ús en la matança del porc

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Hi socarraven el porc.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor.

Planta viva *in situ*

FONT. 190. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Hi poden empeltar una llimonera, i no tendrà pinyol.

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És molt guapa, pes juny sol estar florida.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. S'argelaga està dins sa garriga i té punxes, i fa una floreta groga (069). No se fan pertot (201).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Arrel

FONT. 189. Preparat per a trastorns del sistema circulatori (vegeu el catàleg de barreges)

Flor

FONT. 069. Preparat antipirètic (vegeu el catàleg de barreges)

***Callistephus chinensis* (L.) Nees. (asteràcies)**

EC-021

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit originari de la Xina. Cultivada com a ornamental.

NOMS POPULARS

sol coronat [sól koronát] (079)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Era una ornamental que sembraven als horts.

***Camellia sinensis* L. (teàcies)**

BCN 50762

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit originari del nord de l'Índia i sud-oest de la Xina, del qual es coneixen més de mil races sobretot al sud i est de l'Àsia. És adquirit al comerç.

NOMS POPULARS

te [tɛ́] (177)

USOS MEDICINALS

No consta

Tònic

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. No és un calmant, estimula, ajuda a fer feina els vespres i t'aclareix es cap com sa Coca-Cola. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

No consta

Altres informacions

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Té tanta quantitat de cafeïna com es cafè.

***Cannabis sativa* L. (cannabàcies)**

BCN 24735

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit originari de l'Àsia central. Cultivada rarament (i de vegades subespontani) com a planta tèxtil i per les seves granes.

NOMS POPULARS

cànyem [kánəm] (177)

cànyom [kánom] (112, 141, 142, 197, 224, 226)

maria [məríə] (108, 141)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antiemètic

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Hi hauria gent que el voldria emprar per medicina que té càncer, malalts terminals, que diuen que podria ser un bon ajudant per a aquesta gent. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí.

Inflorescència

Sedant

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si un dia no tens son, fa com un oli i dorms molt bé. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Càpsula (ús intern). PREPARACIÓ. Te la fas picar i fa com un oli (suc greixós fluid). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Abortiu

FONT. 112. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Deien que era per a avortar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Grana

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Llavor de cànyom per a donar als verderols. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Inflorescència

Planta fumable

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ara fumen cànyom.

Part aèria

Tèxtil: elaboració de teixits

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Primer en feien llençols, i ben reforçats que eren. Eren mals de rentar, i quedaven groguets, nets, mals de moure (142). Per a fer roba (142).

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ara as cànyom li diuen maria.

Tija

Artisanal: cistelleria

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. *Antes* es cànyem era fibra per a fer senalles, per a fer sacs. OBSERVACIONS. Encara se deu emprar.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els vencisos i els sacs de patates d'un temps es feien des cànyem.

Tèxtil: elaboració de teixits

FONT. 224, 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Una cosina, na Magdalena, té una màquina que feia tela de cànyom (224). En feien pedaços (226).

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fulla

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. No se n'havien donat compte que fos perillós per a ses persones, que en certa manera molta gent diu que no és perillós. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí. OBSERVACIONS. Ell no s'hi vol posar.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Jo he vist mitjos quartons que hi havia aigua i en sembraven per a fer roba (142). Aquí n'ha trobat (177).

***Capparis spinosa* L. subsp. *spinosa* (capparàcies)**

BCN 97808

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit semicaducifoli del mediterrani oriental. Cultivada localment, sobretot com a comestible i ornamental.

NOMS POPULARS

cavall (fruit) [kəváʎ] (071)

tapareta [təpəréta] (159)

tàpera (poncella) [tápəra] (051, 071, 072, 073, 080, 090, 099, 104, 122, 143, 151, 159, 177, 196, 202, 231)

taperera [təpəréra] (003, 051, 071, 074, 099, 103, 104, 149, 151)

taperot (fruit) [təpəɾɔt] (051, 196)

taperot (poncella grossa) [təpəɾɔt] (071)

USOS MEDICINALS

Arrel

Hemostàtic extern

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les hemorràgies al nas. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Se'n fan novenes. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Poncella

Salutífer

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Sa taperera té una classe de sal que és molt bona per a la gent que està fluixa per s'edat. Són reforçants, contra sa debilitat o sa fluixedat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Les tàperes en vinagre. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho va llegir.

Vitamínic

FONT. 104. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Diuen que tenen molta vitamina. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Flor

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 071, 072. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa flor de sa taperera té mel i de nines en menjàvem (071). Sa flor, se la mengen (072). OBSERVACIONS. N'haurien pogut fer mel (071). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fruit

Ingestió de la part de la planta conservada en vinagre

FONT. 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els feim envinagrats. OBSERVACIONS. Amb un any són blans. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONT. 104. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En menjàvem amb ses sopes, amb una ensalada, amb pa amb oli, i n'hi havia que en ves d'olives amb uns fideus, menjàven tàperes.

Poncella

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada en salmorra

FONTS. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les agafam i les posam en aigua i sal, per a menjar (080). Per a menjar amb ses sopes (080). OBSERVACIONS. Abans de servir s'han de remullar amb vinagre. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta conservada en vinagre

FONTS. 051, 071, 072, 090, 103, 122, 143, 149, 151, 196, 202, 231. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se pot menjar envinagrat. Els posen a dins de garrafes amb sal i després d'un mes o dos els treuen

l'aigo i la sal i els posen vinagre i ben tapat (051). Són imprescindibles per a acompanyar es cuinat de lleties (071). Te les menjaves (072). Per a acompanyar ses sopes (090). Per a envinagrar (103). S'envinagrava (122). Per a envinagrar. Les poses en aigua-sal 24 hores i després les guardes amb el vinagre (143). Per a menjar, les envinagram (149). Posa tàperes a ses ensalades (151). Les feim envinagrades (196). S'envinagren (202). En feien envinagrat (231). OBSERVACIONS. Aquest any n'han fet 60 quilos. Les tenen en garrafes grosses, amb el forat ample (051). N'hi ha que en tenen de sembrada i en dóna (143). En pots menjar si tens s'estómagó bé (202). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 103. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A Llubí ses llubineres/ quan han acabat de segar/ llavors van a arrossegar/ es cul per ses tapereres.

Poncella

Altres informacions

FONTS. 073, 103, 104. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. tàperes fa molt mal d'esquena (073). Amb ses tàperes a Llubí entraven un grapat de milions cada any. Un jornal de collidora podia ser de 10.000 a 15.000 pessetes diàries (103). Era sa feina de s'estiu de ses dones (104). Collir

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 159. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A Muro venia un venedor d'Artà que duia fonoll marí i tàperes i deia: "Fonoll marí pes padrí/ tapareta fina per sa padrina".

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Els taperots fan llavor. Ses beies se'ls mengen, s'enduen tota sa posta que té a dins i part de sa llavor. La llavor és com la d'albergínia. Les tàperes són després de fer flor i se fan més grosses. Aquest any n'han fet 60 quilos. Se'n poden collir 200 quilos. A Artà n'hi ha dins aquell corralet. Sa flor pareix una orquídea. N'hi ha fins allà dalt. Se culles d'una en una (051). A Campos sa gent en vivia. En tenim de sembrades a Sant Blai. Ses tàperes s'han de collir cada vuit dies màxim, i millor si són de sis o set perquè si no no passen pes sedàs (071). No hi ha cap animal que se mengi sa taparera, és molt agre (074). En tenc de sembrades. Se cullen en s'estiu, han de tenir molt de sol. Cada vuit o deu dies fas una collida, i has de collir els botons petits (080). Té una taparera que se fa molt grossa. S'allarga molts de metres. Duu molta feina es collir-la. Una taperera que té a defora la va dur de Campos, quan feia feina per ses autopistes (099). N'hi ha que en tenen sembrades (122). Allà hi neixen tapereres i sa morella (151). Es capulla de sa caputxina [*Tropaeolum majus* L.] se sala i se posa *en ves de* menjar tàperes, i és tan bo com ses tàperes (177). OBSERVACIONS. Les llavorettes se'n van i se fiquen dins una paret i neixen dins sa paret sense terra de res, i surt sa taperera. Els tenen en garrafes grosses, amb el forat ample. A vegades, quan tenia es poal més de mig es tombava per dins sa terra i les aplegava totes d'una a una (051). Ara ja treu es botó, lo que ha de fer ses tàperes (099). Es seu gendre i es seu fill tenen al·lèrgia a sa morella i ha de fer venir un homo i amb unes coses molt llargues li va tallant ses tàperes (151). També fan un *capullo* molt parecut i també és bo (177).

***Capsella bursa-pastoris* (L.) Medic. (brassicàcies)**

BCN 46079

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit (hemicriptòfit) pluriregional (subcosmopolita). Comuna en herbassars ruderals i conreus, de les contrades mediterrànies a l'alta muntanya.

NOMS POPULARS

bolsa de pastor (castellà) (177)

bossa de pastor [bósə də pəstó] (046, 177)

bosses de pastor [bósəz də pəstó] (003, 019)

pare i fill [párə i fíj] (036, 041)

taleca de pastor [tələkə də pəstó] (168)

USOS MEDICINALS

Fulla

Hemostàtic extern

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a aturar ses hemorràgies. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Litotríptic renal

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Molt efectiva per a ses arenes, per a ses pedres. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antidiarreic

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Estronquen sa diarrea. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Set trossets per a dos tassons d'aigua. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hemostàtic extern

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les hemorràgies. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hemostàtic intern

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses hemorràgies internes o urí sanguinós. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

No consta

Altres informacions

FONT. 041. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Primer en bullien molt.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. No n'hi ha molta, per aquí (168). Eren cinc herbes que normalment les duien els pastors. Les recollien perquè era fàcil per ells ficar-les a dins sa bossa i les duien a ses herboristaries o al que els hi demanava. Els hi deien bossa de pastor perquè es pastor a mesura que les trobava, les ficava a dins sa bossa i trup (177). OBSERVACIONS. Sa bossa de pastor era una de ses cinc que empleaven. Hi havia moltes dones que els hi deien "meam, m'hauries de dur herbes perquè es meu home, o es meu fill, té atacs d'arena i en necessita" (177).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

No consta

FONT. 036. Preparat cicatritzant, demulcent i repel·lent d'insectes (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONT. 019. Preparat antimetrorràgic (vegeu el catàleg de barreges)

***Capsicum annuum* L. (solanàcies)**

BCN 24737

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Cultivada, sobretot a les contrades mediterrànies meridionals. Originari de zones neotropicals.

NOMS POPULARS

cirereta (fruit) [sirərətə] (089, 197, 210, 217)

cirereta coenta (fruit) [sirərətə koéntə] (169) [sirərətə kovéntə] (087, 229)

cirereta picant (fruit) [sirərətə pikánt] (216)

guinda (castellà) (017)

nyora (fruit) [nórə] (151)

pebre (fruit) [prəβə] (027, 045, 060, 090, 151, 152, 170, 214, 216, 220, 230, 231)

pebre coent (fruit) [prəβə koént] (003, 056, 069, 105, 175, 180, 183, 201, 228) [prəβə kovént] (004, 034, 040, 045, 052, 053, 054, 087, 109, 142, 144, 151, 165, 178, 204)

pebre de banyeta (fruit) [prəβə də bənjətə] (080)

pebre de cirereta (fruit) [prəβə də sirərətə] (141, 149, 181, 196)

pebre de llengueta d'auzell (fruit) [prəβə də ləŋgətə dəwséɫ] (149)

pebrer de patrons [prəβé də pətróns] (058)

pebre d'Oriola [prəβə doriɔlə] (196)

pebre picant (fruit) [prəβə pikánt] (049)

pebre vermell (fruit) [prəβə vərɲáj] (049, 151, 179, 215)

pebreboter [prəβəboté] (201)

pebrer [prəβé] (099) [prəβé] (079, 099, 115, 165, 197)

pebrera [prəβérə] (144, 162)

pebresser [prəβésé] (185)

USOS MEDICINALS

Fruit

Antihipertensiu

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Un temps per a baixar sa tensió menjaven molt de coent. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Menjat. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Tres o quatre. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Cardiotònic

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bo per al cor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Cicatritzant

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les nafres d'un trenc. Un nin cau i es fa un trenc, li posen pebre vermell. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Es posa la pols al damunt, tal qual. Hi quedava un regruix enorme, com una sobrassada. Deuria cicatritzar, com ho posen exactament a una sobrassada. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Laxant

FONTS. 049, 170. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És laxant, a molta gent no li cau bé (049). Si en menges molts te fan anar molt *ligera* (170). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja (049). S'han de torrar (170). DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. Quan està torrat li lleven sa pell perquè lo que no és bo és sa pell (049).

Salutífer

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Van bé per as cos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Menjar-ne. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Cada dia, tres o quatre. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Condiment

FONTS. 003, 045, 049, 054, 056, 069, 080, 089, 105, 109, 142, 144, 149, 151, 165, 169, 175, 178, 179, 196, 197, 210, 215, 216, 217, 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per posar als espàrecs bullits (109). Per a posar a ses matances (045). Per a salar olives (054, 069, 175, 216). Per a fer caragols (003, 217). El prebe picant és conservant (049). Per a posar a ses sopes, i llavors sa gent menjava sopes fins i tot per berenar (080). Per a salar ses olives (089). Per a posar als caragols (105, 149, 169, 216). En es meu temps a ses olives hi posaven prebe covent, perquè jo estava a una possessió i en salaven una quartera, i n'hi posaven, però si te tocava es prebe no te les podies menjar [...]. Aquella dona els posava en remull a una pica sa lluna vella i hi estava fins s'altra lluna que venia, tapava perquè deia que no s'havia de rompre es tel. Llavors quan la salaven, la colàvem i teníem *s'aigo* sal feta dins un poal gros o un bidó, i *s'aigo* sal només treia sa punteta de s'ou, i anaves posant ses olives, posaves fonoll tallat, prebe covent... jo no les feia així. Per a posar a s'escabetxo (142). Per a preparar olives (144). Per a fer romesco. Per a posar als brous de peix (151). Li agradava molt al seu padrí. Sempre tenia es prebe covent a dins ses olives (165). Per a fer caragols. No hi ha res per a fer caragols, perquè agafi es gust, com el prebe covent (178). Per als caragols (179). Els prebes de cirereta són els que donen coent al menjar (196). Per a salar olives. També hi ha fonoll. A ses olives trencades també hi posaven llimona. Per a fer pans de figa. Hi posaven fonoll, romaní, cireretes i sal (197). Per a posar als caragols i a sa carn (210). Per a fer sobrassada. En posen al damunt i hi queda un regruix enorme. Deu cicatritzar (215). Per a fer caragols (229). OBSERVACIONS. Els prebes covents s'empleen sobretot a Sa Pobla, allà sempre fan ses matances en covent, i a Sant Llorenç també pateixen un poc de covents (045). Són molt coents (149). Hi va molt bé, li dóna color i gustet (151). Patia de *s'estómagó* (165). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta conservada en vinagre

FONTS. 087, 090, 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a acompanyar ses sopes (087). Per a menjar amb sopes (090). L'envinagraven (196). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONTS. 170, 197, 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n fan prebes torrats (170). Els feien torrats (197). Se torren i se'n fan coques (216). OBSERVACIONS. Torraven prebes en es cendrers de clovelles de metles. Ses ties feien es cendrer, però son pare tirava sa clovella davall els metlers.

Es moment de fer els cendrers coincidia es temps de torrar els prebes. En es cendrer eren més bons, torrats. Torraven a poc a poc (197). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONTS. 027, 144, 152, 162, 214, 220, 231. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar (027, 144, 152, 162, 214, 220). Per a posar a sa sobrassada (231). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Grana

Condiment

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa seva sogra, dins es trempó, hi esflorava ses llavors i els hi posava, des pebre. OBSERVACIONS. No miraven tan prim. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fruit

Altres informacions

FONT. 053. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A Sa Pobla mengen molt coent.

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se xepava i se feia servir per a beure durant es dijuni de Sant Llorenç (per a després curar de cremat).

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 004. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Feiem una mescla per a esquitxar ses ovelles, perquè no tenguessin mosques.

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer guapo.

Repel·lents

FONTS. 034, 040, 080, 144, 151, 181. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a esmorcar (034, 040). Si tens formigues, agafes un polset d'aquests. Primer passen, però s'endemà han desaparegut des mapa. També per a protegir ses abelles (080). Oli d'oliva ranci gastat de ses motos i *polvos* que se compraven per a fer almangra. N'hi ha que hi posaven prebe de cirereta. Fa molt d'asunto a ses mosques (181). Per a esmorcar ses ovelles, amb oli, ceba marina i aumangre. Llevava s'animaló i feia una olor que assustava (144). Capolat s'empra perquè ses mosques no vagin a una carn o a una cosa determinada (151). OBSERVACIONS. Amb ruda, oli, ceba marina i olivarda (034). En contra de sa mosca d'estiu. És una mescla preparada en forma d'ungüent. Li dóna color (040).

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 045. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els sembràvem, els assecàvem i els molíem a can Cupa a Son Servera.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTS. 045, 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Si sembres prebes de lluna nova o de lluna vella, els de lluna vella seran més baixos però fruitaran més (045). Feia prebers, auberginieres, domàtigues i porros (165).

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 185. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Perquè no hi vagi es poll, sembrar-hi dedins aufabeguera.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fruit

FONT. 052. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. És molt dolent per sa vista. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

Provoca hemorroides

FONT. 204. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Si en menges molt, fa morenes. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En tenc sembrats a s'hort (058). Fa un hort ecològic on hi sembren cols, alls, faves, lletugues, tomatigueres i prebes (060). En sembrar a s'hort (079). Devers dia 15, sembrarà 200 o 300 pebrers. Els duu de cas Cubano, a s'Indoteria (099). A s'hort sembraven verdura i la venien a Felanitx: mongetes, prebers, auberginieres, tomàtiques, patates, moneiatos, molons, enciam, i tot lo que se pugui fer a s'hort (115). En sembram a s'hort (144). Sa nyora se fa a Múrcia, no és mallorquina (151). En tenim a s'hort (162). N'hi ha (180). A devora els pebrers feia una filera de trompetilles (197). Tenims prebeboters sembrats (201). Coneix bastantes varietats de prebes (214). En feim (230). OBSERVACIONS. El qui li duu els espàrecs li diu que aniran a Sant Jordi, que ell hi coneix un jardiner que fa molt d'això per vendre i ho tindrà més *barato* (099). Produeixen les verdures pel restaurant i tenen pràcticament de tot sembrat i procurem conèixer totes les varietats més antigues de Mallorca, tant d'arbres fruitals com d'hortalisses (214).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fruit

FONT. 034. Preparat repel·lent d'insectes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 201. Preparat repel·lent d'insectes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 226. Preparat repel·lent d'insectes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 228. Preparat repel·lent d'insectes (vegeu el catàleg de barreges)

***Capsicum frutescens* L. (Solanàcies)**

EC-005

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit àmpliament cultivat com a condiment a Nord i Sudamèrica, les illes del Pacífic i el sudest de l'Àsia, especialment a l'Índia. A Mallorca el seu cultiu no és gaire estès, sovint només ornamental.

NOMS POPULARS

espicièr [əspisié] (149)

espicièra [əspisiérə] (149)

pebre (fruit) [próβə] (149)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Condiment

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es pica i són molt bones per a donar color a l'arròs. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És una espècie de cirereta de pastor, però molt més grossa (149). Sempre l'he vista a ca ma mare, a Can Canonge (149).

***Capsicum* sp. pl. (solanàcies)**

NOMS POPULARS

pebre bord [préβə bórt] (062) [péβrə bórt] (208)

pebre bord coent [péβrə bórt koént] (208)

pebre bord dolç [péβrə bórt dóls] (208)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Condiment

FONT. 062, 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer saïm vermell. De ses matances, aquella grassa que queda dins sa caldera, si ara no la lledes des foc, l'endemà com que és fred, aquella grassa està damunt espessa, l'agafava i el posava dins una casseroleta o una olleta o una greixonera, i ho coven un poc. Llavonses li posen un poc de prebe bord i torna a fer aquell color, molt guapo, preciós. En fan pastes de saïm vermell perquè té aquell color o espinçada (062). Un temps en posaven un poquet damunt es pa (062). Per a fer pa de figa, amb tronquets de fonoll i anís. Era molt bo (208). OBSERVACIONS. No en tornarà a fer mai més perquè es pot encara és dins es rebost. Avui als al·lots ja n'hi donaràs, no n'hi haurà cap que en vulgui. Sobrassada i botifarró en volen, però això... (062). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fruit

Maneig agrosilvopastoral: ús en la matança del porc

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a sa matança.

***Cardus tenuiflorus* Curtis (asteràcies)**

BCN 97816

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit (hemicriptòfit) mediterrani - atlàntic. Comuna en herbassars ruderals de les contrades mediterrànies (i l'estatge montà submediterrani).

NOMS POPULARS

card [kárt] (108)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Dia 29 d'agost és una *fecha* que si llaures mates els cards, i és per Sant Joan Degollat, i si llaures aquest dia: eliminats! (108).

***Carpobrotus edulis* (L.) N. E. Br. in Phillips (aizoàcies)**

BCN 29643

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit introduït de l'Àfrica del sud. Molt cultivat i naturalitzat sobretot al litoral de les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

calaguala [kaləgwála] (003, 151, 173, 228)

corre-corre [korəkórə] (151)

USOS MEDICINALS

Fulla

Espant

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als *sustos*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Espant

FONT. 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als *sustos*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als nervis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Una tassetta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Espant

FONT. 173. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als *sustos*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Es posen als jardins.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Són uns cactus que s'escampen. Tenen ses fulles gruixades i estan sobretot als jardins (003). Planta antiga. Aquí no n'hi havia de calaguala, a ses apotecaries sí que en podies comprar, però no sé si era sa mateixa (151). Aquesta no és de Mallorca, l'han duita de fora i s'ha estès molt (228).

NOTA SOBRE ELS USOS MEDICINALS

Els informants han citat aquesta espècie com a medicinal, però creiem que ens trobem davant d'una popularització de l'ús farmacèutic de la calaguala venuda ja des d'antigament a les farmàcies (*Polypodium calaguala* Ruiz). Es devia comprar directament el preparat (sense reconèixer l'espècie), i quan va aparèixer aquest *Carpobrotus* a l'illa se li degué donar el nom i l'ús de la calaguala.

***Castanea sativa* Mill. (fagàcies)**

BCN 29844

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli. Cultivada.

NOMS POPULARS

castanya (fruit) [kəstájə] (061, 097, 201)

castanyer [kəstəjé] (097, 123)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 061, 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Molt comestible, tan famosa sa castanya (061). Per a fer pa de la farina (097). OBSERVACIONS. Només quan n'hi havia. Hi va haver una temporada que se va menjar de tot... la farina se feia de ciurons, d'ordi mòlt si en tenien, de maïs,... *hasta* se varen arribar a fer-ne de farina de castanyes (097). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Tija

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer garrots de tomar metles.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Aquí no hi ha castanyers però en duien, en duien perquè aquí *s'assumpto* des blat i això, poc (097). Es castanyer venia de fora, perquè aquí me pareix que hi ha un parell de colònies de castanyer bord a sa Serra Nord i punt (123).

***Celtis australis* L. (ulmàcies)**

BCN 103550

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli. Cultivat i molt estès com a subspontani o naturalitzat. Introduït d'altres llocs de l'àrea mediterrània o submediterrània.

NOMS POPULARS

lledó (fruit) [ləðó] (061, 101, 124, 173, 197, 201)

lledoner [ləðoné] (003, 055, 061, 079, 099, 123, 124, 138, 166, 173, 192, 193, 196, 201, 221, 224, 225, 226)

[ləðuné] (080)

lledró (fruit) [ləðró] (148, 149, 183, 184, 185, 189, 212, 213)

lledroner [ləðroné] (099, 103, 108, 141, 149, 213) [ləðruné] (078)

USOS MEDICINALS

Fulla

Hipoglucemiant

FONT. 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar el sucre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Una tasseta. La tassa es posa damunt el

foc, aigua i hi poses un parell de fulles. Llavors quan bull ho treus i ho deixes refredar i poses una miqueta de sucre si en vols. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipocolesterolèmic

FONTS. 003, 079, 141, 173. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al colesterol (003, 079, 141, 173). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (079, 173). Infusió (141). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Set fulles. Beure'n durant sis o set dies, una tassa es dematí (079). Han de ser fulles senars, i l'han de prendre dies saltejats (141). DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. Ho ha sentit a dir a ses padrines durant ses vetlades (079). Ho sé perquè n'han venguda a cercar. *Antes* no sabien què era es colesterol, ni se mirava. Han de tenir una moderació de prendre-la (141). Se solen assecar les fulles (173).

Part aèria fructificada

Hipocolesterolèmic

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Mos baixa es colesterol. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Càpsula (ús intern). PREPARACIÓ. Pols simple. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Jo li pos tot: fulla, tronquet i lledró, tot, amb so temps que està negre. Sa més efectiva de totes per regular sa sang és es lledroner, inclús si en beus molt fa net.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 061, 099, 101, 124, 148, 149, 183, 184, 185, 189, 192, 193, 197, 201, 213, 224, 225, 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Era menjar d'al·lots (124). OBSERVACIONS. En els al·lots mos agradaven molt els lledons (061). Se menjaven els lledons (099). En mengen ses perdius (101). Per a menjar (124). En menjaven (148). En menjàvem (149, 183, 184, 185, 224, 225, 226). Se menjaven (189). En menjàvem. Era cosa d'al·lots (192). En menjàvem d'al·lots (193). Se menjaven però a ella no li agraden (197). Mengen lledons (201). Per a menjar (213). DESTINACIÓ. Alimentació humana (061, 099, 124, 148, 149, 183, 184, 185, 189, 192, 193, 197, 201, 213, 224, 225, 226). Alimentació animal (101).

ALTRES USOS

Fruit

Altres informacions

FONT. 123. OBSERVACIONS. Tenia poca utilitat, perquè els lledons tot és pell. Es lledó no se menjava.

Lúdic: jocs tradicionals

FONTS. 123, 173, 212, 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Tiràvem es lledó amb una canyeta, a s'escola (123). Tiraven els lledons amb un *canuto* (173). Amb canya feien uns tubets i anaven a tirar els *trastos*, els pinyols, a ses nines (212). Amb una canya fina feien "xuuu" amb una goma i hi posaven una cadeneteta i feien així "xuuu" i se sentia després "aaiiii" (213). OBSERVACIONS. També tiraven paper ensalivat (173). No tenen polpa (212).

Grana

Lúdic: jocs tradicionals

FONT. 099, 193. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan eren al·lots, quan es menjaven els lledrons, agafaven els pinyols i llavors agafaven una canya i feien un forat i quan passava qualcú li tiraven el pinyol a pressió... "vatuadell!", se giraven i ell feien es *tonto*, no miraven, i no sabien.. (099). Mos tiràvem pinyols de lledons (193).

Planta viva ex situ

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONTS. 061, 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És un arbre molt apreciat, per ses possessions solien tenir un lledoner sempre a devora ses cases. Era un arbre emblemàtic (061). A ses possessions se feien servir com a *para-rajos*. Duu una sombra (141).

Planta viva *in situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Hi ha un lledoner aquí a Lluc a sa placeta de darrera sa fonda que l'han posat a Mallorca com a arbre singular.

Tija

Altres informacions

FONT. 166. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. No és una llenya forta.

Artesanal: elaboració d'instruments musicals

FONT. 055. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fabricar tamborinos. El lledoner el poses en remull, dins un motlle humit i ja te queda rodó. A partir d'aquí, li arregles els crulls si en té i li poses vernís. Agafes un motlo que pot ser un tub de PVC o qualsevol cosa. Fa un temps suposa que el devien enrevoltar a un arbre i així li donaven la forma. OBSERVACIONS. El tambor es feia amb pell de cabrit o cabra i fil fort (avui en dia, sintètic). N'hi ha qualcun que diu: "jo el vull de lledoner" i a part d'això si ell et diu: "au, això és lledoner" no ho coneixeràs ni tu, perquè tot i que ell els fa no ho coneix.

Artesanal: elaboració de bastons

FONTS. 099, 103, 108, 124, 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per fer gaiatos. Llavors el tiraven dins es "xifreig", els qui tenien "xifreig", un veïnat en tenia i hi anaven, i el tenien un any en remull, i així no se corcava mai (099). Se'n fan gaiatos (103, 108). Per a fer gaiatos (124). Per a fer bastons (196).

Fuster: ús fuster

FONTS. 061, 080, 099, 124, 141, 149, 166, 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer els picarols de ses ovelles, es collar des picarol (061). Per a fer collars per ses ovelles. És una madera que permet que la dobleguis, que no se talla (080). Per a fer es collars de ses ovelles. Tiraven els gaiatos dins es "xifreig", els qui tenien "xifreig", un veïnat en tenia i hi anaven, i el tenien un any en remull, i així no se corcava mai. Quan pujava ja estava ben abeurat, i llavors el deixaven que eixugàs un poc i llavors es fuster el tallava a sa gruixa sutsuixí per fer els collars de ses ovelles, pels picarols (099). Per a fer collars per les ovelles (124). Per a fer collars, perquè és una llenya que esqueixa però no arriba a rompre (141). Sa fusta és bona (149). Se'n feien collars (166). En fan els collars dels cans (201). OBSERVACIONS. A Lluc en feien quan hi havia guarda d'ovelles fa 40 anys i se guardaven troncs de lledoner, que s'havien de curar ben curats. Se posava sa fusta en remull devers un any dins un safareig, llavors se duia a una fusteria i se tallaven els trossos... i se doblega! i fa un *aro*, sa fusta se doblegava molt bé i servia per això, pels collars de ses ovelles, des picarol (061).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Té fustes de lledoner al corral (055). N'hi havia a cada casa (078). N'hi havia un a cada finca (080). En va sembrar molts quan estava a Obres Públiques (099). Anàvem a cercar lledons a sa clasta de Can Catorze (193).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 138. Preparat antihipertensiu (vegeu el catàleg de barreges)

***Centaurea aspera* L. (asteràcies)**

BCN E-184

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit mediterrani occidental. Creix en fenassars i llocs herbosos de les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

bracera [brəsérə] (016, 019, 043, 058, 097, 101, 144, 166, 168, 190, 197)

centaurea (del nom científic) (059)

herba de bracera [érβə də brəsérə] (189)

travalera [tralavera] (058)

USOS MEDICINALS

Arrel

Hipocolesterolèmic

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al colesterol. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. L'anomenaven molt per a prendre.

Fulla

Antihipertensiu

FONT. 043. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Antihipertensiu

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a rebaixar sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipocolesterolèmic

FONT. 016. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as colesterol. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipoglucemiant

FONTES. 059, 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per as sucre (059, 197). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. N'hi donaven a sa seva germana, que era diabètica (197).

Part aèria

Antihipertensiu

FONT. 190. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipoglucemiant

FONTES. 019, 058, 101, 166, 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a baixar el sucre, és molt cercada pels diabètics (019). Pes sucre (058). Per al sucre (101). Per a sa sucre (166). Per a baixar sa sucre (168). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (019). Decocció (058, 101). Decocció, amb aritja i rotaboc (166). Infusió (168). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Es dematí en dejú, i es pot guardar dos dies

a sa gelera (166). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se pot prendre tota sola o amb altres herbes (058). La compra sa meva dona (166). A Mallorca n'exportaven cap a sa península (168).

Tija

Hipocolesterolèmic

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al colesterol. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Part aèria

Altres informacions

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És molt amargant.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa com un card, fa una carxofeta.

Planta viva *in situ*

Altres informacions

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La bradera és la planta més aspra de Mallorca.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els segadors la temen perquè els raspa quan la cullen per a netejar els camps.

ACCIONS NOCIVES O TÒXiques

Part aèria

Baixa molt sa sang

FONT. 190. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Si en beus molt te tirarà sa sang a baix i quedaràs cadàver, arribarà que no caminaràs. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Jo només n'he vista pes Port de Manacor (016). La compr a una tenda d'herbes (058). Anava a cercar bradera per un herborista de Ciutat, don Bernat, perquè primer la duia de Barcelona i li costava més es transport que s'herba, i jo li vaig dir on n'hi havia (101). S'ha de collir al maig. N'hi havia a dins Son Reus, a llocs on no se llaurava gaire, però ara amb els tractors grossos.. (190). Aquí se'n fa molta, de bradera (168).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

FONT. 166. Preparat hipoglucemiant (vegeu el catàleg de barreges)

***Centaurea calcitrapa* L. (asteràcies)**

BCN 21901

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit latemediterrani. Comuna en camins i terres calcigades de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

floravia [flɔ̃rəviə] (079)

voravia [vɔ̃rəviə] (113)

USOS MEDICINALS

Poncella

Antiotàlgic

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Calmava es mal d'orella. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Gotes (ús intern). PREPARACIÓ. Amb oli calent. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No sé si era sa calentoreta o aquell oli.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Neix a ses voreres de camins (079). Se fa per dins els armassos, perquè hi ha estona que deixaven contrades i se feia amb els trepons, llivons.. (113).

***Centranthus ruber* (L.) DC. (valerianàcies)**

BCN 31267

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit propi de les contrades mediterrànies marítimes (i de l'estatge montà). General als Països Catalans, però no autòctona de les Balears. Sovint cultivada com a ornamental, és subespontània o naturalitzada en talussos, pedruscalls, etc., principalment aprop dels jardins.

NOMS POPULARS

milamores (castellà) (051)

milamors [milə́mórs] (051)

USOS MEDICINALS

No consta

Tranquil·litzant

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. En homeopatia, calmant en casos de trastorns nerviosos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Té lo mateix que sa valeriana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És de sa família de la valeriana, aquesta herba tan empleada per a dormir (051).

***Ceratonia siliqua* L. (fabàcies)**

BCN 32177

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perennifoli del mediterrani meridional. Comuna en les màquies de les contrades mediterrànies seques i poc fredes, on és cultivada i naturalitzada (el seu caràcter autòcton és dubtós).

NOMS POPULARS

garrova (fruit) [gərɔ̃və] [jərɔ̃və] (001, 002, 019, 022, 027, 027, 036, 037, 039, 040, 045, 046, 054, 056, 057, 064, 067, 080, 087, 090, 096, 099, 100, 101, 103, 106, 123, 124, 128, 138, 141, 143, 144, 148, 150, 165, 166, 168, 170, 183, 186, 189, 191, 197, 205, 219, 230)

garrover [gərové] [jərové] (001, 019, 023, 045, 056, 062, 069, 080, 099, 111, 123, 128, 144, 165, 168, 192, 197, 198, 201, 213, 220, 227)

garroví (grana) [gəroví] [gəruví] (080, 096, 099, 124)

pinyolí (grana) [piɲolí] (056)

USOS MEDICINALS

Escorça

No consta

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Són astringents. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fruit

Antiberrugós

FONTS. 141, 143, 166, 186. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als fics (141, 166). Garrova verda per a llevar fics (143). Fugien els fics (186). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Aplicar garrova verda blanca, fregar es suc (166). Garrova verda (186). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Damunt els fics (186). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antidiarreic

FONTS. 064, 067, 124, 168, 191. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa diarrea (064). Els pagesos en donaven als mens que tenien diarrees (124). És bona per a sa diarrea (067). Per a restrènyer (168). Per a quan vas de diarrea (191). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (168, 191). Tisana (ús intern) (064, 067). Troquisc (ús intern) (124). PREPARACIÓ. Decocció (064, 067). L'estrucaven (124). Se menja (168). Menjar-la (191). DESTINACIÓ. Medicina humana (064, 067, 168, 191). Medicina veterinària (124).

Fulla

No consta

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Són astringents. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Grana

Desconegut per l'informant

FONT. 192. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Des pinyol des garrover diuen que en fan medicina. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Suc del fruit

Antiberrugós

FONTS. 019, 148, 165, 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Són astringents (019). Per a un ull de poll (148). Es suc per llevar els fics (165). Per als fics. S'usava la llet d'una garrova verda (213). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (019, 148, 165, 213). PREPARACIÓ. Suc de les garroves verdes (019). Amb una garrova verda, fregant el suc (148). Garrova verda (165). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONT. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als ulls de poll. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Es posa directament el suc de garrova damunt els ulls de poll una vegada s'han buidat. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Epicarpi

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 045. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Donàvem lo que no era pinyolí als animals. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Fruit

Condiment

FONTS. 054, 166. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a salar olives (054). En posaven a ses figues seques (166). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 045, 056, 080, 090, 096, 099, 100, 124, 128, 197, 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se la menjaven els soldats perquè *antes* hi havia fam (045). La donen a n'els animals (056). Per a donar als animals: les ovelles, les bísties i els conills (080). Les donaven als cavalls i a ses bísties. Lo que ses ovelles i els porcs també en mengen, les que cauen en terra (090). Per a menjar (096). Molen i estruquen es garrovers. Estruquen sa garrova perquè es pinyol caigués, i tot lo demás que quedava ho donaven a ses bísties, sense *aigo*, només capolat, en sec (099). Cada dia es vespre donaven una senalla de garroves a cada mula. I palla i *aigo* (100). En menjava sa gent durant la Guerra Civil (124). Fa anys els tenien per a tenir qualche garrova pels animals, però no era una cosa massa preuada. Però als anys 70 o 80 ses garroves van començar a pujar de preu i sa gent que tenia garrovers els va cuidar i se'n varen sembrar. D'infant agafava una garrova i se la menjava per a jugar (128). Per a donar a sa bístia (197). En menjava, crues talment des garrover (230). OBSERVACIONS. Els animals porgaven es garroví, i mon pare ja mos ho feia porgar per separa es garroví per als porcs (080). Cada dia a migdia, donaven una escudella de faves i una de civada a cada mula (100). S Tenien certa capacitat protectora de l'organisme (124). ón bones però s'han d'haver banyat, perquè han de perdre sa coentor, han de perdre es foc, i han d'estar banyats (128). DESTINACIÓ. Alimentació animal (056, 080, 090, 099, 100, 197). Alimentació humana (045, 096, 124, 128, 230).

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONT. 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien pa de garrova en temps de sa guerra, entrava a dins sa cartilla. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONT. 040. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan flams. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTS. 023, 027, 045, 101, 103, 111, 166, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les donàvem als animals (023). La donàvem als animals (027). Les donàvem a n'els animals (045). En fan sucre (101). Un temps menjàven ses garroves i tot... en temps de sa fam? vaja.. (103). Per a donar de menjar als animals (111). En fan xicolate (166). En mengen els estornells (227). OBSERVACIONS. Quan

surt és sucre roig, per a fer-lo blanc li han de mesclar calç d'ossos (101). DESTINACIÓ. Alimentació animal (023, 027, 111, 227). Alimentació humana (045, 101, 103, 166).

Preparació de begudes - Beguda preparada amb vi

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. De sa popa des fruit en fan s'"Amazonas", es rebentat, amb melicotó. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb licor

FONT. 166. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien *palo*. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTES. 099, 138, 183, 205. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses garroves ne feien esperit (099). Una garrova verda per a posar a ses herbes (138). Per a posar a ses herbes (183). A moltes coses parellaven una botella d'herbes, hi posaven de tot, hasta una garrova (205). OBSERVACIONS. Li dóna color i amargor (138). Darrerament no n'hi posam perquè amargueja molt (183). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fulla

Condiment

FONTES. 165, 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a ses olives, fulles de garrover (165). Per a posar a ses figues seques (201). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 198. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a s'"Amazonas", es palo i ses herbes dolces. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Grana

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. El bulliem dins una olla gran de ferro i era per als porcs. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ara en fan galletes que són medicinals perquè impedeixen que se formin agregats de calci i, per tant, pedres al ronyó. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTES. 036, 045, 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n treu farina per a pastisseria (036). En fèiem cafè (045). Ara compren les garroves per al pinyolí (080). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent

FONT. 099. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Des garrovins ne feien esperit. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Mesocarpi

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTES. 039. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan menjar per als cavalls. En fan menjar per a ses ovelles, mesclat amb civada. En fan farina i xocolata, farines per a cafè i per a pastisseria. DESTINACIÓ. Alimentació animal. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Flor

Maneig agrosilvopastoral: obtenció de mel

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les abelles no solen anar a la flor del garrover.

Fruit

Altres informacions

FONTS. 023, 039, 087, 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les veníem (023). Té molt de valor, va caríssima. Cada any descobreixen coses noves de sa garrova (039). De petites havíem d'anar a collir garroves i oliva, en ves d'anar a escola (087). Se posa a sa bullidura amb eucaliptus perquè té una aroma flonja, humil (144).

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 103. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ja ho dirà el qui serà viu/ lo que patien els pobres/ se vivien de garroves/ per arribar a s'estiu.

Lúdic: jocs tradicionals

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. D'infant agafava una garrova i se la menjava per jugar.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 170. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'anàvem a collir a sa Cova, que era una rota grossa darrere Son Ferrandell.

No consta

FONT. 106. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Posaven les garroves a sa pedra des molí.

Tèxtil: elaboració de fibres

FONT. 039. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan es "nàilon" (niló).

Tintorial

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sé que l'empleen per a tenyir, però no sé si ho fan amb verdes o madures.

Grana

Altres informacions

FONTS. 036, 045, 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. No sé si deu ser vera o no, però diuen que del pinyol se'n fan tots els antirancis, els conservants: perquè sa sobrassada no torni blanca (036). Venien es pinyolí, però no sé perquè era (045). En fan plàstic (168).

Cosmètic

FONTS. 096, 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan colònia (096). Se fan pasta de dents per a impedir agregats que se formen de sarro, entre sa geniva i sa dent (124).

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Un cossiol de garrover és de terra, però un temps hi feien es planter dels garrovers, i és un cossiol tot foradat.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Hi ha una dita: "bon arbre és es garrover, que té garroves tot l'any, que quan cullen ses d'enguany, ja té ses de l'any qui ve" (128). Si te diuen "te cauen ses garroves" volen dir que "no t'enteres" (128).

Tija

Fuster: elaboració de mobles

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer cadires, els barrerons.

Obtenció de combustible: llenya

FONTS. 166, 220. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer llenya (166, 220).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Les garroves es cullen un any més tard de la floració, que es dóna en ple estiu (juliol/agost) (019). Quan bufa vent de tramuntana és quan al garrover li cauen més les fulles, i fan llecó (036). El garrover era un dels cultius que més sembraven a Petra (062). A Montcaire no tenen garrova, perquè sa garrova si és massa fred no li va bé, ha de ser un clima temperat

com es de Sóller (080). Va més car es garroví que sa garrova, es pinyol aquell que té. Encara en fan molt de garroví (099). En feien sementers (111). En tenim de sembrats (123). És difícil de fer aferrar (168). A ca seva tenen tarongers, metlers, llimoners i garrovers (197). A n'els olivars, dispersos, sempre n'hi ha de garrovers. No sap si els garrovers pateixen més per ses gelades. Els garrovers des seu olivar estaven a una obaga, on no hi toca gens ni mica es sol. En s'hivern es Sol pentura un parell d'hores, de les 12 a les dues. Els garrovers fan garroves (128). OBSERVACIONS. En treven més de garroví perquè és més car (099).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fruit

FONTS. 001, 002. Preparat antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 027. Preparat antidiarreic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 046. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 057. Preparat antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 106. Preparat anticatarral i antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONTS. 138, 139. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 150. Preparat antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 189. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 219. Preparat antibronquític i anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

***Cercis siliquastrum* L. (fabàcies)**

BCN 51020

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli originari de l'Amèrica del nord. Cultivat com a ornamental i rarament subespontani.

NOMS POPULARS

árbol de la pasión (castellà) (061)

árbol del amor (castellà) (061)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És molt decoratiu, se'n posa molt per places i jardins.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. A sa primavera se vesteix de flors sense fulles i llavors surten ses fulles (061).

***Ceterach officinarum* DC. in Lam. et DC. (polipodiàcies)**

BCN 95571

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit pluriregional. Comuna en roques i murs més o menys ombrejats de l'estatge montà submediterrani i contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

auradella [əwləðéʎə] (062)

dauradella [dəwrəðéʎə] (008, 027, 079, 124, 138, 151)

doradillo (castellà) (100, 101, 141, 142)

doradita (castellà) (051)

falguera [fəlgéɾə] (112)

falguera doradeta [fəlgéɾə dorəðétə] (051)

herba de la sang [éɾβə də lə sáŋk] (101, 149)

herba de *rosillo* [éɾβə də rosíʎo] (125)

herba de sang [éɾβə də sáŋk] (077, 088, 092, 100)

herba per a sa sang espessa [éɾβə pə sə sáŋk əspésə] (210)

herba rovellosa [éɾβə rovəjózə] (149)

USOS MEDICINALS

Fronda

Antihipertensiu

FONTS. 062, 077, 101, 112, 138, 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És molt bo per a baixar sa sang (062). Per a sa sang, per a no tenir sa sang alta (077). Per a baixar sa sang (101, 112, 142). Per a sa tensió (138). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (101, 112, 138, 142, 169). En tasses (077). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una tassa els dematins (077). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Sa meva padrina sempre tenia s'olla amb aquest brou (112).

Antipelohèmic

FONT. 210. Per a sa sang espessa (210). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt diürètic. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Litotríptic renal

FONTS. 079, 125. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a arenes (079). Per a atacs de pedres (125). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Regulador de la tensió arterial

FONT. 100, 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Regula la sang (149). Per a regular sa sang (100). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (149). En infusió (100). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antihipertensiu

FONTS. 008, 027, 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa sang (008). Per a rebaixar sa sang (027, 124). Per a baixar sa sang, per a tonificar-la (027). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió (027). Decocció (008, 027, 124). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori hepàtic

FONT. 008. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Pes fetge. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se fa a s'ombra, a s'altra banda d'on surt es sol, a ses parets. Té ses fulles quadrades. S'ha de cercar a sa part freda (008). És una falguereta que se mor en s'estiu, s'asseca completament. En ploure tot d'una torna verda (051). Se feia a ses parets humides. Se fa més per sa muntanya. Anaven poc a sa muntanya, anaven as Puig de Son Nofre, i per sa via de tren, aquí on anava fondo també se n'hi feien. Per carretera un puesto humit també se'n feia molt davant ca seva, però ara esquitxen ses carreteres, han mort tot lo que era bo (062). Creix a s'ombra i vol humitat (079). Se fa per ses parets (088). Pes maig ja se mor (092). Per ses parets n'hi ha. Se fa a ses parets velles que ja tenen molta terra per dedins, en parets noves no n'hi sol haver. Se fa a s'ombra i as sol. A sa banda d'aquí n'hi ha bastant. Fa una fulleta llarga, curta, i una fulleta d'ampla, i fa dues fulletes petites a cada banda. A darrere té com una pelussa (100). Una dona li duia de Son Estrany, de Campanet, on n'hi havia molta (112). Hi havia unes plantes que demanaven molt a Manacor, les altres les demanaven més a Lluçmajor... perquè allà s'havien usat més, possiblement perquè era més fàcil trobar-la. Per exemple aquesta, era bo de trobar-la a llocs d'ombra de sa muntanya d'Artà, però no a sa Marina de Lluçmajor (124). Surt a n'els forats de ses parets. N'anam a cercar a una paret de sa possessió de Son Servera, al camí de Son Mesquida (125). Es *doradillo* és com una falguera que neix allà on hi ha molta barbeta vermella, barbeta de Betlem. És color d'or (141). Només se fan per les parets del nord (147). A l'estiu és molt lletja, però quan plou és molt guapa. Fa unes motes aferrades a la paret (149). OBSERVACIONS. Quan n'hi ha és devers s'abril-maig. Fa com una mota, no és un arbre, no és una planta (100).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fronda

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 142. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

***Chamaemelum nobile* (L.) All. (asteràcies)**

BCN 18310

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit lateatlàntic. Cultivada com a aromàtica a Mallorca.

NOMS POPULARS

camamil·la [kamə'míllə] (124)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. La té sembrada a l'hort d'aromàtiques (124).

***Chamaerops humilis* L. (arecàcies)**

BCN 23832

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit perennifoli (palmera) mediterrani sud-oriental propi de màquies, garrigues, llocs rocosos. Molt comú a les contrades mediterrànies marítimes seques.

NOMS POPULARS

bri (folíol) [brí] (018)

garballó [gərβəjó] (002, 003, 018, 020, 021, 024, 051, 061, 080, 087, 091, 097, 099, 108, 123, 148, 163, 172, 177, 198, 201, 214, 215, 219, 230) [gərβeó] (213, 217, 218)

garballó (fruit) [gərβəjó] (018)

llata (producte elaborat) [látə] (035)

llatra (producte elaborat) [látərə] (021, 227)

palma [pálmə] (221)

palmito (castellà) (049, 101)

palmito (castellà) (fruit) (213)

pauma [páwmə] (034, 035, 062, 097, 106, 205, 212, 213, 227)

pauma (fulla) [páwmə] (020, 130, 169)

pauma (producte elaborat) [páwmə] (103)

paumera (conjunt de garballons, planta sencera) [pəwmérə] (018, 213)

paumissons (fruit) [pəwmisóns] (020, 034)

plomissons (fruit) [plomisóns] (049)

pomissó (fruit) [pomisó] (215)

punissó (fruit) [punisó] (212)

raïms de *palmito* (fruit) [rəjns də palmító] (049)

USOS MEDICINALS

Folíol

Antiberrugós

FONT. 018. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Els fics tornen grocs i cremen. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se mulla un bri ensofrat amb aiguarràs. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fruit

Antiprostàtic

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa *prosta*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Antiberrugós

FONT. 008. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als fics. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. PREPARACIÓ. Se posa aiguarràs en es bri, els brins tornen grocs i cremen. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 018, 020, 034, 051, 212, 213, 215, 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Menjàvem garballons (018). Se menjaven (020). Els paumissons són dolços (034). Quan les bolles són madures són bones. Raspen una mica, però són com dàtils. Les ovelles se les mengen bé quan les bolletes són madures (051). Per a menjar (212). Els palmissons són una menjua de nins. Del garballó en tallaven el palmito, li treien lo del mig i se'l menjaven. Era blanquet, tendret i molt bo (215). Per a menjar, la cabota, la part tendra, és molt bona (217). OBSERVACIONS. Quan tenia 10 anys, era el 51, hi havia molta rusca. Quan tenia set anys era el 47 i 48 i no hi havia res per a menjar, i allà on n'aplegaven, els al·lots feien maig (212). L'agafaven el dia de Pasqua (217). Es paumissó és d'estiu tardà. En Joan Manera pensa que són més tardans, de cara Tots Sants són ben madurs (215). DESTINACIÓ. Alimentació humana (018, 020, 034, 212, 213, 215, 217). Alimentació animal (051).

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 148. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Mos menjàvem ses fulletes tendres. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Lluc tendre

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 020, 024, 034, 123, 148, 198, 205. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menjava (020). Se'n menjaven els ullets (024). Se menjaven lo tendre (034). Se menjaven i encara se mengen, sa meva dona en compra, lo que no és garballó d'aquí, sinó que són *palmitos* (123). Mos menjàvem s'ullet (148). Per a menjar (198, 205). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es feia la festa del garballó per Pasqua. Anaven a cercar tots els al·lots i al·lotes un garballó i se'l menjaven. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Tija

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 108, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n menja s'ull tendre (108). Per a menjar. A vegades li treu alguna pauma al garballó que té i la *xupa* un pic. És molt tendra, encara li agrada (219). OBSERVACIONS. N'anaven a cercar un temps perquè hi havia fam i menjaven de tot. Era bo, era tendre (219). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Artesanal: cistelleria

FONTS. 002, 003, 020, 021, 024, 035, 051, 061, 062, 080, 101, 103, 123, 130, 172, 205, 213, 215, 219, 227, 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n fan senalletes (002). Se'n fan senalletes (003). En faig senalletes, ventadors... sobretot senalles puateres i d'anar a pescar (020). En fan senalletes (021). Se'n fa llatra: capells, senalles, morrions.. (024). Se'n fa llata (035). Per a fer senalletes. Primer les assequen as n'es sol, les posen, desbrinades o senceres, dins un ensofrador, cremen sofre i es tornen blanques. Llavors fan aquells brinets per fer un capell i surt una cosa llarga i hi van afegint fulletes, fan un rotlló de llatra, llavors els cusen (051). Sobretot a sa part nord de sa muntanya, des d'Artà, en fan moltes coses amb ses fulles: sanalletes, capells.. (061). Per a fer senalletes (062). En fan senalles (080). Noltros aquí no en féiem, però per Artà, Capdepera i Pollença encara en fan (101). Un temps a Artà feien moltes senalles de pauma. Ses senalles que servien per a traginar pedres eren de paumes (103). En feien llatra (123). A Pollença i Capdepera en feien senalletes (130). En feien senalles i llatra per a fer ventadors, morrions, esportins, estores per a fer els peus nets, graneres... (172). En estar fets els pans de figa, envoltats dels pàmpols, anaven amb quatre caps de pauma i, quan feia

damunt, ajuntaven els brins i feien corda, i era preciós (205). Per a fer pa de figa. Hi posaven anís, una fulla de figuera pel cul i quatre lligants de palmera (213). Aquí es feia la capçana, que té forma de 8: la corda s'agafava així [entre un colze], es feien no sap quantes voltes, es treia, i es girava i tornava com un 8. Es fermava i quedava un 8. S'assolellava (215). En feien corda. Les paumes de garballó les han d'agafar quan surten, que comencen a sortir, que són copes. Les han d'assecar i després quan estan seques perquè tornin blanques les han de sofrar. Posaven les paumes a un cossi i hi posaven sofre encès, que s'encén, i ben tapat. El fum feia tornar les paumes blanques, perquè si no són verdoses. Ella de corda n'ha fet poca però son pare feia llatra, senalles de llatra, i corda. En va fer molta. S'empleava corda *casera*, per a fermar coses, per a fermar sacs (219). Aquí a Lluçmajor ses dones feien llatra. Se'n cuidava es Vidrier, que duia sa pauma a ses cases. Feien senalletes, capells, etc (227). Per a fer senalletes. Hi posaven sofre (230). OBSERVACIONS. A Artà en fan senalletes. En Miquel Aloi en té una botiga, que ja deu ser del seu fill (051). La corda es venia per capçanes. N'hi havia de gruixades, de primes, segons la corda. Era la indústria típica de s'Arracó. Venia un traficant a cercar-ho i s'ho enduien a València, com ara (215). Ell ha fet corda i ha cordat cadires (219).

Artesanal: elaboració d'escombres

FONTS. 062, 106, 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer graneres (062). En feien graneres (106). Des garballó en treien fulles per a fer graneres, sa granera mallorquina (177). OBSERVACIONS. Per sa muntanya se'n feia molt. Per Pollença, per allà en tenien (106). És tot un art, era molt important (177).

Domèstic: ajudes a la llar

FONTS. 020, 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Dels brins que sobren en feien graneretes. (020). Per a llevar ses pues de ses figues de moro, directament damunt sa figa (169).

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Hi ha una dita per a quan algú se'n vol riure de la gent de s'Arracó: "a s'Arracó, senalletes". OBSERVACIONS. Vol dir que a s'Arracó feien senalletes, però ningú se'n recorda. Ho diuen els d'Andratx. Són les petites rivalitats entre pobles.

Tèxtil: elaboració de fibres

FONTS. 020, 021, 080, 097, 213, 215, 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En faig corda per a cordar cadires o per altres coses, com per exemple posar a ses senalles i cosir-les (020). En feien corda per a fer fones (021). El compràvem preparat i en fèiem corda, en dèiem corda de pauma, i s'empleava molt (080). Per a fer cordes (097). Per a fer corda. Un home en feia (213). Se'n feia corda. La corda s'ha d'estendre, la fermem així amb la mesura del colze. Quan la palma ja està groga i ensofrada. Després li tallen el peduncle de davall, l'esbrinen, fan brins. Els brins es guarden, els emboliquen amb un pedaç humit perquè ha d'estar una miqueta humit, no podrit, i en van agafant i fan corda. La corda s'ha d'assolellar, la tenien aquí amb claus a defora, l'estiraven i l'assolellaven (215). Per a fer corda amb la palma (217). OBSERVACIONS. Aquí no n'hi havia. Per tant, la corda la compraven o la duïen d'aquells altres pobles (097). La seva tia Catalina i son pare també en sabien fer (213). Encara hi ha un home que en fa (215).

Grana

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Amb els pinyols dels paumissons es feien rosaris. OBSERVACIONS. El problema era saber fer el forat.

Lluc tendre

Lúdic: festes no religioses

FONT. 198. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan feien una festa a la Victòria, els al·lots anaven a cercar garballons per a regalar a ses al·lotes, per a menjar.

No consta

Artesanal: cistelleria

FONTS. 212, 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A Artà fan pauma (212). Per a fer baiasses (221). OBSERVACIONS. Allà no es feien, es feien a Artà (221).

Lúdic: festes no religioses

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es feia la festa del garballó per Pasqua. Anaven a cercar tots els al·lots i al·lotes un garballó i se'l menjaven.

Tèxtil: elaboració de fibres

FONT. 212. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Del fil de domatigó en feien uns rotllos així grossos, i feien unes tirades així, dues tirades, i a dalt amb un tros de pauma feien com un lligam, i l'agafaven i el penjaven a la paret. Feien un tastet sutsuixí només, i el ficaven, i llavors passaven així i ja quedava penjat als dos fils.

Pecíol

Altres informacions

FONT. 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Si se mossega sa part blanca del pecíol de la fulla, sa pauma no torna blanca.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 087. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per aquí no n'empleen.

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONTS. 003, 091, 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se planta als jardins (003). N'hi ha que en sembren als jardins (091). El tenc sembrat per a fer guapo (163).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Anàvem a arrabassar paumeres a Betlem, Aubarca i s'Alqueria Vella. Hi quedàvem a dorme (018). Allà on anam a cercar paumes se diu barquera (020). Ha caigut de gran que és perquè té set. Aquest no fa dàtils perquè n'hi ha que fan unes bolles com a dàtils, molt forts (051). Aquí són mals d'aferrar. Jo en vaig dur un de sa Cala Sant Vicenç. As puig de Biniamar no n'hi he vist cap mai. N'hi ha que en sembren als jardins (091). Aquí no hi ha garballons (097). Aquí li'n surten cada any tres o quatre. En va regalar un as veïnat d'aquí baix, i era així ja d'alt (099). Feia moltes llavors. Una pauma va néixer aquí (106). Els garballons, si se pega foc, tornen treure (108). Compràvem sa matèria prima a Artà i ses donetes velles d'aquí feien llatra, sortien as carrer i podien xerrar, i llavors tornaven sa llatra i els pagaven (123). Era molt important. Ara li tornen donar una mica de daixona perquè sa gent s'ha tirat més a lo natural (177). Per aquí no se fan, però per Pollença rebenten dins ses roques (201). El diumenge del *recreo* se n'anaven a berenar i s'enduien un garballó. N'hi havia molt, ara no tants. En aquells temps se'n cuidaven perquè els que feien carbó els deixaven. Per Grau, pertot n'hi ha. Entre Estellencs i Artà és on es feien més palmitos de tot Mallorca (213). Cap a la zona d'Artà i cap aquí hi ha molt de garballó (214). Això és terra de garballó Feien tot el procés d'ensofrat aquí davant. Els assoleiaven, i ensofraven dins un cossi. El collien a l'estiu, feia calor. N'Antònia en fa de molt bona i el traficant de València li diu que no la volen tan bona, que la volen més grossera. Senalles en devien fer, però no ho ha vist mai. Un home en fa, que no surt, i es dedica a fer senalles i les ven a un traficant de València com antigament. Aquí en tens. Són dolços, no tenen popa, tenen una pell molt dolça, i dedins fibra, i després el pinyol. Es pot xupar. Aquí la cultura agrícola era a base de fer corda, metla. Tota l'evolució de l'ametla fins que es menja. Això era terra d'ametlers i de corda (215). Per Pasqua, ara n'és el temps. Ara no n'hi ha però temps enrere n'hi havia molt (217). Per aquí no en feien servir. N'hi ha molt per la part de Pollença i tot això. Per Estellencs també n'hi ha molt, però aquí no (218). Per primer de maig la gent sortia a fer una excursió o això, i se n'anava al puig de Galatzó. Ella no hi ha estat mai, però una germana seva sí. Se n'hi anaven homes i se'n duïen una xapa i agafaven garballons i en duïen. De garballons n'hi havia per tot (219). OBSERVACIONS. Quan plou es torna a alçar (051). En canvi, a sa banda d'Andratx i Puigpunyent i tot això ja n'hi ha molt. I a

Galilea n'hi havia molt (097). Venien i s'enduien carros plens de paumes. Després les assecaven a Capdepera, al carrer Títos (213). Allà a Artà mateix, quan vas del camp de futbol cap amunt està ple de garballons i camamil·les (214). N'Antònia s'indigna. Seria bo fer-li una entrevista però no sortirà ni a damunt el portal (215).

***Chenopodium ambrosioides* L. (quenopodiàcies)**

BCN 103590

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit (camèfit) neotropical. Sovint dominant en herbassars ruderals més o menys humits de les contrades mediterrànies marítimes.

NOMS POPULARS

te mallorquí [tɛ məˈɫurki] (147, 149)

USOS ALIMENTARIS

Part aèria

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n feien te per a beure. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 147. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. L'aroma del te mallorquí me recorda la padrina.

***Chlorophytum comosum* (Thumb.) Jacques. (liliàcies)**

EC-006

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit d'origen sud-africà. Freqüentment cultivada en jardineria, a les nostres contrades tant d'interior com d'exterior.

NOMS POPULARS

cintes [síntəs] (151)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És un dels cossiols més típics.

***Chrysanthemum coronarium* L. (asteràcies)**

BCN 95559

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit del mediterrani meridional. Molt comú a les vores de camins.

NOMS POPULARS

margalida borda [mæɾɣəlídə bórðə] (108)

margalidera [mæɾɣəlídérə] (228, 233, 234)

sordonaia [səɾðonájə] (067)

ALTRES USOS

Flor

Lúdic: jocs tradicionals

FONT. 067. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Un joc infantil era anar desfullant la flor [eliminant les lígules del capítol] i anar dient: "mongeta, casadeta, mongeta, casadeta..." i així fins haver arrabassat tots els pètals [lígules].

***Chrysanthemum frutescens* L. (asteràcies)**

BCN 93699

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit originari de les Illes Canàries. Cultivada com a ornamental.

NOMS POPULARS

margalides [mæɾɣəlídəs] (042, 105)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONTS. 042, 105. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a tenir de ramell enmig de l'hort (042). Per a fer guapo al corral (105).

***Chrysanthemum sinense* Sabine (asteràcies)**

EC-026

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit originari de la Xina. Cultivada com a ornamental.

NOMS POPULARS

estrany [əstrájns] (162)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són les plantes que es duen als cementeris el dia dels morts.

Repel·lents

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Tenen pelitre i actuen com a repel·lents als horts.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Els estranys que sobren dels cementeris els duen al parc municipal (162).

***Cicer arietinum* L. (fabàcies)**

BCN 29659

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit originari de l'Àsia. Cultivada i alguna vegada subespontània.

NOMS POPULARS

ciuró (grana) [siwró] (027, 039, 085, 092, 097, 111, 177, 201, 208, 213, 217, 227)

USOS MEDICINALS

Grana

Antiacneic

FONT. 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als grans. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Sa mare picava cigrons i en feia una pasta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No ho té clar.

USOS ALIMENTARIS

Grana

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONT. 085, 097, 177, 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En posaven en remull un quilo i llavors entre patates, pastanagó, col, ceba i tomàtiga (085). Per a menjar (085). Per a fer pa (097). OBSERVACIONS. Per a cuinar (085). Si n'hi havia. Hi va haver una temporada que se va menjar de tot... se feia de ciurons, d'ordi molt, si en tenien, de maïs... *Hasta* se varen arribar a fer-ne de farina de castanyes (097). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONT. 092. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan els cuinam hi posam carabassa. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Menjar ciurons tendres era ben gustós. OBSERVACIONS. Ella ha vist que els havien d'esclafar, els tendres, tendres. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Antigament posaven ciurons al cafè. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTES. 027, 039. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La sembràvem (027). Se sembren per a menjar (039). OBSERVACIONS. S'han de sembrar en lluna nova quan plantes llavor vella: llavor vella, lluna nova; llavor nova, lluna vella (039).

Planta viva *in situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 111. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Cada any femaven un sementer, i s'any de davant hi feien lleguminoses (faves, ciurons i xitxeros). Perquè es llegum agafa molt de nitrogen per ses rels. I llavors s'any de davant hi sembraven blat, ordi... o blat a restobla si era terra bona. Dos anys de blat i un llavors d'ordi, i llavors civada, i llavors tornaven a enllaçar amb el *goret*.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En sembrava (085). Ara no se veuen tant (208). Abans en sembràvem per a complementar sa cartilla de racionament (227).

***Cichorium endivia* L. (asteràcies)**

BCN 46854

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit (hemcriptòfit) mediterrani. Cultivada i rarament subespontània. Apareix en vores de camins, herbassars ruderals, etc.

NOMS POPULARS

endívia [əndívi] [əndíviə] (027, 051, 102, 108, 149, 177)

escarola [əskərólə] (051)

USOS MEDICINALS

Fulla

Hipoglucemiant

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Molt bona per as sucre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És amarga en sí.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer ensalades. OBSERVACIONS. És amarga en sí. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria jove

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menja en ensalades. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És com una cama-roja.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Si vols que sigui blanca, la tapes. A jo m'agrada més que tengui sol, però a sa família si no la hi duus blanca, no en volen (108).

***Cichorium intybus* L. (asteràcies)**

BCN 29660

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit lateuropeu. Comuna en sòls calcigats més o menys humits de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

pissenlit (francès) (215)

cama-roja [kámərʝdʒə] [cámərʝdʒə] (005, 013, 020, 027, 036, 046, 054, 061,

072, 078, 080, 086, 087, 097, 099, 102, 103, 104, 106, 107, 108, 113, 114, 115, 123, 124, 125, 138, 141, 142, 143, 144, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 165, 168, 169, 174, 177, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 188, 189, 190, 191, 195, 196, 197, 198, 201, 205, 206, 208, 209, 210, 215, 221, 225, 227, 228, 230, 231, 234)

xicòria [ʃíkʝrjə] (151)

USOS MEDICINALS

Arrel

Antisèptic urinari

FONT. 086. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses infeccions urinàries. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura. Se mescla amb arrel d'arritja. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho ha vist al programa "Herbes màgiques".

Fulla

Antihipertensiu

FONTS. 138, 142, 191, 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa sang (138). Eren bones per a sa sang (142). Baixa sa sang, la neteja (191). Per a baixar sa sang (230). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja rabejada amb un poc de llimona i oli (191). Se mengen (230). Se menja (138, 142). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Tot i que hi ha gent que diu que puja sa sang (191).

Antiinflamatori gàstric

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a *s'estómagu*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori hepàtic

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al fetge. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antipelohèmic

FONT. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa circulació. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hematocatàrtic

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Depurativa, en feien cures de cama-roja. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menjava. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipoglucemiant

FONT. 153. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Si en menges moltes lleven sa sucre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se mengen. OBSERVACIONS. És molt blanca, i està enterrat, i ses fulletes surten verdes per damunt.

Tranquil·litzant

FONT. 107. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Sa cama-roja és molt bona i té tranquil·la. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Antihipertensiu

FONT. 114. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ha de ser vella.

Hematocatàrtic

FONT. 113. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Aclareixen sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antihipertensiu

FONT. 195. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa tensió alta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 195. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als ronyons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Litotríptic renal

FONT. 195. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als ronyons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria jove

Hematocatàrtic

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bona com a *llimpiadora* de sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Es talla i es posa en es trempó. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Laxant

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Fa anar bé del cos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Es talla i es posa en es trempó. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Flor

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a donar a ses cadernerres. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 020, 036, 054, 072, 080, 086, 099, 103, 106, 107, 123, 124, 125, 138, 142, 143, 144, 150, 151, 153, 168, 169, 174, 189, 191, 196, 201, 209, 210, 227, 228, 230, 231, 234. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menja com una endívia (020). Per a fer ensalades (036). Se menja (054). En menjam per ensalada (072). En pots fer una ensalada (080). Són bones per a menjar, ben tendres i blanquetes (086). Per a fer, per trempar com a ensalada (099). Se menjàven igual que menjar enciam (103). Per a menjar (106, 124, 196, 201). Les trempàvem per a fer ensalades (107). En mengen com ensalada (123). Se menja com enciam (125). Se menja crua (138). Se menjava lo blanc que tenien davall sa terra (142). Un producte alimentari silvestre apreciadíssim, sa part tendra (143). Se menja. A jo m'agrada més que s'enciam (144). Se fan en ensalada (150). És molt bona per a menjar trempada. Ses fulles per a menjar cruas eren massa agres (151). Són molt bones. Se mengen trempades (153). Per a fer trempades (168). En menjàvem ses fulles tendres, cruas (169). Ses cama-roges se mengen trempades (174). Se trempaven (189). Se menja, dues rabejades, un poc de llimona i oli (191). En menjàvem (209). En menjaven (210). Se menjaven trempades amb ensalada (227). Menjàvem comes-roges trempades (228). Se mengen en ensalada (230). Per a menjar en ensalades. Són molt bones (231). En menjàvem trempades (234). OBSERVACIONS. És bona, però abans en menjaven més (020). La tallen damunt, agafen sa part tendre com una endívia i això és s'aliment (036). A jo m'agrada més sa verda i no sa blanca, no sa truja, sa tendra. Tota s'herba que se mengen els animals, se la pot menjar sa persona (054). L'has de saber triar, no t'has de confondre (080). No en menja perquè son pare sempre l'enganava canviant-les per morros de porc, que eren més agres. I perquè no té gaire bé les dents (086). Ses que se menjaven eren ses de dins es llaurat, no ses de ses voreres de ses carreteres. Dins es llaurat que s'arrel pugui anar fonda (123). Ara van ben cares (142). Si sa fulla és molt verda, és amargant. Se perd perquè no se llaura (143). Qualsevol persona en pot menjar. És igual que menjar enciam, és ben igual (153). Si són joves fan lletrada (174). Eren bones ses tendres, blanques, que naixien a sa vorera de ses vinyes, que estaven una mica tapades (201). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (036, 072, 080, 099, 142, 150, 151, 174, 227, 228, 230, 231, 234). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se pot posar damunt sa coca de verdura. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONTS. 151, 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a n'els cocarrois. Per a posar en es cuinat (168). A ca seva la utilitzaven per a fer sopes amb verdura (151). OBSERVACIONS. Com que aquí es terreny és més dur les utilitzaven per a posar dins ses sopes, perquè no sempre hi havia verdura a voler (151). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONTS. 080, 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En pots posar a ses sopes (080). En menjàvem ses fulles tendres, bullides amb un aguiat (169). OBSERVACIONS. És un poc amarg (080). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en oli

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'he fet sopes, amb fulles velles, com si fos col. I per a fer bullit. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONTS. 061, 087, 104, 182, 183, 184, 185, 188, 190, 198, 205, 206. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són molt mengívoles (061). Mos menjàvem lo més blanc (087). Només es bo quan és tendre, quan ha espigat, no (104). Per a menjar (188, 205, 206). Se menjaven (190). Eren molt bones (198). En menjàvem (182, 183, 184, 185). DESTINACIÓ. Alimentació humana. OBSERVACIONS. Tenien una miqueta d'amargor, i com més enterrades, més bones (205).

Grana

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONTS. 123, 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Feien substitut de cafè amb llavors de cama-roja i amb figa (123). D'ella se'n pot fer cafè (151). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 097, 102, 113, 165, 177, 197, 215, 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Era com enciam, que se pren (097). Per a menjar, i bona que és, millor que s'endivia i s'enciam (102). Ho trempes com si fos enciam (113). Per a ensalada (165). És una planta que menjaven silvestre (177). Se menjaven (197). Les menjaven, i molt, i molt bones que eren amb amanida (215). Es menjar com a lletuga, s'ho mengem com ensalada (221). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (113, 215, 221). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONT. 114. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar amb sopes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONT. 013. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mengem. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 115, 181, 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En menjaven amb vinagre, com qui fer ensalada (115). Se mengem (181). Per a menjar (208). OBSERVACIONS. Com més tendretes eren més bones eren, que feien es tronquet blanc (115). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (115). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONTS. 086, 195. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En mengem els animals (086). Per a menjar (195). DESTINACIÓ. Alimentació animal (086). Alimentació humana (195).

Part aèria jove

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 005, 027, 078, 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mengem trempades (005). Se menja. Se trempava amb oli, sal i vinagre. Té es mateix gust que una endivia (027). Se menja molt com ensalada (078). Se'n fa trempó (108). OBSERVACIONS. Se menja molt quan hi ha goret d'haver llaurat. És boníssima (078). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (005, 078, 108). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONT. 078. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. L'empleaven per a fer ses sopes, ses sopes mallorquines, sobretot ses sopes escaldades, és molt bona. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONTS. 054, 103, 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Lo que menjem sempre ajuda a curar, *cuando no* a fer funcionar els budells (054). Sa fulla granada és molt amarga (103). A lo d'abaix noltros li deim es caluix (138).

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONTS. 142, 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Si en menjaves moltes deien: "faràs sa llet en es veïnat", que volia dir que no posaves grassa, que era una cosa que no té grassa (142). Cuita dins sopes, sa padrina li deia una glosa: "Si menges comes-roges/somiaràs s'enamorat/i jo que no les he menjades/si mateix l'he somiat" (151).

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És mala d'arrabassar, de lo que arrabasses i lo que te menges, hi perds. Has de triar lo bo.

Planta sencera

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONTS. 107, 123, 142, 155, 190. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Saps com deia sa cançó? Cames-rotges de goret/ són bones per medecina... (107). "Me vols dir, cama-rogera/ quines comes-rogues duus/ comes-rogues de primera/ d'un pam i mig de caluix" (123). Cames-rogues de goret/ són bones per medecina/ fadrí que se casa amb pubila/ el sen demà s'empened (142). Cames-rogues de goret/ són bones per medicina/ sa teva mor Catalina/ m'ha de durar fins a la mort (155). Hi ha una glosa que diu: "Cames-rogues de rostoll/ són bones per malaltia..." i no la vull acabar (190). OBSERVACIONS. Es caluix és s'arrel (123).

Planta viva *in situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 153. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són males de collir, perquè estan aficades dins sa terra, com més aficat està, més blanc tenen. Diuen que són molt bones per sa salut.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Abans n'hi havia més (020). Tenen s'arrel molt fonda i treien ull, i sortien blanques quan passaven ses paletes (027). En venir es maig espiga. Sa cabeceta és com una agulla de cap negre, i sa floreta és com a moradeta. Per devers Nadal, que havien tornat a treure d'allà on havien llaurat, tornava envestir i en treien, tenien un tronxo com això i era lo bo (036). És d'hivern (054). Ara en venen molta, de cama-roja (099). En va a cercar pes seu metge que el va operar, que és de Felanitx, un tal Aguiló. A sa plaça ja la fan per vendre. Es seu fill en duu d'un que ven peix de Manacor, i són blanques, són millors que la resta. Sa madona de sa Torre li va dir: "a mi, que venguin dins sa possessió a cercar cama-rota per menjar, bé, però com qui llavors hi ha sa gent barruda, hi anava com si allò fos seu i llavors la duia a vendre... i això no va bé (102). Ara no n'hi ha, de comes-rotges, perquè un temps només llauraven amb una arada amb sa bístia, amb una arada prima, només feien solquets... no és igual ara que els tractors van a un pam i mig o dos endins i han llevat ses rels, ses rels de ses comes-rotges han desaparegut. Un temps se'n menjava molta, de cama-roja (103). Anar a fer aquesta herba era cosa de dones. Igual que ara llauraven amb tractors, *antes* llauraven amb arades, amb bísties, amb animals... i no remolcaven tant això [ses comes-rotges]. I això quedava dins es sembrat, i llavors ses dones anaven a fer aquella herba, i allò estava a punt allà, feia unes arrels blanques, molts anaven a cercar-ne (104). Fa una flor blava. Neix pes camp i a vegades no se distingeix des morro de porc, que és més amarg (108). Per a sa terra, si fas un bon goret. Tenia un redol a Son Rabassa que llaurava cada any just per ses comes-rotges, era beneït (113). Les més tendretes feien es tronquet blanc (115). Ses cama-rogues se feien allà on hi havia faveres; concentren molt els nitrats, era com un paràsit de ses faveres, i allà tenien un bon caluix (123). Aquí as cantó de s'autopista hi ha un parell de figueres de moro, i hi ha un home que tot lo dia grata allà cercant comes-rogues (142). És de camp i és preciosa. Aquí no se'n fan perquè és molt gravós. Lo que se fa és molt bo, però ho has de regar (144). A plaça en venen, és molt cara però pesa molt poc. A son Sauvanet també en tenien i maldament hi anassis amb una xarpeta, com que no són els terrenys que hi ha per exemple a Lluçmajor, que són més fluixos i això, ho llauraven i llavors sortien i eren una bona arrel (151). Les cercaven pes camp (152). Han d'haver llaurat perquè surtin bones (154). Ara ha fuit molt perquè els tractors llauraven molt fondo, però encara n'hi ha (165). N'hi ha moltes, no és vera això que diuen que desapareixen (168). És molt coneguda. Si tu tens cama-roja i caves i li poses un poc de terra, fan unes cama-rogues així blanques que són precioses (177). Ara no en veuen tantes (188). Ara no en surten tantes (190). En faig cultiu domèstic (196). Se feien més avall (209). Per aquí no se'n feien, més als baixos (210). N'hi havia pel camí però ara està asfaltat. Son pare, que havia estat com a cuiner a Cuba i França, li'n deia "pis-en-li" (215). Es fan. Com una endívia (221). Se feien a foravila, dins els favars. Llaurant amb els tractors han desaparegut molt. Ses cama-rogues que venen ara són plantades (227). Ara no n'hi ha tant com *antes* (231). OBSERVACIONS. A Santa Maria, cada diumenge hi ha mercat i n'hi ha, i ben cara que va (099). Com que era molt amic

d'una possessió que se diu sa Torre, n'hi va dur, i ben content. *Antes* se feia pes camp, perquè aquí on n'has sembrat un pic ja no s'atura... sempre arrel, i arrel, i arrel... Cara que va en es mercat (102). Ara això ja ha quedat mort (113). Aquí, com que sortien a llocs durs, a davall una olivera, només podies utilitzar ses fulles (151). Són bones, sí (221).

***Cinchona* sp. (rubiàcies)**

NOMS POPULARS

quina [kínə] (115)

USOS MEDICINALS

Escorça

Orexigen

FONT. 115. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als que no volien menjar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Vi medicinal (ús intern). PREPARACIÓ. Vi de quina. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Mig tassó. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se comprava a sa farmàcia. En va prendre molt.

***Cinnamomum camphora* (L.) Nees et Eberm. (lauràcies)**

BCN 50766

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit tropical i subtropical. Espècie al·lòctona adquirida al comerç.

NOMS POPULARS

càmfora [kámforə] (046, 229, 230)

pasta negra camforada (producte elaborat) (180)

USOS MEDICINALS

No consta

Antiinflamatori faringi

FONT. 180. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de coll. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. PREPARACIÓ. En feien pasta negra camforada. La venien a les farmàcies. Posar-la a dins un mocador blanc i un de negre al voltant del coll. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

No consta

Altres informacions

FONT. 230. DESCRIPCIÓ. Es comprava a la farmàcia i es posava a l'oli per a fer massatges.

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

No consta

FONTES. 046, 230, 231. Preparat antiinflamatori/antiàlgic muscular (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 079. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 229. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

***Cinnamomum zeylanicum* Nees (lauràcies)**

BCN 47283

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit tropical. Espècie cultivada adquirida al comerç.

NOMS POPULARS

canyella [kəɲéʎə] [cəɲéʎə] (060, 143, 151, 156, 164, 208, 214, 215, 219)

canyella de canó [kəɲéʎə də kəno] (151)

USOS MEDICINALS

Escorça

Cardiotònic

FONT. 164. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al cor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a trastorns del sistema respiratori

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al fred, per al constipat i totes aquestes coses. És boníssim. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Vi medicinal (ús intern). PREPARACIÓ. Vi negre calent amb sucre, canyella i clovelles de llimona. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. El seu pare en feia i a s'Arracó també se'n fa.

Per al part laboriós

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ajudar ses parteres a dilatar-se pes part. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En feien tasses. Se l'havien de beure. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ella va tenir un primer part molt difícil perquè eren bessons i no tenien força a bastament. Va estar dos dies de part sense poder anar a sa clínica perquè no tenia dolors a bastament, i li varen fer beure canyella.

Tònic

FONT. 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a recobrar la gana. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Vi medicinal (ús intern). PREPARACIÓ. Sa mare els hi feia un *mejunge* amb dos litres de vi dolç, anous verds picades, un canonet de canyella, grans de cafè i més coses que ja no recorda. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Abans de dinar una copeta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Escorça

Condiment

FONTS. 060, 151, 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer meló amb mistela (060). Per a bullir coses que donessin gust (151). Per a fer sopa de brou. Per a fer pa de figa tronquets de fonoll i anís. Era molt bo (208). OBSERVACIONS. Fas bolles de meló amb una cullereta petita que té un foradet i fa com a coses redonetes del meló i llavonnes hi poses mistela, un bocinet de canyella i una clovella de taronja (060). Amb moradux, una fulla llarga d'herba-sana i tota classe d'herbes. Ara darrereament ja posen vainilla, canyella, nou moscada, prebo bo o prebe bord (208). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en llet

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer llet freda. Llet bullida, amb canyella en branca, sucre i corna de llimona. OBSERVACIONS. En foraster li diuen *leche* merengada. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a prendre: menta amb canyella, romaní i camamil·la. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Una branca per a fer herbes mallorquines juntament amb una branqueta de ginebró, moraduix, herba-sana, una branqueta de pi, un nispro madur, cireres, cafè i ruda. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. A Mallorca, maldament sigui d'ultramar, s'ha utilitzat sempre, sobretot a Valldemossa (151).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Escorça

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 219. Preparat tònic (vegeu el catàleg de barreges)

Tija

FONT. 214. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

***Cirsium arvense* (L.) Scop. (asteràcies)**

BCN 29853

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit pluriregional. Comuna en conreus i herbassars nitròfils de les contrades mediterrànies i l'estatge montà (i subalpí).

NOMS POPULARS

calciga [kəlsíyə] (062, 140)

USOS MEDICINALS

Arrel

Antiinflamatori gàstric

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si tenies mal de panxa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És molt bona.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 140. DESCRIPCIÓ. Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És una planta que surt de sa terra, fa unes fulletes i fa una espineta. Quan s'espolsa fa com unes coses que li diuen bruixes, que s'aferra pertot, entren per dins sa casa i entren pertot allà on poden, vola amb so vent (062).

***Cistus albidus* L. (cistàcies)**

BCN 95552

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit del mediterrani occidental. Molt comuna en brolles, erms, etc.

NOMS POPULARS

estepa [əstəpə] (026, 120, 159, 161, 217, 218, 221, 227)

estepa blanca [əstəpə blánkə] [əstəpə bláɲcə] [əstəpə bláɲcə] (003, 019, 020, 029, 037, 038, 066, 121, 143, 144, 198, 201, 228, 233)

estepa d'escurar [əstəpə dəskurá] (006, 020, 101)

estepa de flor rosa [əstəpə də flɔ́ rɔ́zə] (233)

estepa peluda [əstəpə pəlúðə] (006)

USOS MEDICINALS

Flor

Antitussigen

FONT. 029. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Antiequimòtic

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cops. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. En coques. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihemorroidal

FONT. 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer fugir les morenes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Fumigació (ús extern). PREPARACIÓ. Es bull i es pren en forma de bavarades. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiparkinsonià

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a aquells que pateixen el mal de Parkinson. Contra el tremolor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). PREPARACIÓ. Es bull estepa blanca en grans quantitats. Ben trascolada mitjançant una part del suc restant i una part d'alcohol de vi, dues vegades cada dia, es donen fregues a les mans i braços del que pateix el mal de Parkinson. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Dues vegades cada dia. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antisèptic extern

FONTS. 037, 038. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per si te fas una ferida o un cop, però normalment ferida, un tall o lo que siga, desinfecta molt (037). Per a ses ferides (038). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús extern). PREPARACIÓ. Mig litre d'aigua i tres brotets, sempre senar (037). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Per a beure no és bona (038).

Salutífer

FONT. 066. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bona per al cos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria florida

Hepatoprotector

FONT. 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al fetge. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho va sentir a dir a una dona dins una perruqueria de Manacor.

USOS ALIMENTARIS

Part aèria

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 198. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes dolces. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Flor

Altres informacions

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa una floreta rosa.

Fulla

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 026, 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a escurar els plats, sobretot quan anàvem d'acampada (026). Per a escurar (228).

No consta

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una planta que anava molt bé per a escurar. La feien servir com a fregall.

Part aèria

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 020, 101, 120, 121. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Servia com a pedaç per a rentar els plats i ses coses de sa cuina en general (020). Per a escurar, com un fregall (101). Per a escurar (120). Per a fer net lo des porc de ses matances (121).

Maneig agrosilvopastoral: ús en la matança del porc

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Com que tenia molta fulla, servia per a socorral els porcs. En feies un manat, ho passaves pes forn que se rostís, i *en ves* d'un *flamete* feien servir això. OBSERVACIONS. Li recorda la seva germana Antònia.

Planta sencera

Obtenció de combustible: llenya

FONT. 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a cremar als forns de calç. OBSERVACIONS. A la Marina de Lluçmajor se feien pous de calç perquè hi havia moltes pedres. Se feia calç viva. Molts estaven a la vorera de torrents perquè hi havia molta llenya, sobretot d'estepes, però tot valia per a fer foc.

Tija

Obtenció de combustible: llenya

FONT. 159. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. *Antes* feien foc amb estepa. Feia molt de foc. OBSERVACIONS. Com que fa tant de foc, un dia es va cremar fent un ou ferrat.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Fa ses flors roses (006). Per a usar-la en medicina, s'aplega un manat de fulles i s'utilitza al moment (019). Té ses flors liles, però ses fulles blanques. S'estepa negra té ses flors blanques, i sa llimonenca també. Després falta s'estepa joana, que és molt diferent (020). Pes mes de maig és quan ella té sa gràcia més forta, quan té sa flor. La solien penjar de maig i

guardar-la tot l'any (037). N'hi havia moltes per tot (161). No n'hi ha pertot (201). Fa una flor blava (217). Hi ha dos sistemes d'estepa. N'hi ha una que és blanca i l'altra és més oscura i s'aferra (218).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

No consta

FONT. 003. Preparat antibronquític (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONT. 037. Preparat antiinflamatori/antiàlgic muscular (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 037. Preparat antivaricós (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

***Cistus salviifolius* L. (cistàcies)**

BCN 95535

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit latemediterrani. Molt comuna a les brolles silíciques (sovint calcàries) de les contrades mediterrànies marítimes.

NOMS POPULARS

estepa negra [əstəpə nəɣrə] (006, 037, 079, 201)

USOS MEDICINALS

Corol·la

Hipoglucemiant

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa diabetis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Se pren un dia sí, un dia no fins que no hi ha sucre. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És un tractament llarg.

Part aèria

Reforçant ossi

FONT. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a reforçar ses cames. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Amb argila i sa bullidura de ses herbes. DESTINACIÓ. Medicina humana i veterinària.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 006. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La cremaven i li posaven terra a damunt per a fer formiguers.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Fa sa flor blanca (201).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Part aèria

FONT. 037. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

***Citrullus lanatus* (Thunb.) Matsumara et Nakai (cucurbitàcies)**

BCN 29662

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Originària de l'Àfrica del Sud. Cultivat pels seus fruits i rarament subespontani.

NOMS POPULARS

síndria (fruit) [síndri] (036, 048, 093, 205)

sindriera [sindriérə] (051)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 048. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En aquells dies sa gent de foravila tots tenien el seu hortet. Feien dos melons per la casa, dues síndries, un parell d'auberginieres, un parell de cols. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A l'hort per menjar en s'estiu. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fruit

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les sindrieres resistien si les apuntaves amb el dit. OBSERVACIONS. Els melons i les carabasseres no.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 093. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A sa Rota hi tenc un pi/ que fa albercocs i cireres/ i síndries i meloneres/ al·lota si hi vols venir.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Ho cultiva a l'hort (036).

***Citrus aurantium* L. (rutàcies)**

BCN 46080

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perennifoli originari del sud-est d'Àsia. Cultivada a les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

taronger bord [təɾɔŋzə bórt] (061)

taronja borda (fruit) [təɾɔŋzə bórdə] (080)

taronja de la seca (fruit) [təɾɔŋzə də lə sékə] (080)

USOS MEDICINALS

Fruit

Antireumàtic

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as reuma. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Melit (ús intern). PREPARACIÓ. Se'n fa confitura i se menja. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els anglesos en fan confitura (080). Per a fer confitura (061). OBSERVACIONS. Jo la faig així: talles ben fina la taronja, hi poses 900 grams de sucre per quilo de taronja, i ho poses en es foc, i *a medida* que ella va bullint, quan comença a estar bé que bull 20 minuts o mitja hora, rrruuup, tots els pinyols surten damunt. Treus els pinyols i te queda sense pinyols (080). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Suc del fruit

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer suc. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. No se poden sembrar a Lluç perquè se cremen en s'hivern (061).

***Citrus deliciosa* Ten. (rutàcies)**

BCN 58741

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perennifoli originari del sud-est d'Àsia. Cultivada a les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

clementí [kləməntínə] (058)

mandarí [məndərí] (058)

mandarina (fruit) [məndərínə] (079, 128, 134)

taronger clementí [təɾɔŋzə kləməntí] (138)

taronger mandarí [təɾɔŋzə məndərí] (138)

USOS ALIMENTARIS

Epicarpi

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 134. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer licor. Només sa *pel* de sa mandarina i 20 de taronges en remull a dins alcohol des bo, no d'aquest de farmàcia, que és massa fluix. Està 21 dies en remull. Llavors ho treu, ho cola, tira ses *pels* i llavors hi posa el doble d'alcohol, des suc d'aquest, i el doble d'*aigo*, i sucre que ha de mester i ja està fet. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fruit

Preparació de begudes - Beguda preparada amb licor

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. El licor de mandarina se fa amb *Cointreau*. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fulla

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Lluc tendre

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa padrina, a s'hort, hi tenia, sobretot, tarongers. Hi havia taronges, llimones, mandarines, un albercoquer, un caquier, un magraner.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En té un al corral que deu tenir 200 anys (058).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONTS. 138, 139. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria jove

FONTS. 138, 139. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

***Citrus limon* (L.) Burm. (rutàcies)**

BCN 46853

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perennifoli originari del sud-est d'Àsia. Cultivada a les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

llimona (fruit) [λίμόνə] (003, 004, 008, 022, 024, 026, 027, 029, 030, 031, 032, 034, 036, 037, 039, 040, 045, 046, 049, 050, 052, 053, 057, 058, 060, 062, 063, 069, 070, 071, 074, 077, 078, 079, 080, 085, 086, 098, 099, 100, 106, 107, 108, 123, 128, 129, 135, 138, 141, 143, 144, 148, 150, 151, 153, 156, 156, 162, 164, 165, 168, 169, 177, 178, 179, 180, 183, 184, 186, 189, 191, 195, 197, 201, 207, 208, 212, 213, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 233)

llimoner [λίμονέ] (100, 183)

llimonera [λίμονέρα] (006, 011, 018, 032, 035, 037, 038, 054, 061, 076, 080, 106, 116, 122, 128, 142, 144, 151, 165, 178, 181, 189, 190, 197, 205, 206, 224)

USOS MEDICINALS

Endocarpi

Anticatarral

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan estic carregat de pit. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Melit (ús intern). PREPARACIÓ. Es pela la llimona, es bull, se posa un brot de romaní (amargueja) i mel. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Mitja llimona. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Epicarpi

Per a trastorns del sistema respiratori

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al fred, per al constipat i totes aquestes coses. És boníssim. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Vi medicinal (ús intern).

PREPARACIÓ. Vi negre calent amb sucre, canyella i clovelles de llimona. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. El seu pare en feia i a s'Arracó també se'n fa.

Fruit

Anticatarral

FONTS. 151, 169, 217, 218. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a reblanir els constipats (151). Per als constipats (169). Per a quan estan constipats (217, 218). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (151, 169). Tisana (ús intern) (217, 218). PREPARACIÓ. Dues cullerades de mel, una llimona sucada i escaldat amb aigua que bull (151). Se mengen (169). Bull la llimona amb la cua i tot i dues cullerades de mel (217). Llimona bullida i ho posaven amb sucre o una cullerada de mel (218). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Un parell o tres cops cada dia (217). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Encara ho fa (151). Ell s'ha curat amb això enguany. És la medicina millor que hi ha. Un cop ho va dir a un home de Palma que sempre estava constipat i quan hi va tornar li va dir que tenia raó (217). Era el medicament que hi havia llavors, ara hi ha altres coses. Eren medicaments casolans, ara ja no s'utilitzen (218).

Antiequimòtic

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a un cop. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se fregava directament. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihelmíntic

FONT. 195. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cucs. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Oli d'oliva amb llimona. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. En dejú. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Diuen que els metges no hi creuen gaire.

Antihipertensiu

FONTS. 027, 040, 045, 053, 062, 079, 085, 099, 107, 135, 168, 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Baixa els graus de sa sang (027). Per a sa sang (040, 107). Per a sa sang alta (045). Per a baixar sa sang (053). És molt bona per a rebaixar sa sang (062). Per a baixar sa sang (079, 135). Sa llimona és bona per rebaixar sa sang (099). Per a rebaixar sa sang (168). Per a una pujada de tensió (183). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (027, 053, 085, 168). Decocció (ús intern) (040, 045, 107). Tisana (ús intern) (079, 135, 183). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (062). Dissolució (ús intern) (099). PREPARACIÓ. Decocció, amb les fulles d'olivera (079). Amb una mica d'*aigo*, però poca *aigo*, que tenguí es gust fort de llimona (099). Agafa un poc de cada herba, ho posa dins una ribella amb *aigo*, que se renti, i després ho bull, ho treu, li treu *s'aigo*, i cap a dins es perolet. Quan bull, un bull fort, amb un mànec d'una cosa o altra ho pitja. Allò bullit pega dos bulls forts, i ho lleva i ho tasta. Quan és fred, herbes i tot ho posa dins un potet de vidre. Sempre l'omple dues vegades i hi posa ses herbes. Li agrada que si ho bull es vespre, fins l'endemà dematí estar amb ses herbes, es suc. Fa un suc vermell. Hi posa herba llúisa, camamil·la, flor de taronger, tarongí, romaní, olivera i un bocinet de llimona. Ho guarda a sa gelera. Un poc d'olivera i un poc de llimona. Quan posa ses herbes es vespre, en ser fred ho posa dins un pot de vidre. Quan ja ha demarrat lleva sa llimona perquè no doni mal gust. L'endemà dematí és mel (135). Decocció, amb una grapada de fulles d'olivera (183). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una llimona tallada (079). En dejú, per anar bé. Cada dia tampoc no importa prendre. En prenen dos dies en sa setmana (135). Mitja llimona, amb sa clovella i tot (183). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Amb els ulls d'olivera (040). Sa llimona dóna amargor. Ella no ho bull mai i ho prenen tot d'una, ho deixa estovar. Li agrada que se confiti amb ses herbes (135).

Antiinflamatori faringi

FONTS. 151, 179, 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per si tens mal de coll (151). Pes mal de coll (179). Per al mal de coll (216). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (151). Gargarisme (ús extern) (179, 216). PREPARACIÓ. Dues cullerades de mel, una llimona sucada i escaldat amb aigua que bull (151).

Feien caragolins amb carbonat o amb llimona (179). Una llimona tallada bullida (216). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Encara ho fa (151).

Antiinflamatori/Antiàlgic muscular

FONTS. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a quan se carregava ses munyques o lo que fos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (Ús directe) (ús extern) (156). PREPARACIÓ. Se fregava directament. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antipiròtic

FONTS. 107. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a un cremat no hi ha res com és una llimona fregada. Posar un poal d'aigua en llimona, i quan te cremes, poses sa mà en remull. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (Ús directe) (ús extern). Macerat en aigua (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. N'hi ha que no hi creuen amb sa llimona.

Antisèptic extern

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a rentar ferides. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Cicatritzant

FONTS. 156, 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Cicatritzava molt aviat (156). Per a ses crosteres de dins ses orelles dels conills (197). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (Ús directe) (ús extern) (156). Ungüent (ús extern) (197). PREPARACIÓ. Se fregava directament (156). Agafaven saim i llimona i feia una pasteta (197). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Els ho untava i en dos dies estaven bons (197). DESTINACIÓ. Medicina humana (156). Medicina veterinària (197). OBSERVACIONS. Ella havia d'aguantar es conill a sa tia (197).

Desconegut per l'informant

FONT. 184. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a curar-se, a mon pare li va dir un metge. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hematocatàrtic

FONTS. 086, 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Neteja sa sang, diuen que neteja molt (086). Diuen que purifica la sang (221). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (086). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (221). PREPARACIÓ. En bullidura (086). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No és dolent, però no és el mateix que prendre un suc de taronja (221).

Laxant

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va bé per a anar del cos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Un tassó d'*aigo* amb una llimona sucada. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Cada dia dematí, fa moltíssims d'anys, tot d'una que s'aixeca, lo primer, un tassó. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONTS. 212, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. La llimona sempre te l'han donada per a una cosa o per a una altra, però res més (212). Per a fer *agüita de limón*, mexicà. És refrescant (215). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (212). Suc aquós concret (ús intern) (215). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Refrescant (215).

Per als traumatismes

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si te fas una mica d'esquinç o una cosa d'això. Es cura més aviat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Xapes una llimona, li poses un poquet de carbonat i ben

fregat, ben fregat. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Ben fregat tres o quatre vegades, dues o tres vegades cada dia. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. La llimona augmenta la temperatura de sa pell i se *xupa* lo que no està bé des nirvi si és un nirvi, un pinçament a s'esquena, no de s'os.

Salutífer

FONTS. 036, 165, 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Va bé (036, 183). És salut (165). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Mitja llimona crua amb un tassó d'aigua (036). Un tassó d'*aigo* amb una llimona sucada (165). Menjar-ne una cada dematí (183). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Cada dia dematí, fa moltíssims d'anys, tot d'una que s'aixeca, lo primer, un tassó (165). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a una ferida. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se fregava directament. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Anticefalàlgic

FONTS. 006, 011, 032, 038, 057. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Pes mal de cap (006, 032). Per al mal de cap (011, 038). Per si tenien mal de cap (057). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (006, 032). Tisana (ús intern) (011). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (038, 057). PREPARACIÓ. Se fermen ses fulles amb un mocador enrevoltant es cap (006). Decocció (011). Se fermen amb un mocador al voltant des cap (032). Les posàvem enrevoltades amb un mocador abans d'anar a jeure, fermades, i l'endemà t'ho llevaves. A vegades se juntava amb les patates (038). Tres fulles de llimonera: una a cada banda des cap i qualque cosa que les aguantàs (057). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihipertensiu

FONTS. 035, 040, 178, 186. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a baixar sa sang (035, 186). Per a sa sang (040). Per baixar sa sang, no hi ha res com això (178). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús intern) (035, 040). Tisana (ús intern) (178, 186). PREPARACIÓ. Dins un tassó, mitja llimona (178). Dins un tassó d'*aigo* (186). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. N'hi solen posar una, sempre ha de ser fulles senars (040). Es dematins (186). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No en poden prendre de demés un que no té sa sang alta, li baixa massa (178).

Antisèptic extern

FONT. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a rentar-te. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Cada tres dies. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Demulcent

FONTS. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a rentar, per a fer fregues i per aguantar els nervis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONT. 018. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta.

Tranquil·litzant

FONTS. 003, 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als nirvis (003). Per aguantar els nervis (037). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (003). Bany (ús extern) (037). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Grana

Hipouricemiant

FONT. 029. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'àcid úric. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Cinc o set pinyols sencers, s'han d'enviar. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Lluc tendre

Antihipertensiu

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa tensió. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se pot mesclar amb ulls d'olivera i d'alzina.

Suc del fruit

Antiamigdalític

FONT. 180. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a curar ses angines. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Melit (ús intern). PREPARACIÓ. Suc de llimona, teb, amb mel. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Sa seva filla se va curar ses angines amb això.

Anticatarral

FONTES. 024, 030, 098, 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als constipats (024). Pes constipat (030). Per als constipats (098). M'ajuda en es constipat, no m'agafa tan fort (183). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Melit (ús intern). PREPARACIÓ. Encalentic amb mel (024). Amb mel (030). Amb mel, decuit (098). Decocció amb suc de taronja i una cullerada de mel (183). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Anticefalàlgic

FONTES. 058, 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al mal de cap de dur molt de trull (058). Per al mal de cap (156). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Dues gotes a dins es cafè (058). Mesclat amb un cafè carregat (156). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ventura era una bomba pes cos (156).

Antieczematós

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Quan teníem èczemes mos posàvem llimona fregada. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antieritematós

FONT. 148. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Se posava a un bérbol. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se posava llimona dins una copinya de mar, i una goteta d'oli, i se deixava a sol i serena. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihelmíntic

FONTES. 008, 030, 032, 060, 079, 153, 156, 164. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a matar els cucs (008). Per als cucs (030, 032, 060, 079, 153, 156, 164). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Suc greixós fluid (ús intern) (008, 030, 032, 060). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (079, 153, 156, 164). PREPARACIÓ. En oli (008). Amb oli (030, 032, 153, 156). Una cullerada amb oli (079). Oli amb llimona (164). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Mitja llimona sucada i un parell de gotes d'oli en dejú (060). Durant nou dies, en dejú. Una cullerada. Prendre durant tres dies, i descansar-ne tres, prendre-ho tres dies més, i descansar, i així fins a nou dies (164). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihipertensiu

FONTES. 004, 034, 039, 063, 129, 138, 186, 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per sa sang alta. Per a rebaixar sa sang (004). Per a sa sang (034, 039). Per a baixar sa sang (063, 129, 186, 201). Per a sa tensió, però si en prens molt pots perdre sa vista (138). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (004). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús

intern) (034, 039). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (063, 138, 201). Llimonada (ús intern) (129). Suc greixós fluid (ús intern) (186). PREPARACIÓ. Decocció (004). Amb una mica d'aigua (129). Mesclada amb aigua (138). Dins un tassó d'*aigo*. Sucar un poc de llimona (186). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Un bon manat d'olivera i mitja llimona per una cacerola más o menos de mig litre o un poc més. Durant tres dies (004). Dues llimones es dematí (034). Es dematins (186). DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. Se posa amb olivera (004).

Antiinflamatori faringi

FONTS. 026, 069, 144, 153, 156, 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a quan te fa mal es coll (026). Per a fer caragolins i per al mal de coll (069). Per al coll (144). Per si estàs constipat (153). Per al mal de coll (156). Per al coll, per poder cantar (183). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Melit (ús intern) (026, 153, 156). Gargarisme (ús extern) (069, 183). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (144). PREPARACIÓ. Se mescla el suc d'una llimona amb mel i s'encalenteix fins que sa mel torna líquida (026). S'encalenteix mel amb llimona (069). Amb mel (153, 156). En fa un melit de llimona amb mel, bullit (183). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. En bec cada dia es dematí (144). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Hi ha molta gent que en pren, ve a ser un caramel·lo (153).

Antisèptic bucal

FONT. 150. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les bòfigues de la boca. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Amb mel. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic intern

FONTS. 045, 069, 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Sa llimona fa es budells nets (045). Per a sa panxa, fa net (069). Desinfecta molt (156). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (045, 156). Llimonada (ús intern) (069). DESTINACIÓ. Medicina humana i veterinària (045). Medicina humana (069, 156).

Antisèptic ocular

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als ulls. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen

FONTS. 022, 026, 071, 074, 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa tos (022, 026). Per a sa tossina (071, 074, 108). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern) (022). Melit (ús intern) (026, 071, 074). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (108). PREPARACIÓ. És una barreja (022). Se mescla el suc d'una llimona amb mel i s'encalenteix fins que sa mel torna líquida (026). Decocció, amb mel (071, 074). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Només una llimona (022). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu

FONTS. 069, 070. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per si tens retenció des menjar (069). Per a després de dinar (070). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Llimonada (ús intern). PREPARACIÓ. S'hi posa bicarbonat (070). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hematocatàrtic

FONTS. 129, 156, 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a aclarir sa sang (129). Per a netejar la sang, no te la baixa (156). Per a fer una neteja de s'organisme (183). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Llimonada (ús intern) (129). Tisana (ús intern) (156, 183). PREPARACIÓ. Amb una mica d'aigua (129). Amb aigua (156). Mesclar amb aigua (183). DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. També ajuda a beure aigua (156). M'ho va receptar un metge naturista, però me va baixar molt sa sang (183).

Hemostàtic extern

FONTS. 029, 032, 030, 031. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a estroncar les hemorràgies (029, 032). Per a estroncar una hemorràgia (030). Per a aturar ses hemorràgies (031). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (Ús directe) (ús extern) (029, 032, 030). Emplastre (ús extern) (031). PREPARACIÓ. Banyar un cotó amb suc de llimona (031). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Aplicar amb l'ajuda d'un cotó (029, 032, 030). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se sol posar també amb vinagre (031).

Laxant

FONTS. 039, 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És un poc laxant (039). Per a anar de ventre (054). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (039). Suc greixós fluid (ús intern) (054). PREPARACIÓ. En oli (054). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Un *chorrito* (054). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONTS. 079, 212. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als xinglots (079). Per a prendre el sol, perquè no es cremessin (212). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Melit (ús intern) (079). Emulsió (ús intern) (212). PREPARACIÓ. Una culleradeta de sucre banyat amb suc de llimona (079). Posaven vinagre, oli d'oliva i feien com una mescla i era el ques es posaven. També hi posaven un poc de llimona. Vinagre en duia bastant, pequè deien que el vinagre anava molt bé (212). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Feia molt mala olor. No ha canviat mai la pell (212).

Orexigen

FONT. 164. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Obre les ganes de menjar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Oli amb llimona. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Durant nou dies, en dejú. Una cullerada. Prendre durant tres dies, i descansar-ne tres, prendre-ho tres dies més, i descansar, i així fins a nou dies. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Reforçant ossi

FONT. 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a reforçar els ossos, sobretot als infants que creixen. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Suc aquós concret (ús intern). PREPARACIÓ. Se renta la closca d'ou amb vinagre i quan està ben seca se fa tornar farina i se'n posen una cullerada o dues. Llavors, suc de llimona, i se fa bullir. Bull per sa calç que té. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho va aprendre d'una amiga peruana.

Salutífer

FONTS. 039, 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per as cos i per a moltes coses (039). És molt bo (144). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (039). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (144). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Prendre-ho es dematí (039). Cada dia es dematí (144). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tònic

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a evitar deshidratar-se quan tenen malament sa panxa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Amb un litre i mig d'aigua, el suc d'una o dues llimones, mitja culleradeta de bicarbonat i una culleradeta de sucre. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Com més líquid beuen, millor.

Tranquil·litzant

FONT. 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Ajuda a dormir. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Fas un suc de llimona. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vitamínic

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Té molta vitamina. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Epicarpi

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en llet

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer llet freda. Llet bullida, amb canyella en branca, sucre i corna de llimona. OBSERVACIONS. En foraster li diuen *leche* merengada. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Flor

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer herbes per beure: romaní, un poc de fonoll, ruda un temps, ara no perquè té es gust molt fort; una figa seca, un parell de cireres, un poc de nou, nous verdes, flor i fulla de llimonera. Llavors amb anís i cassalla. Són dolcetes i bones. OBSERVACIONS. Se fa en es maig. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer una botella d'herbes, ha de ser set o nou o 11, però ella no ho mirava gaire, utilitzava: ruda, donzell, herba llüisa, flor de taronger, flor de llimonera, grans de cafè i llavors de ginebró. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fruit

Condiment

FONTS. 045, 054, 085, 086, 098, 128, 143, 144, 156, 197, 220. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Segons lo que menjam, pos una llimona (045). Per a salar olives (054). Per posar a s'arròs (085). És un conservant natural, treu dolçor (086). Per a posar a sa carn torrada (a sa xuia, per exemple) i a s'arròs (098). Per a salar ses olives. Diria que les tallaven (128). Per a posar a ses confitures (143). Per a preparar olives (144). Sempre me pos llimona quan me faig una tassa (156). Per a salar olives trencades. També hi ha cireretes i fonoll. Si les has de tenir molt de temps, sa llimona se fa molla i dóna mal gust (197). Per a condimentar les olives dins una alfàbia amb fonoll, sal i aigua (220). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 040, 060, 184. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a donar gust a sa llet quallada amb figuera (040). Per a menjar en ensalada amb pinya tropical, taronja, metla, herba-sana, alls, oli, meló i sal, un poquet de pebre bo, sa salsa, i *jamón* i maionesa (060). Es padrí Toni en menjava amb pa (184). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer torró. Escalfes sucre dins una paella i hi tires les ametles crues o torrades. Es fa una pasta de sucre i després s'ha de tirar damunt del marbre. Per estrènyer-lo va molt bé amb mitja llimona. Tu vas fregant la llimona i fa una capeta prima. Té gust de sucre cremat, és boníssim. OBSERVACIONS. Hi ha una dona que encara en fa. Ell li dóna totes les ametles i ella li fa una barra de torró de Xixona. D'ametles també se'n feia a s'Arracó. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONTS. 061, 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar (061). A vegades a dinar suca la llimona dins l'aigua i si és fresca l'aigua millor (221). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTS. 050, 183, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una planta per a fer anís d'herbes (anís sec o dolç) (050). Per a posar a ses herbes (183). Per a fer herbes dolces. Hi posa un poc de llimona, un poc de fonoll marí, fonoll de l'altre, una fulla de llorer, un brot de romaní i una fulla de

tarongí (219). OBSERVACIONS. Se sol posar una llimona petita o dues (050). Té moltes coses perquè la varen fer a la fira de fa dos anys, pel maig. Hi havia moltes coses que jo no sabia què eren (219). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fulla

Condiment

FONTS. 061, 106, 142, 144, 165, 189, 205, 206, 207, 224. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a salar olives (061, 106, 205, 206, 207). Per a fer figues seques. Per a fer coques frites. Fas una pasta, amb un ou i igual que haguessis de pastar pa, com una coca, igual d'una coca, claret... i agafes una fulla de llimonera, la mulles a n'aquella pasta, la poses dins sa paella, i la gires, i estires sa fulla i te queda, sense fulla ni res, i fa un gustet de llimona, és preciós. Per a donar gust (106). Per a posar a ses olives (142). Per a preparar olives (144). Per ses olives, fulles de llimonera (165). Per a fer olives trencades (189). Per a encistar figues (224). OBSERVACIONS. Donen un gust molt fort (061). Sa fulla se'n va i queda, se'n va tota sola, queda un plat ensucrat per damunt, és dolç (106). N'hi ha que ho fan així (142). CONSUMICIÓ. Postres - Coca (106). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONTS. 061, 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer infusions (061). Per a fer herbes per beure: romaní, un poc de fonoll, ruda un temps, ara no perquè té es gust molt fort; una figa seca, un parell de cireres, un poc de nou, nous verdes, flor i fulla de llimonera. Llavors amb anís i cassalla. Són dolçetes i bones (062). OBSERVACIONS. Se fa en es maig (062). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTS. 122, 138, 153, 162, 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes (122, 138, 162, 183). En posaven a ses herbes (153). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Mesocarpi i epicarpi

Condiment

FONTS. 024, 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Afegir un bocí de clovella de llimona a totes les infusions les fa més agradables de prendre (024). Per a posar a ses olives (142). OBSERVACIONS. Així ho faig jo (142). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTS. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Suc del fruit

Condiment

FONTS. 060, 100, 191. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer ensalada. S'ensalada era: enciam, després talladetes petites d'aubercoc, tallades com a rotlades de meló (no massa gros), com si fossin tallades de pinya o tallades per sa meitat; i llavonses un coixinet d'aubercoc davora cada mitja lluna o enmig si era petit. Mig aubercoc enmig des meló. Llavonses enmig feia com un ventallet de cuixinet d'aubercoc. Llavonses sa salsa: una part d'oli, una part d'*aigo* i una part de suc de llimona, per exemple. Después si tens túrmix o metles senceres o metles capolades, herba-sana, sal i pebre bo (060). Per a posar a les ensalades (191). Diuen que per fer prendre sa llet és lo més contrari (100). OBSERVACIONS. Si poses molt d'oli te puja ben igual com si fos maionesa, has de posar un poquet més de sal, l'has de tastar, o per lo que sigui te queda massa espès hi has de posar un poquet més d'*aigo*, un poquet més d'oli i herba-sana, i això llavors tu li passes per damunt, i és que és mel! (060). Desbarata la llet, no la pren. Sa llet torna xerigot, torna com *aigo*, en lloc de fer brossat (100). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (060). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer suc. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Una llimona amb bicarbonat sempre és refrescant.
DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Epicarpi

Maneig agrosilvopastoral: ús en la matança del porc

FONT. 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan feien les matances, els budells del porc quan els havien fet ben nets els envoltaven amb corna de taronja o llimona, perquè aquell suc l'endemà al matí es treia el suc i es quedaven amb l'olor.

Fruit

Altres informacions

FONT. 052. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És bona.

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a llevar ses taques de rovell, llimona i sal o un producte que se deia salvinagrella.

Domèstic: ambientador

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a sa mala olor de dins sa gelera. L'has de posar plena de claus [d'olor] i és un desodorant.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Aire, sol i llimona/ poca feina al metge dóna.

Maneig agrosilvopastoral: ús en la matança del porc

FONTS. 123, 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer els budells del porc nets (123). Per a fer els budells des porc nets (144).

Repel·lents

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a espantar ses mosques. S'hi posen claus dedins.

Fulla

Altres informacions

FONT. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És medicinal perquè té fulles tot l'any.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan s'aufàbia estava plena d'olives, sense s'aigo, se feia com una capa de fulles de limonera, i a damunt entrevessats tronquets de fonoll, travats amb so coll de s'aufàbia, i això feia de trampa, quan hi abocaves s'aigo-sal ses olives no suraven perquè quedaven aguantades i així totes ses olives quedaven completament submergides.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa llimona és el *árbol de la vida*, el *limonero*...

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa padrina, a s'hort, hi tenia, sobretot, tarongers. Hi havia taronges, llimones, mandarines, un albercoquer, un caquier, un magraner.

Suc del fruit

Cosmètic

FONTS. 069, 049, 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer ses mans i ses ungles netes (069). Per a llevar pigues: agafar nàcar dels cornets (o d'un botó de nàcar), posar-hi llimona i al cap de tres dies agafes cotó i t'ho poses a sa piga (049). Per a prendre el sol, oli i vinagre i un parell de gotes de llimona perquè no fes aquella pudor (213). OBSERVACIONS. M'ho va dir una dona de

Santanyí que ho havia llegit a una revista que se deia "Blanco y Negro" (049). Quedaven ben guapes, morenes i amb la pell ben fina, ben hidratada (213).

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fruit

Hipotensora

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Baixa molt els graus de sa sang, si en prens molta tens marejos i tot. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

Suc del fruit

Pèrdua de visió

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Una infermera me va dir que si en prenia molta perdria sa vista, i jo la vaig escoltar perquè me convenia. GRAU DE TOXICITAT. Moderat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És molt completa. La llimona és molt coneguda però la gent no l'aprofita (060). Aquí [a Lluç], de llimoners no n'hi ha cap, perquè als cítrics aquí no els va gens bé (061). N'hi ha un parell de castes, de primerenca, tardana, murciana. N'hi ha tot s'estiu, per l'agost encara veus arbres carregats (080). En té de sembrades (116). Si vols tenir una llimonera que no faci pinyols, empelta-la damunt argelaga o gatova, has de cercar bé sa tinyada (190). A ca seva tenen tarongers, metlers, llimoners i garrovers (197). OBSERVACIONS. Ell en va fer tres articles damunt es Molí Nou [revista local] perquè no bastava. Uns cunyats seus naturistes li van dir que hi ha quatre coses a prop que la gent no emplea: s'all, sa llimona, s'argila i s'ortiga (060).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Epicarpi

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

Fruit

FONT. 036. Preparat antihipertensiu (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 037. Preparat antidiarreic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 037. Preparat vitamínic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 038. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 046. Preparat antiinflamatori/antiàlgic muscular (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 076, 078. Preparat digestiu (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 086. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 100. Preparat antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 135. Preparat salutífer i per a trastorns del sistema circulatori (vegeu el catàleg de barreges)

Fulla

FONT. 037. Preparat demulcent (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 069, 070. Preparat estomacal (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 076, 078. Preparat digestiu (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 103. Preparat antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 138, 139. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 181. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 216. Preparat refrigerant (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

Mesocarpi i epicarpi

FONT. 057. Preparat antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)
FONTS. 069, 070. Preparat estomacal (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)
FONTS. 076, 078. Preparat digestiu (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 106. Preparat anticatarral i antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 189. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

No consta

FONT. 219. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONT. 049. Preparat antiinflamatori/antiàlgic muscular (vegeu el catàleg de barreges)

***Citrus sinensis* (L.) Osbeck (rutàcies)**

BCN 24752

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perennifoli originari del sud-est d'Àsia. Cultivada a les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

aigua *de azahar* (castellà, aigua aromàtica) (163)

taronger [təronʒé] [troɲzé] [təronʒé] (019, 020, 024, 027, 035, 049, 050, 062, 076, 077, 079, 080, 085, 091, 094, 099, 101, 105, 107, 108, 115, 116, 124, 125, 128, 130, 135, 137, 141, 142, 145, 151, 153, 154, 156, 157, 163, 166, 168, 183, 189, 195, 196, 197, 201, 208, 216, 218, 221, 228, 229, 233, 234, 235)

taronja (fruit) [təɾɟɲzə] [trɟɲzə] (002, 019, 021, 022, 024, 037, 046, 057, 058, 060, 069, 075, 080, 099, 100, 101, 103, 104, 108, 115, 122, 123, 128, 134, 142, 143, 155, 158, 162, 169, 177, 178, 183, 186, 191, 201, 218, 219, 235)

taronja de pelar grillons (fruit) [təɾɟɲzə də pəlá griʎóns] (149)

taronja mallorquina (fruit) [təɾɟɲzə məʎorkínə] (099)

taronja navel (fruit) [təɾɟɲzə nável] (049)

taronjada (suc del fruit) [təronʒáðə] (099, 217)

USOS MEDICINALS

Flor

Anticatarral

FONT. 137. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiespasmòdic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als espasmes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori gàstric

FONTS. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al mal de ventre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Cardiotònic

FONTS. 134. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Desconegut per l'informant

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Té un mèrit, però no sé quin, s'emplea molt. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Sedant

FONTS. 107, 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a dormir (107). Per a fer dormir (156). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús intern) (107). Tisana (ús intern) (156). PREPARACIÓ. Infusió (107). Decocció (156). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONTS. 019, 024, 035, 049, 057, 062, 079, 080, 091, 094, 099, 101, 105, 108, 115, 124, 125, 134, 141, 145, 153, 154, 157, 163, 166, 168, 189, 195, 196, 197, 208, 219, 221, 228, 229, 233, 235. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Calmant (019). Per a calmar (024). Per als nirvis (035, 115, 168, 195, 235). Per als nervis (049, 125, 145, 157, 166, 189, 196, 228). Per si estàs nirviosa, per a una persona que diu "oi, me sent no sé què" (057). Molt bona pes nirvis (062). Per a calmar els nervis (079). És calmant, un qui està nerviós (080). Per a tranquil·litzar (091, 108, 124, 233, 234). Lleva els nervis (094). És molt bona per als nirvis (099). Per als nervis de sa panxa (101). Per als nervis, per a quan estàs nerviosa i els vespres no te pots adormir (105). Per als *sustos*, és relaxant (141). Per si estàs nirviós (153). Per a estar tranquil (154). Com a tranquil·litzant (163). Calma molt els nirvis (197). Pes al·lots pes nirvis (208). Per a relaxar, per a tranquil·litzar (219). Tranquil·litzant (221). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (019, 024, 035, 049, 057, 062, 079, 080, 091, 094, 099, 101, 105, 108, 115, 124, 125, 141, 145, 153, 154, 157, 166, 168, 189, 195, 196, 197, 208, 221, 228, 229, 233, 235). No consta (219, 134). Aigua destil·lada aromàtica (ús intern) (163). PREPARACIÓ. Decocció (049, 079, 091, 094, 101, 108, 124, 125, 141, 145, 153, 154, 157, 166, 196, 228, 233, 234, 235). Infusió (035, 168). Infusió (019, 024). En tassa (057). Bullir un poquet de flor de taronger (062). Decocció, se pot mesclar amb camamil·la i til·la (080). Se pren en beguda, ho poses dins un tassó, igual que una mançanilla (099). Per al maig torn a collir brots grossos, amb branca, la deix assecar a s'ombra, dins sa portassa o sa bugaderia. Quan és seca, amb ses tisoires, tall i ompl es pot ben ple i no se tuda (105). Destil·lat en aigua (163). Decocció, se pot mesclar amb til·lo (189). Bullida (208). Una tassetta. La tassa es posa damunt el foc, *aigo* i hi poses un parell de flors. Llavors quan bull ho treus i ho deixes refredar i poses una miqueta de sucre si en vols (221). DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. Penjàvem paraigües davall es taronger i sa flor queia dedins, perquè si plovia enterra era brut o si Déu sap, hi passava un moix o això, i llavors l'assecaven, i jo en donava, l'assecava encara fa un parell d'anys (057). Per agafar ses flors, sa padrina posava una tela davall es taronger i cauen ses floretes allà damunt. Les deixava assecar a s'ombra (079). Sa meva dona d'ocupa de collir-ne: quan està florit, amb un paraigües, remenes es taronger, el culls i el seques. Quan està ben sec el poses dins un pot i en tens durant tot l'any (080). Ell no en beu mai però cada any n'agafa per regalar (099). Fulles i flors (115). Ses flors s'arpleguen amb un llençol (125). Se mesclava amb flor de figuera de moro (153). N'ha begut moltes vegades. Es mesclava amb cascall i també amb herba lluisa (197). Si ho ajuntes amb una pastilla dormiràs un poc més (221). Se recollia posant una tela davall es taronger (233). Estotjaven sa flor de maig. Mu mare era molt nerviosa i en prenia molt (235).

Fruit

Antibronquític

FONT. 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. En vaig prendre moltes quan vaig tenir bronquitis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Anticatarral

FONTS. 021, 101, 149, 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. En menj moltes quan estic constipat (021). Per a prevenir el constipat (101). Per al constipat (149). Per als constipats (169). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (021). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (101, 169). Xarop (ús intern) (149). PREPARACIÓ. Se mengen (021, 169). Se menja (101). Taronja tallada amb molt de sucre (149). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic gingival

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a la piorrea. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen

FONT. 075. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tossina. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). PREPARACIÓ. Trossejar una taronja sucada, amb el suc, a dins un *cazo* i llavors quatre cullerades de sucre i ho deixes bullir a foc lent. Deixar reduir a la meitat. Te pots menjar fins i tot els trossos de taronja. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Laxant

FONT. 191. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si vols anar de diarrea. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Menjar-ne dues o tres. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a la mastitis

FONT. 158. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a posar en es braguer de ses ovelles quan tenen mamitis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Una taronja xapada i fregada al braguer. DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

Vitamínic

FONTS. 020, 024, 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Donen vitamina en s'hivern (020). Té molta vitamina C i és molt refrescant (024). Si en menges es vespre, t'excita i te lleva sa son (142). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (020, 024). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (142). PREPARACIÓ. Se mengen (020). Se menja (142). DESTINACIÓ. Medicina humana (020, 024, 142).

Fulla

Antiespasmòdic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als espasmes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONTS. 019, 115. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Calmant (019). Per als nirvis (115). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió (019). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Mesocarpi i epicarpi

Antiinflamatori respiratori

FONT. 002. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als constipats. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Se'n fan bavarades. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se bullen les clovelles. Se mesclen amb eucaliptus i se'n fan bavarades.

Suc del fruit

Anticatarral

FONT. 099, 183, 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És molt bona, té molta vitamina pes constipat. Prens taronjades i aviat t'ha llevat es constipat (099). M'ajuda en es constipat, no m'agafa tan fort (183). Per a quan estan constipats (217). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (099). Melit (ús intern) (183). Suc aquós fluid àcid (ús intern) (217). PREPARACIÓ. Decocció amb suc de llimona i una cullerada de mel (183). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ell s'ha curat amb això enguany (217).

Antiinflamatori/Antisèptic/Cicatritzant mucronal

FONT. 115. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Suc de taronja per a sa inflamació en es braguer de ses ovelles. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

Antitussigen

FONT. 022. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). PREPARACIÓ. És una barreja [que no explica]. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONT. 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Ajuda a dormir. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se fa un suc de taronja. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Epicarpi

Condiment

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer meló amb mistela. OBSERVACIONS. Fas boles de meló amb una cullereta petita que té un foradet i fa com a coses redonetes del meló i llavonses hi poses mistela, un bocinet de canyella i una clovella de taronja. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb licor

FONT. 134. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer licor. Només sap el de sa mandarina i 20 taronges en remull a dins alcohol des bo, no d'aquest de farmàcia, que és massa fluix. Està 21 dies en remull. Llavors ho treu, ho cola, tira ses pels i llavors hi posa el doble d'alcohol, des suc d'aquest, i el doble d'aigo, i sucre que ha de mester i ja està fet. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Flor

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 050, 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una planta per a fer anís d'herbes (anís sec o dolç) (050). Per a fer una botella d'herbes, ha de ser set o nou o 11, però ella no ho mirava gaire, utilitzava: ruda, donzell, herba lluisa, flor de taronger, flor de llimonera, grans de cafè i llavors de ginebró (197). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fruit

Condiment

FONTS. 060, 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar en ensalada amb pinya tropical, meló, metla, herba-sana, alls, oli, llimona i sal, un poquet de prebe bo, sa salsa, i *jamón* i maionesa (060). Per a posar a les confitures (143). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 021, 027, 049, 085, 108, 123, 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En menj quan és es temps (021). Per a menjar (027, 085). Les taronges navel són molt bones (049). Es menja (108). Antigament menjàvem taronges de Sóller com una cosa especial (123). Anaven a cercar taronges a Son Fortè (217). OBSERVACIONS. Per a conèixer-les has de mirar que tenen un llombrígol, un dobler de panxa (que deim a Felanitx), i en anglès se diu *navel* (049). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONTS. 060, 143, 217, 218, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer confitura (060, 217, 218, 219). És molt habitual de confitura (143). OBSERVACIONS. A l'hivern s'hi dedicava (060). És molt bona (218). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONT. 155. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. No hi pot haver taronja si s'ha de prendre sa llet. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes, ha de ser petita. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fulla

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTS. 162, 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes (162, 183). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Mesocarpi i epicarpi

Condiment

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La pell de la taronja serveix per a aromatitzar licors. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTS. 122, 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes (122, 162). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Suc del fruit

Condiment

FONT. 100. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Desbarata la llet, no la pren. Sa llet torna xerigot, torna com *aigo*, enlloc de fer brossat. OBSERVACIONS. Diuen que per fer prendre sa llet és lo més contrari. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb sucre

FONT. 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer suc de taronja. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Epicarpi

Maneig agrosilvopastoral: ús en la matança del porc

FONT. 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan feien les matances, els budells del porc quan els havien fet ben nets els envoltaven amb corna de taronja o llimona, perquè l'endemà al matí es treia el suc i es quedaven amb l'olor.

Flor

Altres informacions

FONT. 077. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa flor de taronger la feim com es tarongers tenen sa flor, els espolses, posam un *paraigo* i espolses i te cau, i després l'asseques a s'ombra i te queda així, seca.

Fruit

Altres informacions

FONT. 123, 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Antigament deien "fer posteta" per a dir que feien caixons per a transportar taronges i figues, per exemple (123). Si toques taronja quan vols formatjar, sa llet no se prendrà (201).

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Primer no podies prendre ni menjar res de taronja en tenir la regla, ni quan tenies un al·lot. Ara lo primer que te donen és un suc de taronja.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 019, 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Conta la tradició que per a saber la futura descendència filial s'ha de pelar una taronja, dos o tres mesos abans de casar-se els fadrins. S'ha de pelar la fruita amb molta cura, no hi pot haver escardills. Una vegada pelada, es tira damunt el trespol de la casa d'ella. Tants de bocins, tants d'al·lots. Els bocins grossos seran els mascles i els petits, les femelles (019). De sa taronja diuen: "si en prens es dematí és or, es migdia és plata, i es vespre mata" (142).

Lúdic: jocs tradicionals

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es temps de matances anàvem a robar magranes i qualque taronja, i era una espècie de disbauxa especial.

Fulla

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa fulla fa un coret a baix, i descobriren que sa naturalesa mos indicava que era bona pes cor.

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa padrina, a s'hort, hi tenia, sobretot, tarongers. Hi havia taronges, llimones, mandarines, un albercoquer, un caquier, un magraner. OBSERVACIONS. A Sóller a quan dius un hort és un hort d'arbres. Si tens hortalissa, dius "tenc hortalissa".

Tija

Artesanal: elaboració d'estris de cuina

FONT. 130, 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer culleres (130, 196). OBSERVACIONS. És molt guapa. L'amo en Pau era un mestre d'això (130).

Artesanal: elaboració de bastons

FONT. 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer bastons.

Fuster: ús fuster

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els fusters tenien fusta de taronger en remull.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Deien: "És més dur que un mànec de cullera", i això que se feien de fusta de taronger.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Flor

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. No en pots abusar perquè te deixa baix. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

Fruit

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Provoca l'aparició d'oxiürs. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Si ara mires sa pagesia, sa majoria de gent ni se les menja, les deixa que se perdin per davall (060). Per a recollir flor de taronger, ells posaven una tela davall es taronger a quan, a dins es maig, que és quan ses herbes tenen més bona potència, és es temps per arreplegar ses herbes per fer coses d'aquestes i després tenien una tela i aquella flor queia allà damunt i llavors l'assecaven i en ser seca la tancaven dins un pot de vidre o una bossa de paper d'estrassa (062). Menjam taronges tot l'any: jo començ a menjar clementines pes novembre, després ses mandarines, després ses taronges navel, després sa canoneta (que és sa taronja de Sóller, sobretot per suc), després *Valencia late*. També n'hi ha unes que se diuen *alverola* (080). Quan cau sa flor, la cull agafant un *paraigo*, estenent-lo i penjant-lo, i tota la flor cau dins es *paraigo*. Llavors ho tria i ja té sa flor. En duu 40 quilos a sa senyora cada setmana. Avui han collit les taronges (099). Per a collir la flor de taronger, posam un parell de paraigües vells a davall i recollim sa flor; llavors l'assecam (108). En té de sembrats (116). N'anava a cercar a una casa de Manacor, i m'explicaven miracles des padrí de na Maria Moreiona (124). Els horts de tarongers sempre estaven plens d'*Oxalis*, de vinagrella i de jonça. S'hort de tarongers son pare el va comprar l'any 72 (128). Tenen bastants tarongers. En venir es maig ja posa teles davall s'arbre i li cauen les flors allà damunt. N'hi ha molta (135). És una varietat que fa les taronges grosses, i són agres (149). A Esporles se sembraven moltes taronges (169). Té taronges en es corral allà on viuen (178). N'hi ha poca cosa (186). Ara s'han perdut molt els tarongers (218). Primer posaven davall els tarongers unes teles, i sa seva sogra, que era de Biniali, agafava sa flor de taronger (195). Sa padrina se dedicava un horabaixa o dos a cercar flor de vauma i flor de taronger. A ca seva tenen tarongers, metlers, llimoners i garrovers (197). Encara n'hi ha. S'espolsaven amb sa mà (221). Per a espolsar-se'n, posaven una tela al terra i deixaven que caigués i quan havia caigut es deixava assecar a l'ombra. Suposa que si s'ha de comercialitzar sí que es renta (222). OBSERVACIONS. No ho feien amb plàstic perquè no n'hi havia però a més, es plàstic té coses dolentes, agafa, se com a podreix, allò tancat.. (062). Es seu cunyat cada any se'n duu una bossa de flor. Ve aquí, pengen dos *paraigos* i la tria a sa taula d'aquí defora (099). Quan veu que ha de ploure o això, l'entra sempre i s'acaba d'assecar a s'ombra, i quan és seca llavors la pos aquí dedins i li aguanta tot l'any (135). Hi ha molt de cereal (186). Tot això s'havia de guardar tot s'any (197).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Epicarpi

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

Flor

FONT. 076, 078. Preparat digestiu (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 077. Preparat antidiarreic i antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 135. Preparat cardiotònic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 105. Preparat antiinflamatori renal (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 135. Preparat salutífer i per a trastorns del sistema circulatori (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 142. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 156. Preparat antidismenorreic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 189. Preparat antiinflamatori gàstric i tranquil·litzant (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 225. Preparat alternatiu al cafè (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 229. Preparat tranquil·litzant (vegeu el catàleg de barreges)

Fruit

FONT. 037. Preparat vitamínic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 037. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 037. Preparat antidiarreic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 086. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

Fulla

FONT. 216. Preparat refrigerant (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

Mesocarpi i epicarpi

FONT. 046. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 057. Preparat antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 069, 070. Preparat estomacal (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 076, 078. Preparat digestiu (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 103, 104. Preparat anticatarral i antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 235. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 235. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

***Clematis cirrhosa* L. (ranunculàcies)**

BCN 22034

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit del mediterrani meridional. Comuna en màquies i garrigues.

NOMS POPULARS

vidauba [viðáwβə] (069, 140, 143) [viłáwβə] (040)

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 069, 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a beure, jo no ho he sentit mai (069). Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor (140).

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 040. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Aquesta enredadera que tenim aquí és molt guapa. És silvestre, jo n'he vista de ben cuidada i és així de grossa i no has vist res més preciós.

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se fa per tota aquella paret, fa una floreta blanca i per monada.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És una planta de bardissa (143).

***Clematis flammula* L. (ranunculàcies)**

BCN 29856

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit mediterrani. Comuna en alzinars i garrigues.

NOMS POPULARS

clematis (del nom científic) (143)

joanillo [ʒonəílo] (037, 038)

santjoanet [səntʒuənət] (040)

vidauba [viðáwβə] (080, 104, 109, 235)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antiberrugós

FONT. 104. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Crema l'ull de poll. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Es piquen les fulles i es posen amb unes *tirites*. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria jove

Antihipertensiu

FONT. 235. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 038. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Primer feien enramades i per Sant Joan agafaven el joanillo.

Planta viva *in situ*

Altres informacions

FONT. 235. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Hi sol haver molts de caragols quan plou.

Tija

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 235. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien capçanes (per a posar ses olles a damunt), com uns rotlos. És molt mala de rompre, i feien com unes trunyelles per a fer capçanes.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fulla

Crema

FONT. 104. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Si te col·loques malament la tireta que no toqui l'ull de poll i t'erres, te pot cremar la pell. GRAU DE TOXICITAT. Elevat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa. TOXICITAT L·LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

No consta

FONT. 040. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Crema sa pell. GRAU DE TOXICITAT. Elevat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa. TOXICITAT L·LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

Irritant

FONT. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. No s'ha de posar mai en una ferida. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa. TOXICITAT LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Surt per Sant Joan i fa una flor blanca. Se fa per ses parets (038). És una *enredadera* d'estiu (040). És una *enredadera* (080). És una planta de bardissa, i fa les flors més petites que la vidauba (143). Se fa per damunt ses parets, i és molt mala de rompre. Fa com una pelussa, que llavors vola (235).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

No consta

FONT. 037. Preparat antiinflamatori/antiàlgic muscular (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 040. Preparat per al mal roig (vegeu el catàleg de barreges)

***Clematis* sp. (ranunculàcies)**

NOMS POPULARS

vidauba [viðáwβə] [viráwβə] (058)

USOS MEDICINALS

Part aèria

Antipruriginós

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Perquè no piqui quan baten. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se posava a damunt els sacs quan havien batut, o a damunt sa persona. DESTINACIÓ. Medicina humana.

***Cneorum tricoccon* L. (cneoràcies)**

BCN 95567

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit perennifoli del mediterrani occidental. Comú a màquies calcàries de les contrades mediterrànies seques marítimes.

NOMS POPULARS

escanyacabres [əskanəkáβrəs] (051, 060, 061, 101)

olivella [ulivélə] (051, 080)

olivereta [ulivərétə] (201)

olivereta de muntanya [ulivərétə də muntájə] (149)

USOS MEDICINALS

Fulla

Diürètic

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per s'urí. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Li recorda la seva germana Antònia.

No consta

Desconegut per l'informant

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És medicinal, però ara no me recorda.

Part aèria

Antidiarreic

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va ser la solució a una diarrea crònica. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antifúngic

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als fongs. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Litotríptic renal

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als ronyons, per a un atac de ronyons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Mon pare deia que ho has de prendre quan tens s'atac i te rebolques per enterra, que pareix que es cos t'ha de rebentar. Llavors ho trobes bo, perquè si no és més amarg que sa fel.

Part aèria jove

Antihipertensiu

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És com qui beu fel.

Litotríptic renal

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a arenes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És com qui beu fel.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se fa per aquí (051). Es diu escanyacabres perquè és molt fort (060). N'hi ha molt per sa muntanya, ses cabres no la mengen, i sa cabra és una mala bèstia, s'ho menja tot, idò això no ho toquen (061). És salvatge, però jo en tenc en es corral (080). A Lluçmajor escanyacabres li diuen a un rotaboc (101). De Consell vaig anar a Alaró a cercar-ne. Neix per dins sa garriga (201).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Part aèria

FONT. 060. Preparat diürètic i litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

***Cocos nucifera* L. (arecàcies)**

EC-007

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit d'origen asiàtic propi de les costes tropicals. Adquirit al comerç.

NOMS POPULARS

coco [kóko] (148)

USOS MEDICINALS

Endocarpi

Litotríptic renal

FONT. 148. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Sa clovella de coco per a fer ses arenes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Coffea arabica L. (rubiàcies)

BCN 46852

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit tropical. Espècie al·lòctona adquirida al comerç.

NOMS POPULARS

café [kəfɛ́] [cəfɛ́] (013, 049, 052, 053, 058, 079, 115, 122, 129, 138, 143, 151, 162, 165, 169, 183, 197, 208, 211, 214, 219)

USOS MEDICINALS

Grana

Anticatarral

FONT. 013. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als constipats. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. PREPARACIÓ. Un tassó de llet, café i conyac. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Anticefalàlgic

FONTS. 052, 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Va bé per as mal de cap (052). Per a llevar es mal de cap de dur trull (058). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús intern) (052). Tisana (ús intern) (058). PREPARACIÓ. Infusió, amb dues gotes de llimona (058). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antidiarreic

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa diarrea. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. S'ha d'anar alerta perquè fa sabonera. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una cullerada de café molt. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antidismenorreic

FONT. 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de regla. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús intern). PREPARACIÓ. Un tassó de llet amb café i un tassó d'anís. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiemètic

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als vòmits. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. S'ha d'anar alerta perquè fa sabonera. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una cullerada de café molt. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiequimòtic

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cops. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Pedaços de café bo picat. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ella no en va fer mai. Ho feien a Establiments, a cals sogres.

Hipertensiu

FONT. 129. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a pujar sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. I amb conyac la puja més.

Orexigen

FONT. 115, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al vi de nou, que va molt bé per una persona que té poca gana (115). Per a recobrar la gana (219). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Vi medicinal (ús intern) (219). Tisana (ús intern) (219). PREPARACIÓ. Sa mare els hi feia un *mejunge* amb dos litres de vi dolç, anous verds picades, un canonet de canyella, grans de cafè i més coses que ja no recorda (219). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Abans de dinar, una copeta (219). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tònic

FONTS. 049, 053, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És excitant (049). Lleva sa son i te fa anar com una campana (053). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (049). Infusió (ús intern) (053). PREPARACIÓ. Infusió (049). DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. Després de menjar és molt dolent prendre una rasca (un cafè amb licor) (049).

USOS ALIMENTARIS

Grana

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTS. 122, 138, 162, 183, 197, 208, 211, 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes (122, 138, 162, 183, 211). Per a fer una botella d'herbes, ha de ser set o nou o 11, però ella no ho mirava gaire, utilitzava: ruda, donzell, herba llüisa, flor de taronger, flor de llimonera, grans de cafè i llavors de ginebró (197). Posaven grans de cafè a ses herbes (208). Per a fer herbes mallorquines juntament amb una branqueta de ginebró, una branca de canyella, herba-sana, una branqueta de pi, un nispro madur, cireres, moraduix i ruda (214). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Sa cafetera fa es cafè. Fa unes bajoques i aquí dedins surten els granets. No sap d'on ha vengut (115).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Grana

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONTS. 138, 139. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 214. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 219. Preparat tònic (vegeu el catàleg de barreges)

***Coix lacryma-jobi* L. (poàcies)**

EC-008

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit paleotropical. Cultivada com a ornamental.

NOMS POPULARS

llàgrimes de Job [λάγριμᾶς də ʒóp] (051)

llàgrimes de viu [λάγριμᾶς də víw] (051)

ALTRES USOS

Grana

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Existeix des de fa moltíssims d'anys perquè hi ha una cançó de Santa Catalina Thomas que deia: "La verge Catalina/ anava als ermitals/ a collir grans de rosari/ que diven que n'hi ha tants".

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa més de 40 anys que en fa rosaris. OBSERVACIONS. Només l'han d'enfilar. Així mateix lleven una miqueta sa punta perquè sigui més rodoneta.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. No és de Mallorca, és d'Amèrica. És una planta que fa llàgrimes, una bolleta com una llàgrima, ben igual, sa part gruixuda i sa part prima. La bolleta està foradada ja quan la cullen, sa planta ja està foradada i és molt feble. És tan forta que se pot semblar i tornar a utilitzar, se sembla i surt una brulla, l'estires i a baix té es granet intacte. Ara ja sí torna a tenir es brillo natural, perquè té un brillo de perla, només s'ha mogut es bessonet de dedins i ha sortit s'arrel pes forat de baix i sa brulla pes forat de damunt. Llavors treu as forat de damunt i se daixona se pot perdre. No han granat encara, s'han de fer molt més grosses. Com que són tropicals, necessiten moltíssima d'aigo, almenys dues vegades cada dia s'han de regar perquè si no ja fan sa fulla de xigarro. Si no maduren prest, si ve es fred ja no maduren, es tornen blanques *en ves de* negres. En té de tres classes: una per a fer rosaris; una altra de més llarguetes, ben iguals d'una llàgrima quan cauen, prim i gruixat de baix; i unes de redones que se fan molt més grosses si tenen bona terra. N'hi ha de més grosses. Les bolletes són més blanquetes si són fetes més aviat d'haver-les collides. Les bolletes surten marrons si han estat molt de temps sense llevar-los sa pell. Fa un bri llarg i escalons, amb l'espiga mascle semblant a la de l'arròs. En cauen unes bolletes que pot ser que vagin de dues en dues, que són grises i n'hi ha de dues classes: unes de llargarudetes, petites, i unes de rodones, grosses. (051). OBSERVACIONS. S'ha fer molt aviat, i donar-li molt de fems, que se facin molt de pressa. Ell quan tria agafa lo més gros. Són molt fortes, fortíssimes. Les bolletes es pelen i es tornen roges (051).

***Colchicum autumnale* L. subsp. *autumnale* (liliàcies)**

BCN 45283

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit europeu. Neix en prats humits de l'estatge montà. Cultivada als jardins.

NOMS POPULARS

cabeça [kəβésə] (058)

ALTRES USOS

Tubercle

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Floreix una vegada s'ha tret sa cabeça de sa terra, i la tenc a damunt sa taula. Quan ha florit, se torna a sembrar sa cabeça i s'ha de treure quan ses fulles ja s'han podrit. OBSERVACIONS. La hi va donar un parent de ma mare, que la va dur de Barcelona. [E. Carrió ha recollit el mateix ús a Barcelona de la mateixa planta (reconeguda a partir d'una foto de *Colchicum autumnale*). El nom popular recollit a Barcelona és "flor del marbre", i la informant explica que es deixava florir a damunt el marbre de les calaixeres, perquè necessitava fredor.]

***Colocasia esculenta* (L.) Schott in Schott et Endl. (aràcies)**

BCN 12983

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit tuberós originari del tròpic i el subtròpic.

NOMS POPULARS

ñame (castellà) (162)

taro (castellà) (162)

USOS ALIMENTARIS

Tubercle

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menja. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. No és d'aquí, és més tropical (162).

***Colocasia* sp. (aràcies)**

NOMS POPULARS

colocàsia [kolokásiə] (151)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els meus néts hi juguen i me diuen "padrina, això és un arbre".

Ornamental: jardineria

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És molt bona com a rameller. OBSERVACIONS. La que tenc al corral és excepcional perquè me la varen regalar fa dos mesos i li ha agradat tant es lloc que m'ha tret aquestes dues fulles.

***Conium maculatum* L. (apiàcies)**

BCN 32171

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit (teròfit) holàrtic. Apareix en herbassars nitròfils dels sòls humits, de l'estatge montà a les contrades mediterrànies meridionals marítimes; rar o nul a les comarques mediterrànies de tendència molt àrida.

NOMS POPULARS

achicuta (castellà) (027)

herba de rams [érβə də ráns] (140)

pastanaga borda [pəstənáɣə bóɾðə] (027)

USOS ALIMENTARIS

Part aèria jove

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses ovelles se la mengen quan és tendra, però quan és granada ja no se la mengen. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Flor

Verinosa

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. És un *veneno* fort, hi varen enverinar un rei. GRAU DE TOXICITAT. Letal. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

***Convolvulus arvensis* L. (convolvulàcies)**

BCN 29663

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit (hemicriptòfit) pluriregional subcosmopolita. Molt comú en comunitats arvenses i ruderals, herbeis, etc. de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

corriola [koriólə] [kuriólə] (051, 056, 104, 141, 142, 144, 168)

corritjola [koritʃólə] (162, 233)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antiulcerós (per a úlceres gàstriques)

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses úlceres *d'estómag*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

No consta

FONT. 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És medicinal, però no recorda perquè. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antihemorroidal

FONT. 104. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses morenes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja amb ensalades. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No ha de tenir flor.

Planta sencera

Litotríptic renal

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses arenes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS**Fulla**

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'ho mengen amb pa amb oli, crua. Només sa fulla, sense sa flor. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 056, 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És menjar de conill (144). Per a donar als conills (056). DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS**Planta sencera**

Altres informacions

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Suposa que absorbeix o estira els animals, i deuen quedar aferrats allà. OBSERVACIONS. És una planta que dóna plaga en els arbres, com el llitsó.

Planta viva *in situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És plaga a l'hort (que no vol dir que sigui negativa).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. N'hi ha de blava, blanca i de color rosa. S'enfila per ses *rejilles*. N'hi ha una que té sa flor més color de rosa i blanca (051). És una herba silvestre. En s'estiu o en sa primavera floreix i fa una roseta petita (056). Neix pes sementers, per ses faves (141).

***Coriandrum sativum* L. (apiàcies)**

BCN 49859

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit introduït de l'Iran. Cultivada com a medicinal i aromàtica; naturalitzada localment a les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

celiandre [səliándrə] (151)

cilandro (del castellà) (115)

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Condiment

FONTS. 115. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per als aguiats. Per a fer croquetes. Per a coure caragols. Per as frita. OBSERVACIONS. No li agrada. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Grana

Condiment

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses llavors que havien duit de Huelva, les utilitzaren abans que se posàs de moda. Pots comptar 60 anys que empren es celiandre. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. N'han fet planter perquè és una planta que de nina va tenir a ca seva (151).

***Coronilla scorpioides* (L.) Koch. (fabàcies)**

BCN 22206

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit mediterrani. Comú en terres cultivades (també a l'estatge montà submediterrani).

NOMS POPULARS

herba enamorada [érβə ənəmoráðə] [érβə ənəmoráðə] (019, 021, 113, 138)

ALTRES USOS

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 021. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Aquesta planta fa tornar dolent s'ordi, perquè quan plou molt creix igual que el cereal i es sega amb ell. S'ordi té un gust amargant i els animals no el volen. Diuen que si ses persones o els animals en mengen estan com a empardalats, com si estassin enamorats. És sensible als insecticides.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Si una parella va pes camp i un dels dos trepitja herba enamorada, vol dir que hi haurà matrimoni.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Part aèria

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Sa sogra sempre me deia "vés alerta amb s'herba enamorada". Si s'ordi té herba enamorada, els porcs no el menjaran perquè és molt agre. GRAU DE TOXICITAT. Moderat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Neix en llocs amb molta grava, com a ses Eretes i as Pinet. La trobes enmig de ses faves i els xitxeros (019). Neix per ses terres primes (113). Neix enmig de s'ordi (138).

***Coronilla valentina* L. subsp. *glauca* (L.) Batt. in Batt. et Trab. (fabàcies)**

BCN 47749

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit mediterrani. Cultivada com a ornamental i de vegades subespontània o naturalitzada.

NOMS POPULARS

coronilla (del nom científic) (051)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Floreix de groc. S'oloreta de sa flor és de caramel·lo (051). OBSERVACIONS. Floreix igual que sa violeta de penyal, fa sa flor ben semblant (051).

***Coronopus squamatus* (Forsk.) Asch. (brassicàcies)**

BCN 45063

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit pluriregional. Creix en sòls calcigats i terrenys arenosos vora la mar de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

banyeta de cervo [bəɲətə də séro] (019)

cervellina [sərvə'ɫínə] (019)

USOS MEDICINALS

Planta sencera

Antihipertensiu

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Fa baixar sa tensió. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. S'ha d'assecar. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Diürètica. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. S'ha d'assecar. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En terrenys arenosos devora la mar (019).

***Cortaderia selloana* (Schultes et Schultes f.) Asch. et Graebner (poàcies)**

BCN 27883

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit introduït de l'Amèrica del Sud. Cultivada com a ornamental i sovint persistent i en vies de naturalització.

NOMS POPULARS

plumero (castellà) [pluméro] (177)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Són uns *plumeros* que se cultiven. És una fulla que si l'agafen de dalt a baix, talla com un ganivet. Si en canvi s'agafa de baix a dalt, no talla gens (177). OBSERVACIONS. És un truc de ses plantes, per a impedir que se les mengin i entrin a dins i li facin mal (177).

***Corylus avellana* L. (betulàcies)**

BCN 29831

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli. Cultivat i rarament subespontani.

NOMS POPULARS

avellana (fruit) [və'lánə] (225)

avellaner [və'lané] (061, 103)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 225. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En menjàvem. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Tija

Artesanal: elaboració de bastons

FONT. 103. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n fan gaiatos. OBSERVACIONS. És la millor fusta per a fer gaiatos. És lleuger, és fort i no se vincla per res.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. N'hi ha un a sa vall de Josafat, a sa vorera des torrent, i se fa molt bo justament per sa corrent d'*aigo* (061).

***Crataegus azarolus* L. (rosàcies)**

BCN 14977

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit del mediterrani oriental. Es cultiva a les contrades mediterrànies i a l'estatge montà.

NOMS POPULARS

atzerola (fruit) [ədzərɔ̃lə] (055, 076, 080, 123, 141, 186, 208)

atzerolera [ədzərɔ̃ləɾə] (080, 099, 123, 141, 208)

USOS MEDICINALS

Fruit

Antidiarreic

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a restrènyer. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada en almívar

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa mare les feia en almívar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTES. 055, 076, 123, 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar (055, 076). Era fruita silvestre d'un temps (123). Se mengen (141). OBSERVACIONS. Ses més interessants per menjar són les fruites de tardor sobretot (055). Eren com unes pometes (123). Se sol madurar damunt palla (141). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una fruita groga, si pot ser han de ser empeltades damunt espinaler... hi ha un truc, a jo m'ho va dir un pagès. En fer els empelts: has d'agafar ses branques d'atzerolera que vols empeltar i les has de posar dins sa gelera o dins es refrigerador i al cap de 15 dies les pots empeltar, perquè resulta que sa saba puja més aviat a s'atzerola, i després a s'espinaler és més fort i revé sa saba li puja més tard, i agafaves aquests 15 dies i ja s'espinaler t'aferrava.

Tija

Fuster: ús fuster

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa una fusta preciosa.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. No ho fa ningú (055). És fruita de tardor (076). S'ha perdut moltes plantes que en aquell temps meu n'hi havia per tot. Hi havia atzerolera, nesplera, ginjoler, que avui s'han arribat a perdre (099). A can Montserrat, s'apotecari, n'hi havia un que era un arbre ben gros, i hi anàvem a menjar atzeroles (123). Ha desaparescuda (186). L'atzerola és com una pometa petita blanca. S'ha perdut (208). OBSERVACIONS. Ell ho fa perquè de petit li agradaven aquestes coses i suposa que és un trauma infantil que té (055).

***Crataegus monogyna* Jacq. subsp. *monogyna* (rosàcies)**

BCN 103563

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli lateeuropeu. Comú en bardisses i boscos caducifolis clars de les contrades mediterrànies i l'estatge montà. A vegades cultivat.

NOMS POPULARS

cirera de pastor (fruit) [sirérə də pəstó] (100)

cirerer de bon pastor [siréré dəl bɔn pəstó] (037, 046)

cirerer de pastor [siréré də pəstó] (058, 060, 061, 100, 101, 124, 141, 163, 166, 168, 184, 211)

cirereta de pastor (fruit) [sirəretə də pəstó] (080)

cirereta del bon pastor [sirəretə dəl bɔn pəstó] (034)

espinal [əspinál] (227)

espinaler [əspinələ] (080, 099, 101)

espino albar (castellà) (058)

espino blanco (castellà) (046, 101)

garganyer [gərgənjé] (034)

USOS MEDICINALS

Flor

Antihipertensiu

FONTS. 100, 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a ses malalties de sa sang alta, la flor de cirerer de pastor te regula molt la sang (100). Per a baixar sa sang (168). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (168). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Cardiotònic

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És tònic pes cor i aparell circulatori. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Hi ha un llibre que diu que s'emplea sa flor no massa oberta perquè és més aromàtica, suposa.

Per a trastorns del sistema circulatori

FONTS. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Contra s'aterosclerosi (060). Contra s'angina de pit (060). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Hi ha un llibre que diu que s'emplea sa flor no massa oberta perquè és més aromàtica, suposa (060).

Regulador de la tensió arterial

FONTS. 060, 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a regular sa pressió sanguínia (060). Per a regular sa sang: si la tens alta, te la baixa, i si la tens baixa, te la puja (101). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (060). Tisana (ús intern) (101). PREPARACIÓ. Decocció (101). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. N'has de prendre dos o tres mesos seguits (101). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. El llibre diu que s'emplea sa flor no massa oberta perquè és més aromàtica, suposa (060). L'assec a l'ombra i després la regal (101).

Tranquil·litzant

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als nervis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fruit

Cardiotònic

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al cor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Se fa una bullidura de fulla i fruit. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. No se pot prendre tota sa que vulguis, una tasetta cada dia o dues, segons. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Desconegut per l'informant

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Del fruit en feien unguents. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Ungüent (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Salutífer

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. La cirereta també és molt saludable. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe). (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Antihipertensiu

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Cardiotònic

FONTS. 058, 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És molt bo pes cor (058). Per al cor (061). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (058). Se fa una bullidura de fulla i fruit (061). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Tres fulles (058). No se pot prendre tota sa que vulguis, una tasetta cada dia o dues, segons (061). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Desconegut per l'informant

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt medicinal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Litotríptic renal

FONT. 184. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses pedres des renyons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria florida

Cardiotònic

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Reforça molt el cor després d'un infart. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 061, 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses bolletes des cirerer de pastor són comestibles, tranquil·lament (061). En mengen ses mèl·leres, els tords i tot això. No se solien menjar, però si en menges veuràs que no són molt aspres (080). DESTINACIÓ. Alimentació humana (061, 080). Alimentació animal (080).

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 034. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Aquí diuen ses cireretes del bon pastor as garganyer.

Planta viva *in situ*

Altres informacions

FONT. 184. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Aquesta planta té espines i fa unes bolletes vermelles.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTES. 080, 141, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Damunt espinaler s'hi empelten atzeroles (080). Es peu de cirerer de pastor va bé per a empeltar atzeroles (141). És un bon peu per a empaltar-hi codonyers, nespleres o coses així. És una arrel agra, i els *bitxos* no hi van, dura molt de temps i és un bon peu (227).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per Lluc n'hi ha molt (058). Aquí no s'emplea massa, s'emplea deu vegades més a sa península (060). A damunt això hi pots empeltar varis arbres: pots posar tant nesplera com cirerer, aferren moltes plantes (099). En venc a cercar aquí a Son Barnadàs, i n'agaf tres o quatre bosses (101). Fa una floreta per Setmana Santa, i unes bolletes vermelles (141). Aquest cirerer de pastor no ha fet mai flor, perquè un any s'ase se'l va menjar (163). És un arbre salvatge que fa una floreta blanca (227). En tenc a Son Orlandis (058).

***Crepis vesicaria* L. (asteràcies)**

BCN 29719

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit pluriregional (mediterrani-europeu). Comú als herbeis de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

cama-roja borda [kamərɔʒə bórðə] (168)

calroig groc [kalrɔʃ grɔk] (113)

cap-roig [kabrɔʃ] (168)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antiinflamatori gàstric

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de ventre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Diürètica. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 113. OBSERVACIONS. Se mengen trempats. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És semblant a sa cama-roja, però és com a borda (168).

***Crithmum maritimum* L. (apiàcies)**

BCN 104272

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit pluriregional. Molt comú en roques marítimes. General al litoral.

NOMS POPULARS

fonoll marí [fə'nój mə'ri] [fonój mə'ri] (003, 019, 020, 021, 034, 051, 069, 079, 086, 099, 122, 140, 143, 149, 150, 151, 160, 163, 177, 183, 198, 202, 203, 213, 215, 216, 217, 218, 219, 227, 228, 231) [funój mə'ri] (080)

USOS MEDICINALS

Grana

Antiartròsic

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'artrosi. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Amb oli de soja durant nou dies a s'ombra. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Aplicar-ho amb una gasa mullada a damunt sa part afectada. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria jove

Antiescorbútic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'escobut, té molta vitamina C. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Adobat en vinagre i sal. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bo per a sa panxa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Adobat en vinagre i sal. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'orí. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Adobat en vinagre i sal. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Ingestió de la part de la planta conservada en vinagre

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sempre a Valldemossa. OBSERVACIONS. Per a envinagrar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. El pos dins ses herbes, té un gustet molt especial. Només dues o tres fulletes, perquè si no te mataria. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta

Ingestió de la part de la planta conservada en vinagre

FONT. 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar. OBSERVACIONS. No li agrada el fonoll marí envinagrat. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer herbes dolces. Hi poso un poc de llimona, un poc de fonoll marí, fonoll de l'altre, una fulla de llorer, un brot de romaní i una fulla de tarongí, entre d'altres coses. OBSERVACIONS. Té moltes coses perquè la varen fer a la fira de fa dos anys, pel maig. Hi havia moltes coses que jo no sabia què eren. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada en sal

FONT. 099. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les salen com olives. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta conservada en vinagre

FONTS. 099, 213, 217, 218. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'envinagra. Per a menjar envinagrat com qui menja olives (099). Es posava en vinagre per a menjar sopes (213). Si és tendret, el posen en remull a dins d'un tassó amb vinagre (217). Per a menjar envinagrades, com a aperitiu. L'envinagres, el tapes, i al cap de mig any o de dos mesos ja te'l pots menjar i allò és mel (218). OBSERVACIONS. Com que a ell no li agrada ni es vinagre ni sa llimona, no en va envinagrar mai. No va ni de vinagre ni de llimona (099). El van a cercar a la platja. En va encomanar a la seva filla un parell de vegades i no n'hi ha duit cap (217). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 159. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a trempar. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És molt bo. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria jove

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada en salmorra

FONTS. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Anàvem a cercar-ne sacs i en salàvem per a menjar tot l'any. Per a menjar amb ses sopes. OBSERVACIONS. Abans de servir s'han de remullar amb vinagre. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta conservada en vinagre

FONTS. 003, 019, 021, 034, 069, 086, 122, 143, 150, 163, 183, 198, 202, 203, 216, 227, 228, 231. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menja envinagrat (003). Se menja adobat en vinagre i sal (019). S'adoba en vinagre i sal (020). Se guarda en sal i vinagre i se sol treure per a fer un bon pa amb oli (021). Per a menjar (034). Ben bo que és envinagrat (069). El preparàvem amb vinagre (086). S'envinagrava (122). Per a envinagrar. El poses en aigua-sal 24 hores i després les guardes amb el vinagre (143). Per a envinagrar (150). Se menja amb pa amb oli (163). Se menja (183). S'envinagra (198). Es fonoll marí tendre s'envinagra (202). El mengien en vinagre (203). Se conserva en vinagre i se menja envinagrat (216). Se menja posada en vinagre, i al cap de 15 dies ja se pot menjar (227). L'envinagren, però a jo no m'agrada gaire (228). En feien envinagrat (231). OBSERVACIONS. No és bo si s'envinagra massa (034). L'anàvem a cercar a sa Colònia (086). En pots menjar si tens *s'estómagó* bé (202). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (003). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTS. 122, 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes (122). Per a fer herbes (183). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Part aèria

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 159. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A Muro venia un venedor d'Artà que duia fonoll marí i tàperes i deia: "Fonoll marí per as padrí/tapareta fina per a sa padrina".

Part aèria jove

Altres informacions

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A la mar es gust és més fort perquè té més sal.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es fonoll marí se solia vendre pels carrers, i cridaven "fonoll marí!". Aquesta venda era un complement econòmic.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor.

ACCIONS NOCIVES O TÒXiques

Part aèria jove

Dóna agrura

FONT. 202. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Si tens *s'estómagó* malament, no mengis envinagrat de fonoll marí. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Creix en terra de les roques i tenasses de la costa. A vegades es cultiva. És millor recollir fonoll marí de devora la mar, perquè té un gust salat especial (019). Diuen que està protegit, però trob que de cada vegada n'hi ha més (020). Desapareix molt. En tenc sembrat en es corral (080). Ell va estar de garriguer a s'Arenal, as Cap Enderrocat, anant cap as Cap Blanc, cap a sa part de Lluçmajor. A sa vorera de la mar hi ha un bon tros de fonoll marí, casi un quilòmetre a vorera de la mar aquest de sa finca. El collien dins es febrer-març, llavors el triaven si n'hi havia un poc sec, o això i llavor el tallaven per a fer brotets bé, perquè són mates així. Hi ha mates que se fan grosses i també fan flor, també fan llavor grogueta (099). Hi ha gent que en té sembrat i en dóna (143). L'anam a cercar devora la mar. També en tenim de sembrat (149). Els apotecaris anaven a cercar d'això i camamil·la per devers sa vorera de mar, i en duïen manadeta i en venien per camamil·la (159). A tota sa vorera en surt. N'hi ha molt a s'illa de des Mascarelles, *Antes* d'arribar as caragol, ja pertany a Santanyí (177). S'ha perdut molt (183). L'anaven a cercar as Coll Baix i a ses casetes d'en Cañamate, lo que has de saber baixar (198). N'hi ha a sa platja d'Illetes (202). A la platja n'hi ha molt. El vénen a cercar. El dia primer de maig sempre vénen els de Puigpunyent i se n'enduen bosses. Ho deixen arrasat (213). Al Rif no es menja (215). Han d'anar a cercar-lo enfora. Per aquí no se'n fa, es fa de vora la mar. Hi ha mates que són granades. Ara n'és temps, de fonoll marí, ara n'hi ha molt. L'hi agrada molt (217). Ha anat a buscar-ne (219). Neix a ses penyes, als penya-segats. S'ha de collir quan és tendre, perquè llavors ja espiga (227). Aquí a Cala Ferrera no hi neix molt perquè hi ve molta gent. Està més a la mar gran (228). OBSERVACIONS. Hi havia un lloc on es podien omplir sacs de fonoll marí (099). Segurament a na Guàrdies també se n'hi deu fer (177). N'hi havia un que cada any s'enricava, se n'endua sacs i sacs. Has d'anar-hi primer tu si en vols el dia primer de mai (213). Anaven a pescar i llavors quan tens la pescada grossa omplien de fonoll i cap a casa (217).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

FONT. 219. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

***Crocus sativus* L. (iridàcies)**

BCN 32170

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit d'origen incert. Cultivada sobretot antigament, per a beneficiar-ne els estils (safrà), es troba encara subespontània vora els antics cultius.

NOMS POPULARS

safrà [səfrá] (151, 162, 208, 215, 221)

USOS MEDICINALS

Estils i estigmes

Abortiu

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Els estils són abortius. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Estils i estigmes

Condiment

FONTS. 162, 208, 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a condimentar (162). Per a ses paelles. Moltes vegades torrava un trosset de fetge de gallina. Un cop torrat, un allet, un poc de juevert i un poquet de safrà. Sa mare el posava a dins una escudella amb un poquet d'oli. Es dia següent, el treien i el posaven a dins una fusta fins que secàs. Després el guardaven a dins un pot (208). Per a cuinar. Es posa als arrossos (221). OBSERVACIONS. Això és natural, no medicinal (221). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Flor

Condiment

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a adornar ensalades. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Corol·la

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A s'Arracó entre els conreadors de safrà hi ha una creença: les flors sense pistils es tiren a un camí transitat. Es creu que com més es trepitgin aquests pètals, la planta original farà més flors l'any següent.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Es safrà se cultivava a Valldemossa. Sa padrina Maria de can Joanot en conreava (151). A una finca de devora sa torre d'electricitat hi tenien safrà i el collien casi cada dia (208). És una flor blava que surt uns cabells vermells, tres o quatre i això es cull i val una fortuna. Aquí se'n feia, nosaltres tenim una que en feia. S'agafava fil per fil, quan s'estava sec, el desfeien un per un (221). OBSERVACIONS. Sa seva repadrina cercava tots els brinets, els eixugaven i també els venien, perquè això se venia a preu d'or (151). Sa finca se diu can Bereiol (208). Per a fer 100 grams necessites una quarterada (221).

***Croton* sp. (euforbiàcies)**

NOMS POPULARS

crotó [krótó] (019)

oli de crotó (producte elaborat) (019)

USOS MEDICINALS

No consta

Laxant

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És un laxant fulminant. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

***Cucumis melo* L. (cucurbitàcies)**

BCN 46851

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

D'origen paleotropical. Extensament cultivat pels seus fruits.

NOMS POPULARS

meló (fruit) [məló] (021, 036, 048, 108, 143, 144) [moló] (051, 060, 115)

melonera [məlonérə] (093) [molonérə] (027)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Condiment

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a l'arrop de figa. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 048, 060, 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En aquells dies sa gent de foravila tots tenien el seu hortet. Feien dos melons per la casa, dues síndries, un parell d'auberginieres, un parell de cols (048). Per a fer meló amb *jamón*. Per a fer s'ensalada vilafranquera de meló i aubercocs i amb una salsa d'ametla que és una cosa com agredolça, que és molt bona. Per a menjar en ensalada amb pinya tropical, taronja, metla, herba-sana, alls, oli, llimona i sal, un poquet de pebre bo, sa salsa, i *jamón* i maionesa. Per a fer meló amb mistela. Per a fer ensalada. S'ensalada era: enciam, després talladetes petites d'aubercoc, tallades com a rotlades de meló (no massa gros), com si fossin tallades de pinya o tallades per sa mitat; i llavonses un coixinet d'aubercoc davora cada mitja lluna o enmig si era petit. Mig aubercoc enmig des meló. Llavonses enmig feia com un ventallet de cuixinet d'aubercoc. Llavonses sa salsa: una part d'oli, una part d'*aigo* i una part de suc de llimona, per exemple. Després si tens túrmix o metles senceres o metles capolades, herba-sana, sal i pebre bo (060). Se mengen, i eren un dels cultius principals de Maria, juntament amb els alls (108). OBSERVACIONS. Fas bolles de meló amb una cullereta petita que té un foradet i fa com a coses redonetes del meló i llavonses hi poses mistela, un bocinet de canyella i una clovella de taronja. Si poses molt d'oli te puja ben igual com si fos maionesa, has de posar un poquet més de sal, l'has de tastar, o per lo que sigui te queda massa espès hi has de posar un poquet més d'*aigo*, un poquet més d'oli i herbasan, i això llavors tu li ho passes per damunt, i és que és mel! (060). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (060). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer confitura. OBSERVACIONS. Ell en feia per a fer que sa gent aprofités millor es meló. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És fruita d'estiu. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Grana

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada en sucre

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa padrina en feia de gelat de pinyol de meló. OBSERVACIONS. S'assecava es pinyol i funcionava com si fos una orxata: se bullia, se triturava, se colava, se posava sucre i pell de llimona. I això se gelava amb aquelles rodes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Epicarpi

Lúdic: elaboració de juguines

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fèiem llanternes per als nins. OBSERVACIONS. Ara en feim una desfilada cada any.

Fruit

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Si apuntaven els melons ja no anaven bé, com una superstició. OBSERVACIONS. Les carabasseres també. Les sindrieres resistien.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses moloneres tenen dos tipus de flors: una que és borda i s'altra que fa es meló. Sa que fa es meló sempre se troba a una branqueta secundària, no a sa principal.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 093. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A Sa Rota hi tenc un pi/ que fa albercocs i cireres/ i síndries i meloneres/ al·lota si hi vols venir.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 021. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'han de sembrar separats dels cogombres i les carabasseres perquè els fan agres.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En sembra a l'hort (036). S'any que sembraven melons, s'any que venia davant sembraven blat, perquè anava bé per a sa terra per a fer melons, i llavors sembraven blat i feia bona anyada de blat (108). A s'hort sembraven verdura i la venien a Felanitx: mongetes, prebers, auberginieres, tomàtiques, patates, moneiatos, molons, enciam, i tot lo que se pugui fer a s'hort (115).

***Cucumis sativus* L. (cucurbitàcies)**

BCN 46850

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit originari de l'Índia. Cultivat pels seus fruits.

NOMS POPULARS

cogombre (fruit) [kojómbɾə] (021) [kojómbro] (208)

pepino (castellà) (208)

USOS MEDICINALS

Fruit

Antiequimòtic

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si es feien un cop. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). PREPARACIÓ. Una botella d'*aigo* amb esperit i a dins esperit hi havia una espècies de pastanagó, que ara li diuen cogombro. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. A sa mare sempre li agradava tenir una botella d'aquestes per si se feien un cop.

ALTRES USOS

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 021. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'han de sembrar separats dels melons perquè els fan agres.

***Cucurbita ficifolia* C.D. Bouché in Verh. (cucurbitàcies)**

BCN 29980

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit neotropical. Cultivat com a hortalissa.

NOMS POPULARS

carabassa de cabell d'àngel [kəɾəβásə də kəβəj dájɯzəl] (171)

USOS ALIMENTARIS

Mesocarpi i endocarpi

Ingestió de la part de la planta cuïta - Cuïta en aigua

FONT. 171. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer la confitura de cabell d'àngel. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

***Cucurbita maxima* Duch. in Lam. (cucurbitàcies)**

BCN 68677

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit neotropical. Cultivada pels seus fruits.

NOMS POPULARS

carabassa (fruit) [cəɾəβásə] (051)

carabassa de confitura (fruit) [cəɾəβásə də kɔŋfitúra] (051)

carabassa per a fer confitura [kəɾəβásə pəɾ fé kɔŋfitúra] (056)

carabassera [cəɾəβəsérə] (051, 144)

USOS MEDICINALS

Epicarpi

Laxant

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Sa pell de carabassa és molt bona per anar del cos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta cuïta - Cuïta en oli

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer carabassa frita. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuïta - Cuïta en sucre

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer confitura, carabassat. Per a fer melmelada. Per a fer cabell d'àngel. Hi ha una carabassa que és semblant a cabell d'àngel que és per a fer carabassat, perquè no s'esflora, i poden fer trossos com sa mà i més grossos, i els bullen i no s'espenyen. OBSERVACIONS. Se diuen carabasses de confitura. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Mesocarpi

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada en sucre

FONT. 056. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer confitura. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fruit

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONTS. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan era petit li deien que si les plantaven amb el dit ja no creixien. Fan un encarabassat en es rosari de Tots Sants, que posen sa medalla a baix.

Planta sencera

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONTS. 051. "Va tan bo com una carabassera" (051). "Creix tant com una carabassera" (051).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Va sortir de dins els fems, tota sola. No hi ha vist cap carabassa grossa, de petites sí. S'estén molt com una planta enfiladissa. N'hi ha una sèrie molt estesa, però aquesta és de cuinar (051). En tenim a s'hort (144).

***Cucurbita pepo* L. (cucurbitàcies)**

BCN 49858

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit neotropical. Cultivada pels seus fruits.

NOMS POPULARS

carabassa [kəɾəβásə] (054, 099, 162, 229)

carabassa (fruit) [kəɾəβásə] (019, 034, 058, 092, 093, 151)

carabassera [kəɾəβəsérə] (019, 021)

USOS MEDICINALS

Fruit

Antiinflamatori faringi

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de coll. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Coques de carabassa i saïm. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Grana

Antiprostàtic

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Regula sa *prosta*. Mantén sa *prosta*, o sigui perd, no creix. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se mengén. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Desconegut per l'informant

FONT. 034. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt bo per a no sé què, m'ho va dir sa senyora de Can Patilla. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Desconegut o imprecís (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Mesocarpi

Antiinflamatori faringi

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de coll. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Sa popa de sa carabassa i saïm. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONTS. 099. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer confitura. Per a fer cabell d'àngel. OBSERVACIONS. Per Pasqua fan robiols de cabell d'àngel. CONSUMICIÓ. Postres - Pastís. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONTS. 092, 093, 162, 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En posam als ciurons (092). Per a posar a ses faves cuinades (093). Per a menjar (162). Per a fer rotletes (229). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Grana

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mengen *en ves de* menjar pipes o cacauets. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Flor

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa flor de sa carabassa/ quan ha fet lo que ha de fer/ encomana a s'esfosser/ que l'enterrí dins sa bassa. OBSERVACIONS. Aquesta dita fa referència a la flor masculina de la carabassera.

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 021. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'han de sembrar separats dels melons perquè els fan agres.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En tenc sembrades a s'hort (058).

***Cucurbita pepo* L. var. *oblonga* Link. (cucurbitàcies)**

BCN 29859

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit neotropical. Cultivat com a hortalissa.

NOMS POPULARS

carabassí (fruit) [kəɾəβasí] (093, 214)

carabassó [cəɾəβəsó] (144)

carabassó (fruit) [cəɾəβəsó] (144) [kəɾəβəsó] (215)

USOS ALIMENTARIS

Flor

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en oli

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fregides. OBSERVACIONS. No es menjava aquí però sí a casa seva. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONTS. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar. Plenes d'arròs o pasteta de farina. El seu pare en feia *mojo* (215). OBSERVACIONS. Era una cosa que aquí no es menjava, però a casa seva sí (215). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fruit

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONTS. 093, 144, 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses faves cuinades (093). Per a menjar (144, 214). OBSERVACIONS. Els carabassins són moderns. Fan es brou espès (093). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En sembram a s'hort (144). En coneix moltes varietats (214). OBSERVACIONS. Produeixen les verdures pel restaurant i tenen pràcticament de tot sembrat i procurem conèixer totes les varietats més antigues de Mallorca, tant d'arbres fruitals com d'hortalisses (214).

***Cuminum cyminum* L. (apiàcies)**

BCN-S-1523

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit paleosubtropical. Molt rarament cultivat pel seu fruit aromàtic. Comercial.

NOMS POPULARS

comí [komí] (151)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. No és una cosa mallorquina (151). OBSERVACIONS. No li agrada (151).

***Cupressus macrocarpa* Hartweg (cupressàcies)**

BCN 35775

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit originari de l'Amèrica del Nord.

NOMS POPULARS

ciprés (castellà) (061)

ALTRES USOS

Tija

Obtenció de combustible: llenya

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. El vàrem tallar i en feim llenya, perquè feia nosa o se moria.

***Cupressus sempervirens* L. (cupressàcies)**

BCN 95563

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit pluriregional (mediterrani oriental - iranià). Plantat com a espècie ornamental, forestal o bé en tanques contra el vent.

NOMS POPULARS

anou del ciprer (fruit) [ənɔw də sipré] (049)

bolla de ciprer (fruit) [bólə də sipré] (047)

ciprell [sipréʎ] (101)

ciprer [sipré] (047, 049, 143, 201)

ciprés (castellà) (158)

xiprer [ʃipré] (099, 163, 213)

USOS MEDICINALS

Fruit

Anticatarral

FONTS. 049, 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al constipat (049). Bo per a un constipat (101). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. PREPARACIÓ. Se mescla amb pi (049). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihemorroidal

FONTS. 047, 143, 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a ses morenes (047, 201). Quan s'assecava, ses morenes s'haurien assecat (143). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (047, 143). Bany (ús extern) (049). No consta (201). PREPARACIÓ. Agafen tres bolles de ciprer tancades i les duen dins sa butxaca (047). Dur una bolla de ciprer verdosa dins sa butxaca (143). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. En els vuit dies canvien les bolles de dins sa butxaca i en els 15 dies estan bons (047). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ses bolles han de ser tancades, abans que s'obrin (047). A un familiar li va funcionar, jo no m'ha parescut que pogués tenir un efecte (143). Li recorda la seva germana Antònia (201).

ALTRES USOS

Planta viva ex situ

Altres informacions

FONT. 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa ombra en s'estiu (163).

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 099, 163, 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Tapa es vent (163). Va sembrar els xiprers pes vent, per arrecerar els tarongers. Aturen es vent, fa com una bardissa, es vent fort s'atura (099). Per a evitar el vent (213).

Ornamental: jardineria

FONT. 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els vaig sembrar per a no veure els veïnats.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Aquests xiprers ara tenen 48 anys. Quan ell va venir en tenien tres, i sa filla en tenia set, i ja en té 45 ara (099).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fruit

FONT. 049. Preparat antihemorroidal (vegeu el catàleg de barreges)

***Cydonia oblonga* Mill. (rosàcies)**

BCN 46849

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli originari de l'Àsia. Cultivada localment pels seus fruits comestibles.

NOMS POPULARS

codony (fruit) [koðón] (046, 049, 057, 079, 107, 138, 143, 144, 196, 208, 215)

codonya (fruit, d'una varietat més grossa i més sucosa) [koðónə] (196)

codonya (fruit) [koðónə] (128, 141, 169, 219)

codonyer [koðoné] (061, 128, 141)

membrillo (producte elaborat) (castellà) (196, 219)

USOS MEDICINALS

Fruit

Antidiarreic

FONTS. 057, 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per si tenies diarrees (057). Els codonys, i ses fruites de tardor en general, són astringents (143). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (057). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (143). PREPARACIÓ. Trossos de codony bullit, madur, amb mel i quatre fulles de nisprero rompudes bullides (057). Se menja (143). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ara vénen [setembre] i fins a s'hivern n'hi ha, perquè llavors en penjaven de codonys en es sòtil (057).

Antipiròtic

FONTS. 079, 138, 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per si te cremes (079). Per a cremades superficials (138). Per a ses cremades (169). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Macerat en aigua (ús extern). PREPARACIÓ. Talles un codony a trossos dins un pot i hi afegeixes aigua. Ho deixes quinze dies (079). Un codony tallat i en aigua (138). Se fa aigua de codonya, macerant el fruit en aigua (169). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És lo més efectiu que jo he vist (079).

Antisèptic intern

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Quan tens es virus de sa panxa, es *membrillo* desinfecta i te compòn sa panxa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. En forma de *membrillo*. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. S'ha de beure molt de *suero*.

Laxant

FONT. 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Purguen molt. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Menjar-ne. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Endocarpi

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada en sucre

FONT. 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n fa *membrillo*, de sa popa de ses codonyes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fruit

Condiment

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a s'arrop de figa. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada en sucre

FONT. 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan confitura. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 169, 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar (169). Se mengen (141). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONTS. 128, 215, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer confitura. Es seu conco en Pedro feia molta confitura i els en donava, perquè lo que va fer va ser explotar aquell trosset (128). Per a fer gelea. Els pelava, i entre la pell, el cor i les llavors en feia gelea. La gelea es fa amb les peladures, bullir, bullir, amb sucre, bullir i filtrar. Queda una mel vermella meravellosa, d'un vermell extraordinari, i després es va solidificant i queda gelea (215). Per a fer confitura. Per a fer *membrillo*. Després del líquid que queda, que procura que sigui ben espès, posa dos tassons de líquid i un de sucre, i allò bull i bull, fins que s'evapora allò que queda. S'ha d'anar molt alerta perquè si es passen llavors és més obscur (219). OBSERVACIONS. No en fa gaire perquè restreny i no pot anar gaire restreta (219). DESTINACIÓ. Alimentació humana (128, 215, 219).

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer suc de codony. OBSERVACIONS. La recepta, no gaire exacta en les proporcions: 1. Pelar set o vuit codonys, llevar-los el cor i capolar-los fins a fer una pasta. 2. Infusionar un litre d'esperit amb mig litre d'aigua. 3. Mesclar la pasta de codony amb la infusió anterior, de manera que el líquid cobreixi bé el codony, i ha de macerar durant vuit dies. 4. Fondre dos quilos de sucre en un litre d'aigua calenta. Deixar-ho refredar. 5. Premsar la pasta de codony i reservar la infusió amb què ha estat macerada. 6. Mesclar aquest suc amb l'aigua i el sucre que hem preparat abans. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Mesocarpi

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONT. 107. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Del codony se'n fa confitura. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Suc del fruit

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONT. 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Del suc del *membrillo* en fa una gelea, i surt una cosa transparenta. Bull primer les codonyes, les renta ben rentades i les bull, i després la pell i tot, i quan estan ben cuites les talla. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Altres informacions

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Arbre fruiter típic que se feia a ses possessions.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Sa tia Margot i es seu home quan varen agafar sa casa de sa padrina varen fer molta hortalissa i molts d'arbres: peres, codonyes, albercoquer, pruneres,.. (128). Necessita que l'esquitin molt (196). Fruita de tardor (208). El codony és una de les fruites tradicionals del Marroc. El codony d'aquí és molt aspre, el del Marroc és molt dolcenc, tipus poma. Un berber li deia que les peladures dels codonys són per als cavalls, que allà no es mengen (215). OBSERVACIONS. S'ha anat perdent (208). Es menja fantàsticament (215).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fruit

FONT. 046. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

***Cymbalaria muralis* Gaertn., B. Mey. et Sherb. (escrofulariàcies)**

BCN 29885

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit pluriregional. Creix en parets ombrívols de l'estatge montà i les contrades mediterrànies més o menys humides.

NOMS POPULARS

picardia [pikərðía] (106)

setembrina [sətəmbrínə] (106)

ALTRES USOS

Planta sencera

Ornamental: jardineria

FONT. 106. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En té al jardí perquè fa la floreta blava molt guapa.

***Cymbopogon citratus* Stapf. (poàcies)**

BCN 72715

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit tropical. Cultivada o adquirida al comerç.

NOMS POPULARS

citronela (castellà) (162)

herba lluisa americana [erβəluísə amerikánə] (051)

herba lluisa d'Amèrica [erβəluísə dəmɛ́rikə] (051)

USOS MEDICINALS

Fulla

Estomacal

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És estomacal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Planta viva ex situ

Repel·lent d'insectes

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Actua de repel·lent dels moscards de la leishmania dels cans. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se feia infusions perquè de gran, quan ja tenia inquietuds botàniques, la va tastar i la va trobar bona. És molt bona. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. L'havia duita es seu germà no sap d'on. De petit la tenien i no se moria, tot i que son pare no li feia massa cosa. Se va acabar morint. No sap si la coneixeria si és herba lluisa o *Cymbopogon* només amb so gust. Aquesta herba no és d'aquí (051).

***Cynara cardunculus* L. (asteràcies)**

BCN 29860

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit mediterrani. Creix en herbassars ruderals. Naturalitzada (o autòctona) sobretot a les terres marítimes meridionals; a d'altres llocs, cultivada i subespontània.

NOMS POPULARS

card [cárt] (132) [kárt] (154)
card bord [kar bórt] (162, 217, 218)
card calapoter [kar kəlapoté] (099)
card coler [kar kolé] [kar kulé] (071, 128, 177)
card de carxofa [kar də kərʃfə] (141)
card de fer formatge [kar də fé formádzə] (036)
card de formatjar [kar də formádzá] (021, 116, 189)
card gallufer [kar gəʎufé] (225)
card gros [kar grós] (099)
card per a fer formatge [kar pər fé formádzə] (020)
card per a formatjar [kar pər formádzá] (166)
carxofa (inflorescència) [kərʃfə] (217, 218)
carxofa borda [kərʃfə bórdə] (156, 162)
carxofa per a fer formatge [kərʃfə pər fé formádzə] (113)
carxofera [kərʃférə] (099, 201)
carxofera borda [kərʃférə bórdə] (140) [kətʃfrérə bórdə] (021)
carxofera de fer formatge [kərʃférə də fé formádzə] (114)
catxofa silvestre [kərʃfə silvéstrə] (040)
flor de carxofera [fló də kərʃférə] (062)
gallufa [jəʎúfə] (049)
herba de carxofera [érβəz də kərʃférə] (079)

USOS MEDICINALS

Tija

Hipoglucemiant

FONT. 225. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Baixa es sucre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Els tronxos es poden menjar crus o es poden bullir. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Flor

Condiment (quall)

FONTS. 020, 021, 040, 049, 062, 071, 079, 099, 113, 114, 116, 132, 141, 154, 156, 162, 166, 177, 189, 201, 217, 218, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quall. Per a fer prendre sa llet per a fer formatge (021). Els pètals serveixen per a fer quallar sa llet i fer formatge. A n'els Olors el feien així (020). Per a fer formatge (040). Són cards per a fer formatge (049). Per a fer formatge. Aquella floreta quan ja és granada, la tallaven, l'assecaven i llavoneses la picaven per a fer es formatge, es quall, ve a ser lo mateix (062). Per a fer *cuajar* es formatge (071). Per a quallar sa

llet (079). Per a fer es formatge. Sa flor aquesta era sa que feien quallar sa llet (099). Per a fer formatge. La picaven ben picada, un poc d'*aigo* calenta i llavors la colaven, perquè sempre quedava aquella miqueta. Això era lo més natural (113). Agafaven sa floreta, la picaven ben picada i la posaven dins sa llet, i sa llet se prenia (114). Per a quallar el formatge (116). Per a fer prendre sa llet i fer es formatge (132). Per a fer prendre es formatge (141). Per a fer formatge, collien lo blau (154). Per a fer formatge (156, 162). Per a formatjar (166). Fa es ferment per a fer formatge (177). Sa pinya des card de formatjar per a formatjar (189). Per a prendre sa llet (201). Per a fer formatge. L'untaven d'oli i el posaven en uns pots a dins el rebost. Al cap de sis mesos podien menjar formatge normal. Fa quallar el formatge, res més. La llet fermentava i es feia el brossat... i allò era formatge! Per a fer brossat. El brossat es fa del que surt del formatge i després ho colen (217). Per a fer prendre el formatge. Es colava i es posava a dins de la llet (218). Per a fer formatge d'ovella. El guarda d'ovelles les munyia i duia la llet, la del vespre la guardaven. Al matí quan arribava hi havia una olla colera, que era una aufabi. A l'olla hi posaven aigua calenta per escalfar-la, i aquella llet munyida d'hora la colaven i la posaven allà dins. La del vespre l'escalfaven amb un calderó i quan era tèbia ho miraven amb el dit. Quan la posaven a l'olla colera també hi posaven l'herba. N'hi posaven una espipellada així. El vespre abans es posava l'herba en remull a dins un morter. Després posaven el suquet de dins de l'olla a la llet i ho colaven amb un fogasser, un pedaç. Després ho remenaven ben remenat i la llet *cuajava*. Després agafaven els pedaços i anaven traient i després en feien peces fins que havia fet tot aquell suc. Llavors el posaven dins una taula foradada que tenien i anava prenent aquell suc, fins que havia perdut tot el líquid. El formatge va degotant i se li posa sal. Quan estava mig curat, el rentaven ben rentat. Si no el venien el rentaven i quan estava un poc eixut, l'untaven amb parafina, l'embolicaven i es conservava molt bé a l'estiu. Tenien el formatge molt bo. Per a fer brossat d'ovella. Del líquid que sortia del formatge en feien el brossat. El posaven al foc tot traient alguna resta que hagués pogut quedar amb la llossa, la giradora. Amb la giradora el colaven, dins el fogasser, i degotava, i fins l'endemà no es podia tocar. Si el treies a punt, feien un brossat que semblava nata. Boníssim, ho deia tothom (219). OBSERVACIONS. S'assequen els pètals al sol dues vegades; tornen pèls (021). El picaven i llavors ho posaven a sa llet, aquells pèls se coïen, s'assecaven i se feien servir per a fer formatge (040). Ara ja no, ara ja d'això que se diu *cuajo* (099). Agafàvem es pèl granat, i el picàvem en un morter (141). Era perillosa: si en posaves molt, es formatge coïa, i si en posaves poc no prenia. Per això vaig passar as *cuajo* que comprava. Assecat, i llavors ho havies de posar lo que havies de mester en remull dins un murter, posaves en *aigo* i llavors quan era blanc colaves *s'aigo* i llavors ho havies de picar amb una massa ben picat i llavors hi havies de tornar posar *s'aigo* i de deu pics nou no anava bé, era un merder (166). N'ha vist fer a Son Pont, on feien quatre o cinc peces cada dia. El formatge que fan ara no val res (217). Feia molt formatge quan estaven a Son Serralta. Feien un brossat boníssim. A vegades, hi posaven una mica de llet de vaca per tenir formatge més fi (219). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Tija

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 225. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mengen crus. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONT. 225. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mengen bullits. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Flor

Altres informacions

FONT. 155. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Lo blau quan és sec és blanc, és quan és verd que és blau.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 099. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per Alaró deien: "Déu, aquest card calapoter", per dir que una persona se feia veure i anava bona.

Planta viva *in situ*

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Hi ha un topònim pes puig Major que molta gent el coneix com "els cards colers", però jo crec que ha de ser "els quercolers".

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Floreix a l'agost (021). Pel maig agafen els pès. Però d'aquests no en tenim per aquí, anàvem a Manacor, devora es Molí d'en Sopa (036). Són cards grossos. Fa una carxofa, és com un card que fa sa carxofa suixí, que té moltes espines i si passes: "me cagon Déu, te fa una punyida a sa carn que fas així". Li deien card calapoter perquè fa es color de calàpot, sa fulla. Se fan molt alts (099). es mes de maig, o si no no té mèrit (113). N'anaven a cercar a Son Bastida (114). Són més aviat de llocs plans, cap a Cúber i es Gorg Blau, que hi ha plans, n'hi ha (128). S'agafava L'anàvem a cercar a Son Tèrmens (141). Madurava devers Sant Pere. N'hi havia en es camí de Sant Marçal, i hi anàvem a collir-ne en bicicleta (166). Per als torrents n'hi havia molts, pes maig (154). Surt pes camp (189). A Son Moreió n'hi ha molta (201). El feien amb una carxofa que té una flor blava, un card bord. És una escarxofa que n'hi ha encara. Ara si no el poses a dins sa gelera, sa prodeix. Però no és fet amb herbes. Es fa en els camps. Són com carxofes, però tenen pues (217). Es feia pels camps. És com una espècie de carxofa, com un card bord (218). L'herba era una pelussa que surt a unes carxofes, però d'un card, i sortia aquella herbeta blava. Ho tallaven i ho podies tenir un parell d'anys, ho assecaves i servia (219).

***Cynara scolymus* L. (asteràcies)**

BCN E-180

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Cultivada i rarament subespontània a les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

carxofa (poncella) [kəɾʃɔfə] [kətʃɔfə] [cəɾʃɔfə] (020, 029, 045, 046, 104, 106, 107, 109, 115, 124, 131, 149, 153, 157, 162, 189, 210, 215, 216)

carxofera [kəɾʃoféɾə] (009, 011, 020, 027, 034, 037, 045, 046, 047, 056, 063, 099, 104, 108, 122, 124, 149, 183, 189, 223, 224, 225, 226, 233)

catxofa (poncella) [kətʃɔfrə] (019, 021, 026)

catxofera [kətʃofréɾə] (019)

caixofa (poncella) [kəʃɔfə] (208)

caixofera [kəʃoféɾə] (208)

herbes de carxofes (flor) [éɾβəs də kəɾʃɔfə] (045)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antiequimòtic

FONT. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cops. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Bullides o torrades. Se fa una pasta, amb els troncs [de les fulles]. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori hepàtic

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan teníem es fetge que mos feia mal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antireumàtic

FONT. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as reuma. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Bullides o torrades. Se fa una pasta, amb els troncs [de les fulles]. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt diürètica. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Bullida amb un litre d'aigua. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se pot mesclar amb estrelles d'anís, rel de regalís i un poc de fonoll (de fulla o llavors).

Hepatoprotector

FONTS. 108, 122, 131, 208, 223, 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És bona per as fetge (108). Per al fetge, per a netejar es fetge (122). Per a depurar el fetge (131). Per fetge, fulles de caxofa. Per ses persones que estaven delicades des fetge (208). És bona per a quan tens un atac de fetge (223). Te fa es fetge net, i si tens es fetge net, hi tens tot es cos (233). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (108, 122, 131, 223, 233). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (208). PREPARACIÓ. Decocció (108, 122, 131, 223, 233). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipoglucemiant

FONTS. 034, 183, 224, 225, 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per as sucre (034). Per als diabètics (183). Baixa es sucre (224, 225, 226). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (034, 183). Decocció (ús intern) (224, 225, 226). PREPARACIÓ. Decocció (034, 183). Se bull (224, 225, 226). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És molt mala de beure (183).

Per a trastorns del sistema circulatori

FONT. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a refinar la sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Bullidura: tres trossos de tronc de la fulla en mig litre d'aigua. DESTINACIÓ. Medicina humana i veterinària. OBSERVACIONS. Depuratiu.

Peduncle de la inflorescència

Diürètic

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt diürètica. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Bullida en un litre d'aigua. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se pot mesclar amb estrelles d'anís, rel de regalís i un poc de fonoll (de fulla o llavors).

Hepatoprotector

FONT. 063. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bona per as fetge. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Després d'haver dinat, igual que prendre un cafè cada dia. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipoglucemiant

FONTS. 029, 107. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al sucre (029). Per a quan estaves carregat des sucre (107). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (029). Decocció (ús intern) (107). PREPARACIÓ. Decocció (029). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Inflorescència

Antiinflamatori hepàtic

FONT. 157. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bona per al fetge. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt diürètica. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Bullida en un litre d'aigua. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se pot mesclar amb estrelles d'anís, rel de regalís i un poc de fonoll (de fulla o llavors).

Hepatoprotector

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bona per as fetge. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipoglucemiant

FONTS. 019, 153, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Baixen es sucre (019). Per as sucre (153). Per a la diabetis (215). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). Infusió (ús intern) (019). Tisana (ús intern) (153, 215). PREPARACIÓ. Crues. Infusió (019). Decocció (153). Es prenia tot de la carxofa. El tronc, tot això bullit. Tot lo tendre es bullia, se'n feia tisanes (215). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És molt amarga, mala d'empassar (215).

Per a trastorns del sistema digestiu

FONTS. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Curen malalties del fetge (019). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). Tisana (ús intern) (019). PREPARACIÓ. Crues. Infusió (019). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Suc de la fulla

Hepatoprotector

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as fetge és molt bo. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Suc aquós fluid ensucrat (ús intern). PREPARACIÓ. Se'n fan *zumos*. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tija

Antiequimòtic

FONT. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cops. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Bullides o torrades. Se fa una pasta, amb les fulles. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antireumàtic

FONT. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as reuma. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Bullides o torrades. Se fa una pasta, amb les fulles. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipoglucemiant

FONTS. 047, 224, 225, 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a controlar el sucre (047). Baixa es sucre (224, 225, 226). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (047). Decocció (ús intern) (224, 225, 226). PREPARACIÓ. Agafa un parell de tronquets, els posa al foc i els bull (047). Se bull (224, 225, 226). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Cada vespre abans d'anar-se'n a jeure pren una tassetta d'això (047). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Tenia molt de sucre, va tenir dues embòlies. Ara amb això el té ben controlat (el té a 115-120). Amb s'olivera i es tronquet de carxofera té el seu cos més o menys controlat (047).

USOS ALIMENTARIS

Flor

Condiment (quall)

FONTS. 009, 045, 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a formatjar. Quan són blaves i seques, se piquen; s'afegeix aigua i tria sa llet (009). De ses carxofes que menjem, l'has de deixar fer a sa carxofera, i quan comença a mustigar l'arrabasses i la poses a un lloc a s'ombra, i quan l'has de mester li poses segons sa llet, amb un poc d'aigo dins una tassa o un plat. Són els filets de sa carxofo, això s'infla, amb una massa la piques ben picada, i es suc d'allò és lo que fan es formatge (s'ha de colar) (045). Per a fer formatge (149). OBSERVACIONS. Si n'hi poses un poc més fa un poc de gust d'herba (045). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se trempen. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONT. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se bullen i s'enfarinen. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Inflorescència

Ingestió de la part de la planta conservada en vinagre

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mengen envinagrades. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONT. 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són ben bones, sobretot torrades amb carn. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONTS. 026, 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En pos a sa greixera d'ou, en es frit de Pasqua, a ses sopes, i a molts aguiats. Però també és molt bona crua (i quan la vas pelant, te pots menjar els capets de ses fulletes) (026). Per a posar a ses sopes (216). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en oli

FONTS. 021, 106, 109, 162, 210. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En solem posar cada any en es frit de Pasqua (021). Per a menjar fregit amb colissos (106). Un manat d'espàrecs, dos o tres carxofes, dos greles i un parell d'ous, això és es meu sopar... i un parell d'olives pansides, colflori... tot això frit és es meu sopar d'aquest temps (109). Se mengen amb sa paella (162). Per a fer sofregida (210). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONTS. 027, 045, 056, 104, 115, 149, 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar, un aliment normal i corrent (027). Se mengen (045). Se menja (056). Per a menjar (104, 115, 189, 149). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Tija

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se trempen. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONT. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se bullen i s'enfarinen. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 011. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses fulles de carxofera són agres.

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Van molt bé per a fer bardissa.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Ses carxofes mallorquines se recullen per Pasqua, de les altres n'hi pot haver tot l'any (019) La seva filla li arreplega dues o tres bosses de trossos de carxofera, de tronc, quan seguen, que lleven ses carxoferes (047). En té més de 80 sembrades (099). OBSERVACIONS. Dilluns passat en va collir dues senalletes ben caramulls, que en duu a sa senyora (099).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 046. Preparat digestiu i diürètic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 046. Preparat diürètic (vegeu el catàleg de barreges)

***Cynodon dactylon* (L.) Pers. (poàcies)**

BCN 29686

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit (geòfit) pluriregional subcosmopolita. Molt comuna als camins, conreus i llocs calcigats en les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

gram [grám] (027, 043, 168, 200)

grama [grámə] (162)

USOS MEDICINALS

No consta

No consta

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Té cosa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta.

Part aèria

Antihipertensiu

FONT. 200. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Planta sencera

Desconegut per l'informant

FONT. 043. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Se prenien per a medicina. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a orinar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Litotríptic renal

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses arenes i ses pedres. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 200. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ara ho posen per *césped*.

Planta viva *in situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És plaga a l'hort (que no vol dir que sigui negativa).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Arrel

FONT. 027. Preparat antidiarreic (vegeu el catàleg de barreges)

***Cynoglossum creticum* Mill. (boraginàcies)**

BCN 97779

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit latemediterrani. Comú als herbassars nitròfils de les contrades mediterrànies (i l'estatge montà).

NOMS POPULARS

llapassa [λəpásə] (123)

llapassera [λəpəsérə] (027, 114)

llapasses [λəpásəs] (109)

llapissera [λəpísérə] (144)

llengua de bou [λέηγο də bów] (138)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antiequimòtic

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cops. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. En coca. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Vulnerari

FONT. 114. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Bona per a ses ferides. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern). PREPARACIÓ. Amb coca. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria jove

Antibronquític

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als bronquis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Fruit

Altres informacions

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Queden aferrades.

Fulla

Planta fumable

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fumar. OBSERVACIONS. Assecaven ses fulles en temps de sa gana.

Grana

Altres informacions

FONT. 109. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa unes bolletes que és com *velcro* i queda aferrat, s'aferra per sa llana de ses ovelles i per tot, i per sa cussa... *Antes* quan feien llana neta li deien "han de passar llana", que li llevaven ses llavorettes, perquè això s'aferra molt a sa llana... Sa bolleta quan és madura queda com a velcro. Sa fulla és com un poquet peludeta, però lo que s'aferra són ses llavors.

Planta sencera

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa Llapassa era sa finca de donya Maria Antònia Salvà. Sa llapassa és una herba que s'aferra.

***Cynoglossum cheirifolium* L. (boraginàcies)**

BCN 23309

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit del mediterrani occidental. Comuna en els sestadors de bestiar, vores de camí, etc.

USOS MEDICINALS

Part aèria

Antipiròtic

FONT. 107. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses cremades. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

***Cyperus alternifolius* L. subsp. *flabelliformis* (Rottb.) Kük. (ciperàcies)**

BCN 16451

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit (hidròfit) introduït de l'Àfrica. Molt cultivat com ornamental vora l'aigua.

NOMS POPULARS

papiro (castellà) (162)

ALTRES USOS

Tija

Altres informacions

FONT. 162. OBSERVACIONS. Per a fer paper.

***Cyperus rotundus* L. (ciperàcies)**

BCN 39997

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit pluriregional. Comú en horts, vergers, vinyes, etc. de les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

jonça [ʒúnsə] (128)

USOS ALIMENTARIS

Rizoma

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Tot es rizoma que queda enterrat és carnós i ho vas mossegant i xupant i te menges sa medul·la des tronc. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És una mala herba abundantíssima als horts de tarongers. L'arrabassaven i sempre s'espenyava pes mateix punt on comença sa tija (128).

***Cystoseira amentacea* Bory var. *stricta* Mont. (sargassàcies)**

BCN-Phyc-6232

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Alga perenne, hemifanerofícia. Es troba al Mediterrani occidental, a Sicília, l'Adriàtic i Grècia. Es distribueix àmpliament a Mallorca. Neix en la zona infralitoral superior, prop de la superfície i en llocs amb un alt hidrodinamisme.

NOMS POPULARS

herba saupera [érβə səwpéɾə] (020)

ALTRES USOS

Part aèria

Ús halièutic

FONT. 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer puu [un petit crustaci del gènere *Idotea* que els pescadors fan servir d'esca].

***Cystoseira crinita* Duby. (sargassàcies)**

BCN-Phyc-6233

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Alga perenne, hemifanerofícia. Es troba al Mediterrani i al mar Negre. Neix en la zona infralitoral superior prop de la superfície, en llocs de baix hidrodinamisme, forta il·luminació i altes temperatures.

NOMS POPULARS

herba corretjera [érβə korəðzérə] (020)

ALTRES USOS

Part aèria

Ús halièutic

FONT. 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer puu [un petit crustaci del gènere *Idotea* que els pescadors fan servir d'esca].

***Cystoseira elegans* Sauv. (sargassàcies)**

BCN-Phyc-6150

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Alga perenne, hemifanerofícia. Es troba al Mediterrani. Neix en la zona infralitoral superior fins a pocs metres de profunditat, en llocs de baix hidrodinamisme.

NOMS POPULARS

herba borda [érβə bórdə] (020)

ALTRES USOS

Part aèria

Ús halièutic

FONT. 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer puu [un petit crustaci del gènere *Idotea* que els pescadors fan servir d'esca].

***Dahlia* sp. pl. (asteràcies)**

NOMS POPULARS

dàlia [dáliə] (061, 162)

daliera [dəliérə] (079)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 061, 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se sembra perquè ses flors atreguin insectes (162). Per a plantar entre les plantes de l'hort (061).

Ornamental: jardineria

FONT. 061, 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Era una ornamental que sembraven als horts (079). Per a tenir al jardí (061).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Es sembra a l'hort (061).

***Daphne gnidium* L. (timeleàcies)**

BCN 29687

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit perenne mediterrani. Comú en garrigues i boscos clars de les contrades mediterrànies, principalment marítimes.

NOMS POPULARS

matapoll [matəpój] (080, 144)

USOS MEDICINALS

Part aèria

Antidiarreic

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a llevar el davall, per a la diarrea. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. A un animal l'hi fermaven a sa coa, i als al·lots un brot dins sa butxaca o davall es coixí. DESTINACIÓ. Medicina humana i veterinària.

ALTRES USOS

Escorça

Artesanal: cistelleria

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Un de sa península me va dir que allà en feien corda, perquè en palen, s'escorça ve tota.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

No consta

Verinós

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. És verinós, ses ovelles no en mengen. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Si en trobes un per dins s'olivar, has de procurar que no torni a néixer (080). Això és silvestre i se fa a qualche marjada, anant a Son Cabrer, a unes marjades fresques amb argila, allà se'n fa (144).

***Datura stramonium* L. (solanàcies)**

BCN 29688

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit neotropical. Creix en herbassars ruderals i terres cultivades de l'estatge montà i les contrades mediterrànies. Es cultiva als horts.

NOMS POPULARS

estramoni [əstrəmɔ̃ni] (141)

figuera borda infernal [fi̯jé̯rə bórðə i̯ɲfərnál] (049)

flor de mort [flɔ̃ də mɔ̃rt] (141, 142)

herba de capseta [érβə də kətsətə] (196)

trompetera [trompətérə] (058)

trompetilla [trompətí̯lə] (018, 197, 219) [trompétí̯lə] (192)

trompetilla (castellà) (049)

USOS MEDICINALS

Flor

Antiasmàtic

FONTS. 018, 192, 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a l'asma (018, 192, 197). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cigarreta (ús intern) (018, 192). Fum (ús intern) (197). PREPARACIÓ. Se pica sa flor i se fuma (018). Assecar les flors, xapar-les, posar-les dobles, embolicar-les amb paper de fumar i fumar-les (197). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Fumar trompetilla morada (197). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Anticatarral

FONT. 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als constipats. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Fum (ús intern). PREPARACIÓ. S'assecaven les flors i se'n feien xigarrets i es fumava allò. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Antibronquític

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. En fumaven els que tenien *bronquis*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cigarreta (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Desconegut per l'informant

FONT. 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És medicinal, perquè s'apotecari de Consell en venia a cercar a ca ma mare. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Flor

Altres informacions

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa olor de mort.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'apotecari de Consell la venia a cercar a ma mare.

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer guapo, les flors ho són molt.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

No consta

Molt tòxic

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Els animals no s'hi acosten. Si no la saben dosificar, és molt dolent. GRAU DE TOXICITAT. Molt elevat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

Mortal

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Se varen morir dos joves de prendre això. GRAU DE TOXICITAT. Letal. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. De morada fa molts anys que no n'ha vista. Sa morada se mor cada any. S'assecaven, se n'agafava sa flor, la xepaven, la posaven doble, l'embolicaven amb una paper i la fumaven (197). Les sembràvem aquí (219). OBSERVACIONS. S'assembla a una tabaquera (018). Neixen dins els armassos i dins ses voreres. Surt salvatge i s'estén molt (141). Hi ha *trompetilla* blanca i *trompetilla* morada. Son pare en sembrava. És una cosa com una auberginiera, perquè ses blanques són més grosses i ses morades se fan més petites. Sa mare se'n cuidava de collir ses flors i les enfilava i les posava esteses a s'ombra. Després de sa flor feia una bolla, sa llavor, i estava plena de llavoreta. A devora ses domatigueres i els pebrers feia una filera de trompetilles. Volen molta d'aigua. Feien uns enfilalls (197). Eren unes flors llargues (219).

Daucus carota L. subsp. *carota* (apiàcies)

BCN 103496

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit. Molt comú en els prats i llocs herbosos, de les contrades mediterrànies fins a l'estatge subalpí.

NOMS POPULARS

botxa [bɔʎtʃə] (221)

fonollassa [fonojásə] [fənojásə] (036, 051)

moixos (inflorescència seca) [móʃos] (140)

ALTRES USOS

Fruit

Altres informacions

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'aferren molt.

Inflorescència

Altres informacions

FONTES. 036, 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fan una bossa que pareix un niu (036). Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor (140).

No consta

Maneig agrosilvopastoral: ús en la matança del porc

FONT. 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer foc. Socarraven el porc amb botxes.

***Daucus carota* L. subsp. *sativus* (Hoffm.) Arcang. (apiàcies)**

BCN 46847

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit holàrtic. Espècie cultivada com a hortalissa.

NOMS POPULARS

carot [kəgət] (215)

pastanaga [pəstənáγə] (183, 215)

pastenaga (arrel) [pəstənáγə] (027, 213)

pastanaga negra [pəstənáγə náyɾə] (105, 109)

pastanagó [pəstənəγó] (108, 196, 217, 229)

pastanagó (arrel) [pəstənəγó] (027, 143, 156)

USOS MEDICINALS

Arrel

Antidiarreic

FONTS. 143, 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Astringent de primera opció (143). Per a aturar sa diarrea (183). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja (143). S'ha de ratllar (183). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihipertensiu

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Regula sa tensió ocular. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se'n fa suc, amb poma. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Protector visual

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Reforça molt sa visualitat, fortifica molt sa vista. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Això és molt modern, *Antes* no ho feien, es pastanagó no hi era aquí a Mallorca, *Antes* hi havia una pastanaga blava, que tenia un gustet més bo.

Fulla

Antidiarreic

FONT. 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per aturar la diarrea. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. N'hi donava sa mare.

USOS ALIMENTARIS

Arrel

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar en es trempó. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta conservada en vinagre

FONT. 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. L'envinagraven. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONT. 109. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menja. CONSUMICIÓ. Plat principal - Bullit. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en oli

FONT. 105. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa pastanaga negra normalment se fa amb xuia, carn magre, un botifarró... després s'hi afegeix grell, porro i colflori. Sa pastanaga se cou a part i després s'ajunta. Es fonoll li dóna molt bon gust. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONT. 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Posaven en remull un quilo de cigrons, faves, lleties o guixes i llavors ho posaven entre patates, pastanagó, col, ceba i tomàtiga. CONSUMICIÓ. Plat principal - Bullit. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Per cultura francesa, per dir pastanagues diuen "carots" (215). No existia molt (217).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Arrel

FONT. 229. Preparat antidiarreic (vegeu el catàleg de barreges)

***Dianthus* sp. (cariofil·làcies)**

NOMS POPULARS

clavell [kləvél] (142, 216)

ALTRES USOS

Flor

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Si dingú el vol, Catalina/ da-li es vent per escampat/ clavell que un altre ha olorat/ ja no fa s'olor primera.

Part aèria florida

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En duia al ram de novia. En duc al cementeri (216).

***Digitalis minor* L. (escrofulariàcies)**

BCN 52249

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit endèmic del mediterrani occidental. Neix en roques calcàries (i silíciques).

NOMS POPULARS

didalera [diðəléɾə] (080, 099, 101)

USOS MEDICINALS

No consta

Cardiotònic

FONT. 080, 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per una bufaga de cor, amb molta moderació (080). Per al cor (101). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern)

(080). No consta (101). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Sé que és medicinal, però no l'he empleada mai (101).

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Planta sencera

Tòxica

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Diuen que ataca el cor; és perillós. GRAU DE TOXICITAT. Elevat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí. OBSERVACIONS. Els animals no la toquen.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Al puig Roig, de Lluc voltant cap a Cosconar, cap a damunt sa penya n'hi ha un raig, a les ombres veus cada didalera ben grossa (080). A Mallorca n'hi ha (101). OBSERVACIONS. Si fossin per a menjar, les cabres les menjarien i no n'hi hauria (080).

***Digitalis purpurea* L. (escrofulariàcies)**

BCN 93048

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit. Es fa en llocs frescals, normalment en les clarianes dels boscos. No creix naturalment a Mallorca.

NOMS POPULARS

didalera [diðəléɾə] (177)

USOS MEDICINALS

No consta

Cardiotònic

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És per as cor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

No consta

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. És perillosa, molt verinosa. GRAU DE TOXICITAT. Molt elevat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Cultivada n'ha vista, però per aquí no (177).

***Diospyros kaki* Linn.f. (ebenàcies)**

BCN 52627

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli. Cultivat a les contrades mediterrànies. Originari de la Xina i el Japó.

NOMS POPULARS

caqui (fruit) [káki] (101, 221, 003, 049, 128, 143) [kɛ́ki] (056, 085, 162, 171, 219) [klɛ́ki] (010, 019)

caquier [kəkié] (003, 061, 069, 128, 138, 230) [kləkié] (019, 021, 035)

clequier *persimon* (castellà) (fruit) (049)

USOS MEDICINALS

Fruit

Antidiarreic

FONTS. 010, 019, 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Restreny (010). Són astringents (019). Restreny (049). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se mengen (019). Se menja quan és verd (049). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Se n'han de menjar sis o set (019). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Purgant

FONT. 056. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Fa davallar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Per anar de ventre han de ser groguets.

Fulla

Anticefalàlgic

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de cap. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiemètic

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als vòmits. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipocolesterolèmic

FONTS. 003, 035, 219, 221, 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Diuen que les fulles dels quequis lleven el colesterol (219). Per al colesterol (003, 035, 221, 230). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (035). No consta (221). PREPARACIÓ. Decocció (035, 230). No consta (221). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. És molt important seguir la següent posologia: es vespre anterior, bullir tres fulles de caquier (fer-ne un tassellet per a beure aigua). Es deixa fer asserenat i l'endemà dematí es beu en dejú. Es vespre es torna a fer el mateix, i en set o vuit dies el colesterol haurà fuit. És molt important que siguin tres fulles (230). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Li ho va dir una monja (035). No en pren perquè pren una pastilleta (219). No sap si el baixa o el regula (221). Hi va haver una persona que, perquè sa fulla era molt grossa, va fer tres trossos d'una fulla, i no és lo mateix (230).

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONT. 021. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n pot fer confitura. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 049, 056, 085, 128, 143, 162, 171. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar (049, 056, 162, 171). Els diabètics també en poden menjar (049). Li agraden molt els caquis (128). Sa gent el menja per gust (143). OBSERVACIONS. Es persimon és una variació que és més dur i no s'espenya tan aviat, se conserva més (049). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fruit

Altres informacions

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una cosa rara, hi ha gent que diu que és astringent i hi ha gent que diu que li fa s'efecte contrari.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. El fruit neix a la brosta nova.

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa padrina, a s'hort, hi tenia, sobretot, tarongers. Hi havia taronges, llimones, mandarines, un albercoquer, un caquier, un magraner.

Tija

Artisanal: elaboració d'instruments musicals

FONT. 021. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan xeremies mallorquines.

ACCIONS NOCIVES O TÒXiques

Fruit

Provoquen diarrea

FONT. 056. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Si en mengen molts, fan davallar. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Són d'un color molt guapo en aquest temps [novembre, de fulla vermellosa] (061).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

FONT. 138. Preparat antihipertensiu (vegeu el catàleg de barreges)

***Dipsacus fullonum* L. (dipsacàcies)**

BCN 29691

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit pluriregional d'origen incert. La subsp. *fullonum* creix en herbassars de sòls nitrogenats humits, clarianes, etc. de l'estatge montà i les contrades mediterrànies. La subsp. *sativus* (L.) P.Fourn. antigament es cultivava pels seus capítols, que servien per a cardar la llana. És rarament subespontània i actualment un conreu pràcticament extingit.

NOMS POPULARS

card de desfilassar [kar də dəsfilasá] (060)

card de moro [kar də móro] (060)

cardassa [kərðásə] (051)

escarpidor [əskərpiðó] (162)

escarpidora [əskərpiðórə] (147, 149)

escarpín (castellà) (051)

ALTRES USOS

Inflorescència

Ornamental: elaboració de rams

FONTS. 060, 123. OBSERVACIONS. Per a fer rams (060). Aquí només l'empleem com a decoració (123).

Domèstic: ajudes a la llar

FONTS. 051, 147, 149, 162. OBSERVACIONS. Escardaven els jerseis de llana quan era sec (051). Per a pentinar sa llana (147). Per a pentinar la llana (149). Per a cardar la llana (162).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se fa dins els torrents. Se fa una espècies d'espiga llarga també amb unes pinyes que fa floretes. Té ses fulles fegides i així quan plou recull *aigo* i a dins d'aquesta s'hi aneguen molts de *bitxos* (051). Es diu així perquè t'enganxa (060). OBSERVACIONS. Se veu que és aliment dels *bitxos*, és un món grandiosíssim això de ses plantes! (051).

***Dorycnium pentaphyllum* Scop. (fabàcies)**

BCN 103561

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit (nanofaneròfit) latemediterrani. Creix en matollars i pastures de les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

botxa de cuques [bótʃə də kúkəs] (177)

sacorrell [səkoréʎ] [səkəréʎ] (080)

ALTRES USOS

Fulla

Artisanal: elaboració d'escombres

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer graneres *antes* empleaven sa botxa de cuques. OBSERVACIONS. L'empleaven molt per aquí. És molt mal·leable i com que n'hi ha moltes, se n'anaven i en tallaven quatre o cinc i les formaven i les hi posaven un pal i ja tenien una granera.

Part aèria

Obtenció de combustible: llenya

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a encendre es foc es dematí. OBSERVACIONS. En deixàvem un feix preparat per al primer que s'aixecava.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Això era pes camp o per camins rurals (177).

***Ecballium elaterium* (L.) A.Richard in Bory. (cucurbitàcies)**

BCN 46846

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit pluriregional de distribució mediterrània i irano-turaniana. Creix en comunitats ruderals de les contrades mediterrànies, a l'estatge montà submediterrani.

NOMS POPULARS

cobrombo silvestre [koβrómbɔ silvéstrə] (143)

ALTRES USOS

Planta viva *in situ*

Altres informacions

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. El vaig aprendre quan feia s'herbari de s'institut, i m'ho va dir un parent que anava a fer volta, que me va ajudar.

***Echinacea purpurea* (L.) Moench. (asteràcies)**

EC-011

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit (geòfit) originari dels Estats Units d'Amèrica.

NOMS POPULARS

equinàcia [əkinásiə] (059)

USOS MEDICINALS

No consta

Per a trastorns del sistema immunitari

FONT. 059. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És un regulador del sistema immunitari. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Una empresa alemanya n'ha sembrat al poble (059).

***Echinocactus grusonii* Hildm. (cactàcies)**

EC-009

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit suculent originari de Mèxic. Cultivada com a ornamental.

NOMS POPULARS

asiento de sa sogra [əsjénto də sə sɔ́ɣrə] (058)

grossini (possiblement del nom científic) (058)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a tenir sembrada al jardí.

***Echinopsis pachanoi* (Britton et Rose) Friedrich et G.D.Rowley (cactàcies)**

EC-012

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit originari de la serralada dels Andes. Cultivada com a ornamental i psicotròpica.

NOMS POPULARS

Don Pedro (castellà) (177)

Sanpedro (castellà) (176)

ALTRES USOS

Part aèria

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 176. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Dins dels cactus que tenen poders hi ha aquest, que en fan trossets i el bullen, i després se beuen es beuratge.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Té molts d'alcaloides.

Planta viva ex situ

Ornamental: jardineria

FONTS. 176, 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar als jardins de cactus (176). Per a tenir sembrat al jardí de cactus (177).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En tenim sembrat als hivernacles (176).

***Emex spinosa* (L.) Campd. (poligonàcies)**

BCN 13757

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit mediterrani meridional. Creix en herbassars ruderals.

NOMS POPULARS

bledera borda [bləðérə bórðə] (036)

picatalons [pikətəlóns] (036)

USOS ALIMENTARIS

Part aèria

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És bona per als animals. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Fruit

Altres informacions

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa una llavor que se fica si vas descalç, se fica pels peus i per mor d'això se diuen picatalons. Si duus ses espadenyas amb sa sola molt prima també a vegades travessen.

***Epipremnum aureum* (Linden ex Andre) Bunting (aràcies)**

EC-010

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Liana extensament cultivada com a ornamental.

NOMS POPULARS

potos [pótos] (196)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En tenim a dins la casa com a ornamental.

***Equisetum ramosissimum* Desf. (equisetàcies)**

BCN 72727

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit (geòfit) pluriregional. Comú en sòls poc o molt humits de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

coa de cavall [kóə də kəváʎ] (162)

coa de cavall borda [kóə də cəváʎ bórdə] (046)

USOS MEDICINALS

Part aèria

Antireumàtic

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va bé per al reuma. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Part aèria

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És un antifúngic, contra el mildeu.

***Equisetum* sp. pl. (equisetàcies)**

NOMS POPULARS

coa de cavall [kóə də kəváʎ] (003) [kónə də kəváʎ] (019, 060, 141, 142)

cola de caballo (castellà) (157)

USOS MEDICINALS

No consta

Antihipertensiu

FONT. 141, 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a baixar sa sang (141, 142). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als ronyons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Litotríptic renal

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als ronyons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antireumàtic

FONT. 003. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 157. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a orinar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. A na Vergunya hi ha un agre de cova de cavall (019). Ara n'hi ha molt poca. Li sembla que ara n'hi ha molt poca perquè hi ha una urbanització més amunt que és sa des Guix que tiren tota *s'aigo* bruta o poc depurada pes torrent (060). També són uns fils, com el cabellet (157). OBSERVACIONS. Només sap un torrent on n'hi ha. Fa 20 anys que hi anava i tot estava ple de canyes i ara gairebé no n'hi ha, a dins els torrents (060).

***Equisetum telmateia* Ehrh. (equisetàcies)**

BCN 29862

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit pluriregional. Comú als boscs de ribera de l'estatge montà i les contrades mediterrànies plujoses.

NOMS POPULARS

coa de cavall [kóa də kəváʎ] (124) [kónə də kəváʎ] (061, 101)

cola de caballo (castellà) (101)

USOS MEDICINALS

Arrel

Litotríptic biliar

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a eliminar ses pedres de sa bufeta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Litotríptic biliar

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a eliminar ses pedres de sa bufeta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. S'agafen es tronquet i ses fulles.

ALTRES USOS

Part aèria

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a s'hort [agricultura ecològica].

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se diu cova de cavall per aquests brins que fa que pareix, quan la poses a s'enrevés, una cova certament de cavall.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se pot fer de verd i de sec... com que ara se mor, en s'hivern desapareix, se mor tota, per tant si en volen tenir en s'hivern l'han de collir ara, assecar-la ben sequeta a un lloc ventilat, mai as sol, i se pot guardar tot s'any, i quan és verda se pot prendre verda també... de ses dues maneres. Aquesta planta vol molta d'humitat, aigua subterrània, i en aquest redol ho és humit, que sempre aquesta aigua que brolla va aquí dedins i sempre se mantèn amb aquesta humitat de ses rels. També creixia al torrent de Josafat, però segurament va desaparèixer per contaminació del torrent (061). Està a ses zones humides i fa uns pèls. Al torrent de Solleric hi podria néixer *cola de caballo*. Allà on n'hi ha que surt tota sola és a Sa Coma Calenta, a Andratx (101).

***Erica arborea* L. (ericàcies)**

BCN 46081

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit perenne pluriregional. Creix en brolles i boscs clars silícics de les contrades mediterrànies marítimes.

NOMS POPULARS

erica (del nom científic) (051)

xiprell de flor blanca [ʃipréɫ də flɔ̃ bláŋkə] (051)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. De flor blanca (051).

***Erica multiflora* L. (ericàcies)**

BCN 95580, 103559

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit perenne mediterrani. Molt comú en brolles (i boscs clars) calcàries.

NOMS POPULARS

ciprell [sipréɫ] (144, 201)

ciprelló [sipreɫó] (149)

petarrell [pətərəɫ] (061, 101, 168)

xiprell [ʃipréɫ] (061)

USOS MEDICINALS

Flor

No consta

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. De sa flor se'n poden fer infusions.
FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Part aèria

Maneig agrosilvopastoral: ús en la matança del porc

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a sacorrar es porc, en feien manats.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 061, 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A Mallorca li diuen petarrell perquè si el tiren en es foc, peteja molt, cada fulla fa un tro (061). Se diu petarrell perquè quan se crema fa pets (101).

Fuster: obtenció de materials per a la construcció

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan encanyissades.

Tija

Artesanal: elaboració d'escombres

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer graneres.

Ornamental: jardineria

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És de ses plantes més guapes que he vistes.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. N'hi ha arribant al castell d'Alaró (101). No se fan pertot (201).

***Eriobotrya japonica* (Thunb.) Lindl. (rosàcies)**

BCN 29695

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perennifoli originari de la Xina. Cultivada, sobretot a les comarques litorals, pels seus fruits comestibles, i rarament subespontània.

NOMS POPULARS

níspero (castellà) (fruit) (061, 071)

nisporer [nisporé] (208)

nisprer [nispré] (056, 124, 143, 147)

nisprero [nispréro] (010, 027, 035, 037, 047, 057, 061, 062, 069, 073, 074, 079, 086, 108, 109, 114, 115, 141, 144, 184, 200, 201, 219, 221, 226, 228)

nispro (fruit) [níspro] (049, 108, 144, 214)

USOS MEDICINALS

Fulla

Anticolític

FONT. 115. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si tenien un còlic molt fort.
FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Fulles de nisprero bullides.
MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. No en podien prendre de demés, perquè llavors restrenyia de demés. DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí.

Antidiarreic

FONTS. 010, 035, 047, 049, 057, 069, 073, 074, 079, 086, 108, 109, 114, 124, 141, 144, 147, 184, 201, 221, 226, 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa panxa (010). Per a restrènyer (035). Per a quan a una persona no se li atura res dins es ventre, que va de diarrea (047). Per a restrènyer (049). Per si tenies diarrees (057). Per a sa diarrea (069, 073, 079, 086, 144). Per si anam escagassats (108). Per a diarrees (109). Per a quan s'escagassaven els porcells. Se restrenyien (114). Per a sa diarrea (124). Restreny (141). Per a llevar es davall (144). Per a la diarrea (147, 221). Per a quan anaves per avall (184). Són bones per a tallar sa diarrea (201). Per a restrènyer, també als porcellets que van destrempats (226). Per a restrènyer, quan tenien de davall (228). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús intern) (010, 035, 108, 109). No consta (221). Tisana (ús intern) (047, 049, 057, 069, 073, 074, 079, 086, 114, 124, 141, 144, 147, 184, 201, 226, 228). PREPARACIÓ. Decocció (049, 073, 074, 124, 141, 144, 147, 184, 201, 226, 228). Collir fulles de nisprero i fer-ne bullidura (047). Trossos de codony bullit, madur, amb mel i quatre fulles de nisprero rompudes bullides (057). En bullidura (069, 086). Decocció, amb fulles de servera (079). Se'n fan bullidures (109). En bullia i el posava a dins es segó que sa truja se menjava (114). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Dues tasses (047). No basta una tassa (069). Per als porcellets, ho han de beure ells o que sa mare ho mengi amb farina (226). DESTINACIÓ. Medicina humana i veterinària (108, 109, 226). Medicina humana (010, 035, 047, 049, 057, 069, 073, 074, 079, 086, 124, 141, 144, 147, 184, 201, 221, 228). Medicina veterinària (114). OBSERVACIONS. En tres o quatre dies està completament bo (047). Han de ser tres fulles, per un litre. Si en fas més litres ha de ser imparell (086). També els hi donàvem a n'els conills (108). Li recorda la seva germana Antònia (201).

Antihipertensiu

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Bullides d'ortiga, fulles d'olivera i fulla de nisporer. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No n'està segura. A ella li costa molt prendre tisanes.

Desconegut per l'informant

FONT. 200. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Eren bones, però ara no record perquè. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Antidiarreic

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Restreny. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Bullit i begut. Bull uns cinc minutets. Ho posa tot junt i quan ha pres es bull ho treu. Quan ha agafat es coloret, ja està. Si el vols un poc més fort en poses un poquet més, dos trossets més. Sempre l'hi ha posat fred. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho havia vist fer així i sempre ho ha fet així.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 027, 049, 056, 061, 108, 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mengen (027). Són bons, una mica astringents (049). Per a menjar (056). Els nísperos que fa no els hi podem collir perquè no pots posar una escala (061). Es mengen (108). Se mengen (144). OBSERVACIONS. Els diabètics els toleren perquè les substàncies que duen no són sucre (049). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'ls mengen els ocells. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTS. 071, 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes (071). Per a fer herbes mallorquines juntament amb una branqueta de ginebró, una branca de canyella, herba-sana,

una branqueta de pi, moradui, cireres, cafè i ruda, entre d'altres herbes (214). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És medicinal perquè té fulles tot l'any.

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a l'altar de l'església.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fulla

Restrenyiment

FONT. 115. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. No en podien prendre de més perquè llavors restrenyia de demés. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Com que ara les herbes només les pots fer al maig, al maig comença haver-hi nisperons, és la primera fruita (214). Aquest que tenim al jardí fa ses fulles molt grosses perquè se veu que aquí té bona llecor (061).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 037. Preparat demulcent (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 179. Preparat antidiarreic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 208. Preparat antihipertensiu (vegeu el catàleg de barreges)

***Erodium moschatum* (L.) L'Hér. (geraniàcies)**

BCN 95590

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit (hemicriptòfit) latemediterrani. Comú als horts, vores de camins, etc. de les contrades mediterrànies i l'estatge montà submediterrani.

NOMS POPULARS

rellotges [rə'ʎdʒəs] (228, 233, 234)

ALTRES USOS

Fruit

Lúdic: jocs tradicionals

FONTS. 228, 233, 234. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els dèiem rellotges perquè, quan està madur, te fiques aquí damunt, l'enrevoltilles i te dona voltes (228). De petits hi jugàvem (233, 234).

***Erodium reichardii* (Murray) DC. (geraniàcies)**

BCN 22625

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit endèmic. Creix en codines i roques ombrívols calcícoles.

NOMS POPULARS

eròdium (del nom científic) (051)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Són unes floretes que se fan per s'ermita d'Artà, a ses ombres des penyals i per les síquies d'aigua (051).

***Eruca vesicaria* (L.) Cav. subsp. *sativa* (Mill.) Thell. (brassicàcies)**

BCN 49862

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit latemediterrani. Comuna en poblaments terofítics, sembrats, etc. de les contrades mediterrànies (i l'estatge montà i subalpí).

NOMS POPULARS

ravenissa blanca [rəvənísə blánkə] (109)

ruques [rúkəs] (108)

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Planta viva *in situ*

Dóna gust a sa llet

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Si en donaves molts a ses vaques, sa llet tenia gust d'això, era dolenta... un poc no passava res, havies d'anar molt alerta, però si en menjaven molta sa llet tenia gust. GRAU DE TOXICITAT. Moderat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Hi ha dos tipus de ravenissa, una que és blanca i s'altra que és groga. Aquesta n'hi ha que li diuen ruca, però en general és ravenissa blanca (109).

***Eryngium campestre* L. (apiàcies)**

BCN 31274

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit pluriregional. Molt comú als pasturatges de sòl eutròfic de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

card [kárt] (036, 207)

card blanc [kar blánk] (190)

card corredor [kar korəðó] (019)

card de gírgoles [kar də ʒírɣoləs] (190)

card girgoler [kar ʒírɣolé] (019, 036, 140, 228)

USOS MEDICINALS

Arrel

Diürètic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Com a diürètic. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Emmenagog

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer baixar la menstruació. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Tija

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Menjàvem es caluix des card girgoler, els blancs, que fan una espiga, amb trempó. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 207. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. [Fa broma] Els cards [en general] alcen sa cuca.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són mala herba; me menen pes camí de s'amargura.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Creix per ses voreres de camins i per als camps (019). Neixen dins l'abril-maig, o sigui que fins el maig-juny no es veuen, i fan com a carxofes. Llavors ja és un temps que no me lleu es caçar-los i me passen davant i no els puc esvaïr. Els altres cards, més o manco els puc esvaïr. Solen fer boliquets, com un llençol o menos, i se veu que per dins aquests cards devia ser on creixien ses gírgoles (036). N'hi havia molt per allà on se diu ara Binicomprat, que abans era Son Pelea. Hi surten unes gírgoles que dèiem de card (190).

***Eucalyptus camaldulensis* Dehnh. (mirtàcies)**

BCN 14246

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perenne originari d'Austràlia. Cultivada com a ornamental.

NOMS POPULARS

eucaliptus bord [ewkalíttus bórt] (088, 219)

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 219. DESCRIPCIÓ. Aquest no és medicinal, és bord.

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 088, 219. DESCRIPCIÓ. En tenim de sembrats a sa plaça (088). En sembren molt pes poble, a tot es país (219).

***Eucalyptus globulus* Labill. (mirtàcies)**

BCN 29696

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perenne originari d' Austràlia. Cultivada com a ornamental i com a arbre forestal.

NOMS POPULARS

eucaliptus [ewkalíttus] [ewcalíttus] [ewkəlíttus] [ewcəlíttus] [əwkəlíttus] [əwcəlíttus] (002, 003, 016, 019, 027, 039, 046, 049, 057, 058, 065, 069, 077, 079, 086, 090, 098, 103, 104, 105, 122, 123, 138, 142, 145, 153, 154, 156, 165, 166, 169, 170, 177, 182, 183, 184, 185, 191, 200, 209, 210, 211, 211, 212, 215, 216, 219, 221, 224, 227, 231, 235) [kalítto] (130) [kalíttu] (217) [kalíttus] (218) [kəlistréro] (020, 026) [kəlístro] (004, 005, 013, 018, 019, 022, 024, 026, 027, 029, 030, 031, 032, 033, 034, 108, 129) [kəlítos] (218) [kəlítro] (178) [ewkalíto] (186) [ewkəlíttus] (229) [ewkalítu] (197) [ewkalítus] (180, 208) [ewxalítto] (100, 152) [ewxalíttus] (195) [wkəlíttus] (213)

USOS MEDICINALS

Fruit

Antibronquític

FONT. 100, 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per es constipat (100). Per als *bronquis*, per a fer-los nets (197). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. Cada dia amb una olla, damunt una camilla. Hi posaven sa fulla i sa bolleta, si hi havia bolleta millor. Posaven una olla de terra d'eucalitus a dins es cuarto, a sa banda que es seu germà que patia *bronquis* jeia (197). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Bavarades, *bavos* (100). *Bahos* amb eucaliptus, bavarades (197). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. N'hi ha que no hi creuen i a ell li va molt bé. No pot ser de jardí, ha de ser natural perquè n'hi ha d'una classe i és vertader (100). Son pare en feia perquè patia dels bronquis (197).

Antitussigen

FONT. 022. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa tos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). PREPARACIÓ. És una barreja. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Un parell de bolletes, millor que fulles. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Antiasmàtic

FONT. 039. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als asmàtics. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antibronquític

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als bronquis, per a fer-los nets. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. Cada dia amb una olla,

damunt una *camilla*. Hi posaven sa fulla i sa bolleta, si hi havia bolleta millor. Posaven una olla de terra d'eucalitus a dins es *cuarto*, a sa banda que es seu germà, que patia *bronquis*, jeia. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. *Bahos* amb eucaliptus, bavarades. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Son pare en feia perquè patia dels bronquis.

Anticatarral

FONTS. 002, 004, 005, 013, 016, 020, 024, 026, 027, 049, 065, 069, 079, 090, 098, 100, 105, 108, 122, 129, 130, 138, 142, 153, 154, 165, 166, 169, 170, 177, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 191, 195, 200, 209, 210, 211, 212, 216, 217, 218, 219, 229, 231, 235. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als constipats (002, 013, 020, 098, 166, 209, 210, 211). Pes constipat (004, 027). Per a catarros (016). Per a treure els constipats (024). Per als qui estan constipats (026). Per al constipat (049, 069, 079, 105, 122, 129, 130, 142, 170, 182, 183, 184, 185, 191, 217). És bo per al constipat (065). Per a un qui està malalt de constipat (079). Per a constipats (090). Per es constipat (100). La bullim pes constipat. En feim bavarades (108). Descongestionava molt (138). Per a reblanir els bronquis i els pulmons (153). Per a reblanir els pulmons (154). Pes constipat (165). Es baf te feia respirar (169). Casi tots els caramels que se fan pes constipat tenen això, perquè és molt bo per fer s'extracte (177). Per a un constipat (181, 186). Per a quan estan constipats (195). En fenen bavarades per al constipat (200). Per als constipats. Tossies i es feia allà un ambient... (212). Per si estàvem molt costipades fèiem... i mocs d'aquí, que no podíem respirar, estaves com ara aquí [assenyala el pit] de vegades que estàs costipada (216). Per al constipat. Això era molt bo (218). Per es constipat, despeja (229). Bo per a constipat, en bavarades. Per a beure per a un constipat (231). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern) (002, 004, 013, 020, 024, 026, 027, 049, 065, 069, 079, 090, 098, 100, 105, 108, 122, 129, 130, 138, 142, 153, 154, 165, 166, 169, 170, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 191, 195, 200, 209, 210, 211, 216, 218, 229, 235). Tisana (ús intern) (016, 108, 217, 219, 229, 231). No consta (027). Xarop (ús intern) (177). Infusió (ús extern) (212). Fumigació (ús extern) (231). PREPARACIÓ. Decocció (002, 049, 065, 079, 090, 108, 129, 130, 138, 142, 166, 182, 183, 184, 185, 200, 231). En bullidures per a fer bavarades. Se bull i se pren en bavarades (004). En bavarades (013). En bavarades (020). Decocció (024). Posavem s'olla a dins es *cuarto* i alenàvem s'aire (026). Se'n fan bavarades. Se bull dins un recipient perquè no fugi s'aroma, amb una mica de sal. S'aboca dins un altre recipient i per ensumar-ho t'has de tapar amb una manta (027). En bavarades (069, 170, 191, 209, 210, 211). Decocció. Per a fer bavarades (098). En bafs. Mos posàvem una tovallola o un pedaç (105). Decocció, en bavarades (122). Decocció. En bavarades (153, 154). Sa mare els en feia bavarades. Dins una ribella i els tapava amb una flassada. O una olla a dins es *cuarto* (165). En bafs (169). Bullien fulles d'eucaliptus i les prenien a bavarades (181). L'anaven a cercar i en feien un bon manat i l'estoijaven. Ho tenien a ca seva, penjat a s'ombra i se secava. Llavors en feies bavarades dins una olla, te tapaven amb una manta i fins que podies aguantar (186). Bavarades (195). Bullien eucaliptus i els posaven a sota el llit perquè tossissis. Suposa que hi posaven les fulles (212). En bullidura. S'ha de respirar el fum de dins una olla (216). Posaves una olla a bullir amb calitos i et tapaves el cap damunt de l'olla amb una tovallola o el que sigui (218). Ho bull i en pren els *bahos*, i això l'alivia un poc (219). Bullien a dins una olla i la posaven a dins s'habitació. Fer-ne bavarades. (229). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Se'n fan bavarades (002). En bavarades (090, 186). Se posa a dins es *cuarto* (090). Bavarades, bavors (100). Pres en bavarades (156). En feies bavarades (218). Sa fulla, sa bolla no. Tasses de sa fulla, sa bolla no (229). No se n'ha de posar molt, perquè és fort (231). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se sol mesclar amb clovella de taronja (002). Agafam ses fulles en forma de falç (024). Se mescla amb altres coses, per exemple sa borratxa (027). Al germà li va anar molt bé (079). N'hi ha que no hi creuen i a ell li va molt bé. No pot ser de jardí, ha de ser natural perquè n'hi ha d'una classe i és vertader (100). Encara hi ha metges que ho recomanen (154). Li recorda la florista (156). Ara s'usen els caramels (177). Ell no ho ha fet mai, son pare sí i sa mare sí, que a ell l'hi havia fet (212). Hi podies posar el tronc també però en general s'hi posaven les fulles (218). No té gaire constipats (219). Li feia a sa seva nina (229).

Antigripal

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a la grip. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És antiinflamatori, és molt bo. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori faringi

FONTS. 003, 046, 065. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per as mal de coll (003). Per a sa faringitis (046). És bo per al coll (065). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern) (003). Tisana (ús intern) (003, 065). Gargarisme (ús extern) (046). PREPARACIÓ. En bavarades (003). En bullidura (003). En bullidura (046). Decocció (065). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Per a fer gàrgares, s'ha de beure en petites quantitats (046). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antipirètic

FONT. 098. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa febre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Se posa una olla dins s'habitació. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic intern

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És un poderós antisèptic. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen

FONTS. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa tos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern) (003). Tisana (ús intern) (003). PREPARACIÓ. En bafarades (003). En bullidura (003). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Expectorant

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a treure les fleumes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Mucolític

FONT. 024. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a treure els mocs. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Agafam ses fulles en forma de falç.

No consta

FONTS. 029, 030, 031, 032, 033. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Se'n fan bullidures. Se pren (031, 033). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). Decocció (ús intern) (029, 030, 031, 032, 033). PREPARACIÓ. Se'n fan bavarades (029, 030, 032). Se pren (029, 030, 032). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a trastorns del sistema respiratori

FONTS. 019, 024, 177, 178, 180. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a les malalties respiratòries (019). Per a ses malalties de sa respiració (024). calmant de ses vies respiratòries (177). Per a boverar-se, fer bavarades (178). Per a fer bavarades (180). És FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (019, 024). No consta (177). Aerosol (ús intern) (178, 180). PREPARACIÓ. Decocció (019). Fulles de calitre amb alls pelats (178). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Agafam ses fulles en forma de falç (024).

Sedant

FONT. 108. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Li feim una creu i ho posam davall es coixí. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Anticatarral

FONTS. 152, 213, 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a quan estaves molt constipada (152). Per als constipats (213, 221). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. Que bullís i llavors si sa persona jeia que no està bona, a dins es *cuarto* li posaven s'olla, quan te n'anaves a dormir, en es capçal des llit (152). Poses l'oli bullida i una tela damunt. Fer-ne bavarades (221). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Quan havia acabat es bull, a vegades prenen una bavarada amb un embut, posaven s'embut damunt s'olla, o bé prenen una bavarada amb so cap tapat (152). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. En podies beure un poc (213). No t'ofegaves perquè no volies (221).

No consta

FONT. 018. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. En bavarades. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a trastorns del sistema respiratori

FONT. 215. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. Amb una flassada per damunt, bavarades d'eucaliptus. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

No consta

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONT. 212. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan caramels. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Flor

Maneig agrosilvopastoral: obtenció de mel

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer mel d'eucaliptus.

Fruit

Domèstic: ambientador

FONT. 026. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se posen ses borles dins els brasers per a aromatitzar les habitacions.

Fulla

Domèstic: ambientador

FONTS. 208, 211. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Una monja se passejava amb un braser i a dins ses cendres hi posava pi o eucalitus i passava per als dormitoris. Ambientava perquè eren moltes nines (208). Perquè ses sabates fessin oloreta (211).

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTS. 021, 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. No deixen créixer altres plantes devora (021). Els sembraven per dessecar ses zones humides, perquè els caçadors poguessin passar per allà i no se banyassen els peus (177). OBSERVACIONS. Hi ha una zona a s'Avall que està devora un lag, a devora els tamarells, i els anys que plovia molt, tenien un tros com d'aquí a sa plaça que quedava innundat. Hi varen sembrar els eucaliptus perquè evapora una quantitat grossa d'*aigo*, pentura un arbre gros arriba a evaporar mitja tona cada dia, i resseca i empobreix es terreno. Només s'hi fan els joncs (177).

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fulla

Tòxic

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. No es pot prendre amb tassa, s'ha d'anar alerta perquè té toxicitat. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Assequen molt els terrenys, sobretot els que tenen pous i cisternes (020). Ressequen molt sa terra. Noltros el vam haver de tallar perquè absorbia s'aigua de sa cisterna (026). Hi ha calistreros a Bellpuig, n'hi havia que són molt bons (034). Hi ha dos eucaliptus vertaders a sa sortida de Cala Bona (039). És un arbre que vol molta d'aigua, si ho poses devora un altre arbre el mata (049). Els de jardí no fan borla quasi quasi. Els antics, silvestres, fan una bolleta (100). És un arbre de creixement ràpid, en dos dies fa por (123). Ha de ser vertader per a ser medicinal. Aquest que hi ha a sa plaça no és vertader, que fa sa bolleta (154). N'hi ha de diferents eucaliptus, però es vertader és s'*Eucalyptus globulus*, que és aquell que quan és jove fa una fulla molt grossa, espatulada, i quan és adult fa sa forma d'un punyal moro [és polimorf]. A s'Avall n'hi ha, però només en queden dos o tres. S'han mort, perquè això els degueren sembrar més de 60 anys (177). N'hi havia a un torrent, o n'hi havia sembrat a davant un hort, perquè s'eucalito li agrada estar arran d'un torrent, arran d'*aigo* (186). Hi ha eucalitus que són bons i n'hi ha de dolents. En arribar a Lluc hi ha dos *eucalitos* grossos, un passes per davall i no sentiràs olor, i s'altre que hi ha fulles enterra sentiràs s'oloreta d'eucalitus, perquè fa olor. A la mare de Déu del Cocó a Lloseta hi ha 10 o 12 eucalitus i només n'hi ha tres de bons (197). Hi ha dues classes d'eucaliptus, i per a medicina havia de ser sa classe bona (200). En venien (208). Fa fulles llargues (212). OBSERVACIONS. Se coneix amb s'olor (197).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fruit

FONTS. 103, 104. Preparat anticatarral i antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 213. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

Fulla

FONT. 027. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 046. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 046. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 057. Preparat antibronquític (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 077. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 086. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 105. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 105. Preparat salutífer (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 145. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 156. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 208. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 213. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 219. Preparat antibronquític i anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 212. Preparat antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 224. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 231. Preparat antiinflamatori/antiàlgic muscular (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 235. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 235. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

***Euphorbia characias* L. (euforbiàcies)**

BCN 29865

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit perenne del mediterrani occidental. Comuna en garrigues i alzinars clars de les contrades mediterrànies (i estatge montà submediterrani).

NOMS POPULARS

lletrera [lətréra] (141)

USOS MEDICINALS

Làtex

Antiberrugós

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als fics. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se fa un arbre, amb unes vergues vermelloses, no és sa lletrera comuna que se fa per als sementers (141).

***Euphorbia dendroides* L. (euforbiàcies)**

BCN 95562

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit caducifoli (perd les fulles a l'estiu). Comú a les màquies calcícoles de les contrades mediterrànies marítimes.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Anant a Santanyí n'hi ha una colònia. És arbustiva (176).

***Euphorbia maresii* Knoche (euforbiàcies)**

BCN 91887

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit endèmic. Molt rar. Creix en llocs rocosos, ventejats, de sòls calcaris des del litoral a la muntanya mediterrània.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. N'hi ha a sa font de sa Capelleta, passat Sant Pau (019).

***Euphorbia* sp. pl. (euforbiàcies)**

NOMS POPULARS

eufòrbia (del nom científic) (176)

lletrada (làtex) [lətráðə] (099)

lletrera [ˈlətrɛrə] (036, 061, 071, 099, 113, 140, 176)

lletreres (en general) [ˈlətrɛrəs] (080)

USOS MEDICINALS

Làtex

Per a les picades

FONT. 071. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va molt bé per a ses cusses, si tenien una picada de qualque *bitxo*, mon pare els hi posava un poquet de lletrada de lletrera. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

Per a treure espines

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Es làtex ajuda que surti s'espina. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se frega a damunt s'espina, llavors se pitja i surt s'espina. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho ha provat i li ha anat bé.

USOS ALIMENTARIS

Part aèria

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En mengen les ovelles. OBSERVACIONS. Té poca qualitat, però quan hi ha molta gana les ovelles se la mengen. Ve una època que és un incert que no se la mengin, però hi ha temps que consenteixen morir-se de gana i no la toquen. Però hi ha un temps, quan tenen la llavor granada, que sí... sa llavor també els diu qualque cosa. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Làtex

Artesanal: elaboració de calçat

FONT. 099. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. També en feien es cerol, de sa pega, quan cosies ses sabates.

Ús cinegètic

FONT. 099. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ell n'ha fet visc, per a caçar aucellons. OBSERVACIONS. *Antes* posaven pega, que deien.

No consta

Obtenció de combustible: olis

FONT. 176. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Als Estats Units d'Amèrica d'una lletrera d'aquestes han fet una gran plantació per a suplir sa benzina, o sigui, treuen un biodièsel.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Làtex

Piroso

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Segons com les agafes es làtex que fan te crema allà on te toca. GRAU DE TOXICITAT. Moderat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Hi ha lletreres que neixen dins s'olivar i són baixes, però n'hi ha que surten pes barranc i són com arbres. Si neixen dins s'olivar s'han de procurar llevar perquè se propaguen molt. Si no les lleves, l'any que ve allà on n'hi ha hagut una en surten deu, com els cards (080). Se fa per dins els armassos, perquè hi ha estona que deixaven contrades (113). *S'Euphorbia* és una família molt extensa dins aquest món des cactus. Fa una espècies de llet, com sa figuera (176).

***Fagus sylvatica* L. (fagàcies)**

BCN 46845

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli. A Mallorca si n'hi ha són cultivats.

NOMS POPULARS

faig [fátj] (055)

ALTRES USOS

Tija

Artesanal: elaboració d'instruments musicals

FONT. 055. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La fusta s'utilitza per a fabricar tamborinos. OBSERVACIONS. És molt pràctic si n'has d'emplear molt perquè és més fort que el lledoner i l'efecte de so també és bo.

***Feijoa sellowiana* O. Berg. (mirtàcies)**

BCN 92988

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit (faneròfit) originari de Sudamèrica.

NOM POPULAR

fejjoa (castellà) (177)

ALTRES USOS

Planta viva ex situ

Ornamental: jardineria

FONT. 177. Se sembra as jardins.

***Ferula communis* L. (apiàcies)**

BCN 26849

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit mediterrani. Creix en marges de camins, replans de roques, etc. amb sòls calcaris de les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

canya fèl·lera [kənə fɛ́llərə] (021)

canyaferla [kənəfɛ́llə] (061)

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa unes fulles llargues que pareix fonoll, però no ho és.

Tija

Lúdic: jocs tradicionals

FONT. 021, 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És sa que duen els dimonis d'Artà perquè és més lleugera (021). Sa canya l'empleen els dimonis que hi ha per Santa Margalida i per Sa Pobla. Com que no pesa, a dedins és buida, i si pegues enterra fa renou... No se cansen de dur-la, perquè si haguessin de dur un garrotot se cansarien de dur-lo tot lo dia (061).

Ficus carica L. (moràcies)

BCN 24887

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli. Molt cultivada i naturalitzada. La planta silvestre (la varietat *caprificus* Risso) viu a les roques de les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

figa "d'en Tià Penya" (infructescència) [fíγə dən tiá pəŋə] (103)

figa (infructescència) [fíγə] [fíjə] (001, 002, 003, 008, 039, 041, 046, 049, 051, 056, 060, 069, 071, 074, 079, 080, 086, 089, 095, 099, 101, 104, 136, 137, 142, 143, 144, 145, 149, 166, 172, 187, 192, 197, 198, 201, 205, 207, 208, 213, 214, 215, 217, 219, 225, 226, 227)

figa de cristià (infructescència) [fíγə də kristiá] (086)

figa flor (infructescència primerenca) [fíγə flɔ] (088, 143, 215)

figa seca (infructescència dessecada) [fíγə sékə] [fíjə sécə] (057, 174, 224)

figó (infructescència de la figuera borda) [fiγó] (074)

figó martinenc (infructescència primerenca) [fiγó mərtinónk] (041)

figuera [fiγérə] [fijérə] (009, 020, 021, 036, 040, 045, 049, 051, 053, 061, 062, 069, 071, 074, 079, 080, 086, 095, 099, 100, 101, 103, 107, 108, 109, 111, 123, 137, 139, 141, 142, 154, 157, 165, 166, 169, 175, 176, 182, 183, 189, 190, 193, 201, 205, 211, 221, 222, 228)

figuera "albecó" [fiγérə awbəkó] (004)

figuera borda (074)

figuera flor (197)

figural (conjunt de figueres) [fiγərá] (097, 160, 219)

lletrada (làtex) [lətráðə] (036, 166)

pàmpol de figuera (fulla) (205)

USOS MEDICINALS

Fulla

Per a trastorns del sistema respiratori

FONT. 004. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'alè curt. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Me varen dir que curava, però no me vaig morir per sort!.

Infructescència

Antibronquític

FONTS. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als bronquis (003). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Melit (ús intern) (003). Xarop (ús intern) (057). PREPARACIÓ. De 10 a 12 figues en un litre d'aigua, després s'hi afegeix mel (003). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori faringi

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al coll. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). PREPARACIÓ. Se'n fa arrop. Es bull la figa i es cola, es premsa (no ha de sortir es pinyol) i el suc ha de bullir. Quan hi ha codonys, va bé posar-n'hi, o també un parell de tallades de meló. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Encebador

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Engreixen. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana i veterinària.

Làtex

Antiberrugós

FONTS. 041, 049, 086, 139, 143, 165, 166, 182, 183, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Jo tenia molts de fics per tot, pes peus i ses mans, no sé si era fadrí, i me varen dir si saps es primer que va néixer el t'ensates amb una agulla de cap negre que faci un poc de sang, i amb sa lletrada de figó martinenc, jo crec que amb sa figuera deu ser igual, en poses en es primer i te fugiran i no te'n temeràs (041). Per als fics (049, 139, 166, 182, 183). Va bé per als fics (086). Per a llevar fics, sa lletrada (143). Lletrada de figuera per als fics (165). Per a llevar els fics (215). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Fregar damunt es fic (166). DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. No ho ha provat mai (086).

Desconegut per l'informant

FONT. 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. No ho recorda. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se posaven sa lletrada de sa fulla de sa figuera. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a treure espines

FONTS. 036, 074, 100, 107, 108, 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a treure una pua (036). Per a treure un escarràs o una espina de figuera de moro (074). Per si te ficaves una espina, que en es camp a vegades se ficaven i són males de treure, o perquè està dins s'ungla o perquè està dedins (100). Agafes sa lletrada d'una figa i la te poses i t'embanes, llavors diuen que s'espina surt tota sola (107). Quan mos pinxàvem amb una fulla de fasser que se romp a dedins, posaven lletrada i les xupa, llavors de sortia s'espina (108). Sa lletrada de figuera va bé perquè te surti una espina (228). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Posaves un parell de gotes de lletrada de figuera i deien que podria l'espina (100). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONT. 100. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les ferides. A una ferida t'hi poses un poc de lletrada de figuera i és boníssim. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Lluc tendre

Analgèsic

FONT. 211. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de queixal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. Se feia un rosari de brots de figuera. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Condiment

FONT. 009. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a prendre sa llet. OBSERVACIONS. S'ha de menjar aviat perquè si no se fa *aigo*. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONT. 205. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Hi tapaven els pans de figa, amb pàmpols de figuera. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Infructescència

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada dessecada a l'aire

FONTS. 061, 079, 080, 086, 095, 123, 142, 166, 174, 187, 192, 201, 205, 208, 213, 215, 217, 219, 224, 226, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n fan figues seques (061). En fèiem figues seques, acops (079). Les assecàvem en canyissos (080). Assecaven figues de cristià per a menjar (086). Se feien figues seques (095, 142). En menjaven de fresques i de seques (123). En feien de seques (166). En secàvem per a menjar (174). Se'n feien figues seques (187). En feien moltes de seques (192). En feien de seques i hi posaven fulles de garrover, fonoll i llavor d'anís. Menjar per als porcs. S'assecaven i les esquitxaven d'anís i cassalla (201). Fèiem figues seques, en menjàvem i en preparàvem. Les posàvem a dins una caixa, se solien escaldar amb aigua, i un paner, i les pitjàvem amb els peus i se confitaven (205). Sa primera figa seca era sa perfecta. Sa segona figa seca era bona per fer-la seca, i empotada era boníssima. Sa figa seca de porc la venien exclusivament per a quan engreixaven els porcs. Per a fer ses figues seques: amb *aigo-sal* amb uns paners, rentades, i assecades a damunt canyissos amb teles de drap gruixat. Quan les tenien eixutes les capçaven a dins caixons, ses normals, i es cap d'un any treuen una farineta i és molt bona. Ses figues que no guardaven en caixons les posaven amb *aigo-sal*, damunt llaunes i les enforaven o les duïen as forn, i amb aquell coloret que havien agafat, se tornava fer *aigo-sal*, fonoll i anís, i es suc les esquitava, i estaven pentura mig any. Se feia es pa de figa i se covia un poc (208). Per a fer figues seques. Agafaven les figues de pertot i les posaven damunt d'un canyís de canyes al sol (213). Per a fer figues seques. Es feien amb tronquets de fonoll (215). Per a fer figues seques (217). Feien figues seques. Les figues bones les assecaven a damunt de canyissos i feien figues seques (219). Per a encistar figues: rentar-les amb *aigo-sal* i posar llavors d'anís, tronquets de fonoll i fulles de llimonera. La llavor d'anís se podia canviar per llavor de fonoll (224). En feien figues seques, que eren molt bones. A ses figues seques per als animals els hi posàvem un poc de sofre perquè no tenguessin cucs (226). En feien figues seques (227). DESTINACIÓ. Alimentació humana (061, 079, 080, 086, 095, 123, 142, 166, 174, 187, 192, 201, 205, 208, 213, 215, 217, 219, 224, 226, 227). Alimentació animal (201, 208, 226). OBSERVACIONS. Jo ses bordissot blanques eren les que m'agradaven més, ara no en puc menjar perquè tenc sucre (079). Una vegada seques, les passaven pes forn perquè quedaven més seques. Amb patató i moniatos. Ho passaven per una màquina i ho mesclaven amb farina. Aquestes eren per als senyors (201). Ara darrerament ja hi posen vainilla, canyella, nou moscada, prebe bo o prebe bord (208). Tenen un nom: acops, que ve del moro (215). Per assecar-les les posaven a uns taulons al pont, i hi havia un canyís o aubons. Al damunt dels taulons hi posaven els canyissos o aubons i les figues s'hi assecaven (217). Feien acops, les obrien un poc així i llavors les ajuntaven i després les assecaven (219). Les assecàvem al sequer (226). S'arreglaven amb *aigo-sal* i un esquitet de cassalla, li dóna un gustet molt bo (227).

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada en sucre

FONTS. 039, 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan gelat de figa (039). En faig confitura (143). OBSERVACIONS. És molt bo, i hi trobes es pinyolí, s'únic problema és que te queden els pinyols dins ses dents postisses (039). DESTINACIÓ. Alimentació humana (039, 143).

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 020, 056, 061, 069, 080, 088, 089, 109, 111, 123, 142, 144, 172, 198, 207, 215, 219, 225. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En donen als porcs. És un aliment molt saciant (020). Per a donar als porcs (056). Sa figa com a fruita és riquíssima (061). Menjam figues seques amb bessons de

metla (069). Per a alimentar els porcs (080). En menjàvem més noltros que l'amo (088). En donaven als porcs. Per a acompanyar una coca (089). Ses ovelles en mengen (109). Per a donar de menjar als animals (111). En menjaven de fresques i de seques (123). En menjàvem moltes (142). Per als porcs (144). Per a menjar (172). Les donàvem a n'els porcs (198, 207). Els figons, les figues abans de florir, d'inflar, menudetes, sempre havia pensat que eren incomestibles i un amic seu marroquí li deia que es menja (215). Les més dolentes les decantaven pels porcs (219). Per a engreixar els porcs (225). OBSERVACIONS. Si mengen figues, els porcs posen sa carn més bona, més forteta i més greixosa (056). A vegades s'engataven amb ses figues totes soles (144). Es menja amb cuscús i és boníssim (215). DESTINACIÓ. Alimentació animal (020, 056, 080, 089, 109, 111, 144, 198, 207, 219, 225). Alimentació humana (020, 061, 069, 088, 089, 123, 142, 172, 215).

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONTS. 061, 069, 071, 197, 205, 213, 217, 219, 224, 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n fa pa de figa (061). Per a fer figues seques: a damunt es canyís d'aubons hi posava ses figues collides i estaven un parell de dies as sol, llavor les badava, ben badadetes, d'una en una, i en tenia es terrat ple de canyissos. Llavors quan havien estat un parell de dies as sol els acopava, els girava i les tornava a girar, tot duu feina, però són molt bones així. I llavors quan eren seques les posava dins una senalla, sa senalla era plena, preparava els pots i feia *aigo* sal, però no salada, i els esquitxava i els componia dins una llauna. Els posava en es forn, i com eren ben calentes que cremaven dins sa mà, els componia dins es pot i hi posava quatre herbes, llavor d'anís o cassalla i sucre (069). Se'n fa pa de figa. Se sequen ses figues i se fan acobs, se capolen amb llavor d'anís o fonoll i ametles, se torren, se fa sa forma de pa amb ses mans banyades de licor d'herbes, i se torra en es forn (071). Per a fer confitura. No importava posar-hi sucre, era molt dolça. N'hi havia que feien ses figues seques en es forn. Per a fer pans de figa. Hi posaven fonoll, romaní, cireretes i sal. Agafaven ses figues quan eren seques i a dins un paner el mullaven a dins sa caldera un parell de vegades i no se corcava. Llavonses les componien dins uns queixons i de ses obertes en feien pans de figa capolats. Les estenien damunt un canyís de rejillao d'aubons (197). Feien pa de figa (205). Per a fer pa de figa. Hi posaven anís, una fulla de figuera pel cul i quatre lligans de pomera (213). Per a fer pans de figa (217). Les figues que eren més així feien pa de figa (219). En feien pa de figa (224). Es pa de figa el menjaven a puesto de pa (226). OBSERVACIONS. En venem per Sant Blai (071). Ses ties no en feien (197). N'ha vist fer. Era com una sitja petita i pertot feien (217). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONTS. 060, 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer confitura (060). Per a fer confitura. Per un projecte per fer confitures de figa i de pruna de frare (214). DESTINACIÓ. Alimentació humana (060, 214).

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONTS. 080, 101, 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien pa de figa (080). En fan sucre, de ses figues seques (101). Feien substitut de cafè amb llavors de cama-roja i amb figa (123). OBSERVACIONS. Primer havies de moldre ses figues, o si per exemple eren moltes figues, a ca nostra teníem un trull, que esclafa ses olives, idò ho fèiem ben net i hi posàvem ses figues, i feies voltar sa bístia i quedava una pasta. Les posàvem senceres, tot quedava pasta... després as pa de figa hi posàvem una fulla de figuera davall, després feiem un pa de figa, fent córrer així, l'havies de saber amotlar, i això ja no se podria, posaven un poc d'anís, quatre llavoretetes d'anís per dedins, i era mel (080). Quan surt és sucre roig, per a fer-lo blanc li han de mesclar calç d'ossos (101). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n fa arrop de figa, per a beure dolcet. OBSERVACIONS. En aquest que faig hi ha figues albecó, bordissot, peratjal i de la roca, sense pelar. Una llesca de pa amb sobrassada i això per damunt escampat és boníssim. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTS. 062, 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer herbes per a beure: romaní, un poc de fonoll, ruda un temps, ara no perquè té es gust molt fort; una figa seca, un parell de cireres, un poc de nou, nous verdes, flor i fulla de llimonera. Llavors amb anís i cassalla. Són dolcetes i bones (062). Se posen figues seques a les herbes de licor (149). OBSERVACIONS. Se fa en es maig (062). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Làtex

Condiment (quall)

FONTS. 036, 080, 100, 142, 154, 157, 189, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Romps un brot de figuera i pots *cuajar* la llet acabada de munyir. Enrevoltes un brot de figuera i sa llet se *cuaja*. Se sol posar sucre (036). Per a fer brossat de sa llet que mos sobrava (080). Ha sentit a dir que pren la llet, que la fa fermentar (100). Per a fer prendre sa llet (142). Per a prendre sa llet, remenar amb un brot de figuera (154, 157). Per a formatjar, per a fer prendre sa llet (189). Per a fer iogurt. És llet de cabra fresca, acabada de munyir. L'escalfes sense que arribi a bullir. Quan està a punt de bullir la poses a dins d'un plat de sopa, d'aquells grossos còncau. Després agafes un tronc de figuera que li surti un poc de lletrada i dones una volta d'un segon, no dues ni tres, una, cap allà on vulguis. La llet ja queda esquejada. A damunt s'hi posa sucre, i tot d'una es posa el iogurt a baix i a damunt el sèrum, i es va menjant (215). OBSERVACIONS. I llavors hi posaven sucre (157). Això és molt bo. A casa seva es feia com a plat col·lectiu. És llet presa. A Marroc també es feia així però ara ja no es fa. En Joan Manera diu que sempre s'ha de girar cap a la dreta (215). DESTINACIÓ. Alimentació.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONT. 021. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa lletrada fa prendre sa llet. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta

Condiment (quall)

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer prendre sa llet. Si no era de figuera flor no se prenia. OBSERVACIONS. Amb sa figuera flor que madura per Sant Pere, que después torna a fer un altre espelt, sa llet pren tot d'una. A ella no li agradava, allò era un brossat. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en llet

FONT. 222. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Feies així dues voltes i et quedava *cuajada*. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Lluc tendre

Condiment

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Empleaven un brot de figuera en un tassó de llet calenta i quedava espessa i pareixia Danone®. OBSERVACIONS. S'ha de menjar aviat perquè llavors torna, se desfà, perquè això passa... DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Tija

Condiment (quall)

FONTS. 009, 039, 040, 045, 061, 079, 086, 108, 201, 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a prendre sa llet (009). Quallen sa llet, fas iogurt (039). Quan sa llet estava a punt de menjar hi posaven una branqueta de figuera i quallava, sa gent ho feia molt (040). Per a prendre sa llet quan encara és sissa (045). Sa lletrada serveix per a espessir sa llet per a fer brossat, sa llet se tria (061). Per a quallar sa llet, la tria (079). Per a prendre sa llet (086). Amb una verga de figuera separàvem es suero de sa llet i feia brossat (108). Remenar amb un bastó de figuera per a prendre sa llet (201). Quan la llet era calenta, pelaves un poc de tronquet i ho posaves a dintre (221). OBSERVACIONS. S'ha de menjar aviat perquè si no se fa *aigo* (009). T'ho has de menjar ràpid perquè torna *aigo* (039). Hi podies posar llimona per a sentir es gustet o sucre (040). Si no ho menges prest, torna serigot (045). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a cobrir es pa de figa.

Planta fumable

FONTS. 053, 095. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se fumen ses fulles, i és molt amarga (053). Se torrava i se fumava (095).

Infructescència

Altres informacions

FONTS. 008, 036, 045, 103, 123, 137, 198, 201, 205. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses cabres i els bous són molt vius perquè quan mengen figues, escupen els pinyols (008). Dels tipus de figa que tenim les diuen blanquetes, n'hi ha de diferents classes: de la senyora, coll de dames i albecó i rotges (aquestes dues són ses breves que deim, que fan ses figues per Sant Joan o per Sant Pere, molt primerenques). Ses agostenques, que solen començar dins sa quinzena d'agost fins sa quinzena de setembre, i ses bones les fan des de mitjans agost a mitjans setembre. Ses altres, si plou, sí, són més blanques i més una altra cosa (036). S'assequen en canyissos de caramutxes o porrasses (045). D'aquesta classe de figues, s'apotecari de Lluçmajor en va venir a cercar (103). Antigament deien "fer posteta" per dir que feien caixons per a transportar taronges i figues, per exemple (123). A ses figueraleres els hi sortien figuerols quan collien figues, i se curaven amb pedra blava, que era sulfat de coure (137). Un curandero-xeremier que hi havia a Alcúdia, que li deien Biel Perelló Torres (fadrí), va arreglar un rellotge amb una figa seca. Quan se va podrir sa figa, se va tornar a espenyar es rellotge (198). Si menjaven figues amb el barram postís, ho passaven malament. La figa avui es paga cara (201). A Alcúdia se feien moltes tones de figues (205).

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONTS. 069, 123, 219, 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Ja som en es caracull/ de sa figuera albecor/ tant si es figa com figó/ en arribar-li la cull" (069). "Ses figues és es menjar dels pobres i els dolços dels rics" (123). Quan tenien les figues preparades per assecar-les al forn a damunt un esportí, la dona més vella deia "ara resarem un parenostre a Sant Bernat perquè no el traguem ni cru ni cremat" (219). Si untes els figons amb un poc d'oli quan comencen a madurar, al cap de vuit dies seran tots madurs (228).

Lúdic: jocs tradicionals

FONT. 088. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Anar a cercar figues flors era sa nostra diversió.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. El fruit neix a la brosta nova.

No consta

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Es pobre figueraler/ passa sa vida passant penada/ que en veure s'ennigulada/ corrensos va a entrar es sequer".

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 045. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa figuera és bona de podrir, aviat està podrida, i si la talles de lluna vella no.

Planta viva ex situ

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Una figuera he sembrada/ rotja que fa dos esplets/ ja hi són perquè ets aucellets/ dos pics hi tenguin posada".

Planta viva *in situ*

Altres informacions

FONT. 190. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Hi solien sortir gírgoles de figuera.

Tija

Fuster: construcció de vehicles amb rodes

FONTS. 123, 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien ses posts des carro, era allà on després hi feien sa banquera perquè pesava poc (123). Per a fer es dedins dels carros. Se beu molt bé es cop i no romp (141).

Fuster: ús fuster

FONTS. 080, 175. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La figuera pareix una fusta cara. Noltros en fèrem una espostissada de carro. És una fusta molt falaguera, no pesa res (080). Sa fusta se podreix (175). OBSERVACIONS. Se posava en remull perquè perdessen sa saba i així es corc no hi va (080).

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Foc de figuera, foc de quimera".

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els empelts de figuera s'han de fer per Sant Joan.

ACCIONS NOCIVES O TÒXiques

Làtex

Desgracia ses mans

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Ses figueraleres tenien ses mans ben desgraciades per sa lletrada (per això duien manegots). GRAU DE TOXICITAT. Moderat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa.

Fa cremada

FONT. 086. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Crema sa pell. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa.

Figuerols

FONT. 136. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Els figuerols sortien a les figueraleres quan collien figues. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa. OBSERVACIONS. Aplicar pedra blava (sulfat de coure) per a cremar-los.

La lletrada rovega

FONTS. 192, 193. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PELS INFORMANTS. No posis lletrada de figuera enlloc perquè rovega (192). No te'n posis mai (193). GRAU DE TOXICITAT. Baix (192, 193). VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa (192, 193).

Piròtic

FONT. 182. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Si no t'endevines es fic, te crema sa pell. GRAU DE TOXICITAT. Moderat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa. TOXICITAT LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

Pruriginós

FONT. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. La lletrada pica. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. El tractor va espenyar un poc es piló i ell en va trobar un ull amb una mica d'arrel i va dir "ara la me'n duré i la sembraré dins un cossiol". I s'ha feta (051). Si n'hi havia eren d'aubó (097). Quan collien ses figues, si te'n queia, ses dones duien uns manegots fermats, feien una mica d'anella i hi passaven es dit perquè no llenegàs, i collien ses figues perquè no els

tocàs. Crema, això.. (099). Ara tot està abandonat i ja se mor (160). Importa que sigui llet, però lo que ara bevem ja no sé el que és (222). OBSERVACIONS. Si sembres ses figueres es dia de Sant Joan, segur que suren (020). Primer hi havia uns figuerals on no n'hi havia cap de corcada (041). Tenia una figuera a un tros de baix on hi tenen fruiters que se deia verdal, que són bones per menjar verdes, i que ell ja havia tallat perquè era vella. La figuera verdal no és per fer cap bonsai. És per no perdre sa classe aquesta de verdals. Les figueres verdals tenen molts de pinyolets. però tenen una dolçor especial, molt fresca. Són vermelles de dins. Té figueres de llavors, d'una llavor de figa, que es poden empeltar (051). Surten figueres bordes pertot (061). Aquí no era un *puesto* de figuerals no hi havia sequers de canyes (097). Té lletrada i pica com a garrotillo (099). A defora n'hi ha una (100). Aquí hi ha sa figuera rotja o aubecó i ses figues flors, que són ses primerenques (108). En feien sementers (111). N'hi havia (160). *Antes* n'hi havia moltes, de figueres (165). Aquí n'hi havia moltes, però al final ja se morien perquè no les regaven (174). També fa lletrada, com les lletreres (176). A Algaida se'n feien moltes, de figues, però a Binissalem hi ha sa figa millor de Mallorca per a fer figues seques (187). A Sant Llorenç hi ha 227 o 800 figueres (214). Ho assecaven al torrent. Figues albecors és en moro i significa figues flors (215). Una de les seves germanes grans anava amb una dona vella que tenia un figueral a una possessió. S'aixecaven ben dematí, se n'anaven a collir les figues i les collien a dues parts per la senyora i una per elles (219). Ara tens la figuera però sa llet és dolenta (222).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Infructescència

FONTS. 001, 002. Preparat antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 046. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 057. Preparat antibronquític (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 086. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONTS. 103, 104. Preparat anticatarral i antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 145. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 149. Preparat antiinflamatori faringi (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 219. Preparat antibronquític i anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

Foeniculum vulgare Mill. (apiàcies)

BCN 95541, E-177

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit general a les Balears. Molt comú en fenassars i herbassars afins de les contrades mediterrànies (i l'estatge montà).

NOMS POPULARS

cinijos (del castellà) (017)

fonoll [fonój] [funój] (002, 003, 004, 017, 019, 023, 024, 027, 029, 034, 046, 050, 051, 054, 058, 061, 062, 068, 069, 071, 077, 087, 089, 094, 095, 099, 101, 105, 106, 108, 109, 115, 122, 124, 128, 129, 135, 138, 140, 142, 143, 144, 149, 151, 156, 157, 160, 162, 163, 165, 166, 169, 171, 174, 175, 177, 178, 180, 183, 186, 189, 192, 193, 196, 197, 198, 201, 205, 206, 207, 208, 210, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 224, 228) [fə'nój] (027, 049, 178)

fonoll salvatge [fonój səwvədʒə] (213)

fonollera [fonojé'ɾə] (197)

herba de vinya [é'ɾβə də víjə] (215, 216, 229)

USOS MEDICINALS

Arrel

Antiinflamatori gàstric

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a qui té mal de ventre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Tonifiquen. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció de les arrels fresques. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Orexigen

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Aperitiva. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció de l'arrel fresca. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fruit

Antiemètic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Se dona als infants que mamen perquè no vomitin la llet. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Pols simple (ús intern). PREPARACIÓ. Amb sucre. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori gàstric

FONTS. 143, 171, 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a qui té mal de ventre (143). Per a sa panxa (171). Per al mal de ventre (196). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (143, 171, 196). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Jo he empleat més sa llavor que s'arrel (143).

Carminatiu

FONTS. 046, 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a quan se senten inflats, mal a plaer, i no poden fer es rot (046). Per als gasos (049). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Se posa a dins es biberó, als nins lactants (046). Infusió (049). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu

FONTS. 046, 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Digestiva (046). Per a prendre després dels menjars copiosos: romaní, menta, camamil·la, herba lluisa i llavor d'anís o fonoll. Va molt bé per a pair els cuinats (156). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Se mescla amb carxofera, estrelles d'anís i rel de regalís (046). Decocció (156). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Diürètica. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Se mescla amb carxofera, estrelles d'anís i rel de regalís. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Emmenagog

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Fa baixar sa menstruació. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Pols simple (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Galactogen

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Fa tenir més llet a les mares. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Pols simple (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Laxant

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a anar del cos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Anticatarral

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan estava enbromada. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Se xupa. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihipertensiu

FONT. 034. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bo per a sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. En prenc es dematí en dejú. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de ventre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Menjat, rovegar-lo. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Carminatiu

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Fan fer pets. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se roveguen. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 034. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'orí. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONT. 034. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as colesterol. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a trastorns del sistema digestiu

FONT. 115. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as mal de panxa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Sa fulla bullida. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Antidiarreic

FONT. 085. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. En don als conills per a llevar-los sa passa, no s'inflin amb so menjar, no se destrempin... perquè no tenguin diarrea. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

Carminatiu

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als gasos dels nins. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Digestiu. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer orinar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antiinflamatori faringi

FONT. 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va bé per as coll. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aigua destil·lada aromàtica (ús intern). PREPARACIÓ. Destil·lat en aigua. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Una clienta està molt contenta amb això.

Carminatiu

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Contra els gasos és molt efectiu. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una tisana. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Estomacal

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Es fonoll és estomacal i té moltes coses. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a trastorns del sistema digestiu

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Té por que no fos per as ventre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Diuen que és molt medicinal. No té record que en prengué.

Part aèria jove

Digestiu

FONTS. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Digestiu. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja com a condiment. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Diürètica. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Se mescla amb carxofera, estrelles d'anís i rel de regalís. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tija

Antiestàtic ruminal

FONT. 178. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a cobrar es remuc, brida de fonoll. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

Antiinflamatori gàstric

FONTS. 166. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per si mai tens mal de ventre (166). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (166). Tisana (ús intern) (166). PREPARACIÓ. S'ha de rovegar es tronc (166). Decocció (166). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. M'ho va dir una curandera mentres guardava ses ovelles. Sa curandera me va dir que era millor bullit que rovegat (166).

Galactogen

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Feia venir més llet a les dones. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Es pela. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vitamínic

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan esteiem dèbils, mos enfortia, mos donava forces. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Condiment

FONTES. 027, 051, 071, 095, 105, 108, 142, 174, 197, 224, 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer figues seques. Per a posar als botifarrons quan fèiem matances (027). S'emplea molt per encistar figues. Antigament s'assecaven figues i les encistaven, i posaven per cada full una sèrie de llavors i tronquets de fonoll. Empleaven ses llavors per a posar als botifarrons (051). Per a posar al pa de figues si no tens anís (071). Se posa a ses figues seques i als botifarrons (095). Per a posar als botifarrons (105). Per a posar als botifarrons (142). En posàvem a ses figues seques perquè dona bon gust (174). Sa llavor des fonoll a n'els botifarrons (197). Se posen als botifarrons (108). Per a encistar figues (224). Per a fer frit. Per a fer faves tendres. Per a les figues seques. Per a fer caragols (229). OBSERVACIONS. Hi ha pobles que no n'hi posen, però aquí a Maria sí que n'hi posen (108). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONTES. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a prendre després dels menjars copiosos: romaní, menta, camamil·la, herba llúisa i llavor d'anís o fonoll. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fulla

Condiment

FONTES. 004, 023, 024, 027, 029, 049, 054, 068, 087, 089, 094, 101, 106, 109, 124, 129, 142, 144, 197, 198, 215, 217, 220, 221, 228, 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar als caragols (004). Com a herba aromàtica (023). Per a posar als caragols i altres menjars (frit,...) (024). Per a donar gust (027). Se posa en es frit de freixura (029). Per a posar als aguiats (049). Per a salar olives (054). Per a posar en es frit i als caragols (068). Per a posar als caragols (087, 228). En posam en es frit. Per a salar ses olives (089). Per a posar als caragols i salar olives (094). Per a posar en es frit (101). Se pot posar en es brou de peix. Es posa en es frit de me. Per fer bullidures per beure hi posen un brot de morduix i un brot de camamil·la (106). Se'n posa en es frit de Pasqua (109). Per a posar al frit (124). Per a ses olives i per a posar al frit (129). Per a posar a ses olives. Per a aguiar i fer es frit de matances (142). Per a posar en es menjar, a sa freixura i els caragols (144). Ses fulles tendres per a quan fas frit (197). Per a posar a ses herbes dolces (198). Per els cargols (215). És per menjar. Per a salar olives era molt bo. Per a fer cargols (217). Per a condimentar les olives dins un eufabi amb llimona, sal i aigua (220). Bo per a fer caragols (221). Per a fer frit. Per a fer faves tendres. Per a les figues seques. Per a fer caragols (229). OBSERVACIONS. No conec que fos medicinal (027). Dona molt de gust, però no per a fer tasses (221). S'emplea sa fulla tallada (229). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTES. 017, 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menja cru (017). Se menja cru (101). DESTINACIÓ. Alimentació humana (017, 101).

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTES. 071, 124, 138, 218. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes (071, 124). Se'n posa molt a ses herbes. És lo que les fa més mengívoles (138). Per a fer herbes dolces (218). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer herbes dolces. Hi posa un poc de llimona, un poc de fonoll marí, fonoll de l'altre, una fulla de llorer, un brot de romaní i una fulla de tarongí. OBSERVACIONS. Té moltes coses perquè la varen fer a la fira de fa dos anys, pel maig. Hi havia moltes coses que jo no sabia què eren. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Condiment

FONTES. 051, 099, 105, 128, 135, 143, 144, 149, 151, 157, 160, 163, 165, 169, 171, 175, 177, 178, 183, 186, 189, 192, 197, 201, 205, 206, 207, 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se posa als caragols, és molt empleat. En es frit, s'hi posa fonoll (051). Per a salar olives (051, 175, 192,

205, 206, 207). Per a menjar. Ahir en va fer un frit es dematí (099). És bo per a posar a ses pastanagues negres i a sa freixura. També a n'els caragols (105). Fulles i troncs per aguiar (128). Per als caragols. Per sa freixura. Per as frit (135). Per a posar a ses olives i als caragols (143). Per a preparar olives. Se'n posa a dedins i en fan una capçana (144). Per a posar als caragols (149, 169, 171). En pots fer amanides amb borratxa i julivert. En posaven a ses figues seques. Per a fer caragols. La base és molt de fonoll. Sempre el posa abaix de tot amb oli, una capçana de fonoll i llavors moltes herbes, se diu "manat de totes herbes". Així els caragols no toquen tant es cul i pos aquesta capçana de fonoll i llavors els caragols damunt, i llavors *aigo* i ja suren (151). Per a posar en es frit i a n'els caragols (157). Per a fer caragols (160, 197). Per a fer cuinats. Per a fer greixoneres (160). Per a fer farcелlets condimentaris (163). Per a fer els caragols. Per ses olives. A damunt s'alfàbia, una corona de fonoll. Es fonoll t'aguanta i dona es gustet de fonoll (165). Per a posar en es menjar (169). És una de ses sis o set herbes que s'empleen per a fer caragols. És insubstituïble (177). Per a fer aguiats. Agafes un manat de fenoll i el poses dins, ho emboliques i el poses dins s'aguiat. Per a fer caragols. Agafes un manat de fenoll i el poses dins, ho emboliques i el poses dins (178). Per a posar a ses olives. Se posa sec, granat, amb sa llavoreta (183). Per a fer es frit de Pasqua. Per a fer butza de me. Per a posar a ses olives trencades (189). Per a salar olives. També hi ha cireretes. A ses olives trencades també hi posaven llimona. Per a fer pans de figa. Hi posaven fonoll, romaní, cireretes i sal (197). Per a posar a ses figues seques (201). Per a fer pa de figa tronquets de fonoll. Era molt bo. També hi posaven anís. Per a fer figues al forn. Ses figues les posaven amb *aigo*-sal, damunt llaunes i les enfornaven o les duïen en es forn. Amb aquell coloret que havien agafat, se tornava a fer *aigo*-sal, fonoll i anís, sa llavoreta d'anís o bé s'anís amb *aigo* i es suc les esquitaven, i estaven pentura mig any (208). OBSERVACIONS. El varen anar a menjar a sa possessió (099). Es fonoll substituïa s'anís, que era més car (151). S'emplea fonoll, s'emplea tarongil, orenga, menta, herba-sana, timó.. (177). Ara darrereament ja posen vainilla, canyella, nou moscada, prebo bo o prebe bord (208). CONSUMICIÓ. Plat principal - Rostit (208). Plat principal - Estofat (128, 178). Plat principal - Greixonera (160). Entrant - Amanida (151). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 186. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a donar de menjar als conills. OBSERVACIONS. Els hi donaven de tot: fonoll, lletxons, rovella. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer herbes per beure: romaní, un poc de fonoll, ruda un temps, ara no perquè té es gust molt fort; una figa seca, un parell de cireres, un poc de nou, nous verdes, flor i fulla de llimonera. Llavors amb anís i cassalla. Són dolcetes i bones. OBSERVACIONS. Se fa en es maig. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 058, 122, 162, 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer herbes, amb tronquet i fulla de fonoll tendre (183). Per a posar a ses herbes (058, 122, 162). OBSERVACIONS. A damunt hi pos un poc de fonoll perquè no hi caiguin miques (058). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria jove

Condiment

FONT. 002, 003, 046, 050, 069, 077, 085, 108, 210, 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a cuinar caragols. Per a fer aguiats (002). Per a fer caragols (003). Se posa a sa freixura i als caragols (046). Per als caragols (085). És una herba per a condimentar, per a cuinar i, sobretot, per als caragols (050). En posam a un fritet i als caragols (069). Per a posar en es brou de peix, als caragols i també a sa freixura, en es frit (077). Quan me faig ciurons m'hi pos molt de fonoll tendre i això si ho fas un parell de dies te dona força si estàs cansat (108). Per a posar als caragols i a sa carn (210). Per a preparat caragols (216). Per a salar olives (216, 069). OBSERVACIONS. També amb herba-sana, mordui, àpit, pampalei i tomillo. Un manadet fermat per a donar gust (002). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Tija

Condiment

FONTS. 051, 128, 151, 192, 193, 205, 224. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'emplea molt per encistar figues. Antigament s'assecaven figues i les encistaven, i posaven per cada full una sèrie de llavors i tronquets de fonoll (051). a salar ses olives (128). Els troncs per a ses olives (151). Per a posar a ses figues seques (192). Per a fer figues seques (193). Posàvem tronquets de fonoll a ses figues seques (205). Per a encistar figues (224). Per DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 109, 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es tronc des fonoll quan és tendre és molt bo (109). Ses ovelles en mengen (109). Es tronxo se menja cru (144). DESTINACIÓ. Alimentació humana (109, 144). Alimentació animal (109).

ALTRES USOS

Fruit

Maneig agrosilvopastoral: ús en la matança del porc

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En haver de matar es porc, aquí sempre als botifarrons s'hi ha posat fonoll.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor.

Tija

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan s'aufàbia estava plena d'olives, sense *s'aigo*, se feia com una capa de fulles de llimonera, i a damunt entrevessats tronquets de fonoll, travats amb so coll de s'aufàbia, i això feia de trampa, quan hi abocaves *s'aigo*-sal ses olives no suraven perquè quedaven aguantades i així totes ses olives quedaven completament submergides.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se cultivava. Ell el té ben llarg perquè n'hi ha molt per aquí (051). Per tot ne surt (099). Ara no n'hi ha (106). En tenien de sembrat (128). No importava sembrar-lo perquè el tenies a l'abast (143). S'utilitza en tres etapes: tendre, els troncs per a ses olives i llavors també ses llavors. Sa seva repadrina, quan no tenia feina, anava a replegar llavors de fonoll i llavors baratava a cases d'espècies amb altres coses (151). En s'estiu està sec (165). En té en es corral (178). N'hi ha (180). N'hi ha de sembrat a un caminet. Ses fonolleres d'anís ja no existeixen. En feia manadets per a vendre. Es fonoll el demanaves quan compraves ses espècies (197). En surt molt allà on hi ha la pizzeria (213). Aquí li diuen fonoll i també li diuen herba de vinya (215). OBSERVACIONS. Vénen a cercar-lo a ca seva (178). Estaven a sa vorera de Can Coll i ja no hi ha res de tot això (197). Aquí fonoll és herba de vinya, que s'està perdent. Només ho ha sentit aquí (215).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fruit

FONT. 046. Preparat digestiu i diürètic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 046. Preparat diürètic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 061. Preparat digestiu (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 146. Preparat digestiu (vegeu el catàleg de barreges)

Fulla

FONTS. 138, 139. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 219. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria jove

FONT. 046. Preparat diürètic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 061. Preparat digestiu (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 069, 070. Preparat estomacal (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 216. Preparat refrigerant (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

***Fragaria vesca* L. (rosàcies)**

BCN 29697

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicroptòfit. Creix a la vorada dels boscs caducifolis poc humits. Les maduixes del comerç solen ser *Fragaria xananassa* Duch., sovint cultivades.

NOMS POPULARS

fresa [frésə] (086, 211)

fresa (fruit) [frésə] (056, 167, 215)

fresa silvestre (fruit) [frésə silvéstrə] (162)

maduixa [məðúfə] (143)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 056. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONT. 143, 167. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En faig confitura (143). Per a fer confitura (167). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb licor

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feia a Marroc. Quan sabien que hi havia licor de fresa, desapareixia la botella. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fruit

Incompatibilitat

FONT. 086. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Diuen que és aspirina, i que els que són al·lèrgics a s'aspirina no en poden menjar. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. S'estén per terra (056). Se'n feien moltes a Massanella (211).

***Fraxinus angustifolia* Vahl. (oleàcies)**

BCN 46844

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli pluriregional. Subespontani a Mallorca en els boscs de ribera.

NOMS POPULARS

estanca-sang [əstaŋkəsáŋk] (168)

fleix [fléj] (061, 101, 141, 168) [flétj] (100)

fleix femella [fléf fəméʎə] (101)

fleix mascle [fléf másklə] (101)

USOS MEDICINALS

Fulla

Hematocatàrtic

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer circular sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hemostàtic extern

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les ferides, estancava sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Esclafar la fulla dins un morter. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Té propietats medicinals, però no sé quines. Quan era nin en teníem un a sa possessió [es Baladuc], i venien dones a cercar-ne fulles per a fer bullidura, però no recordo perquè. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. El fleix mascle fa poques fulles i moltes llavors, en canvi el fleix femella fa molta fulla. El fleix femella és el bo.

Tija

Fuster: elaboració d'embarcacions

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses soques velles un temps s'empleaven per a fer arques de barca, per a posar davall.

Fuster: elaboració de mobles

FONT. 101, 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa fusta és molt bona per a fer cadires, no fa molts d'esqueixos (101). Per a fer escales, era molt falaguera (141).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se fan per allà on hi ha *aigo*. Són arbres d'*aigo*, no són arbres fruitals, són arbres de com a de jardí. Per aquí n'hi ha bastants. Hi ha quan ets a baix as bar, es restaurant quan te'n vas a la dreta, just baix a n'aquell clot que hi ha. Té com una fulleta no molt grossa (100). Per Orient n'hi ha molt. Se fa per dins els torrents, com aquest de Solleric, i en llocs freds (101). Quan varen fer sa carretera varen matar els estanca-sangs que hi havia prop de Can Quart. N'hi ha a sa Granja d'Esporles, i per Pollença (168).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 168. Preparat antireumàtic i vulnerari (vegeu el catàleg de barreges)

Fuchsia sp. (onagràcies)

NOMS POPULARS

pendientes de la reina (castellà) (058)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És un ramell molt guapo. OBSERVACIONS. Ja en tenien sa meva padrina i ma mare.

Fumaria officinalis L. (papaveràcies)

BCN 72725

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit pluriregional. Comuna en conreus de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

callets [kə'ləts] (054)

fumària [fumàriə] (046)

fumaterra [fumətə'ɾə] (046, 058, 101, 141)

USOS MEDICINALS

No consta

Antihipertensiu

FONT. 046, 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als que tenen sa sang alta. És molt bona per a sa circulació si tenen sa sang alta (046). Per a baixar sa sang (058). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (046). Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. M'ho va dir una amiga, una veïnada que s'atura cada capvespre aquí (058).

Per a trastorns de la pell o teixit cel·lular subcutani

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses sedes, *sabañones*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. Part aèria

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'anava a cercar per a don Bernat.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

No consta

Incompatibilitat

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Si tenen falta de circulació i no tenen sa sang alta, millor que no en prenguin. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. TOXICITAT L·LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Sa fumatterra de flor blanca no serveix (058). Neix per dins els horts, sobretot dins patates, però també en surten per ses voreres (101).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Part aèria

FONT. 141. Preparat antihemorroidal (vegeu el catàleg de barreges)

***Gaillardia* sp. (asteràcies)**

NOMS POPULARS

gallàrdia [gə'lárdiə] (058)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a tenir de ramell.

***Galactites tomentosa* Moench. (asteràcies)**

BCN 29699

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit latemediterrani. Molt comuna en les pastures teròfitiques i cardassars de les contrades mediterrànies marítimes.

NOMS POPULARS

card [kárt] (163)

***Galium aparine* L. (rubiàcies)**

BCN 97749

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit. Comú en herbassars nitròfils més o menys humits.

NOMS POPULARS

rèbola [ré'βolə] (101)

ALTRES USOS

Fruit

Altres informacions

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses bolletes s'aferren.

***Galium* sp. pl. (rubiàcies)**

NOMS POPULARS

rèvola [rɛ̀volə] (124, 140)

rotgeta [rɔdʒətə] (124)

USOS MEDICINALS

Part aèria

Diürètic

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És diürètica. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són noms que jo he sentit de la parla viva de la Marina de Lluçmajor.

***Genista tricuspidata* Desf. subsp. *sparsiflora* (Ball) Maire (fabàcies)**

BCN 95565

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit. Rar en brolles calcícoles de les contrades mediterrànies seques.

NOMS POPULARS

gatova [gətóvə] (020, 140, 144, 187, 190)

gatosa [gətózə] (221)

ALTRES USOS

Part aèria

Maneig agrosilvopastoral: ús en la matança del porc

FONTS. 140, 144, 190. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a socorrar el porc (140). Per a cremar la pell del porc (144). Hi poden empeltar una llimonera, i no tindrà pinyol (190).

Planta sencera

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 020, 187. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan toques una gatova i veus que ja li cauen ses flors, vol dir que és temps de saupes (020). Sa gatova té mala pell, no és tan fina [com s'argelaga] (187).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Té espines (221).

***Ginkgo biloba* L. (ginkgoàcies)**

BCN 62881

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli originari de l'Àsia. Sovint cultivat com a ornamental i àmpliament comercialitzat en diversos preparats.

NOMS POPULARS

ginkgo biloba (del nom científic) [ʒíngo bilóba] (061) [kingo bivóla] (058)

kingo (del nom científic) [kíngo] (058)

USOS MEDICINALS

Fulla

Salutífer

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per mi serveix per a tot. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Reforçant cerebral

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as cervell. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Prendre tres tasses cada dia. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho ha llegit.

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Altres informacions

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És un arbre molt famós.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És molt antic. Aquest arbre es va cremar allà on varen tirar una bomba, a Hiroshima, i ara ha tornat a sortir. Sempre l'havien vist, té mils d'anys (058).

***Gladiolus italicus* Mill. (iridàcies)**

BCN 56421

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit latemediterrani. Neix als sembrats.

NOMS POPULARS

clavell de moro [kləvéɫ də mɔ̃ro] (128)

espadelles [əspəðéɫəs] (143)

espasa [əspázə] (160)

espaseta [əspəzétə] (159, 160)

gladiol [gləðiɔ̃l] (159, 160, 229)

xupes [ʃúpə] (062)

ALTRES USOS

Flor

Ornamental: elaboració de rams

FONTS. 160, 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa gent els posava dins un gerro o això i feia guapo (160). Per a fer rams i quadres de flors seques (229).

Part aèria

Lúdic: jocs tradicionals

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En collien per a jugar, per a fer rams per a regalar a ses al·lotes.

Ornamental: elaboració de rams

FONTS. 062, 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'hi ha que s'aturen als sembrats i les agafen (062). Per a fer rams (143).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Fa una vara com un gladiol, però molt petitó. Neix dins es sembrat, d'un color de rosa molt vistós, com un gladiol, però molt petit (062). N'hi havia molts (128). Neixen per dins el blat. Antigament s'agafaven perquè els camps s'aclarien amb les mans (143). Amb sa flor més petita que els gladiols, però era més guapa, vermelles, eren fortes i per estirar-les havies d'agafar tota sa mota (159). Naixia a dins es blat o dins faveres (160). OBSERVACIONS. N'hi ha que s'aturen als sembrats i les agafen (062).

***Gladiolus* sp. pl. (iridàcies)**

NOMS POPULARS

gladiol [gləðiɔl] (041)

ALTRES USOS

Part aèria

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 041. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a adornar la casa.

***Glaucium corniculatum* (L.) J.H.Rudolph (papaveràcies)**

BCN 75222

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit pluriregional. Creix en sembrats i vegetació ruderal de sòls calcaris (a vegades silícics) de les contrades mediterrànies seques (i l'estatge montà submediterrani).

NOMS POPULARS

cascall banyut [kəskáj bəɲút] (168)

USOS MEDICINALS

No consta

Hipoglucemiant

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt bo per as sucre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. N'hi ha molt poc, a Mallorca. A sa banda de Bunyola i en es túnel de Sóller n'hi ha, i també per sa banda de Calvià (168).

***Glaucium flavum* Crantz (papaveràcies)**

BCN 72717

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit pluriregional. Comuna a les platges, codolars dels rius, etc. de les contrades mediterrànies litorals.

NOMS POPULARS

cascall de marina [kəskáj də mərínə] (168)

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

No consta

És tòxic

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. També s'emplea, però és tòxic. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat.

***Globularia alypum* L. (globulariàcies)**

BCN 29868

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit mediterrani. Comuna en brolles de sòls calcaris de les contrades mediterrànies martítimes.

NOMS POPULARS

coffiada [kosiáðə] (018, 020, 027, 111, 124, 138, 143, 156, 173, 221, 229) [kusiáðə] (115)

herba coffiada [érβə kosiáðə] (008, 009, 019, 037, 111, 145, 202)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antihipertensiu

FONTS. 019, 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a rebaixar sa sang (019). Per a baixar sa sang (020). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. Endolcir amb sucre o mel (019). Infusió (020). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una tassa es dematí en dejú i una altra el vespre (019). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se recull dia vuit d'octubre per aconseguir les propietats hipotensores. S'asseca a s'ombra escampada sobre paper d'estrassa (019).

No consta

Anticatarral

FONT. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als constipats. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Se pot posar un poc de camamil·la perquè sigui més bona de veure. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihipertensiu

FONTES. 018, 115, 145, 156, 221, 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa tensió (018). Per a baixar sa sang (115, 229). Per a sa tensió de sa sang (145). Per als que tenen sa sang alta (156). Baixa la sang (221). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (145, 156). Una tasseteta. La tassa es posa damunt el foc, aigua i hi poses la planta. Llavors quan bull ho treus i ho deixes refredar i poses una miqueta de sucre si en vols (221). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. En prenia molt una veïna que ells li deien tia (115). No se'n pot abusar perquè si ets un poc de sang baixa (221). No l'ha empleada mai (229).

Part aèria

Antihipertensiu

FONTES. 124, 138, 173, 202. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a rebaixar sa sang (124). Per a sa tensió (138). Per a baixar sa tensió de sa sang (173). Per a baixar sa sang (202). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (124, 138, 173, 202). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Summitat florífera

Antihipertensiu

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa sang, per a tonificar-la. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Part aèria jove

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Perquè els porcs no se morin de rodons (per excés de menjar), mesclar-los els aliments amb herba cossiada. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Summitat florífera

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les virtuts hipotensores de l'herba cossiada varen ser descobertes, a Artà, per la comare Palles. Ella la preparava fent una infusió de les fulles de la cossiada, i ja recomanava que se'n prenguéss una tassa en dejú i una altra el vespre. Sempre calia endolcir amb sucre o mel.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 111. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. No recorda perquè era, però tenia una tia que li'n feia anar a cercar a una tenassa des Pujol, i en feia bullidures.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se fa per als pinars (009). Llocs pedregosos i àrids. N'hi ha molta a les garrigues del Puig de Son Not i Can Canals, camí de l'ermita d'Artà (019). Una herba que se fa a sa garriga. Fa unes floretes blaves. Fa unes fulletes molt primes (115). Jo encara l'havia trobat de tant en quant, la vaig trobar per una garriga de s'Estanyol de Llucmajor (124). Se fa dins sa Marina. Se'n fa molta per sa Costa dels Pins (145). És una planta de garriga baixa (173). Se fa salvatge. Jo n'he vista a sa platja d'Illetes (202). Surt davall les mates (221). N'hi ha ben poca. Una amiga seva li va dir que només en tenien ells a s'Estret (229).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Part aèria

FONTS. 138, 139. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

***Glycyrrhiza glabra* L. (fabàcies)**

BCN 47576

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit pluriregional (iranoturaniamediterrània). Neix en herbes humits de les contrades mediterrànies seques. Es comercialitza.

NOMS POPULARS

regalèssim [rəɣələ́sim](123)

regalim (extracte) [rəɣəlím] (123, 156)

regalís (del castellà) (046)

USOS MEDICINALS

Arrel

Antitussigen

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tossina. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se llepa un tros de regalim. Se compra. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. A mi no m'agrada gens.

USOS ALIMENTARIS

Arrel

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 123. OBSERVACIONS. Per a xupar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Arrel

Contraindicació

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Si tens sa sang alta, es regalim no és bo. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Arrel

FONT. 046. Preparat digestiu (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 046. Preparat diürètic (vegeu el catàleg de barreges)

***Gossypium* sp. (malvàcies)**

NOMS POPULARS

cotó (pèl de la grana) [kotó] (119, 164, 197, 229)

ALTRES USOS

Pèl de la grana

Altres informacions

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a curar el mal d'orella, mullat amb oli de ruda.

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 164. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Amb una veta de cotó desenfitaven, es dia de Sant Joan a les dotze, i havien de dir dues oracions.

Ús halièutic

FONT. 119. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses xarxes de pescar eren de cotó.

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Pèl de la grana

FONT. 229. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

***Hedera helix* L. (araliàcies)**

BCN 29869

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit pluriregional (europeu-mediterrani). Comú en els boscos i raconades ombrívoles de les contrades mediterrànies i l'estatge montà. Més comú a les terres més plujoses. Diverses cultivars són plantades sovint als jardins.

NOMS POPULARS

heura [éurə] (003, 037, 040, 051, 061, 077, 080, 087, 110, 128, 141, 142, 155, 162, 181, 197, 201)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antihelmíntic

FONTS. 003, 040, 061, 087, 110, 128, 141, 142, 155, 181, 197, 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als cucs (003, 040, 141, 142, 155, 181, 197, 201). Per a eliminar els cucs de dins sa panxa (061). que matava els cucs dels al·lots (087). Per als cucs dels cavalls (110). Per als cucs de petits. Esporàdicament ho van fer servir quan era petit (128). Dèien FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (003, 155). Pols simple (ús intern) (040, 061, 181, 197). Troquisc (ús intern) (087, 110, 141, 142). Tisana (ús intern) (128, 201). PREPARACIÓ. Picada (040). Ses mares torraven ses fulles d'heura, i a damunt una llesca de pa amb oli hi espolsaven aquesta pols i la feien menjar a n'els nins (061). Torrada i trossejada a damunt es pa amb oli (087). Se pica i se posa a dins el menjar (110). Decocció just de sa fulla (128). S'ha de torrar (141, 142). Se torrava i es posava damunt es pa amb oli (181). Torraven heura, l'esfloraven i la posaven a damunt es pa amb oli (197). Decocció, amb ruda i alls picats (201). DESTINACIÓ. Medicina humana (003, 040, 061, 087, 128, 141, 142, 155, 181, 197, 201). Medicina veterinària (110). EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. Aquesta l'ha presa, me'n feien menjar (061). Ho feien amb una mica de por perquè era considerat tòxic. De gran ha après que els fruits són tòxics, no les fulles (128). Jo n'he begut (201).

Antisèptic extern

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a rentar ses cames als animals i ses persones, per a desinfectar i a la vegada curar sa llaga o ferida. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana i veterinària.

Antitussigen

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bona per a sa tos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a trastorns del sistema digestiu

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as mal de ventre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ferides i llagues dels animals, sobretot mens i someres. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. En verd. DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

ALTRES USOS

Flor

Maneig agrosilvopastoral: obtenció de mel

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És molt bona per a ses flors de ses abelles.

Fulla

Altres informacions

FONT. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Record que la picaven, però no sé perquè la feien servir.

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'emplea en jardineria.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fruit

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Ho feien amb una mica de por els bullits de fulla d'heura perquè era considerat tòxic. De gran ha après que els fruits són els tòxics, no les fulles. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. A Sa Begura n'hi ha (037). N'hi ha una de silvestre, i ses altres són cultivades. Aquestes s'usen més en jardineria, i han vengut d'altres països i s'han aclimatat (061). Se fa per ses penyes (080). Treu rels a ses pedres (181).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 201. Preparat antihelmíntic (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

***Helianthus annuus* L. (asteràcies)**

BCN 29870

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit originari de l'Amèrica del Nord. Cultivat pels seus fruits i subespontani.

NOMS POPULARS

gira-sol [ʒirəsól] (162)

USOS ALIMENTARIS

Grana

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

***Helianthus tuberosus* L. (asteràcies)**

BCN 46069

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit introduït de l'Amèrica del Nord. Cultivat en petita escala pels seus tubercles i com a ornamental; naturalitzat en herbassars de sòls humits de les contrades mediterrànies més o menys plujoses i de l'estatge montà.

NOMS POPULARS

gira-sol de patata [ʒirəsól də pətátə] (162)

miqueler [mikələ] (162)

USOS ALIMENTARIS

Tubercle

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menja sa patata. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se sembra perquè ses flors atreguin insectes.

***Helichrysum stoechas* (L.) Moench. (asteràcies)**

BCN 95540

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit mediterrani. Comú en erms i matollars, en indrets secs i assolellats de les contrades mediterrànies (i l'estatge montà submediterrani).

NOMS POPULARS

herba de Sant Joan [érβə də sánt zuán] (054)

sempreviva [semprəvívə] (143)

USOS MEDICINALS

Flor

Antihipertensiu

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Part aèria florida

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer rams. N'agaf i n'hi ha de dues castes. OBSERVACIONS. És abundantíssima, a vegades un poc irritant, i fa una olor molt forta, com a de curri, que m'encanta. La va perdent, a s'olor.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Flor

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Pot baixar molt sa sang. GRAU DE TOXICITAT. Informació insuficient. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És una herba que se fa as maig, que no és pertot que n'hi hagi, se fa un poc alta com a romaní, fa una borla com a peludeta i sa flor la talles i se fa. Sa flor és com a groguenca, com a color de terra (054).

Hemerocallis fulva (L.) L. (liliàcies)

BCN 54571

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit introduït de la Xina. Cultivada com a ornamental i naturalitzada a les vores d'aigua i boscs de ribera de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

hemerocallis (del nom científic) (177)

USOS ALIMENTARIS

Corol·la

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els pètals són comestibles, molt bons. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Hi ha un parell de classes de pètals de flor de s'hemerocallis: *bella de oro...* És planta de jardí, però molt rústica, molta gent no sap que siguin bones per a menjar (177).

***Herniaria hirsuta* L. subsp. *cinerea* (DC.) Arcang. (cariofil·làcies)**

BCN E-174

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit (camèfit) pluriregional (mediterrani - submediterrani). Comuna en pradells terofítics i conreus de les contrades mediterrànies (i l'estatge montà).

NOMS POPULARS

arenaria (castellà) (219)

herba d'arenes [érβə dərənəs] (207)

herba de mal de pedra [érβə də mál də péðrə] (039)

herba de pedra [érβə də péðrə] (230, 231)

herba de trencapreda [érβə də trəŋkəpréðə] (090)

herbes d'arenes [érβə dərənəs] (205)

mal de pedra [mál də péðrə] (039)

rompepedra (del castellà) (229)

rompepedres (del castellà) (215)

trencapedra [trəŋkəpréðrə] [trəŋkəpréðə] (001, 003, 004, 010, 017, 018, 027, 031, 034, 039, 041, 042, 045, 046, 047, 049, 050, 053, 060, 074, 086, 134, 141, 142, 151, 152, 153, 154, 156, 157, 169, 173, 180, 197, 200, 201, 202, 204, 215, 219)

trencapedres [trəŋkəpréðrəs] [trəŋkəpréðəs] (019, 051, 062, 076, 107, 138, 168, 183, 189, 198, 221)

USOS MEDICINALS

No consta

Analgèsic

FONT. 039. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses pedres des ronyons. Però va bé per as mal, no per a ses pedres. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori renal

FONTS. 018, 053. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als ronyons (018). Per als ronyons (053). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (018). No consta (053). PREPARACIÓ. Infusió (018). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONTS. 031, 039, 180, 219, 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a orinar (031). Per a s'urí (039). Per als ronyons (180). Va molt bé per a fer pipí (219). Per a fer net. Orinar un poc més bé (221). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús intern) (031). Tisana (ús intern) (039, 180, 219, 221). PREPARACIÓ. Decocció (039). A la infusió del pipí hi posa estigma de maís, trencapedra i capolls de cirera (219). Una tasseteta. La tassa es posa damunt el foc, aigua i hi poses trencapedra. Llavors quan bull ho treus i ho deixes refredar i poses una miqueta de sucre si en vols (221). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una tassa pels ronyons (221). DESTINACIÓ. Medicina humana (031, 180, 219, 221). Medicina humana i veterinària (039). OBSERVACIONS. Vaig veure com curaven un porc d'orí amb aquesta planta (039). D'això encara en prenen (221).

Litotríptic renal

FONTS. 039, 051, 062, 180, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als atacs de ronyons (039). Pes ronyons (051). Per a ses arenes, per a quan tenien problemes de sa bufeta (062). Per als ronyons (180). Per a les pedres (215). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS.

Tisana (ús intern) (039, 062, 180, 215). No consta (051). PREPARACIÓ. Decocció (039). La padrina es feia una infusió, quan estava seca (215). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. En un dia, tres vegades (062). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antiinflamatori renal

FONTS. 010, 041, 042, 050, 074, 090, 154, 157, 168, 189, 204. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als ronyons (010, 050, 074, 157, 189, 204). Per als renyons (041, 042, 168). Per si tens els ronyons trencats, per als ronyons (090). És lo millor per als ronyons (154). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (, 041, 042, 050, 074, 090, 154, 157, 168, 189, 204). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic urinari

FONT. 010. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a infeccions a sa bufeta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONTS. 003, 010, 019, 034, 045, 049, 090, 138, 151, 202, 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a fer orinar (003, 090). Per s'urí (010, 034, 138). Fa orinar (019). Per a orinar (045). Per a orinar (049). Diürètic (151). Per a depurar els ronyons (202). Pes mal de ronyons, per a quan tenia moltes atacades (229). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (003, 010, 019, 049, 090, 138, 151, 202, 229). Decocció (ús intern) (034, 045). PREPARACIÓ. Decocció (010, 019, 049, 090, 138, 202). En bullidura (045). Feien tasses bullides (151). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Se pren en dejú (019). DESTINACIÓ. Medicina humana (003, 010, 019, 045, 049, 090, 138, 151, 202, 229). Medicina humana i veterinària (034). OBSERVACIONS. Als animals se mesclava amb segó (034). Se pot mesclar amb mollera roquera (049). El seu home va patir molt de ronyons i en prenia (151).

Litotríptic renal

FONTS. 004, 019, 027, 041, 042, 047, 076, 107, 134, 156, 168, 169, 173, 189, 198, 200, 202, 205, 207, 229, 230, 231. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als ronyons (004). Per a ses pedres del ronyó (019). Per als ronyons (027). Per a arenes (041, 042). La trencapedra de tres bolles per els que tenien atacs d'arena (047). Per ses pedres des ronyons (076). És molt bona per als ronyons, per a les pedres dels ronyons (107). Per a ses pedres (134, 156, 168, 189, 230, 231). Per a ses pedres dels ronyons (169). Per a dissoldre les pedres als ronyons (173). Per a fer ses arenes (198, 205, 207). Per si tens pedres als ronyons (200). Per a ses arenes (202). Per as mal de ronyons, per a quan tenia moltes atacades (229). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (004, 019, 041, 042, 047, 076, 107, 134, 156, 168, 169, 173, 189, 198, 200, 202, 205, 207, 229, 230, 231). Decocció (ús intern) (027). PREPARACIÓ. Infusió (004). Decocció (019, 027, 041, 042, 076, 107, 134, 156, 168, 169, 173, 189, 198, 200, 202, 205, 207, 229). Se'n fa suc, infusió (047). En feien tasses (230, 231). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Se pren en dejú (019). Una tassa cada vespre durant un parell de vespres (047). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ell n'ha pres set o vuit o 10 o 20 vegades perquè sa seva dona sempre que anaven a Lluc n'arreplegava dues bosses i en donava a qui en necessitava, i ell cada temporada en prenia (047). N'hi va fer posar a d'altres que n'han tengudes i els hi ha anat bé (134).

Protector renal

FONT. 001. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als ronyons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No l'has de rentar perquè si no se desfà. Se pot bullir junt amb el cabellet de maís.

ALTRES USOS

Part aèria

Altres informacions

FONTS. 090, 153. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ara ja no l'agafen (090). Se solia mesclar amb flor de taronger (153).

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 090. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. *Antes* hi creien molt, en aquesta herba.

Planta sencera

Altres informacions

FONTS. 019, 166, 167. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. He llegit que antigament s'emprava per a curar les hèrnies, i supòs que d'aquí ve el seu nom científic (019). No la conec (166, 167).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se sol fer en terrenos on hi ha pedres (001). Se fa a agres. Per sa Calobra i sa nostra finca n'hi ha (018). En té una mota en es corral (027). En trobes a Son Sard (039). En el penyal de la bella dona hi ha trencapedra de dues castes, una que fa tres bolles i una que en fa dues (047). L'hi surt per dins s'hort perquè hi va tirar llavor (051). Tot això s'ha perdut molt. Jo ara si n'he d'anar a cercar no sé on (053). Es fa salvatge, hi ha terrenos que se'n fa, terrenos no cultivats (060). És ben rastrera. S'ha de fer ben neta abans que s'assequi perquè se fa més allà on passen animals (086). Per aquí no sé on n'hi ha. Se feia per dins un terreno argilós però sec. As puig de Sant Nofre n'hi havia, però ara has de demanar permís per anar-hi. Hi ha 300 ovelles, i segur que no en trobes. Viu de no res, sa trencapedres (138). Això se fa per en terra, a Roqueta n'hi havia... ara han posat animals i ja no n'hi ha, però abans anàvem allà i en duiem un bon d'això. S'agafa més en s'estiu (107). Se fa per terrenos amb pedra, per això se diu aquest nom (141). Se fa per enterra (142). Se trobava per ses parets. A Valldemossa n'hi havia molta. Era una herba que feia unes fulletes com a petites. Una vegada sa mare la hi va mostrar, i es pensava qu'era una espècie de falguereta d'aquestes que neixen a ses parets a devora aquí on hi ha molta d'*aigo*. Semblant a sa dauradella però amb sa fulla més petita (151). Ho ha sentit anomenar, però mai no ha sabut què era (152). N'hi havia per devers Sant Marçal (153). Feia una fulla molt petita, dins sa clastra de ca nostra n'hi havia, ara no n'hi ha. Neix dins ses predes (154). A Santa Maria és molt comuna (168). L'anaven a cercar devers s'agost-setembre. Se fa pes camp (180). És una herba que se fa estesa (201). D'això en caçaven que era *un contento*. Per Can Curassa n'hi havia moltes (205). Es guardava perquè si és massa madura no té, queda herbota seca. Aquí n'hi ha. Per dins s'Arracó hi ha una vorera, i a la vorera surt la trencapedra. Aquí hi va haver un apotecari de Santa Maria que la va comercialitzar i es deia Fagolitos o Litofagos. Això ja no existeix. Els padrins sabien que en aquell camí, i a un altre que ara està asfaltat, n'hi havia (215). En té de guardada al rebost. Es cull pel maig i s'asseca. S'escampa pel terra. L'agafen penterra, però hi ha llocs que no se'n fa i hi ha llocs on se'n fa molt d'això. Aquesta és collida d'un veïnat d'aquí. Es fa una moteta estesa així penterra. N'hi ha una que s'hi assembla molt que no és lo mateix. No és igual, però es nota si ho coneixes. Si no ho coneixen ho poden confondre un poc amb aquesta altra herba (219). Era una que s'escampava (230). Primer n'hi havia, però ha fuit (231). OBSERVACIONS. Sa de dues no serveix per res (047). En regala a sa gent que els va molt bé (051). Tenia una germà que a devora ca seva se'n feia (060). Abans li'n duia sa mare, però ara ja és morta (219).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

No consta

FONT. 219. Preparat litotríptic (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONT. 046. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 051. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 060. Preparat diürètic i litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 062. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 086. Preparat antiinflamatori renal i litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 105. Preparat antiinflamatori renal (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 108. Preparat antisèptic urinari (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 142. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 183. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 219. Preparat diürètic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 219. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

***Hibiscus syriacus* L. (malvàcies)**

BCN 47686

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit caducifoli originari de l'Àsia oriental. Cultivat com a ornamental.

NOMS POPULARS

altea (del nom científic *Althaea*) (051, 177)

ALTRES USOS

Arrel

Altres informacions

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. L'arrel i la flor s'empleen, però no record perquè.

Flor

Altres informacions

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. L'arrel i la flor s'empleen, però no record perquè.

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una planta de jardineria.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se cultiva. Fa una oloreta molt bona. Ara està amb sa flor, ha acabat sa flor (051). És una planta de jardí, no és de camp (177).

***Hippocrepis balearica* Jacq. (fabàcies)**

BCN 21809

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit endèmic. Creix a les roques calcàries de les contrades mediterrànies marítimes occidentals.

NOMS POPULARS

viola de penyal [viólə də pəɲál] (080)

violeta de penyal [violətə də pəɲál] (051, 080, 101, 162)

ALTRES USOS

Planta sencera

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Hi ha una cançó que diu: "Viola, viola, viola de penyal/ per una viola, he perdut es jornal".

Ornamental: jardineria

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són molt guapes, sobretot florides.

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És fixadora de nitrogen. Enriqueix o protegeix el sòl.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se fa per ses penyes. Floreix de groc (051). És endèmica de Mallorca. Se sol fer per ses altes muntanyes, també a dins s'enclotxa de ses roques, i fa sa flor per primavera, se vesteix de flors, de flor groga, floretes petites grogues (061). N'hi ha per dins ses enclotxes de ses penyes. Ara en s'estiu fan una flor groga. Anant as puig Major, a sa part que passes per un túnel, n'hi ha (080). N'hi ha pujant al castell d'Alaró (101).

***Hordeum murinum* L. subsp. *leporinum* (Link) Arcang. (poàcies)**

BCN 103492

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit pluriregional latemediterrani. Molt comuna en vores de camins i llocs ruderals, de les contrades mediterrànies a l'estatge subalpí.

NOMS POPULARS

fletxes [flétfəs] (021, 108)

maragall [mərəɣáj] (027, 036, 069)

novios (castellà) (128)

USOS ALIMENTARIS

Fulla

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És ferratger. Es maragall, per als animals, és lo millor que jo conec a Mallorca. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Planta sencera

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A ses ovelles els agrada tant. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Inflorescència

Lúdic: jocs tradicionals

FONT. 021, 108, 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Mos tiravem fletxes quan érem petits i s'aferraven (021). Te'l posaves als calçons a baix i t'anava pujant (108). De joc, que hi ha jugat ell i els seus fills, és a *novios*. L'agafes, la tires i totes ses que queden aferrades són els *novios* que tens (128).

Planta sencera

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els llevamans són per as bous, i es maragall per a ses ovelles, es romaní per a ses abelles, i es lli per as verberols. OBSERVACIONS. Cantàvem aquesta cançó quan segàvem faves, o quan fèiem altres feines de sa pagesia.

***Hordeum vulgare* L. (poàcies)**

BCN 46843

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit. Cultivat com a cereal.

NOMS POPULARS

cebada (castellà) (101)

farina d'ordi (producte elaborat) [fə'ɾínə d'ɔrði] (037)

malta (germinat i assecat) [máltə] (049)

ordi [ɔrði] (027, 037, 045, 049, 057, 058, 062, 069, 085, 089, 097, 101, 103, 111, 113, 138, 141, 142, 152, 162, 165, 186, 197, 201, 209, 211, 215, 220)

ordi (gra) [ɔrði] (123, 187)

palla d'ordi (tija) [pájə d'ɔrði] [páə d'ɔrði] (141, 142, 224, 226)

USOS MEDICINALS

Grana

Antihelmíntic

FONT. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cucs. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Suspensió (ús intern). PREPARACIÓ. Farina d'ordi en aigua. DESTINACIÓ. Medicina veterinària. OBSERVACIONS. Es donava als porcs.

Antiinflamatori hepàtic

FONT. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al fetge (perquè s'aglà és molt agre). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Suspensió (ús intern). PREPARACIÓ. Farina d'ordi amb aigua. DESTINACIÓ. Medicina veterinària. OBSERVACIONS. Per als porcs.

Antipiròtic

FONT. 057. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per cremades. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Un tros de xulla de porc plena d'ordi, tota ben picada, plena d'ordi (s'ordi ficat dins sa xulla). Llavors ho posaven en es foc i aquella xuia degotava dins una cosa de ferro perquè tocava es foc. Llavors ho guardaven dins una capseta o lo que tenies. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Era una pomada blava.

Part aèria

Litotríptic renal

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als taps d'arenes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Ordi bullit. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Beure-se'n el suc. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho feia un home.

Tija

Antisèptic extern

FONT. 224, 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a quan les bísties se feien una ferida (224). Per si ses bísties se feien una ferida (226). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Es cremava palla d'ordi i s'hi afegia oli (224). Se crema

sa palla d'ordi i s'hi posa un poc d'oli (226). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. S'ha de fregar sa pasteta (224). Sa pasta es fregava (226). DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

Vulnerari

FONTS. 141, 184, 186, 209. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a curar sa ferida que se fan ses bísties en es travador, allà on s'abraça, que sa corda des travador l'ha cremat. Fa més via a curar-se, un parell de vegades, i abans li fèiem un poc net amb aigua clara, i llavors eixugat, i després sa pomada, fora tapar (184). Per a una nafra, que se fregava sa collera i perdia es pèl (141). Per a fer créixer el pèl als animals a les ferides i aquestes no se coneguessin (186). Palla d'ordi fregada perquè no sortís pèl blanc a una ferida (209). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern) (141, 186). Pomada (ús extern) (184). Cataplasma (ús extern) (209). PREPARACIÓ. Cremaven palla d'ordi i feien una pasta amb oli d'oliva i sofre (141). Fer una pomada de sa palla d'ordi cremada (sa cendra) i saïm (184). Agafaven palla llarga d'ordi i la cremaven, que no fes molta de cendra, com sa palla que se crema i té sa mateixa llargària i queda negra, i la mesclaven amb un poc d'oli i un poc de flor de sofre i en feien una pasteta (186). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Untaven la pasteta un parell de vegades (186). DESTINACIÓ. Medicina veterinària (141, 184, 186). Medicina humana (209). OBSERVACIONS. Li tornava a sortir es pèl (141).

USOS ALIMENTARIS

Grana

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 138, 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En donàvem als porcs (138). Per a donar a ses ovelles (201). DESTINACIÓ. Alimentació animal (138, 201).

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTS. 045, 085, 089, 111, 123, 162, 220. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'han de menjar ses gallines per a fer bons els ous (045). Per a menjar (085, 220). En donaven als porcs (089). En donàvem als porcs per a menjar. En donàvem a les vaques per a menjar (111). Ordi torrat per a fer café (123). Per a menjar i fer cervesa (162). DESTINACIÓ. Alimentació animal (045, 089, 111). Alimentació humana (123, 162, 220).

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONTS. 049, 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n fa sa cervesa (101). Per a fer cervesa (049). OBSERVACIONS. Els mallorquins diuen que fan sa cervesa de civada, perquè tradueixen malament des castellà: *cebada* és ordi en castellà (101). Amb arròs, malta i *lúpulo* o herba de sa cervesa (049). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Inflorescència

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 211. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer herbes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Planta sencera

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 103. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En sembràven per a menjar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Trituració del gra

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer pa. OBSERVACIONS. Si n'hi havia. Hi va haver una temporada que se va menjar de tot... se feia pa de ciurons, d'ordi molt, si en tenien, de maïs... *Hasta* se varen arribar a fer-ne de farina de castanyes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fruit

Lúdic: jocs tradicionals

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Joc, que ell hi ha jugat i els seus fills també els hi ha mostrat però ja han passat més. Agafes ses flextes i les tires.

Grana

Altres informacions

FONTS. 069, 187. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. L'arraconàvem aquí dalt a sa cambra alta, a sa sala, i a damunt sa cambra alta hi havia granissos fets a mitjans, aquí es blat, aquí s'ordi, aquí ses faves i aquí sa civada, i tot ho reconàvem aquí dalt en venir es temps de batre (069). El gra picava quan s'havia encalentit (batut). Quan l'havien entrat, quan tenies els sacs apilats, ja havia reposat. A ca nostra hi havia un graner per les faves, un per l'ordi, un per la civada, un pel blat.. (187).

Part aèria

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer *abonos* i purins. OBSERVACIONS. S'ha d'entrecavar abans d'espigar.

Planta viva *in situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 111. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Cada any femaven un sementer, i s'any de davant hi feien lleguminoses (faves, ciurons i xitxeros). Perquè es llegum agafa molt de nitrogen per ses rels. I llavors s'any de davant hi sembraven blat, ordi... o blat a restobla si era terra bona. Dos anys de blat i un llavors d'ordi, i llavors civada, i llavors tornaven a enllaçar amb el goret.

Tija

Cosmètic

FONTS. 142, 209. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer créixer es pèl a ses bísties (142). Per a les bísties: palla d'ordi fregada perquè no sortís pèl blanc a una ferida (209).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. La sembràvem (027). En sembrava (085). L'ordi era un dels cultius que més sembraven a Petra (062). Aquí com que és terra prima normalment lo que se feia més era faves, i pèsols, i ordi i això (097). En sembràvem per a menjar (103). Es gra d'ordi són unes estrelles (113). Forma part des cicle de sembra des sementer: el primer any, faves, s'any de davant, blat, i es cap de tres, ordi o civada, i després tornaven a començar (142). Llavors hi havia molts d'animals i hi havia farina d'ordi (152). Hi havia molt d'ordi (165). En sembràvem i en guardàvem en es graner (187). Era un dels cultius de per terra que hi havia més (215). De Puigpunyent fins a Conques tot el que és pinar, abans se sembrava, se sembrava blat, ordi, lleties, de tot, i ara és tot una muntanya, tot és una garriga (220). OBSERVACIONS. Ho anaven alternant amb faves i blat (215).

***Howea forsteriana* Becc. (arecàcies)**

EC-013

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit originari d' Austràlia. Cultivada com a ornamental.

NOMS POPULARS

quènsia [kénsiə] (058)

ALTRES USOS

Planta viva ex situ

Ornamental: jardineria

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a tenir de rameller.

***Hoya carnosa* R.Br. (arecàcies)**

BCN 104268

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit originari de l'Àsia de l'est i Austràlia. És enfiladissa i cultivada com a ornamental.

NOMS POPULARS

cerera [sə'ɛrə] (026, 058)

ALTRES USOS

Flor

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a apagar el llum de l'espelma.

Planta viva ex situ

Ornamental: jardineria

FONTS. 026, 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a tenir sembrada al corral (026). Ma mare ja en tenia i n'Apol·lònia també en tenia. Fa una flor molt guapa per a ramell (058).

***Humulus lupulus* L. (cannabàcies)**

BCN 29988

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit. Comú als boscs de ribera i bardisses humides a Catalunya i al País Valencià, però a Balears si hi és sol ser cultivada o naturalitzada.

NOMS POPULARS

herba de sa cervesa [érβə də sə sərvézə] (049)

lúpulo (castellà) (049)

USOS ALIMENTARIS

No consta

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer cervesa. OBSERVACIONS. És lo que cria addicció i que li dóna es gust amarg. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

***Hyacinthus* sp. (liliàcies)**

NOMS POPULARS

jacint [ʒəsínt] (058)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. No surt a sa terra on creix sa cabeça [del *Colchicum*] (058).

***Hydrangea macrophylla* (Thunb.) Ser. (hidrangeàcies)**

EC-014

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit originari del Japó. Cultivada als jardins com a ornamental.

NOMS POPULARS

hortència [orténsi] (151)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Ara està podada perquè la poden es dia de Sant Rafel vell, és a dir, Sant Rafel així com era abans, no sap si és 24 o 26 d'octubre (151). OBSERVACIONS. Va posar un parell d'ulls a dins una botella amb aigua per veure si li treien rels, els hi va posar dia 20 i... com que no va estar segura, no sabia si era 26 o 28, els hi va posar dia 27 (151).

***Hydrangea* sp. pl. (hidrangeàcies)**

NOMS POPULARS

hortència [orténsi] (058, 061, 162)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTS. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se sembra perquè ses flors atreguin insectes. A les Açores se sembren per a fer tanques.

Ornamental: jardineria

FONT. 058,061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a ramell (058). Per a tenir al jardí (061).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Varien el color segons el pH del sòl (162). Tot l'hivern estan sense fulles (061).

***Hyoscyamus albus* L. (solanàcies)**

BCN 31277

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit (teròfit) mediterrani. Creix en llocs ruderals secs i assolellats, sobretot murs.

NOMS POPULARS

capsatera [kətsətérə] (099, 138, 145)

capseta [kətsétə] (019, 099)

herba de capseta [érβə də kətsétə] (124, 143, 165, 190, 196, 233)

herba queixalera [érβə kəʃəlérə] (019)

USOS MEDICINALS

Flor

Analgèsic

FONT. 190. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de queixal, es cuc des queixal sortia. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció i pres en bavarades. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Analgèsic

FONTS. 019, 190, 124, 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Calmen el mal (019). Per al mal de queixal o d'orella (124). Per al mal de queixal (138). Per al mal de queixal, es cuc des queixal sortia (190). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern) (019). Gotes (ús intern) (124). Gargarisme (ús extern) (138). Aerosol (ús intern) (190). PREPARACIÓ. Macerat en oli. Les fulles encalentides sense bullir (019). Passar les fulles per la paella, amb una mica d'oli (124). Decocció (138). Decocció i pres en bavarades (190). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Unes gotes a l'oida o al queixal (124). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Aquesta és més fluixa que la que hi ha a la península (124).

Antiasmàtic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a l'asma. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cigarreta (ús intern). PREPARACIÓ. Se piquen. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. A dosis mínimes. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiodontàlgic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de queixal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cigarreta (ús intern). PREPARACIÓ. Se piquen i se fumen. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. A dosis mínimes. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Grana

Analgèsic

FONT. 145. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de queixal, per a queixals corcats. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. En bavarades, i xupar. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiodontàlgic

FONT. 099. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de queixal, per a fer sortir es corc. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. Poses un lloc pla, com ara una llauna, i poses *aigo* que bulli en es foc. Quan *s'aigo* bull aqueixa llavor que has de tirar a dins es foc, la tires damunt es caliu i tot d'una fa molt de fum, i un plat d'aquests fondos, d'aquests sopers antics, el trabuques així damunt es caliu i tot es baf *s'aferra* as plat, i quan ja pes costats no surt fum, gires es plat i agafes una tovallola o qualque cosa perquè es

plat crema de davall, per aguantar es plat, i una altra te poses *s'aigo* que bull dins aquest plat, i llavors amb una manta o lo que sigui te tapes es cap ben tapat, que es baf no fugi. Llavors xupes es gas allà on te sents es queixal buit i tots els corcs cauen, i ja no tens pus mai més mal de queixal. Els corcs són més petits que una puceta i es caparrí negra, te roeguen es nirvi i tens aquests *desespero*. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Dues bavarades. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ell va estar vuit dies nit i dia sense poder dormir des dolor que tenia, es seu consol era un tassó de cafè d'*aigo* fresca per a glopejar. L'hi va explicar na Francinaina, sa madona d'una possessió on ell i son pare anaven a collir metles. Abans de provar la capsatera, en Joan havia glopejat pixats i casalla blanca, que li pelava sa cara. Quan ho va provar ell va treure 28 corquets. Els va comptar en diagonal i suren floten damunt *s'aigo*.

No consta

Antiodontàlgic

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Pes mal de queixal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Sa mare la utilitzava.

Desconegut per l'informant

FONT. 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És medicinal, perquè s'apotecari de Consell en venia a cercar a ca ma mare. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONT. 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És medicinal, però no sé perquè. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antiodontàlgic

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Pes mal de queixal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. Ho devien bullir, i era com si prenguessin *s'eucalito*. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No se'n recorda. De sentir-ho a dir, *antes* anaven poc as dentista; quan no tenien barram, no tenien barram.

ALTRES USOS

Fulla

Planta fumable

FONT. 190. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fumar quan es tabac anava tan escàs en aquell temps.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'apotecari de Consell la venia a cercar a ma mare.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

No consta

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Molt tòxica, millor si t'ho diu un metge o un apotecari. GRAU DE TOXICITAT. Molt elevat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna i externa. TOXICITAT LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

Planta sencera

FONT. 099. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Aquesta herba és sa més venenosa que hi ha damunt sa terra. No es pot beure. GRAU DE TOXICITAT. Elevat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Comuna als camins, parets.. (019). Està florida. En cull la llavor. Aquest any n'hi ha unes que no les ha arreballades per poder-les guardar per si un cas s'estrevé que qualcú

li'n demani (099). Se feia per ses parets. Feia com una flor, quan era seca, pareixia com una capseta llarguera (165). Té una molt fulla blava i sa flor groga. Per aquí a s'Avall n'hi ha (177). Se recull as es maig. Aquí n'hi ha aferrat a sa paret veïnat de can Bernat Cop, si no s'ha morta n'hi ha d'haver una o dues aferrades dins sa paret, i fa una floreta groga (190). OBSERVACIONS. A la bajoca és on hi fa la llavor (099).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

No consta

FONT. 143. Preparat antihelmíntic (vegeu el catàleg de barreges)

***Hypericum balearicum* L. (gutíferes)**

BCN 95574

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit perenne endèmic de la mediterrània occidental. Comuna en matollars calcaris de les contrades mediterrànies marítimes.

NOMS POPULARS

estepa joana [əstəpə zuánə] (019, 020, 060, 061, 062, 101)

USOS MEDICINALS

Part aèria

Antireumàtic

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as reuma. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipoglucemiant

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar es sucre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Summitat florífera

Antidepressiu

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'ansietat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Part aèria

Repel·lents

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a protegir els braços i les cames dels insectes es fabriquen uns manegots i un joc de polaines amb estepa joana. Era un conegut remei repel·lent d'insectes, d'ús general entre la pagesia d'antany.

Planta sencera

Altres informacions

FONTS. 061, 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Li diuen estepa joana, però no és una estepa, no està dins sa família de ses estepes, però s'hi assembla (061). S'assembla a s'herba de Sant Joan, i serveix per lo mateix, però d'aquesta necessiten més quantitat (101).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Freqüent a les muntanyes de Mallorca, n'hi havia molta a l'Ermita de Betlem, prop de la font de Na Bernadeta, però molta gent hi creia molt i ara ja no n'hi ha tanta (019). Fa

una fulleta redona, blanca sa flor. S'estepa sa prima fa una flor groga, una que té sa fulleta molt prima, i aqueixa la té redona, ben redona. Pot mostrar on n'hi ha perquè sap on anaven a cercar-ne amb sa padrina. N'hi ha pes camí anant a sa Torre, per dins es camí (062).

***Hypericum perforatum* L. (gutíferes)**

BCN 29874

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit pluriregional. Molt comú en fenassars, prats, etc. de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

flor de Sant Joan [fl̥ də sən zuán] [fl̥ də san zuán] (169)

herba de Sant Joan [érβə də sən zuán] [érβə də san zuán] (046, 050, 051, 058, 061, 062, 079, 101, 108, 113, 138, 143, 149, 162, 168, 177, 187, 189, 233)

hipèric [ip̥érik] (059)

hipérico (castellà) (046, 108)

hipèricum (del nom científic) (051)

tresflorines [trəsflorínəs] (079)

USOS MEDICINALS

Flor

Antieczematós

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als èczemes, en les pells delicades. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Macerat en oli (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiequimòtic

FONT. 059. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cops. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Macerat amb oli. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antipiròtic

FONTS. 059, 079, 138, 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a ses cremades (059, 169). Pes cremat (079, 138). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Macerat en oli (059). Agafam ses flors per Sant Joan, tallam ses floretes, les posam amb oli d'oliva i 40 dies a sol i serena. En molt poc temps torna vermell, després el colam i el guardam (079). En oli d'oliva, durant 20 dies a sol i serena. Després es colen les flors i es guarda en un pot hermètic. S'ha de guardar a s'ombra (138). Macerat en oli. S'hi posa el dia de Sant Joan (169). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Encara el feim i l'empleam (079). Si després te poses as sol te pot cremar (138). Li diu la infermera, que és de Bunyola (169).

Antisèptic bucal

FONT. 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses bòfigues de sa boca. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. És la preparació de l'oli de Sant Joan. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic extern

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a un tall, no hi ha microbis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Agafam ses flors per Sant

Joan, tallam ses floretes, les posam amb oli d'oliva i 40 dies a sol i serena. En molt poc temps torna vermell, després el colam i el guardam. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a treure espines

FONT. 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si te pica una espina. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Es prepara amb l'oli de Sant Joan. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONTS. 079, 149, 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per una ferida, molt aviat posa una crostereta prima, i no fa aquella crosta gruixada, i no pren malament (079). Per una ferida (149). Per a ses ferides (233). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Agafam ses flors per Sant Joan, tallam ses floretes, les posam amb oli d'oliva i 40 dies a sol i serena. En molt poc temps torna vermell, després el colam i el guardam (079). Amb oli (149). Amb oli d'oliva (233). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho vaig aprendre de sa padrina de Randa (079). Se feia es dia de Sant Joan. Ma mare ja ho feia (149). Si no se cull en lluna vella, si és lluna nova, no tornarà vermell (233).

Inflorescència

Antidepressiu

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa depressió. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Càpsula (ús intern). PREPARACIÓ. Pols simple. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho pica amb l'"un, dos, tres" i omple *cebos*.

Antisèptic extern

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als talls i ferides. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Omples una botella i fa aquell suc com es romaní. Com que només hi poses ses floretes, ja no has de pitjar. Se deixa dins sa botella i fa un poquet de suc a baix i llavors colat a dins una botelleta petita o un potet que se pugui tancar. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No se'n fa gaire, només un ditet a baix de sa botella, però en tenen per tot l'any perquè no es fan talls cada dia.

Vulnerari

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als talls i ferides. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Omples una botella i fa aquell suc com es romaní. Com que només hi poses ses floretes, ja no has de pitjar. Se deixa dins sa botella i fa un poquet de suc a baix i llavors colat a dins una botelleta petita o un potet que se pugui tancar. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No se'n fa gaire, només un ditet a baix de sa botella, però en tenen per tot l'any perquè no es fan talls cada dia.

No consta

Antiàlgic ciàtic

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa ciàtica. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antidepressiu

FONTS. 051, 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És bona per a sa depressió (051). Ha estat sempre molt empleada en herboristeries per a combatre depressions (177). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (051). No consta (177). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. *Antes s'utilitzava molt, però ara hi ha antidepressius en pastilles i xarops i ho va tirar tot abaix (177).*

Antieczematós

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. N'hi ha que fan uns olis que són bons per a sa pell, per si tenen un èczema o coses d'aquestes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiherpètic

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als herpes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONT. 113. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bona per a medicina. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Li ho varen dir dos ciutadans.

Per a la distensió muscular

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan has fet una excursió que tens ses cames cansades i els peus. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Juntament amb romaní, se posa dins un litre d'oli verjo dins una botella durant 40 dies. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antieczematós

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'escaldat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Amb oli. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antipiròtic

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a curar ses cremadures. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Amb oli. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antireumàtic

FONT. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as reuma. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria florida

Antidepressiu

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa gent que té mal en es cap. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiequimòtic

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Te fas un massatge si te fas un cop. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Juntament amb romaní, se posa dins un litre d'oli verjo dins una botella durant 40 dies. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori/Antiàlgic muscular

FONT. 187. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer fregues. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Quaranta dies a sol i serena en oli d'oliva, i després se cola. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. El fan a Alemanya.

Cardiotònic

FONT. 050. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses palpitations. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. PREPARACIÓ. En oli. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Flor

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses flors se mengen. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

No consta

Cosmètic

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n fan olis de Sant Joan.

Part aèria

Altres informacions

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ara compr aquest oli a sa farmàcia, posa es nom en anglès.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 058, 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'ha donada a 22 cases (058). N'anava a cercar per a don Bernat (101).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se n'ha parlat molt darrerament d'aquesta planta (051). té a Son Orlandis. Neix en llocs que no s'han de llaurar (058). S'agafa qualsevol dia que estigui a punt, que jo veig que està bé. Això d'agafar-la es dia de Sant Joan és una tradició. Li diuen de Sant Joan perquè sol estar florida per Sant Joan (061). Ho agafam pes dia de Sant Joan (108). L'has de collir es dia de Sant Joan. Li agrada més es romaní que l'herba de Sant Joan. Se mor cada any però torna treure d'abaix i torna a créixer i torna florir (062). Per Sant Joan està en flor (079). Floreix per Sant Joan. Ses fulles quan són petites s'estenen per enterra (101). S'ha de segar es mes de maig (113). Assecam i guardam llavors per a sembrar-ne (162). N'hi ha per tota *s'isla*. És grogueta. Sol viure a zones determinades, a redols (177). Treu pes maig, i no vol que la reguin (233). En

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Flor

FONT. 061. Preparat antiequimòtic i per a la distensió muscular (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 233. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

***Hyssopus officinalis* L. (lamiàcies)**

BCN 29709

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit pluriregional. Creix en pastures camefítiques calcàries (sovint silíciques) de les muntanyes mediterrànies i l'estatge montà submediterrani. A Mallorca, cultivada i rarament subespontània.

NOMS POPULARS

hisop [izóp] (051)

ALTRES USOS

No consta

Pràctiques religioses

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Li pareix que s'hisop era lo que esquitxaven amb *aigo* beneïda antigament.

***Ilex aquifolium* L. (aquifoliàcies)**

BCN 29876

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perennifoli lateuropeu. Creix en boscs i landes de l'estatge montà (i de les contrades mediterrànies plujoses). A Mallorca, a altures altes.

ALTRES USOS

Part aèria

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per Nadal en venen branques de sa varietat de sa península, dels Pirineus i altres indrets de muntanya.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Està en perill d'extinció aquesta varietat de Mallorca, que és diferent a sa de sa península (061). OBSERVACIONS. Tenen un conveni amb sa Conselleria de Medi Ambient per a repoblar plantes des Puig Major, i aquesta és una de ses que agafen (061).

***Illicium verum* Hook.f. (illiciàcies)**

BCN 47282

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit d'origen xinès, el fruit del qual és l'anís estrellat (espècia habitualment adquirida al comerç).

NOMS POPULARS

anís estrellat (fruit) [əníz əstrəˈlát] (005, 030, 076, 151, 169, 208)

estrella d'anís (fruit) [əstrəˈláð dənís] (046, 143, 216)

USOS MEDICINALS

Fruit

Anticatarral

FONT. 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als constipats. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció, amb camamil·la. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Abans el compraven a granel, i ara ve en bossetes.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 030. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as mal de ventre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu

FONTS. 005, 046, 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al mal de panxa, sobretot dels al·lots (005). Digestiva (046). Digestiu (208). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (005, 046). No consta (208). PREPARACIÓ. Infusió (005). Se mescla amb carxofera, rel de regalís i fonoll (046). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Els vespres (208). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Diürètica. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Se mescla amb carxofera, rel de regalís i fonoll. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Salutífer

FONT. 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan no estic bé, que tenc això o allò. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Se mescla amb herba lluisa i til·lo. S'hi solen posar dues o tres estrelles d'anís. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una tasetta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Com a tranquil·litzant. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Els vespres. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una infusió per a després de dinar, estiguis bé o no. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Compraven anís estrellat. És sa flor amb ses llavors dedins (151).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fruit

FONT. 046. Preparat digestiu (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 046. Preparat digestiu i diürètic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 046. Preparat diürètic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 076, 078. Preparat digestiu (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 216. Preparat salutífer (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 216. Preparat salutífer (vegeu el catàleg de barreges)

Inula viscosa (L.) Ait. (asteràcies)

BCN 103494

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit semicaducifoli mediterrani. Molt comuna en camps abandonats, vores de camins, arenys de rius, terres remogudes, etc. de les contrades mediterrànies (i l'estatge montà submediterrani).

NOMS POPULARS

herba de puces [érβə də púsəs] (150)

olivarda [olivárðə] [ulivárðə] (019, 034, 035, 062, 087, 088, 091, 123, 142, 143, 147, 148, 149, 150, 162, 166, 227)

USOS MEDICINALS

Part aèria

Antiequimòtic

FONTS. 034, 035. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als cops (034, 035). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús extern) (034). Foment (ús extern) (035). PREPARACIÓ. Bullida i untada (035). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori

FONTS. 147, 148. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a les inflamacions (147). Desinfla molt, per si te romps una cama (148). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern) (147). Bany (ús extern) (148). PREPARACIÓ. Amb oli, romaní i esperit (147). Decocció (148). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. N'has de fer una bona olla (148). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Guarda aquest suc tot l'any (147).

Cicatritzant

FONT. 166. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a una ferida, clou tot d'una i és molt bona. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a la infestació per puces

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses puces. Ara un ca té puces, allà on jeu, i li poses brotets d'olivarda estès pen terra i un poc d'olivarda pes ca i amb un dia o dos no n'hi ha cap, se moren, s'aferren. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

Per a les picades

FONT. 147. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les picades. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Amb oli, esperit i romaní. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Guarda aquest suc tot l'any.

Suc de la fulla

Per a les picades

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a una picada de grumer. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Piques la planta i te poses el suc. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Flor

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. No vos enamoreu amor/ d'una fadrina vellarda/ que és com la flor d'olivarda/ guapa i dolenta olor.

Fulla

Ús cinegètic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer el puu de pobre. Se piquen les fulles de candeler i olivarda per a pescar carpes, truites i llises en aigua dolça, en torrents i safareigs.

No consta

Altres informacions

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Forma part de sa recepta des mal bocí.

Part aèria

Repel·lents

FONTS. 034, 087, 091, 123, 142, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a esmorcar (034). Per a fer es coniller net, perquè no hi anàs cap *bitxo* (087). Allà on hi ha cans i moixos, la poses i per s'olor no hi va cap puça ni cap *bitxo* (091). Posàvem uns manats d'olivarda i ses mosques s'hi aferraven (123). Per ses mosques, en feien rams i ses mosques s'hi anaven a colgar (142). En

posaven a ses solls, perquè s'hi aferrassen ses mosques, i després es vespre hi anàvem amb un sac i les agafàvem (227). OBSERVACIONS. Amb ruda, oli, ceba marina i prebes covents (034). Si l'has tocada, fa un most i quedava aferrat (091).

Ús cinegètic

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els caçadors se'n fregaven les mans, i amb elles la roba per tal de dissimular l'olor personal i no alertar les preses.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer bavarades i coques.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 150. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Li dèiem herba de puces perquè s'hi aferraven ses puces.

Repel·lents

FONT. 150. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'hi aferraven ses puces.

Planta viva *in situ*

Altres informacions

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És indicador de terra fèrtil.

Tija

Artesanal: elaboració d'escombres

FONT. 035. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Primer en feien ses graneres des forn.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. La trobes per tots els terrenos mal conrats. Les agafam dins sa garriga, per als alzinars. Aquí devora l'Agulla se'n fa (034). A sa Mandrava n'hi ha moltes, d'olivardes (088). Si un camp està tot abandonat, tot són olivardes (091).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 019. Puu de pobre (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONT. 147. Preparat antiinflamatori i per a les picades (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 034. Preparat repel·lent d'insectes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 149. Preparat antiulcerós (per a úlceres varicoses) (vegeu el catàleg de barreges)

***Ipomoea batatas* Poir. (convulvàcies)**

BCN 50213

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit neotropical. Cultivada a les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

moniaterra [monejətérə] (178)

moniato [moníato] (026, 201, 205, 227) [monájs] (039) [monéj] (144) [monəjato] (020) [moniáxo] (069)

moniato (tubercle) [moníato] (056, 177, 197, 213) [monəjato] (115) [monəjət] (037)

USOS MEDICINALS

Tubercle

Antivaricós

FONT. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les varices, per a circular la sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emulsió (ús intern). PREPARACIÓ. Amb una cullerada de saïm dolç, una ceba bullida i un moneiet bullit. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Tubercle

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONTS. 026, 069, 144, 201, 205. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n fa es *rumbo* per als robiols (026). En menjàvem molts de bullits (069). Per a menjar amb arrop de figa (144). Si hi havia qualche moneiato que mos agradàs, el menjàvem. En bullíem per als porcs (205). Menjar per als porcs. Els moniatos bullits dins sa caldera (quan preparaven el menjar dels porcs), amb sa dolçor que agafaven de ses figues seques, no has menjat res més bo (201). OBSERVACIONS. Amb figues seques i patató. Ho passaven per una màquina i ho mesclaven amb farina. Eren moniatos blancs, els vermells no fa molts d'anys que se veuen (201). DESTINACIÓ. Alimentació humana (026, 069, 144, 201, 205). Alimentació animal (201).

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONT. 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa mare feia bunyols de moniato. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONTS. 056, 197, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar (056, 197). Se menjaven molt antigament (227). DESTINACIÓ. Alimentació humana (056, 197, 227).

ALTRES USOS

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTS. 039. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se sembren de lluna vella, però diuen que "es dividres no m'hi arrisc" perquè no té lluna. Per a sembrar els monais, s'ha de sembrar amb es tallat de baix en forma de ganxo, farà uns monais redons com una baldufa (això ja és dit des meu patrí). Se sembren en sa lluna vella des maig fins a Sant Jaume. OBSERVACIONS. En s'agost no importa miris sa lluna (039). Majoritàriament aquí en tenim de blancs, es vermell no té tant d'èxit.

Planta viva *ex situ*

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 026. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En s'estiu sempre tenc un moniato d'adorn.

Tubercle

Altres informacions

FONT. 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar als baverons i atraure el puu.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. *Antes* deien: "Es nostro pa de cada dia? Es nostro moniajo!". Perquè saps que en menjàvem de moniajos bullits!.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. A s'hort sembraven verdura i la venien a Felanitx: mongetes, prebers, auberginieres, tomàtiques, patates, moneiatos, molons, enciam, i tot lo que se pugui fer a s'hort (115). Té moneieteres en es corral allà on viuen (178). Quan treien els moniatos per conservar-los, perquè no s'arruassen, els posaven dins una alfàbia i hi tallaven fulles de baladre (197). OBSERVACIONS. Se sembren a brot, fent ganxo (178).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Tubercle

FONT. 037. Preparat antivaricós (vegeu el catàleg de barreges)

***Jacaranda* sp. (bignoniàcies)**

NOMS POPULARS

xicaranda [ʃicərándə] (144)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer guapo.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És un arbre que primer treu una flor blava (144).

***Jasminum* sp. pl. (oleàcies)**

NOMS POPULARS

geramí [ʒərəmí] (128)

gessamí [ʒəsəmí] (061)

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan se vesteix de flors fa aquell perfum tan finolis, és molt guapo.

Ornamental: jardineria

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'hi havia a totes ses cases, feien molta olor i en sa nit era molt agradable anar-hi a prendre la fresca.

***Juglans regia* L. (juglandàcies)**

BCN 29877

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli introduït del mediterrani oriental. Sovint cultivat i de vegades naturalitzat en boscs humits de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

anoguer [ənoɣé] (040) [ənojé] (036, 046)

anou (fruit) [ənɔw] (056, 079, 115, 143, 158, 198, 219)

nogalina [noɣəlínə] (producte) (208)

noguer [noʎé] [nojé] [nuyé] (003, 020, 021, 026, 027, 039, 046, 049, 051, 056, 061, 123, 128, 138, 141, 142, 144, 149, 150, 168, 197, 208)

nou (fruit) [nɔ́w] (011, 051, 062, 076, 115, 138, 148, 162)

nou verda (fruit immadur) [nɔ́w vérðə] (050)

USOS MEDICINALS

Epicarpi

Hipoglucemiant

FONT. 011. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Pes sucre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fruit

Antihemorroidal

FONT. 158. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses morenes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció amb els anous verds. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. M'ho va dir na Paca des diari, però ja és morta.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per ses inflamacions de es ventre és molt bona. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic ocular

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a la conjuntivitis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). PREPARACIÓ. Se fa vi d'anou. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Orexigen

FONT. 115. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer vi de nou, que va molt bé per una persona que té poca gana. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Vi medicinal (ús intern). PREPARACIÓ. Amb anous verds, els poses amb esperit, i n'hi has de posar o cinc o set o nou. Llavor hi posen un parell de grans de cafè, i han de ser o cinc o set o nou, ha de ser imparell. Amb alcohol de 96 de sa farmàcia. Durant un mes, diuen 40 dies, però ella no mira prim, ben tancat perquè si no s'esperit s'evapora. Després bulls dos litres d'*aigo*, un quilo de sucre i quan ja ha refredat, coles lo de sa nou. I quan s'*aigo* ja és un poquet teba, que ja no bull, li ho tires. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a trastorns de la pell o teixit cel·lular subcutani

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a malalties de sa pell. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tònic

FONTS. 079, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Reconstituent (079). Per a recobrar la gana (219). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Vi medicinal (ús intern). PREPARACIÓ. Se fa vi d'anous (079). Sa mare els hi feia un *mejunge* amb dos litres de vi dolç, anous verdes picades, un canonet de canyella, grans de cafè i més coses que ja no recorda (219). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Abans de dinar una copeta (219). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Sa consogra en té sa recepta (079).

Fulla

Antialopèic

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. T'ho passes pel cap i diuen que els cabells no cauen. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antieczematós

FONTS. 026, 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a ses *expursions* (026). Per a rentar-se a baix, per un èczema (197). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús intern) (026). Bany (ús extern) (197). PREPARACIÓ. S'omple la banyera d'aigua calenta i de fulles de noguer (026). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiherpètic

FONT. 040. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va molt bé per als herpes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihipertensiu

FONTS. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a baixar sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antipruriginós

FONTS. 020, 026, 039, 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a ses *expursions* (020). Per a s'expursió. Jo en vaig prendre quan estava embarassada i me varen sortir com unes faves vermelles (026). Per a sa picor (039). Per a rentar-se a baix, per les picors (197). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern) (020, 026, 197). No consta (039). PREPARACIÓ. Decocció (020, 026). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Afegir la bullidura a la banyera, cada dos dies més o manco (026). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic extern

FONTS. 003, 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a rentar ses ferides (003). Per a rentar ses buranyes (144). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús extern) (003). Bany (ús extern) (144). PREPARACIÓ. Decocció (144). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic vaginal

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a rentar els baixos de ses dones. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Demulcent

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va bé per a les pells. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Se mescla amb plantatge. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipoglucemiant

FONT. 011. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as sucre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONTS. 027, 056. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. L'empleaven per una infecció a sa bufeta, se donaven lavatives, no se bevia. S'infusió fa un suc negre i me pareix que l'empleaven per infeccions de matriz o no sé què, me sona algo i ara no puc dir perquè s'empleava (027). No me'n record perquè les bullien (056). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (027). Decocció (ús extern) (056). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a les reaccions al·lèrgiques

FONT. 040. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt bo per a ses al·lèrgies. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Grana

Restauratiu

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Té molta calç i potassi. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Epicarpi

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fruit

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 062, 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer herbes per beure: romaní, un poc de fonoll, ruda un temps, ara no perquè té es gust molt fort; una figa seca, un parell de cireres, un poc de nou, nous verdes, flor i fulla de llimonera. Llavors amb anís i cassalla. Són dolcetes i bones (062). Fèiem suc d'anou (143). OBSERVACIONS. Se fa en es maig (062). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 054, 115, 148, 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una planta per a fer anís d'herbes (anís sec o dolç). Se posa sa nou verda (050). Per a fer vi de nou. Amb anous verdes, les poses amb esperit, i n'hi has de posar o cinc o set o nou. Llavor hi posen un parell de grans de cafè, i han de ser o cinc o set o nou, ha de ser imparell. Amb alcohol de 96 de sa farmàcia. Durant un mes, diuen 40 dies, però ella no mira prim, ben tancat perquè si no s'esperit s'evapora. Després bulls dos litres d'*aigo*, un quilo de sucre i quan ja ha refredat, coles lo de sa nou. I quan s'*aigo* ja és un poquet teba, que ja no bull, li ho tires (115). Per a posar a les herbes de licor, havien de ser verds (148). Nou verda, per a posar a ses herbes (162). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Endocarpi

Artisanal: elaboració d'instruments musicals

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Feien instruments de nou, amb elàstics tensats.

Epicarpi

Tintorial

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. De sa closca de sa pell de sa nou l'assequen i en fan sa noguelina per tenyir fusta, això que tenyeixen de marró se xapa i tot això. Sequen les nous ben secades, les fan pols i les venen per tenyir. OBSERVACIONS. Les clovelles de sa nou taquen, si les agafen verdes taquen.

Fruit

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 198. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. No guardis anous un any per a s'altre, que te podriran fins i tot sa llenya.

Tintorial

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a donar *tintes* a ses fustes. OBSERVACIONS. Se donava color amb uns polvos que se deia nogalina.

Fulla

Altres informacions

FONT. 056. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fan molt bona olor.

Cosmètic

FONTS. 027, 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer tornar negres els cabells (027). Fulles de noguer bullides perquè te brillin els cabells (149).

Tintorial

FONT. 150. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fulles de noguer bullides per a tenyir de negre.

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTS. 021, 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. No deixen créixer altres plantes devora (021). Herbicida (162).

Tija

Fuster: elaboració de mobles

FONTS. 036, 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer xapa de mobles (036). Per a fer taules (123).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. A la font del Noguer de Cúber anaven a buscar sa camamil·la (128). A can Ribes tenien noguers (197).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Epicarpi

FONTS. 138, 139. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

Fruit

FONTS. 076, 078. Preparat digestiu (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONTS. 219. Preparat tònic (vegeu el catàleg de barreges)

Fulla

FONT. 046. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 138. Preparat antihipertensiu (vegeu el catàleg de barreges)

FONTS. 049. Preparat antihemorroidal (vegeu el catàleg de barreges)

FONTS. 141. Preparat antihemorroidal (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 208. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

***Juniperus communis* L. (cupressàcies)**

BCN 29878

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit perennifoli. No creix a Mallorca.

NOMS POPULARS

ginebró [ʒinəβró] (149)

ginebró de jardí [ʒinəβró də ʒərðí] (061)

USOS ALIMENTARIS

No consta

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan ginebra. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'assembla al romaní.

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONTS. 061, 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La sembren als jardins (061). En tenc al jardí (149).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Aquesta no és d'aquí (061). OBSERVACIONS. La tenim al jardí botànic de Lluc per a mostrar les diferències amb els altres ginebrons (061).

***Juniperus oxycedrus* L. subsp. *oxycedrus* (cupressàcies)**

BCN 29879

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perennifoli. Comuna en garrigues i boscs clars de les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

ginebró [ʒinəβrɔ] (049, 050, 051, 058, 060, 071, 101, 136, 138, 141, 143, 151, 160, 166, 168, 197, 211, 214)

USOS MEDICINALS

Fruit

Antieritematós

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa morfea, una al·lèrgia que tenen ses bísties i ses persones en es gra novell. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Amb oli. DESTINACIÓ. Medicina humana i veterinària. OBSERVACIONS. Ho calma però no ho cura.

Antiinflamatori/Antiàlgic muscular

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer massatges. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. En oli d'oliva verjo, amb romaní. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. S'ha de tenir 40 dies a sol i serena.

Digestiu

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És digestiva. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tintura hidroalcohòlica (ús intern). PREPARACIÓ. En fan sa ginebra. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Antiinflamatori renal

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Bo per als ronyons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a orinar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Desconegut per l'informant

FONT. 160. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Era medicinal però no sap perquè. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. El bollien. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antiinflamatori gàstric

FONT. 136. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de ventre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria jove

Antidiarreic

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa diarrea. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent

FONT. 071, 168, 211. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes (071). En fan sa ginebra (168). Per a fer herbes (211). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 050. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. També se posa a ses herbes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Grana

Condiment

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. L'emplea per fer es xucrut, menjar de Déus dels alemanys, ja que el ginebró fermenta més bé sa col. Es talla la col ben petita, ben petita, poses 120 grams de sal per cada quilo de col i després la poses dins un pot i hi poses ginebró. Ell també hi posa una mica de remolatxa i ceba a fi que sigui un poquet més complet, i ho deixa macera no sap quin temps. A sobre del pot s'hi posa una fulla de col damunt a fi que ell pugui fermentar. Llavonses fa una espècie de brou i al cap de 15 dies, tres setmanes o un mes ja està a punt de menjar i llavonses l'has de tenir dins sa gelera perquè es pugui conservar. OBSERVACIONS. Això és molt bo per posar-ho damunt una ensalada. La llavor de ginebró fa fermentar més bé la col. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer una botella d'herbes, ha de ser set o nou o 11, però ella no ho mirava gaire, utilitzava: ruda, donzell, herba lluisa, flor de taronger, flor de llimonera, grans de cafè i llavors de ginebró. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONT. 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Que ell sàpiga no se'n fa res però sempre li ha creat el dubte si és més o menys la mateixa planta que se'n fa el gin de Menorca. OBSERVACIONS. Aquí no ha sentit res de res. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Del ginebró en fan sa ginebra. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Condiment

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a aromatitzar ses herbes. Per a s'escabetxo (151). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En menges ses cabres. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Part aèria jove

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 058, 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes (058, 138). DESTINACIÓ. Alimentació humana (058, 138).

Tija

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONT. 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Una branqueta de ginebró per a fer herbes mallorquines juntament amb una branca de canyella, moradui, herba-sana, una branqueta de pi, un nispro madur, cireres, cafè i ruda. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Arrel

Artisanal: elaboració de pipes de fumar

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien pipes de fumar.

Fruit

Altres informacions

FONT. 050. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa unes bolles vermelles.

Planta viva ex situ

Ornamental: jardineria

FONT. 050. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En vaig sembrar un fa 20 anys.

Tija

Altres informacions

FONT. 166. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Té un color grisenc.

Artisanal: elaboració d'instruments musicals

FONT. 166. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien xeremies. OBSERVACIONS. Sa llenya de ses xeremies influa es so.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Fa unes bolletes. Per aquí n'hi ha qualcun, però hi ha moltes cabres i els espenyen (051). Per sa serra de Tramuntana en neix molt. Sempre en té, de llavor de ginebró (060). En cull a Sa Comuna de Selva (101). Aquí no en coneix, penetra en es Teix, queda molta poca cosa. Es ginebró és de sa família des teixos. Se devia poder sembrar (151). N'hi ha a sa muntanya. Es seu home n'hi duia quan anava a caçar (197). Planta pròpia d'aquest lloc. Anant cap a Andratx quan s'hagin sortit quatre o cinc quilòmetres d'Estellencs ja no n'hi ha, i fins a la banda de Banyalbufar potser un poquet més (214). OBSERVACIONS. Té entès que cap a la banda de Pollença també n'hi ha [segurament es refereix a *J. macrocarpa*] (214).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fruit

FONT. 101. Preparat antiinflamatori/antiàlgic muscular (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 214. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria jove

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 138, 139. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

***Juniperus phoenicea* L. subsp. *turbinata* (Guss.) Nyman (cupressàcies)**

BCN 36078

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perennifoli. Creix en sòls arenosos o rocosos del litoral.

NOMS POPULARS

savina [səvínə] (055)

sivina [sivínə] (227)

ALTRES USOS

Tija

Artesanal: elaboració de bastons

FONT. 055. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer gaiatos. L'agafes verd, el vincles i quan s'asseca queda així. OBSERVACIONS. En mostra un que va fer a Formentera.

Fuster: ús fuster

FONT. 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n feien pals per a posar *requilles* [reixes] i fer bardisses. OBSERVACIONS. És una llenya molt forta.

***Koelreuteria paniculata* Laxm. (sapindàcies)**

BCN 63272

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli originari de l'Àsia oriental. Cultivat com a ornamental.

NOMS POPULARS

saboner [səβoné] (076)

ALTRES USOS

Grana

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 076. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa una bolla que si la fregaves, pentura ells [els moros] la bullien per dutxar-se, però si la fregaves sortia sabonera, era sabó.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. A Binibassí n'hi ha dos de ben antics. Jo només n'he vist aquí baix, a cap altra banda. Crec que el varen dur els moros que degueren viure a Binibassí (076).

***Lactuca sativa* L. (asteràcies)**

BCN 46842

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit. Cultivat com a hortalissa.

NOMS POPULARS

enciam [ənsiám] (052, 054, 058, 060, 086, 102, 106, 107, 108, 113, 115, 151, 190)

lletuga [lətúyə] [lətújə] (060, 097, 101, 116, 152, 162, 177)

lletuga mallorquina [lətúyə məʎurkínə] (110)

USOS MEDICINALS

Fulla

Sedant

FONTS. 097, 107, 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Fa son, és *narcòptica* (097). Són bones per a dormir (107). Per a dormir (108). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (097, 108). Decocció (ús intern) (107). DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. Si havies de fer feina, i sobretot amb vehicles, te podies despistar o fins i tot dormir si prenies enciam (108).

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 052, 054, 060, 086, 101, 107, 108, 110, 113. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menja (052). Se menja trempada (054). Per a fer ensalada (060). Són sa verdura que menjam (086). Se mengen (107). En menj molta (101). Per a menjar (108). La gent la prefereix a les altres, diuen que té un gust més bo (110). Es trempa (113). OBSERVACIONS. N'hi ha que tiren ses fulles des costat per a menjar sa blanca. Sa blanca és més bona (052). Si poses molt d'oli te puja ben igual com si fos maionesa, has de posar un poquet més de sal, l'has de tastar, o per lo que sigui te queda massa espès hi has de posar un poquet més *d'aigo*, un poquet més d'oli i herbasan, i això llavors tu li passes per damunt, i és que és mel! (060). Quan vaig deixar de menjar enciam, vaig engreixar com un tudonet (108). La compram al mercat de Santa Maria (110). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (054, 060, 101, 107, 113). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTS. 152, 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar (152, 162). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 106, 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar (106). No sortien de s'enciam trempat (151). OBSERVACIONS. Ara tot és esquitat (106). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (106, 151). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Làtex

Droga

FONT. 190. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Sa lletrada és droga. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Fa un hort ecològic on hi sembren cols, alls, faves, lletugues, tomatigueres i prebes (060). Amb el color i la forma, al mercat sé distingir si una lletuga és forçada de les que no (101). A s'hort sembraven verdura i la venien a Felanitx: mongetes, prebers, auberginieres, tomàtiques, patates, moneiatos, molons, enciam, i tot lo que se pugui fer a s'hort (115). En té de sembrades (116). La tenim a l'hort (162).

***Lagenaria siceraria* (Molina) Standley (cucurbitàcies)**

BCN 50212

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Herba anual enfiladissa, paleotropical. Cultivada, sobretot antigament, per a utilitzar els seus fruits com a recipients.

NOMS POPULARS

carabassa [kəɾəβásə] (123, 144)

ALTRES USOS

Fruit

Artesanal: elaboració d'estris de cuina

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a donar de beure als nins que fan el dijuni de Sant Llorenç.

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les buidaven i les omplien d'*aigo*, de vi, jo en tenia una de braçaler.

***Lagurus ovatus* L. (poàcies)**

BCN 103558

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit mediterrani. Comuna en sorres litorals, vores de camins i prats secs de les contrades mediterrànies marítimes.

ALTRES USOS

Part aèria

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer ramets a ses cases, de nina ja ho veia.
OBSERVACIONS. A vegades se tenyien amb tints.

***Lantana camara* L. (verbenàcies)**

BCN 40081

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit perennifoli neotropical. Cultivada com a ornamental i rarament subespontània a les contrades mediterrànies seques.

NOMS POPULARS

bandera espanyola [bændérə əspənj̄lə] (099, 106, 144)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONTS. 144, 106. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És per a fer guapo, és molt estès (144). És un ramell antic (106).

***Lathyrus sativus* L. (fabàcies)**

BCN 50775

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Cultivada com a farratge i de vegades subespontani. D'origen desconegut.

NOMS POPULARS

guixa [gífə] (123, 227)

guixa (fruit) [gífə] (215, 217)

guixes [gífəs] (027)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTS. 123, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són llegums que s'han perdudes (123). Per a menjar (227). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Grana

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONT. 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a cuinar. OBSERVACIONS. Ara no en fan de guixes. En posaven en remull un quilo i llavors entre patates, pastanagó, col, ceba i tomàtiga. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La sembràvem. OBSERVACIONS. Són més grosses que ses lleties. S'assemblen a n'els xítxeros, però fan una bajoqueta més curta i sa fulla més prima. En fèiem molt poc, era més fada, era com un xítxero, però enlloc de ser redó es bessó era com a pla, com sa lletia però més gros. No s'emplea massa.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. No n'ha vist mai de sembrades (215). Abans en sembràvem per a complementar sa cartilla de racionament (227). OBSERVACIONS. Sap que en sembraven antigament. Era una agricultura de resistència (215).

***Launaea cervicornis* (Boiss.) F. Q. et Rothm (asteràcies)**

BCN 88711

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit endèmic del mediterrani occidental. Molt comú en penya-segats i roquissers del litoral.

NOMS POPULARS

gatovell [gətovéʎ] (015)

ALTRES USOS

Part aèria

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 015. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se posava als colls de cisterna perquè no hi anassin animalons. També servia de filtre per a s'aigua.

***Laurus nobilis* L. (lauràcies)**

BCN 103498

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perennifoli mediterrani. Creix en boscs humits de les contrades mediterrànies. És cultivada i naturalitzada (actualment en estudi de si pot ser localment autòcton).

NOMS POPULARS

llaure [ʎawré] (143)

llorer [ʎoré] (002, 003, 021, 026, 027, 031, 046, 049, 050, 061, 071, 073, 074, 075, 076, 078, 079, 098, 100, 103, 106, 108, 115, 135, 138, 141, 142, 144, 149, 151, 156, 157, 159, 160, 162, 163, 166, 167, 168, 169, 172, 180, 183, 184, 185, 199, 200, 208, 213, 214, 215, 216, 217, 219, 221)

USOS MEDICINALS

Flor

Tranquil·litzant

FONT. 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Tranquil·litzant. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Es bull. Una tasseta. La tassa es posa damunt el foc, aigua i hi poses camamil·la. Llavors quan bull ho treus i ho deixes refredar i poses una miqueta de sucre si en vols. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una tasseta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fruit

Anticefalàlgic

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de cap. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Ungüent (ús extern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. La padrina n'hi posava als polsos del front. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. La padrina tenia

un potet d'ungüent de llorer greixós. Sospita que el feia ella mateixa perquè cada any anava a cercar un feix de llorer.

Antireumàtic

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer-se fregues per a reuma i dolors semblants. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Ungüent (ús extern). PREPARACIÓ. Es feia dels fruits del llorer. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. La padrina tenia un potet d'ungüent de llore greixós. Sospita que el feia ella mateixa perquè cada any anava a cercar un feix de llorer.

Fulla

Antidismenorreic

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per as dolor de sa menstruació. Pes mal de menstruació. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. S'hi pot afegir una rodanxa de llimona. Decocció, amb sucre. Hi pots afegir una llimona tallada quan bull d'aigua. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Més modern és, amb aquesta beguda, prendre una Saldeva.

Antihipertensiu

FONT. 073, 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És bo per a sa sang (073). Per a baixar sa mínima de sa sang (108). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (073). Càpsula (ús intern) (108). PREPARACIÓ. Pols simple (108). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori

FONT. 031. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer fregues. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Amb oli d'oliva. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiulcerós (per a úlceres varicoses)

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Fa circular sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipocolesterolèmic

FONT. 200. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar el colesterol. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Oli de la grana

Antireumàtic

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al reuma. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Feien oli de les llavors del llorer, mesclat amb altres herbes. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Condiment

FONT. 002, 003, 021, 026, 027, 031, 046, 049, 050, 061, 074, 098, 100, 106, 115, 135, 142, 144, 149, 151, 156, 157, 160, 162, 163, 166, 167, 169, 170, 171, 172, 180, 183, 199, 208, 213, 214, 216, 217, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar als aguiats (002). Per a posar als aguiats i altres menjars (003). Per a cuinar. Millor si estan beneïts del dia de Rams (021). Per a posar a molts plats, sobretot a s'escabetxo (026). Per a donar gust. Per a donar gust als aguiats (027). Per a cuinar: a s'escudella fresca, a s'escabetxo i as conill amb ceba (031). Per a sa cuina (046, 199, 208). Per a posar als aguiats (049, 061). És una herba per a condimentar, per a cuinar i, sobretot, per als caragols (050). Per a bullir arròs blanc (061). En posam a n'els aguiats (074). Per a fer escaldums i escabetxo de peix (098). Per adobar olives negres. S'oliva negra la venen per pansida. L'arreglen un poquet, un poc de vinagre, un poc de sal, dues fulles de llorer i un

parell d'all (100). Per a cuinar (106, 156, 157, 180, 183). Per als aguiats. Per a fer croquetes. Per a coure caragols. Pes frita (115). Per a posar en els plats (135). Se posa a s'escabetxo (142). Per a preparar olives (144). Per a posar als caragols (149, 167, 216). Maldament no sigui una herba aromàtica també la inclou a sa cuina, en molts de plats (151). Dues fulles de llorer per a fer greixoneres (160). Com a condiment (162). Condimentari, sempre sec. Noltros en feim farcellets, i sa fulla de llorer fa d'envoltori (163). N'hi ha que en posen a n'els caragols, a jo no m'hi agrada (166). Per a fer peix escabetxat (169, 170). Per a fer sofrits (171). Per a fer escaldums (172). Per a escabetxos (208). Per a donar gust a l'oli. Mescla els sabors (213). Per a menjar (214). Per a fer una cassola, un guisat (217). Quan fa un rostit hi posa un brot de romaní, un poc de *tomillo* o una fulla de llorer, si hi posa xot. Poc, perquè no li agada el gust de les herbes. A la porcella no (219). OBSERVACIONS. És aromàtic (214). No n'hi ha a molts llocs, ell en té a casa de penjat (217). No li agrada gens (219). CONSUMICIÓ. Plat principal - Greixonera (160). Plat principal - Estofat (115, 217). Plat principal - Rostit (214). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada en oli

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Posar-lo dins s'oli. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta conservada en vinagre

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Posar-ne a dins vinagre per tenir vinagre de llorer. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTES. 138, 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes (138). Per a posar en begudes alcohòliques (151). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Té moltes propietats medicinals.

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONTES. 049, 160. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se posa a sa dutxa, prepares un bany, set dies seguits, per eixugar-se sa tovallola ha de ser blanca. Posen set caps florits de romaní, set fulles de llorer i set flors blanques. Quan han acabat això, s'agafen i se cremen, i ses cendres s'han de tirar a un lloc que corr *s'aigo*. Jo no ho he dat a ningú mai, això m'ho varen ensenyar (049). Es ram beneït el posaven a dins es sementer de patates i protegia sa collita (160).

Domèstic: ajudes a la llar

FONTES. 026, 074, 075. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Donen bona olor a sa roba (026). Per a posar per sa roba, i per als llibres (074). Se posen a dins els calaixos per als *bitxos* (075).

Domèstic: ambientador

FONTES. 183, 184, 185. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Perquè no s'arnin els llibres (183, 184, 185). Per a posar als calaixos (183).

Pràctiques religioses

FONTES. 151, 159, 160. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. El beneïen a tots els pobles, perquè això era que Jesús havia entrat entre rams i palmes a Jerusalem, i es llorer és es senyal des triomf (151). Per a beneïr el ram (159). Per a beneïr el ram, olivera i quatre fulles de llorer (160). OBSERVACIONS. Encara ara el beneïxen pel dia del Ram: olivera i un brot de llorer (151).

Repel·lents

FONTES. 026, 071, 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Perquè no hi hagi escarabats (026). Si poses punts de llibre de llorer a dins els llibres, no s'arnen (071). Per ses *cucarachas* (183).

Grana

Cosmètic

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. De sa llavor se'n treu una mantega per a fer fregues.

Part aèria

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONTS. 021, 061, 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se beneeixen el dia de Rams i protegeixen ses cases dels llamps (021). En temps dels romans, coronaven els herois amb corones de llorer. Si havien guanyat un campionat o qualque cosa, es premi era una corona de llorer. Se tenia com un arbre màgic (061). Per a fer rams el dia de Rams (221).

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer tanques i bardisses.

Tija

Artesanal: elaboració de bastons

FONTS. 103, 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n fan gaiatos (103, 108).

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fulla

Tòxic

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. És tòxic i dolent per al cor. GRAU DE TOXICITAT. Moderat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Ses finques en solien tenir un (076). N'hi havia a cada casa (078). En tenen un de ben gros al corral (098). És una fulla d'arbre. En tenen dos allà baix. Se fan uns arbres molt grossos (151). Al Rif també l'usen (215). La flor fa aquelles bolletes. Les fulles són *gordes* i fa una floreta com a groc. No ho prenguis mai res sense bullir, ni amb aigua freda (221).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONTS. 138, 139. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 219. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONT. 049. Preparat antiinflamatori/antiàlgic muscular (vegeu el catàleg de barreges)

***Lavandula angustifolia* Mill. subsp. *angustifolia* (lamiàcies)**

BCN 29713

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit (nanofaneròfit perennifoli). Cultivada.

NOMS POPULARS

lavanda [ləvándə] (142)

ALTRES USOS

Planta viva ex situ

Ornamental: jardineria

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una planta "monadera".

Summitat florífera

Domèstic: ambientador

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a desinfectar els armaris.

***Lavandula dentata* L. (lamiàcies)**

BCN 29715

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit mediterrani. Rara en brolles calcícoles de les contrades mediterrànies seques marítimes. Sovint cultivada.

NOMS POPULARS

candelero [kændələro] (097)

colònia [kolóniə] (097)

espígol [əspíɣol] (061)

espliego (castellà) (051)

garlanda [gəllándə] (124)

lavanda [ləvándə] (056, 077, 106)

USOS MEDICINALS**Summitat florífera**

Antiinflamatori/Antiàlgic muscular

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer fregues. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). PREPARACIÓ. Amb esperit, mesclat amb romaní. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS**Part aèria**

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a treballar a s'hort.

Planta sencera

Cosmètic

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'hi ha que en sembren per a fer colònia.

Summitat florífera

Cosmètic

FONT. 056. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És per *lujo*, en fan colònies. OBSERVACIONS. No és una cosa nova, fa molts d'anys que n'hi ha.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Cultivada (056). N'hi ha de silvestre. Aquí arran de sa plaça n'hi ha de sembrada, a ses gavetes. Fan unes floretes blaves (097).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Inflorescència

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONT. 124. Preparat antiinflamatori/antiàlgic muscular (vegeu el catàleg de barreges)

***Lavandula latifolia* Medic. (lamiàcies)**

BCN 29882

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit mediterrani. Creix en pastures camefítiques i brolles de les contrades mediterrànies i l'estatge montà. Sovint cultivada. A Mallorca és subespontània.

NOMS POPULARS

espígol [əspíyol] (080, 162)

espigol [əspiyól] (163)

lavanda [ləvánðə] (051, 058, 080, 099, 162, 183)

USOS ALIMENTARIS

Part aèria

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Flor

Maneig agrosilvopastoral: obtenció de mel

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses abelles hi van per a fer mel.

Inflorescència

Cosmètic

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer colònia.

Part aèria

Cosmètic

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer perfum sobretot en els armaris. OBSERVACIONS. En fan bossetes.

Domèstic: ambientador

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer bossetes per als armaris.

Part aèria florida

Repel·lents

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a ses mosques.

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Separen zones de l'hort.

Repel·lents

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Repel·lent d'insectes.

***Lavandula stoechas* L. (lamiàcies)**

BCN 29883

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit perennifoli. Comuna en brolles silíciques (a vegades calcàries). Sovint cultivada.

NOMS POPULARS

lavanda [ləvándə] (191)

tomaní [toməní] (051)

USOS MEDICINALS

Part aèria florida

Desconegut per l'informant

FONT. 191. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És per a medicina, però no sé perquè. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Part aèria florida

Cosmètic

FONT. 191. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan colònia.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És endèmica. És germana de *s'espliego*. N'hi ha qualche moteta per aquí (051).

***Lavatera arborea* L. (malvàcies)**

BCN 95546

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit pluriregional (mediterrani-atlàntic). Creix en penya-segats litorals i arreu perquè és ornitocopròfila.

NOMS POPULARS

malva [málvə] (162, 215)

vauma [vávəmə] (113, 152, 197, 215, 229)

vauma real [vávəmə réal] (089)

vaumera [vəwmérə] (113)

USOS MEDICINALS

Flor

Antitussigen

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tossina. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern). PREPARACIÓ. Coques de flor de vauma. Bullien en es maig, les plegaven as maig. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Desconegut per l'informant

FONTS. 215, 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. No recorda perquè. S'empleava la flor vermella per a tisana (215). No se'n recorda (229). FORMA FARMACÈUTICA

I ÚS. Tisana (ús intern) (215). Desconegut o imprecís (ús intern) (229). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És una mala herba. A fora, al seu corral, n'hi ha (215).

No consta

Anticolíctic

FONT. 152. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si tenien un còlic. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. *Antes en tenien més que ara.*

Antiinflamatori gàstric

FONT. 152. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as mal de ventre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Flor

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer amanides de malves, amb oli i vinagre. OBSERVACIONS. Molt apreciat, té gust de flor de vauma. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuïta - Cuïta en oli

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer truita. OBSERVACIONS. Molt apreciat, té gust de flor de vauma. CONSUMICIÓ. Entrant - Truita. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Flor

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les flors atreuen insectes.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En va sortir una a davant can Pitjor (089). Arriba a tenir un bon tronxo (113). Assecava ses flors i les guardava dins una capsca o una talequeta (197). Al Rif es mengen bullides (215).

***Lavatera cretica* L. (malvàcies)**

BCN 44944

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit (camèfit) mediterrani. Molt comuna en la vegetació rural i viària de les contrades mediterrànies marítimes.

NOMS POPULARS

vauma [váwmə] (072, 074, 075, 101, 102, 111, 119, 151, 159, 160, 173, 183, 205, 228)

vauma de foravila [váwmə də fɔ̃rəvilə] (062)

vaumera [vəwmérə] (072, 101)

USOS MEDICINALS

Flor

Desconegut per l'informant

FONT. 205. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Ses flors les empleaven per a cosa, però exactament no ho sé. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONT. 151. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). Emplastre (ús extern). PREPARACIÓ. Feien bavarades de vauma. Feien coques de vauma. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Anticatarral

FONT. 072. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic ocular

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a rentar els ulls i curar s'infecció, perquè no se podrís, a un mul que teníem que se va punyir dins un ull i va perdre s'ull. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina veterinària. OBSERVACIONS. S'infecció no se va escampar, però es mul va quedar cec d'un ull.

Coadjuvant en el tractament antiobesitat

FONT. 075. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. T'ajuda a aprimar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Unes cinc o set fulles, i prendre'n mig tassó o un tassó en dejú el dematí. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Desconegut per l'informant

FONT. 119. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer lavatives. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Ènema (ús intern). PREPARACIÓ. En lavativa. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Antiinflamatori gàstric

FONT. 074. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. En posaven lavativa per al mal de panxa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Ènema (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Desconegut per l'informant

FONT. 173, 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És medicinal (101). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern) (173). No consta (101). PREPARACIÓ. En feien coques (173). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONT. 159. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. PREPARACIÓ. Ho mesclaven amb herbes, molla roquera o segó. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antibronquític

FONT. 160. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si tenies *bronquis*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Ho posaven damunt. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Anticatarral

FONT. 102. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as constipats. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. Dins una olla, li bullien i te tapaven, estaves així i te desembossava. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen

FONT. 160. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si tenia tossina. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Ho posaven damunt. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 205. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Feien com unes panses i les mos menjàvem. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fan com uns formatgets i se'ls menjaven quan eren petits. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fulla

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es moros es mengen les fulles rodones des vaumes de foravila al vapor. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. De sa vauma no en feien res.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 173. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per dir que se va morir, diuen: "Se'n va anar a fer vaumes".

Planta viva *in situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTS. 062, 111. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Això per als pagesos és fatal, és mal de matar, fa un tronxo, una llenya forta que amb s'aixada no la talla, i si hi vas amb els cultivadors tampoc l'esquiva perquè és molt fort (111). Allà on se fan vaumes és perquè sa terra és bona i que té molt de fems. Allà on no té fems, se fan petites (062).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Ella en té un bon corral però no n'ha sembrada cap dins es corral de ses gallines i li diven "com ho fas per tenir això tan verd!" i ella diu "en s'estiu s'assecarà!" (062).

***Lens culinaris* Medic. subsp. *culinaris* (fabàcies)**

BCN 29990

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit d'origen incert. Cultivada i de vegades subespontània.

NOMS POPULARS

lletia [λəntíə] (024, 026, 027, 227)

lletia (fruit) [λəntíə] (159, 177, 218, 220)

USOS MEDICINALS

Grana

Antiferropènic

FONT. 024, 026. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Donen molt de ferro, sobretot quan t'ha de venir sa menstruació (026). Tenen molt de ferro, va bé menjar-ne quan ses dones tenen sa regla (024). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús intern). PREPARACIÓ. Se cuinen (026). Cuinades (024). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Grana

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONTS. 177, 218. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a cuinar (218). OBSERVACIONS. En posaven en remull un quilo i llavors entre patates, pastanagó, col, ceba i tomàtiga (218). CONSUMICIÓ. Entrant - Bullit (177). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONTS. 024, 026. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En temps primer menjàvem moltes més lleties (024). Són molt bones (026). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 220, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar (220, 227). OBSERVACIONS. De Puigpunyent fins a Conques tot el que és pinar, abans se sembrava, se sembrava blat, ordi, lleties, de tot, i ara és tot una muntanya, tot és una garriga (220). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La sembràvem.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Abans en sembràvem per a complementar sa cartilla de racionament (227). A sa terra seca sembraven blat, faves, pèsols, lleties,.. (159).

***Lepidium latifolium* L. (brassicàcies)**

BCN 100424

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit europeu. Creix en herbassars ruderalitzats de les contrades mediterrànies i l'estatge montà. Rara a Mallorca. Sovint cultivada.

NOMS POPULARS

herba d'arenes [érβə dərənəs] (144)

USOS MEDICINALS

Part aèria

Litotríptic renal

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Molt bona per a llevar les arenes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Li varen donar a la seva germana, i se n'ha posada per tot. No és silvestre, la varen plantar. Fa unes floretes consemblants a la nebulosa (144).

***Leuzea conifera* (L.) DC. in Lam. et DC. (asteràcies)**

BCN 29884

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit del mediterrani occidental. Comú a les brolles, joncedes, etc. de sòls calcaris (a vegades silícics) de les contrades mediterrànies (i l'estatge montà submediterrani).

NOMS POPULARS

carxofera de muntanya [kərʃoférə də muntánə] (051)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Damunt fa una pinya, que seca no se tuda, no es desfà. Fa renou de palla. Surt a dins sa muntanya. És miniatura. És una planteta amb quatre fulletes grises com de carxofera. Si està a un lloc bo fa sa pinya més grossa. És una espècies de flor de palla, aqueixes flors que fan rams secs, ben igual d'una carxofera. Fan una pinya preciosa, així acopadeta, igual d'una pinya de pi, però més com una carxofera i seca (051).

***Lilium candidum* L. (liliàcies)**

BCN E-185

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit pluriregional (mediterrani oriental-sudoest asiàtic). Cultivat i sovint subespontani vora cases i camps.

NOMS POPULARS

azucena (castellà) (149)

lliri de Sant Josep [líri də sən zuzép] (229)

USOS MEDICINALS

Flor

Antiequimòtic

FONT. 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cops. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). PREPARACIÓ. Amb anís i càmfora. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Fregar-se amb un cotonet. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ma mare sempre deia "frega't un poc de lliri".

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per al jardí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Són blancs i tenen una espiga grogueta (229).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Flor

FONT. 229. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

***Linum usitatissimum* L. (linàcies)**

BCN 47281

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit (teròfit). És rar trobar-lo en prats més o menys humits de les contrades mediterrànies i l'estatge montà. La subspècie *usitatissimum* és la que antigament es cultivava amb freqüència, i avui només localment. Apareix sovint subespontània.

NOMS POPULARS

lli [lí] (069, 123, 194, 208, 215, 219)

llim [líim] (184)

USOS MEDICINALS

Grana

Anticatarral

FONT. 194. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. En coques, de sa farina de lli. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a madurar inflamacions. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Coques. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a madurar els bonys. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Coques. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Oli de la grana

Desconegut per l'informant

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. No sap perquè, ja no recorda perquè eren. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern). PREPARACIÓ. Feien una coca d'oli de lli i se la posaven pel cos. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Trituració del gra

Antiasmàtic

FONT. 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a l'asma. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern). PREPARACIÓ. Coca de farina de lli. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho feia servir la seva germana, que era asmàtica i tenia molts de problemes.

Desconegut per l'informant

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. No sap perquè, ja no recorda perquè eren. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern). PREPARACIÓ. Feien una de farina de lli i se la posaven pel cos. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

No consta

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 069, 184. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. No saps sa cançó?: Els llevamans són per as bous/ i es maragai per a ses ovelles/ i es romaní per a ses beies/ i es llim per as verderols (184). Els llevamans són per as bous, i es maragall per a ses ovelles, es romaní per a ses abelles, i es lli per as verderols (069). OBSERVACIONS. Cantàvem aquesta cançó quan segàvem faves, o quan féiem altres feines de sa pagesia (069).

Oli de la grana

Elaboració de pintures

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Venia cendres amb oli de lli, *aigorràs* i ses cendres, que en feien pintures. Per a sa fusta. Venien *albealde*, blanc d'Espanya i oli de lli; se feia com una *massilla* i anava bé per a sa fusta.

Tija

Tèxtil: elaboració de fibres

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se feien llençols de lli.

***Lippia triphylla* (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies)**

BCN E-189

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli neotropical. Cultivada com a medicinal.

NOMS POPULARS

herba lluisa [erβəluísə] (003, 020, 026, 039, 044, 050, 054, 057, 058, 061, 062, 069, 071, 072, 073, 076, 077, 079, 080, 085, 086, 089, 092, 099, 100, 101, 105, 107, 108, 113, 114, 115, 118, 119, 122, 128, 130, 131, 133, 134, 135, 138, 142, 144, 145, 151, 152, 153, 156, 156, 157, 163, 165, 166, 168, 169, 170, 174, 175, 177, 178, 179, 183, 184, 186, 189, 191, 192, 193, 195, 197, 201, 202, 203, 204, 205, 207, 208, 212, 215, 216, 221, 224, 225, 227, 228, 231) [erβəluízə] (010, 018, 019, 024, 028, 033, 035, 042, 046, 053, 060, 112, 128, 143, 164, 200, 213, 218, 219, 220) [erβəloísə] (106, 150, 229)

herba lluisa mallorquina [erβəloízə məʎorkínə] (051)

herba lluisera [erβəluísérə] (058, 066, 099, 105, 108, 152)

hierba luisa (castellà) (017)

USOS MEDICINALS

Fulla

Analgèsic

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Calmant des dolor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antidismenorreic

FONTS. 058, 231. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per as mal de ventre quan tenen sa menstruació (058). Per as mal de dones (231). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (058). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una tassa (058). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se tapava es nas perquè no podia suportar s'herba lluisera (058). També anava molt bé sa calor (231).

Antihipertensiu

FONT. 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si tens sa sang un poc malament, la baixa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori gàstric

FONTS. 039, 057, 060, 062, 076, 079, 086, 099, 100, 112, 115, 118, 119, 128, 131, 156, 157, 166, 168, 169, 170, 175, 178, 184, 191, 192, 193, 195, 197, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 207, 208, 215, 218, 227, 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Va bé per a sa panxa (039). Per al mal de panxa (057, 178, 207, 215). Per aquan tenies mal de ventre (060). Per si tens mal de panxa (062). Per as mal de panxa (076). Per a sa panxa (079, 086, 112, 115, 118, 119, 131, 156, 157, 166, 168, 170, 175, 191, 192, 193, 201, 202, 203, 204, 205, 227). Per as ventre fotut (099). Per si tenies es ventre adolorit, te fa net s'estómac (100). Per as mal de panxa en general (128). Per as mal de ventre (169). Per al mal de ventre de sa bístia. Per as mal de ventre (184). Per a calmar es mal de panxa (195). Per as mal de sa panxa (197). Per al mal de ventre (200). Per a fer tasses per beure per a quan tenies el ventre malament (218). Per as mal de panxa, quan tenc ravassegues (229). Per as ventre (208). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (039, 057, 060, 062, 076, 079, 086, 099, 100, 112, 115, 118, 119, 131, 156, 157, 166, 168, 169, 170, 175, 178, 184, 191, 192, 193, 195, 197, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 207, 208, 215, 218, 227, 229). Emulsió (ús intern) (184). Decocció (ús intern) (128). PREPARACIÓ. En bullidura (057). En bullidura. S'hi posen set fulles, sempre ha de ser imparell

(076). Decocció (079, 112, 118, 119, 131, 156, 157, 166, 168, 169, 170, 175, 178, 178, 184, 191, 192, 193, 200, 201, 202, 203, 204, 205). Infusió (086). Com una espècie de tisana (100). Fer una infusió (115). Decocció, sempre ho feien bullit i va ser de més grans que varen aprendre que s'havia d'escaldar. Sempre herba llüsa i camamil·la, mesclat (128). Decocció de l'herba llüsa. Després, mesclar amb oli (mitja botella de xampany d'oli i mitja d'aigua bullida amb s'herba) (184). Decocció, juntament amb camamil·la i una fulla de llimona (207). Posaven llavorettes de camamil·la, mesclat amb herba llüsa o til·la i també un parell de llavorettes d'anís (208). Bullien una tisana en infusió i després es deixa reposar. Primer es bullia l'aigua i quan està bullida li posaven les fulles. Després es deixa en infusió i ja està (215). Bullida. N'hi ha que diuen que just ha d'arrencar es bull (229). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Un poc d'herba llüsa (060). Dues fulles d'herba llüsa (100). Una tasseta (128). Una tassa (197). Tasses (208). DESTINACIÓ. Medicina humana (039, 057, 060, 062, 076, 079, 086, 099, 100, 112, 115, 118, 119, 128, 131, 156, 157, 166, 168, 169, 170, 175, 178, 184, 191, 192, 193, 195, 197, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 207, 208, 215, 218, 227, 229). Medicina veterinària (184). OBSERVACIONS. Se pot mesclar amb sa camamil·la (039). En bevia molta (057). En va comanar per una dona de Bunyolí que té es ventre molt fotut, se tanca s'estómac i si no se'n va a jeure cinc minuts no pot aguantar de mal (099). Se pot mesclar amb camamil·la (100). És de ses més comunes (168). Se li ha de fer beure (184). Se pot mesclar amb camamil·la i til·lo (201). Encara se'n fa (229).

Antisèptic ocular

FONT. 200. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a rentar els ulls. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Carminatiu

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Expulsa els gasos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Desconegut per l'informant

FONT. 133. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Era bo per a cosa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. Se mesclava amb clovelles de metla. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu

FONTS. 019, 020, 026, 054, 076, 107, 156, 183, 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a en haver dinat (019). Per a fer bullidures per a sa panxa (020). Per després de dinar (026). Per as mal de panxa (054, 228). Per a s'indigestió (076). Digestiva (107). Per a prendre després dels menjars copiosos: romaní, menta, camamil·la, herba llüsa i llavor d'anís o fonoll (156). Per a sa digestió (183). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (019, 020, 026, 054, 107, 156, 183, 228). Tintura hidroalcohòlica (ús intern) (076). PREPARACIÓ. Infusió (019, 020, 026, 054, 107). En bullidura. S'hi posen set fulles, sempre ha de ser imparell (076). Decocció (156, 183, 228). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. En haver dinat (054). Un poquet (107). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se mescla amb fulles d'olivera i til·lo (107).

Estomacal

FONTS. 019, 069, 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a molèsties estomacals (019). Per al mal de panxa, aboba sa panxa (069). És per a *s'estómag*, no exactament per a fer digestió, sinó que te desinflama (177). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (019, 069, 177). PREPARACIÓ. Infusió (019). Amb camamil·la i un raget d'herbes fetes meves (069). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONTS. 010, 019, 026, 099, 177, 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a tranquil·litzar (010, 026). Calma els nirvis (019, 197). Cura es nirvis, fa relaxar des nirvis i de tot (099). És un calmant (177). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ.

Infusió (010, 019, 026). Decocció (177). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se mescla amb til·lo (010). Se mesclava amb flor de taronger (197).

Inflorescència

Antidismenorreic

FONT. 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a la dona. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a la panxa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Amb infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És l'únic que pren per a la panxa amb camamil·la.

Antisèptic bucal

FONT. 220. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Molt bona per a curar ses llagues de dins sa boca. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Col·lutori (ús extern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Es glopeja. OBSERVACIONS. Ho ha sentit a la televisió, però també es feia a Galilea.

No consta

Antiinflamatori gàstric

FONTES. 017, 054, 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per sa panxa (017). Pes mal de panxa (054). Per la panxa (221). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús intern) (017). Tisana (ús intern) (054, 221). PREPARACIÓ. Infusió (054). La tassa es posa damunt el foc, aigua i hi poses un herba llüisa. Llavors quan bull ho treus i ho deixes refredar i poses una miqueta de sucre si en vols (221). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una tasseta (221). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Litotríptic renal

FONT. 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les *arenilles* i pedres del ronyó. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Fa la bullidura de trencapedra i hi posa herba llüisa i til·lo. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Anticatarral

FONTES. 113. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Bona per as constipat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. La bulls, hi poses una mica de sucre i ja és medicina. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. En tasses. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antidismenorreic

FONT. 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses menstruacions. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihelmíntic

FONT. 150. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cucs. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori gàstric

FONTES. 035, 042, 044, 066, 072, 073, 089, 092, 101, 106, 122, 130, 138, 142, 144, 150, 152, 163, 164, 178, 224, 225. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per as mal de ventre (035). Bona per sa panxa (042). Per a sa panxa (044, 066, 072, 073, 092, 101, 106, 130, 138, 142, 144, 150, 163, 224, 225). Per si els al·lots de ben petits tenien mal de ventre (089). Per al mal de ventre (122). Per a quan no estaves molt bé, que te senties malament (152). Per al mal de panxa (164). És molt bo per sa panxa, és lo millor que hi ha per as mal de ventre (178). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (035, 042, 044, 066, 072, 073, 089, 092, 101,

106, 122, 130, 138, 142, 144, 150, 152, 163, 164, 178, 224, 225). PREPARACIÓ. Decocció (035, 042, 044, 066, 072, 073, 089, 092, 101, 106, 130, 138, 142, 144, 150, 178, 225). Infusió, per a escaldar (122). Un brot d'herba llüisa bullida (152). Infusió (163, 164). Decocció. Se mescla amb camamil·la (224). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Un tassó (152). N'agafes un brot (178). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És molt bona de prendre (130). *En ves de cafè i tot això* (152). A mi me provoca com una raspa a sa gargamella (163).

Digestiu

FONTS. 035, 061, 108, 145. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Digestiva (035, 108). Per a ses digestions (061). Digestiva (145). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús intern) (035). Tisana (ús intern) (061, 145). Infusió (ús intern) (108). PREPARACIÓ. En infusió i en bullidura (061). Decocció, amb camamil·la, herba-sana, tomillo i romaní (145). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. No miram prim que siguin impars (145). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hepatoprotector

FONT. 164. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al fetge. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONTS. 212, 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a tot. Quan son pare estava fotut havia de prendre herba llüisa. Era per as trull: "ara estic un poc fotut", de qualsevol cosa. A ell li servia per tot (212). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Se n'anava a una herba llüisera que tenia davant ca seva, que ja és morta, i agafava lo que li venia bé. A dins una olla, ho bullia i amb això se curava (212). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Salutífer

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Va molt bé per as cos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Com a tranquil·litzant. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En infusió i en bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria jove

Summitat florífera

Digestiu

FONTS. 003, 024. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa panxa (003). Per a fer una bona digestió (024). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió (003, 024). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Condiment

FONTS. 050, 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una herba per a condimentar, per a cuinar i, sobretot, per als caragols (050). Per a posar a ses figues seques (069). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONT. 053. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sense tenir res, se bevia igual com prendre cafè. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONTES. 113, 128, 153, 156, 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Això i camamil·la era lo que prenien més (113). Per a prendre infusions pes gust a s'horabaixa. Hi posaven camamil·la, herba llüisa i hi mesclaven sempre tarongí i herba-sana (128). Per a prendre (153). Per a prendre després dels menjars copiosos: romaní, menta, camamil·la, herba llüisa i llavor d'anís o fonoll (156). És una infusió per a després de dinar, estiguis bé o no (216). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTES. 060, 169, 183, 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer herbes dolces (060). Per a posar a ses herbes (169). Per a fer herbes (183). Per a fer una botella d'herbes, ha de ser set o nou o onze, però ella no ho mirava gaire, utilitzava: ruda, donzell, herba llüisa, flor de taronger, flor de llimonera, grans de cafè i llavors de ginebró (197). OBSERVACIONS. Les fa la dona amb qui està (060). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta

Condiment

FONT. 085. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per als caragols. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Condiment

FONTES. 035, 061, 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És aromàtica (035). És aromàtica, de ses més aromàtiques (061). S'herba llüisa, també la pots posar dins s'ensalada, petita quantitat (151). OBSERVACIONS. Totes aquestes herbes aromàtiques, qualsevol d'elles, que sigui comestibles, si a tu t'agraden en es paladar i vols variar ensalades n'hi pots posar sempre (151). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (151). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONTES. 145, 151, 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Feim un *sorbete*, per a quan no volem beure cafè amb camamil·la, herba llüisa, herba-sana, *tomillo* i romaní (145). Se'n feien moltes vegades tisanes, per a satisfacció, per a dir "prendrem qualche cosa calenta" (151). En ves d'un cafè té herba llüisa, menta, tarongí, herba-sana, geramí i tota aquesta mandanga. Tot junt, té un tassó aposta, tres fulles de cada cosa d'aquestes. De s'herba llüisa, tres brotets (165). OBSERVACIONS. És molt bona i molta gent hi posava un roiet d'herbes a dedins per beure-se-la (151). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTES. 071, 122, 134, 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes (071, 122). Per a fer ses herbes. S'hi posa mata, ruda i herba llüisa (134). Per a posar a ses herbes. És lo que les fa més mengívoles (138). OBSERVACIONS. En es bar, en es maig feien un parell de barrals de 16 litres d'herbes (134). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els argentins se'n posen al mate i li diuen *yuyo*.

No consta

Altres informacions

FONT. 033. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mescla amb les fulles d'olivera perquè no sigui tan amarg.

Part aèria

Altres informacions

FONTES. 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'aroma és preciós. S'herba llüisa quasi m'agrada tant com es tarongí.

Domèstic: ambientador

FONTS. 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En faig qualche aigua aromàtica. Per a aroma ambiental, amb aigua aromàtica amb gerani, tarongí i aufabeguera. Volia provar si com a a insecticida, per a expulsar els moscards, anava bé.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa molt bona oloreta.

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 202. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se sol coronar igual que un cep, i la poda per sa lluna nova de gener.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Molta gent la té en es corral (019). En s'hivern queden despullades, i a n'aquest temps (abril) treuen (035). Fa la mateixa olor que el citró (051). És autòctona de Mallorca, tota sa vida n'han utilitzada (058). Fa la mateixa olor que l'herballoïsa americana. S'herba llüisa és un arbre (062). La tenim sembrada i se fa molt grossa (066). En té una dedins una bandera espanyola (099). Se cull pes maig i s'asseca (105). En va sembrar l'any passat (106). A ca sa padrina hi havia una herba llüisa molt gran. Si era s'hivern que no n'hi havia, a ca seva sempre en tenien de seca. Si era en s'estiu sempre tenien branquetes que anaven a collir (128). A cada casa hi havia una herballuïssera sembrada (152). Totes ses herbes les pren verdes, només s'herba llüisa la guarda. Una veïnada d'una dona amb un mocador que trobal al carrer des Pujol, quan baix cap a s'Hostal, en té de plantada (165). Se fa un arbre (179). Hi havia un temps que feien infusions de tot: herba llüisa i més. Quasi totes ses herbes són bones (186). La tenien en el jardí i és molt difícil de surar en aquesta zona de Mallorca. N'hi havia una de grossa en el camí d'Enrietes. En tenia una així de grossa amb un tronc així de gros i la va arrabassar n'Enrietes. Ells anaven allà a cercar-la (215). En té sembrada de natural i n'intenta tenir-ne sempre (219). Moltes cases particulars en tenien de sembrades. Principalment a Campos, als horts que hi ha aigua i se n'hi fa (227). OBSERVACIONS. Això s'ha perdut molt des seus padrins a ses ses mares, un poc, però llavors de ses mares a ell ja s'ha perdut quasi tot (186). Tot això era del seu repadrí. Allà on hi ha la casa d'Enrietes era seu (215).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 061. Preparat digestiu (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONTS. 069, 070. Preparat estomacal (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONTS. 076, 078. Preparat digestiu (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 077. Preparat antidiarreic i antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 100. Preparat antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 103. Preparat antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 105. Preparat salutífer (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 128. Preparat antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 145. Preparat digestiu (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 146. Preparat digestiu (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 156. Preparat antidismenorreic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 169. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 189. Preparat alternatiu al cafè (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 208. Preparat antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 216. Preparat salutífer (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONT. 106. Preparat anticatarral i antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 135. Preparat cardiotònic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 135. Preparat salutífer i per a trastorns del sistema circulatori (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 138, 139. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 225. Preparat alternatiu al cafè (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 219. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria jove

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 216. Preparat refrigerant (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

***Lolium perenne* L. (poàcies)**

BCN 52587

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit pluriregional. Comuna a les vores de camins, llocs trepitjats i prats molt pasturats, des de la terra baixa fins a l'estat subalpí.

NOMS POPULARS

maragall [məɾəɣáj] (027, 036, 069, 097) [məɾəɣáɫ] (201)

USOS ALIMENTARIS

Fulla

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És ferratger. Es maragall, per als animals, és lo millor que jo conec a Mallorca. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Part aèria

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 097, 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a donar a ses ovelles (201). Per a donar de menjar als conills (097). OBSERVACIONS. Moltes vegades no n'hi havia i havien de menjar lo que els donaves. Els conills tenen molt bona barra, mengen lo que sigui, quasi quasi arriben a menjar-se *hasta* els mateixos fems seus, arriben a força de molta de gana, els s'arriben a menjar (097). DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Planta sencera

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A ses ovelles els agrada tant. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Planta sencera

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Els llevamans són per as bous, i es maragall per a ses ovelles, es romaní per a ses abelles, i es lli per as verderols". OBSERVACIONS. Cantàvem aquesta cançó quan segàvem faves, o quan féiem altres feines de sa pagesia.

***Lolium rigidum* Gaud. (poàcies)**

BCN 31283

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit latemediterrani. Molt comuna en conreus i llocs ruderals de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

maragall [mərəɣáj] (101, 168, 184)

singunyol [singunɔ́l] (228)

USOS ALIMENTARIS

Part aèria

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En mengen ses ovelles. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Planta sencera

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a les ovelles. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

No consta

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 184. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. No saps sa cançó?: Els llevamans són per as bous/ i es maragai per a ses ovelles/ i es romaní per a ses beies/ i es llim per as verderols.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Surt pels camps (228).

***Lolium temulentum* L. (poàcies)**

BCN 74372

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit pluriregional (subcosmopolita). Creix en els sembrats de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

jull [zúj] (140)

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor.

***Lonicera implexa* Ait. subsp. *implexa* (caprifoliàcies)**

BCN 72732

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit perennifoli mediterrani. Comuna en alzinars, màquies i garrigues.

NOMS POPULARS

madreselva (castellà) (051)

mareselva [marəséwvə] (140)

mataselva [matəsésélvə] (019)

mistreres [mistrérəs] (206)

rotaboc [rotəβók] [rotəβóc] (012, 016, 019, 033, 037, 039, 048, 051, 061, 062, 071, 074, 086, 101, 112, 123, 133, 138, 140, 141, 142, 143, 144, 155, 166, 174, 181, 188, 190, 197, 201, 205, 228, 235) [rotəβóc] (220)

xuclamel [ʃukləmɛ́l] (051, 061, 101)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antihipertensiu

FONT. 220. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Ho bullien. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. No sap quina quantitat en bevien. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No deu tenir gaire bon gust i deu ser amarg.

Antipruriginós

FONT. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa picor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 112. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a orinar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipoglucemiant

FONTS. 019, 086, 112, 181, 205, 206. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a baixar el sucre (019). Per a baixar es sucre (086, 112). Per al sucre (205, 206). Per a curar es sucre (181). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (019, 086, 112, 205, 206). No consta (181). PREPARACIÓ. Decocció (019, 112, 205, 206). En bullidura (086). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONTS. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Són astringents. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). Xarop (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Lluc tendre

Hipoglucemiant

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt bo per a sa diabetis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Se'n pot fer infusió dels brotets i és una cosa com a gairebé conyac es suc que fa. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És amargant. Totes ses plantes amargues són bones per sa diabetis.

No consta

Antihemorroidal

FONTS. 012, 048. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a ses morenes (012, 048). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (012). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (048). PREPARACIÓ. Dins sa butxaca (048). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipoglucemiant

FONTS. 016, 033. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Pes sucre (016). Per a rebaixar es sucre (033). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (016). No consta (033). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antidiarreic

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si un cabrit o un xot anava de diarrea. Sa panxa s'aturava. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Feien un collar de rotaboc. DESTINACIÓ. Medicina veterinària. OBSERVACIONS. Ella troba que és un doi. No era una brida, era un collar.

Antieritematós

FONT. 155. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan batien es gra, perquè no piqués. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiestàtic ruminal

FONT. 155. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan una ovella perdia es remuc. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. Se posa una brida. DESTINACIÓ. Medicina veterinària. OBSERVACIONS. Jo ho he provat moltes vegades.

Antihipertensiu

FONT. 174. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antipruriginós

FONTS. 039, 062, 071, 074, 101, 141, 144, 188, 190. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa picor quan batiem ses faves (039). És molt bo per a sa picor (062). Per sa picor dels pagesos quan havien de segar (071). Per a quan havien de batre es gra novell (074). Per a sa picor, sobretot quan batien (101). Per a quan han acabat es batre, per a quan hi ha es gra novell, perquè no piqui (141). Per als que tenien picor quan havien batut (144). Perquè no piqui es gra (188). Perquè no picàs quan batien (190). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (039). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (062). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (071, 074, 101, 141, 144, 188, 190). PREPARACIÓ. Agafes una branqueta de rotaboc i la te poses entre sa pell i sa roba i no tendràs gens de picor (062). Se posa a damunt sa pell o a damunt es gra segat (071). Damunt sa pell (074). Posar-s'ho a damunt (101). Se posava en una capçana a damunt es gra i sa gent, si feia falta (141). Se'l posaven damunt (144). Se posa a damunt sa persona o a damunt es gra (188). S'ho posaven damunt (190). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Mon pare me feia anar a cercar rotaboc quan havien batut ses faves (039). Ha de ser salvatge (141).

Repel·lent d'insectes

FONT. 133. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Perquè ses mosques no picassin els animals a ses cames. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Amb oli, fregit. DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

Part aèria jove

Antihipertensiu

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tensió. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Planta sencera

Antipruriginós

FONT. 235. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Se posava per a sa picor de ses faves quan batiem, damunt els sacs o els caramulls. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Fa com uns *chupetes* rosats, i té sa tija buida.

USOS ALIMENTARIS

Flor

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 138, 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'hi ha que xupen la flor (138). La xupàvem, com totes ses mareselves, que són dolces (143). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses flors si se xupen tenen una mel dedins, i són bones. Quan era ninet xupàvem aquestes flors. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Flor

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 206. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Noltos a n'això li deim mistreres, perquè ses flors pareixen mistos.

Ornamental: jardineria

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa una floreta molt guapa.

No consta

Altres informacions

FONT. 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se feia servir, però no record perquè.

Repel·lents

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a ses mosques.

Part aèria

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a quan han batut, que es gra fermenta, principalment ses faves fan molta picor. Tapaven amb quatre branquetes de rotaboc.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor.

Planta viva ex situ

Ornamental: jardineria

FONTS. 123, 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una liana, és molt guapo. Fins i tot els jardiners en venen varietats que no fan olor més, però més grosses. Es rotaboc és preciós, quan floreix pareix una datilera (123). Fa una flor molt guapa, pareix com una *enredadera*, i quan és devers es maig és guapíssima (138).

Planta viva *in situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. I això jo ho he vist que no en té gens de terra, perquè els nius de ses mèl·leres a ca nostra, que venim des terme de Montuïri, a dins una mata de rotaboc feien es niu.

Tija

Artesanal: elaboració de pipes de fumar

FONTS. 019, 141, 190, 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa una canya buida per a fer xigarros (019). En feien es canó de sa pipa (141). És buit enmig i hi feien canons de pipa (190). En feien xigarreres (201).

Lúdic: jocs tradicionals

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Servia de canuto i en feien bombolles de sabó.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És una enredadera (039). És una enfiladissa, com una mà que s'estèn molt (061). En tenim en es jardí de Sant Blai (071). Se fa per unes parets i fa una oloreta molt bona quan està florida. Té una flor qui tomba molt (086). És una que s'enfila, i fa una floreta molt guapa, que se posa per sa paret (101). N'hi ha de jardí i n'hi ha de salvatge. Sa flor te fa com si fos una boca de *lobo*, molt petitona, i fa com un rosetó de fulles. En castellà se diu mataselva o *madreselva*. Si no haguéssim xarmat aquesta olivera, n'hi havia una mota de rotaboc (141). N'hi ha un de jardí que no sé si serveix. És una planta silvestre de ses marjades, no se cultiva (144). A sa vorera de sa riera n'hi havia (197).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

FONT. 166. Preparat hipoglucemiant (vegeu el catàleg de barreges)

***Lophophora williamsii* (Lem. ex Salm-Dyck) J.M. Coult (cactàcies)**

EC-015

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit suculent originari de l'Amèrica Central. Cultivada com a ornamental i psicotròpica.

NOMS POPULARS

peyote (castellà) (176, 177)

ALTRES USOS

Part aèria

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONTS. 176, 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els indis de Mèxic el roveguen, se'l passen uns amb els altres perquè diuen que te fa al·lucinar (176). Els bruixots professionals de Mèxic l'empleen, però ells el saben emprar i no s'embruten, ells se droguen, però amb mesura, el dominen, converteixen sa droga amb un personatge i xerren amb ell, i el domestiquen, i saben si l'accepta... si tu prens una droga i te cau fatal, no en prenguis perquè te matarà, o emprendre un viatge i no tornaràs, que és lo que ha passat a molts (177). OBSERVACIONS. Jo no l'he provat mai, sempre dic que l'he de provar (176).

Planta sencera

Altres informacions

FONTS. 176. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Nosaltres en venem i a vegades ve gent un poc sospitosa a cercar-ne i els hi deim que no en tenim. Des de l'antiguitat que ja xerraven d'aquest *peyote*, és el més potent de tots.

Planta viva ex situ

Ornamental: jardineria

FONTS. 176, 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a sembrar als jardins de cactus (176). Per a tenir al jardí de cactus (177).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En tenim de sembrat al jardí de cactus de S'Avall. Però ara l'estam perdent, se va fent petit (177).

***Luffa cylindrica* (L.) Roem. (cucurbitàcies)**

BCN 64329

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit originari de l'Índia. És enfiladissa i cultivada pels seus fruits.

NOMS POPULARS

carabassera d'esponges [kəɾəβəsérə dəspónʒəs] (051)

fregall de carabassera (endocarpi) [frəɣáj də krəβəsérə] (149)

fregaller [frəɣəjé] (056)

ALTRES USOS

Endocarpi

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En don molt per a escurar els biberons dels nins. OBSERVACIONS. Si el vols blanc, li poses lleixivet. Jo ja en tenia de ca ma mare.

Fruit

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer esponges que serveixen per a rentar els plats o rentar-se. OBSERVACIONS. L'esponja no s'espenya posada dins *s'aigo*, com un fregall, per fregar els plats. Quan era petit, la seva mare les xepava, en feia dos trossos, per rentar els plats, i era tan bo com un fregall comprat.

Mesocarpi i endocarpi

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 056. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa d'esponja o fregall, per dutxar-se i coses d'aquestes. OBSERVACIONS. Fas es fregall ben net amb *lejía* i és amable. La part de la planta usada en realitat són restes de mesocarpi i endocarpi.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És fruita que ha venguda nova, pareix una carabassa. Fa llavors quan és seca (056). Volen molta d'aigua, el tenim plantat (149).

***Lycoperdon perlatum* Pers. (licoperdàcies)**

BCN E-82

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Fong sapròfit. Es fa, com la majoria dels seus congèneres, en qualsevol tipus de bosc, en prats i en jardins, durant tot l'any, però sobretot a la tardor.

NOMS POPULARS

peolobo (castellà) (017)

USOS MEDICINALS

Espora del fong

Cicatritzant

FONT. 017. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses crosteres. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

***Malva sylvestris* L. (malvàcies)**

BCN 95581

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit pluriregional. Comuna a les vores de camins i solars abandonats de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

malva [málvə] (017)

panet (fruit) [pənət] (108, 123)

vauma [váwmə] (003, 005, 035, 046, 106, 123, 124, 138, 140, 143, 145, 162, 230)

[βáwmə] (107, 108)

vauma silvestre [váwmə silvéstrə] (142)

vaumes [váwməs] (085, 109)

USOS MEDICINALS

Flor

Antiequimòtic

FONT. 109. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cops. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu

FONT. 106. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a compondre sa panxa després de prendre oli de *ricino*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ses flors les collíem pes maig.

Fulla

Antibronquític

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als bronquis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Anticatarral

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Pectoral. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Antitussígena. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONT. 107. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses *verbes*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ses vaumes picades van bé per a ses *verbes* (assenyala sa cara), però un home li ha dit que això se feia amb trepó. Segurament es refereix als vèrbols, malaltia de la pell.

Vulnerari

FONT. 035, 107. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a curar mals (035). Per a una ferida: la bullien, la picaven i se la posaven damunt sa ferida (107). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern) (035). Emplastre (ús extern) (107). PREPARACIÓ. Se feien coques: picaven, i des suc feien una coca, mesclaven amb segó, i a dins un pedaço ho posaven damunt es mal (035). Infusió (107). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Antiequimòtic

FONT. 145. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cops. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Lleva molt la inflamació. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Amb segó, se fan coques. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori/Antiàlgic

FONT. 017. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as mal de panxa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antireumàtic

FONT. 145. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as reuma, es romàtic. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen

FONT. 085. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tossina. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Te tapaves amb un llençol i aquí hi ha s'olla, i te curaves es constipat.

No consta

FONT. 005. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Se feien coques de vauma. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Per a les dislocacions

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a un *esquinçe*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció, i després ho mesclaven amb farina de blat xeixa. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Resolutiu

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer madurar un *golondrino*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció, i després ho mesclaven amb farina de blat xeixa. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Flor

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se pot menjar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 108, 123, 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Noltros quan érem petits mos menjàvem aquests panets, els dèiem panets, i els menjàvem. *Antes* no hi havia tantes coses com ara... sabeu què vos dic? sa llavor fa com un panet. (108). Sa meva dona en va collir per a menjar (123). Era menjar d'al·lot (124). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (123). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fulla

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menja com a verdura. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor.

Planta viva *in situ*

Altres informacions

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És indicador de terra fèrtil.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. De vauma n'haviem plegada molta, ara ja no en plegam. Té unes fulletes retxades (107). Si deixes que espiguin, ja en tens pertot, és un mal *bitxo*. Sempre estava ple de bauma i no sé perquè ha desaparegut, potser han estat els animals, o ses gallines (108). Era s'herba que creixia a dins ses patateres, i l'haviem de llevar (230).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 019. Preparat salutífer (vegeu el catàleg de barreges)

No consta

FONT. 003. Preparat antibronquític (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 046. Preparat antiinflamatori hepàtic (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONT. 035. Preparat vulnerari (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 106. Preparat anticatarral i antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 124. Preparat antisèptic vaginal (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 142. Preparat per a les dislocacions i resolutiu (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat antihelmíntic (vegeu el catàleg de barreges)

***Mammillaria* sp. (cactàcies)**

NOMS POPULARS

mamillàries (del nom científic) [məmiˈlárjəs] (177)

ALTRES USOS

No consta

Altres informacions

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Diuen que tenen molts d'alcaloides i potser s'usen en medicina.

Planta viva ex situ

Ornamental: jardineria

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a sembrar al jardí.

***Mandragora autumnalis* Bertol. (solanàcies)**

BCN 52434

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit del mediterrani meridional. Creix en vores de camins de les contrades mediterrànies seques i marítimes. És molt rara. A Mallorca no està documentada.

NOMS POPULARS

mandràgora [mændrəˈɣorə] (151)

ALTRES USOS

Planta sencera

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 151. DESCRIPCIÓ. Ses bruixes sortien de nit i anaven a cercar els remeis. Sortien en sa nit a arrabassar mandràgora.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Don Toni li deia a sa mare: "Antuanet, sa mandràgora, tant si l'arrabassen amb lluna com si l'arrabassen de dia, és al·lucinògena, així que no te preocupis".

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Planta sencera

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Al·lucinògena. GRAU DE TOXICITAT. Informació insuficient.

***Marrubium vulgare* L. (lamiàcies)**

BCN 72729

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit pluriregional. Comuna a la vegetació ruderal de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

malrubí [malruβí] (019)

melrubí [mɛlroβí] (046, 051) [mɛlruβí] (019)

USOS MEDICINALS

Arrel

Antiinflamatori hepàtic

FONTS. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a l'hepatitis.. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). Xarop (ús intern). PREPARACIÓ. En coques. En fa caramels: talla l'arrel, s'hi posa sucre i es remena. Es posa al forn, s'escampa i se'n fan bocins. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria jove

Antiasmàtic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a l'asma. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Anticatarral

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va bé per a tractar constipats crònics. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic extern

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a rentar ferides. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús extern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a la tos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Digestiva. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Grana

Altres informacions

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Cremaven la llavor com a ble per a l'oli. Mullaven les llavors dins l'oli i cremava vuit hores.

Part aèria

Maneig agrosilvopastoral: obtenció de mel

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Un ermità se fregava melrobí per ses mans per a treure sa mel perquè la treia sense guants. OBSERVACIONS. Ses mosques i ses abelles no el picaven perquè sentien s'olor de sa planta.

Repel·lents

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Un ermità se fregava melrobí per ses mans per a treure sa mel perquè la treia sense guants. OBSERVACIONS. Ses mosques i ses beies no el picaven perquè sentien s'olor de sa planta.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Neix pertot, per als camins i als voltants de les possessions (019). És una planteta baixa que fa una espiga. Sa flor és com un enganxador, ses ovelles hi passen i s'hi aferren i s'enduen llavors (051).

***Matricaria recutita* L. (asteràcies)**

BCN 29890

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit lateuropeu. Cultivada.

NOMS POPULARS

camamil·la dolça [kaməmíllə dólsə] (124)

mançanilla [mənsəníʎə] (046)

USOS MEDICINALS

Summitat florífera

No consta

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Se prepara com un te i té les mateixes propietats que la camamil·la. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Li agrada molt al poriol o marieta.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. La té sembrada a l'hort d'aromàtiques. És perenne, no se mor sa planta, en aquest clima aguanta i està quasi tot l'any florida (124).

***Medicago arborea* L. (fabàcies)**

BCN 26628

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit semicaducifoli (defolació estival) introduïda del mediterrani oriental. Cultivada com a ornamental i farratgera; molt rarament subespontània.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a donar de menjar als animals. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És fixadora de nitrogen. Enriqueix o protegeix el sòl.

***Medicago orbicularis* (L.) Bartal. (fabàcies)**

BCN 27914

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit mediterrani. Comuna als fenassars.

ALTRES USOS

Fruit

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa una fruita en forma d'una bolleta de la mida d'un ciuró, però que en realitat és una espiral. Aquesta bolleta jo he vist quan era nina que l'assecaven i les enfilaven per a fer-ne cortines, qualche vegada alternada amb bocinets de caramutxa.

***Medicago sativa* L. (fabàcies)**

BCN 29891

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit introduït de l'Àsia central. Cultivada com a herba farratgera i sovint naturalitzada.

NOMS POPULARS

alfals [əlfáls] (039, 045, 053, 080, 086, 111, 174) [əlfáws] (099) [awfáls] (027) [əwfwáws] (089, 109, 197)

trèvol de bolla [trévol də bóʎə] (201)

USOS ALIMENTARIS

Part aèria

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 080, 089. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Si no hi ha càrritx tendre, s'ha de comprar aufaus sec per a alimentar ses bísties i ses ovelles. Els ho capolàvem i ho mesclàvem amb sa palla (080). En menjaven els animals (089). DESTINACIÓ. Alimentació humana (080). Alimentació animal (089).

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTS. 086, 111, 174. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En mengen els animals (086). Per a donar de menjar a les vaques, que necessiten farratge (111). En donàvem a ses vaques per a menjar (174). DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Planta sencera

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 109. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses ovelles en mengen. OBSERVACIONS. S'aufaus tendre en s'hivern... s'aufaus de s'estiu tendre també és xerec. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La donàvem als animals. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És es trévol bo.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTS. 039, 045, 053. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És millor segar s'alfals en lluna nova, és més creixent (039). Si sembres alfals d'estiu, cada segada hi haurà aquesta diferència de sa lluna nova a sa vella, sa nova se fa més alt (045). Se segava (053).

Planta viva *in situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Si tens aufaus plantat, els datilers fan més dàtils, segurament perquè tenen més aigua.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Planta sencera

FONT. 109. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Ses ovelles, si en peguen panxada, s'inflen. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. A dins l'aufaus hi neix plantatge (197).

***Melia azedarach* L. (meliàcies)**

BCN 97016

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit originari de l'Índia del nord i la Xina. Cultivada com a ornamental.

NOMS POPULARS

amèlia [əmə'liə] (051)

sabonera [səβonérə] (051)

ALTRES USOS

Fruit

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer-ne rosaris. OBSERVACIONS. Agafa les bolletes madures i les posa a dins una olla bullint. Quan bullen les fa netes amb *aigo* un poc més freda, els treu tota la pasta i queda s'os o sa llavor de sa planta o es rem. Les posa en remull, basta 24 hores, i quan estan reblanides hi passen un fil pes forat, i així ja no han de foradar. Si són seques ja són males de fer passar el fil. Els rosaris són molt guapos i se n'enduen molts.

Planta sencera

Ornamental: jardineria

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És un arbre que hi ha dins es poble de Valldemossa que fa com uns rems de flor lila.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Fa llàgrimes. En surten bolletes, ara les tenen verdes, i aquestes bolletes es tornen de color roig, que són com a madures. Es tornen blanques i ell les agafa o li'n duen. Quan l'arbre és florit fa molta olor. Creix molt aviat, se multiplica molt aviat (051). OBSERVACIONS. Don Toni en tenia una a Castellitx i la va haver de tallar (051).

***Melilotus sulcatus* Desf. (fabàcies)**

BCN 27973

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit mediterrani. Comuna en pradells terofítics.

NOMS POPULARS

trèvol de ramellet [trévol də rame'lət] (101) [trévol də ramə'lət] (201)

ALTRES USOS

Flor

Altres informacions

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es trèvol de ramellet fa sa flor groga, diferent de sa vinagrella o trèvol de jardí.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Part aèria

Les ovelles perden es remuc

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Si amolles ses ovelles on hi ha aquesta planta, i sobretot i té flor, i tenen molta gana i mengem aviat i en peguen panxada, s'inflen i les falta es remuc. GRAU DE TOXICITAT. Elevat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí. OBSERVACIONS. Per a solucionar-ho, donàvem llet o graciola, o aigua amb carbonat, perquè això fa una bolla, deu tenir un àcid molt fort que forada s'estómag. Als mens no els fa res.

Melissa officinalis L. (lamiàcies)

BCN 29731

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit possiblement introduït del submediterrani oriental. Molt rara a la vorada del bosc caducifoli, als herbassars humits. Probablement només cultivada i naturalitzada.

NOMS POPULARS

herba de ses dones [érβə də sər dʒnəs] (059)

melissa [melísə] (051, 195)

tarongí [təronʒí] (003, 020, 024, 050, 051, 052, 053, 054, 058, 059, 071, 077, 079, 080, 086, 087, 099, 106, 116, 124, 128, 135, 138, 141, 142, 143, 147, 149, 150, 151, 156, 157, 162, 163, 165, 169, 183, 197, 206, 215, 219, 228, 231, 233)

tarongil (del castellà) (177)

tarongina [təronʒínə] (056)

USOS MEDICINALS

Fulla

Analgèsic

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Calmant des dolor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Anticatarral

FONTS. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al constipat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antidepressiu

FONT. 059. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És una herba que alegra, molt bona per a sa depressió. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori gàstric

FONTS. 086, 142, 150. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa panxa (086, 142, 150). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió (086). Decocció (142, 150). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. S'agafen ses fulles abans de florir perquè tenen més força (086).

Carminatiu

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va bé per gases. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa digestió. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Estomacal

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És estomacal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONTS. 051, 058, 079, 124, 147, 149, 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És tranquil·litzant (051, 149). Per als nervis, per a poder descansar bé (058). Per a calmar els nervis (079). Tranquil·litzant (147). És un relaxant (156). Tranquil·litzant, especialment els nins molt actius i nerviosos, especialment per a dormir (124). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (058, 079, 124, 147, 149, 156). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Tres o cinc fulletes (058). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Regulador de la tensió arterial

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a calmar molt es nirvis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se mesclava. Ho deien els herbolaris i sa gent el coneixia.

Part aèria

Antidismenorreic

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a coses de la regla. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa panxa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. També se'n feien tasses. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu

FONT. 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a prendre en bullidura. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONTS. 151, 195. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als nervis (151). Tranquil·litzant (195). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Condiment

FONTS. 024, 058, 087, 106, 138, 141, 143, 156, 157, 169, 177, 231, 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer menjars, també els caragols (024). Per a posar als caragols (058, 087, 169). Per als caragols (106). Per a cuinar (138, 156, 157). Se posa als caragols (141). Per a cuinar, un imprescindible (143). És una de ses sis o set herbes que s'empleen per a fer caragols (177). Per als aguiats de pilotes (231). Per als menjars (233). OBSERVACIONS. S'emplea fonoll, s'emplea *tarongil*, orenga, menta, herba-sana, timó... (177). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONTES. 163, 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a beure, macerada en aigua i deixant ses fulles dedins, havent-les picat (163). En ves d'un cafè té herba llüisa, menta, tarongí, herba-sana, geraní i tota aquesta mandanga. Tot junt, té un tassó a posta, tres fulles de cada cosa d'aquestes. De s'herba llüisa, tres brotets (165). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTES. 071, 138, 162, 183, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes (071, 162, 183). Per a fer herbes (138). Per a fer herbes dolces. Hi posa un poc de llimona, un poc de fonoll marí, fonoll de l'altre, una fulla de llorer, un brot de romaní i una fulla de tarongí (219). OBSERVACIONS. Té moltes coses perquè la varen fer a la fira de fa dos anys, pel maig. Hi havia moltes coses que jo no sabia què eren (219). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta

Condiment

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer caragols. CONSUMICIÓ. Aperitiu. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Condiment

FONTES. 003, 020, 099, 135, 206, 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer caragols (003). És de ses aromàtiques (020). Ho posen a n'els caragols (099). Hi fan els caragols, n'hi posen amb sos caragols (135). En posaven en es menjar, i també als caragols (228). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a prendre infusions per gust s'horabaixa. Hi posaven camamil·la, herba llüisa i hi mesclaven sempre tarongí i herba-sana. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria jove

Condiment

FONT. 050. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una herba per a condimentar, per a cuinar i, sobretot, per als caragols. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 050. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una planta per a fer anís d'herbes (anís sec o dolç). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Summitat florífera

Condiment

FONTES. 024, 056. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer menjars, també els caragols (024). Per a posar dins els caragols o els aguiats (056). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONTES. 156, 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n fa s'aigua del Carme (156). S'herba llüisa quasi m'agrada tant com es tarongí (163).

Domèstic: ambientador

FONT. 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a aroma ambiental, amb aigua aromàtica amb gerani, herba llüisa i aufabeguera. Volia provar si com a insecticida, per a expulsar els moscards, anava bé.

Repel·lents

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per al poll groc de sa cerera.

Part aèria

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer *abonos* i purins.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 052. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa molt bona oloreta.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Fa mala cara perquè a s'estiu necessita molta d'*aigo*. En porta a un parell de Valldemossa i a un germà des prior, de s'ermità Biel, perquè les fan servir per a fer herbes (051). En tenc en es corral (080). Si l'ensuma fa olor de taronja. En neixen per tot (106). En tenien de sembrada (128). Un curandero de Son Ferriol, don Bernat, tenia sementers de tarongí (135). S'estén molt, i hi sol haver caragols (141). Quan jo era nina, no hi havia cap corral que no hi hagués: un *tomillo*, moradux, herba-sana i tarongí (143). Té gust de llimona i de taronja, té un gust molt bo (177). En feia manadets per a vendre (197). Per aquí n'hi havia poc, perquè aquest terreno és molt sec. A vegades en sembraven en es corral (228). Ho té sembrat al corral (231). En té sembrat al seu corral (233).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 086. Preparat per a la distensió muscular (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 135. Preparat cardiotònic, per a trastorns del sistema circulatori i salutífer (vegeu el catàleg de barreges)

FONTS. 138, 139. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 147. Preparat anticatarral i antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 149. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 219. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

Mentha aquatica L. (lamiàcies)

BCN 103554

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit pluriregional. Creix en els herbassars de sòls sovint inundats de les contrades mediterrànies i l'estatge montà. Frequentment cultivada.

NOMS POPULARS

herba de la banda [érβə də lə bándə] (021, 058)

menta d'aigua [méntə dájyo] (051)

menta de cavall [méntə də cəváln] (051)

menta de torrent [méntə də torént] (183)

USOS MEDICINALS

Fulla

Estomacal

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És estomacal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Com infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Condiment

FONT. 021. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Com a condiment. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer caramel·los de menta. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 058, 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a les herbes (058). Per a fer herbes (183). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer pasta de dents.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. D'aquesta menta en va sortir sa menta piperita, es *pipermint*. Aquesta menta és estèril, no fa llavors. Se pot multiplicar també amb rels, amb fulles, també se pot sembrar (051).

***Mentha pulegium* L. (lamiàcies)**

BCN 29895

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit pluriregional. Creix en pradells en sòls humits silicis (calcaris) de les contrades mediterrànies. Molt rara a Mallorca. Es cultiva.

NOMS POPULARS

menta poleo [méntə poléo] (183, 226)

menta salvatge [méntə səwvátʒə] (123)

poleo menta (del castellà) [poléo méntə] (180, 219)

poleu [poléw] (019)

poliol [puliól] (002, 020, 024, 030, 035)

poriol [puriól] (111)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antihelmíntic

FONT. 024. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cucs dels nins. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu

FONTS. 020, 024. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a després de dinar (020, 024). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió (020, 024). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Antieczematós

FONT. 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de sa cara. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Compra bossetes. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Li va recomenar una dermatòloga.

Antihelmíntic

FONT. 030. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as cucs. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se pren amb ruda.

Part aèria

Antieczematós

FONT. 111. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'escaldat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. T'has de posar un brot de puriol o una altra herba aromàtica en contacte amb sa pell, basta damunt. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Serveix qualsevol herba aromàtica.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'ardor de s'estómag. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. La prenc natural i en sobrets.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Condiment

FONT. 024. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer menjars, també per als caragols. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És per a beure. No n'emplea perquè no li agrada. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Condiment

FONT. 111. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És molt aromàtic, fa molta d'olor. La veníem al manadet d'herbes aromàtiques. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria jove

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan caramel·los. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Planta sencera

Condiment

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És molt aromàtica. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

No consta

Altres informacions

FONT. 035. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fèiem bullidures de poliòl.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Ara ja no en veuen: tractors, *abonos*, pesticides, insecticides, ho arrassen (123). És modern (180).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Part aèria

FONT. 147. Preparat anticatarral i antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 149. Preparat anticatarral i antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 149. Preparat antiinflamatori faringi (vegeu el catàleg de barreges)

Mentha spicata L. (lamiàcies)

BCN 103553

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit d'origen desconegut. Cultivada, i de vegades subespontània o naturalitzada a bona part del territori.

NOMS POPULARS

herba-sana [érβə-sánə] (021, 051, 058, 061, 077, 099, 111, 115, 124, 128, 138, 141, 142, 143, 149, 151, 156, 162, 163, 165, 177, 180, 208, 214, 219, 229)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antiinflamatori gàstric

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal d'estómac. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Estomacal

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És estomacal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antihelmíntic

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cucs. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Macerar en aigua. El vespre abans s'herba-sana en remull, i es dematí se bevien *s'aigo* que havia tengut s'herba-sana a dedins. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa panxa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És relaxant. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Se prepara com un te. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho va aprendre d'uns marroquins que feien feina amb ell.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Condiment

FONTS. 115, 177, 208, 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. als aguiats. Per a fer croquetes. Per coure caragols. Pes frita (115). Una fulla llarga, prima i blanquinosa per a cuinar els caragols. És una de ses sis o set herbes que s'empleen per a fer caragols (177). Per a fer sopa de brou (208). Per a fer caragols (214). OBSERVACIONS. Té un altre gust que sa menta (115). S'emplea fonoll, s'emplea *tarongil*, orenga, menta, herba-sana, timó... (177). Amb canyella a damunt, moradui i tota classe d'herbes. Donava un gust enorme (208). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En ves d'un cafè té herba-lluïsa, menta, tarongí, herba-sana, gerami i tota aquesta mandanga. Tot junt, té un tassó a posta, tres fulles de cada cosa d'aquestes. De s'herba llúisa, tres brotets. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTS. 143, 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a preparar les herbes (143). Per a fer herbes mallorquines juntament amb una branqueta de ginebró, una branca de canyella, moradui, una branqueta de pi, un nispro madur, cireres, cafè i ruda (214). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Condiment

FONTS. 061, 077, 099, 111, 124, 138, 143, 149, 151, 162, 163, 165, 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a donar aroma (061). Fa molt bona olor i la posam a una truita, o si feim brou de peix (077). Per a fer aubergínies rellenes amb un poc d'herba-sana, un poc de moradui, un poc de juevert, un poc de ceba i un bon *picadillo* (099). Forma part del manat d'herbes aromàtiques que venia al mercat (111). Per a fer caragols (124). És de les herbes aromàtiques famoses de Mallorca (138). Planta aromàtica que hi havia als jardins de totes les cases. Per a posar als caragols (143). Per a posar als aguiats (149). Va molt bé per a ses faves tendres i per a ses faves velles. Per a ses raules (151). Per a cuinar caragols (162). Per als cuinats (163). Per a fer els caragols (165). Per als caragols (229). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a prendre infusions pes gust a s'horabaixa. Hi posaven camamil·la, herba llúisa i hi mesclaven sempre tarongí i herba-sana. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTS. 058, 138, 151, 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a les herbes (058, 138, 162). Per a posar a ses begudes alcohòliques (151). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONTS. 124, 141, 143, 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És de les herbes més populars aquí a Mallorca (124). L'herba-sana fa una olor diferent de la menta (141). És una d'aquestes plantes que la gent es demana, sobretot els veïnats (143). No record que la padrina en fes infusions (163).

Planta viva *ex situ*

Repel·lents

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Actua com a repel·lent d'insectes a l'hort.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En aquesta que tenc sembrada aquí la vaig dur de ca uns *tios*. Si és l'herba-sana antiga té es tronc quadrat i negre o d'un blau, perquè si és verd no és l'antiga (058). En tenien de sembrada (128). S'herba-sana te fa arrels i te creix per aquí (151). No en fa servir perquè no li agrada (219).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 145. Preparat digestiu (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 208. Preparat antiepilèptic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 214. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

***Mentha sp. pl.* (lamiàcies)**

NOMS POPULARS

herba bona (del castellà) [érβə-bónə] (057)

herba-sana [érβə-sánə] (002, 003, 019, 020, 024, 025, 026, 033, 035, 040, 041, 042, 050, 053, 054, 056, 057, 060, 069, 087, 094, 116, 117, 122, 143, 145, 152, 157, 160, 166, 169, 172, 178, 183, 185, 197, 198, 199, 210, 213, 215, 217, 218)

hierbabuena (castellà) (129)

menta [méntə] (028, 043, 050, 053, 058, 071, 106, 115, 124, 134, 135, 138, 141, 142, 143, 149, 156, 162, 165, 177, 180, 196, 208)

USOS MEDICINALS

Fulla

Anticatarral

FONTS. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Va bé per a arrabassar, qüestió respiratòria. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antidismenorreic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de ventre quan tenen sa menstruació. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En forma de te. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihelmíntic

FONTS. 041, 185. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als cucs (041). Per als cucs dels nins (185). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (041). No consta (185). PREPARACIÓ. Se rovegava (041). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Primer molta gent tenia cucó i te donaven una mala vida... en es culet (041).

Antiinflamatori gàstric

FONTS. 019, 115, 142, 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a tota classe de mal de ventre (019). Per a sa panxa (142). Per a sa panxa, que de vegades tenies mal de ventre això anava molt bé (115). Per al mal d'estómac (156). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (019, 142, 156). No consta (115). PREPARACIÓ. En forma de te (019). Decocció (142, 156). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori/Antiàlgic muscular

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al cansament. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Es bullia amb aigua i ho tirava a dins sa banyera. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Quedava com a nou.

Digestiu

FONT. 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a prendre després de dinar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Refrescant

FONT. 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. A vegades n'agaf una fulla i la roveg, és refrescant. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antihelmíntic

FONT. 035, 053, 054, 056. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per as cucs (035, 056). Per a ses *lombrices*, per as cuquets en es nins, les poses un brotet d'herba-sana i les fugia (054). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús intern) (035). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (053). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (054). Tisana (ús intern) (056). PREPARACIÓ. Infusió (056). DESTINACIÓ. Medicina humana i veterinària (056). Medicina humana (035, 053, 054). OBSERVACIONS. De vegades, com que és com a dolça la rovegues (053).

Antihipertensiu

FONT. 152. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa sang alta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Herba-sana bullida. S'aigo i un parell de brotets. Bull amb sa planta dedins. Llavors una cullerada de sucre o un poc de mel. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 035. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa panxa i per a *s'estómag*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu

FONT. 003, 056, 145. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per sa panxa (003). Per a sa panxa (056). És digestiu, molt saludable (145). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió (003). Infusió (056). Decocció. Es posa la fulla i el tronc, el brot. No miram prim que siguin imparells (145). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Condiment

FONT. 019, 020, 024, 025, 026, 033, 058, 060, 106, 115, 134, 135, 149, 152, 165, 177, 178, 196, 197, 215, 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És aromatitzant de tota classe d'infusions (019). Per a donar gust (020). Per a fer menjars, també per a posar als caragols (024). Per a posar als caragols (025, 058). Se posa a molts plats (026). Per a posar a ses faves cuinades (033). Per a menjar en ensalada amb meló, pinya tropical, taronja, metla, alls, oli, llimona i sal, un poquet de pebre bo, sa salsa, i *jamón* i maionesa (060). N'hi ha que en posen en els aguiats (106). Per cuinar. Per a fer aguiats. Per a fer croquetes. Per coure caragols. Per as frits (115). En posa dues o tres fulles en es gelat (134). Això se posa en rostit (135). Per a posar als aguiats (149). En ves d'un cafè té herba llúisa, menta, tarongí, herba-sana, geramí i tota aquesta mandanga. Tot junt, té un tassó a posta, tres fulles de cada cosa d'aquestes. De s'herba llúisa, tres brotets (165). És una de ses sis o set herbes que s'empleen per a fer caragols. N'hi ha que no n'hi posen (177). La pots posar a qualsevol menjar, cosa de carn o peix (178). Per a cuinar (196). Per als caragols (197). Per les pilotes (215). Per a fer cargols. Per a fer un aguiat (217).

OBSERVACIONS. Té un altre gust que s'herba-sana (115). S'emplea fonoll, s'emplea tarongil, orenga, menta, herba-sana, timó... (177). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONTS. 043, 106, 149, 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a beure (043). És bona per a ses infusions (106). Per a fer infusions (149). Per a prendre: menta amb canyella, romaní i camamil·la. Per a prendre després dels menjars copiosos: romaní, menta, camamil·la, herba lluisa i llavor d'anís o fonoll (156). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTS. 058, 071, 162, 218. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes (058, 071, 162). Per a fer herbes dolces (218). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Condiment

FONTS. 002, 040, 042, 087, 094, 116, 117, 124, 129, 138, 157, 160, 166, 169, 172, 198, 199, 210. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a cuinar caragols. Per a fer aguiats (002). Per a posar al menjar (040). Per a posar als aguiats (042). Per a posar als caragols (087, 210). Per a caragols (094, 124). Per a cuinar (116, 138, 157, 172). Per a posar als plats (117). Per a sa cuina (129, 198). Per a bullir caragols (160). Per a preparar caragols (166). Per a posar als cuinats (169). Per a temes de cuinats (199). Per a cuinar carn (210). OBSERVACIONS. També amb fonoll, morduix, àpit, pampalei i tomillo. Un manadet fermat per a donar gust (002). CONSUMICIÓ. Entrant - Bullit (160). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 145. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer un *sorbete* per a quan no volem beure cafè. OBSERVACIONS. Es posa la fulla i el tronc, el brot. No miram prim que siguin imparells. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb licor

FONT. 035. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes dolces. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTS. 040, 122, 143, 169, 172, 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer herbes dolces (040). Per a posar a les herbes (122, 143). Per a fer la botella d'herbes (169, 172). Per a fer herbes (183). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria jove

Condiment

FONT. 050. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una herba per a condimentar, per a cuinar i, sobretot, per als caragols. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

No consta

Altres informacions

FONT. 053. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És bona.

Part aèria

Altres informacions

FONT. 035. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És molt bona bullida, té molt bon gust.

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 129. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer rams que fan oloreta.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Per a collir-la, es talla baixa i es separen les fulles de la tija (019). En tenc de sembrada (149). Se sol tenir al jardí (172). En Manolo, un dia va venir i se'n va dur (178). N'hi ha (180). En feia manadets per a vendre (197).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 057. Preparat antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONTS. 069, 070. Preparat estomacal (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 146. Preparat digestiu (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 149. Preparat anticatarral i antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

***Mentha suaveolens* Ehrh. (lamiàcies)**

BCN 29994

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit pluriregional. Comuna en jonqueres i herbassars humits de les contrades mediterrànies (i l'estatge montà).

NOMS POPULARS

herba-sana borda [érβə sánə bórðə] (143)

menta salvatge [méntə səwvátʒə] (021)

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Part aèria

FONT. 143. Preparat antihelmíntic (vegeu el catàleg de barreges)

***Mentha xpipерita* L. (lamiàcies)**

BCN 29997

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

És un híbrid entre *Mentha aquatica* i *M. spicata*.

NOMS POPULARS

herba de lavanda [érβə də ləvándə] (214)

herba de tots aguts [érβə də tódz əγúts] (149)

herba-sana [érβə-sánə] (071, 105, 106, 231)

menta [méntə] (111, 151, 219)

menta piperita [méntə pipérita] (051, 183)

menta pebrera [méntə prəβéerə] (049)

palpalei [pəlpələj] (198, 206) [pəmpələj] (001, 078, 080, 151) [pəwpələj] (138, 143, 148, 151, 165)

pipерita (del nom científic) (051, 151)

peppermint (de l'anglès) (051)

USOS MEDICINALS

Fulla

Estomacal

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Estomacal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Desconegut per l'informant

FONT. 198. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Era medicinal, però no recordo perquè. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Condiment

FONTS. 001, 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a cuinar (001). Per als caragols (165). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer caramels de menta. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 001. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer bullidures. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Condiment

FONTS. 080, 105, 106, 111, 138, 206, 231. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És herba de fer caragols (080). Per a posar als menjars (105). Per a cuinar (106, 138). Per a posar als caragols (106, 206). S'emplea a la cuina. Fa molta d'olor (111). Per a fer caragols (214). En tenc de sembrada per a posar als aguiats de pilotes (231). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 071, 138, 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a les herbes (071). Per a fer herbes (138). Per a posar a ses herbes (183). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer pasta de dents.

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 078. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La feien servir com un *cepillo* de dents.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És sa més utilitzada.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Va sortir [és un híbrid] de la menta d'*aigo* o menta de cavall [*Mentha aquatica* L.] (051). És com una menta (078). És molt acompanyat a l'herba-sana, però no és lo mateix (111). En té de sembrada al corral (149). Sempre n'hi ha haguda (151). És una espècie de menta, una varietat de menta. S'assembla més a s'herba-sana que a la menta menta, perquè sa menta fa la

fulleta més petiteta rodona, s'herba-sana més grossa i s'herba de lavanda molt parecuda a s'herba-sana però enlloc de fer-la llarguera, la fa més rodonenca i la planta enlloc de créixer molt vertical, creix més baixa, més per terra (214). No n'emplea perquè no li agrada (219).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONTS. 138, 139. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

***Merendera filifolia* Camb. (Liliàcies)**

BCN 27996

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit mediterrani occidental. Creix en pradells secs.

NOMS POPULARS

safrà bord [səfrá bórt] (201)

ALTRES USOS

Planta viva *in situ*

Altres informacions

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan surt, ses ovelles no passen fam.

***Mespilus germanica* L. (rosàcies)**

BCN 50768

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli introduït del submediterrani oriental. Cultivat localment com a fruiter.

NOMS POPULARS

nespla (fruit) [nésplə] (055, 061, 076, 080, 099, 141, 143, 148, 150, 156, 172, 186, 208, 217)

nespler [nəsplé] (099)

nesplera [nəsplérə] (055, 099, 123)

USOS MEDICINALS

Fruit

Antidiarreic

FONTS. 141, 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a restrènyer (141). És astringent (143). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja (141, 143). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Hi ha gent que en confita. OBSERVACIONS. Una dona de Randa en feia. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 076, 080, 099, 123, 141, 148, 150, 172, 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En menjàvem en s'hivern (076). Són ses fruites que tenim aquí (080). Per a menjar. Ell havia parat lloves un parell d'anys i també hi havia moltes nespleres i quan passava per davall hi havia solada, i ses caigudes, si eren madures, capaç de menjar-ne una dotzena, perquè tenen molt de pinyol també (099). Se mengen, ben madures (123). Se menja (141). Per a menjar (148, 150, 172). Anaven a trobar de tot, n'hi havia pertot (217). OBSERVACIONS. Les nesples són com una serva, però plana i fosca, és una cosa que és molt bona si ho trobes as punt i a s'arbre, o si la culls un poc verda i la pots madurar a ca teva i has d'anar mirant ses qui tornen negres, perquè si era verda, igual que ses serves, si són verdes són aspres (080). Se sol madurar damunt palla (141). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fruit

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONTS. 099, 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per Sant Lluc, nesples pelluc (099). Per a quan renegam. Per exemple, "m'he pegat una nespla!" (156). OBSERVACIONS. Sant Lluc és per dins es gener o febrer (099).

Planta viva *ex situ*

Altres informacions

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Arbre fruiter típic que se feia a ses possessions.

Tija

Fuster: ús fuster

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una fusta brillada.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. La pots empeltar a damunt d'espinaler. Nespler, principalment, en aquell temps meu, en veure un espinaler ja el guardaven, el feien net i quan era suixí l'empeltaven de nespleres. Per sa muntanya hi havia moltes nesples, moltes. Ara tornen a partir a sembrar-ne. Les nesples tenen molt de pinyol (099). Ha desaparescuda (186). Fruita de tardor (208). OBSERVACIONS. S'ha perdut moltes plantes que en aquell temps meu n'hi havia per tot. Hi havia atzerolera, nesplera, ginjoler, que avui s'han arribat a perdre (099). S'ha anat perdent (208).

***Mirabilis jalapa* L. (nictaginàcies)**

BCN 64581

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit neotropical. Cultivat com a ornamental i naturalitzat a les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

galán de noche (castellà) (099)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Aviat esclatarà si no esclata ja. Fa una floreta que fa una olor que embalsama es dematins, segons d'on ve es vent (099). OBSERVACIONS. Ja treu els ulls. A sa carrera allà fa una olor que pareix essència, molt guapa aquesta olor (099).

***Morus alba* L. (moràcies)**

BCN 52588

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit originari de l'Àsia oriental. Cultivada com a ornamental a les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

móra (fruit) [mórə] (080)

móra d'arbre (fruit) [mórə dáβrə] (220)

móra de morer (fruit) [mórə də moré] (229)

morer [moré] (080, 123, 229)

morer de móres [moré də mórəs] (080)

morera [morérə] (021, 108, 122, 128, 220)

morera borda [morérə bórðə] (099)

morera dels cucs de seda [morérə dəs kudz də sáðə] (108)

USOS MEDICINALS

No consta

Antihipertensiu

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Mos ajuda a arreglar sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Sa morera regula sa sang, però sa més efectiva de totes és es lledroner, inclús si en beus molt fa net.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 080, 115, 220, 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Mos menjàvem ses móres (080). Per a menjar (115, 220, 229). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 080, 099, 122, 128, 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Anaven a cercar fulles per als cucs de seda, quan en tenien (128). Per a donar a ses cuques de seda (080). Els al·lots vénen a cercar ses fulles per a donar a n'els cucs de seda (099). Per als cucs de seda (122). Per a donar als *gusanos* (229). OBSERVACIONS. A Sóller hi va haver un comerç de seda que devia ser important (080). DESTINACIÓ. Alimentació animal.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a criar cucs de seda. OBSERVACIONS. Això ho varen introduir els "Amigos del País", que eren els liberals d'aquell temps, centralistes, però molt liberals i demòcrates en so sentit de fer prosperar sa gent, varen introduir ses moreres per a fer seda. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 021. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a donar als cucs de seda. OBSERVACIONS. Si vols fer seda has de tirar un producte que desfà es *pegamento* que fan ses orugues.

Tija

Altres informacions

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa fusta des morer és més amorfa.

Fuster: elaboració de mobles

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien caixes i canteranos.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. N'hi havia a cada finca (080). A Sóller hi ha moltes moreres (128). Hi ha una morera que va sembrar ell, és una morera enorme i fa moltes móres i fa aquestes móres que se cullen, que pica, un *romallet* que se'n diu (220).

***Morus nigra* L. (moràcies)**

BCN 31289

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit originari de l'Àsia occidental. Rarament cultivada.

NOMS POPULARS

móra de morera (fruit) [mórə də morérə] (128)

morera [morérə] (128)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

***Musa* sp. (musàcies)**

NOMS POPULARS

plàtan (fruit) [plátan] (219)

platanero [plətənéro] (134)

plátano (del castellà) (fruit) [plátəno] (022, 056, 086, 134, 156, 231)

viola de *plátanos* (infructescència jove) [viólə də plátənos] (134)

USOS MEDICINALS

Epicarpi

Antitussigen

FONT. 022. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per sa tos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). PREPARACIÓ. És una barreja, però no recorda què més hi posava.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una clovella de plàtan o es tronc des *plátano*.
DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fruit

No consta

FONT. 231. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Ara diuen que van tan bé, els *plátanos*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 056, 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mengen (056). Va molt bé menjar-ne un a mitjan capvespre (156). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En tenen (134). OBSERVACIONS. Avui o ahir ha nascut una viola de *plátanos* (134).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Epicarpi

FONT. 086. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 219. Preparat antibronquític i anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

***Myristica fragrans* Houtt. (miristicàcies)**

BCN 50769

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit tropical. Espècie al·lòctona adquirida al comerç.

NOMS POPULARS

nou moscada (fruit) [nɔ́w móskaðə] (208)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Condiment

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer pa de figa. Era molt bo. OBSERVACIONS. Ara darrereament ja hi posen vainilla, canyella, nou moscada, prebe bo o prebe bord. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

***Myrtus communis* L. (mirtàcies)**

BCN 103551

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perennifoli mediterrani. Comú a les màquies de les contrades mediterrànies marítimes. A vegades cultivat.

NOMS POPULARS

murta [múrta] (021, 046, 060, 061, 071, 072, 080, 087, 088, 089, 090, 091, 092, 097, 101, 124, 129, 130, 138, 141, 143, 148, 149, 163, 165, 169, 181, 189, 208, 212, 215, 219, 232)

murtera [murtérə] (061, 080, 130, 138, 143)

murtera borda [murtérə bórða] (080)

murtera vera [murtérə vérə](080)

murtó (fruit) [murtó] (071, 073, 080, 128, 141, 142, 143, 183, 184, 185, 186, 189, 192, 193, 213, 215, 224, 225, 226)

murtó dolç (fruit) [murtó dóls] (210)

murtoner (123)

USOS MEDICINALS

Fruit

Antidiarreic

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt astringent. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Anticatarral

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura. Se pren en fred o en calent. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Analgèsic

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. L'esperit va molt bé per a fer-te fregues per si tens un cop o si tens un poc de dolor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). PREPARACIÓ. Se trosseja (si cal) la planta seca i es posa 15 dies en esperit de 90º, s'exterior, perquè aquest no és de beure només és de fregar, i després se cola. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiequimòtic

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. L'esperit de murta va molt bé per fer-te fregues per si tens un cop o si tens un poc de dolor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). PREPARACIÓ. Se trosseja (si cal) la planta seca i es posa 15 dies en esperit de 90º, s'exterior, perquè aquest no és de beure només és de fregar, i després se cola. L'esperit de sa part florida seca de romaní va molt bé per a fer-te fregues per si tens un cop o si tens un poc de dolor. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori/Antiàlgic muscular

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. L'esperit de murta va molt bé per fer-te fregues per si tens un cop o si tens un poc de dolor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). PREPARACIÓ. Se trosseja (si cal) la planta seca i es posa 15 dies en esperit de 90º, s'exterior, perquè aquest no és de beure només és de fregar, i després se cola. L'esperit de sa

part florida seca de romaní va molt bé per a fer-te fregues per si tens un cop o si tens un poc de dolor. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipoglucemiant

FONT. 181. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar el sucre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Brots de murta bullits. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No ho ha provat mai, però va a cercar murta per altres que ho fan.

Suc del fruit

Vitamínic

FONT. 071. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va molt bé per a sa vista, la reforça. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tintura hidroalcohòlica (ús intern). PREPARACIÓ. Se'n fa suc. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada en sucre

FONT. 210. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien gelat. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTES. 061, 080, 124, 128, 141, 142, 143, 183, 184, 185, 189, 192, 193, 210, 213, 215, 224, 225, 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'hi ha que en mengen, són un poc àcids, i han de ser ben madurs per a ser bons (061). N'he menjats molts, de murtons. Però han de ser veres, que no sé si estan empaltants, que són els dolços. Els murtons bords són amargs i no se mengen (080). Per a menjar (124, 210). Per a menjar per Nadal (128). Se menjaven els murtons (141). Jo de murtons n'he menjats molts, era quasi tot pinyol, però els mos menjàvem perquè hi havia fam (142). Per les Verges, que sa gent va a Sant Salvador, sa gent cull un brotet o agafar dos murtons, i allà molta gent que sé hi va amb s'il·lusió de menjar-se una fruita silvestre (143). En menjàvem (183, 184, 192, 193, 224, 225, 226). Se mengen (185). Els murtons se mengen (189). En menjaven (213). Quan feien les matances (octubre-novembre-desembre), els nens anaven a cercar murtons (215). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per Lloseta en feien taní. OBSERVACIONS. En el Marroc també en fan. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb vi

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fan vi de murtons. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent

FONTES. 071, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feim licor (071). És aiguardent pur, vodka sense gust, lo més neutre possible, amb murtons en maceració un parell de mesos. La recepta corsa és la millor: es posa en maceració, es filtra i lo que queda s'hi posa sucre. Un altre hi posa anís. Queda un xarop que no li acaba d'agradar. En fa a vegades (215). Alimentació humana (071, 215).

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTES. 073, 186, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feim aigua de murtó (073). Feien licor de murtons (186). Ara hi ha gent que es fa licor de murta. N'hi ha que el fan suportable i n'hi ha que el fan seguint la recepta de Còrsega, que és una recepta distinta i és molt bona, i els resultats són molt bons (215). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fulla

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En prenc perquè m'agrada. Un any en s'estiu en vaig fer granissat. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer herbes, té una essència molt forta. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Flor

Cosmètic

FONT. 071. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es primer gel que hi va haver se feia de flor de murta.

Fulla

Assaonador de pells

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses fulles de murta també s'empleaven molt per curtir ses pells. Era per a llevar es pèl a ses pells. OBSERVACIONS. Ell no ha estat mai a una curtidora.

Part aèria

Cosmètic

FONTES. 061, 088, 138, 208, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A sa fira de ses herbes de Selva la destil·len i en fan aigua de murta. S'usava per perfum, per rentar-se amb aquest aigua perfumada (061). En fan colònia (088). La destil·laven, la bullien dins un alambí, i aquella aigua que sortia d'allà amb el vapor, la guardaven per a fregar-se sa cara i els braços. Era com una crema d'ara (138). Per a fer colònia (208). Tradicionalment, es feia aigua de murta. És un secret que ningú sap. És un cosmètic (215). OBSERVACIONS. A l'edat mitja. A Tànger també n'hi ha (215).

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONTES. 021, 071, 080, 087, 088, 090, 129, 169, 189, 208, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En tiren quan és festa (021). Un temps si havien de fer festa grossa, que noltros un any per Sant Blai també ho fèrem, enramellàvem, i si tires fulletes de murta per defora i ho trepitges, tot fa aquella oloreta de murta tan bona. A dins l'església no n'hi podem posar perquè hi ha ses rajoles de pols i se tacarien (071). Per ses processons litúrgiques s'escampava murta enmig dels carrers. Tallaven sa murta i l'escampaven, i llavors te passejaves per damunt aquella murta i te feia una oloreta de murta (080). En tiram pel dia de Corpus, per Santa Tecla, es dia del Ram, i per Pasqua (087, 088, 090). La seguen per a escampar enmig des carrer a quan han de fer sa processó (129). L'agafam per a quan passen els nins de sa comunió, i hi passen per damunt es dia del Corpus (169). Els cossiers duen murta en s'hivern (189). El dia del Corpus, quan ella era joveneta, anava a cercar murta as bosc i tiraven tot es carrer ple de murta, de flors de bocambília, i si tenies roses. Sa murta era sa base, i mata (208). La murta delimita un espai sagrat. Són plantes intermèdies entre l'home i la divinitat. Quan la gent hi passava per damunt, d'aquestes plantes aromàtiques, en aquest cas la murta, sortia oli de murta, perquè la gent devia anar tan bruta que devia desinfectar (215). OBSERVACIONS. Això és d'origen antiquíssim, dels temps dels grecs i els romans (215).

Lúdic: festes no religioses

FONT. 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els cossiers d'Algaida en duen en s'hivern, i en s'estiu aufabeguera (165). OBSERVACIONS. Per les festes l'escampaven (219). Els cossiers duen murta (165).

Ornamental: elaboració de rams

FONTES. 071, 089, 091, 092, 128, 143, 208, 212, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar als gerrets de dins l'església de Sant Blai (071). Per a fer rams i adornar es carrer a quan hi ha festa (089). Aquesta plaça quan se va estrenar va venir en Víctor Balaguer aquí, fa molts d'anys, era l'any 60 o any 61, i posàvem uns pals per posar els paperins, i els vestíem de murta,

i els llums i electicitat... hi havia una bona feinada per preparar sa plaça... sí, no és com ara, ara tot ho duen i ho munten ells (091). Per a enramellar els carrers (092). No van fer mai això de collir murta per decorar (128). Posaven murta per les Verges a n'els portals de ses al·lotes. Posaven murta, fins i tot qualche fruit de tardor, això ho tenc molt llunyà (143). Posaven murta els dies que hi havia un aconeteixement molt gros, que va venir la mare de Déu de Fàtima i la mare de Déu de Lluç. Engalanaren tots els carrers. Feien com unes trunyelles molt grosses de murta i anaven de casa en casa, i posaven molts d'arcs a s'entrada de cada carrer, adornat amb murta, i pi i mata (208). Es feien emmurtades les dones, les fadrines. Posaven la carrera de la casa, l'omplien de murta quan hi havia una dona casadora, i un nòvio, i tot aquest tinglado. La plaça Toledo s'emmurta. Tots els pals que aguantaven la cosa de la festa, tots tenien murta enfilada (215). OBSERVACIONS. Per emmurtonar per les festes. Feien les murtes (212). Això ell no ho ha viscut, és molt més antic. Per Sant Agustí (215).

Repel·lents

FONT. 169, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a matar mosques. En aquell temps hi havia moltes mosques. A la possessió amb els animals encara n'hi havia més. Agafaven un ram de murta i al vespre el penjaven i li tiraven una mica de sucre. Les mosques s'hi quedaven. Amb un sac hi anaven a espolsar un poc i les mosques sortien i llavors "pum pam, pum pena" (219). En faig rams per als moscards (169).

Planta sencera

Cosmètic

FONT. 072. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa oloreta de net.

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La murta és una planta que simbolitza la bellesa femenina a tot el llarg de la història. OBSERVACIONS. És Venus i està relacionada amb la bellesa femenina.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Al Marroc ha trobat un cas, al mig Atlas, que quan el nuvi surt de casa seva a cercar la dona, la gent li canta una glosa que diu: "camina, tu, més esvelt que una branca de murta". OBSERVACIONS. És una al·lusió a la bellesa masculina, i això és raríssim.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 210. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els murtons dolços se solien empeltar quan feien ses sitges.

Repel·lents

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És un gran desinfectant, s'olor de sa murtera no hi van mosques ni hi va res, s'empleava molt.

Planta viva *in situ*

Altres informacions

FONT. 130. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan anàvem a cercar càrritx, mos ne duiem dos barrals d'aigua i els posàvem davall una murtera, i s'aigua sempre era fresca.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Varen privar d'agafar-ne perquè era endèmica (080). N'hi ha pes puig (089). De sa murta no se'n feia una polseta sinó que se'n feien feixos (097). De Pollença a Lluç n'hi ha molta, sempre a peu de muntanya, arran d'un torrent (101). Aquí dalt, a Esporles, hi ha un lloc que se diu es Pla des Murterar, que és a sa Granja, i per sa vorera des torrent també n'hi ha (141). A Sant Salvador n'hi ha (143). Diuen que sa murta està prohibida d'agafar (163). Els murtons han desaparegut (186). No sap si ara hi ha gaire murta (208). Les canyes verdes les tallaven per Sant Agustí, per les festes populars, amb murta. Aquí de murta n'hi ha bastant (215). OBSERVACIONS. Al camí de Son Castell n'hi ha, i a Son Castell també n'hi ha, però també a altres bandes (215).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Part aèria

FONT. 046. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria jove

FONT. 149. Preparat antiulcerós (per a les úlceres varicoses) (vegeu el catàleg de barreges)

***Nepeta cataria* L. (lamiàcies)**

BCN 29739

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit (camèfit) lateuropeu. Creix en herbassars ruderals de l'estatge montà i de les contrades mediterrànies plujoses. Antigament era cultivada com a medicinal.

NOMS POPULARS

herba dels moixos [érβə də s mósos] (162)

nepeta (del nom científic) (162)

ALTRES USOS

Part aèria

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer *abonos* i purins.

***Nerium oleander* L. (apocinàcies)**

BCN 46840

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perennifoli originari del mediterrani meridional. Creix a les rambles de les contrades mediterrànies seques marítimes. Cultivat com a ornamental. A les Balears només creix de manera silvestre a les Pitiüses.

NOMS POPULARS

baladre [bəláðrə] (052, 055, 080, 106, 108, 128, 138, 141, 142, 151, 162, 168, 197)

ALTRES USOS

Fulla

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a conservar moniatos. Quan treien els moniatos per conservar-los, perquè no s'arruassen, els posaven dins una alfàbia i hi tallaven fulles de baladre. En tallaven un parell de branques i en feien bocinets i posaven moniatos i fulles de baladre i no s'arruaven.

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És portador de plagues.

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONTS. 080, 106, 151, 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ara en posen per ses carreteres (080). És un ramell antic (106). És un arbre de guarniment (151). La sembren per ses carreteres (168). OBSERVACIONS. Me fa molta ràbia (168).

Repel·lents

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És un raticida.

Tija

Artesanal: elaboració d'instruments musicals

FONTS. 055, 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer flautes eivissenques (055). Del baladre sec en fan els flaviols i ses xeremies d'Eivissa, és una llenya molt bona d'obrar, molt bona de buidar (141).

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fulla

Verinosa

FONT. 052, 080. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Té molt de *veneno* a ses fulles, i un animal que en menja el mates, se mor (052). És verinós, un infant hi jugava i se va morir (080). GRAU DE TOXICITAT. Letal (052, 080). VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna (052, 080). TOXICITAT EN ANIMALS. Sí (052, 080). OBSERVACIONS. S'únic animal que no se mor és sa cabra perquè sa cabra en pegar mossegada l'escup i ja no li fa res (052). No se'l mengen ni ses cabres salvatges (080).

No consta

Verinosa

FONTS. 108, 128. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PELS INFORMANTS. Sé que és venenós, però no sé ni quina part ni com de venenós és (108). És tòxic. Ho va aprendre de gran (128).

Mortal

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Per a fer es darrer viatge. GRAU DE TOXICITAT. Letal. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

Planta sencera

Verinosa

FONTS. 055, 151. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PELS INFORMANTS. Es baladre, en principi, és un poc tòxic, i es plom també. Quan ajunten ses dues coses, plom i baladre, no se moren! (055). Sabien que eren verins. Ja no en sembraven de guarniment, no com ara que en sembren per tot (151). GRAU DE TOXICITAT. Baix (055). Informació insuficient (151). VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna (055).

Mortal

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Deien "no el toqueu, això mata". GRAU DE TOXICITAT. Letal. VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa.

Tòxic

FONT. 106. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Les ovelles no el toquen. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

Planta viva ex situ

Tòxica

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. És tòxica. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. N'hi ha pertot. Si no hi ha cap desgràcia... És una planta que aguanta molt, però ningú en menja, ningú en cerca. Floreix en s'estiu de ple (080). Neix per ses voreres, per tot està sembrat perquè se fa molt espès (108). Sa primera vegada que en va veure va ser sembrat a ses autopistes (128). No hi ha cap animal que en mengi (142). No n'hi havia molts. Era un arbre com un arbust. Ara en sembren per tot (151). N'hi ha per ses carreteres. N'hi ha de blanc i de rosa. En tenien un de gros, més guapo (197).

***Nicotiana glauca* R. C. Graham (solanàcies)**

BCN 81462

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perennifoli introduïda de l'Amèrica del sud. Creix en la vegetació ruderal de les contrades mediterrànies més o menys seques. Sovint cultivada com a ornamental. Molt rara a Mallorca.

NOMS POPULARS

tabac fulla d'espasa [təβák fújə dəspázə] (202)

ALTRES USOS

Fulla

Planta fumable

FONT. 202. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fumàvem.

***Nicotiana rustica* L. (solanàcies)**

BCN 46839

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit originari de l'Amèrica del nord. Cultivada esporàdicament i rarament subespontània a les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

tabac de pota [təβád də pótə] (184)

tabac pota [təβáp pótə] (202)

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 184. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa com unes fulles de col.

Planta fumable

FONTS. 182, 184, 202. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se fumava, i feia molta pudor (182). Se fuma (184). En fumàvem (202).

Planta viva *ex situ*

Repel·lents

FONT. 202. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els moscards fugien.

***Nicotiana tabacum* L. (solanàcies)**

BCN 48711

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit (nanofaneròfit). Cultivada localment i de vegades subespontània. Originària de l'Amèrica del sud.

NOMS POPULARS

tabac [təβák] (053, 071, 141, 162, 182, 185)

tabaquera [təβəkérə] (212)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antisèptic extern

FONT. 212. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Decanta el pus, fa la ferida ben neta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Agafaven una fulla i la posaven a sobre de la ferida, i tot el pus s'aferrava a la fulla de la tabaquera. Quan el decantaven, en tornaven a posar una altra. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Té una medalla grossa d'una cremada de calç i se la va curar amb aquestes fulles. Una padrina seva li va dir: "posa-li fulles de tabac, veuràs com es curarà, això sempre m'ha curat a mi".

Vulnerari

FONT. 212. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Decanta el pus, fa la ferida ben neta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Agafaven una fulla i la posaven a sobre de la ferida, i tot el pus s'aferrava a la fulla de la tabaquera. Quan el decantaven, en tornaven a posar una altra. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Té una medalla grossa d'una cremada de calç i se la va curar amb aquestes fulles. Una padrina seva li va dir: "posa-li fulles de tabac, veuràs com es curarà, això sempre m'ha curat a mi".

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 185. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Anava racionat i el mos feien declarar.

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 071. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Posaven *puros* de tabac a dins ses butxaques de sa roba perquè no s'arnàs.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 141, 182, 185. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És un insecticida natural, mesclat amb ortiga (141). Jo n'he penjat molt (182). El segàvem i fèiem manats de 25 fulles, i per eixugar el fermàvem amb lligams dins una portassa, i a damunt ses sales, i quan era sec fèiem manadets, quan encara era una mica humit perquè no s'espenyàs sa fulla (si s'espenyava tenia diferent preu). Fèiem uns bultos, i llavors dins caixes, i l'entregàvem a sa cambra agrària (185).

Planta fumable

FONT. 053, 182. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'hi havia que sembraven tabac i el picaven, i fumaven amb pipa, fumaven es tabac (053). Era per a fer xigarros (182).

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Serveix per a separar zones de l'hort.

Repel·lents

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Repel·lent d'insectes.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. S'hi solia posar mildeu (185). En sembràvem devora es pou, i a sa Guàrdia Civil no li feia gaire gràcia (202). Té una tabaquera a casa, d'aquelles plantacions d'Amèrica. Fa floretes petites.. Els negres d'Amèrica picaven el tabac i es curaven. Abans tothom tenia tabaqueres. Necessiten aigua però aguanten molt la calor, no importa que les reguis cada dia (212). OBSERVACIONS. Segurament deuria anar bé i potser en feien altres coses (212).

***Ocimum basilicum* L. (lamiàcies)**

BCN 29897

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit. Cultivada.

NOMS POPULARS

albahaca (castellà) (054, 051)

alfabeguera [əlfəβəɣérə] (003, 020, 021, 026, 035, 051, 052, 053, 054, 079, 080, 143, 151)

aufabeguera [əwfəβəɣérə] [əwfəβəjérə] (031, 050, 051, 058, 061, 062, 065, 110, 115, 135, 142, 150, 151, 156, 157, 159, 160, 162, 163, 165, 169, 183, 184, 185, 186, 187, 189, 196, 197)

aufabeguera de fulla grossa [əwfəβəɣérə də fújə grósa] (144)

aufabeguera de fulla petita [əwfəβəɣérə də fújə pətítə] (144)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antiemètic

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Serveix per as vòmit. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va bé per a digerir. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Digestiu

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És molt bona, digestiva. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Els tronquets en bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Condiment

FONT. 051, 115, 142, 150, 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer lleties. Per a fer s'escudella fresca. Per a fer espagueti és molt bo, també l'empleen (051). Per als aguiats. Per a fer croquetes. Per coure caragols. Pes frita (115). N'hi ha que l'empleen per a ses sopes (142). Per a cuinar (150, 196). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa fulla d'aufabeguera crua tallada per a ensalada. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Condiment

FONTES. 035, 052, 054, 080, 110, 144, 151, 156, 157, 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a sa cuina (035). Per a sa cuina, millor sa grossa (052). S'emplea molt ara per a sa cuina (054). Per a cuinar (080, 156). La gent la té sembrada per a cuinar (110). Sa de fulla grossa és bona per als aguiats (144). Quan ningú en menjava, ells ja en menjaven. Per a menjar (151). En posen en es menjar (157). Se posa en es cuinat de pasta i ensalades (189). OBSERVACIONS. Noltros no n'empleam mai (144). És una cosa més moderna, però un temps sa gent antiga no en menjava. A Itàlia en els darrers anys s'ha posat de moda a s'hora de trempar ensalades (151). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (151). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria jove

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 050. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una planta per a fer anís d'herbes (anís sec o dolç). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Planta sencera

Condiment

FONT. 031. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer menjars i posar als espaguetis. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Part aèria

Altres informacions

FONTES. 052, 053, 150. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'hi ha de tres classes: per a fer fugir els moscards, sa petita i sa mitjancera, en canvi per sa cuina és més bona sa grossa (052). Els de Can Patilla sembren s'aufabeguera cada any per sa festa de Sant Bartomeu, i el tiren per l'església, i llavonses en donen un ramet a cada persona que va a missa i tot això (053). Fa molt bona oloreta (150).

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONTES. 021, 026, 143, 169, 187. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En donen a sa sortida de Sant Salvador, després de sa missa. Deu donar bona sort (021). En donen un ramet per Sant Salvador (026). Sa dama des cavallets de Sant Agustí duu un ram d'aufabeguera, igual que els cossiers, un ram d'aufabeguera i un mocador blanc (143). Hi beneeixen per Sant Bernat (169). Els cossiers en duen en s'estiu (187).

Domèstic: ambientador

FONTES. 062, 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És aromàtica (062). Per a aroma ambiental, amb aigua aromàtica amb gerani, herba llúisa i tarongí. Volia provar si com a insecticida, per a expulsar els moscards, anava bé (163).

Lúdic: festes no religioses

FONTES. 186, 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els cossiers d'Algaida duen murta en s'hivern, i en s'estiu aufabeguera (165). Per ses festes tothom en duu un poc. Els cossiers ballen amb aufabeguera (186).

Pràctiques religioses

FONTES. 159, 160. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per la Mare de Déu d'Agost fan una novena i donen un brot d'aufabeguera (159). Hi ha un dia que per una festa van a l'església i donen aufabeguera (160).

Repel·lents

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. No vénen es moscards. La poses a sa finestra, sa petita diven que sempre, sa grossa és de fora. OBSERVACIONS. Un temps no n'hi havia de grossa, havia de ser petitona.

Planta viva ex situ

Altres informacions

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'hi ha de tailandesa, d'arriçada, etc.

Domèstic: ambientador

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per olor, la remenaven i ensumaven.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 020, 021, 110, 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En sembr enmig de s'hort perquè no hi hagi tants d'animalons (020). Per a sembrar enmig de s'hort (021). La gent la sembra perquè els *bitxos* no vagin a les plantes de l'hort (110).

Per a separar zones de l'hort (162). Ornamental: jardineria

FONT. 058, 151. OBSERVACIONS. Per a fer guapo (058). Qui les podia tenir més guapes, millor (151).

Pràctiques religioses

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. El dia 15 d'agost, de la Mare de Déu morta s'adornava tota d'aufabegueres. Diumenge qui ve o dissabte treuen ses aufebegueres i en donaven un brot a sa gent.

Repel·lents

FONT. 003, 020, 021, 026, 035, 051, 052, 054, 058, 065, 079, 142, 143, 144, 151, 157, 160, 162, 165, 183, 184, 185, 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a treure els mosquits (003). Perquè no hi hagi mosquits (020). No s'hi acosten els *bitxos* (021). Perquè no entrin els mosquits (026). Per als moscards (031). Per als moscards (035, 054). Per a repel·lir insectes. Els *bitxos* quan s'hi acosten se fan enfora i ja no peguen a sa planta bona (051). Per a fer fugir els moscards (052). Per als moscards (058, 142, 183). És bona per a posar a s'hort i que no hi vagin *bitxos* (065). Per a espantar ses mosques. Per a sembrar devora els prebers i ses auberginieres (079). Fa fugir els moscards (143). Sa de fulla petita és per a fer fugir els moscards (144). Per als moscards (151, 165). Era per als moscards (157). Per ses mosques (160). Repel·lent d'insectes (162). Si sembres aufabeguera per dins ses domatigueres, es poll ja no hi va (183). Per a ses mosques i als moscards (184). Perquè es poll no vagi als pebressers (185). Un cossiòl damunt sa finestra pes moscards (197). OBSERVACIONS. En general, són bones totes les plantes aromàtiques per a aturar ses plagues (021). A Son Sauvanet tenia una terrassa molt gran, i hi tenia alfabegueres i no tenien moscards, però també tenien dragons que se les menjaven, era un equilibri (151).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Hi ha un sistema que ell no l'ha provat, un que ho fa bastant bé li ho va dir. El sistema li diven cultiu en cristall, cultiu ecològic, i és que fan unes parades hi posen una filera de pedres planes per posar els peus, i fan una filera de sembrat de plantes a cada part i entre pedra i pedra sembren plantes aromàtiques (051). Ara està en flor (054). De fulla grossa diuen que és més bona que sa petita (115). Mai li va bé s'aufabeguera, no sap perquè. Li ha pegat sa fal·lera i no sap què té (135). Tenien sa petita. Se tenia a totes ses cases. La tenien as sol, però els dies de molta planta l'entraven a dins sa casa, però no la tenien dins els cuartos (151). Fa una olor molt sentida (159). En sembrar ses tomatigueres, has de sembrar s'aufabeguera (186). Primer era de fulla petita i ara ja n'hi ha de grossa. Per Sant Bernat donen aufabeguera (197). OBSERVACIONS. Ses plantes aromàtiques tenen els perfums, n'hi ha que són *venenoses* (051). Aquí és un poquet ombrívol i li pega es sol, però li pega a unes hores determinades i ha crescut molt per amunt (151). Primer la feia l'amo de Can Granada, la va fer molts d'anys. Ara no sap d'on la duen, no la fan els frares (197).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Part aèria

FONT. 061. Preparat digestiu (preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies)

BCN 29898

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perenne. Cultivada.

NOMS POPULARS

oli (suc del fruit) [óli] (029, 030, 034, 050, 053, 057, 060, 079, 091, 097, 100, 134, 140, 144, 151, 153, 156, 160, 165, 173, 178, 183, 184, 186, 187, 190, 195, 202, 203, 204, 209, 211, 213, 219, 229)

oli d'oliva (suc del fruit) [óli dolívə] [óli dulívə] (027, 080, 046, 064, 067, 086, 087, 130, 156, 164, 166, 168, 178, 181, 188, 197, 201, 212, 223, 230)

oli verjo (suc del fruit) [óli véřzo] (160)

oliva (fruit) [ulívə] [olívə] (027, 035, 045, 050, 051, 054, 058, 069, 080, 087, 090, 097, 100, 104, 106, 108, 115, 118, 119, 128, 142, 144, 160, 165, 170, 175, 186, 189, 192, 195, 197, 201, 213, 217, 226)

olivar (cultiu d'oliveres) [ulivá] [olivá] (080, 100, 128)

olivera [olivérə] [ulivérə] (004, 008, 009, 018, 019, 021, 023, 026, 031, 033, 034, 035, 036, 037, 038, 040, 043, 045, 047, 048, 051, 054, 058, 069, 070, 075, 076, 077, 078, 079, 080, 085, 086, 088, 097, 099, 100, 101, 107, 108, 112, 115, 116, 118, 119, 122, 123, 124, 125, 128, 131, 132, 135, 138, 143, 147, 149, 150, 151, 156, 159, 160, 162, 163, 165, 168, 169, 170, 172, 177, 179, 183, 189, 191, 192, 193, 200, 208, 210, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 225, 226, 227, 228, 232, 235)

olives pansides (fruit elaborat) [olívəs pənsíðəs] (109)

olivó (fruit) [olivó] (227)

rapa (inflorescència) [rápə] (128)

USOS MEDICINALS

Fruit

Antiestàtic ruminal

FONTS. 054, 115, 197, 215, 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per as remuc... i es motor tornava a funcionar (054). A una ovella li donaven brou d'olives per si perden es remuc (115). Per a quan una cabra perdia es remuc o s'empatxava (197). Quan una cabra perdia el remuc. Li feien beure allò a la cabra i, clar, vomitava, anava dos dies. O es moria o es curava (215). Per a cobrar es remuc a ses ovelles (228). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Macerat en aigua (ús intern) (054, 115, 197, 228). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (215). PREPARACIÓ. Suc de ses olives: dins s'alfàbia hi salaven ses olives primer,, ara ja s'ha perdut, hi posaven s'oliva en conserva, amb *aigo* sal i un bocí de llimona i depèn des gust que volies tu (054). Brou d'olives (115). Posar brou d'olives a una botella de Mirinda o Coca Cola. En realitat, era aigua amb sal (215). S'agafava es brou d'oliva salada (228). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una botella de suc (054). DESTINACIÓ. Medicina humana (054). Medicina veterinària (115, 197, 215, 228). OBSERVACIONS. En Joan Manera ho explica. Ho havia vist fer a casa seva (215).

Fulla

Antihipertensiu

FONTS. 004, 018, 019, 023, 031, 033, 034, 035, 043, 047, 048, 060, 076, 077, 078, 079, 085, 086, 088, 097, 099, 100, 112, 115, 116, 122, 125, 128, 131, 132, 135, 138, 147, 150, 153, 156, 165, 168, 169, 170, 179, 183, 191, 192, 193, 214, 217, 218, 219, 221, 225, 226, 228, 232, 235.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a rebaixar sa sang (004, 031, 033). Per a baixar sa sang, perquè tranquil·litza (018). Per a baixar sa sang (019, 023, 086, 112, 122, 125, 131, 132, 150, 168, 170, 191, 192, 193, 225, 226, 228, 235). Per a baixar sa sang (034). Per sa sang (035). Per a sa sang (043, 060, 153). Per a controlar sa sang (047). Per a baixar sa sang (048, 135). Per a baixar sa mínima (076). Per un qui té sa sang alta, per sa sang (077). Te baixa sa pressió de sa sang (078). Per a sa sang alta (079). Baixa sa sang (085). Per a baixar sa tensió (088). Per a rebaixar sa sang (097, 099, 116). Per si tens sa sang alta (100). Per a baixar sa sang. No en pots prendre massa vegades perquè la baixa massa (115). Se pren sa infusió de fulla d'olivera per sa hipertensió (128). Per a sa tensió. Baixa molt, s'ha d'anar alerta (138). Per a baixar la tensió (147, 232). Fa davallar sa sang (156). Per sa tensió alta (165). Baixen sa sang (169). Per a sa sang, per a baixar-la (179). Per a una pujada de tensió (183). Per a baixar la tensió (214). Per a rebaixar la sang (217). Fulles d'olivera per a quan tenies la tensió alta (218). Diuen que la fulla d'olivera baixa la tensió (219). Per a baixar la tensió (221).

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús intern) (004, 018, 031, 033, 034, 035). Tisana (ús intern) (019, 023, 043, 047, 048, 060, 076, 077, 078, 079, 086, 088, 097, 099, 100, 112, 115, 116, 122, 125, 128, 131, 132, 135, 138, 147, 150, 153, 156, 165, 168, 169, 170, 179, 183, 191, 192, 193, 214, 217, 218, 219, 221, 225, 226, 228, 232, 235). Desconegut o imprecís (ús intern) (085).

PREPARACIÓ. Decocció (019, 023, 043, 088, 112, 122, 125, 131, 132, 138, 147, 150, 153, 156, 168, 169, 170, 191, 192, 193, 225, 226, 228, 235). En bullidura (047, 076, 077, 086). Infusió (078). Decocció, amb llimona pinxada (079). Només *aigo* i això, no se mescla amb sa llimona (099). Ho bullies. Posaven lo que fos, depenent de *s'aigo* que bullies. Això des números són com a *cuentos* (115). No sap si infusió o decocció. No mirava prim, una grapada de fulles (128). Agafa un poc de cada herba, ho posa dins una ribella amb *aigo*, que se renti, i després ho bull, ho treu, li treu *s'aigo*, i cap a dins es perolet. Quan bull, un bull fort, amb un mànec d'una cosa o altra ho pitja. Allò bullit pega dos bulls forts, i ho lleva i ho tasta. Quan és fred, herbes i tot ho posa dins un potet de vidre. Sempre l'omple dues vegades i hi posa ses herbes. Li agrada que si ho bull es vespre, fins l'endemà dematí estar amb ses herbes, es suc. Fa un suc vermell. Hi posa herba lluisa, camamil·la, flor de taronger, tarongí, romaní, olivera i un bocinet de llimona. Ho guarda a sa gelera. Un poc d'olivera i un poc de llimona. Quan posa ses herbes es vespre, en ser fred ho posa dins un pot de vidre. Quan ja ha bullit lleva sa llimona perquè no doni mal gust. L'endemà dematí és mel (135). Tasses de fulles d'olivera. Feien decocció. Hi posava un poc de sucre (165). La bullen (179). Decocció, amb mitja llimona (183). Se'n fan infusions de sa fulla. Fan bullidura d'olivera (214). Bullen la fulla (217). Una tassetta. La tassa es posa damunt el foc, aigua i hi poses un parell de fulles. Llavors quan bull ho treus i ho deixes refredar i poses una miqueta de sucre si en vols (221).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. S'hi posa un número de fulles senar, però no ho ha mirat mai (047). Tres o cinc fulles és millor (048). Un parell de fulles d'olivera. No cal que sigui parell, pots agafar ses que vols (099). Una tassa de fulla d'olivera. S'hi ha de posar cinc, set, nou, onze o tretze fulles. Ha de ser imparell, no poden ser parells (100). En prenies principalment una tassa es dematí, casi tot això se prenía més sa part des dematí (115). En feia un litre i la posava a sa gelera i la guardava tota sa setmana. Ho prenía es dematí en dejú (128). En dejú, per anar bé. Cada dia tampoc no importa prendre. En prenen dos dies en sa setmana (135). N'hi ha que diuen que han de ser tres o això, però ells no ho feien. Se prenía en dejú es dematí (165). Una grapada (183). Set fulles (232).

DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. En pren cada dia. Abans la tenia molt alta però ara la té 16, 15... Amb s'olivera i es tronquet de carxofera té el seu cos més o menys controlat (047). Ara mateix en pren però no ho fa sempre seguit. Potser durant 15 dies en pren i llavors està un mes sense prendre'n, tant si la té bé com si la té malament. Aquest mes passat la va tenir a 18, i aquesta setmana hi ha de tornar (048). Se pot mesclar amb llimona (076). Son pare ho feia (079). Ma mare feia aquestes coses, bullia olivera per sa sang, però jo ja no me'n record (085). Havien d'anar molt alerta perquè pegava, tan podia pegar una baixada molt grossa com... Hi havia un rector de Muro que en prenía (097). La seva mare en prenía molt, quan se veia poc carregada de sang alta ja feia una beguda de fulles d'olivera (099). És molt mala de prendre, és molt amarga (100). Son pare ho havia après d'un llibre i va començar

a prendre fulla d'olivera i això ho va fer tota sa vida (128). Si ho fas un poquet dolç, passa més gust quasi, quasi que es cafè amb llet. Ella no ho bull mai i ho prenen tot d'una, ho deixa estovar. Li agrada que se confiti amb ses herbes (135). És lo més efectiu, jo en prenc (138). Abans no se coneixia tant, ara se coneix més (168). M'ho va dir una senyora, ho vaig provar i me va anar beníssim (169). Son pare ja en prenia (179). No n'està segura. A ella li costa molt prendre tisanes (208). Un home antic en collia (217). No en pren però la seva tia sí (219). Sa padrina d'en Joan en prenia molt els vespres (228). Ho feia sa mare (232).

Desconegut per l'informant

FONT. 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. No record perquè era, però era una cosa greu. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipoglucemiant

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al sucre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Lluc tendre

Antihipertensiu

FONTS. 004, 036, 040, 051, 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa sang alta (004). Per a sa sang (040). Per a rebaixar la mínima de la sang (036). N'hi ha que en prenen per a rebaixar sa sang, sa tensió (051). Per a baixar sa tensió (054). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (004, 040). Bullidura amb els ullets d'olivera (036). Un brot (051). Infusió (054). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Un bon manat d'olivera i mitja llimona per a una casseroles *más o menos* de mig litre o un poc més. Durant tres dies (004). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Hi posen llimona bullida i me pareix que també una fulla de llimonera (040). Ells no en prenen (051). Se pot mesclar amb ulls d'alzina i llimonera (054).

Hematocatàrtic

FONT. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a aclarir sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antihipertensiu

FONTS. 075, 079, 088, 101, 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa sang alta (075). Per a la hipertensió (079). Per a baixar sa sang (088, 101). Per a baixar sa tensió (124). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (075, 079, 088, 101, 124). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. M'estim més prendre *espino blanco* perquè és regulador (101).

Part aèria jove

Antihipertensiu

FONTS. 045, 069, 070, 200, 201, 210, 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa sang alta (045, 070). Per a sa sang, per a sa sang alta (069). Per a baixar sa sang (200, 201, 210, 216). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (045, 201, 210). En bullidura (069, 216). Se mescla amb camamil·la (070). Decocció dels brots d'olivera (200). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Es dematí en dejú (216). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Sa seva germana n'ha presa (216).

Suc del fruit

Analgèsic

FONT. 178. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a untar-te allà on tenies mal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Posaven neu a dins una botella, i hi posaven oli. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antialopècic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a la caiguda del cabell. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Fregit una escòrpora amb oli sense escatar ni enfarinar. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Fregar-se el cap amb oli. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihelmíntic

FONTS. 018, 060, 079, 153, 156, 164, 166, 183, 184, 195. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per as cucs (018, 060, 079, 153, 156, 164, 166, 183, 184, 195). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern) (018). Suc greixós fluid (ús intern) (029). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (060). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (079, 153, 156, 164, 166, 195). Emulsió (ús intern) (183, 184). PREPARACIÓ. S'unta s'oli d'oliva en un pedaç (018). Amb llimona (153, 156). Oli amb llimona (164). Mesclar oli amb vi (183). Oli amb vi (184). Oli d'oliva amb llimona (195). Una cullerada amb llimona (079). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Mitja llimona sucada, un parell de gotes d'oli i en dejú (060). Durant nou dies, en dejú. Una cullerada. Prendre durant tres dies, i descansar-ne tres, prendre-ho tres dies més, i descansar, i així fins a nou dies (164). Una cullerada d'oli i una de vi (183, 184). En dejú (195). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Era molt mal de prendre (183). Era molt xerec (184). Diuen que els metges no hi creuen gaire (195).

Antihemorroidal

FONT. 053. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses morenes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. *En aquellos tiempos* hi havia oli que feia 14, 15 o 16 graus, no com ara que fa un grau o dos... i untaven d'aquest oli ses morenes i desapareixien.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Sa panxa se posa a *puesto*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Untar-se sa panxa d'oli d'oliva i se frega. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Com més concentrat d'oliva, millor.

Antiinflamatori hepàtic

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bo per as fetge. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Un tassó. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori/Antiàlgic muscular

FONT. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer massatges. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Se'n fa oli de serp. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Una curandera de Palma en feia massatges.

Antiotàlgic

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal d'orella. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. S'ha d'encalentic i ha de ser teb. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antipiròtic

FONTS. 026, 030, 050, 057, 079, 100, 160, 170, 186, 188, 190, 195, 197, 202, 203, 213, 219, 223, 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a les cremades (026, 030, 050, 079, 170, 188, 190, 197, 202, 203, 223, 230). Per si tenien una cremada (057). Per a fer oli de neu. S'oli de neu és molt bo per a ses cremades (100). Per a una cremada anava molt bé, se passa tot d'una (186). Per a les cremades. Ja no bofega (195). Per a les cremades. L'oli et calma si et cremes (213). Per a les cremades. Deien que aquella serp era molt bona pel cremat (219). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Ungüent (ús extern) (026). Liniment (ús extern) (030, 050, 057,

079, 186, 188, 190, 195, 197, 202, 203, 219, 230). Sense forma farmacèutica (Ús directe) (ús extern) (100, 170, 223). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (213). PREPARACIÓ. Quan fa neu, se posa a dins dos dits d'oli i se guarda (030). S'han d'agafar les serps a l'abril-maig i penjar-les a sa serena (050). Feien oli de neu. En temps de sa neu, anaven allà on era més net, o llevaven sa de damunt, posaves mitja botella d'oli d'oliva i llavors l'omplies plena de neu, i que quedi fins dalt perquè sa neu s'anava fonent i ho remenaven i tornava com una pasta blanca (057). Mesclar oli d'oliva verjo amb neu (079). Quan fa neu posen neu a dins oli. Omplien una botella de neu pitjada i llavonses hi posaven s'oli d'oliva... i aquella neu se fonia, i feia com una pomada (100). Si en es maig podies trobar una serp, la posaven a dins una botella d'oli i ja no la treies, s'arribava a consumir allà dedins (186). De l'oli de serp. Es prepara pel maig: es posa la serp amb la boca per endins i s'omple la botella d'oli. Ha d'estar 40 dies a sol i serena. A la serp, per a matar-la, li has de pegar amb una canya damunt l'esquena (188). Se fa oli de serp pes maig. Sa serp s'ha de posar amb sa boca per endins dins una botella i s'ha d'omplir d'oli. Ha d'estar 40 dies a sol i serena (190). T'undes d'oli tot d'una (195). Oli de serp. Enfonyaven la serp amb so cap primer (197). Se preparava oli de neu, quan feia neu (202). Posar neu dins oli (203). Posaven una serp a dins una botelleta amb oli (219). Oli de neu. Oli de serp. S'agafa la serp el mes de maig, ara no en veuen tantes (230). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. S'aplica just després de cremar-se (030). S'ha de posar tot d'una que se cremen, és millor (057). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. En deien oli de serp (050). En deien aigua de neu (079). Cada any ho havies de renovar. A Orient venien unes monges de Palma a cercar neu per a fer-ne cada vegada que nevava (100). El feien a Son Bessó, darrere Son Tugores, es depòsit de ses *aigos* (197). No ho ha fet mai, però el seu home en tenia sempre (219).

Antisèptic extern

FONTS. 140, 209. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Antisèptic per a ferides (140). Per a ses ferides (209). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Amb resina de pi. Se diu oli-reina (140). Se feia oli de serp, una serp ofegada dins oli (209). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. M'ho va dir en Guillem Noguera, de Son Simó (140).

Antisèptic ocular

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als uixols, mirar a dins es setrill de s'oli. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Sa padrina ho deia.

Demulcent

FONTS. 187. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Perquè no se cruïn d'estar al sol i no s'escatin. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern) (187). PREPARACIÓ. Era s'oli brut. DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

Laxant

FONTS. 054, 079, 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a anar de ventre (054). Té efecte laxant (079). Ajuda a anar de ventre (080). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (054, 079, 080). PREPARACIÓ. Amb un *chorrito* de llimona (054). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una cullerada d'oli d'oliva (054). Una cullerada (079). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONT. 212. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a prendre el sol, perquè no es cremessin. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emulsió (ús extern). PREPARACIÓ. Posaven vinagre, oli d'oliva i feien com una mescla i era el que es posaven. També hi posaven un poc de llimona. Vinagre en duia bastant, perquè deien que el vinagre anava molt bé. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Feia una olor que *Dios su madre*. No ha canviat mai la pell.

Orexigen

FONT. 164. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Obri les ganes de menjar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Oli i

l·limona. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Durant nou dies, en dejú. Una cullerada. Prendre durant tres dies, i descansar-ne tres, prendre-ho tres dies més, i descansar, i així fins a nou dies. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a trastorns del sistema respiratori

FONTS. 197, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a fer oli de Sant Blai. El feien a sa Real. Era oli d'oliva beneït (197). Per a quan les gallines tenien pipida (215). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (197). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (215). PREPARACIÓ. Cendra mesclada amb oli, feia una pasteta de cendra. Es posava la gallina enmig de les cames, li obria la boca i els hi posava una bolleta tipus oliva de cendra i oli i s'adobaven (215). DESTINACIÓ. Medicina humana (197). Medicina veterinària (215). OBSERVACIONS. Un pic un frare va dir "es mal de coll el curen els metges, no Sant Blai", i no en varen fer pus (197). Ho ha vist (215).

Reforçant ossi

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Reforça els ossos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Repel·lent d'insectes

FONTS. 004, 064, 067, 091, 166, 186, 187, 202, 213, 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Fèiem una mescla per esquitxar ses ovelles, perquè no tenguessin mosques (004). Per si els virons t'arriben pes nas (064). Per a quan te tiren virons (067). Per a esmorcar les ovelles (091). Ara ja no en tiren, primer en s'estiu tots els pastors estaven environats, mos tiraven as nas, als ulls, i als ulls hi havia una cosa molt bona, que era, quan te temies que te tiren allò, pareix igual que si t'entra pols a dins un ull, te jeus d'esquena i t'hi aboquen oli, cou una mica però els virons surten pes llagrimer, en els tres dies se morien (166). Per a fer créixer s'almangre hi posaven brou d'olives (perquè a cada casa tenien una alfàbia o dues d'olives), ruda, ceba marina tallada, *aigo* i oli, tot bullit (186). Perquè no hi vagin ses mosques (187). Perquè no hi anassen ses mosques (202). Per a desenganxar una paparra (213). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús extern) (004, 186, 202). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (064, 166). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (067, 213). Liniment (ús extern) (091, 187). PREPARACIÓ. Amb una xeringa, introduir-ho al nas (064). Se mesclava amb una pols vermella que se comprava (091). Se posa a dins s'ull directament (166). Era s'oli brut (187). DESTINACIÓ. Medicina veterinària (004, 091, 186, 202, 226). Medicina humana (064, 067, 166, 187, 213). OBSERVACIONS. No l'has de tallar mai, si la talles ja estàs mort (213).

Salutífer

FONTS. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Deien que era bo per a necessari. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Suc greixós fluid (ús extern). PREPARACIÓ. No sap com. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONTS. 100, 130, 156, 165, 173, 178, 181, 186, 188, 190, 197, 211. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. S'oli és molt bo per ses ferides, diven que se cloven amb s'oli (100). Per a quan te feies una ferida (130). Perquè torni a pujar la pell després d'una ferida (156). Per a ses buranyes (165). Per a ses ferides (173, 178). Per a ses ferides (181). Per a fer créixer el pèl als animals a les ferides i aquestes no se coneguessin (186). Per a una ferida (186, 211). Per a les ferides (188, 211). Per a ses cremades (190). Per a ses crosteres (197). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (100, 156, 178). Liniment (ús extern) (130, 173, 186, 188, 190, 197, 211). Cataplasma (ús extern) (165). Ungüent (ús extern) (181). PREPARACIÓ. Feien oli de serp: posaven una serp a dins una botella i l'omplien d'oli (130). Escampar damunt la pell (156). Se posava oli calent amb farina (165). En feien oli de serp, posant una serp a dins oli (173). Se posava una serp a dins oli d'oliva, se deia oli de serp (178). Fer una pomada de reina de pi, oli, cera nova i pega que se comprava a sa drogueria (181). Si en es maig podies trobar una serp, la posaven a dins una botella d'oli i ja no la treies, s'arribava a consumir allà dedins. Agafaven palla llarga d'ordi i la

cremaven, que no fes molta de cendra, com sa palla que se crema i té sa mateixa llargària i queda negra, i la mesclaven amb un poc d'oli i un poc de flor de sofre i en feien una pasteta (186). De l'oli de serp. Es prepara pel maig: es posa la serp amb la boca per endins i s'omple la botella d'oli. Ha d'estar 40 dies a sol i serena. La serp, per a matar-la, li has de pegar amb una canya damunt l'esquena (188). Se fa oli de serp pes maig. Sa serp s'ha de posar amb sa boca per endins dins una botella i s'ha d'omplir d'oli. Ha d'estar 40 dies a sol i serena (190). Oli de serp. Enfonyaven la serp amb so cap primer (197). Se'n feia oli de neu. Se'n feia oli de serp (211). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Untaven la pasteta un parell de vegades (186). DESTINACIÓ. Medicina humana (100, 130, 156, 165, 173, 178, 181, 186, 188, 190, 197, 211). Medicina veterinària (186). OBSERVACIONS. S'oli ha de ser autèntic d'oliva (100). Això ho diu una dona amb un mocador que trob al carrer des Pujol, quan baix cap a s'Hostal (165). El feien a Son Bessó, darrere Son Tugores, es depòsit de ses *aigos* (197).

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada en oli

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se fan olives pansides, i se tapen d'oli. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada en sal

FONTS. 050, 128, 216, 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan olives trencades (050). Feien olives negres, només en aigua-sal (128). Se'n fan olives trencades i pansides (216). Collien olives per a salar (217). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada en salmorra

FONTS. 057, 069, 080, 090, 100, 109, 128, 142, 144, 165, 175, 189, 192, 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En salàvem (057). Tenc una olivera en es corral que no les mos acabam, bones (069). En salam (080). Per a acompanyar ses sopes (090). Ses olives verdes les trenquen. Hi posen *aigo*, 100 grams de sal per litre d'*aigo*, i després prebes de cirereta i un poc de fonoll. En trenca moltes perquè en venen moltes (100). Un manat d'espàrecs, dues o tres carxofes, dos greles i un parell d'ous, això és es meu sopar... i un parell d'olives pansides, colflori... tot això frit és es meu sopar d'aquest temps (109). Feien olives verdes en *aigo*-sal amb herbes. Eren fonoll, senyorida, moradux i llimones verdes. Quan s'aufàbia estava plena d'olives, sense s'*aigo*, se feia com una capa de fulles de llimonera, i a damunt entrevessats tronquets de fonoll, travats amb so coll d'aufàbia, i això feia de trampa, quan hi abocaves s'*aigo*-sal ses olives no suraven perquè quedaven aguantades i així totes ses olives quedaven completament submergides, perquè sa capa de defora de s'aufàbia sempre fa una mica de verdet, i si s'invent de ses branquetes s'espnyava i ses olives pujaven per amunt, clar ses olives de damunt les havies de tirar perquè estaven florides (128). Les preparam amb aigua, sal i herbes (142). Se preparen amb sal (100 grams per un litre d'aigua) i herbes (144). Per a menjar. Hi posaven fulles de llimonera, fulles de garrover i sal. I a damunt s'alfàbia, una corona de fonoll. Ses olives, millor si estan mig any a ensatar-les. Cada casa ho fa diferent. A sa Península, a Andalusia, hi posen molt de *tomillo* (165). Se salen per a menjar amb prebes coents i fonoll (175). En feien olives trencades (189). Les preparaven amb aigua i sal, i fonoll (192). Ses olives se salen amb fonoll i cireretes (per a tot s'any). A ses olives trencades, que se mengen tot d'una, també hi posaven llimona (197). OBSERVACIONS. Han de fondre la sal ben fusa. Has de posar sa maneta a baix, quan la poses dins un poal o dins un *barreño*, i quan hi poses sa sal, sa sal se'n va a baix, se'n va en es cul, i has de remenar fins que n'hi hagi, perquè si no remenes resulta que a un *puesto* n'hi ha molta, i a un lloc n'hi ha poca (100). Se feia una mescla d'olives verdes i ses herbes, tot mesclat, i quan ja estava plena s'aufàbia, sa capa de fulles i els tronquets per aguantar. Per saber que havien posat sa sal que tocava casi sempre es feia amb s'ou i si no amb patata, que també havia de sortir i surar una miqueta. A s'ou se li havia de sortir una miqueta sa closca (128). Com més coses hi poses, més oportunitats de tornar sabateres (144). Per saber sa sal que tocava posaves un ou fet del dia. Ara ja ho pesen (197). CONSUMICIÓ. Aperitiu (109). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta conservada en vinagre

FONT. 100. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'oliva negra la venen per pansida. L'arreglen un poquet, un poc de vinagre, un poc de sal, dues fulles de llorer i un parell d'alls. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONTS. 026, 104, 108, 119, 162, 213, 217, 220, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En salam (026). En fan oli (108). En menjaven amb fideus, trempades (104). Venia molta gent de fora a collir oliva per a fer oli (119). Per a menjar (162). L'oliva roja es menjava trempada. L'oliva verda era trencada. L'oliva negra sonava i havia de tenir 30 paners o 60 (213). Collien olives per a trencar (217). Per a fer oli (220). En mengen els estornells (227). OBSERVACIONS. Quan feien s'oli, hi havia una caldera enorme, grossa i a baix hi havia un forn i aquella aigua bullia. Allò era per rentar sa pasta de s'oliva. Es posaven dins d'uns esportins, feien una pila i llavors els premsaven amb una biga que en deien, o una *madera*. Sa primera premsada era sa més bona, era aquella que li feien treure més suc, ja no era tant bo l'oli (220). DESTINACIÓ. Alimentació humana (026, 104, 108, 119, 162, 213, 217, 220). Alimentació animal (227).

Suc del fruit

Condiment

FONTS. 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer all i oli. De vegades en fa. Als vespres es fa una tomàtiga tallada i s'hi talla un all ben petitó. S'hi posa oli, una mica de sal i una *lateta d'atún* de les petitones. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 151, 215, 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sempre que feia faves, ceba amb tomàtiga de ramellet i un bon raig de vinagre, oli i sal (151). Les tomàtiques es xapaven per la meitat i es posaven al Sol. Després hi devia haver sal, però no recorda com. Ho guardaven en un pot de vidre amb oli, tot l'any (215). Per a fer pa amb oli (229). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONTS. 045, 080, 123, 208, 212, 213, 216, 217, 218, 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fèiem oli (045). En feim oli (080). En faig oli (123). Feien oli (208). L'oli d'oliva serveix per tot, l'oli d'oliva amb qualsevol cosa va bé, per menjar (212). Oli. Te l'endues a casa teva i posaves l'oli dins un barral o una sàrria. Amb el temps es feien els baixos, que l'oli s'anava fent malbé per baix. La part de dalt era la que es menjava. Hi sucaven pa. Era oli verd, verd clar o verd pistatxo. Espès. L'oli estava en unes basses on hi posaven el pa, que l'estiraven amb una canya (213). Se'n fa oli (216). Es feia molt d'oli. Venien les vermellets amb unes gerres. Era de la varietat mallorquina (217). En feien (218). Fa l'oli (221). OBSERVACIONS. Es tacaven molt! (213). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fruit

Altres informacions

FONTS. 035, 045, 087, 170, 186, 192. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Anàvem a collir oliva (035). S'oliva mallorquina és sa més grossa, i és sa millor... sa petita fruita més (045). De petites havíem d'anar a collir garroves i oliva, en ves d'anar a escola (087). Antigament venien moltes collidores a collir oliva (170). No en pots menjar si tens sa sang alta (192). OBSERVACIONS. A s'Auma vell també en teníem molta, venien llorencines a collir oliva (045).

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 057. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses olives s'han de salar lluna nova, lluna vella, perquè si no deien "ha pecat es signe".

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTS. 027, 170. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fèiem oli (027). N'anàvem a collir a sa Cova, que era una rota grossa darrere Son Ferrandell (170). OBSERVACIONS. El duiem a fer a ses tafones des poble, a ca s'As d'Oros (027).

Part aèria

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONTS. 021, 142, 143, 151, 159, 160. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se beneeixen el dia de Rams i protegeixen ses cases dels llamps (021). Penjaven el ram d'olivera beneït pel Ram a una branca d'un sementer perquè tenguessen bona anyada (142). Un brotet damunt es comptador, quan la beneïen per al Ram. Per protegir que no li pegàs un llamp (143). Pel dia del Ram beneeixen olivera i un brot de llorer. Més olivera aquí perquè hi ha més oliveres (151). Per a beneir el ram (159). Per a beneir el ram. És olivera i hi posen quatre fulles de llorer. Es ram beneït el posaven a dins es sementer de patates i protegia sa collita (160).

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Hi havia una monja que feia palmes d'olivera pel diumenge de Rams. Llavors les guarnia. OBSERVACIONS. Ara està a Palma retirada.

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 118. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Venien una colla de Moscari a exsecallar ses oliveres, quan havien acabat de collir oliva, devers es març.

Cosmètic

FONT. 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer sabó. OBSERVACIONS. El sabó era d'oli i sosa i el va fer per una fira.

Suc del fruit

Altres informacions

FONTS. 054, 080, 086, 168, 186, 220, 226, 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Antigament l'oli feia 14-16 graus, no ara que fa un grau o dos, era ben espès (054). Era s'or d'en temps de sa fam (080). S'usa d'excipient per a la pomada de cera verge, oli d'oliva i llevamans (086). S'oli d'oliva antigament no s'empleava tant per a fer unguents perquè era més apreciat. Empleaven més es saïm (168). Per a fer créixer s'aumangre hi posaven brou d'olives (perquè a cada casa tenien una alfàbia o dues d'olives), ruda, ceba marina tallada, *aigo* i oli, tot bullit (186). De Galilea hi havia molta gent que feia feina a les possessions de prop, i la collita important era la de l'oliva per a fer oli (220). Baratàrem oli i menjar amb roba, a un comerciant que li dèiem Paco (226). S'usa com a excipient per a fer olis de massatge (230). OBSERVACIONS. Ho baratàvem amb blat, faves, ordi (080).

Cosmètic

FONTS. 046, 087, 197, 213, 217, 218, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer massatges (046). En feien sabó, dels baixos de s'oli, i hi posaven sosa (087). A Son Serra tenien oli per tot l'any: els baixos i es greix de ses matances, tot això compraven rajoleta (sosa càustica) i feien sabó (197). Te l'enduïes a casa teva i posaves l'oli dins un barral o una sàrria. Amb el temps es feien els baixos, que l'oli s'anava fent malbé per baix. Aquest oli de per baix era per fer sabó. Per a prendre el sol, oli i vinagre i un parell de gotes de llimona perquè no fes aquella pudor (213). De l'oli brut en feien sabó (217). Per a fer sabó. No es perdia res abans perquè dels olis baixos, els que es posaven a unes piques i baixaven, en feien sabó (218). Per a fer sabó (219). OBSERVACIONS. Per a fer sabó. A ca una cosina de son pare feien sabó i els en donava (197). El seu pare feia sabó i el portava a vendre al barri de les putes de Palma. Hi guanyava molts doblers. Quedaven ben guapes, morenes i amb la pell ben fina, ben hidratada (213). S'ha perdut tot (217). Això s'ha acabat tot. En aquell temps només hi havia sabó fluix, que no sap de què es feia, i aquest sabó (218). El sabó era d'oli i sosa i el va fer per una fira (219).

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a llevar els uixols, mirar a dins el setrill de l'oli.

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 057, 170, 201, 202, 204. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien sabons (057). En feien sabó, amb oli i sosa. No el perfumaven amb herbes. Se bullia es sabó, era oli dels baixos. Sobretot servia per a rentar sa roba (170). Amb oli d'oliva se'n va sa reina des pi (201). Per a guardar els ganivets, els untàvem d'oli, i sobretot els de sanar els porcs (202). Untàvem els ganivets d'oli perquè no s'oxidin, i els embolicàvem (204).

Obtenció de combustible: olis

FONT. 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Te l'enduies a casa teva i posaves l'oli dins un barral o farris. Amb el temps es feien els baixos, que l'oli s'anava fent malbé per baix. L'oli del mig, el mitjancer, l'agafaven i el posaven en un llum d'oli perquè no tenien llum.

Tija

Artesanal: elaboració d'estris de cuina

FONT. 045. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feiem *bandejas* i tasses, que se n'anaven de cap a sa Península, de cap a Itàlia, a França.

Artesanal: elaboració de bastons

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n fan gaiatos. OBSERVACIONS. Ara en tenc una branca doblegada a damunt una olivera.

Fuster: ús fuster

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'usava, però era molt mala de treballar.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 172. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Mos feien anar a collir els verducs d'olivera.

Obtenció de combustible: llenya

FONT. 097, 220. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Treien ses oliveres per llenya per ses cases, a Palma (097). Un dia de molt de vent, que es rompien les branques o eren molt grosses, les tallaven i en feien troncs per dur a sa tafona. Quan arreglaven els arbres s'aprofitava per fer llenya (220). OBSERVACIONS. Quan es corcaven i se perdien (097).

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fulla

Contraindicació

FONT. 034. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. No en poden prendre massa. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí. OBSERVACIONS. Anaven canviant es nombre de fulles.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. A la serra les cullen i les se'n duu en Rosselló [empresa de conserves de Llubí] (050). Tenc unes oliveres que tants d'abatgers tenen, que hi ha unes olives així de grosses (058). Aquí lo que tenien s'avantatge era de s'oli i s'oliva. Aquí *antes* s'olivera era s'or, però ho tragueren perquè moltes de vegades, els baixos, ses oliveres moltes vegades se corcava i se perdia, i en feien *menos* perquè era més afectada. Quan llevaven ses oliveres tot d'una ho poblaven d'ametlers (097). Als seus 82 anys encara cull olives. Aquí hi havia molta poma però ara l'arrebassen per sembrar olivera. Es poble d'Orient primer era d'oli, d'oliva, sa treta d'Orient era oliva. Tot era olivar, però ho ha vist arrabassar tot, i plantar pomera. Quan un amo de possessió volia entrar a una possessió per amo, feien un contracte amb so senyor, havien de fer una renda. N'hi havia que li havien de donar, si era un *puesto* d'olivar, per exemple as senyor, 50 litres d'oli, li havia de donar 30 quilos d'oliva blanca, li donava 30 quilos d'oliva negra i després firmaven es contracte que havia d'anar a arreglar s'olivar. Cada sis anys havia de podar, exsecallar s'olivar; cada tres, havia de llevar ses espenyades, aquells *chupons* que surten; havia de llevar els cards de davant, s'havien de xarmar. Després li havia de dur s'oli de sa primera premsada i era que no feia tan grau com sa segona. Aquí, *antes* de Nadal, es senyor els sol donar 18-20%, o sigui, 100 quilos d'oliva, 18-20 litres d'oli. Es gener s'oliva ja és més

madura, ja té més poca *aigo*, ha caigut oliva enterra i ja s'ha com a pansida, no duu *aigo* (100). Al seu camp d'oliveres té sembrades olives piquat i gordal, que diu que no són molt bones: si no les esquitxes li pega molt de mal (108). De petit compraven ses olives però després son pare va comprar un olivar i tenien olivars de ca seva. En es camí des cementeri, a un lloc que se diu ses Tres Creus ja hi ha olivars. Son pare per collir mai posava xarxes, s'estimava més agafar s'oliva que queia perquè deia que així era ben madura i no espenyava els arbres. Feia moltes passades, acabàvem rebentats. Quan fa sa flor, sa gent ho mira "ui, hi ha molta rapa enguany, tendrem olives". Ses seves oliveres sempre fan molt poques olives (128). Es metge Nadal Campaner ho feia tot d'herbes. En aquell temps de sa guerra: "m'ha de dur saïm, m'has de dur oli" (134). Ara n'hi ha moltes (159). Ara n'hi ha un femer, n'hi ha moltes. Tenia ses dues germanes que anaven a collir oliva a sa muntanya. Hi esteien un mes o dos allà, llavonnes venien i els hi regalaven un barral d'oli, se posava espès, perquè era oli verjo. Per aquell coster *antes* d'arribar a Artà tot eren oliveres (160). Volien sembrar-ne al jardí de flora mediterrània de Sant Blai (177). Les olives abans les collien. Ara s'han deixat perdre. N'hi havia de roja, la més bona, de negra i de verda. Te donaven quatre o cinc àmfores plenes d'oli. Amb una canyeta sabien si era d'enguany, de l'any passat o de l'altre perquè els baixos pujaven més. El seu pare s'endua oli cap a Llubí, on en aquell temps hi havia menys oliveres, i el canviava per mongetes, farina, faves... Acabaven l'escola a les dotze i els feien anar a collir olives (213). Sa mare era placera i se n'anava a Palma. Collia unes olives pansides, un paneró o dos, i a Palma hi cobrava un sou. Per dijous llarder, hi havia qualche any que encara collien olives (217). A cada finca hi havia oliveres. S'esperava que caiguessin les olives, no es feia com a Andalusia, que posen unes teles i baten la oliva i tot. Llavors la recollien del terra. Només hi havia una varietat, l'oliva mallorquina. A cada possessió hi havia una vintena de dones i feien la temporada de l'oliva però la collien del terra. (218). A Conques es feia molt d'oli, un oli molt bo, molt bo. En un any que fos bo, perquè hi havia moltes olives, durant tres o quatre mesos hi havia 30-35 dones que collien olives per fer oli. Era de varietat oliva mallorquina, perquè ara n'hi ha molta, d'oliva, que no ho és, de mallorquina. Maldament sia feta aquí, no ho és de mallorquina, és de fora. Ses olives es guardaven dins d'un alfàbia, on s'hi posava fonoll, llimona, sal i aigua. N'hi havia moltes, però clar no s'ha cuidat la terra, les oliveres s'han mortes i han tret els ullastres. S'han mort ses oliveres, les que hi ha se cuiden (220). A collir olives anàvem a Morell, i més tard a Solleric (226). OBSERVACIONS. Aquí no en sembren moltes. Cada possessió tenia tafona i moltes dones que collien oliva. Ara és a se'n revés. Com sa premsa pitjava, els esportins, arribava a 200 atmosferes. Quan arribava a 100, s'oli se n'havia d'anar... ja hi havia dues piques aposta, amb un forat, perquè s'oli i quan sa premsa arribava a 100 atmosferes se n'havia d'anar a un *puesto*, i quan continuava premsant, tapaven es forat i se n'anava a una altra pica, i hi anava s'oli de 200 atmosferes. Aquella de sa primera premsada, o de ses 100 atmosferes per ventura només feia un grau d'acidesa, i s'altre per ventura en feia tres, perquè li treia es suc dolent, ben tret, ben tret, ben tret... i és lo que feia es grau. Aquí els dóna es 27% (100). Va arribar a agafar una mica d'aversió as collir oliva (128). Ho han vist fer (134). *Antes* anaves a sa muntanya, i els feies un favor, i anaves a exsecallar amb un camionet (159). Te l'endues a ca teva i posaves l'oli dins un barral o alfàbia. Amb el temps es feien els baixos, que l'oli s'anava fent malbé per baix, era més espès. El bo sempre anava al damunt i sabien per l'altura quant anys feia que estava dins s'alfàbia. El seu pare ho sabia fer perfectament (213). Ara n'hi ha moltes (218).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 037. Preparat demulcent (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 135. Preparat salutífer i per a trastorns del sistema circulatori (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 208. Preparat antihipertensiu (vegeu el catàleg de barreges)

Lluc tendre

FONT. 008. Preparat antidiarreic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 009. Preparat antidiarreic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 036. Preparat antihipertensiu (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONT. 037. Preparat antivaricós (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 038. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria jove

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

Suc del fruit

FONT. 029. Preparat antihelmíntic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 034. Preparat repel·lent d'insectes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 036. Preparat cicatritzant i demulcent (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 036. Preparat repel·lent d'insectes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 147. Preparat per a les picades (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 160. Preparat antipiròtic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 181. Preparat vulnerari (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 201. Preparat repel·lent d'insectes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 218. Preparat cicatritzant (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 226. Preparat repel·lent d'insectes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 228. Preparat repel·lent d'insectes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 230, 231. Preparat antiinflamatori/antiàlgic muscular (vegeu el catàleg de barreges)

***Olea europaea* L. var. *silvestris* (Mill.) Brot. (oleàcies)**

BCN 46838

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perenne de la Mediterrània meridional. Comú en màquies i matollars de les contrades mediterrànies seques.

NOMS POPULARS

olivera borda [olivérə bórðə] (101)

ullastre [ujástrə] [uástrə] (009, 019, 021, 035, 036, 037, 039, 055, 062, 069, 080, 086, 097, 101, 103, 108, 115, 123, 124, 140, 143, 160, 162, 165, 166, 168, 172, 174, 175, 184, 189, 196, 202, 203, 220, 221, 224, 226, 227)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antihipertensiu

FONT. 086. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Lluc tendre

Desconegut per l'informant

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Brot d'ullastre, però no sap perquè. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Ho feia bullit. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho prenia un rector de Muro, que els feia anar a buscar brots d'ullastre en es garrigó de baix.

Hematocatàrtic

FONT. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a aclarir sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antiestàtic ruminal

FONT. 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si perdien es remuc. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se'n feia una brilla. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. En realitat, qualsevol cosa era bona, sa qüestió és que fessen es rot.

Antihipertensiu

FONT. 101, 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per si tens sa sang alta (101). Per a baixar sa tensió (124). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (101, 124). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Jo m'estim més prendre *espino blanco* perquè és regulador (101). És preferible s'ullastre, millor que s'olivera, perquè no està esquitxat i està a l'abast de tothom (124).

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En mengen els estornells. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Part aèria

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 021, 035, 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se beneeixen el dia de Rams i protegeixen ses cases dels llamps (021). Se beneeix es dia dels Rams i protegeix sa casa (035). Un brotet damunt es comptador, quan la beneien per al Ram. Per protegir que no li pegàs un llamp (143).

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer tanques i bardisses.

Planta viva *in situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 069, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se solen empeltar d'olivera (069). Els ullastres se solen empeltar d'olivera (227).

Tija

Altres informacions

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Era una llenya mala de podrir.

Artesanal: cistelleria

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Dels verducs se'n feien normalment paners i coves. OBSERVACIONS. Aquí collien molts de verducs per a fer paners i coves.

Artesanal: elaboració d'instruments musicals

FONT. 055. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La fusta per a fabricar tamborinos, per a fermar sa pell. Un verduc d'ullastre l'enredoneixes i ja te queda. OBSERVACIONS. Ara ja no els fan d'ullastre, el fan d'*alambre*. El tambor es feia amb pell de cabrit o cabra i fil fort (avui en dia, sintètic).

Artesanal: elaboració de bastons

FONTS. 039, 080, 103, 108, 166, 174, 196, 220. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. De sa fusta en feien mànecs (039). Per a fer gaiatos (080). Se'n fan gaiatos (103). Se'n fan gaiatos (108). Se'n feien gaiatos (166). S'ullastre era llenya forta per a fer mànecs, carros,... (174). Per a fer bastons (196, 220). OBSERVACIONS. Ara vaig adobar una branca d'ullastre. Després la pal ben pelada o la frec amb un paper de vidre. Llavors ho adreçaré i llavors amb calentor la faig anar allà on vull... si ara no seca ho fermaré en aquest pal d'aquí i me quedarà dret, i si llavors me passa es temps la pos a dins es forn quan sigui calent.. (108). És ben natural (220).

Domèstic: ajudes a la llar

FONTS. 019, 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se fa servir per a premsar sa beteta i treure'n oli (019). Un bastó per a posar es romaní dins es pot d'oli (062).

Fuster: construcció de vehicles amb rodes

FONT. 039. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. De sa fusta en feien rodes de carro.

Fuster: elaboració de mobles

FONTS. 108, 123, 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n fan cadires (108). En feien sa banquetta de fer matances. Se'n feien llits de posts, els llits de ses cabanes de pastors, que eren dos ullastres, dos troncs d'ullastre (123). Per a fer cadires, els barrerons (124). OBSERVACIONS. Es darrer que he vist era a una cabana de pastors de Son Roig, aquí darrera es puig de ses Bruixes. I eren dos fils de ferro, o dues cordes com a de ràfia, dins sa barraca, a una llitera, i estaven fermats per aquesta corda, o amb fil d'alambre (123).

Fuster: ús fuster

FONTS. 080, 115, 123, 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien forques (080). En tenen una escala (115). Per a fer barreres. Jo tenc una rella d'una arada romana que és d'ullastre (123). Sa fusta d'ullastre se feia servir per tot, per totes ses feines de foravila, també els mànecs de ses arades (124). OBSERVACIONS. Els estrangers s'aturen a fer-li fotos. Fins i tot un pintor la va pintar (115). Ventura era més estesa pes Pla de Mallorca (124).

Lúdic: elaboració de juguines

FONT. 160. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer baldufes.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTS. 123, 165, 172. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n feien garrots de tomar metles. En feien els armassons dels canyissos d'aubons (123). Mos feien anar a collir els verducs d'ullastre (172). Llenya d'ametler per a fer formiguers: un feix de llenya i tarrossos de terra, feien com una casa, com un caramull. Tapaven sa llenya de tarrossos, i una part deixava com una finestreta, que se ves sa llenya. I els tarrossos se cremaven, i allò era com un *abono* per a s'hort. Era *abono* (165). OBSERVACIONS. Era sa llenya més pesada (123). Normalment els feien allà on havien de fer s'hort (165).

Obtenció de combustible: carbó

FONTS. 221, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer carbó a la sitja. Tot tapat de terra, de dalt obert i ho cremaven, ho tapaven a mida que anava cremant i quan veien el tron era carbó, la davallaven amb someres o ases amb les baiasses (221). Per a fer sitges de carbó (227). OBSERVACIONS. Era una fusta de molta qualitat per aquesta activitat (227).

Obtenció de combustible: llenya

FONTS. 165, 175. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Llenya d'ullastre per a cremar en es forn (165). Sa llenya d'ullastre era es "motor de gas probe", era sa llenya més bona, no se podreix mai (175).

Ús cinegètic

FONT. 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer una paleta o forcat d'ullastre, per anar a caçar amb llum.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Ara n'hi ha molts d'ullastrars, en aquell temps anava molt escassa (123). S'ha de fer aferrar en s'estiu, quan dorm (168). És bord (221).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 037. Preparat demulcent (vegeu el catàleg de barreges)

Lluc tendre

FONT. 009. Preparat antidiarreic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 140. Preparat antiequimòtic i per a la distensió muscular (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 202, 203. Preparat salutífer (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 224, 226. Preparat antisèptic bucal (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONT. 037. Preparat antiinflamatori/antiàlgic muscular (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria jove

FONT. 101. Preparat reforçant ossi (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 140. Preparat antiequimòtic i per a la distensió muscular (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 184. Preparat per a la distensió muscular (vegeu el catàleg de barreges)

***Ononis spinosa* L. subsp. *antiquorum* (L.) Arcang. (fabàcies)**

BCN 62318

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit latemediterrani. Creix en fenassars i prats mesoxeròfils de la terra baixa.

NOMS POPULARS

ugons [uyóns] (188)

ALTRES USOS

Fruit

Altres informacions

FONT. 188. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Foraden ses bicicletes.

***Ononis spinosa* L. subsp. *spinosa* (fabàcies)**

BCN 50770

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit pluriregional (europeu-mediterrani). Molt comuna en prats mesòfils i herbassars de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

augó [əwɣó] (027)

ugons [uyóns] (114, 140)

USOS MEDICINALS

Part aèria

Antidiarreic

FONT. 114. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a un que anava de davall, anava bé. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Bullit. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Té pues, apareixia quan segàvem (027).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Arrel

FONT 027. Preparat antidiarreic (vegeu el catàleg de barreges)

***Ophrys speculum* Link. (orquidàcies)**

BCN 533

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit mediterrani. Molt comú a les brolles i prats secs calcícoles.

NOMS POPULARS

orquídea [orkíðeə] (128)

sabateta del bon Jesús [səβətətə dəl bɔn ʒəzús] (128)

ALTRES USOS

Part aèria

Lúdic: jocs tradicionals

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els qui la coneixien la collien per a jugar.

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els qui la coneixien la collien per a fer ramets.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. A Sóller abunda als olivars (128).

***Opuntia maxima* A.Berger (cactàcies)**

BCN 46078

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit neotropical. Plantada i naturalitzada, sobretot al litoral.

NOMS POPULARS

coixí de moro (cladodi) [koʃi də mɔ̃ro] (193)

figa de moro [fiʝə də mɔ̃ro] (016, 051, 151, 212, 213, 215, 219)

figa de moro (fruit) [fiʝə də mɔ̃ro] [fiʝə də mɔ̃ro] (001, 011, 021, 026, 029, 031, 044, 057, 103, 115, 133, 136, 144, 149, 150, 153, 157, 168, 169, 170, 172, 175, 178, 201, 227)

figuera de moro [fiʝerə də mɔ̃ro] [fiʝerə də mɔ̃ro] (001, 010, 013, 019, 021, 026, 047, 049, 057, 074, 079, 086, 090, 101, 103, 115, 122, 124, 142, 153, 173, 174, 177, 178, 187, 192, 197, 221, 228)

figueral [fiʝerál] (215)

figueral de moro [fiʝerál də mɔ̃ro] (219)

fulla de figa de moro (cladodi) [fújə də fiʝə də mɔ̃ro] (133)

fulla de figuera de moro (cladodi) [fújə də fiʝerə də mɔ̃ro] (049, 187)

fulla de moro (cladodi) [fújə də mɔ̃ro] (006, 027, 032, 037, 064, 065, 066, 068, 069, 070, 079, 104, 108, 109, 115, 116, 144, 148, 150, 152, 154, 156, 157, 161, 179, 180, 189, 207, 223, 226, 230) [fúə də mɔ̃ro] (176)

nopalitos (castellà) (176)

pala (cladodi) [pálə] (019, 170)

USOS MEDICINALS

Cladodi

Analgèsic

FONTS. 013, 069, 161, 192, 207. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Quan me feia mal s'espatla (013). Per si tenies un costat que te feia mal, o una cosa o s'altra (069). Per al dolor (161). Per una torçuda de peu (192). Per al mal (207). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern) (013, 069, 161, 192, 207). PREPARACIÓ. Una figuera de moro xapada i enforada (013). Agafaven una fulla de moro gruixadeta i la xapàvem pel mig, i a damunt es caliu torràvem aquella fulla de moro, i com era ben calenta... plam! allà on te feia mal, i un pedaç embolicat i se n'anava (069). Fulles de moro torrades (161). S'ha d'encalentir (192). Se torraven (207). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Li ho va donar un curandero. No li va anar bé (161).

Anticatarral

FONTS. 047, 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a quan estaves constipat, carregat que no podies alenar (047). Per un constipat (079). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. La posava a torrar damunt caliu, i una vegada que estava mig cuita la xepava, i aquella fulla feia una pasteta, lo de dedins (047). Xapar la fulla i torrada. Aplicar calenta (079). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. En col·locava una damunt un pit i una damunt s'altre i llavors un tros de roba (047). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. S'endemà ja alenaves bé. Ho feia la seva tia, la germana de son pare, que era una bellíssima persona, sempre tenia mals de cap pels altres (047).

Antidismenorreic

FONT. 152. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa menstruació, perquè llavors no hi havia calmants com ara. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern). PREPARACIÓ. Posaven calor damunt sa panxa amb una tovallola. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiequimòtic

FONTS. 006, 019, 032, 037, 057, 066, 068, 069, 070, 079, 090, 104, 108, 109, 124, 133, 144, 176, 187, 189, 192, 193, 197, 223, 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als cops (006, 019, 032, 037, 069, 079, 108, 109, 133, 144, 187, 189, 193, 223, 226). Per si t'havies pegat un cop a una cuixa, o a s'esquena. Te treia es cop (057). Per als cops, per a madurar-los (066). Per a un cop (068, 104, 192). A jo me n'han posat d'aqueixes fulles de moro, un dia vaig caure i varem dir "ara ho provarem", però va ser d'operar (070). Per a cops (090). Per a quan tenies un cop (124). Per als cops. Aliviava i el feia madurar (176). Per un cop molt gros, sa calor fa fugir es cop (197). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (109). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (032). Cataplasma (ús extern) (006, 019, 037, 057, 066, 068, 069, 070, 079, 090, 104, 108, 124, 133, 144, 176, 187, 189, 192, 193, 197, 223, 226). PREPARACIÓ. S'apliquen calentes (006). Les pales s'han de torrar (019). Se pelen (032). Torrades i amb sal (037). La xepaven pes mig, la torraven, i llavors quan estava feia aquell suc, i ben calenteta. Posaven un pedaç davall i te posaven aquella fulla de moro damunt (057). Torrada i calenta (066). Xapada i calenta (068). Agafaven una fulla de moro gruixadeta i la xepàvem pel mig, i a damunt es caliu torràvem aquella fulla de moro, i com era ben calenta... plam! allà on te feia mal, i un pedaç embolicat i se n'anava (069). Xapar la fulla i torrada. Aplicar calenta (079). Encalientien sa fulla, xapada (090). La torraven (104). La pelaven, la tallaven i l'encalientien (108). Torrades (124). Se torraven (133). S'ha de xapar i encalientir (144). Sa mare encalientia sa fulla de moro i la posava a damunt es cop, embolicada (176). Torrada (187, 189). S'ha d'encalientir (192). Torrada amb sal (193). Fulla de figuera de moro xepada, torrada, amb sucre roig i casalla (197). S'havia d'encalientir (223). Decocció (226). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Jo això ho he viscut (057). Son pare se'n va posar quan li va envestir un mul somerí (133). Ben calent a damunt es cop de sa cuixa (197).

Antiinflamatori

FONTS. 115, 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a una inflamació. Se posaven allò teb perquè se desinflamés (115). Per si torcies un peu (230). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern) (115). Cataplasma (ús extern) (230). PREPARACIÓ. Torrada xapada o sense xapar (115). Es xapa, es torra i s'hi posa sal. Es torna a tapar i s'embolica amb una tovallola. S'aplica la calor de la fulla (230). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori faringi

FONTS. 047, 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al mal de coll (047, 151). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Se feien unes coques que agafaven una fulla de figa de moro, les torraven, els encalientien, les posaven embolicades a dins un pedaç i les aplicaven. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de panxa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. S'encalientia en es forn. S'havia de xapar. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori renal

FONTS. 156, 157. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al mal de ronyons (156, 157). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. S'ha de torrar (156). S'encalientia i la posàvem dins un pedaç, i ben posada a s'esquena (157). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori/Antiàlgic

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan tenien mal de panxa, s'ho posaven a sa panxa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern). PREPARACIÓ. La pelaven, la tallaven i l'encalientien. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antipiròtic

FONTS. 027, 104. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per as cremat. Era d'un incert que no prengué (027). Per si se cremaven (104). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern) (027). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (104). PREPARACIÓ. Torrada, ben calenta (027). Xapaven sa fulla i l'aplicaven (104). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Desconegut per l'informant

FONTS. 079, 122, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Ho feia sa padrina, però no me record perquè (079). Mos ne posaven, però no record perquè (122). Les pales de les figues de moro servien per a alguna cosa, però ja no ho recorda (215). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern) (079, 122). No consta (215). PREPARACIÓ. Torrada (079). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Expectorant

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a respirar millor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Xapar la fulla i torrada. Aplicar calenta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per als esquinços

FONTS. 148, 150. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a una rompuda (148, 150). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se frega (148, 150). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Resolutiu

FONTS. 065, 142, 173, 179, 180. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Me varen llevar un ull de poll amb sa fulla de moro, sa pell tornava blana, tornava groga (065). Perquè madurassen els bonys (142). Per a madurar els cops (173). Per a un bony (179). Un temps per a un bony, feia madurar es bony (180). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (065, 180). Cataplasma (ús extern) (142, 173, 179). PREPARACIÓ. Torrada (142). Ses fulles de figuera de moro se xapen i s'encalenteixen (173). Cataplasma, fulla de moro calenta a damunt (179). Amb un pedacet blanc (180). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONTS. 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a una ferida. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern) (230). PREPARACIÓ. Es xapa, es torra i s'hi posa sal. Es torna a tapar i s'embolica amb una tovallola. S'aplica la calor de la fulla. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Flor

Anticatarral

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Pectoral. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen

FONTS. 029, 031. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa tos (029, 031). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. S'ha de colar (029, 031). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONTS. 029, 031, 157, 178. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a orinar (029, 031, 157). Sa flor de figuera de moro anava molt bé per a orinar (178). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. S'ha de colar (029, 031).

Decocció (157). Les posaven dins un pot, per a guardar-ho. Si tenies mal, en bullies sis o set (178). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Prendre sa tassa. Millor si hi posaves un poc de mel (178). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Litotríptic renal

FONTS. 016, 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a ses arenes i els atacs de ronyons (016). Per a arenes (124). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Se bull (016). Decocció (124). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fruit

Anticatarral

FONT. 115. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as constipat. No fa mal, qui *más* qui *menos* en prenia. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). PREPARACIÓ. Xarop de figa de moro amb fulles de metla. Sa figa de moro feia espès. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antidiarreic

FONTS. 001, 010, 017, 019, 021, 026, 044, 051, 172, 178. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Fan tap (001). Restreny (010). Se mengen, i si no se pren un tassó d'*aigo*, restrenyen (017). Si en mengen moltes fan tap (019). Fan tap si en mengen moltes (021). Menjar-ne moltes fa tap (026). Fan tap (044). És molt restringent perquè té molt de pinyol. Els pinyols restrenyen molt (051). Si no se beu aigua després, si se beu vi o licor, tapen (172). A vegades fan tap (178). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. S'han de pelar (001). Se mengen (021, 044, 172). Se mengen crues (178). És bona, és dolça, però ell no en menja mai (010). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihipertensiu

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Baixen sa tensió. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se mengen. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipogluceçant

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Baixen es sucre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se mengen. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Analgèsic

FONT. 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al dolor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Suc de la fulla

Antiacneic

FONT. 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a rentar la cara per tenir-la llisa, perquè no sortissin piquets. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. En llevaven el moc i s'ho posaven. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Quedava la cara molt fina i molt guapa.

USOS ALIMENTARIS

Cladodi

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 170, 176, 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les donàvem a n'els animals (170). Per a donar directament als animals. Encara l'any passat va veure un pagès que tallava ses fulles de moro per donar als animals. Avui ja s'ha perdut perquè ja hi ha pinso i altres coses, però un temps només s'empleava això (176). Per a donar als porcs, també en menjaven, de fulles (201).

OBSERVACIONS. Ses vaques quan menjaven sa fulla de moro tenien *menos* llet, perquè no té moltes proteïnes (176). DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Flor

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 153. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mescla amb ses herbes per a prendre. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fruit

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONTS. 149, 168, 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien confitura i gelat (149). En feien confitura (168). Per a fer confitura (201). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 001, 017, 021, 026, 086, 103, 104, 115, 136, 144, 150, 168, 169, 170, 172, 175, 176, 177, 178, 201, 212, 219, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar. Per a menjar els porcs (001). Se mengen ses figues de moro amb un tassó d'*aigo* perquè no restringuin (017). Se mengen i són ben bones. Millor servir fresques (021). Són molt bones (026). Mesclaven sa figa capolada amb farina d'ordi i era per a engreixar els porcs (086). Jo he berenat moltes vegades de figues de moro (103). Les donàven als animals (104). Per a menjar. En donaven als porcs (115). En donaven als porcs (136). Per a menjar (144, 150, 170, 172, 201). Era es menjar dels pobres (168). En menjàvem (169). Se mengen (175). Antigament donaven el fruit als animals. Ses persones en menjaven (176). Són boníssimes, es torna loco amb ses figues de moro (177). Se mengen (178). Per a donar als porcs (201). En donaven als porcs, les que queien, però en queien poques (212). Per a menjar (219). Per a menjar. Era un *manjar*, per berenar 15 o 20 figues de moro, la mar de bé (212). En mengen els estornells (227). OBSERVACIONS. Fan tap si en menges moltes (001). Les teníem un dia en remull, llavors les pelàvem (169). Després de menjar-ne s'ha de beure aigua, perquè si beuen vi o licor tapa (172). Les han de saber menjar, perquè si no n'ha menjades mai troba aquell pinyol i trac, mossega aquell pinyol i no li va bé. L'han de saber esclafar i no rovegar els pinyols (177). Li agradava molt menjar-ne (219). DESTINACIÓ. Alimentació humana (001, 017, 021, 026, 103, 115, 144, 150, 168, 169, 170, 172, 175, 176, 177, 178, 201, 212, 219). Alimentació animal (086, 115, 136, 176, 201, 212, 227).

ALTRES USOS

Cladodi

Altres informacions

FONTS. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A dins ses figueres de moro, s'aritsó moltes vegades se posa molt tendre, i és molt bo.

Artesanal: elaboració d'estris de cuina

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a donar de beure o menjar als nins que fan es dijuni de Sant Llorenç.

Cosmètic

FONT. 154. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Una fulla de moro xapada damunt es cap, talment, i surten els cabells. OBSERVACIONS. A un, per un *susto*, li varen caure els cabells i li varen tornar a sortir, o això deien.

Lúdic: jocs tradicionals

FONTS. 064, 086. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. De nins feien una barca de fulla de moro i la feien nedar (064). Feien servir ses pales de figuera de moro per patinar. S'hi asseien damunt, allà devora s'escola, i hi havia una vorera que venia molt pendent i allà prenien força. No és com ara que hi ha gronxadors (086).

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 116. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a protegir les tomatiqüeres.

Fruit

Altres informacions

FONTS. 149, 168, 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien xarop (149). Si en menges i tens es barram fotut, en menges tot lo dia (168). Per a llevar ses pues, ho fèiem amb una granera de pauma (169).

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 021. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els pel amb unes esmolles i un ganivet. Has d'anar molt alerta a ficar-te una espina.

Planta viva in situ

Altres informacions

FONT. 086. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Diria que era sa planta més típica d'Ariany, perquè antigament tothom en tenia.

Domèstic: ajudes a la llar

FONTS. 019, 026, 115, 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Antigament, el tros cultivat amb les figueres de moro servia de lloc comú, on orinaven i evacuaven els pagesos en les possessions mallorquines, i ses gallines s'hi passejaven (019). Éren els escusats de llavors (026). Ses figueres de moro eren s'escusat (115). Abans eren els escusats (228).

Suc de la fulla

Cosmètic

FONT. 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a rentar el cap perquè llisqués, per a tenir el cabell finet. Quedava esbravat.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Cladodi

FONT. 176. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Ses vaques quan menjaven sa fulla de moro tenien menys llet, perquè no té moltes proteïnes. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

Fruit

Antidiarreic

FONTS. 212, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PELS INFORMANTS. Figueres de moro amb raïm era terrible, es posava un tap espantós. Antigament, a davall el figueral de figues de moro hi havia gallines. Quan les figues de moro eren madures les gallines ja no ponien. No ovulaven, feien tap (215). Si menges figues de moro, no provis de menjar raïm, i si mengis raïm no mengis figues de moro, i si no et farà el tap (212). GRAU DE TOXICITAT. Baix (212, 215). VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna (212, 215). TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí (212, 215). TOXICITAT EN ANIMALS. Sí (215). OBSERVACIONS. Encara ho diuen i és ben cert (215).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Ara necessita molt *aigo* perquè les fulles no estan bé. Això pot estar a n'el desert La varen dur els moros. Com que tenen molta d'*aigo* són plantes crasses i estan molt de temps que aguanten (051). *Antes* n'hi havia moltes (115). Antigament, a tots els horts que hi ha per aquí baix tenien un corralet amb fulla de moro. Sa fulla de moro té poques propietats. Sa fulla de moro tampoc no té moltes d'espines. La va dur en Colom quan va descobrir ses Amèriques i avui la trobam a molts de països. A Mèxic havia sentit anomenar els *nopalitos*, que és sa fulla tendra, ells se la mengen (176). Quan tenen flor en poden agafar molta, perquè si ara a qualsevol corral vas, has d'anar amb unes pinces perquè té pues (178). Els hi agradava menjar-ne a damunt es Grau, que es troba a les voltes que vénen d'Esporles. Allà damunt hi havia una casa on hi havia un figueral de moro. S'hi aturaven a menjar figues de moro (219). Abans tothom en tenia, de figueres de moro. Primer les posaven a dins un poal, amb aigua, i amb una

granera vella les remenaven perquè els hi fugís bastantes espines. Llavors les agafaven, les tallaven d'un costat, de l'altre, tallaven així enmig, feien un poc així, un poc així... Ho feien amb les mans. Miraven que en cap banda enganxessin "daixons" (212). OBSERVACIONS. És per això que resisteix tant es temps. Per Tunísia i tot això n'hi ha moltes (051). Ells encara en tenen un redol (115). Amb unes pinces pots agafar lo que vulguis (178). Encara ho sabia fer, perquè ho ha fet (212).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Cladodi

FONT. 037. Preparat antidiarreic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 037. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

Fruit

FONT. 037. Preparat antidiarreic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 057. Preparat antibronquític (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 115. Preparat anticatarral(vegeu el catàleg de barreges)

***Origanum majorana* L. (lamiàcies)**

BCN 95545

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit originari del mediterrani sudoriental. Cultivat com a ornamental i aromàtic, rarament subespontani.

NOMS POPULARS

marduix [mərðú] (178)

mejorana (castellà) (036, 049, 051, 199)

monaduix [monəðú] (076)

moraduix [morəðú] (002, 019, 024, 025, 027, 030, 035, 036, 050, 051, 061, 077, 078, 087, 098, 099, 106, 111, 115, 117, 119, 124, 128, 135, 142, 143, 149, 151, 152, 156, 157, 160, 165, 166, 169, 170, 171, 177, 180, 183, 199, 208, 210, 214, 217, 229)

morduix [morðú] (003, 020, 049, 056, 105, 106, 122, 128, 130, 138, 141, 144, 151, 163, 197, 215, 231, 233)

morduixera [morðu]érə] (163)

orégano mejorana (castellà) (051)

orenga [orəŋgə] (216)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antihelmíntic

FONT. 170. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cucs. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tintura hidroalcohòlica (ús intern). PREPARACIÓ. En una botella d'anís hi posava: alls, ruda, til·lo, moraduix i altres herbes. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ma mare ho feia.

Antihipertensiu

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa tensió. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori faringi

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Els orengues són bons per a sa faringitis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per sa panxa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per sa tos és molt bona. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). PREPARACIÓ. Encara es fa un xarop a la farmàcia que s'hi posa. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Digestiva. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Amb el menjar. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Estomacal

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Bona per a s'estómac. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Sedant

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Fa son. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

No consta

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És una herba de jardí medicinal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria florida

Antihipertensiu

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Rebaixa sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Summitat florífera

Antiespasmòdic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als espasmes intestinals. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antipirètic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa febre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Condiment

FONT. 105. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar als caragols. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fulla

Condiment

FONTES. 049, 051, 077, 078, 087, 098, 105, 106, 111, 117, 119, 122, 124, 130, 138, 143, 144, 149, 157, 163, 166, 169, 171, 197, 199, 208, 210, 214, 215, 217, 231, 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a donar gust al menjar (049). S'emplea per a ses pizzas. Bona per a fer coses de sa cuina (051). Per a posar en es brou, si fas un aguiat dóna molt bon gust (un aguiat de pilotes o un estofat) (077). Tant el pots posar en es brou de peix com en es de carn (078). Per a posar als caragols (087, 144, 149, 169). Per a posar a ses pilotes, els escaldums i ses lleties (098). Per a fer pilotes, mesclat amb all i julivert (105). Per a fer revoles. Per a posar as caragols. Per a posar en els aguiats, però molt poca perquè dóna molt de gust (106). Per a donar gust a qualsevol aguiat. Per lo que s'emplea més és per a fer pilotes de carn capolada (111). Per a cuinar (117, 138, 144, 157, 163, 169, 171). Per a posar als aguiats (119). Per als aguiats (122). Per als caragols (124). Per a fer es menjar (130). Per a la cuina, un imprescindible (143). Per a fer farcels condimentaris (163). Per a fer caragols (166, 197). Per a s'aguiat (197). Per a sa cuina (199). Per a fer sopa de brou. Per a cuinar els caragols (208). Per a posar als caragols i a sa carn (210). És sa planta especial per fer tot de farcits de carn, se li posa aquí a Mallorca. Per a farciments de carn (214). Per a les pilotes (215). Per a fer un aguiat. Per a fer cargols (217). Per als aguiats de pilotes (231). D'això sa meva padrina ja en prenia (233). OBSERVACIONS. Se posa verd (077). Li recorda sa germana (157). A ca nostra encara en tenc (171). Amb canyella a damunt, una fulla llarga d'herba-sana i tota classe d'herbes. Donava un gust enorme (208). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTES. 122, 169, 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes (122, 169). Per a fer herbes mallorquines juntament amb una branqueta de ginebró, una branca de canyella, herba-sana, una branqueta de pi, un nispro madur, cireres, cafè i ruda (214). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta

Condiment

FONT. 030. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a cuinar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Condiment

FONTES. 002, 035, 099, 115, 128, 135, 151, 152, 160, 165, 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a cuinar caragols. Per a fer aguiats (002). Per a aguiar, per a posar a ses pilotes (035). Per a fer aubergínies rellenes amb un poc d'herba-sana, un poc de moradui, un poc de juevert, un poc de ceba i un bon *picadillo* (099). Per als aguiats. Per a fer croquetes. Per a coure caragols. Per als frits (115). Per a salar ses olives (128). Per als caragols (128, 229). Un poc de moradui per a posar en els plats (135). És es rei de sa cuina mallorquina, moradui per a tot. A sa sopa torrada. A ses pilotes. A qualsevol aguiat (151). Per a menjar (152). Per a bullir caragols. Un poc de moradui per a fer greixoneres (160). Per a fer els caragols (165). Per a ses pilotes (229). OBSERVACIONS. També amb fonoll, herba-sana, àpit, pampalei i *tomillo*. Un manadet fermat per a donar gust (002). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A vegades en posaven a ses infusions, però no era tan bo. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a ses herbes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria florida

Condiment

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer caragols. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria jove

Condiment

FONTS. 050, 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una herba per a condimentar, per a cuinar i, sobretot, per als caragols (050). Per a cuinar, sobretot a ses pilotes (216). OBSERVACIONS. Fa molt bona oloreta (216). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Summitat florífera

Condiment

FONTS. 019, 020, 024, 025, 027, 056. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una planta aromàtica (019). És de ses aromàtiques (020). Per a posar als menjars, també als caragols (024). Per a posar als menjars (025). Per a donar gust. Per a donar gust als aguiats (027). Per a posar als aguiats (056). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Cosmètic

FONT. 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En faig aigua aromàtica.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'ha de segar per Sant Joan.

Part aèria jove

Altres informacions

FONT. 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A Andratx li deim orenga, a altres bandes, moraduix.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Molts as morduix li diuen orenga, però jo s'orenga no sé què és.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Deien que es moraduix era introduït dels *àrabs* i que era medicinal, però no sé perquè.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Entre es moraduix i s'orenga i tot, s'ha fet híbrids i els les sembra i surten de fulla petita, de fulla més grossa. Ara les han de segar totes. Ara en venir aquest temps, quan farà ses primeres pluges, les sega totes fins a baix, deixant un poquet lo vell. I tornar a treure tot això cada any. Ses abelles els empelten i surten híbrids (051). És una planta cultivada, de cuina (077). N'hi ha molt (106). Quan jo era nina, no hi havia cap corral que no hi hagués: un *tomillo*, moraduix, herba-sana i tarongí (143). Tothom el té. Es moraduix és una mota que creix (151). És una classe d'orenga, però no hi troba casi diferència (177). Tenen marduix en es corral (178). En feia manadets per a vendre. Els germans de can Barbeta se traspassaven es morduix (197). És molt similar a l'orenga, però no ho és (214). Ho té cultivat al corral (231). OBSERVACIONS. I torna a treure tot això cada any. S'olor és semblant però no és igual. S'olor és una mica més suau, fa menys olor (051). S'orenga té sa fulla més rodona, que pareix que fa aquest d'això de s'orella, aposta li diuen orenga. Es moraduix queda més amb punteta (177). En vénen a cercar a ca seva (178).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONTS. 076, 078. Preparat digestiu (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONT. 170. Preparat antihelmíntic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 214. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria jove

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

***Origanum vulgare* L. (lamiàcies)**

BCN 95544

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit (hemcriptòfit). Sol créixer a la vorada de boscs caducifolis a la Península. A Mallorca es cultiva.

NOMS POPULARS

orégano (castellà) (017, 049, 144, 177)

orenga [orəŋgə] [orəŋgə] (049, 051, 124, 138, 151, 177, 183)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antitussigen

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per sa tos és molt bona. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Encara es fa un xarop a la farmàcia que se n'hi posa.

Digestiu

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Digestiva. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Amb el menjar. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Estomacal

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Bona per a s'estómac. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori faringi

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Els orengues són bons per a sa faringitis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Sedant

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Fa son. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Condiment

FONTS. 049, 051, 124, 138, 177, 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a donar gust al menjar (049). S'emplea per ses pizzas. Bona per a fer coses de sa cuina (051). En feien adobats (124). Per a cuinar (138, 183). És una de ses sis o set herbes que s'empleen per a fer caragols (177). OBSERVACIONS. S'emplea fonoll, s'emplea tarongil, orenga, menta, herba-sana, timó... (177). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Condiment

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar al menjar. OBSERVACIONS. El tenim sembrat. Segam ses rames, les passam pes garbell i a dins un pot. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Aquí hi ha una frase que diuen “aquest tío té molta orenga” perquè un temps el qui tenia orenga tothom el visitava i li deien “dóna-me'n un tros” i deia “aquell en té molta, d'orenga”. OBSERVACIONS. Ara encara ho diuen per un que xerra massa, que xerra molt. Diuen “uh, aquest té molta orenga”.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. De sa mateixa família que es moraduix. Té s'olor molt forta. Té orenga de la muntanya de Sinaí, que li dugueren. Entre es moraduix i s'orenga i tot, s'ha fet híbrids i els les sembra i surten de fulla petita, de fulla més grossa. Ara les han de segar totes. Ara en venir aquest temps, quan farà ses primeres pluges, les sega totes fins a baix, deixant un poquet lo vell. Ses abelles els empelten i surten híbrids (051). No és lo mateix que moraduix. S'orenga és un moraduix amb sa fulla més grossa i s'estén com s'herba-sana. És entre s'herba-sana i es moraduix (151). N'hi ha de dues classes, però no hi troba quasi diferència (177). OBSERVACIONS. Per ensumar una planta sempre l'han de rascar perquè si no no exhala es perfum (051). No li agrada gaire es gust de s'orenga (151). S'orenga té sa fulla més rodona, que pareix que fa aquest d'això de s'orella, per això li diuen orenga. S'altra queda més amb punteta i li diuen moraduix (177).

***Oryza sativa* L. (poàcies)**

BCN 30000

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit originari de l'Àsia sud-oriental. Cultivada com a cereal, als deltes i a les planures inundables.

NOMS POPULARS

arròs [ərɔ́s] (049, 051, 093, 122, 143, 183, 184, 185, 213, 215, 229)

USOS MEDICINALS

Gra

Antidiarreic

FONTS. 049, 143, 183, 213, 215, 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a restrènyer (049). Astringent de primera opció (143). Per a aturar la diarrea (183, 213). Per a la diarrea (215). Per a quan els nins tenen diarrees (229). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús intern) (049, 183, 213). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (143, 229). Tisana (ús intern) (215). PREPARACIÓ. Se menja bullit (143). Bullit, arròs blanc (183). Feien arròs bullit i se'n bevien el brou (213). Pomes bullides o rallades, amb pastanagó i arròs (229). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. A Cuba es diu *agüita de arroz* (215).

Antihemorroidal

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. L'arròs diuen que cura immediatament quan tens un atac de morenes que no pots. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Fumigació (ús extern). PREPARACIÓ. Posaven un bon grapat de caliu, dos blocs, i t'asseies aixencant, i una grapada d'arròs. Fa aquell fum d'arròs i et cura directament a les morenes. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Dit pel cosí. Diuen que és un remei immediat. Ho contava el germà de sa mare, del port d'Andratx. Va tenir els padrins a Cuba.

USOS ALIMENTARIS

Gra

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per farcir flors de carabassó. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONT. 122. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fèiem arròs amb peix, era es menjar d'*antes*. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 093. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Arròs amb faves, això era sa vianda. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer cervesa. OBSERVACIONS. Amb ordi, malta i *lúpulo* o herba de sa cervesa. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Gra

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 185. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. El xapàvem quan el teníem collit i pareixia la mar, quan s'arròs és humit.

No consta

Altres informacions

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En general tots els cereals són antidiarreics de primera opció.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Gra

Pruïja

FONT. 184. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Picava quan batien s'arròs dins s'era, i xapàvem damunt sa cresta es solc, i remanàvem es solc. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa.

Planta sencera

Pruïja

FONT. 185. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Fa molta picor, i tot d'una t'has de rentar els peus. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Antigament tota s'Albufera era arròs, sa patata va venir després (184).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

GranaF

FONT. 229. Preparat antidiarreic (vegeu el catàleg de barreges)

***Osyris alba* L. (santalàcies)**

BCN 100425

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit perennifoli mediterrani. Comú a les garrigues i boscs clars.

NOMS POPULARS

assots [əsóts] (061)

ginestra [ʒinéstɾə] (058, 086, 144, 214, 226)

USOS MEDICINALS

Arrel

Antiàlgic lumbar

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal d'esquena. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Sé d'un cas d'un jove que se va curar amb això.

Antiinflamatori renal

FONTS. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als ronyons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antipsoriàsic

FONT. 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. S'arrel de sa ginestra és molt bona per a això que surt a ses plantes de ses mans, que surt com una vermellor, això que es diu psoriasi. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús extern). PREPARACIÓ. Es bull s'arrel de sa ginestra Es fa com si fos una infusió, ho fas bullir 10 o 20 minuts. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Amb l'aigua vas passant per sa mà o amb un pedacet tot lo calentet que es pot. El líquid aquest que deixa es passa per les mans, sol sortir per les mans o pels turmells a vegades o per les plantes dels peus. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És bastant molestòs per a sa gent, en les mans perquè no pots fer feina i ens es peus perquè caminant sempre et va molestant.

Antisèptic urinari

FONT. 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer els ronyons nets. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Litotríptic renal

FONTS. 086. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per si tens molta d'arena en es ronyó. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Cada dia un tassó quan t'aixeques. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Part aèria

Altres informacions

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Si fas un manat i te pegues, aquests brins te fan mal [és com un fuet].

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Treuen s'arrel as maig. Se troba per ses parets, està aferrat (058). Aquesta planteta se fa per sa zona des voltant de Lluc, n'hi ha que és pròpia de sa serra de Tramuntana (061). Se fa per damunt ses parets, és ben silvestre (144). És una planta que se sol fer a les

voreres de les parets, que fa un brot prim llarg, que és una espècies de mata i es veuen moltíssims de brots així llargs prims, tipus jonc de torrent però més prim. En el seu temps fa una floreta petita de color blavós, una floreta molt petita. No n'hi ha molta, de ginestra, hi ha llocs concrets que hi ha aquella clapa de ginestra. Per dins des camp no se fa, perquè lògicament llaurant se'n va. La ginestra fa com un *bulbo* que li van sortint ses fulles o una arrel que li van sortint ses fulles (214).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Arrel

FONT. 086. Preparat antiinflamatori renal i litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

***Oxalis pes-caprae* L. (oxalidàcies)**

BCN 95553

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit introduït del Cap de Bona Esperança. Comuna als tarongerars i els herbassars ruderals més o menys humits.

NOMS POPULARS

herba de capellet [érβə də kəpəlát] (027)

mamellera [məməléra] (020)

prados (castellà) (021, 036, 041, 042, 044)

trèvol de jardí [trévol də zərðí] (162)

trèvol de jardí [trévol də zərðí] (149) [trébol də zərðí] (201)

vinagrella [vinəgréla] (036, 101, 108, 109, 128, 151, 177, 201, 213, 228, 229, 230)

USOS MEDICINALS

Tija

Antihelmíntic

FONT. 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan tenien cucs. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Agafaven el tronquet i se'l menjaven. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Tothom tenia cucs en aquell temps.

USOS ALIMENTARIS

Flor

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a xupar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria florida

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Tots els animals duen una *locura* amb sa cabeça de sa vinagrella. Si tu posassis blat aquí i cabeces en es costat, mentre hi hagués cabeces no menjarien blat. Tant si són coloms, com si són perdius, és una cosa molt llèpola. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Peduncle floral

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 020, 036, 042, 044, 109, 128, 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els al·lots la xupen (020). Se xupa i és agra (036). Xupes es tronquet i te refresca sa boca, amb un gustet com a de vinagre

(042, 044). La menjaven (109). Arrabassaven sa base de sa tija i la xupaven (128). Pots xupar la tija de baix (162). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. De nins la xupàvem. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Planta sencera

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 041, 109. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En mengen ses ovelles, però no en poden pegar panxada (041). Ses ovelles en mengen (109). OBSERVACIONS. Si en mengen quan tenen més de mitja panxa plena no els hi fa res, però si en peguen panxada pot ser xereca (109). DESTINACIÓ. Alimentació animal.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTS. 036, 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses ovelles en poden menjar si no tenen sa panxa prima (036). Si ses ovelles en mengen de demés, s'inflen i se moren. Les has de tenir molt d'esment si tenen molta fam (228). DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Tubercle

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els porcs se mengen les cabotes dels *prados*. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONTS. 021, 036, 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els vellets a la vinagrella li diuen *prados* (021). Jo els hi dic *prados* o vinagrella, però n'hi ha que diuen que sa vinagrella és una altra cosa. Jo no puc dir què és sa vinagrella, perquè si n'he vista no te puc dir com és. Es prado fa una flor groga, i si la xupes és agra (036). Té part medicinal (101).

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ho arrabàs tot, és una mala herba.

Planta viva *in situ*

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 109. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En Tomeu Penya li va fer una cançó: "menjant troncs de vinagrella".

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Part aèria

Letal

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Si en mengen ses ovelles, se moren. A no ser que s'hi avessin de petites, o que quan les amolles a un lloc que n'hi ha estiguin redones. GRAU DE TOXICITAT. Letal. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

Planta sencera

FONT. 109. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Ses ovelles, si en peguen panxada, s'inflen. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

Inflamació i dolor abdominal

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. És tòxica: si amolles les ovelles a un lloc que n'hi ha molta i estan amb la panxa prima i en peguen panxada,

se'n moren moltes. Si en mengen molta és tòxica, els animals de remuc no s'ho poden treure i els infla, *en ves de* remugar, xupen i s'inflen, i s'esclaten, igual que els bous que a vegades s'inflen. GRAU DE TOXICITAT. Molt elevat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

Mortal

FONT. 041. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Ses ovelles no en poden pegar panxada. GRAU DE TOXICITAT. Letal. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

Pot arribar a matar les ovelles si en mengen massa

FONT. 228. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Si ses ovelles en mengen de demés, s'inflen i se moren. Les has de tenir molt d'esment si tenen molta fam. GRAU DE TOXICITAT. Letal. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Aquesta herba va ser introduïda per s'apotecari Pujamunt amb uns tarongers que va dur a s'Hort d'en Salat. Es Serverí des carrer Nou va dir que era una trebolácea, diferent als prados (027). Ara n'hi ha pertot. Jo vaig trobar un francès fa un parell d'anys que en sembrava a dins tarongers: "*esto ser muy bueno, aguanta mucho la humedad*"... sembrava vinagrella davall cada taronger (108). Ara s'ha escampat molt, *antes* només n'hi havia per dins... això els aucellets han escampat bona part perquè sempre duen molt sa cabeceta (abaix fa una cabeceta) (109). Sempre l'ha vista abundantíssima en els horts de tarongers. S'hort de tarongers son pare el va comprar l'any 72 i diria que ja estava ple de vinagrella (128). Això ha vengut amb qualche cossiòl comprat (149). Pareix un trèvol (151). Per aquí no és molt coneguda. És una espècie de verdura que fa unes fulles més o manco llarguetes. Neix per tot. A ses finques de Lluc, a Albarca, i Puntico i tot això (177). Allà on hi ha vinagrella, s'altra herba se mor. A Son Nebot en posen a n'els tarongers (201). És una herba llarga que sembla un trèvol, amb una flor groga, com una vinagrella. Es fa per la vora quan està molt humit. N'hi ha pel torrent d'en Cuc (213). Fa unes floretes grogues. Ara n'hi ha molta. Els gorrions l'escampen, en tenim una cosa grossa. Quan l'arrabasses, fa una carabasseta abaix i no s'esvaeix (230). OBSERVACIONS. S'hort de sa padrina, que ja el tenia d'abans, diria que hi havia vinagrella, però no t'ho podria assegurar (128). Aquí no la coneix (177).

***Paeonia mascula* (L.) Mill. subsp. *cambessedesii* (Willk.) O. Bolòs et J. Vigo (peoniàcies)**

BCN 64801

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit mediterrani occidental (endèmic). Rara a Mallorca. Neix als pedruscalls calcaris.

NOMS POPULARS

palònia de Boca [pəlɔ̃ni də bóka] (149)

peònia [peɔ̃niə] (051, 080)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Era una llegenda entre les dones de Pollença, totes n'havien de tenir.

Ornamental: jardineria

FONT. 080, 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És molt guapa (080). Per a tenir al corral (149). OBSERVACIONS. És una tradició antiga de les dones de Pollença sembrar aquestes palonis (149).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. No és sa peònia vertadera. Hi ha tres classes de peònies: peònia borda, peònia *officinalis*, que fa una flor color de rosa... És un endèmic de Mallorca. No està descrita com a planta medicinal (051). Per Deià n'hi ha, pujant as Teix, a s'hotel des Molí, passant pels olivars per amunt fins al bosc, a unes marjades a s'ombra des bosc, darrera un parell de marjades de s'olivar que no li deu tocar es sol de tot lo dia. Fa sa flor vermella (080). És una cosa en extinció. Tarda cinc anys en florir, és única. L'agafàvem de Cala Boca. Ara ja s'ha eliminat (149).

***Pallenis spinosa* (L.) Cass. (asteràcies)**

BCN 31291

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit mediterrani. Molt comuna en fenassars, prats secs, etc.

NOMS POPULARS

pare-i-fill [párə-i-fíj] (113, 124)

USOS MEDICINALS

No consta

Antiamenorreic

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses dones que tenen regles abundants. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. M'ho va dir una amiga que a Petra hi havia un curandero que ho feia servir.

Part aèria

Vulnerari

FONT. 113. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si un moix te rapinya un peu. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. El culls, el piques i el poses. DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Fa una coroneta segons sa força que té (113).

***Papaver rhoeas* L. (papaveràcies)**

BCN E-183

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit pluriregional (subcosmopolita). Molt comuna en sembrats, vores de camins, etc. de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

amapola (castellà) (046, 189)

rosella [rozéla] (019, 079, 108, 184, 185) [roélé] (097, 101, 140, 168, 190, 228) [rovélé] (159, 166, 186) [roséla] (183) [grozélé] (189)

USOS MEDICINALS

Corol·la

Anticatarral

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als constipats. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antidiarreic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa diarrea. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Ènema (ús intern). PREPARACIÓ. Amb oli d'oliva. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Sedant

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a vèncer l'insomni. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Calma els nirvis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Flor

Sedant

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a dormir. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús intern). PREPARACIÓ. Se seca i se posa com a infusió per a dormir. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una culleradeta de cafè. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No és tòxica.

Fruit

Antibronquític

FONTS. 046, 166, 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Tranquil·litzant bronquial (046). És bona per als bronquis (166). Molt bona per als bronquis (168). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (046). Tisana (ús intern) (166, 168). PREPARACIÓ. Decocció (166, 168). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. S'usa sa copinya de sa flor (166).

Anticatarral

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als constipats. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antidiarreic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa diarrea. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Ènema (ús intern). PREPARACIÓ. Amb oli d'oliva. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Sedant

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a vèncer l'insomni. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Calma els nirvis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Antibronquític

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Molt bona per als bronquis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Afrodisíac

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És afrodisíac. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Part aèria

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 097, 186, 190. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sempre va ser com a menjar de conills (097). Per a donar de menjar a n'els conills. La rovella ha de ser més granada perquè deien que feia un poc de diarrea si és molt tendra (186). Als porcs els hi agraden molt (190). OBSERVACIONS. Els hi donaven de tot: fonoll, lletxons, rovella (186). DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Part aèria jove

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa roella tendra se menjava. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Corol·la

Cosmètic

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a pintar els morros, la banyaven amb aigua, es pètal.

Fruit

Altres informacions

FONT. 185. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa llavor de sa rosella és més petita que un murtó.

Planta sencera

Altres informacions

FONTS. 140, 184. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor (140). Sa fulla i sa capsia pareix es cascall, però en petit (184).

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fruit

És droga

FONT. 190. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. És droga, té morfina. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat.

Part aèria

FONT. 186. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Si és molt tendra deien que fa un poc de diarrea. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Tenen aquelles cabecetes, que fan una animalada de llavor, n'hi ha molta (097). Era molt dèbil. Tenia una flor molt guapa, però se mustiava aviat (159).

Papaver somniferum L. subsp. *setigerum* (DC.) Arcang. (Papaveràcies)

BCN 95594

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit mediterrani. Apareix en camps i vegetació ruderal. A vegades cultivada.

NOMS POPULARS

cascall [kəskáj] [kəscáj] (019, 089, 091, 143, 153, 154, 166, 168, 182, 183, 184, 196)

dormidera (del castellà) (153)

USOS MEDICINALS

Fruit

Antiodontàlgic

FONT. 153. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de queixal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. A davall es coixí. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Sedant

FONT. 143, 153, 154, 168, 183, 184, 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Si tenies mal de queixal (143). Per a dormir (153, 154, 168, 183, 184, 196). Perquè els infants no ploessin (183). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern) (143, 153, 154, 168, 183, 196). Tisana (ús intern) (183, 184). PREPARACIÓ. Una cabeça de cascall davall el coixí en anar a dormir (143). A davall es coixí (153, 154). Posar-lo a davall es coixí (168). Davall es coixí. Decocció (183). Decocció de sa cabeça verda (184). Es posen a davall es coixí (196). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Antiodontàlgic

FONT. 153. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de queixal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. A davall es coixí. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Sedant

FONT. 153. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a dormir. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. A davall es coixí. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Sedant

FONT. 166. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a dormir. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Analgèsic

FONT. 154. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

Sedant

FONT. 154. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a dormir. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

ALTRES USOS

Flor

Altres informacions

FONT. 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'hi ha de normals i de dobles o senars.

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 153. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa flor era molt guapa.

Fruit

Altres informacions

FONT. 182. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Antigament tothom en tenia de penjat.

Làtex

Altres informacions

FONT. 153. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Té lletrada.

Planta sencera

Ornamental: jardineria

FONT. 089. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són unes borles precioses colors de rosa. És molt guapa perquè és doble.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fruit

Sedant

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Un ninet va dormir durant tres dies. GRAU DE TOXICITAT. Elevat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

No consta

Droga

FONT. 166. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. És droga. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. TOXICITAT LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Sé que hi ha alguns exemplars de la subespècie *setigerum* a Artà, però són molt rars (019). A ca nostra sempre mos ne neix un planter, mos ve de quan compram es menjar dels animals (091). N'hi havia de dobles i de sencers (de sa flor). Naixien pertot (153). En naixien pertot (154). Antigament no hi havia cap possessió que no hi hagués cascall. Fa una

capseta ben guapa (184). Els dobles apareixen quan caven en s'hivern. Aquí mos neixen venturers (196).

***Papaver somniferum* L. subsp. *somniferum* (papaveràcies)**

BCN 46071

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit cultivat com a ornamental o medicinal i rarament subespontani.

NOMS POPULARS

adormidera (castellà) (075, 097, 220)

cabeça de cascall (fruit) [kəβəsə də kəskáj] (138)

cascall [kəskáj] [kəscáj] (002, 003, 010, 018, 019, 027, 032, 035, 040, 058, 071, 072, 073, 074, 079, 089, 090, 097, 101, 107, 108, 115, 138, 140, 141, 142, 151, 188, 189, 195, 197, 210, 215, 219, 226, 228, 230, 231, 232)

dormidera (castellà) (101, 232)

papaver (del nom científic) (215)

USOS MEDICINALS

Flor

Sedant

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per dormir, et duia son. Dormidera. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. La flor seca es posava davall es coixí. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fruit

Afrodisíac

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Afrodisíac. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Analgèsic

FONT. 210. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de queixal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció i se'n fan bafs. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiodontàlgic

FONTS. 151, 220. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a ses dentetes quan havien de sortir, per a dormir els infants (151). Va molt bé per al mal de queixal. T'adormia allò (220). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern) (151). No consta (220). PREPARACIÓ. Posaven una cabeça de cascall davall es coixí (151). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. No sap si sa capseta de cascall feia efecte. Creu que pentura una bullidura amb un poqueu de cascall sí, però sa caps... FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Sedant

FONTS. 002, 003, 019, 027, 032, 035, 040, 071, 073, 079, 089, 090, 101, 107, 108, 115, 138, 189, 195, 197, 226, 228, 231. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a dormir (002, 003, 019, 027, 032, 035, 040, 071, 073, 079, 089, 090, 107, 108, 138, 189, 226, 228, 231). Calma els nirvis (019). Per a fer dormir (101). Fa son (115). Una cabeça de cascall per a dormir

(195). Per a dormir. A ca seva hi havia un senyor que no podia dormir i en prenia de qualsevol tipus (197). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern) (002, 003, 027, 035, 040, 079, 089, 090, 107, 108, 115, 138, 195, 226). Aerosol (ús intern) (019, 071, 073, 189, 231). Tisana (ús intern) (019, 197). No consta (032, 101). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (228). PREPARACIÓ. Sense preparació (002). Se posa davall es coixí (003). Els fruits han de ser secs. Infusió. Se posava davall es coixí (019). Es posa davall es coixí (027, 107). Se posava davall es coixí (027). Se posa davall es coixí (035). Basta davall es coixí (040). A davall es coixí (071, 073, 079). Davall es coixí (115, 189). Davall el coixí (138). Tres cabeces (capsetes seques) de cascall bullides per tassa (197). Posar davall es coixí (226). Se'n posaven un manat de càpsules a davall es llit o es coixí (228). El posaven davall es coixí (231). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una càpsula seca durant la nit davall el coixí (002). Sobretot als nins (073). A davall es coixí (089, 090). Cada vespre se bevia una tassa (197). DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. No m'he atrevit mai a prendre cascall, ni a posar-lo davall el coixí quan tenia els infants petits (003). Millor verd, però també pot ser sec (189). Ara és una droga. Ella no ho ha fet mai, però ho ha sentit a contar-ho (195).

Tònic

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. El cascall verd és excitant. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Analgèsic

FONT. 075. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan tenies mal de queixal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiodontàlgic

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Pel mal de queixal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Dit pel cosí. Diu que la padrina ho deia.

No consta

FONT. 232. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En fan infusions. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Sedant

FONT. 010, 018, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per *dorme* (010). Per a dormir (018). Per a fer dormir. En el temps de la guerra, s'al·lot d'una al·lota se n'hi va anar. Ella no podia dormir i es va beure una infusió de cascall i va dormir un parell de dies (219). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (010). Aerosol (ús intern) (018). Tisana (ús intern) (219). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho ha sentit contar, no sap qui era ni res (219).

Part aèria

Analgèsic

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Ja llevaven es mal només que tenguessen dues cabeces a davall es coixí. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho prenen molt poc.

Poncella

Antiodontàlgic

FONT. 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si tenien mal de queixal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Posar-se'n un poc a damunt el queixal. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No ho ha fet mai ni ho ha pres mai.

Sedant

FONT. 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si un dia no podien dormir. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Posar-se un poquet de cabeceta dins sa boca. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Grana

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se n'extreia un oli comestible de les llavors. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Flor

Ornamental: jardineria

FONT. 231. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa una flor molt guapa.

Fruit

Altres informacions

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A mi no me faran creure que fa dormir. Jo l'he pres en tasses i m'aixecava talment com me n'anava a jeure.

Part aèria fructificada

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer centres de flors, també pintats.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 072, 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Cosa tenen, perquè jo n'he vists robar (072). Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor (140).

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 071. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són guapíssims per a tenir al jardí.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fruit

Droga

FONT. 019, 040, 151, 230. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PELS INFORMANTS. És molt tòxic a dosis altes (019). Anar molt alerta perquè és droga (040). Sabien que era verí i no se podia prendre, però que a davall es coixí sí (151). Ara és una droga (195). És droga, i si en veuen cap la fan arrabassar (230). GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat (040, 151, 195). Informació insuficient (230). VIA D'INTOXICACIÓ. Elevat (019). Via externa (040). Via interna (019, 151). TOXICITAT L·LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí (019, 040, 151, 195, 230). OBSERVACIONS. Només se sol prendre amb prescripció mèdica (019). S'opi el fan quan els fruits són verds (151).

Hipersedació

FONT. 107. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Dormia de demés. GRAU DE TOXICITAT. Letal. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT L·LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí. OBSERVACIONS. Diuen que a Maria hi va haver gent que en va beure i no se va despertar.

Mortal

FONT. 188. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Jo sé d'un cas d'aquí des poble que una nineta plorava molt els vespres i li donaren massa cascall. GRAU DE TOXICITAT. Letal. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

No consta

Droga

FONT. 074, 090. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. És droga (074, 090). TOXICITAT LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Floreixen per la primavera i s'han d'assecar els pètals i les càpsules. Se guarden protegides de la llum i la humitat (019). Supòs que n'hi ha de bord i de no bord, perquè fa una flor que pareix com una espècie de *bombilleta* petita al revés i a dedins fa unes llavorettes (027). Quan vàrem començar es jardí de Sant Blai estava abandonat i hi vàrem trobar sembrats cascalls (071). A Sa Ràpita molts de jardins en tenien (075). Pertot en naixien, a cada casa n'hi havia, i encara en veuen. Neixen tot sols (079). Primer n'hi havia a totes ses cases. És com una rosella però fa ses cabeces més grosses. S'opi, es ditxós opi, era això. Ara no en poden tenir de sembrat i primer no hi havia cap casa que no en tenguessa. Ve a ser una roella, és de sa mateixa família que sa roella (097). Surten tots sols dins es corral (115). Aquí darrere n'hi havia (142). Els deien que era opi. Sabien que era verí i no se podia prendre, però que a davall es coixí sí. Sempre tenien cascall sembrat perquè ella en va aconseguir llavor i un parell d'anys en va tenir. Una vegada es seu home en va trobar per una vorera i li'n va dur un ram, de sec, i encara ara el té dins un gerro dins son Sauvanet (151). Estan prohibits. Per ca seva en sortien. Hi ha cascall normal i doble. Se'n segaven ses cabeces. De capsetes seques en tenia tot l'any (197). Es cascall té opi, però per posar a davall es coixí no li veig (215). Una tia seva en tenia sempre un manadet a dins el rebost penjades. Quan era petita no sabia perquè però després ho va aclarir (219). Encara n'hi ha en qualque *puesto*, poca n'hi ha perquè no en poden tenir. Quan estava a Conques sempre n'hi havia d'això (220). Semblant a una rosella (232). OBSERVACIONS. A vegades surt en es femer (097). Li diuen: "i això?", però en venen de fruits secs, com que ja els han llevat ses llavors. S'opi el fan quan són verds (151).

***Parietaria officinalis* L. subsp. *judaica* (L.) Béguinot (urticàcies)**

BCN 29745

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit pluriregional (latemediterrani - iraniana). Molt comuna a les parets, vegetació ruderal, etc. de les contrades mediterrànies i l'estatge montà submediterrani.

NOMS POPULARS

herba molla roquera [érβə mɔ́lə rokérə] (160)

herba mollera [érβə mɔ́lərə] (027, 031)

herba morella [érβə morélə] (151)

molla roquera [mɔ́lə rokérə] (160)

mollera [mɔ́lərə] (051)

mollera roquera [mɔ́lərə rokérə] (019, 027, 036, 037, 038, 046, 049, 051, 057, 061, 101, 108, 124, 143, 144, 145, 153, 156, 165, 173, 183, 185, 197, 211, 215, 217, 218, 223, 224, 229, 233)

morella [morélə] (079, 118, 119, 122, 128, 151, 169)

morella roquera [morélə rokérə] (187)

morera roquera [morérə rokérə] (190)

parietària (del nom científic) (124)

roca mollera [rɔ̀kə mołérə] (157)

USOS MEDICINALS

Fulla

Anticatarral

FONT. 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És una planta per a quan estan fotuts, constipats o tot això. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic urinari

FONT. 031. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as catarro de bufeta; per sa cistitis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Fumigació (ús extern). PREPARACIÓ. Se pren en bavarades; se posa a dins s'orinal i se fan banys d'*asiento*. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Fa unes fulles rodones i s'aferra.

No consta

Antiinflamatori gàstric

FONT. 218. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a l'estómac. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori vulvar

FONT. 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si tens a baix a davant irritació. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Fumigació (ús extern). PREPARACIÓ. Bavarades. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho ha sentit dir que ho feien en aquell temps. Ella no ho ha fet.

Desconegut per l'informant

FONTS. 122, 173. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Era bona, però no recorda perquè (122). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (122). Cataplasma (ús extern) (173). PREPARACIÓ. En feien coques (173). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONT. 108. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Es bull, però no recorda perquè.

Part aèria

Antiequimòtic

FONTS. 190. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als cops, els treia com una bala. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Picar la morera roquera, mesclar-la amb serradís i vinagre, i bullir-la. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihemorroïdal

FONTS. 079, 183, 185. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a llevar morenes (079). Per ses morenes (183). Per a un que té morenes, no piquen més (185). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Collir la morella i, sense rentar-la, col·locar-la a dins un pot de vidre amb oli de soja i cinc dies després està a punt i es fan *toques* (079). Decocció (183). Bullir-ne un manadet, colat, i durant una setmana rentar-se amb aquell suc (185). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se guarda a dins sa gelera si és en s'estiu (185).

Antihipertensiu

FONTS. 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a quan tens la sang alta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiodontàlgic

FONT. 157. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de queixal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Gargarisme (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antipiròtic

FONT. 160. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a dur als cremats. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Ungüent (ús extern). PREPARACIÓ. Per a fer pomada de cremat, sa mare posava cera verge de caera d'eixam, oli verjo dins una greixonera i herba molla roquera i ho bollia tot i després ho colava i ho deixava fer i se formava sa pomada... DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic urinari

FONT. 157. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan ses dones tenien infecció d'urí, se'n feien banys. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Desconegut per l'informant

FONTS. 119, 169, 187, 224. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a fer lavatives (119). És per moltes coses (169). Serveix per a cosa, i ara no ho record (187). S'empleava per a adobar cosa (224). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Ènema (ús intern) (119). Cataplasma (ús extern) (169). No consta (187). Desconegut o imprecís (ús intern) (224). PREPARACIÓ. En lavativa (119). Torrada (169). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Li diu la infermera, que és de Bunyola (169).

Diürètic

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a orinar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se pot mesclar amb trencapedra.

Litotríptic renal

FONTS. 038, 124, 165, 197, 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a ses arenes (038, 197, 233). Per a arenes (124). Per a ses pedres (165). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (038, 165, 197, 233). Fumigació (ús extern) (124). PREPARACIÓ. Decocció (124, 233). Es brot bullit perquè té aquelles fulletes que s'aferren (197). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No té gust de res (197).

No consta

FONTS. 159, 160. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. No sap perquè era (159). És molt bona per moltes coses perquè és una herba que se pega molt (160). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (159, 160). Emplastre (ús extern) (159). PREPARACIÓ. En feien coques. Ho mesclaven amb herbes, segó o vaumes (159). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria jove

Antiprostàtic

FONT. 057. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Asseca sa pròstata. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Planta sencera

Antihipertensiu

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tensió alta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Son pare quan tenia 50-60 anys va començar a tenir sa tensió alta i, com que s'enrecordava que son pare quan ell era petit també tenia sa tensió alta i prenia infusions de morella, ell ho va provar i ho va prendre una temporada. Aviat se'n va cansar.

Summitat florífera

Antihipertensiu

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Li va dir l'amo en Toni Cursach de Xiclati. Ell li deia herba mollera, però ell la coneix com mollera roquera.

USOS ALIMENTARIS

Part aèria

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'hi ha que en mengen per ensalada. OBSERVACIONS. Li diu la infermera, que és de Bunyola. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Lúdic: jocs tradicionals

FONTS. 051, 059, 101, 157, 165, 197, 224. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan eren petits jugaven a posar-se estrelles (051). Mos posàvem medalles, per a fer estrelles i decorar, i posar-nos galons (059). En fan medalles, ses fulles s'enganxen (101). Mos hi fèiem medalles (157). Se'n penjaven i en feien dibuixets (165). Per a fer-se medalles (197). La mos aferràvem (224). OBSERVACIONS. Li ho recorda en Tomeu Barceló (059).

No consta

Altres informacions

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. No recorda perquè l'empleaven.

Part aèria

Altres informacions

FONTS. 145, 211. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'aferra (145, 211).

Planta sencera

Altres informacions

FONTS. 019, 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa ofegor, sobretot a Sóller i en valls tancades (019). Aquesta és medicinal, no sé perquè. A mi me fa molt d'oi, s'aferra tot. Si hi vas devora o fas herba se te queden totes ses fulles aferrades, però també té propietats (061).

Planta viva *in situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTS. 058, 118. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Això empesta tota sa casa (058). Avui n'hem esquitat molta, ara per març-abril és es temps (118).

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Part aèria

Al·lèrgica

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. És dolentíssima. Es seu gendre i es seu fill tenen al·lèrgia a sa morella. GRAU DE TOXICITAT. Informació insuficient.

Planta viva *in situ*

Al·lèrgica

FONTS. 058, 101, 122, 124. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PELS INFORMANTS. És una mala herba, tòxica (058). Fa molta al·lèrgia (101). Hi ha molta gent que és al·lèrgica a aquesta planta (108). N'hi ha que en aquest temps no la poden tocar (119). Fa

al·lèrgia (122). Provoca al·lèrgies (124). Diuen que els que tenen al·lèrgia no se la poden acostar (223). GRAU DE TOXICITAT. Baix (058, 122). Moderat (101, 108, 124). Indeterminat (119). Informació insuficient (223). VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna (058, 101, 124). Via interna i externa (108). Via externa (119, 223). TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí (108, 122, 124).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Surt per ses parets (037). S'aferra a sa roba. No sap si només surt allà (051). N'hi ha pertot (128). No n'hi ha per aquí. S'estén molt allà on neix, és mala d'esvair allà on parteix (144). A qualsevol paret en pots veure (101). Allà hi neixen tapereres i sa morella (151). És una herba que se fa per ses parets i és un poc peluda, que se com aferra (157). És una herba que s'aferra (160). S'aferra molt per les parets (215). És una herba que surt a dins de la pedra. És ampleta i et fa puntetes (217). Neix per ses parets (224).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Part aèria

FONT. 036. Preparat antihipertensiu (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 037. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 037,038. Preparat antiequimòtic i antisèptic extern (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 124. Preparat antisèptic vaginal (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat antihelmíntic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 160. Preparat antipirètic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 190. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria jove

FONT. 046. Preparat antiinflamatori hepàtic (vegeu el catàleg de barreges)

***Paronychia argentea* Lam. (cariofil·làcies)**

BCN E-178

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit latemediterrani. Comuna en pradells terofítics de les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

herba de Sa Punta [érβə də sə púntə] (004, 005, 019, 124)

herba sanguina [érβə səŋgínə] (019, 036)

sanguinària [səŋgináriə] (124)

USOS MEDICINALS

Part aèria

Hematocatàrtic

FONT. 019, 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Purifica sa sang (019). Per sa sang espessa, per aclarir (036). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (019, 036). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Fa orinar molt. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria florida

Antihipertensiu

FONTS. 004, 005. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa sang (004, 005).
FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
OBSERVACIONS. Era blanqueta, sa floreta blanca (004).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. L'anaven a cercar per devers Cala Millor, per devora lo dels animals (pes safari, per sa punta de n'Amer) (004). N'hi havia al quarter de sa Mesquida i a sa punta de n'Amer. Per a anar a recollir aquesta planta, es reunia un grup de dones artanenques i organitzaven una excursió amb tren fins a les costes de Son Servera, un poble veí. Tornaven a Artà amb dos o tres sacs ben plens d'herba sanguina, que elles anomenaven de Sa Punta, perquè era d'allà on la collien (019). A s'herba sanguina la trobarem aquí dalt [a Sa Punta]. Bona part estava devora s'altra part des puig. Aquí devora sa via se'n feia un rotlo i després en va sortir aquí davall, i com que si n'he haguda de mester o si me n'han demanada sempre n'he tenguda (036). La vaig aprendre a Manacor, que me la deien fent referència a sa punta de s'Illot (124).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Part aèria

FONT. 036. Preparat antihipertensiu (vegeu el catàleg de barreges)

***Pastinaca lucida* L. (apiàcies)**

BCN 64771

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit mediterrani occidental (endèmic). Neix (rarament) en pedrusques i clapers calcaris de les muntanyes mediterrànies.

NOMS POPULARS

herba del dimoni [érβə dəl dimóni] (021)

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

No consta

Verinosa

FONT. 021. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. És venenosa.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És com una lletuga amb tronquet. Se fa més per sa muntanya (021).

***Pelargonium capitatum* Ait. (geraniàcies)**

BCN 72719

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit provinent de l'Àfrica meridional. Cultivada. No arriba a naturalitzar-se.

NOMS POPULARS

gerani d'olor [ʒəráni doló] (162)

malva-rosa [málvə rɔ̃zə] (143)

vauma-rosa [váwmə rɔ̃zə] (046, 051, 058, 063, 115, 123, 135, 138, 144, 147, 148, 149, 233)

USOS MEDICINALS

Flor

Anticatarral

FONT. 115. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a desembossar, que té com a *bronquis*. Se posava pels constipats. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Bullit, ho colaven. Ho bullien tot sol. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Prenies tasses. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. S'empleava principalment sa floreta, però també se posava sa fulla.

Fulla

Anticatarral

FONTS. 115, 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a desembossar, que té com a *bronquis*. Se posava per als constipats (115). Per al constipat de coll, sobretot dels nins (233). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Bullit, ho colaven. Ho bullien tot sol (115). Infusió (escaldat) (233). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Prenies tasses (115). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. S'empleava principalment sa floreta, però també se posava sa fulla (115).

Anticefalàlgic

FONT. 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as mal pes cap. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió (escaldat). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als dolors de panxa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen

FONT. 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tossina. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió (escaldat). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses indigestions. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a l'afonia

FONT. 063. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'escanyat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Jo ho he provat, sa meva dona me n'ha fet a vegades.

Salutífer

FONT. 135. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt bona. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Bulls tres o quatre fulles. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Li ho va dir un home que ja és mort, en Sastre, l'amo en Miquel Sastre, un home major. Li va dir: "ara bulliré un parell d'herbes". I ella va dir: "ara ho de provar, no mos pot fer mal".

No consta

Anticatarral

FONTES. 123, 134. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al constipat (123). Per als constipats (134). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emulsió (ús intern) (123). Tisana (ús intern) (134). PREPARACIÓ. Amb llet (123). Ho bulls (134). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Estomacal

FONTES. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Se pot prendre com a estomacal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. De petit ja la coneixia, és molt antiga.

Expectorant

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És expectorant. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emulsió (ús intern). PREPARACIÓ. Amb llet. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Mucolític

FONT. 147. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a remenar el moc. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Pediculicida

FONT. 147. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als polls. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a les picades

FONT. 147. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les picades. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Flor

Altres informacions

FONT. 147. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa olor de rosa molt sintètica.

Part aèria florida

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien rams per a posar a dins sa casa.

Planta viva ex situ

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTES. 063, 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Enguany tenc ganes de posar-ho a ses domatigueres perquè les mos pica (063). Actua com a separador d'espais a l'hort (162).

Ornamental: jardineria

FONTES. 115, 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És per a planta (115). Per a fer guapo (144).

Repel·lents

FONTES. 148, 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És bona per als moscards (148). Actua com a repel·lent d'insectes a dins l'hort (162).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Aquesta fa planta, i hi havia unes vaumes, unes vaumeres que se prenen per al constipat (115). En tenien una de molt grossa en es camp (135).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 138. Preparat antibronquític i per a l'afonia (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

No consta

FONT. 149. Preparat anticatarral i antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONT. 147. Preparat anticatarral i antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria florida

FONT. 046. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

***Pelargonium* sp. pl. (geraniàcies)**

NOMS POPULARS

gerani [ʒəˈraːni] (059, 128, 163)

vauma-poma [váwmə pómə] (152)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antidiarreic

FONT. 152. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a una diarrea. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Bullida. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a trastorns del sistema digestiu

FONT. 152. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a un que no se trobàs molt bé des fetge. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Bullida. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Part aèria

Domèstic: ambientador

FONT. 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a aroma ambiental, amb aigua aromàtica amb tarongí, herba llüsa i aufabeguera. Volia provar si com a insecticida, per a expulsar els moscards, anava bé.

Part aèria florida

Altres informacions

FONT. 059. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els geranis alegren, només amb s'olor.

Planta sencera

Ornamental: jardineria

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A totes ses cases en tenien. OBSERVACIONS. A ca seva en feien ramells. Quan ses plantes estaven dins un test se deien ramells.

***Persea gratissima* Gaertn.f. (lauràcies)**

EC-016

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit originari de l'Amèrica Central. Cultivada pel seu fruit.

NOMS POPULARS

aguacate (castellà) (080, 147, 149)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 147, 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. O xapat amb llimona o com a mantequilla, amb sal i pebre bo (147). Amb ensalada, o si el xapes al *puesto* del pinyol hi poses mel (149). OBSERVACIONS. Els fruits s'han de collir verds i madurar a fora de l'arbre (147). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (147, 149). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar. OBSERVACIONS. És una fruita tropical. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Necessita molta d'aigua. És un poc *raro* (080). Necessita fredor, però fora gelades per a crèixer (147). Això vol molta llepolia (149).

***Petroselinum crispum* (Mill.) Hill. (apiàcies)**

BCN 103556

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit pluriregional. Cultivada molt sovint als horts i localment naturalitzat a les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

juert [zuərt] (051, 115)

juevert [zuəvərt] [zuəvərt] (002, 003, 019, 024, 026, 027, 029, 030, 031, 032, 033, 049, 051, 052, 053, 054, 057, 058, 062, 077, 094, 099, 105, 106, 111, 119, 122, 150, 151, 165, 166, 168, 169, 170, 178, 183, 196, 197, 202, 208, 213, 214, 215, 216, 219)

perejil (castellà) (017)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antiodontàlgic

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de dent. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Sa fulla rovegada. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Anticefalàlgic

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt bo per as mal de cap. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antidismenorreic

FONT. 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Quan tenien la regla, per al mal de panxa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Un parell de fulles verdes. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiferropènic

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Si en menges cada dia no te farà falta ferro. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihalitòsic

FONTS. 002, 049, 052, 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per llevar es mal alè d'all (002). Per a llevar s'olor d'all (049, 052, 183). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. S'ha de rovegar (049, 183). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No va tan bé com una copeta d'anís (049).

Antihipertensiu

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Menjat cru. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És *urètic*, per als ronyons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Cru. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hemostàtic extern

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Se'n fan coques per estroncar hemorràgies. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Per a estroncar sa sang que te surt quan te fas un tall.

Per a trastorns del sistema circulatori

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt bo per a sa circulació. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Cru, en *picadillo*, o cuit. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Hipoglucemiant

FONTS. 029, 030, 031, 032, 033. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per as sucre (029, 030, 031, 032, 033). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Litotríptic renal

FONT. 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les pedres i les arenilles al ronyó. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Salutífer

FONTS. 029, 030, 031, 032, 033. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És bo per a tot (029, 030, 031, 032, 033). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Abortiu

FONTS. 151, 202. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Deien que era abortiu (151). Abortiu (202). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (151). Tisana (ús intern) (202). PREPARACIÓ. Posaven juevert dins sa vulva, dins sa naturalesa

que deien en aquell temps (151). Decocció (202). DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. El devien ficar bastant endins i això devia a vegades provocar infeccions i coses dolentes. Això era una de ses coses que se deien en veu baixa (151). No ho tenc del tot clar (202).

Antihalitòsic

FONT. 106. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Si el rovegues cru ha sentit a dir que lleva s'olor d'all. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihipertensiu

FONT. 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Molt bo per al tema de baixar la tensió. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiotàlgic

FONTS. 214, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Cura el mal d'orella (215). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (214). Macerat en oli (ús extern) (215). PREPARACIÓ. Poses julivert sencer dins oli i es fregeix a foc lent. Es refreda i amb un bastonet es posa a dins de l'orella. No es capola perquè en podrien quedar miques a dins de l'orella (215). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Té moltes propietats de potassi (214). Ho feia la padrina (215).

Carminatiu

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Ajuden a expulsar s'aire acumulat en els budells. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu

FONT. 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt digestiu. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Litotríptic renal

FONT. 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses arenes des ronyó. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Se bull i se deixa reposar tot un vespre. L'endemà en defú es beu. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a curar llagues. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Es fa una coca del juevert cru. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Condiment

FONTS. 003, 024, 027, 029, 030, 031, 032, 033, 049, 051, 052, 053, 058, 077, 094, 105, 119, 122, 150, 169, 170, 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar als menjars (003, 024). Per a posar en es sofrit de sopes (027). És bo per a posar pertot (029, 032). És bo per a posar pertot (030, 031, 033). Per a posar als aguiats (049, 119). L'empleen per fer pilotes de carn de porc. S'hi posa això amb all i juert ben ben picadet i se mescla amb sa carn des porc. Es fan bolletes i les passen per farina i llavors es fregeixen (051). Fa ses sopes i es bullit bo (052). Sobretot se posa en es peix (053). Per a posar als caragols. Per a posar a ses sopes escaldades: jo en menj cada dia (058). Per a fer sopes, picades (077). Per a cuinar (094, 150, 183). Per a posar a ses pilotes (105). Per a posar a n'els aguiats (122). Per a fer una picada amb alls, per ses sopes i en es brou (169). Per a posar a ses sopes i en es brou (170). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Condiment

FONTS. 026, 099, 106, 111, 115, 151, 196, 197, 208, 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se posa a molts plats, sobretot al sofrit (026). Per a fer ses coques i els cocarrois. Cada diumenge duu un manat de juevert als seus nebots d'Alaró, que tenen un forn. Per a fer albergínies farcides amb un poc d'herba-sana, un poc de moradux, un poc de juevert, un poc de ceba i una bona picada (099). Per a fer picades per a l'arròs. Per a ensalades és bo, ella en menja (106). En posen dins ses sopes, i per a ses coques (111). Per a cuinar (115). Per a posar al menjar (196). És una cosa comú (197). Per al brou. Per a ses paelles. Moltes vegades torrava un trosset de fetge de gallina. Un cop torrat, un allet, un poc de juevert i un poquet de safrà (208). Per a posar a sa picada d'all i juevert (216). OBSERVACIONS. Dos porros torrat i un manat de juevert, trempat, és boníssim (106). Amb all (208). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es menja fresc, fresc. Per exemple una amanida de juevert amb un poc de grell i tomàtiga. Posar julivert com si fos lletuga, això és fantàstic. En pots fer amanides amb fonoll i borratxa. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Part aèria

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Don Toni diu que el juevert és mortil·lo, mortal, que és mal d'aferrar.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Jo no gosava dir res quan anava a matances a ca una amiga meva que son pare era metge, però un dia ho vaig veure tan clar que quan una dona es va fer un tall a la mà amb un ganivet, li vaig posar una coca de julivert i la sang va deixar de rajar tot d'una.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Diuen que el varen dur els jueus.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. L'ha hagut de sembrar tres vegades enguany (051). Té juevert en es corral allà on viuen (178).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Part aèria jove

FONT. 057. Preparat antibronquític (vegeu el catàleg de barreges)

***Peumus boldus* Molina (monimiàcies)**

BCN 47280

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit originari de Xile. Espècie al·lòctona adquirida al comerç.

NOMS POPULARS

boldo [bóldo] (151, 208, 229)

USOS MEDICINALS

Fulla

Litotríptic biliar

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Fa 40 anys que l'operaren de sa vesícula i va bé. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Com que és amarg, l'hi feien posar unes gotetes de menta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Hepatoprotector

FONT. 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as fetge. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Cada dia se'n fa una tassa. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Això és més modern.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És amarg (208).

***Phagnalon saxatile* (L.) Cass. (asteràcies)**

BCN 95555

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit mediterrani. Comú en rosts rocosos o pedregosos més o menys assolellats.

NOMS POPULARS

herba de capxerigany [érβə də cætsərijæɲ] [érβə də caʦərijæɲ] (101, 124)

herba de carxofeta [érβə də kærʃofetə] (138)

herba de s'escolà [érβə də sæskolá] (034, 124)

herba santa [érβə sántə] (003, 138)

peu de Déu [péw də déw] (108)

USOS MEDICINALS

No consta

Desconegut per l'informant

FONT. 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Antigament la collien com a medicinal, però no sé què se diu ni perquè era. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antiinflamatori renal

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als ronyons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Litotríptic renal

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses arenes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria florida

Antiinflamatori hepàtic

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as fetge. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És com una camamil·la.

Diürètic

FONT. 034. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'orí, per a orinar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Litotríptic renal

FONT. 107. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt bo quan tens arenes... una persona que se sent un poc carregada, això és molt bo. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Protector renal

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as ronyons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És com una camamil·la.

Summitat florífera

Litotríptic renal

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses arenes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. Amb unes gotes de llimona i una culleradeta de mel. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Se pren en dejú es dematí. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Té gust de camamil·la.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONTS. 101, 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'anava a cercar per don Bernat (101). Li diuen de capxerigany perquè hi ha un ocell que se diu capxerigany que fa es niu d'aquesta herba (101).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se fa per darrera sa paret d'aquí, de ca es veïnat (de Can Patilla) (034). Se fa molt per ses parets, i per damunt tenasses. Neix a n'aquest solar perquè fa anys que no està llaurat (101). Se fa per ses voreres. Ara no està florida, hem d'esperar es maig (107). Aquesta la vaig aprendre a Artà. Me deien que hi havia un escolà de Capdepera que sempre la recomanava (124). N'hi ha tot l'any, però sa floreta s'asseca (138). Neix a sa carretera de s'Horta a Cala Ferrera, i sé cert que hi ha uns immigrants magrebís que la cullen, perquè els vaig veure. Ells la deuen emprar (228).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Part aèria florida

FONT. 108. Preparat antisèptic urinari (veure catàleg de barretes)

***Phagnalon sordidum* (L.) Reichenb. (asteràcies)**

BCN 16066

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit del mediterrani occidental. Rar a les fissures de les roques calcàries (a vegades silíciques) de les contrades mediterrànies més o menys marítimes (i l'estatge montà).

ALTRES USOS

Summitat florífera

Altres informacions

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A Manacor deien "la bona és la que fa es cap de tres puntes".

***Phaseolus vulgaris* L. (fabàcies)**

BCN 46837

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit d'origen neotropical. Molt cultivat i rarament subespontani efímer.

NOMS POPULARS

mongeta [moŋzətə] (040, 216)

mongeta (fruit tendre) [moŋzətə] (210)

mongeta (fruit) [moŋzətə] (093, 115, 152, 160, 177, 213)

mongeta bernada [moŋzətə bərnáðə] (211)

mongetó (fruit) [moŋzətó] (122)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONTS. 122, 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En bullien per acompanyar sa carn des dissabtes (122). Per a menjar (177). CONSUMICIÓ. Entrant - Bullit (177). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONT. 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses sopes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en oli

FONT. 210. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer sofregida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTS. 093, 152, 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses faves cuinades (093). Per a menjar (152). Per a menjar. L'obtenien d'un intercanvi per olives a Llubí (213). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 040. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se sembren en divendres perquè no té lluna.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fruit

Gasos

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Pot ser que sa panxa faci mal després. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. A s'hort sembraven verdura i la venien a Felanitx: mongetes, prebers, auberginieres, tomàtiques, patates, moneiatos, molons, enciam, i tot lo que se pugui fer a s'hort (115). Als horts sembraven mongetes, maís, patates, estiragassers, tomatigueres... (160). Sa mongeta bernada era una casta de mongeta que se feia a Massanella (211). OBSERVACIONS. Ara molts d'horts han quedat buits perquè sa gent se'n va als hotels o enlloc (160).

***Philadelphus coronarius* L. (hidrangeàcies)**

BCN 88727

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit caducifoli originari del Caucas. Cultivada als jardins com a ornamental.

NOMS POPULARS

xeringuillo [ʃəriŋgíʎo] (077)

USOS ALIMENTARIS

Part aèria florida

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 077. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a les herbes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 077. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer guapo al jardí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se sol demanar a algú que en tengui cultivat al jardí (077).

***Phillyrea angustifolia* L. (oleàcies)**

BCN 103562

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit perenne del mediterrani occidental. Neix en màquies i garrigues més o menys marítimes.

NOMS POPULARS

alavern [əʎəvɛ́rn] (140)

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor.

***Phlomis italica* L. (lamiàcies)**

BCN 64879

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit del mediterrani occidental (endèmic). Rar en comunitats terofítiques més o menys ruderals. A vegades cultivada.

NOMS POPULARS

estepa blenera [əstəpə blənérə] (051, 071)

oreja de cordero (castellà) (051)

ALTRES USOS

Fulla

Cosmètic

FONT. 071. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És molt bona per a fer-se ses dents netes perquè no s'esquinça.

No consta

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 071. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a quan s'acabava es ble des llum d'oli.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És de color de rosa. N'hi ha al damunt de s'observatori de s'ermita, a dalt (051). En tenim en es jardí de Sant Blai. A ses possessions antigues solien sembrar una estepa blenera devora es portal (071).

***Phlomis lychnitis* L. (lamiàcies)**

BCN 6251

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit del mediterrani occidental. Neix en erms terofítics calcaris. Cultivada a Mallorca.

NOMS POPULARS

herba blenera [əstəpə blənérə] (051)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És groga (051).

***Phoenix canariensis* Chabaud (arecàcies)**

BCN 23835

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit perennifoli originari de Canàries. Cultivada com a ornamental i molt rarament subespontània.

NOMS POPULARS

dàtil (fruit) [dátil] (215)

fasser [fəsé] (108)

palmera [pəlmérə] (049, 215) [pəwmérə] (021)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. El dàtil s'empra en bestiar. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Fulla

Artesanal: cistelleria

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La xarxa, la fibra vegetal teixida la tallen, no la tuden, i serveix per adobar senalles enfonsades, una senalla enfonsada són molts de doblers. Hi posen a dalt, a baix o a dins aquest teixit vegetal natural, el cusen i és per a adobar una senalla foradada. OBSERVACIONS. Aquí ja no s'adoba res. Aquí també es feia, la padrina ho feia. No fa massa anys ha tirat senalles enfonsades que encara tenien aquell pedaç de tela natural.

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 021. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Duu bona sort si en posen a ses cases dels nuvis.

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Posen branques de palmera quan fan carrosses.

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 021, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En tenc una perquè m'agrada (021). És decorativa. És la que hi ha més per tot Mallorca (215).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. La fulla, com la franca fa com una xarxa vegetal, com un teixit vegetal, amb la qual s'agafa al tronc (215). OBSERVACIONS. S'emprava antigament, però molt antigament (215).

***Phoenix dactylifera* L. (arecàcies)**

BCN 51783

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit perennifoli introduïda de l'Àfrica del nord i sud-oest de l'Àsia. Cultivada com a planta ornamental i pels seus fruits, i només localment naturalitzada a les contrades mediterrànies martítimes.

NOMS POPULARS

dàtil (fruit) [dátil] (192, 193, 197, 215)

dàtil de fasser (fruit) [dátil də fəsé] (183, 184, 185)

datiler [dətilé] (197)

fasser [fəsé] (128, 143, 183, 184, 185, 197, 206)

fisarda [fizárðə] (099)

palmera [pəlmérə] (051, 108, 087) [pəwmérə] (099, 215)

palmera fisarda [pəlmérə fizárðə] (099)

pauma (fulla) [páwmə] (215)

USOS MEDICINALS

Tija

Antiprostatíic

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És una cosa bona de menjar i és molt bo per a quan tens problemes de *prosta* [pròstata]. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Agafes s'ull, te sap greu haver-la de matar. A s'herboliar se'n fan pastilles.

USOS ALIMENTARIS

Lluc tendre

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 183, 184, 185, 192, 193, 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En menjàvem (183, 184, 185, 192). Per a menjar (193). Els fassers feien dàtils bons (197). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Espina

Artesanal: elaboració d'estris de cuina

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les pues es tallaven per a fer-les servir per a treure els caragols.

Part aèria

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les branques per a enramellar els carrers.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 087. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Hi ha la paumera de can Pau que té escarabat vermell.

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Segons els llibres d'arquitectura de Mallorca simbolitza que hi ha una casa habitada i aigua perquè les palmeres necessiten les arrels en remull, fins i tot en el desert. OBSERVACIONS. En el desert si hi ha una palmera és perquè hi ha aigua. No és aigua potable, és aigua amargant.

Ornamental: elaboració de rams

FONTS. 108, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa un o dos mesos el fasser s'embolicava amb un sac, i així les palmes interiors es tornaven blanques. Després, tal dia com avui [dissabte de Rams] es tallava la pauma, es duia a casa les monges, i la trenaven (108). Feien les típiques paumes del dia del Ram. El padrí era qui s'encarregava de tancar la paumera amb sacs, ho duien a ca ses monges i elles les obraven: penjaven *chocoaltes*, paraigües de xocolata,... (215). OBSERVACIONS. Ara n'és l'època. A ell l'hi feien. Suposa que els donaven doblers (215).

Ornamental: jardineria

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Tenien un fasser dins un test.

Tija

Artesanal: cistelleria

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La xarxa, la fibra vegetal teixida la tallen, no la tuden, i serveix per adobar senalles enfonsades, una senalla enfonsada són molts de doblers. Hi posen a dalt, a baix o a dins aquest teixit vegetal natural, el cusen i és per a adobar una senalla foradada. OBSERVACIONS. Aquí ja no s'adoba res. Aquí també es feia, la padrina ho feia. No fa massa anys ha tirat senalles enfonsades que encara tenien aquell pedaç de tela natural.

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 206. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'hi ha un d'Alcúdia que en té 99, i perquè se li n'ha mort un.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Té palmeretes de llavor (051). Solien sembrar palmeres pels jardins. N'hi ha de tres o quatre classes. Sa fisarda era aqueixa fulla redona, com un ventall. Sa primera que va dur la va dur d'Obres Públiques, on en feien planters cada any. N'hi ha una que té una soca casi com aqueixa camilla... sa primera que vaig sembrar. Totes són nascudes aquí. Ses fisardes, ses palmeres, tot està sembrat d'aquí (099). Amb unes messions vàrem cremar unes palmeres per veure si se morien, i vàrem veure que no se moren, tornen a treure (108). S'aufaus feia que sortissin més dàtils. Ara hi pega un escarabat als fassers. Perquè fessin dàtils s'havien de saber tallar bé (197). Ara se'n moren molts per culpa de s'escarabat vermell (206). Segons el pare Bonafè, es cultivava fins al segle XX. Els dàtils, aquí a l'edat mitja, eren molt rars però ja n'hi havia. Es venien al carrer de la mar, el 1300, arribaven al port. La fulla, com la franca fa com una xarxa vegetal, com un teixit vegetal, amb la qual s'agafa al tronc. La palmera quan és petita es diu fasser (215). OBSERVACIONS. Ses altres han sortit per aquí de pinyol (099). El rei d'Aragó i de Catalunya demana aquí que li enviïn des de Berberia dàtils moscades (com moscatell, dolces), però que li duguin dàtils en branca (215).

***Phormium tenax* Forst. (agavàcies)**

BCN 88029

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit originari de Nova Zelanda.

ALTRES USOS

Fulla

Artesanal: cistelleria

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n fa corda.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n fa corda per a fermaper les tomatigueres.

***Phragmites australis* (Cav.) Steudel. (poàcies)**

BCN 88033

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit (hidròfit) pluriregional (subcosmopolita). Creix en vores d'aigua i llocs humits de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

canyet [kəɲét] (183)

ALTRES USOS

No consta

Tèxtil: elaboració de fibres

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n feia paper.

***Phyllitis scolopendrium* (L.) Newm. (polipodiàcies)**

BCN 103549

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit del mediterrani meridional. Rara en balms, avencs, parets, etc. de llocs calcaris.

NOMS POPULARS

herba felera [érβə fəléərə] (149)

lenguas de ciervo (castellà) (149)

USOS MEDICINALS

Fronda

Antisèptic bucal

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si tens bòfigues o ferides de les dents. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Gargarisme (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hepatoprotector

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a l'hepatitis. És molt bo per al fetge. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. S'han de fer quatre o cinc bocins de la fulla. DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Aquesta la tenc sembrada i la vaig dur de sa cova fosca del torrent de Pareis (149).

***Phyllostachys aurea* (Carr.) A. et C. Riv. (poàcies)**

BCN 72720

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit originari de l'Àsia oriental. Cultivada. Solen persistir un cop abandonat el conreu, i de vegades s'estenen per mitjà de rizomes.

NOMS POPULARS

bambú [bambú] (055)

canya de bambú [káɲə də bambú] (060, 078)

canya forastera [káɲə forəstéərə] (055, 227)

ALTRES USOS

Tija

Artesanal: elaboració d'instruments musicals

FONT. 055. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer xorracs. OBSERVACIONS. També els pots fer de canya mallorquina però amb canya foraster te duren més.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 055. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a espolsar metles.

Ús halièutic

FONTS. 078, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer canyes de pescar (078). Per a anar a pescar (227).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En té dins es corral. Quan són verdes estan tortes. Ses canyes són d'allà, del seu propi corral. Les pots cremar per adreçar-les (055). Fa com una arrel i cada dos per tres en surt un ull (060). S'han de collir de lluna nova (078). OBSERVACIONS. Amb un ganxo vas forçant fins que les adreces; de verd les duus a *puesto*. Ha tallat ses més llargues ell mateix i tot s'hivern les hi ha tingudes i s'hi han assecat. És un altre sistema (055). Allà on té molta més humitat surt un ull (060).

***Physalis alkekengi* L. (solanàcies)**

BCN 31293

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit originari d'Amèrica del sud. Rarament cultivada i excepcionalment subespontània a les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

cireres de Japó [siréraz də zəpó] (149)

fisalis (del nom científic) [fisális] (162, 165)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 149, 162, 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mengen, als nostres nins els agraden molt (149). Se menja (162). Se mengen (165). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

***Pimpinella anisum* L. (apiàcies)**

BCN E-179

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit originari de l'Àsia. Rarament cultivada pel seu fruit.

NOMS POPULARS

anís [əní] (049, 069, 071, 080, 142, 151, 156, 189, 192, 193, 201, 205, 208, 224)

anís verd [əní vórt] (208)

matafaluga [matəfəluɣə] (151)

matalafulla [matələfúljə] (151)

USOS MEDICINALS

Fruit

Antiemètic

FONT. 205. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer fugir els vòmits. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Jo ho vaig provar, i va anar tan bé que lo primer que vaig menjar va ser una tallada de síndria.

Antihalitòsic

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a llevar s'olor d'all. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tintura hidroalcohòlica (ús intern). PREPARACIÓ. Anís de beure. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una copeta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Va més bé que es juevert.

Antiinflamatori gàstric

FONTS. 156, 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa panxa (156). Per as ventre (208). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (156). Posaven llavorettes de camamil·la, mesclat amb herba llúisa o til·la i també un parell de llavorettes d'anís (208). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Tasses (208). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Semilla d'anís o anís verde, que diuen que ajuda molt a s'estómac (208).

Carminatiu

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als gasos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a prendre després dels menjars copiosos: romaní, menta, camamil·la, herba llúisa i llavor d'anís o fonoll. Per a fer sa digestió. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Condiment

FONTS. 069, 071, 080, 142, 151, 156, 189, 192, 193, 201, 208, 224. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses figues seques (069, 080, 192, 193, 201). Per a posar al pa de figues (071). Per a encistar figues (142, 224). S'anís l'usaven en rebosteria. Per a sa coca de Nadal (151). Per a prendre després dels menjars copiosos: romaní, menta, camamil·la, herba llúisa i llavor d'anís o fonoll (156). Per a fer els acobs (189). Per a fer pa de figa. Era molt bo. També hi posaven fonoll. Per a fer figues al forn. Ses figues les posaven amb *aigo*-sal, damunt llaunes i les enfornaven o les duien en es forn. Amb aquell coloret que havien agafat, se tornava a fer *aigo*-sal, fonoll i anís, sa llavoreta d'anís o bé s'anís amb *aigo* i es suc les esquitaven, i estaven pentura mig any (208). CONSUMICIÓ. Postres - Coca (151). OBSERVACIONS. Ara darrerament ja hi posen vainilla, canyella, nou moscada, prebe bo o prebe bord (208). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer tisanes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer begudes alcohòliques. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. El compraven (151).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fruit

FONT. 146. Preparat digestiu (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 208. Preparat antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

***Pinus halepensis* Mill. var. *halepensis* (pinàcies)**

BCN 29826

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perennifoli mediterrani. Molt comú en boscs xeròfils clars i brolles.

NOMS POPULARS

escorça (part de la tija) [əskɔ́rfə] (100)

pi [pí] (001, 002, 003, 019, 035, 036, 037, 055, 057, 069, 077, 078, 097, 100, 105, 113, 115, 120, 123, 132, 135, 140, 156, 162, 163, 166, 169, 170, 181, 187, 188, 201, 205, 208, 209, 227, 228, 235)

pi parraquer [pí pə̀rəké] (227)

pinyó (fruit) [piɲó] (227)

reïna (resina) [rə́inə] (097)

reina (resina) [rə́jnə] (132)

reina de pi (resina) [rə́jnə də pí] (103, 166, 201, 209)

resina (resina) [rə́zinə] (055)

trementina (producte elaborat) [trəməntínə] (208)

USOS MEDICINALS

Escorça

Cicatritzant

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Un bon remei per a cicatritzar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Se posa un tros d'escorça de pi embenat damunt una ferida. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Lluc tendre

Antibronquític

FONTS. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als bronquis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a la impotència

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a la impotència sexual. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Anticatarral

FONT. 115. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als contipats, brotets de pi. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Resina

Antiequimòtic

FONT. 132. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer treure un cop. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se frega. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic extern

FONTS. 097, 209. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. S'empleava molt sa reïna de pi, l'oli de reïna de pi perquè fa pujar molt aviat sa carn, d'un tall o una daixona, tot d'una (097). Per a una ferida, també per a un animal, quan li rascava sa collera (209). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (097). Sense forma farmacèutica (Ús directe) (ús extern) (209). PREPARACIÓ. Sa reïna amb oli, mesclada, s'encalientia amb oli (097). DESTINACIÓ. Medicina humana (097). Medicina humana i veterinària (209). OBSERVACIONS. És millor que cap medicina de ses d'ara (097).

Demulcent

FONT. 103. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Reblaneix els talls dels peus. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Pomada (ús extern). PREPARACIÓ. Se fon la reïna de pi i se mescla amb saïm. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONTS. 078, 100, 166, 181. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per ses ferides dels animals (078). Per ses ferides de ganivet o destrat que se feien els que feien feina pes camp: carboners, talladors de pi,... (100). Per a fer pujar sa carn (166). Per a ses ferides (181). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Ungüent (ús extern) (078, 181). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (100). Liniment (ús extern) (166). PREPARACIÓ. Reina, oli i saïm (078). S'hi posvaven escorxa de pi tendre, jove, feien un bossinet com un quadre. La part de sa resina a damunt sa ferida, ha de tocar sa carn (100). Se bull amb oli i se fa una pasta (166). Fer una pomada de reïna de pi, oli, cera nova i pega que se comprava a sa drogueria (181). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se pot guardar es temps que vulguis (166).

USOS ALIMENTARIS

Fruit

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONTS. 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. De pinyons en menges els trencapinyons, que és un auell. En menges els estornells. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Part aèria jove

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 035. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer herbes dolces. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Escorça

Assaonador de pells

FONTS. 097, 187. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'escorxa per a curtir es cuiros, sa pell (097). El suc de s'escorxa de pi era una pintura per a adobar ses pells i es pèl li fugia (187). OBSERVACIONS. Sa d'alzina més que sa de pi (097).

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Enriqueix o protegeix el sòl.

Tintorial

FONTS. 120, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a ennegrir les xarxes de pescar (120). Els pescadors de sa Marina hi tenyien ses xarxes, que eren de cotó (227).

Fulla

Domèstic: ambientador

FONTS. 163, 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer fumeris, amb mata i romaní (163). Una monja se passejava amb un braser i a dins ses cendres hi posava pi o eucalitus i passava per als dormitoris. Ambientava perquè eren moltes nines (208).

Obtenció de combustible: llenya

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa pinassa, sa fulleta la tomaven per fer a pa perquè feien els feixos. OBSERVACIONS. Els forns tots cremaven, els deien mostres, aquí ells els deien feixistes. Eren uns feixets per a fer es pa, tots els forns empleaven.

No consta

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Feien com unes trunyelles molt grosses de murta i anaven de casa en casa, i posaven molts d'arcs a s'entrada de cada carrer, adornat amb murta, i pi i mata.

Oleoresina

Elaboració de pintures

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Venen trementina per a fer *aigorràs*. La trementina es ven ara per a guardar sa fusta.

Part aèria

Altres informacions

FONT. 113. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Una branca de pi indica que és una casa que té vi per a vendre.

Artisanal: elaboració d'escombres

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Amb una granera de pi, amb un pal llarg, grenàvem es forn.

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer rams i centres de flors.

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 205. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els pins no rebroten, neixen dels pinyons. Jo vaig fer de collador de pins, que feiem nets els pinars.

Planta viva *in situ*

Altres informacions

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A s'Arenal, a ca nostra, hi ha un bon pis que és modern, però tenc sa garriga a prop, i molts de pics me n'hi vaig a passar una hora davall els pins.

Ornamental: jardineria

FONT. 105. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En tenc sembrats de petits a dins es corral i quan són grans els trasplantam a sa finca dels meus fills.

Resina

Altres informacions

FONT. 055, 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La resina de pi a s'arc perquè patini (055). Agafàvem reina i mos en compraven, se fa com unes crostes. Era per als animals, però no me recorda perquè era. Jo n'he collida (069).

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a llevar-te sa reina des pi, t'has de fregar amb oli d'oliva.

Tija

Artisanal: elaboració d'instruments musicals

FONT. 055. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer tambors a Eivissa. Agafen un tros de pi i el buiden. Sa polpa del mig és fluixa i és molt bona de buidar amb un ferro calent. OBSERVACIONS. A Mallorca no el buiden sinó que el fan amb una xapa vinclada.

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 078. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se talla sa llenya en lluna nova.

Fuster: elaboració d'embarcacions

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Tomaven ses soques per a fer *barcos*.

Fuster: elaboració de mobles

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa llenya que s'utilitzava més a Mallorca era es pi, però és molt corcador (es corc aviat li fa mella).

Fuster: obtenció de materials per a la construcció

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Tomaven ses soques per fer taulons.

Fuster: ús fuster

FONT. 097, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Aquí cada any a sa Comuna feien unes corques, tallaven uns redols de pins, ho duien com a per escala (097). Tallaven pins de sa Marina per a fer caixes (227).

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien garrots de tomar metles. OBSERVACIONS. Era sa llenya més lleugera.

Obtenció de combustible: carbó

FONT. 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer sitges de carbó. OBSERVACIONS. No tenia gaire qualitat, era pitjor que s'ullastre.

Obtenció de combustible: llenya

FONT. 069, 097, 166, 169, 170. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fèiem llenya de pi (069). Tomaven sa rama per a fer feixos pes forn per fer es pa (097). Era de ses llenyes d'abans (166). Quan va caure sa roca de Son Dameto hi anàvem molt a cercar llenya (d'alzina, de pi). Ses dones antigues pujaven fins allà on ses cabres no hi anaven (169). En fèiem llenya (170).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Els pins de sa vorera de mar, per mos de s'aire marí, tenen formes rares, i aquests pins se diuen pins parraquers. Tots els pins fan pinyons, però els pinyoners que menjam noltros són uns altres (227).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Escorça

FONT. 228. Preparat repel·lent d'insectes (vegeu el catàleg de barreges)

Lluc tendre

FONT. 001, 002. Preparat antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 003. Preparat antibronquític (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 008. Preparat antidiarreic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 037. Preparat antivaricós (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 057. Preparat antibronquític (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 077. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 140. Preparat antiequimòtic i per a la distensió muscular (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 235. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 235. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONT. 049. Preparat antialopèdic (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria jove

FONT. 135. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 146. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 156. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 181. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

Resina

FONT. 037. Preparat antidiarreic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 037. Preparat antiinflamatori/antiàlgic muscular (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 037. Preparat antivaricós (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 228. Preparat repel·lent d'insectes (vegeu el catàleg de barreges)

***Pinus halepensis* Mill. var. *ceciliae* (A. et L. Llorens) L. Llorens (pinàcies)**

NOM POPULAR

pi [pí] (019)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És un pi que varen descriure uns botànics i que el trobaren a Son Forté (019).

***Pinus pinea* L. (pinàcies)**

BCN 26751

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perennifoli introduït del mediterrani oriental. Comú en brolles, dunes fixades, etc. de les contrades mediterrànies. També es cultiva.

NOMS POPULARS

pi pinyoner [pí piɲoné] (020, 227)

pi ver [pí vé] (045)

pinyó (fruit) [piɲó] (060, 216)

pinyó de pinya vera (grana) [piɲó də piɲə véɾə] (221)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Condiment

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer crema d'ortigues. S'hi posa beixamel, panses i pinyons. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Grana

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 045, 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Mos menjàvem els pinyons, i bons que són. En s'estiu se baden i d'aquesta manera cauen, torrats i crus, de tota manera eren bons (045). En menjàvem crus i en posava als calamars farcits (216). DESTINACIÓ. Alimentació humana (045, 216).

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONTS. 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sol ser el que la gent sembra al corral.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Al Galatzó n'hi ha, de pins veres, però també es perd (221). N'hi ha qualcun a sa Marina (227).

***Pinus* sp. pl. (pinàcies)**

NOMS POPULARS

pi [pí] (001, 004, 008, 022, 029, 039, 049, 053, 079, 080, 093, 094, 095, 101, 106, 109, 119, 122, 124, 138, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 149, 202, 203, 212, 213, 214, 217, 218, 219, 221)

pi mascle [pí másklə] (113)

reina (resina) [réjnə] (040, 124, 141)

reïna (resina) [rəínə] (217)

trementina (producte elaborat) [trəməntínə] (124)

USOS MEDICINALS

Escorça

Antihemorroidal

FONTS. 001, 004. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a ses morenes (001, 004). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern) (001). Aerosol (ús intern) (004). PREPARACIÓ. Decocció (001, 004). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Li va dir en Toni Cuní (001).

Antisèptic extern

FONTS. 039, 119. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Quan se te rompia sa pell, no els ossos, només sa pell (039). Per a quan te feies un tall i eres a sa muntanya (119). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (039, 119). PREPARACIÓ. Te posaves damunt sa banda 'pegada' des quadre de sa pell d'un pi a damunt sa pell rompuda (039). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Havia de ser sa closca d'un pi jove (039).

Cicatritzant

FONT. 218. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. L'escorça de pi tendre es posava a sobre d'una ferida no molt grossa per a curar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Li treien la pell i l'aplicaven damunt. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONTS. 094, 095, 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a quan els talladors de pi o els carboners se feien una destralada (094). Per un tall de destral (095). Quan se feien una ferida (142). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se rascaven directament a l'arbre (142). MODE

D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Se posava s'escorça tendra de pi, i quan s'assecava se llevava (094). Quan s'asseca ja se pot llevar (095). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Lluc tendre

Antitussigen

FONTS. 022. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa tos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). PREPARACIÓ. És una barreja [però no diu quina]. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Millor que es brot de pi sigui més sec que verd, perquè es verd dóna més gust.

Part aèria

Anticatarral

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. PREPARACIÓ. Se pot mesclar amb anou de ciprer. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen

FONTS. 212. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a la tos. Els fugia la tossina. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). PREPARACIÓ. La seva mare feia un xarop, però no sap amb què el feia. Hi posava fulles de pi i d'eucaliptus i herba de sa tossina. No sap com es feia. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. La seva mare els feia beure el xarop. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria jove

Antibronquític

FONTS. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als bronquis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Anticatarral

FONTS. 049, 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per as constipat (049). Amb les fulles verdes de pi feien un xarop per al constipat (213). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (049). Xarop (ús intern) (213). PREPARACIÓ. Decocció (049). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. No sap si els hi feien respirar o beure (213). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori faringi

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de coll. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. Se bull en aigua i ha de minvar de tres parts a dues. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Cinc o set. S'ha de beure durant dues hores, fent un glopet cada mitja hora. S'ha de prendre teb. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic urinari

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les infeccions de bufeta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Resina

Antiinflamatori faringi

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de gola. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. S'ha de mastegar. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori/Antiàlgic muscular

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer fregues. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). PREPARACIÓ. Amb esperit. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic extern

FONTS. 039, 040, 124, 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És curatiu, per a ses feridetes que fan els cans a ses ovelles. També, quan tonem ses ovelles, les llevam sa llana amb sa mica de tallada i li fas qualque escarrinxadeta, li poses això i és molt bo (039). Per una pelada (040). Desinfectant (124). Antisèptic per a ferides (140). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Ungüent (ús extern) (039). Pomada (ús extern) (040). Sense forma farmacèutica (Ús directe) (ús extern) (124). Liniment (ús extern) (140). PREPARACIÓ. Es bull amb oli. Poses oli d'oliva dins un perolet o un potet que no te serveixi ja per a res més. Poses un tassonet d'oli amb un testivot com aquest de reina i fas aquest ungüent (039). Amb oli i reina bullida (040). Amb oli. Se diu oli-reina (140). DESTINACIÓ. Medicina humana i veterinària (039). Medicina humana (040, 124, 140). OBSERVACIONS. No sé si hi va posar res més, però oli i reina bullida sí que n'hi va posar (040). M'ho va dir en Guillem Noguera, de Son Simó (140).

Cicatritzant

FONTS. 124, 218. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Cicatritzant (124). Era molt bo per a les ferides, cicatritza, pela la ferida (218). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (Ús directe) (ús extern) (124). Ungüent (ús extern) (218). PREPARACIÓ. Es fa com una espècie d'ungüent o pasta bullint reina de pi tendre i oli (218). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho feien els que feien feina per damunt de la garriga. Ell n'havia feta fins a edat de 20 anys (218).

Demulcent

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als talls de fred, quan s'obrien els peus i ses mans, era lo més bo que hi havia. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Ungüent (ús extern). PREPARACIÓ. Amb passetja de porc, del saïm que era ben gros. Se bullia junt. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONT. 029. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Ungüent (ús extern). PREPARACIÓ. Se feien ungüents de reina de pi. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a les picades

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a una picada. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Fondre reina amb oli. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a treure espines

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als escarrassos. Els que anaven a fer ranxo a sa garriga se posaven dues gotes de reina a damunt s'escarràs i sa reina lo que fa és que xupa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Els talladors de pi també s'ho posaven.

Vulnerari

FONTS. 094, 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a una destralada (094). Quan se feien una ferida (142). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Dues gotes (142). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tija

Per a la distensió muscular

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan un me tenia un trauma, o a una cama. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern).

PREPARACIÓ. En forma de fèrula. DESTINACIÓ. Medicina veterinària. OBSERVACIONS. Segurament feia l'efecte de la reina.

USOS ALIMENTARIS

Part aèria

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer herbes mallorquines juntament amb una branqueta de ginebró, una branca de canyella, herba-sana, moraduix, un nispro madur, cireres, cafè i ruda, i altres herbes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria jove

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En menges ses cabres. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 122. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Escorça

Tintorial

FONT. 109. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a tenyir couro. OBSERVACIONS. Ho duien cap a Inca i els posaven dins unes piques, i amaraven es couro d'escorxa d'alzina i de pi... i això quan agafa es color no fuig mai.

Flor

Maneig agrosilvopastoral: obtenció de mel

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les abelles hi van per a fer mel de bosc, que és aquesta mel espessa que és com els arbres com suen es bosc.

Fulla

Planta fumable

FONT. 053. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fumaven sa fullaca de pi. OBSERVACIONS. És molt amarga.

Part aèria

Altres informacions

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A damunt el portal de ses cases que venien vi a granel hi havia una branca de pi.

Part aèria jove

Cosmètic

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a donar suavitat al preparat amb romaní per a la caiguda dels cabells.

Planta sencera

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 093. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A sa Rota hi tenc un pi/ que fa albercocs i cireres/ i síndries i meloneres/ al·lota si hi vols venir.

Planta viva *in situ*

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 202. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan érem nins, mos enviaven a jugar a un pinar perquè dèien que era sa.

Resina

Altres informacions

FONT. 040. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Antigament uns homes d'Artà anaven cap a Son Servera a comprar reina de pi, però això ara s'ha perdut.

Cosmètic

FONT. 039. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a quan tens ses mans tallades. Per a tenir ses mans fines.

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 119. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer pega.

Elaboració de pintures

FONT. 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. De la resina el seu pare en feia vernís. OBSERVACIONS. Anava al pinar i hi havia un terreny i son pare hi feia el vernís.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 039. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els que venien a cercar sa reina se deien reiners, ho agafaven amb un picarol sense bataia, agafat a una canya. Te donaven un duret si tu en trobaves.

Repel·lents

FONT. 039. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Perquè ses mosques no vagin a ses ferides, també per als animals.

Tija

Obtenció de combustible: carbó

FONT. 213, 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Llenya de pi per a fer carbó a la sitja (213). Ho cremaven a la sitja. Feien net, perquè no es calés foc i el revolt de la muntanya on s'hi podia clar foc hi deixaven anar les ovelles, hi havia càrritxs. Les sitges es feien així i després tots els costats es tapaven de terra i allò cubia unes dos setmanes i llavors ho tornaven a descolgar tot (221). OBSERVACIONS. La gent feia el menjar amb el carbó (213). Ho feien a mida, en feien una muntanya així rodona, eren pedres tot i posaven els garrots drets i d'aquí ho deixaven buit (221). Quan era nina tohom feia carbó (213).

Obtenció de combustible: llenya

FONT. 080, 101, 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a cremar en es foc (080). Per a fer llenya i fer foc (101). Ella feia el dinar amb quatre tronquets i llenya (213).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 212. Preparat antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 219. Preparat antibronquític i anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

Lluc tendre

FONT. 106. Preparat anticatarral i antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 138. Preparat antibronquític i per a l'afonia (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 202, 203. Preparat salutífer (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONT. 079. Preparat antireumàtic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 214. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria jove

FONT. 049. Preparat antiinflamatori/antiàlgic muscular (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 101. Preparat reforçant ossi (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 138. Preparat antibronquític i per a l'afonia (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 140. Preparat antiequimòtic i per a la distensió muscular (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 145. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 149. Preparat antiulcerós (per a úlceres varicoses) (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 213. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

Resina

FONT. 113. Preparat vulnerari (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 181. Preparat vulnerari (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 218. Preparat cicatritzant (vegeu el catàleg de barreges)

***Piper nigrum* L. (piperàcies)**

BCN 47277

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit originari de l'Índia. És cultivat als tròpics per a ser comercialitzat com a condiment.

NOMS POPULARS

prebe bo [prəβə bɔ̞] (060, 151, 208)
prebe bo blanc [prəβə bɔ̞ blánk] (208)
prebe bo negre [prəβə bɔ̞ nóγrə] (208)

USOS ALIMENTARIS

Grana

Condiment

FONTS. 060, 151, 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar en ensalada amb meló, pinya tropical, taronja, metla, herba-sana, alls, oli, llimona i sal, sa salsa, i *jamón* i maionesa (060). Per a bullir coses que donassin gust (151). Per a fer pa de figa, amb tronquets de fonoll i anís. Era molt bo. Ara darrereament ja posen vainilla, canyella, nou moscada, prebo bo o prebe bord. Per a fer sobrassada normal. Per a fer sobrassada de Vic, com si fos es *salchichón* d'ara, i hi posaves prebe bo amb gra, no te'l solies menjar (208). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Grana

Maneig agrosilvopastoral: ús en la matança del porc

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per sa matança.

***Pistacia lentiscus* L. (anacardiàcies)**

BCN 29907

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perennifoli mediterrani. Molt comuna en màquies i boscs esclerofil·les.

NOMS POPULARS

lletrisca (fruit) [ˈlɛntrískə] (019, 227)

mata [ˈmátə] (004, 008, 019, 021, 035, 037, 042, 043, 049, 061, 062, 066, 069, 073, 079, 080, 089, 097, 099, 101, 106, 108, 111, 128, 133, 134, 138, 140, 143, 144, 147, 149, 153, 154, 155, 156, 163, 166, 168, 169, 175, 184, 186, 190, 194, 197, 202, 203, 205, 208, 221, 224, 226, 227, 228, 235)

mata borrera [ˈmátə boréɾə] (196)

mata escrita [ˈmátə ɛskríta] (079, 142)

mata femella [ˈmátə fəméːlə] (071)

mata lletrisclera [ˈmátə ˈlɛntriskléɾə] (069, 196)

mata mascle [ˈmátə másklə] (071, 113)

mata mosquera [ˈmátə moskéɾə] (227)

USOS MEDICINALS

Fruit

Reforçant dental

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a enfortir les genives i blanquejar les dents. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se masteguen els fruits. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Antiberrugós

FONTS. 021, 073, 099. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als fics (021, 073). Per a treure fics. N'hi ha que amb fulles de mata no sé què fan, una creu o no sé què fan, i han llevat fics (099). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (021, 099). No consta (073). PREPARACIÓ. Te fregues ses fulles de mata als fics i les enterres a un lloc on no hi hakis de tornar a passar (021). S'ha de fer una creu i amagar-les, que ningú hi arribi (073). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una fulla per fic (021). Tres fulles (073). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antieczematós

FONT. 043. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Perquè no s'encetin. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Davall es llençol. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiequimòtic

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cops. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció, i deixar refredar. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se sol mesclar amb pruença.

Lluc tendre

Antiberrugós

FONTS. 004, 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als fics (004, 019). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ.

Es frega (004). Se frega sa mata damunt el fic (019). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Fregar cada dia durant dues o tres setmanes (019). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Desconegut per l'informant

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Brot de mata, però no sap perquè. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Ho feia bullit. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho prenia un rector de Muro, que els feia anar a buscar brots de mata en es garrigó de baix.

Part aèria

Antieczematós

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Quan vas a caminar, perquè no t'escaldis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. A dins sa butxaca. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiodontàlgic

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Si tenies mal de queixal, te posaves un brotet de mata dins s'orella contrària. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antipruriginós

FONT. 133. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Havia de tocar sa pell, i era perquè no te picàs quan batiem. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic gingival

FONT. 147. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les llagues de la boca. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Gargarisme (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. En dos dies no teníem res de res.

Reforçant dental

FONT. 154. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va molt bé per a reforçar ses dents. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. S'ha de rovegar. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Hi ha vells que encara roveguen un tros de mata perquè diuen que va molt bé.

Repel·lent d'insectes

FONTS. 153, 194. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Sa mata fa una pasteta i els virons no hi van (153). Per als virons, que si en tenies deixaven un constipat molt gros (194). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. S'ha de dur dins sa boca, com un *palillo* (153). Se duia a sa boca, un brotet de mata (194). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria jove

Analgèsic

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal a ses cames i als ossos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. En bullidura. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Tenir ses cames en remull dins un ribell o un poal amb *s'aigo* ben fresca o teba. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. La collíem de sa garriga. Havia de ser mata llentrisclera, no mata borda.

Antiberrugós

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a llevar els fics. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. S'ha de fregar i enterrar. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. N'hi ha que, per dissimular, deien que resaven una oració. No hi ha tal oració.

Anticatarral

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al constipat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antieritematós

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Perquè no s'escaldassen. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Dur-ho a damunt. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Reforçant dental

FONT. 186. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a reforçar ses genives. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Rovegar el brot, dur-lo com un *palillo*. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Un brot de mata. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Resina

Cicatritzant

FONT. 190. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. A damunt qualsevol ferida queda tancada i està curada el sen demà. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONT. 113. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bona per a totes ses ferides, tot d'una que et fas una ferida. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Reina de mata mascle i reina de pi mascle. Te'n vas a una mata, li fas un tallet i surt, i te'n poses. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ha de ser mascle perquè si és femella no surt.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar els ocells, sobretot els estornells. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se feia vi de llenrisca. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fulla

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes. OBSERVACIONS. No te pots passar, perquè si te passes d'una fulla no t'ho beus. Se'n solen posar dues o tres per una botella de tres quarts. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONT. 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Hi ha mates que ses ovelles les fan netes. OBSERVACIONS. En canvi, hi ha mates que ses ovelles no les tocan. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 134. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer ses herbes. S'hi posa mata, ruda i herba lluisa. OBSERVACIONS. As bar, en es maig feien un parell de barrals de 16 litres d'herbes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria jove

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 035. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer herbes dolces. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És medicinal perquè té fulles tot l'any.

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONTS. 042, 079, 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fer creus de mata per als fics, amb dues fulles. Les enterraves i te fugien (042). Sa mata escrita és una mata que hi havia a davant sa cova on se va retirar el beat Ramon a Cura. Aquesta mata té sa fulla blanquinosa-grogueta, té unes retxetes i uns puntets que pareixen uns signes, pareix escriptura. Sa llegenda diu que el beat Ramon escrivia a sa mata (079). Per als fics, aquella mata que a s'enrevés va plena de retxetes, era d'una pleta: agafar una fulla de cada un, i posar-la a davall una pedra que no hi toqui es sol ni en s'estiu ni en s'hivern. I mirar sa lluna al revés, perquè sa mata si la culls de lluna vella se podreix, i si la culls de lluna nova no se podrirà, perquè no perd sa fulla (142).

No consta

Ús halièutic

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. L'empràvem per a posar als garbellets. Servia per travar una mica de pa i restes com algun cap de peix que servien per a atraure els peixos.

Part aèria

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONTS. 021, 111, 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En tiren a davant ses cases dels que es casen (021). Tots els caçadors se posaven un brotet de mata damunt s'orella i això era per curar s'escaldat, una cosa que no sé si cura o no, a jo me va bé (111). El dia del Corpus, quan ella era joveneta, anava a cercar murta as bosc i tiraven tot es carrer ple de murta, de flors de bocambília, i si tenies roses. Sa murta era sa base, i mata (208).

Domèstic: ambientador

FONT. 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer fumeris, amb pi i romaní.

Obtenció de combustible: carbó

FONT. 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A una sitja hi cremaven les mates i els tronquets. Feien net, perquè no es calés foc i el revolt de la muntanya on s'hi podia clar foc hi deixaven anar les ovelles, hi havia carritxs. Les sitges es feien així i després tots els costats es tapaven de terra i allò cubia unes dos setmanes i llavors ho tornaven a descolgar tot. OBSERVACIONS. Ho feien a mida, en feien una muntanya així rodona, eren pedres tot i posaven els garrots drets i d'aquí ho deixaven buit.

Ornamental: elaboració de rams

FONTS. 071, 128, 143, 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer rams (071). Això de collir mata per decorar no ho van fer mai (128). Amb la mata es fa un adorn que es diu filet, que és una garlanda que s'usava per a enramellar quan hi havia festes a l'exterior de l'esglèsia, per exemple, o carrosses de Sant Antoni (143). Feien com unes trunyelles molt grosses de murta i anaven de casa en casa, i posaven molts d'arcs a s'entrada de cada carrer, adornat amb murta, i pi i mata (208).

Repel·lents

FONTS. 019, 066, 134, 155, 169, 186, 205. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es preparen manats de mata i es pengen a les bigues, és una bona trampa per les mosques i mosquits. L'endemà, el manat es crema i, amb ell, els insectes que han quedat aferrats (019). Dur un brot de mata atura els ous que ses mosques tiren. N'hi ha que tenen es vici de dur un brot de mata (066). Si duia un brot de mata, sa bístia, se mou, i ses mosques no s'aferraven tant. Amb so sol de vegades en duien un plateret de mosques! Es pastor sempre duia un brotet de mata a sa boca i amb so brotet ja no hi anaves ses mosques (134). Ses mosques van a sa mata (155). En faig rams per als moscards (169). En s'estiu, quan anaven a ses ovelles, que jeien a dins els cestadors, tiraven

virons. Es pastor els deia “posa’t un brot de mata a sa boca”, i no te tiraven virons. A ses finestres dels cestadors posaven branques de mata verda perquè no hi anessin ses mosques (186). Feien manats de mata per a fer fugir ses mosques (205). OBSERVACIONS. A ses ovelles ses mosques els tiren virons. As pastor també n’hi tiraven als ulls (134). Ell ho ha fet (186).

Part aèria florida

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L’ÚS. Per a fer rams.

Part aèria jove

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L’ÚS. Per a decorar tot mos era bo, *hasta* brots de mata verda damunt una bona taula.

Planta viva *in situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 196. DESCRIPCIÓ DE L’ÚS. S’hi empeltaven els pistatxos. OBSERVACIONS. Els primers anys creix molt, però després se redueix.

Suc del fruit

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 227. DESCRIPCIÓ DE L’ÚS. Feien oli de llenrisca per al llum d’oli.

Tija

Artesanal: cistelleria

FONT. 166, 168, 205. DESCRIPCIÓ DE L’ÚS. En feien paners (166). En feien paners dels verducs (168). En feien paners i senalles, amb verducs de mata (205). OBSERVACIONS. Els verducs són els rebrots, i els hi llevaven sa corna (205).

Artesanal: elaboració d’instruments musicals

FONT. 166. DESCRIPCIÓ DE L’ÚS. En feien xeremies. OBSERVACIONS. Sa llenya de ses xeremies influïa es so.

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L’ÚS. Un bastó per a posar es romaní dins un pot d’oli. OBSERVACIONS. Donarà aquell gust perquè té gust fort.

Fuster: ús fuster

FONT. 175. DESCRIPCIÓ DE L’ÚS. Sa llenya se podreix.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Hi ha tres classes de mata: sa mata selva, sa mata mascle i sa femella (071). N’hi ha pes puig (089). Aquesta mata s’ha feta ben grossa. Es padrí de sa meva dona a davall hi deixava sa somera quan venia aquí (108). Sa mata mascle no fa llentiscle (113). No necessita cuidar gaire, i les podrien aferrar per a sembrar a ses carreteres si les cuidessin igual que els baladres, i és una cosa d’aquí (168). S’ha de tallar dins sa lluna vella des gener, perquè si talles en sa lluna nova tot se podreix en dos dies (186). De reina de mata n’hi ha poca, depèn del mes que la talles (190). Sa mata borrera és aquella mata que només fa fulla (196). N’hi ha de sembrada a un caminet (197). Sa mata mosquera pot arribar a ser un arbre. A sa vorera de mar ses mates són petites i atapides, per mos de s’aire de la mar, i tant com enfora te fas, n’hi ha que són mates mosqueres (227). OBSERVACIONS. S’altra treu borra, però no fa llentiscle (113).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 037. Preparat demulcent (vegeu el catàleg de barreges)

Lluc tendre

FONT. 008. Preparat antidiarreic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 202, 203. Preparat salutífer (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 224, 226. Preparat antisèptic bucal (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONT. 079. Preparat antireumàtic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 106. Preparat anticatarral i antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria jove

FONT. 101. Preparat reforçant ossi (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 140. Preparat antiequimòtic i per a la distensió muscular (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 146. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 149. Preparat antiulcerós (per a úlceres varicoses) (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 156. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 184. Preparat per a la distensió muscular (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 235. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 235. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

Resina

FONT. 133. Preparat vulnerari (vegeu el catàleg de barreges)

***Pistacia terebinthus* L. (anacardiàcies)**

BCN 30004

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli mediterrani. Neix en alzinars poc densos i garriges de roca calcària (sovint silícica).

NOMS POPULARS

mata [mátə] (196)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Aquesta mata perd sa fulla (196).

***Pisum sativum* L. subsp. *sativum* (fabàcies)**

BCN 32140

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit. Cultivat i subespontani.

NOMS POPULARS

estiregasser (fruit) [əstíɾəgəsé] (160)

estiregassó [əstíɾəgəsó] (123)

pèsol [pézol] (201)

pèsol (fruit) [pézol] (159, 215)

pitxo (grana) [pítʃo] (085)

xítxero [ʃítʃəro] (027, 062, 111)

xitxorer [ʃítʃoré] (227)

USOS ALIMENTARIS

Grana

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONT. 085, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar (227). En sembrava per a menjar. (085).
DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 201. DESCRIPCIÓ. N'hi ha que li diuen xítxeros, i n'hi ha estiragassons.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La sembràvem.

Planta viva *in situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 111. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Cada any femaven un sementer, i s'any de davant hi feien lleguminoses (faves, ciurons i xítxeros). Perquè es llegum agafa molt de nitrogen per ses rels. I llavors s'any de davant hi sembraven blat, ordi... o blat a restobla si era terra bona. Dos anys de blat i un llavors d'ordi, i llavors civada, i llavors tornaven a enllaçar amb el goret.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Planta sencera

Picor

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. A s'estiu, es gra fa picor, ara faves, o xítxeros, de quan ho baten pes juny fins ara a tots Sants que ho tornen sembrar, si el toques quedaràs tota plena de picor. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Ho baten pes juny i ho tornen sembrar fins a Tots Sants (062). Cultivada (085). Aquí com que és terra prima normalment lo que se feia més era faves, i pèsols, i ordi i això (097). A sa terra secana sembraven blat, faves, pèsols, llenties... (159). Als horts sembraven mongetes, maís, patates, estiragassers, tomatigueres,.. (160). A una marjada que ara no poden sembrar perquè està abandonada, hi havia pèsols cada any (215). Abans en sembràvem per a

complementar sa cartilla de racionament (227). OBSERVACIONS. Ara molts d'hortos han quedat buits perquè sa gent se'n va als hotels o enlloc (160).

***Plantago afra* L. (plantaginàcies)**

BCN 95568

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit mediterrani. Comuna en erms terofítics, sobre sòl eutròfic de les contrades mediterrànies seques.

NOMS POPULARS

herba de puça [érβə də púsə] (177)

llavor de puça [λəvó də púsə] (101, 223, 226)

USOS MEDICINALS

No consta

Antiinflamatori gàstric

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'estomac. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. En prenia sa padrina, que me pareix que li ho va dir un doctor de Palma.

Litotríptic renal

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bona per a desfer ses pedres. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Grana

Cosmètic

FONTS. 223, 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En deien *fijapelo*, en castellà (223). En feien fixador per als cabells (226).

Part aèria

Cosmètic

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La bullien i treien un oli per aferrar els cabells. En treien una laca, un substitut de laca. OBSERVACIONS. Quan eren petits ho feien i s'ho posaven i els cabells els quedaven aferradissats, i quedaven bé.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Fa com una floreta que és com una carxofeta, i té unes llavorettes negres molt petites (101). Fa mils de llavorettes. És un dels components de sa bossa de pastor (177).

***Plantago lagopus* L. (plantaginàcies)**

BCN 98975

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit mediterrani. Molt comuna en comunitats teròfitiques feblement nitròfiles dels sòls secs.

NOMS POPULARS

herba de cinc venes [érβə də síɲc vónəs] (036)

herba de ses cinc venes [érβə də sə tsin vónəs] (019)

plantatge [pləntádzə] (019)

USOS MEDICINALS

Fulla

Anticatarral

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als constipats. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió de les fulles fresques. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Desinfla ses infeccions. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió de les fulles fresques. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic urinari

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a infeccions de s'urí. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió de les fulles fresques. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

No consta

Altres informacions

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. No ho sé cert, però me pareix que l'empleaven, tenc ànsia que per als talls i aquestes coses, però no ho vull dir del cert.

***Plantago lanceolata* L. (plantaginàcies)**

BCN 32138

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit pluriregional. Molt comuna en prats, herbeis, etc., de les contrades mediterrànies a l'alta muntanya.

NOMS POPULARS

herba de cinc venes [érβə də sin vónəs] (031, 046, 113, 224)

herba de ses cinc venes [érβə də sə tsin vónəs] (003, 019)

llantén (castellà) (163)

plantago (del nom científic) (162)

plantatge [pləntádzə] (019, 077)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antibronquític

FONT. 224. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bona per als bronquis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Anticatarral

FONTS. 019, 072. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als constipats (019). Per al constipat (072). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió de les fulles fresques (019). Decocció (072). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ma mare dins es maig anava per foravila i recollia, i les assecava a s'ombra (072).

Antiinflamatori

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Desinfla ses infeccions. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió de les fulles fresques. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori faringi

FONT. 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de coll. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic urinari

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va bé per a infeccions de s'urí. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió de les fulles fresques. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Litotríptic renal

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses arenes dels ronyons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONT. 113. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si te feies una bòfiga. Servia per a una ferida. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Te posaves un poc d'oli i la te fregaves.

No consta

Desconegut per l'informant

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Sé que és medicinal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És més per a coques, en canvi es plantatge és més per a prendre.

Part aèria

Lúdic: jocs tradicionals

FONT. 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Té sa tija molt llarga, i té com una floreta que és com un *bulto* i el doblegàvem, li feiem com una forma, i fèiem com un *lacet* i disparàvem.

Planta sencera

Altres informacions

FONTS. 031, 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'assembla molt a sa cama-roja (031). Ses farmacèutiques el cerquen molt ara (162).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

***Plantago major* L. subsp. *major* (plantaginàcies)**

BCN 103495

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit (teròfit) pluriregional (subcosmopolita). Comuna en sòls calcigats més o menys humits.

NOMS POPULARS

cinc venes [sin vónəs] (058)

fulla dels cinc nirvis [fújə də sínk nírvís] (101)

herba de ses cinc venes [érβə də sə tsin vónəs] (168)

llantén (castellà) (046)

llantén (castellà) de fulla ampla [də fújə ámplə] (163)

plantatge [pləntáɟə] (046, 058, 059, 124, 197)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antiequimòtic

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a llevar cops. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho vaig veure per sa televisió que ho deia una doneta vella de Navarra.

Antihipertensiu

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per sa sang alta (deien per ses vermellors), per a quan sa sang està un poc alterada. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Antiinflamatori. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic extern

FONT. 059. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a rentar ferides. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Cicatritzant

FONTS. 046, 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És molt cicatritzant (046). Cicatritzant (124). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (046). No consta (124). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Demulcent

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va bé per a la pell. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Se mescla amb fulles de noguer. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Laxant

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Laxant suau. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a la mastitis

FONTS. 058, 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a llevar sa inflamació de ses mames de ses vaques (058). Per a les vaques que tenen mamitis (124). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Ungüent (ús extern) (058). Cataplasma (ús extern) (124). PREPARACIÓ. Amb saïm ranci (058). DESTINACIÓ. Medicina veterinària. OBSERVACIONS. M'ho va dir una dona fa molt de temps, na Joana, que va venir a cercar saïm ranci a sa possessió, allà a Son Orlandis (058).

Vulnerari

FONTS. 124, 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Vulnerari (124). Per a un bony (197). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (124). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (197). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Ses fulles se posaven damunt un bony (197). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Desconegut per l'informant

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt medicinal, no record perquè. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se pot menjar com a verdura. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És més per a prendre, en canvi s'herba de cinc venes és més per a coques.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Sortia dins es comú, i per les síquies. Hi havia d'haver *aigo* (197).

***Platanus xhispanica* Mill. ex Münchh. (platanàcies)**

BCN 31294

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli pluriregional. Plantat i subespontani als boscs de ribera de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

plataner [plətənέ] (019, 201)

platero [plétéro] (019, 212, 217)

USOS MEDICINALS

Fruit

Antihemorroïdal

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Ses bolles se bullen per ses morenes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Antihemorroïdal

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses morenes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Tija

Fuster: elaboració de mobles

FONT. 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer mobles. Els serraven i quan eren serrats els empleaven.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Són uns arbres que hi ha a Santa Maria (201). Tallaven els arbres a la riera. Dilluns de Nadal començaven a tallar-los. Era lluna nova i feia una fretada (217). OBSERVACIONS. Ara ja ve tot comprat (217).

***Plectanthis* sp. (lamiàcies)**

NOMS POPULARS

encens [ənsəns] (135, 162)

planta dels doblers [plántə dəz dobbés] (162)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONTS. 135, 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En tenim al corral per a *adorno*, i perquè fa bona oloreta (135). Per a ornament (162).

***Poa bulbosa* L. (poàcies)**

BCN 75664

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit pluriregional. Comuna a vores de camins, llocs calcigats i pastures de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

pèl de ca [pəl də ká] (027)

USOS ALIMENTARIS

Part aèria

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan és tendra els animals se la mengen, quan és vella ningú la vol. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

***Polygonum aviculare* L. subsp. *aviculare* (poligonàcies)**

BCN 29911

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit. Molt comú en camins i sòls calcigats de les contrades mediterrànies a l'estatge subalpí.

NOMS POPULARS

herba de cent nuus [érβə də sen núws] (102)

USOS MEDICINALS

No consta

No consta

FONT. 102. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És medicinal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

***Polypodium vulgare* L. subsp. *serrulatum* Arcang. (polipodiàcies)**

BCN 29455

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit latemediterrani. Molt comuna en roques ombrejades.

NOMS POPULARS

arengades [ərəŋgáðəs] (128)

falguera [fəlgérə] (128)

ALTRES USOS

Fronda

Lúdic: jocs tradicionals

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a jugar a cuinetes. OBSERVACIONS. Com que té forma triangular, més que una arengada pareix un bacallà, no sé perquè li deien arengada. Aquest joc me l'havia explicat mon pare.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Creix als marges, per tots els marges de Sóller, tant si són alts com si són olivars (128).

***Populus nigra* L. (salicàcies)**

BCN 29753

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli lateeuropeu. Creix als boscs de ribera de l'estatge montà. Plantat i naturalitzat.

NOMS POPULARS

poll [póɫ] (060, 061, 100)

ALTRES USOS

Tija

Altres informacions

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A sa fusta de poll, quan l'han tallada, i se deixen troncs abandonats, surten unes gírgoles que són molt bones.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Al torrent de Son Amer hi ha un bocí que hi ha polls, on hi havia es Molí (060). Són molt grossos. N'hi ha a baix en es bar, es restaurant quan te'n vas a la dreta, just baix en aquell clot que hi ha (100).

***Populus* sp. pl. (salicàcies)**

NOMS POPULARS

poll [póɫ] (036, 080, 111)

ALTRES USOS

Tija

Fuster: elaboració de mobles

FONTS. 036, 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n fan escales per a collir ses figues, albercocs, i per a podar. El posen a davall mobles tapissats perquè sa llenya no corca i és molt bona d'obrar, i és forteta (036). És una *madera* que no té gaire activitat, però per a fer escales de collir no pesa. S'han de tallar de lluna, i els fusters la cercaven a vorera de torrent (080).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Neixen devora aigua, he sentit a dir que per Catalunya encara se dediquen a sembrar quarterades de polls; pel delta de l'Ebre, on no poden fer arròs (036). Pes torrent, un torrent que va cap a Sineu, hi ha uns quants arbres: om, poll... (111).

***Populus xcanadensis* Moench. (salicàcies)**

BCN 105667

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli. Cultivat a gran escala a gairebé tot el país.

NOMS POPULARS

poll [pólʎ] (123)

ALTRES USOS

Tija

Artesanal: elaboració d'estris de cuina

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien garbells.

Fuster: obtenció de materials per a la construcció

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien grifons.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se feien a ses *aigos* que sobraven, als torrents i als torrentets de ses fonts (123).

***Portulaca oleracea* L. (portulacàcies)**

BCN 46835

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit pluriregional (subcosmopolita). Comuna en conreus i vegetació ruderal de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

enciam de patena [ənsiám də pəténə] (231)

verdolaga [vərðoláɣə] (004, 054, 080, 086, 106, 107, 138, 144, 145, 151, 162, 165, 177, 215, 220, 233)

USOS MEDICINALS

Part aèria

Sedant

FONT. 107. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Fan dormir. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. Es posen sota el coixí, dins d'una bossa. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria jove

Regulador de la tensió arterial

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt bona per a sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se pren trempada com enciam. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Flor

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien ensalada. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 106, 138, 144, 145, 162, 165, 231, 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menjava (106). En feien trempó (138). És bona per a menjar (144). N'hi ha que la posen dins es trempó (145). Se menja crua en ensalades (162). Verdolaga trempada, a dins es trempó o amb ensalada (165). Per a menjar en ensalada (231). Per a menjar, té molts de minerals. Se menja amb ensalada o torrada (233). OBSERVACIONS. No n'ha menjat mai, però ha sentit dir que era bona (165). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (138, 165, 231, 233). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONT. 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar, té molts de minerals. Se menja amb ensalada o torrada. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Lluc tendre

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n mengen els brots tendres en trempó i amanida. OBSERVACIONS. Al Rif es menja cuita. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta

Condiment

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'usa sobretot per a posar verdura als ciurons i a ses lleties, inclús té un poquet de gust de vinagre per a ses lleties. CONSUMICIÓ. Entrant - Bullit. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És comestible. Se pot menjar en poca quantitat si és tendra en ensalada. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 004, 080, 086, 107. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els porcs en mengen (004). Els conills en mengen un poc, i ses ovelles també (080). En menjàvem amb trempó (086). En menjàvem trempada (107). OBSERVACIONS. Els conills no en volen (004). Me'n record que un *tio* meu, quan batien, mos deia "i ara, al·lots, anau a cercar verdolagues". Agafàvem aquelles verdolagues i llevàvem ses fulles i els ulls, i ho trempàvem i era mel (107). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (086). DESTINACIÓ. Alimentació humana (086, 107). Alimentació animal (004, 080).

ALTRES USOS

Planta sencera

Ornamental: jardineria

FONT. 107. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ara la donen per ramell. En fan per jardí, hi ha molta gent qui en sembra per ramell.

Planta viva ex situ

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 004. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Si te diuen que ets una verdolaga és que ets un poc beneiteta.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És una herba d'estiu, que creix dins s'hort, que molesta molt... i és bona per a sa sang! (054). Aquesta planta mos envaeix (080). No són les d'*antes* (106). És una planta que

s'estén molt per en terra. Se fa per tot, també per Son Puig, i pes camp se fa ple. Ara en fan per jardí, hi ha molta gent qui en sembra per ramel (107). En té sembrada en es pati, de ses que fan flors (151). Sortia pels camps, però n'ha vist poca (220). És una herba que se fa molt quan fas hortalissa en s'estiu. Fa com un tronc vermell. Jo n'he menjat de nina (231).

***Posidonia oceanica* (L.) Delile (posidoniàcies)**

BCN 103134

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hidròfit mediterrani. Molt comú als fons submarins, a tot el litoral fins a 40 m de profunditat.

NOMS POPULARS

alga [ályə] [álɾə] (020, 021, 026, 123, 143, 166, 168, 177, 185, 197, 227, 228, 230)

bolla de la mar (tija) [bólə də lə má] (129)

posidònia (del nom científic) [pozidónjə] (020, 123)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antipsoriàsic

FONT. 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Me va bé per a sa psoriasi. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Caminar per dins s'alga, o banyar-t'hi. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Repel·lent d'insectes

FONT. 123, 143, 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Els *bitxos* no hi anaven (123). S'alga l'agafa per a posar en els galiners perquè no agafin paràsits, la venien a cercar els pagesos, jo ho he vist fer. Sa que quedava a sa vorera (143). L'empleaven per a tirar davall ses ovelles, com un jaç, perquè no tenguessin paparres ni puces, per mos de sa sal (228). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina veterinària (123). OBSERVACIONS. A Sa Pobla també en treien molta (228).

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 185. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En dúiem.

Domèstic: ajudes a la llar

FONTS. 026, 177, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Anàvem a recollir alga per a guardar els moniatos (026 Per a guardar els aliments, s'alga seca. S'empleava per a guardar els moniatons, ses patates, ses magranes... (177).). Per a tapar ses eres una vegada haver batut, perquè es trepol de s'era d'aguantàs durant s'hivern (227). OBSERVACIONS. Ses magranes se collien es dia de les verges i llavonses posaven alga seca i les guardaven per a Nadal. A dins s'alga se conservaven fresques (177).

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTS. 021, 123, 166, 168, 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a *abono* de s'hort (021). A s'era hi havia uns depòsits triangulars a un racó de ses finques i abocaven ses algues allà, i com que tenien sal, els *bitxos* no hi anaven tant. Per a conservar, alga i argila (123). Afluixa molt sa terra (166). La posaven en es corral des sestador, i per a fer fems (168). Per sa terra fluixa (230). OBSERVACIONS. Aquí baix no hi ha argila, hi ha call vermell, i s'argila la duien per a s'era i per a batre (123).

Tèxtil: elaboració de matalassos

FONT. 123, 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien matalassos (123). L'empleaven per a fer llit per als animals i així no havies de donar palla (177). OBSERVACIONS. Els matalassos, xinxes no ho sé, però paparres i puces, amb sos animals, pots pensar què era (123). Allà on posaves alga tardava un parell d'anys a podrir-se, a dins sa terra mesclada, perquè els excrements desapareixien en tres o quatre mesos i no quedava res, però s'alga sí (177).

Part aèria

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'empleava com *abono*. Era un bon *abono*, lo que tardava molt. OBSERVACIONS. Ara ja no s'emplea perquè ja no tenen ni vaques.

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es seu padrí n'anava a cercar per a fer es planter.

Tija

Artesanal: elaboració d'instruments musicals

FONT. 129. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Servia per a fer picarols. OBSERVACIONS. Les trituraven, les ajuntaven a un pa fet d'argila, i posaven es picarol, amb un poc d'*aigo*, i després al forn.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. L'anaven a cercar a s'Arenal i a Can Pastilla, la traginaven amb carro (166). N'anàvem a cercar a s'Arenal i a Can Pastilla, la traginàvem amb carro (168). Va ser una gran cosa. Alga n'hi havia molta, perquè sa gent anava amb carros i després amb tractors (177). OBSERVACIONS. Ara has de demanar permís, ara tenen tendència a dir que la deixin perquè impedeix que la mar se'n dugui arena, però ell no n'està molt segur, perquè quan era petit tothom se'n duia carros, carretades, d'alga, i mai sa platja va quedar sense alga, no se varen obrir bretxes (177).

***Prunus armeniaca* L. (rosàcies)**

BCN 48712

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli originari de l'Àsia central i oriental. Cultivada a les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

albercoc (fruit) [əwβærkɔ́k] [əwβærkɔ́c] [uβærkɔ́k] (060, 069, 079, 080, 088, 093, 101, 106, 143, 169, 170, 171, 183, 212, 219, 220) [βærkɔ́k] (215, 217)

albercoca (fruit) [əwβærkɔ́kə] (220)

albercoquer [əwβærkoké] (021, 058, 080, 085, 088, 128, 143, 169)

clovella de pinyol d'albercoc (endocarpi) [klovéjə də piɲól duβærkɔ́k] (101)

USOS MEDICINALS

Fruit

Antidiarreic

FONT. 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. A mi me restrenyen, però n'hi ha que al contrari. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Laxant

FONTS. 143, 170. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Laxant (143). A mi me fan anar de ventre, però n'hi ha que els restrenyen (170). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja (143). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Les fruites d'estiu són laxants (143).

USOS ALIMENTARIS

Bessó

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada en sucre

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Pinyol per a fer gelat i torrons de segona categoria. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menjaven els pinyols. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada dessecada a l'aire

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els veníem per a fer albercocs secs, per a menjar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada en sucre

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En confitava, 21 dies en sucre i sense bullir. OBSERVACIONS. Ho feia sa meva padrina, de part de ma mare. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 060, 085, 088, 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer ensalada (060). Per a menjar (085). En menjàvem (088). Per a menjar (169). OBSERVACIONS. En teníem un que feia uns albercocs grocs forts (169). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (060). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONTS. 106, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer coques (106). OBSERVACIONS. No li agraden (106). Per a fer coca. Els posa mitjos (219). CONSUMICIÓ. Postres - Coca (219). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONTS. 060, 079, 080, 106, 128, 143, 215, 217, 219, 220. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer confitura (060, 080, 106, 217, 219). En fèiem confitura (079). Creu que sa padrina feia confitura, però no en té un record massa clar. Per a fer confitura. Es meu conco en Pedro feia molta confitura i ens en donava, perquè el que va fer va ser explotar aquell trosset (128). En faig confitura, sobretot dels tardans, que són morruts. Van molt bé per a fer robiols (143). Per a fer confitura de bercoc (215). Per a fer confitura. Sa mare en feia, d'albercocs, perquè tenien bastants albercocs, albercoquers (220). OBSERVACIONS. Va molt bé amb llangonissa, sobrassada, camaïot o botifarró (060). Li pareix que eren d'aquells que diuen de galta vermella. Recorda que eren uns albecoquets petits però molt dolços i ara els albercocs no tenen gust de res (220). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONTS. 069, 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar (069). En feim coques (080). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Endocarpi

Obtenció de combustible: carbó

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Com a combustible, per als fogons domèstics o per a posar al braser.

Obtenció de combustible: llenya

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se cremava per a fer foc i destil·lar alcohol.

Fruit

Altres informacions

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Feien sequers d'ubercocs, que ara està confinat a Porreres. Els feien dels tardans, i els assecaven en canyissos de canya.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 093. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A sa Rota hi tenc un pi/ que fa albercocs i cireres/ i síndries i meloneres/ al·lota si hi vols venir.

Lúdic: jocs tradicionals

FONT. 088. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Anar a cercar aubercocs era sa nostra diversió.

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa padrina, a s'hort, hi tenia, sobretot, tarongers. Hi havia taronges, llimones, mandarines, un albercoquer, un caquier, un magraner.

Tija

Artesanal: elaboració d'instruments musicals

FONT. 021. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan xeremies mallorquines.

Fuster: elaboració de mobles

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se guardaven per als mobles de les cases. OBSERVACIONS. Són mobles que encara aguanten.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fruit

Diarrea

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. No es podia mesclar fruita de pinyol, com albercocs i melicots, amb no sé què, sinó donava diarrea. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Anava a cercar albercocs a Porreres perquè sabia que a Porreres els aubercocs eren bons (060). En teníem en es comellar de Son Orlandis (058). En teníem de sembrats i els veníem perquè n'hi havia que n'assecaven i no sé què en feien (069). En teníem molts de sembrats (079). Tot Búger ve i tot Búger se'n duu (106). Sa tia Margot i es seu home quan varen agafar sa casa de sa padrina varen fer molta hortalissa i molts d'arbres: peres, codonyes, albercoquer, pruneres... (128). N'anàvem a cercar a Sa Tortuga o Son Serra, i altres fruites estacionals (143). Segons ha llegit i ha sentit dir, quan va arribar Isabel II a Mallorca, Estellencs li va regalar un paner d'albercocs (212). OBSERVACIONS. Jo sempre en la meua vida han estat per Porreres, els albercocs, no aquí... Aquí n'hi havia de molt vells, ara ja no (212).

***Prunus avium* (L.) L. (rosàcies)**

BCN 29827

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli. Cultivada, i de vegades esdevé subespontani.

NOMS POPULARS

capoll de cirera (peduncle) [kəpól də sirérə] (042, 044, 148, 149)

cirera (fruit) [sirérə] (008, 042, 044, 057, 062, 071, 077, 079, 080, 093, 099, 100, 107, 138, 143, 148, 149, 182, 183, 184, 211, 214, 215, 216, 218, 219)

cirera de sarró (fruit) [sirérə də səró] (099)

cirerer [siréré] (021, 061, 062, 069, 079, 080, 085, 099, 123, 138, 143, 166)

cirerer mascle [siréré másklə] (138)

USOS MEDICINALS

Fulla

Vulnerari

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si es feien una ferida. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Hi posaven oli de romaní, llavors una fulla de cirerer damunt. Llavors embenada amb un trosset de tela de drap vell i amb un fil un poc fermadet i allò ja està. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. En dos dies estava bo perquè la fulla no ho deixa assecar ni deixa que s'aferri a sa tela.

Grana

Antiinflamatori renal

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Són molt bons per a ses arenes i per a quan tenien problemes de bufeta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se pot mesclar amb capolls.

Litotríptic renal

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Són molt bons per a ses arenes i per a quan tenien problemes de bufeta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se pot mesclar amb capolls.

No consta

Antihipertensiu

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tensió. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Peduncle

Antiinflamatori renal

FONT. 057. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als ronyons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONTS. 008, 057. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als ronyons (008). Per a orinar (057). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (008). En bullidura (057). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se pot mesclar amb

cabellet (008). En temps de cireres, agafàvem tots els capollets de ses cireres, llavors n'hi havia molt, les assecaven i si tenies ronyons o que orinasses poc, bollien es capoll, sa meva padrina mos feia això. Les esteníem damunt una caixa, damunt una tela i llavors les posàvem dins una bossa (057).

Litotríptic renal

FONTS. 042, 044, 062, 107, 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a arenes (042, 044). Els capolls de cirera són molt bons per a ses arenes i per as problemes de bufeta (062). Per a les pedres dels ronyons (107). Per a les arenes de ronyó (149). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (042, 044, 107, 149). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 079, 080, 085, 123, 184, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En menjàvem (079). Per a menjar (080, 085). Menjàvem cireres com una cosa especial (123). Se mengen (184). Per a menjar. En menja a l'estiu (219). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer herbes per beure: romaní, un poc de fonoll, ruda un temps, ara no perquè té es gust molt fort; una figa seca, un parell de cireres, un poc de nou, nous verdes, flor i fulla de llimonera. Llavors amb anís i cassalla. Són dolcetes i bones. OBSERVACIONS. Se fa en es maig. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb licor

FONTS. 182, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es licor de cirera és sa beguda nacional de Bèlgica (182). Son pare feia licor de cirera. Ell també. N'ha fet molt però no en beu perquè no beu alcohol (215). OBSERVACIONS. Al Marroc també en feia i això que els moros no beuen alcohol (215). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTS. 071, 138, 183, 211, 214, 218. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes (071, 138, 211). Per a fer herbes (183). Per a fer herbes mallorquines juntament amb una branqueta de ginebró, una branca de canyella, herba-sana, una branqueta de pi, un nispro madur, moradui, cafè i ruda (214). Hi havia qui posava cireres a les herbes dolces (218). OBSERVACIONS. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Peduncle

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 148. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a les herbes de licor. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fruit

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 093. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A sa Rota hi tenc un pi/ que fa albercocs i cireres/ i síndries i meloneres/ al·lota si hi vols venir.

Lúdic: jocs tradicionals

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. D'al·lots anàvem a robar cireres.

Grana

Artesanal: cistelleria

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien canastretes per a deixar ses vietes de ses al·lotes. OBSERVACIONS. Era un pinyol més petit i tenia *menos* pell.

Tija

Altres informacions

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa fusta és preciosa.

Artesanal: elaboració d'instruments musicals

FONTS. 021, 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan xeremies mallorquines (021). Per a fer instruments de música, el cirerer és es més popular (123).

Artesanal: elaboració de bastons

FONT. 166. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n feien gaiatos.

Fuster: elaboració de mobles

FONTS. 123, 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien caixes (123). Se'n feien mobles, i eren molt bons (143). OBSERVACIONS. Són mobles que encara aguanten (143).

Fuster: ús fuster

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una *madera* molt important.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fruit

Engaten

FONT. 184. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Si en menges moltes, engaten, lo que no te basta una grapada. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En tenen sembrats a Lluc (061). A Son Mieres hi havia cirerers, però ara els cirerers duren poc, però un temps duraven... (062). En teníem sis de sembrats a Son Mulet i jo les venia a davant ca nostra. Encara en menj quan hi pens... ja no en teníem talent tantes n'hi havia! Les venia a 30 pessetes es quilo (069). En teníem de sembrades i les veníem (079). Pots empeltar l'espinaler a damunt del cirerer. Va cada any a can Tomeu de Son Barnadàs per a cercar-hi poma i cireres. En Tomeu de Son Barnadàs va sembrar l'any passat devers 100 i pico de cirerers d'aquests grossos perquè els que tenia ell eren d'aquells mallorquins, cireres de sarró, era molt petita però molt gustosa (099). Aquí hi ha dos classes de fruita que se fa molt bona: sa cirera i sa poma, perquè estan a 500 metros des mar, i sa fruita és molt dolça i molt bona (100). Els cirerers que fan ses tanyades per amunt fan poques cireres, són cirerers mascles (138). OBSERVACIONS. Per Son Mieres tot eren fruiters (062). Va arrabassar pomeres i va sembrar cirerers. Les cireres les venia a tres euros es quilo (099).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fruit

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONTS. 138, 139. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 214. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 216. Preparat refrigerant (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

Peduncle

FONT. 219. Preparat diürètic (vegeu el catàleg de barreges)

***Prunus cerasus* L. (rosàcies)**

BCN 65077

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli originari de l'Àsia. Rarament cultivat, de vegades subespontani.

NOMS POPULARS

cirera guinda (fruit) [sirérə ɣíndə] (070)

cirerer guindo [siréré ɣíndo] (069)

guinda (fruit) [ɣíndə] (069)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTS. 069, 070. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a les herbes (069, 070). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Són més petites, lo que no són tan bones com ses cireres de bon de veres, però per això sí que ho són bones. El meu fill en té un a Randa que les té així rodones, i en fan més que fulles! (069).

***Prunus domestica* L. (rosàcies)**

BCN 46834

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli originari del Caucas. Cultivat i a vegades localment subespontani.

NOMS POPULARS

pruna (fruit) [prúnə] (024, 079, 080, 128, 143, 149, 156, 170, 215, 217, 219, 223, 225)

pruna claudi (fruit) [prúnə kláwði] (080)

pruna de frare (fruit) [prúnə də fráɾə] (214)

pruna negra (fruit) [prúnə nəɣɾə] (215)

prunera [prunérə] (024, 061, 079, 080, 088, 128, 143, 149)

prunera de Sant Joan [prunérə də sən zuán] (069)

USOS MEDICINALS

Fruit

Laxant

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Laxant. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Les fruites d'estiu són laxants.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 069, 080, 088, 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa ses prunes vermelles (069). Per a menjar, són dolces com un caramel·lo (080). En menjàvem (088). Les prunes són ben bones (149). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONTS. 024, 079, 128, 143, 170, 214, 215, 219, 223, 225. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En faig confitura (024). En fèiem confitura (079). Per a fer confitura. Es seu conco en Pedro feia molta confitura i els en donava, perquè lo que va fer va ser explotar aquell trosset (128). En faig confitura (143). En fan confitura (170). Per a fer confitura. Per a un projecte per fer confitures d'aquesta pruna i de figa (214). Per a fer confitura (215, 219). Per a fer confitura. Les prunes negres senceres, amb el pinyol i tot, es guarden amb alcohol. Això és *pruneau-noir* a "la carmanyac" [Armanyac]. Per a fer gelea. Qualsevol pruna, més o menys madura (215). Per a fer-ne confitura (223). Per a fer-ne confitura. I ses de frare llarg les feiem senceres (225). DESTINACIÓ. Alimentació humana. OBSERVACIONS. Es fa la confitura amb sa pruna sencera, amb s'os, amb es pinyol (214). Encara hi ha gent que en fa. És de cultura francesa. És boníssima (215).

ALTRES USOS

Fruit

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a quan renegam. Per exemple, "te pegaré una pruna!".

Lúdic: jocs tradicionals

FONT. 088. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Anàvem a sa prunera, i era sa nostra diversió.

Part aèria

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Aferra molt a damunt s'ametler.

Planta viva *ex situ*

Altres informacions

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Arbre fruiter típic que se feia a ses possessions.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En tenc sembrades a dins s'olivar (080). Sa tia Margot i es seu home quan varen agafar sa casa de sa padrina varen fer molta hortalissa i molts d'arbres: peres, codonyes, albercoquers, pruneres... (128). N'anàvem a cercar a sa Tortuga o son Serra, i altres fruites estacionals (143). Fa cosa de 15 o 20 anys va recuperar un tipus de pruna que s'havia perdut bastant, la pruna de frare (214). Unes prunes vermelles com a sang, que eren mel, s'han perdut (217).

***Prunus dulcis* (Mill.) D.A. Webb (rosàcies)**

BCN 46833

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli lateiranià. Cultivat en llocs secs de les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

ametla (fruit) [mállə] [mállə] (022, 027, 035, 039, 040, 049, 052, 055, 057, 058, 060, 069, 087, 099, 106, 108, 109, 115, 123, 133, 135, 138, 149, 165, 168, 170, 172, 183, 184, 185, 189, 191, 193, 215) [əmallə] [əmallə] (020, 026, 036, 071, 086, 097, 101, 103, 104, 135, 143, 216)

ametla agra (fruit) [mállə áyrə] (049)

ametla dolça (fruit) [mállə dólsə] (049) [əmallə dólsə] (046)

ametler [mállé] (165, 197) [əmallé] (020, 021, 023, 026, 036, 055, 058, 062, 072, 111, 123, 142, 160, 165, 166, 186, 208)

ametló (fruit immadur) [əmalló] (020, 026, 215, 226)

bessó (bessó) [bəsó] (195)

bessó d'ametla (bessó) [bəsó də mállə] (193, 223, 225)

clovella d'ametla (epicarpí) [klovəjə dəmallə] (101)

USOS MEDICINALS

Epicarpí

Antidiarreic

FONT. 109. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a diarrees. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús intern). PREPARACIÓ. Se'n fan bullidures. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Desconegut per l'informant

FONT. 133. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Era bo per a cosa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. Se mesclava amb herba llúisa. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a l'afonia

FONTS. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per si estaven escanyats. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Vi medicinal (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció, amb un tassó de vi i dues cullerades de sucre. Es deixa minvar fins a la meitat. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Beure ben calent es vespre abans d'anar a dormir. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fruit

Antitussigen

FONT. 022. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). PREPARACIÓ. És una barreja. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Quatre o cinc. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a curar ferides. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Ungüent (ús extern). PREPARACIÓ. Amb cendra de metles, greix de cavall i sofre.

Grana

Restauratiu

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa calç és molt bo. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Millor crus que torrats. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Sobretot per a ses dones que entren entre els 38 i 40 per amunt.

Oli de la grana

Antiinflamatori/Antiàlgic muscular

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a donar fregues. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És s'oli de metles dolces.

Vitamínic

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a reforçar ses ungles. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És s'oli de metles agres.

USOS ALIMENTARIS

Bessó

Condiment

FONTS. 060, 071, 215, 223. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer s'ensalada vilafranquera de meló i aubercocs i amb una salsa de metla que és una cosa com agredolça, que és molt bona. Per a menjar en ensalada amb pinya tropical, taronja, meló, herba-sana, alls, oli, llimona i sal, un poquet de pebre bo, sa salsa, i *jamón* i maionesa. Per a fer ensalada (060). Per a posar al pa de figues (071). Amb metla tendra es feia *salmorejo*, que és un gaspatxo amb metla. Empleaven no metla seca, sinó metla tendra (215). A vegades s'afegia quan encistaven figues (223). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada en sucre

FONTS. 193, 197, 215, 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan torró per a consum (193). Per a fer torró de Xixona. Per a fer coques de torró (197). Amb el bessó tendre, blanc, es feia gelat. Per a fer gelat. Hi havia gelat d'ametlla crua i d'ametlla torrada (215). Se feia gelat del bessó d'ametlla (216). OBSERVACIONS. Ara els frares només volen per s'estiu que els duguis metles, llavonses cerquen qualcú que els dugui a encetar, llavonses demanen als que hi van més que hi vagin a pelar es bessó i llavonses fan torró de Jijona i el venen. Ella no en vol de torró dels frares perquè no sap qui l'ha pelat i qui l'ha paupat. Ara els frares només volen per s'estiu que els duguis metles, llavonses cerquen qualcú que els dugui a encetar, llavonses demanen als que hi van més que hi vagin a pelar es bessó i llavonses fan coques de torró les venen. Ella no en vol dels frares perquè no sap qui l'ha pelat i qui l'ha paupat (197). El feien a dos cafès diferents (215). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 097, 099, 193, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar. Normalment encetaven ses metles, ses cases el triaven i el venien bessó fet (097). Per menjar (099). En fan bessó cru (193). Ametlons tota la vida. Era menjua d'al·lots. Amb el bessó tendre, blanc, es feia oli (215). OBSERVACIONS. Com que valien molt, en menjaven poques. Era s'or de Mallorca, primer, ses ametles. Era més car perquè duia més feina i minva més de quatre vegades. Cada quatre quilos de metles, si eren bones, treien un quilo de bessó, més o menys, això variava, a vegades no arribava i a vegades passava un poc. Es bessó era s'or (097). El dia de la Mare de Déu d'agost va anar a tomar metles a una possessió que només volien que hi anessin ell i son pare a tomar metles (099). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONTS. 020, 021, 026, 069, 108, 165, 193, 225. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Tomam ses ametles per a menjar-les torrades (020). Collim ses ametles per a torrar i menjar (021). Per a menjar torrades o posar als aguiats, picades. També en fan torró i coques de gató (026). Menjàvem bessons de metla torrats (069). Es mengen torrades (108). Es padrí li agradaven molt els

bessons de metla torrats, i els aixafava amb una massa i llavors s'ho menjava (165). En fan bessó torrat (193). Menjam bessons de metla torrats (225). CONSUMICIÓ. Aperitiu (108). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer gató d'ametlla. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONT. 071, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feim torró (071). Per a fer torró. Escalfes sucre dins una paella i hi tires les ametlles crues o torrades. Es fa una pasta de sucre i després s'ha de tirar damunt del marbre. Per estrènyer-lo va molt bé amb mitja llimona. Tu vas fregant la llimona i fa una capeta prima. Té gust de sucre cremat, és boníssim (215). OBSERVACIONS. Hi ha una dona que encara en fa. Ell li dóna totes les ametlles i ella li fa una barra de torró de Xixona. D'ametlla també se'n feia a s'Arracó (215). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONTS. 036, 103, 123, 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les plegam per a vendre i per a menjar-ne (036). Per a menjar (103, 123). També vàrem provar de fer pa de metla, però per a fer sopes no anava bé [en fa broma] (226). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb sucre

FONT. 191. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien llet de metla: bullida, picada i ho picaven. D'aquest suc se'n feia llet. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Epicarpi

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En donaven a n'els animals. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 026, 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són molt cercades pels infants, però no és bo menjar-ne molts, perquè fan mal de panxa (026). Quan érem petits menjàvem ametlons (226). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Bessó

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "A Andratx feien gelat i a s'Arracó aigua gelada". OBSERVACIONS. Era una dita ja que a s'Arracó el gelat d'ametlla el feien aigualit.

Endocarpi

Obtenció de combustible: llenya

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En cremaven per a destil·lar alcohol, i fer quitrà i amoníac.

Epicarpi

Domèstic: ajudes a la llar

FONTS. 097, 143, 183, 184, 185, 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa peladura, quan secava la cremaven i feien lleixiu de sa cendra (097). De les peladures, que s'havien de llevar abans de trencar-les, se'n devia fer cendra (per a usar com a lleixiu en fer bugada) (143). Se feia sosa amb sa clovella de metla, i se'n feia lleixiu de potassa i sabó fluix (183). Se'n feia sosa amb sa clovella, sense fer flama (184). Se'n feia sabó amb sa cendra de metla (185). Amb sa clovella de metla (sa primera) feien per escurar, era lleixiu (197).

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Servien per a fer *abono*.

Obtenció de combustible: carbó

FONTS. 111, 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Cremam ses clovelles d'ametla per a fer foc (111). Com a combustible, per als fogons domèstics o per a posar al brasero (143).

Obtenció de combustible: llenya

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'hi torraven prebes. Ses ties feien es cendrers, però son pare tirava sa clovella davall els metlers. Es moment de fer els cendrers coincidia es temps de torrar els prebes.

Flor

Cosmètic

FONTS. 072, 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan colònia, de ses primeres que hi va haver (072). Per a fer colònia de flor d'ametler (208).

Fruit

Altres informacions

FONTS. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Si en menges i tens es barram fotut, en menges tot lo dia. Jo obria ses metles amb ses dents.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 040. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. De tantes metles que vaig collir ja deia: "n'hi ha que tornen pomes, però jo crec que tornaré una metla".

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTS. 023, 027, 035, 039, 052, 069, 087, 170, 172. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Collíem ses ametles es dilluns de Sant Salvador. Mon pare mos deia "qui és bo per anar a festa, és bo per anar a collir ametles!", i no podíem dir que no. I com a molt havíem dormit una hora! (023). Anàvem a jornal a collir metles (027). Anàvem a collir-ne (035). Antigament en feiem moltes (039). Les anàvem a espolsar (052). No en deixaven perdre cap ni una, de metla. Hi havia homes que llogàvem per tomar metles (069). *En ves d'anar a escola, mos enviaven a collir metles i hi havíem d'anar. Teníem 12 anys, a vegades amb set anys ja hi anàvem (087). N'anàvem a collir a Sa Cova, que era una rota grossa darrere Son Ferrandell (170). En vàrem anar a collir moltes (172).*

Goma

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La goma se recollia i bullia per a fer-ne goma d'aferrar. OBSERVACIONS. Jo de nina ho he fet, com un joc. I servia també per altres arbres del tipus *Prunus*.

Mesocarpi

Artesanal: elaboració d'instruments musicals

FONT. 055. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La clovella per a fer xiulets.

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. De ses clovelles de sa metla en feien un lleixiu, s'empleava per a fer cendra i aquesta cendra l'empleaven per a sa bugada amb aquells cossis.

Obtenció de combustible: llenya

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. De sa clovella feien foc els vespres, a ses foganyes.

Suc del fruit

Cosmètic

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer massatges.

Tija

Artesanal: elaboració d'instruments musicals

FONTS. 021, 055, 166. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan xeremies mallorquines (021). Per a fer massoles (055). Per a fer flabiols (055). En feien xeremies. És de ses primeres (166). OBSERVACIONS. Si agafes un flabiol d'ametler i hi poses damunt una cosa que se diu bicromat (un àcid), el te fa tornar 200 anys vell en dos segons perquè te l'oxida (055). Sa llenya de ses xeremies influïa es so (166).

Fuster: elaboració de mobles

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer tibulets i cadires. Diuen que sa fusta vermella no corca.

Fuster: ús fuster

FONT. 166. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien posts.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTS. 020, 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Serveixen de peu per a empaltar molts altres arbres (020). Llenya d'ametler per a fer formiguers: un feix de llenya i terrossos de terra, feien com una casa, com un caramull. Tapaven sa llenya de terrossos, i una part deixava com una finestreta, que se ves sa llenya. I els terrossos se cremaven, i allò era com un *abono* per a s'hort. Era *abono* (165). OBSERVACIONS. Normalment els feien allò on havien de fer s'hort (165).

Obtenció de combustible: llenya

FONTS. 069, 142, 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fèiem llenya d'ametler (069). Per a fer formiguers (142). Llenya d'ametler per a cremar en es forn (165). OBSERVACIONS. Els formiguers eren del temps del meu padrí, i devers l'abril o maig feien terrossos amb feixos de llenya, de s'exsecallada de l'ametler. I allò es cremava i tot anava més bo, era més natural (142).

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Bessó

FONT. 195. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Si menjaves molts de bessons tot d'una pujaven els cucs. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

Grana

És molt venenós

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Té cianur. GRAU DE TOXICITAT. Elevant. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. S'estiu de 2009 els ametlers de sa Punta han tengut molt de mal (036). N'anam a collir a Son Orlandis (058). L'ametler era un dels cultius que més sembraven a Petra (062). D'ametles n'hi havia moltes!. Ara no la volen ni collir... els tallen o deixen que se morin. Se venia de tota manera, amb clovella o sense. Quan llevaven ses oliveres tot d'una ho poblaven d'ametlers i se'n collien moltes aquí, era molt bo. Aquestes cases d'aquí, aquest coster que hi ha aquí davant, que són marges, en feien, d'ametles. Estaven ben alerta a tomar les flors. Aquí hi havia dos o tres comerciants que tenien o una peladora o una encetadora... Quan havien fet es bessó els hi duien i ells ho duien a Palma. A vegades ho duien a ca n'Alzamora i a can Faig (097). En feien sementers (111). En tenim molts de sembrats (123). N'hi havia (160). Aquí hi havia molt de metlers, blat i cereals (165). N'hi ha poca cosa (186). A ca seva tenen tarongers, metlers, llimoners i garrovers (197). Aquí la cultura agrícola era a base de fer corda, metla. Tota l'evolució de l'ametla fins que es menja. Ja n'hi ha de primerencs. Això era terra d'ametlers i de corda. Era un dels cultius que hi havia més. Al Port d'Andratx, a can Caballero, hi havia un lloc per moldre bessó (215). OBSERVACIONS. Aquí baix, entre sa carretera, a cada banda de carretera de Sóller eren bocions de possessions que s'establien i se poblaven d'ametlers, i n'hi havia moltes (097). Tot està abandonat i ja se mor (160). Hi havia molt de manipulador, no quedava més remei que anar alerta. Hi ha molt de cereal (186).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Epicarpi

FONT. 036. Preparat antihipertensiu (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 057. Preparat antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 086. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONTS. 103, 104. Preparat anticatarral i antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 106. Preparat anticatarral i antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 135. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 138. Preparat antibronquític i per a l'afonia (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 149. Preparat antiinflamatori faringi i antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 189. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

Fruit

FONT. 046. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

Fulla

FONT. 115. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

***Prunus persica* (L.) Batsch. (rosàcies)**

BCN 46832

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli originari de la Xina. Cultivada.

NOMS POPULARS

melicotó (fruit) [mɛlikotó] (045, 080, 128, 149, 168, 215)

melicotoner [mɛlikotoné] (056, 085)

peixes (fruit) [péʃəs] (080, 128)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 056, 080, 085, 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar (056, 080, 085, 149).

OBSERVACIONS. L'has de pelar, sa pelussa no és bona (149). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuïta - Cuïta en sucre

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer confitura. Es seu conco en Pedro feia molta confitura i els en donava, perquè lo que va fer va ser explotar aquell trosset. OBSERVACIONS. No n'està segur. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb licor

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. De sa polpa des fruit en fan s'"Amazonas", es rebenat, amb melicotó. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 045. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En va sembrar a sa finca de Son Fuster, a Inca.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fruit

Diarrea

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. No es podia mesclar fruita de pinyol, com bercocs i melicotons, amb no sé què, si no donava diarrea. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És melicotó és una fruita forta, en canvi els peixes són més dolços, més fins, més delicats (080). A Sóller hi ha melicotons i peixes. Li pareix que els grocs eren melicotons i els vermells eren peixes (128).

Prunus spinosa L. (rosàcies)

BCN 30005

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit (macrofaneròfit) lateeuropeu. Comuna a les bardisses, de l'estatge subalpí a les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

aranyó (fruit) [əɾəɲó] (080, 162, 182, 189, 192, 193, 225)

aranyoner [əɾəɲoné] (019, 061, 078, 123, 141)

cirera del bon pastor (fruit) [siréɾə dəl bəm pəstó] (214)

grinyoner [grɪɲoné] (037, 214)

grinyonera [grɪɲonérə] (037)

pacharán (producte elaborat) (castellà) (078)

prunyoner [pruɲoné] (211)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONT. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n feia confitura. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 123, 141, 192, 193, 213, 214, 225. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menjava (141). En menjàvem (192, 193). Se mengen. Per a menjar (213). Per a menjar. No és un fruit tan apreciat com serien les móres (214). N'he menjats (225). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTS. 061, 080, 141, 162, 182, 189, 211. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan un licor que se diu patxaran. Per a fer ses herbes de Lluc, que són endèmiques, només se ven a sa botiga de records de Lluc: Bones herbes de Lluc (061). En fan es patxaran, i jo també en faig (080). En fan es patxaran (141). Per a fer patxaran (162). Els navarresos fan patxaran d'aranyons (182). Se'n feia un licor (189). Per a fer herbes (211). OBSERVACIONS. En fan per Navarra (061). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fulla

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 078. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan es patxaran. Hi poses anís i això dedins i fa es patxaran: només hi poses un parell de bolles, perquè si no és massa fort. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 211. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'assembla al cirerer de pastor.

Tija

Fuster: ús fuster

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una fusta brillada.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Aquest arbret creix per als Pirineus i per Espanya. En aquesta zona de Lluç també n'hi ha molt, i surt tot sol, no és cultivat (061). N'hi ha per l'Ofre (076). A Cúber n'hi ha, a dins una torrentera que n'està plena (078). N'hi ha pes gorg de Cúber, abans d'arribar a s'embassament (080). És com una prunera borda que te fa una pua (141). Són com unes pometes petites, com una cosa vermelleta. Tenen moltes pues, com un batzer. Per davall la muntanya n'hi ha molts. Una mica amargants. Són silvestres i s'agafen madures en el temps d'esclata-sangs (213). Fa aquella bolleta vermella, que fa una espècie de cirera i per això en diuen cireretes de bon pastor. És molt guapo quan floreix, que ara n'és el temps. Aquestes bolletes els al·lots també se les menjaven (214).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Lluç tendre

FONT. 019. Preparat antidismenorreic (vegeu el catàleg de barreges)

***Pseudoscleropodium purum* (Hedw.) M.Fleisch. (braquiteciàcies)**

BCN-Bryo-1119

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Molsa típica dels llocs ombrívols dels boscs mediterranis.

NOMS POPULARS

herba de la roca [érβə də lə rɔkə] (143)

herba roquera [érβə rokérə] (021)

molsa [mólsə] (128)

musgo (castellà) (177)

ALTRES USOS

No consta

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONTS. 021, 128, 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar al Betlem (021, 143). Per a fer el Betlem de Nadal (128).

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. L'empleaven per a fer el llit dels animals, però per aquí feien servir més s'alga.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Per Sóller n'hi havia pertot, no importava anar molt enfora (128). Ara està completament privat agafar-ne (143).

***Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn. (polipodiàcies)**

BCN 46068

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit lateeuropeu (subcosmopolita). Neix en brugueres, bardisses i boscs de sòl silícic. Comuna en les contrades mediterrànies plujoses, a l'estatge montà i el subalpí.

NOMS POPULARS

falguera [fəlgérə] (019, 060)

falguera de Lluc [fəlgérə də lúk] (061, 168)

helecho (castellà) (115)

mata falguera [mata fəlgérə] (138, 228)

USOS MEDICINALS

Frona

Antihipertensiu

FONTS. 019, 138, 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a rebaixar sa sang (019). Per sa tensió (138). Per a baixar sa sang (168). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (019). Tisana (ús intern) (138, 168). PREPARACIÓ. Decocció (138, 168). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tija

Antisèptic extern

FONT. 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a una ferida. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Fregida. DESTINACIÓ. Medicina humana i veterinària. OBSERVACIONS. Era molt coenta, coïa com sa rabassa. Aquesta les guanya a tots. Ho va aprendre d'un home quan anaven a senar porcs.

Vulnerari

FONT. 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per una ferida. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Fregida amb oli. DESTINACIÓ. Medicina humana i veterinària. OBSERVACIONS. Era molt coenta, coïa com sa rabassa. Aquesta les guanya a tots. Ho va aprendre d'un home quan anaven a senar porcs.

ALTRES USOS

Frona

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 168. OBSERVACIONS. Sa falguera de Lluc era famosa a Mallorca, i sa de Lluc era sa bona.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 138. OBSERVACIONS. Anant a Lluc vaig collir/ un brot de mata falguera/ i va ser s'amor primera/ que en aquest món vaig tenir.

Part aèria

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 060. OBSERVACIONS. Només per a fer rams.

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 061. OBSERVACIONS. La deixam podrir aquí mateix perquè és aliment per a sa terra, sa planta podrida i tot, ses fulles, és aliment per a sa mateixa planta.

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 115. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a planta.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Té les falgueres dins una panera. Aquestes falgueres, de llavor, no n'ha vistes ni trobades. Aquesta falguera fa un braç així, és tan alta. Les ha agafades a sa serra de Tramuntana. I un any que ha plogut se fa més alta, és com una canya. Se fa per dins sa macada i fa lo mateix que fan ses canyes, ses canyes de bambú o ses canyes que hi ha aquí. Amb sa mà no el pots collir, si no vas amb un facet o amb una cosa que la puguis treure, si no no hi ha manera de fer-la aferrar (060). Se fa molt dins s'humitat. Per aquí per Lluc, sobretot lo que era es vall de Josafat que deim, n'hi ha molta. Li diuen falguera de Lluc perquè n'ha ha tanta per aquests redols. Aquesta [des jardí] se fa molt bona, en s'hivern desapareix, se podreix (061). Surten pes bosc, per Lluc també (115). Sa gent de Sant Joan anava a cercar-ne a Lluc (138). D'aquesta mata n'hi ha molt poca (228). OBSERVACIONS. Anant a cercar esclata-sangs a vegades hi veus, en aquest temps, que canvien de color, que canvien a vermell i marró, i com a *granate* que fa, les troba precioses. Fa com una arrel així i cada dos per tres surt un, surt, lo mateix que els bolets, allà on té molta més humitat surt s'ull i si té molta humitat surt per amunt i fa aquest braç així (060).

***Punica granatum* L. (punicàcies)**

BCN 26764

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli introduït de l'Àsia sudoccidental - mediterrani oriental. Cultivada i naturalitzat.

NOMS POPULARS

magrana (fruit) [məɣránə] (002, 019, 021, 058, 061, 062, 080, 108, 125, 128, 143, 156, 162, 167, 168, 169, 170, 177, 208, 215, 230)

magrana agra (fruit) [məɣránə áɣrə] (060, 109, 149, 150, 166)

magraner [məɣráné] (002, 019, 058, 060, 077, 103, 115, 128, 163, 214)

magraner agre [məɣráné áɣrə] (201)

magraner bord de jardí [məɣráné də bórðə] (058)

USOS MEDICINALS

Escorça

Antidiarreic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Talla sa diarrea. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. Es prepara fent bullir uns quants bocins d'escorça amb mig litre d'aigua. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Es pren tres vegades al dia. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihelmíntic

FONTS. 019, 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als cucs (019, 168). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. Es prepara fent bullir uns quants bocins d'escorça amb mig litre d'aigua (019). Decocció (168). MODE

D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Es pren tres vegades al dia (019). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fruit

Antidiarreic

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És astringent. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És digestiva. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Menjar-la. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipoglucemiant

FONT. 125. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan els diabètics tenen es sucre alt. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Menjar-ne. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a trastorns del sistema metabòlic

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Diuen que si menges magrana no tornes vell. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Potser podria considerar-se antioxidant.

Vitamínic

FONT. 019, 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Tenen molta vitamina i refresquen (019). Tenen vitamines (169). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (019). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (169). PREPARACIÓ. Se mengen (019, 169). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Mesocarpi i epicarpi

Antidiarreic

FONT. 002, 019, 062, 109. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa diarrea (002). Talla sa diarrea (019). Sa clovella de magrana per sa diarrea perquè restreny (062). Per a diarrees (109). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (002, 019, 109). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (062). PREPARACIÓ. Decocció (002). Decocció. Es prepara fent bullir uns quants bocins d'escorça amb mig litre d'aigua (019). Se'n fan bullidures (109). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Es pren tres vegades al dia (019). DESTINACIÓ. Medicina humana (002, 019, 062). Medicina humana i veterinària (109). OBSERVACIONS. Es pren la clovella de la magrana (002).

Antihelmíntic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cucs. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. Es prepara fent bullir uns quants bocins d'escorça amb mig litre d'aigua. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Es pren tres vegades al dia. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antiestàtic ruminal

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan ses ovelles perdien es remuc. S'ovella començava a rossegar, feia rots. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. En feien una brilla, amb una tanyada de magraner agre untada de vinagre o gasoil. Ben estreta, ben fermada. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 019, 021, 077, 080, 108, 128, 163, 170, 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mengen (019, 021, 077). Per a menjar (080, 170). Es menja (108). Li agraden molt ses magranes (128). Per a menjar en ensalada, amb grans de magrana, bacó i lletuga (163). En menjàvem (230). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuïta - Cuïta en sucre

FONTS. 060, 149, 167, 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer confitura. En fa de dos tipus, una de més agra i una de menys, mesclada (060). Per a fer confitura (149, 167, 214). OBSERVACIONS. En confitura no repeteix mai. Si ara tu menges una culleradeta de confitura, tant en quant un bocí de pa i al mateix temps menges llangonissa o sobrassada o camaiot o lo que sigui, no te repetirà (060). Duu una feinada desgranar-la. És molt bona per a mesclar amb carn (167). Encara ha d'aconseguir els permissos després de no sap quants anys (214). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONTS. 162, 166. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar (162). Per a mesclar amb carn (166). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fruit

Altres informacions

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Hi ha magranes normals i agres.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a quan renegam. Per exemple, "te pegaré una magrana!".

Lúdic: jocs tradicionals

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es temps de matances anàvem a robar magranes i qualche taronja, i era una espècie de disbauxa especial.

Maneig agrosilvopastoral: ús en la matança del porc

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Menjaven magranes es dia que mataven es porc.

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer rams i centres de flors.

Planta viva ex situ

Altres informacions

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Arbre fruïter típic que se feia a ses possessions.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa padrina, a s'hort, hi tenia, sobretot, tarongers. Hi havia taronges, llimones, mandarines, un albercoquer, un caquier, un magraner.

Ornamental: jardineria

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. El magraner bord de jardí és ben guapo.

Tija

Artesanal: elaboració d'estris de cuina

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien culleres de fusta. OBSERVACIONS. No ho té clar, que fos de magraner, però segur que era una fusta closa.

Artesanal: elaboració d'instruments musicals

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien castanyetes. OBSERVACIONS. No ho té clar que fos de magraner, però segur que era una fusta closa.

Artesanal: elaboració de bastons

FONT. 103. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n fan gaiatos.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Té un magraner bord al jardí (058). De ses magranes que no són agres no en podries fer confitura perquè tot és *aigo*. Es coneix que es pinyol té molta pectina, elles mateixes s'espessien. Aquestes magranetes com a sustuxí, que n'hi ha per devora sa carretera, que n'hi ha pertot. Hi havia unes magranes que se fan grosses però se fan agres. Es magraner bord fa un pinyolí petit i vermell, molt vermell (060). Se collien es dia de les verges per costum i llavonses posaven alga seca i les guardaven per Nadal, que era s'única fruita que podien tenir. Ara són molt seques (177). Fruinta de tardor (208). A Sant Llorenç hi ha 70 o 80 magraners. Hi ha gent que fa una confitura de magrana agra, n'hi ha una entremig entre l'agra i sa dolça, que no recorda quin nom té (214). No és exclusiva de Mallorca (215). OBSERVACIONS. Aquestes no són tan bones perquè no és tan bo. És es magraner bord. És un pinyol guapo (060). S'ha anat perdent (208). Són apreciadíssimes en el món àrab: Palestina, Síria, Iran... on hi ha fan tanta de magrana. A Iran i Síria està ple de salsa de magrana (215).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Mesocarpi i epicarpi

FONT. 150. Preparat antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria jove

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

***Pyrus communis* L. subsp. *communis* (rosàcies)**

BCN 46831

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli. Cultivada, i de vegades creix subespontània.

NOMS POPULARS

pera (fruit) [pérə] (107, 128)

perera [pəréra] (061, 069, 099, 177)

USOS MEDICINALS

Fruit

Diürètic

FONT. 107. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a orinar, per a s'orí. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer confitura. Es seu conco en Pedro feia molta confitura i els en donava, perquè lo que va fer va ser explotar aquell trosset. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta viva ex situ

Altres informacions

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Arbre fruiter típic que se feia a ses possessions.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Sa tia Margot i es seu home quan varen agafar sa casa de sa padrina varen fer molta hortalissa i molts d'arbres: peres, codonyes, albercoquers, pruneres... (128). En sembren a vinyes perquè solen fer molt bons (177).

***Pyrus malus* L. subsp. *mitis* (Wallr.) O. Bolòs et J. Vigo (rosàcies)**

BCN 46830

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli. Cultivada i de vegades subespontània a les bardisses i als boscos caducifolis clars.

NOMS POPULARS

poma (fruit) [pómə] (060, 099, 100, 106, 156, 165, 169, 170, 171, 183, 191, 218, 229)

poma bella de Roma (fruit) [pómə belázə də rómə] (100)

poma del ciri (fruit) [pómə dəl síri] (062, 100, 217)

poma fadrineta (fruit) [pómə fəðrinətə] (100)

poma mallorquina (fruit) [pómə məluəkínə] (062)

poma manyaga (fruit) [pómə mənýə] (100)

poma marinera (fruit) [pómə mərinérə] (062)

poma niela (fruit) [pómə niélə] (062)

poma reneta (fruit) [pómə] (100)

pomera [pomérə] [pumérə] (041, 045, 080, 061, 062, 099, 100, 101, 177)

pomera Daniela [pomérə daniélə] (051)

pomera de cor gelat [pomérə də kɔ zəlát] (051)

pomera de la roseta [pomérə də lə rɔzətə] (051)

pomera de seny de bou [pomérə də sɛn də bɔw] (051)

pomera del ciri [pomérə dəl síri] (051)

pomera foguesseta [pomérə foɣəsətə] (051)

pomera Golden [pomérə] (051, 100)

pomera marinera [pomérə mərinérə] (051)

pomera starking [pomérə] (051, 100)

vinagre de poma (producte elaborat) [vináɣrə də pómə] (183)

USOS MEDICINALS

Fruit

Antidiarreic

FONTS. 169, 170, 183, 191. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa diarrea (169, 170). Per a aturar sa diarrea (183). Per a quan vas de diarrea (191). FORMA

FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja (169, 170, 191). S'ha de ratllar (183). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihipertensiu

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Regula sa tensió ocular. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se'n fa suc, amb pastanagó. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Laxant

FONT. 171. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si vas restreta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se bull se poma. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Suc del fruit

Hematocatàrtic

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a netejar es cos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Abocar dins es tassó d'aigua. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una cullerada. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És més fluix que sa llimona.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Una veïnada en es trempó sempre hi posava poma. En s'estiu sortien defora i hi posava poma. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONT. 100. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer en es forn. OBSERVACIONS. N'hi ha que li posen anís o herbes. La seva dona agafava una rostidora, posava ses pomes ben Asteràcies allà, les rentava ben rentades, les llevava aquell ullet de damunt qui a vegades tenia un poc de cella, es capoll... ben netes, ben netes... la col·locava dins sa rostidora i hi posava un ditet d'*aigo* i 14 o 15 *dulcidetes*... i eren! DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONT. 060, 100, 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer confitura (060). Per a fer confitura. A vegades sa seva dona en feia confitura (100). En fan confitura (169). OBSERVACIONS. Quan feia una ventada en tomava moltes i en feia. Si se quedaven enterra ja les havien de tirar, ja se copegen, i no poden aguantar (100). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 045. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En vaig sembrar a sa finca de son Fuster, a Inca.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses pomeres fruiten dins lo vell.

Planta viva *ex situ*

Altres informacions

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Arbre fruiter típic que se feia a ses possessions.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Es regueró de sa vall estava ple de pomeres, prop d'una font que surt, hi havia unes 147 rotes. Hi havia pomeres nieles (041). Sa pomera del ciri és una pomera de llavor. Fa pomeres de planter. Hi ha pomeres que li fan fruit i han de dur es seu nom perquè ningú no les ha empeltades. Són ses abelles que han fet un híbrid d'una pomera a s'altra, i surten mesclades.

Ara té pomeres que són 'Starking' i 'Golden' mesclades, i fan moltíssimes pomes. Si és estèril s'ha d'empeltar (051). Ell anava a Orient a comprar pomes per 50 pessetes (060). Per sa part cap a Manacor moltes pomeres, moltes, tot ple, de sa central elèctrica fins que ve es turó, tot allò, tot aquell baix de Son Català, tot allò eren pomeres. A Montblanc n'hi havia però això ja era a Santa Margalida. Son Guineu tot era vinya i pomeres tot fins per s'avall fins cap a Manacor, tot aquell regueró que surt a sa Colònia, no, a sa torrentera que hi ha a sa gasolinera que hi ha es camí que va de Petra a Artà, a na Borges tot aquell comellà, tot allò eren pomeres, i ara tot està brut. Ses pomeres necessiten *aigo* i tot allò n'hi havia molta, es torrent sempre anava, sempre donava *aigo*, i un temps hi havia moltes fonts que donaven *s'aigo* a sa casa, i dies podies regar un i s'altre. Ara tot ho duen de fora i ho han deixat abandonat. Hi havia tot tipus de pomes: poma marinera, poma niela, poma del ciri... pomes mallorquines que diguem. Ara n'han tornat a recuperar moltes. Ses pomes començaven de Sant Joan amb ses primerenques i acabaven ara dins es novembre. Elles en collien (062). Va cada any a can Tomeu de Son Barnadàs per a cercar-hi poma i cireres. Va arrabassar pomeres i va sembrar cirerers (099). Aquí hi ha dues classes de fruita que se fa molt bona: sa cirera i sa poma, perquè estan a 500 metres des mar, i sa fruita és molt dolça i molt bona. Pomes se fan molt bones, sa poma d'Orient és anomenada. N'hi havia molt de poma però ara l'arrebassen per sembrar olivera. Ja no rendeix. Els ne duen de fora, de per Lleida. Allà hi ha maquinària moderna, ses extensions grosses, i es jornal és més barat perquè pintura tenen o moros o negres... De fruiters, només hi havia 10 o 12 pomeres a cada possessió per menjar pomes es senyor. La poma d'Orient no és un raça d'aquí, la duien de fora. A Orient sa raça que hi havia era s'autèntica de Mallorca, que era sa del ciri, poma del ciri, reneta manyaga i una altra que creu que se deia fadrineta. Ell tenien aquest antiga del ciri, i era s'autèntica de Mallorca, una poma que se fa llarga. Una poma molt bona, molt bona. La poma del ciri aguanta molt. No importa que estigui dins sa cambra. És molt bona, molt dolça, molt gustosa, però vistosa no perquè no se fa molt grossa. Ses pomes del ciri com que no estan regades duen poca *aigo*, s'assequen i s'aferren molt (100). En sembren a vinyes (177). Les pomes del ciri ara ja s'han perdudes (217). Aquí, a cabassos (218). OBSERVACIONS. Si les volies anar a aixecar del terra, l'amo t'ho permetia (060). Sa gent ho ha abandonat. Ara només hi ha càrritx i basura... és una llàstima! Aquestes s'han perdudes quasi totes, n'hi ha encara qualcuna, però per trobar-ne han de córrer molt (062). Les pomes, des que no hi ha la dona d'en Tomeu, són petites i no tenen gafada (099). Sa poma d'Orient és igual que si diguéssim es formatge de Maó. *Antes* de casar-se, es seu fill, tenia una possessió amb 10.000 pomeres, quan se posaven a collir poma as setembre hi havia 45 persones que collien pomes, un tràiler que tot lo dia feia viatges, se'n duia 17 o 18 tones cap as Mercapalma, una pomada grossa... emperò això ha acabat i no val res perquè ara li han pagat ses pomes a 30 cèntims d'euros, qui pot fer sa feina? No la poden fer perquè tot puja... Aquí no poden competir. Llavonses varen començar ses noves varietats, això eren races que varen dur de per fora, de per Lleida o Barcelona o València. En els mercats no se coneix, tot se menja per sa vista (100).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fruit

FONT. 106. Preparat anticatarral i antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 229. Preparat antidiarreic (vegeu el catàleg de barreges)

***Quercus faginea* Lam. (fagàcies)**

BCN 84466

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli submediterrani. Fa boscs en zones calcàries (sovint silíciques). A l'estatge montà (i a la muntanya mediterrània). Sovint subespontània.

NOMS POPULARS

roure [rɔ̃wrə] (049)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. S'ha de comprar (049).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Escorça

FONT. 049. Preparat antihemorroidal (vegeu el catàleg de barreges)

***Quercus ilex* L. subsp. *ilex* (fagàcies)**

BCN 103497

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perennifoli. Molt comuna a les contrades mediterrànies plujoses.

NOMS POPULARS

aglà (fruit) [əɣlá] (049, 061, 101, 168, 183, 184, 185, 186, 201, 213, 216) [glá] (069, 151)

aglanera [əɣlənéra] (171, 216, 227)

alzina [əwzínə] [əlzínə] (002, 003, 008, 009, 019, 020, 036, 047, 048, 048, 049, 049, 050, 054, 078, 079, 080, 080, 097, 101, 109, 117, 118, 119, 123, 124, 128, 138, 159, 168, 213, 221) [əwzínə] (057, 061, 069, 105, 106, 138, 142, 144, 156, 166, 169, 184, 186, 188, 202, 219, 225, 226, 227) [ulzínə] (217, 218)

borra (ament) [bóra] (002, 168)

closca d'alzina (escorça) [klɔ̃scə dəwzínə] (049)

escorça [əskɔ̃rçə] (047, 048, 097)

USOS MEDICINALS

Escorça

Antidiarreic

FONTS. 047, 048, 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a aturar la diarrea (047, 048). Per a restrènyer (138). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (047, 048). No consta (138). PREPARACIÓ. Escorça d'alzina bullida (048). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És millor que la fulla de nisprero (047). Fa més de deu anys va tenir diarrea i això li va aturar. Li ho varen dir i no hi ha res com això (048).

Antihemorroidal

FONTS. 003, 019, 020, 049, 138, 202. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a ses morenes (003, 019, 020, 049, 138). Sa closca (s'escorxa) d'alzina tendra va bé per a fer un bany per a rentar-te quan tens morenes (202). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern) (003). Bany (ús extern) (019, 020, 049, 202). Fumigació (ús extern) (138). PREPARACIÓ.

Decocció. En bafarades (003). Se bull i se'n fan banys d'*asiento* (019). Se'n fa bullidura. Decocció (020). Decocció (049, 138, 202). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihipertensiu

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És mala de prendre, és amarga, molt amarga.

Antiinflamatori faringi

FONTS. 166, 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al coll (166, 168). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (166). Gargarisme (ús extern) (168). PREPARACIÓ. Decocció (166, 168). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. S'emprava s'escorça tendra (168).

Antisèptic extern

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses buranyes, per a fer-les netes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Fer toquets cinc o sis vegades al dia amb un cotó. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Desconegut per l'informant

FONTS. 225, 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És medicinal, i no sé perquè (225, 226). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Reforçant ossi

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a animals que tenguessin ses cames fluixes, se fregava. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús extern). PREPARACIÓ. Se bullia amb suc d'olives. DESTINACIÓ. Medicina veterinària. OBSERVACIONS. Havia de ser clovella d'alzina vella. És fort; sa mà després covia.

Fruit

Antiequimòtic

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a treure cops. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern). PREPARACIÓ. Coques de glans. Esclafaven els glans. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihelmíntic

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cucs. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Feien cafè d'aglà. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de ventre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En feien cafè d'aglà. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vitamínic

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va bé per a reforçar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Antidiaforètic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Perquè no suïn els peus. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Pols simple (ús extern). PREPARACIÓ. Se piquen ses fulles. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Refrigerant

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a l'olor de peus. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Pols simple (ús extern). PREPARACIÓ. Picar les fulles. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a llevar els nervis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció durant deu minuts, i que en reposi cinc. Amb una cullerada de mel. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Inflorescència

Antidiarreic

FONTS. 002, 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa diarrea (002, 019). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (002). Infusió (019). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Concretament, s'usa la inflorescència masculina (ament) (019).

Desconegut per l'informant

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. L'empleaven, però no sé perquè. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Lluc tendre

Antihipertensiu

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa tensió. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se pot mesclar amb ulls d'olivera i llimonera.

No consta

Antisèptic extern

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És un antisèptic molt fort. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Cardiotònic

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Diuen que és bona pes cor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Desconegut per l'informant

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. No recorda perquè era. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 061, 069, 101, 144, 183, 184, 185, 186, 213, 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses que fan els aglans dolços són bones, s'aglà dolç és bo, bo, com una castanya (061). Hi havia glans molt dolços que se deien "aglans de Campanet", i llavors hi havia uns altres aglans grossos, redons assuixí, i eren mel aquells aglans, amb figues seques... o que era de bo! (069). En mengen els porcs (101). Per a menjar, els més dolços. Els trenques i els peles (144). En menjàvem (184, 183, 185). S'aglà és bo (186). Anaven a la muntanya a cercar les cloïsses de les alzines, les aglans (213). En menjàvem i éren ben dolces (216). DESTINACIÓ. Alimentació humana (061, 069, 144, 183, 184, 185, 186, 213, 216). Alimentació animal (101).

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONTS. 123, 144, 168, 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els aglans els torraven en es foc (123). Per a menjar, els més dolços. Els trenques i els torres (144). Menjaven aglans torrats (168). En

menjàvem de torrats, són igual que ses castanyes (201). OBSERVACIONS. Els has de cellar, igual que ses faves (201). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. De la infusió dels aglans torrats en deien cafè d'aglà. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTS. 020, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se donen als porcs. Dels aglans se'n feia cafè (020). Els animals en menjaven. Ses dolces se menjaven (227). DESTINACIÓ. Alimentació animal (020, 227). Alimentació humana.

Part aèria jove

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En mengen ses cabres. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Escorça

Assaonador de pells

FONTS. 019, 097, 188. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a *curtir* les pells (019). S'escorxa per *curtir* es cuiros, sa pell. De dret *antes* de tallar s'arbre el pelaven de dalt a baix, per s'escorxa. Aquesta escorxa l'assecaven i llavoneses la molien, a Palma quan la se'n duien, la molien mesclada amb aigua, era es *curtir* de sa pell (097). S'alzina era millor que es pi per a adobar pells (188). OBSERVACIONS. Aquí ho duien casi tot a Palma, i a Palma n'hi havia de *curtidores*, i grosses. Hi havia uns molins i molien s'escorxa, i llavoneses quan ho havien empleat encara ho empleaven per fems perquè li deies es rodó, que era s'escorxa quan havia estada empleada (097). Això ho feien a Randa (188).

Cosmètic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a tornar els cabells negres.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan ho havien empleat per a assaonar pell encara ho empleaven per fems perquè li deien es rodó, que era s'escorxa quan havia estada empleada.

Tintorial

FONT. 109. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a tenyir couro. OBSERVACIONS. Ho duien cap a Inca i els posaven dins unes piques, i amaraven es couro d'escorxa d'alzina i de pi... i això quan agafa es color, no fig mai.

Flor

Maneig agrosilvopastoral: obtenció de mel

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les abelles hi van per a fer mel de bosc, que és aquesta mel espessa que és com els arbres com suen es bosc.

Fulla

Tintorial

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a donar color de vell a una pedra nova, les emblanquines amb fulla d'auzina bullida (fa un suc vermellós).

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Era molt apreciada per aquí.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una cançó de la vida d'un carboner, real i preciosa, que diu: "mon pare carbó va fer fins a s'hora de morir, carboner me va fer a mi i perquè ell era carboner. Dalt des coll d'un auzinar, damunt una muntanyeta, allà hi tenc sa barraqueta que és tot lo que em va deixar. Molta lletra no sé, ni sé què cosa és escriure, tot lo meu *modos* de viure res d'això he menester. Mals de cap no sé que són, ni sé que cosa és tristesa, no desig altre riquesa ni vull sebre si a on. Quan duc es carbó a ciutat, que per vendre me passeig, en sentir trull ja estableix qui és es passar-lo aviat. Allà dalt no estic tot sol, tenc amb mi sa meva dona, que de garrida n'és bona i resplendeix com el sol. També un infantó hi tenc, n'és cosa de meravella, sa dona i aquella estrella és es tresor que jo tenc".

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 105. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les sembr a dins un cossiòl al corral, són les que mos donen els polítics que fan reunions. Quan són grossetes les trasplantam a sa finca dels meus fills.

Tija

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 078. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se talla sa llenya en lluna nova.

Fuster: elaboració d'embarcacions

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer arques de barca.

Fuster: elaboració de mobles

FONT. 036, 061, 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És bona fusta, noltros hi tenim ses portes i ja deuen tenir uns 150 anys (036). Se tallaven soques d'auzina i se tiraven dins un safareig, i estaven un any. Aquesta fusta servia per a fer taules o cadires (061). En feien portes. En feien bótes congrenyades (123).

Fuster: obtenció de materials per a la construcció

FONT. 061, 118. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se tallaven soques d'auzina i se tiraven dins un safareig, i estaven un any. Aquesta fusta servia per a fer obra (061). En tallaven per a fer forns de calç, i amb sa calç emblanquinaven (118).

Fuster: ús fuster

FONT. 123, 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien portadores. Se'n feien ses premses de vi (123). Sa fusta per a fer tafones i premses, era una fusta més forta (124). OBSERVACIONS. Se devia emplear més a sa Serra (124).

Lúdic: elaboració de joguines

FONT. 159, 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer baldufes. Eren de llenya forta, de llenya dura (159). Amb la fusta d'alzina feien baldufes al torn (217).

No consta

FONT. 217, 218. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer els forns de calç. Quan el tenien a punt els fermaven de pedra. I els feixons de llenya anaven als forns (217). Per a un forn de calç. Es feien dues feines alhora: feien les garrigues netes, levant-s'ho tot, i la cremaven a dins la terra, fent una olla. El forat que feien el folraven de pedra per assecar. Li havien de donar foc de dia i de nit, durant nou o deu dies (218). OBSERVACIONS. Al poble es va fer molt això de forn de calç. A son Serralta pertot n'hi ha (217). No hi ha cap finca de Puigpunyent que no hi hagi zona aquesta on s'hi feia (218).

Obtenció de combustible: carbó

FONT. 050, 097, 117, 118, 119, 213, 218, 219, 221, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Va fer de carboner. Passaven tres mesos d'estiu al bosc, i cremaven majoritàriament alzina (050). Per a fer carbó (097). Molta gent vivia de sa muntanya: hi havia carboners, i sitgers... cremaven alzina (117). En feien carbó (118). Els carboners vivien aquí a sa muntanya i feien carbó (119). Llenya d'alzina per a fer carbó a la sitja (213). Per a fer carbó s'anava *al monte* i tallaven els

arbres. Tot era alzina. I feien la sitja (218). Per a fer carbó. Ha vist fer sitges i en va haver de compondre. Per fer la sitja tallaven la llenya d'alzina, dels troncs gruixuts. Feien un quadre i hi quedava un forat enmig i després anaven col·locant els més gruixuts a baix i els més primos amunt. I quan estava tot el que veus a l'aire, feien de les branques més primes una brasera i ho premsaven amb pedres. Quan tenien això fet, posaven aquella brasera damunt aquella llenya, sempre quedava l'ull enmig de la sitja. Després la tapaven ben tapada de terra i després li donaven foc. Sempre queden esquerdetes. Ho plegaven, ho encenien i anava encenent la sitja, i ho pitjaven. Quan el foc arribava a baix, després allò s'encenia, i quan estava ben encesa, agafaven una tapadora de ferro i ho tapaven. Allò covia i covia. No podia fer cap forat. Ho havien de tapar tot d'una perquè si no el carbó ja no era com tocava. Després quan havien posat unes pedres al damunt, un rotllo de pedres, i quan la terra tallava aquella terra, que deien "ja talla", era que ja era cuït el carbó, i després anaven traient-lo. El posaven a dins de sàrries i venien els traginers i se l'enduien (219). Per a fer carbó a la sitja. Tot tapat de terra, de dalt obert i ho cremaven, ho tapaven a mida que anava cremant i quan veien el tron era carbó, la davallaven amb someres o ases amb les *baiasses* (221). Per a fer sitges de carbó (227). OBSERVACIONS. Hi havia carboners que venien d'Esporles i de Puigpunyent (119). La gent feia el menjar amb el carbó (213). El seu pare era carboner (219). A sa Marina se'n feien (227). Obtenció de combustible: llenya

FONTS. 069, 097, 101, 169, 171. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fèiem llenya d'auzina (069). Per a fer llenya (097, 101). Quan va caure sa roca de Son Dameto hi anàvem molt a cercar llenya (d'alzina, de pi). Ses dones antigues pujaven fins allà on ses cabres no hi anaven (169). En fèiem llenya (171).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. El fruit neix a la brosta nova (101). A ca seva se deia Dalt Son Lliure, a s'hortet, i aquí és allò on va aprendre ses seves experiències, i també hi tenien porcs. Als porcs primer els duïen a un bosc que hi ha a s'entrada de s'estret, que hi trobes dues muntanyes, a mà esquerra era des seu repadrí, i allà hi havia glans, molts de glans, i hi amollaven porcs (151). S'ha de fer aferrar en s'estiu, quan dorm (168). Hi ha qualche auzines en qualche redols i res més (186). N'hi havia de dolces i de no dolces. Quan era nena tothom feia carbó. Ella feia el dinar amb quatre tronquets i llenya (213). Quan hi havia carboners els boscs estaven nets. Ara en aquest temps hi amollaven una guarda de porcs perquè eren els temps en què els arbres fruitaven i ara tot ho *taladren*, és un desastre... N'hi havia molts de carboners en els pobles. Netejaven les garrigues, que quedaven netes perquè tallaven un arbre vell i allò que quedava ho feien net. I allà ho portaven i en aquest temps hi amollaven 100 porcs o 140 (217). Se n'anava amb la seva germana a fer carbó a la mola de Planícia. Hi varen fer carbó el primer any. Li feien plegar a ella. Quan tenia vuit anys ja traginava troncs amb la somera. Ho varen fer a Planícia i a son Fortuny un parell d'anys. Per anar a sa mola de Planícia necessitaven tres hores. Es llevaven a les quatre del matí. Amb la somera venien a Puigpunyent dos cops a la setmana perquè hi estaven tot l'estiu allà (219). Ses aglaneres dolces s'han d'empeltar. S'empelten a finals de temporada. Ses dolces anaven escasses perquè tothom hi anava per a menjar-ne. Ses agres són més males de menjar (227). OBSERVACIONS. Les plantes que han tirat la fulla es poden aferrar en s'hivern perquè dormen i se despertaran, però s'alzina no (168). El seu pare les coneixia, a les alzineres (213). Ara ni hi poden passar de brutor que hi ha (217).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Escorça

FONT. 106. Preparat anticatarral i antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 184. Preparat per a la distensió muscular (vegeu el catàleg de barreges)

Fulla

FONT. 049. Preparat antihemorroidal (vegeu el catàleg de barreges)

Lluc tendre

FONT. 008. Preparat antidiarreic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 009. Preparat antidiarreic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 057. Preparat antibronquític (vegeu el catàleg de barreges)

***Ranunculus asiaticus* L. (ranunculàcies)**

BCN 65283

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit. Cultivada com a ornamental.

NOMS POPULARS

francesilla [frənsəzɪlə] (041, 058)

ALTRES USOS

Part aèria florida

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 041. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per adorn.

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONTES. 041, 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per adorn (041). Per a fer guapo (058).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. N'hi ha de grogues, blanques i roses (058).

***Ranunculus ficaria* L. (ranunculàcies)**

BCN 29528

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit mediterrani. Neix rarament a les alberedes i omedes.

NOMS POPULARS

gatassa [gətásə] (184)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. S'assemblen als créixecs, però no se mengen. Tenen sa fulla més grossa (184). [Segurament és la subsp. *ficariiformis* Rouy et Fouc.]

***Raphanus raphanistrum* L. subsp. *sativus* (L.) Domin. (brassicàcies)**

BCN 95560

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit (geòfit). Cultivat i rarament subespontani en els camps.

NOMS POPULARS

rave (arrel) [rávə] (201)

ràvec [rávək] (065, 107) [rávik] (068)

ràvec (arrel) [rávek] (201)

USOS MEDICINALS

Arrel

Anticatarral

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als constipats. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). PREPARACIÓ. Es vespre deixàvem un rave (mon pare li deia ràvec) tallat ben prim amb sucre i una miqueta d'aigua. Es dematí se'l bevien. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Això ho feia mon pare.

Antitussigen

FONTS. 068, 107. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa tossina (068, 107). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). PREPARACIÓ. Talls rodons de ràvec en sucre, i l'endemà es beu el suc (068). "Tallàvem unes llesques fines de ràvec, ben primet, i posàvem sucre, i el deixàvem fer. Un poc remolcat i suava... feia aquell d'això i el mos beviem" (107). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Cardiotònic

FONT. 065. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Anava bé per al cor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). PREPARACIÓ. Tallades rodones de ràvec, sucre per damunt, i l'endemà ha fet un suc. DESTINACIÓ. Medicina humana.

***Raphia* sp. (arecàcies)**

NOMS POPULARS

ràfia [ráfiə] (143)

ALTRES USOS

Fulla

Artesanal: cistelleria

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les botelles de Canya Valls es cordaven amb ràfia.

***Reichardia picroides* (L.) Roth. (asteràcies)**

BCN 95593

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit. Creix en erms terofítics i fenassars de les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

alixó [əliʃó] (151)

cosconilla [koskoníə] (145, 151)

cosconilles [koskonías] (228, 233)

morro de porcell [móro də porséʎ] (227)

USOS MEDICINALS

Fulla

Hematocatàrtic

FONT. 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt medicinal. L'assecaven i feia aclarir molt sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menjaven. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 145, 151, 227, 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar cru i en ensalada, com enciam (145). Ses fulles tendres, baldament tengui lletrada, se menjaven amb ensalada, però només ses fulletes tendres (151). Sa fulla és idèntica a sa cama-roja, i a vegades se venen com a cama-roja. Ses rels diferencien un poc, aquesta és més agra (227). OBSERVACIONS. Se mengen (227, 233). OBSERVACIONS. No sap com, ella no n'ha menjat, però sap gent que en menjava (151). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (145, 151, 227). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTS. 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses fulletes les don a ses perdius que fan de reclam de caça. Ses ovelles és lo primer que mengen, les cau molt bé. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Planta sencera

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se la mengen ses ovelles. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Pel que li digueren a Selva, creu que és un alitxó (151).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Poncella

FONT. 233. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

Reseda alba L. subsp. *alba* (resedàcies)

BCN 95537

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit (hemcriptòfit biennal). Comuna en camins de les contrades mediterrànies (i l'estatge montà).

NOMS POPULARS

prebe d'à [prəβəðá] (039)

USOS MEDICINALS

No consta

Antidiarreic

FONTS. 039. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per sa diarrea. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Infusió. Només atracant-ho a sa pell. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Els medicaments Cortasec, Reasec i Fortasec estan fets de prebedà.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

No consta

FONT. 039. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. S'ha d'anar alerta amb ses quantitats. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna i externa. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

***Reseda lutea* L. (resedàcies)**

BCN 72732

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit (biennal) pluriregional. Comuna a les vores de camins de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

prebe d'à [prəβəðá] (046)

preber d'ase [prəβé dázə] (138)

USOS MEDICINALS

No consta

Antidiarreic

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa diarrea. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antidiarreic

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa diarrea. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se'l posen que toqui sa pell, i a dins ses sabates. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Planta sencera

Possiblement tòxica

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. No hi ha cap animal que en mengi. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

***Rhamnus alaternus* L. (ramnàcies)**

BCN 72710

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit (camèfit) mediterrani. Molt comuna a les màquies de les contrades mediterrànies (i l'estatge montà submediterrani).

NOMS POPULARS

aladern [ələðérn] (061, 071, 080, 123, 177)

alavern [ələvérn] (166, 168)

llampúdol [ləmpúðol] (080, 101, 141)

llampudoler [ləmpuðolé] (141)

USOS ALIMENTARIS

Part aèria

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Hi peguen molt les cabres i les ovelles. OBSERVACIONS. Si no tens res més per a donar a les ovelles, agafes dues branques d'això, i ajudes a l'arbre a créixer. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els aladerns són molt guapos.

Tija

Artesanal: elaboració d'escombres

FONTS. 166, 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien graneres, dels verducs (166, 168).

Artesanal: elaboració d'estris de cuina

FONTS. 071, 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer culleres de fusta (071). Se feia per a fer ses culleres de sa cuina, i els cullerots de ses olives (141).

Artesanal: elaboració de pipes de fumar

FONT. 071. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer pipes.

Fuster: elaboració de mobles

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien arrambadors.

Fuster: ús fuster

FONTS. 080, 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És molt semblant al boix, però és una fusta més seca, una madera molt forta (080). Té una escorça molt *maderera* (101).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Creix moltíssim per aquí, surten tot sols. Fins i tot n'hem hagut de llevar perquè envaeixen massa (061). Per sa Comuna n'hi ha de grossos (080). Se feien a ses *aigos* que sobraven, als torrents i als torrentets de ses fonts (123). Volien sembrar-ne al jardí de flora mediterrània de Sant Blai (177).

***Rhamnus ludovici-salvatoris* Chodat (ramnàcies)**

BCN 30057

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perennifoli del mediterrani occidental (endèmic). Rara als alzinars i màquies de Mallorca i Menorca.

NOMS POPULARS

aladern [ələðérn] (080)

llampúdol [ləmpúðol] (080)

llampúdol bord [ləmpúðol bórt] (019)

rotaboc [rotəβók] (019)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer verd, és molt guapo.

Planta viva *in situ*

Altres informacions

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És un endemisme que el va descobrir s'Arxiduc Lluís Salvador, que a ell li agradava anar per ses muntanyes de Mallorca, i aquest arbust encara no estava classificat a dins sa botànica mallorquina o balear, i el varen classificar i li varen posar el seu nom. És molt propi de sa serra de Tramuntana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

OBSERVACIONS. A Artà, aquest rotaboc també s'anomena llampúdol bord per a distingir-lo, molt freqüent al Pinar dets Olors. El que hi ha aquí és la varietat "*garcias-fontis*" (019). Per Montcaire en tenim un redol, se fa segons redols. Vaig intentar posar-ne aquí perquè té un verd molt verd, molt fort, i és molt guapo, però se fan unes motes com una mata, s'aladern normal se fa molt amunt. No s'aferra perquè té els seus redols (080).

***Ricinus communis* L. (euforbiàcies)**

BCN 46089

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit (macrofanèrofit caducifoli) originari de l'Àfrica central. Cultivat com a ornamental a les comarques marítimes d'hivern temperat o, rarament, com a planta oleífera i de vegades més o menys subspontani.

NOMS POPULARS

cagamutxo [kaɣəmútʃo] (226)

gallaret (fruit) [gəʎəɾét] (226)

oli de *recino* (producte elaborat) [ʎli də rəsino] (079, 141, 153, 154, 156, 157, 183, 184, 206, 223, 225, 226, 227, 235)

oli de *ricino* (producte elaborat) [ʎli də risino] (023, 072, 073, 106, 137, 174, 194, 209)

recino [rəsino] (114, 186, 208, 213)

resiner [rəziné] (141)

ricino [risino] (008, 013, 019, 123)

USOS MEDICINALS

No consta

Laxant

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És el laxant número u. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Suc greixós fluid (ús intern). PREPARACIÓ. Oli de *ricino*. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Purgant

FONTS. 008, 013, 023. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Una purga d'oli de *ricino* sempre que estàvem malalts (008). Per a purgar (013). Feia anar de ventre, era molt fort (023). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Suc greixós fluid (ús intern). PREPARACIÓ. En oli (008). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Oli de la grana

Antihelmíntic

FONTS. 137, 156, 206. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als cucs (137, 156). Per a fer es cuc solitari (206). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se comprava (137). Amb llimona i un poc de sucre (156). Li ho va receptar es metge Arrom (206). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori faringi

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan comença a fer-te mal es coll, però ha de ser tot d'una, i després te n'has d'anar a jeure. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. S'unta es coll i s'hi posa un cotó i un mocador. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ha de ser tot d'una perquè ses herbes són més fluixes.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 153. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si tenies mal a sa panxa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Era lo més dolent que hi havia baix sa capa des sol.

Antiinflamatori/Antisèptic/Cicatritzant mucronal

FONT. 194. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. S'untava a ses ovelles per a quan tenien mal de braguer. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se comprava oli de *ricino*. DESTINACIÓ. Medicina veterinària. OBSERVACIONS. D'aquesta manera, perdien es braguer (queia a trossos) però elles se salvaven.

Antipirètic

FONT. 073. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si teníem un poc de febre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Cicatritzant

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a cicatritzar una ferida. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Emètic

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Perquè tenguessis vòmits. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. De sa bajoca en feien s'oli de *recino*. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Laxant

FONTS. 153, 154, 184, 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a quan vas restret (153). Feia sa panxa neta (154). Per a anar de ventre (184). T'ho feien treure (208). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se comprava (153, 184). DESTINACIÓ. Medicina humana (153, 184, 208). Medicina veterinària (154).

Purgant

FONTS. 079, 114, 123, 141, 186, 209, 213, 226, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És una purga (079). Feia sa panxa neta. *Antes* en donaven molt, quan no sabien què tenien (114). Perquè tenguessis diarrea (141). Purgant. Deien que "cagaves s'os des front" (186). Per al mal de ventre fort, era una purga (209). En feien pugues. Per anar de diarrea, per fer molt net, per purgar (213). Per a fer *s'estómagu* net, era un purga (226). Feia bugada (227). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (079, 123, 141, 186, 209, 213, 226, 227). No consta (114). PREPARACIÓ. De sa bajoca en feien s'oli de *recino* (141). Se comprava o t'ho donava es metge (209). Se comprava (226). Se comprava a ses botigues (227). DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. No me'n parlis, just sentir s'olor... (123). Ell no ho ha provat. Quan son pare era jove, si tenien mal de ventre, tot lo que tenies mal se curava amb una lavativa d'*aigo* i dos dies fora menjar (186). Era molt mal de prendre (226).

Salutífer

FONTS. 227, 235. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. De deu casos, vuit, si es nin no estava bé, venia es metge, t'obria sa boca i deia "Up, això és ventrei, un poc d'oli de *recino*" (227). Per a quan estaves malament, en general (235). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. S'oli de *recino* se comprava a qualsevol botiga (227). Se prenia s'oli de *recino*, que se solia comprar a una botiga (235). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Feia molta olor (235).

ALTRES USOS

Oli de la grana

Altres informacions

FONTS. 008, 072, 073, 114, 141, 153, 156, 157, 174, 223, 225, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En temps primer, tot no era tan complicat: quan estaves malalt: fos el que fos, te feien prendre una purga d'oli de ricí i l'endemà ja podies anar a fer feina (008). Totes el coneixem (072). Jo per prendre-ho m'havia de tapar es nas i alçar sa mà esquerra perquè no tornàs enrera (073). En temps del Moviment en donaren molt i l'acabaren. No n'han donat pus. Abans se'n bevia molt (114). En donaven per a fer purgar als *maleantes* (141). Hi havia un metge que tenguessis lo que tenguessis te donava oli de *recino* (153). Hi havia tres metges a Marratxí: en Rafelino, don Toni Jaume i don Guillem Massot. Don Toni Jaume sempre receptava oli de *recino*, don Guillem Massot sempre deia que tenies pulmonia doble, i don Sebastià Seguí operava d'apendicitis els que ja els havien operat (156). Hi havia un metge que només receptava oli de *recino*, maldament tenguessis angines, maldament tenguessis es grip (157). S'oli de *ricino* era per als comunistes (174). Era horrorós (223). Abans en prenien molt (225). Amenaçaven amb oli de *recino* als que no tancaven en temps de guerra, els feien anar vius (227).

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fruit

Diarrea

FONT. 213. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Un cop mig poble en va menjar i varen tenir cagarel·la una o dues setmanes. Estava davant de l'Ajuntament, en un jardí on hi havia floretes. Tots els al·lots del poble, uns 30, van estar malalts. Van haver de tancar l'escola. GRAU DE TOXICITAT. Moderat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

Grana

Purgant

FONT. 226. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Quan els gallarets són madurs, s'obrin i són bons de gust. Fan anar del cos, has d'estar alerta a prendre'n de demés. GRAU DE TOXICITAT. Moderat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT L·LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

Oli de la grana

Si no en prens el que toca, te pots morir

FONT. 209. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Jo conec una experiència mortal per haver pres oli de *ricino*. GRAU DE TOXICITAT. Letal. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT L·LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Té unes fulles grosses, unes coses marrons, feia com uns datilets (213).

***Robinia pseudoacacia* L. (fabàcies)**

BCN 31298

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli introduït de l'Amèrica del Nord. Sovint cultivada en talussos, camins, etc.; naturalitzada als boscos més o menys humits de l'estatge montà i les contrades mediterrànies plujoses. Cultivada i de vegades subespontània.

NOMS POPULARS

acàcia [əkásiə] (101)

ALTRES USOS

Tija

Fuster: elaboració d'embarcacions

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer arquees de barca. OBSERVACIONS. És una fusta que se beu molt els cops.

***Rorippa nasturtium-aquaticum* (L.) Hayek (brassicàcies)**

BCN 29771

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hidròfit (helòfit) pluriregional (subcosmopolita). Comuna en rierols i fonts de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

berros (castellà) (054)

créixecs [kréʃəks] (183, 184, 185)

créixens [kréʃəns] (029, 061, 151)

créixens (a Catalunya) [kréʃəns] (123)

créixols [kréʃóls] (029, 141, 142)

créssecs [krésəks] (053, 054)

USOS MEDICINALS

Fulla

Diürètic

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Diürètic. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Antiinflamatori renal

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als ronyons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'orí. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antihipertensiu

FONT. 053, 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. S'agafen, els bulls es vespre i poses es tassó a damunt sa finestra que sa serena de sa nit... i llavors l'endemà dematí te'l beus, fresquet (053), ara segur el posarien dins sa gelera (054), ventura sa serena de sa nit té una propietat que sa gelera no la té. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria jove

Vitamínic

FONT. 029. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Enforteixen. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer ensalada. OBSERVACIONS. Ara els venen cars. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en oli

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n feien truites. CONSUMICIÓ. Entrant - Truita. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 151, 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per menjar (151). En fèiem amb ensalada i amb una coca (183). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (183). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En posàvem a dins s'arròs com qui posar grell, i farinetes i fideus. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en oli

FONT. 185. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien revola, com una truita. CONSUMICIÓ. Entrant - Truita. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 184. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En menjàvem. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria jove

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 053, 054, 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan són tendres els talles i en pots fer una ensalada, com enciam o coses d'això (053, 054). Se mengen com ensalada (123). OBSERVACIONS. A jo no m'agraden molt (123). A can Calvo n'hi havia en fideus, per a menjar verdura (054). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (053, 123). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 029. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menjaven. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Part aèria

Altres informacions

FONT. 061, 184. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. M'estim més no menjar-ne, perquè surt a un lloc que n'hi ha una de tòxica, i no n'estic molt segur (061). Té molt de ferro, com s'espinaç (184).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Neixen per dins ses síquies, però ara ses rescloves estan espenyades. No tenen flors (029). Se fan als torrents (053). Allà on hi ha *aigo* hi sol haver créssecs (054). Se fa a n'els torrents i en venen. En es torrent de ca nostra n'està ple (123). Se fan per dins ses síquies (141). Se feien per ses voreres dels torrents. No existien a Valldemossa (151). Si s'aigua no és ben dolça, no n'hi ha (184).

***Rosa xalba* L. (rosàcies)**

EC-017

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Espècie híbrida de roser originària d'Europa, probablement per un creuament entre *Rosa gallica* L. i *R. corymbifera* Borkh. o bé entre *R. xdamascena* Mill. i *R. canina*. Cultivada com a ornamental.

NOMS POPULARS

roser blanc [rozé blánc] (144)

ALTRES USOS

Planta viva ex situ

Ornamental: jardineria

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer guapo.

***Rosa canina* L. (rosàcies)**

BCN 29772

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit caducifoli lateeuropeu. Creix a les bardisses de l'estatge montà i les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

capuña (castellà) (051)

escaramujo (castellà) (061)

gavarrera [gəvəréə] (080)

herba canina [érβə kənínə] (054)

rosa de bardissa [rɔ́zə də bərdísə] (215)

rosa salvatge [rɔ́zə səwvátʒə] (080)

roser blanc [rozé blánc] (145)

roser bord [rozé bórt] (061)

roser castellà [rozé kəstəlá] (051)

USOS MEDICINALS

Flor

Antisèptic ocular

FONT. 145. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als ulls, igual que sa camamil·la. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Antiinflamatori faringi

FONTS. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa faringitis, per a ses angines (054). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Infusió. Se bull com sa camamil·la. Se fa una coca i se posa en es coll. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menja. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONTS. 051, 061, 251. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer confitura (051). Se'n fan confitures (061). Per a fer confitura. Els rosers de bardissa fan una fruita vermella, i dedins hi ha molt de pinyol i pelussa. S'agafen, es bullen, es lleven la pelussa i el pinyol i amb això es fa confitura de rosa de bardissa (215). OBSERVACIONS. Se'n necessiten molts per a fer-ne (051). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Quan és madur se diu *capuïa* i és blanc com una serva. Ara és verd (051). Se fa per ses voreres, no és pertot que n'hi hagi (054).

Rosa sp. pl. (rosàcies)

BCN E-182

NOMS POPULARS

rosa [rɔ̃zə] (041, 062, 091, 142, 170, 177, 208, 213, 215, 229, 233)

roser [rozé] (099, 128, 216)

USOS MEDICINALS

Corol·la

Antisèptic ocular

FONT. 041. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a rentar els ulls. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Corol·la

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els *pétalos* de rosa se poden menjar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer confitura. En feien de pètals de rosa. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Corol·la

Cosmètic

FONT. 128, 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. De gran ha après a fer *aigo* de roses (128). Els pètals de rosa els picaven i colaven per a fer-ne perfum (213).

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 170, 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. El dia de Corpus també tiren pètals de rosa, per a quan passen els nins de sa comunió (170). El dia del Corpus, quan ella era joveneta, anava a cercar murta en es bosc i tiraven tot es carrer ple de murta, de flors de bocambília, i si tenies roses. Sa murta era sa base, i mata (208).

Domèstic: ambientador

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a guardar sa roba: bolles de gas i pètals de rosa per sa roba i a s'armari. OBSERVACIONS. Els pètals tacaven.

Flor

Altres informacions

FONT. 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer quadres.

Cosmètic

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer sabó. Hi posaven greix d'animal i una cosa que deien que era oli de sal que compraven per mesclar-ho, ho bullien molt de temps a dins una caldera i després el posaven dins aquella rajoleta i hi posaven coses per bullir amb so flor, fulles de rosa, i hi posaven coses d'aromes, i quan era sec el tallaven, feien unes pastilles i ensabonaves amb aquelles pastilles de sabó. OBSERVACIONS. Si ara se moria un porc, el tallaven per a fer sabó perquè ha de mester molta grassa. Era com fer saïm vermell.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan hi vaig començar anar/ la rosa era poncella/ i ara qui la rosa és bella/ sa mare la vol per ella i no me l'ha volguda dar.

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer rams.

Fulla

Cosmètic

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer sabó. Hi posaven greix d'animal i una cosa que deien que era oli de sal que compraven per mesclar-ho, ho bullien molt de temps a dins una caldera i després el posaven dins aquella rajoleta i hi posaven coses per bullir amb so flor, fulles de rosa, i hi posaven coses d'aromes, i quan era sec el tallaven, feien unes pastilles i ensabonaves amb aquelles pastilles de sabó. OBSERVACIONS. Si ara se moria un porc, el tallaven per a fer sabó perquè ha de mester molt de greix. Era com fer saïm vermell.

Planta sencera

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En duc flors al cementeri.

Ornamental: jardineria

FONT. 216, 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En tenc sembrats a sa finca (216). Era molt típic (128).

Planta viva *ex situ*

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 091. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En es puig de Son Cadena/ hi ha un roser/ i es primer que hi colliré/ serà per tu, Magdalena.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Abans tenia 100 i *pico* de rosers sembrats però sa seva filla li va pegar s'al·lèrgia i no podia sentir s'olor de flor, i ara només en té tres (099).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Poncella

FONT. 233. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

***Rosmarinus officinalis* L. var. *officinalis* (lamiàcies)**

BCN 95575

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit perennifoli. Molt comú en brolles i matollars calcaris (silícics).

NOMS POPULARS

rocío del mar (castellà) (051)

romaní [roməní] [ruməní] (003, 004, 016, 018, 019, 020, 021, 029, 030, 031, 035, 036, 037, 040, 041, 042, 046, 049, 051, 054, 056, 058, 060, 061, 062, 069, 070, 071, 072, 074, 076, 077, 078, 080, 085, 086, 087, 097, 098, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 108, 110, 111, 113, 114, 115, 119, 122, 123, 131, 132, 133, 135, 141, 142, 143, 144, 145, 147, 149, 151, 153, 154, 155, 156, 156, 162, 163, 167, 168, 169, 173, 174, 177, 179, 180, 182, 183, 184, 189, 191, 192, 193, 195, 197, 198, 205, 208, 211, 213, 214, 216, 217, 218, 219, 224, 227, 230, 231, 235)

romaní allimonet [roməní əlimonət] (046)

romaní blanc [roməní bláŋk] (078, 149)

romaní femella [roməní fəméla] (049, 124)

romaní mallorquí [roməní məlorkí] (049)

romaní mascle [roməní máskla] (019, 027, 046, 049, 079, 124, 138)

romaní trepador [roməní trepədó] (046)

romero (castellà) (101, 129)

USOS MEDICINALS

No consta

Digestiu

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as mal de panxa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús intern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. En haver dinat. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És una herba de jardí medicinal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a trastorns del sistema musculoesquelètic

FONTS. 004, 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a un esquinç (004). Per as *cansancio* des peus. Quan tens els peus calents, en una olla de romaní bullit poses els peus ben en remull i descansa (054). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (004). Bany (ús extern) (054). PREPARACIÓ. Infusió (054). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als nirvis a *s'estómagu*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Analgèsic

FONT. 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Un bany de romaní per als peus anava bé per as mal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antialopècic

FONTS. 141, 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa caiguda de cabells (141, 142). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern) (141). Liniment (ús extern) (142). PREPARACIÓ. Decocció (141). Amb oli d'oliva (142). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se'n posava un *galán* que venia per aquí (142).

Antiartròsic

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer coques per als genolls. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Ses fulles i es tronc. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antibronquític

FONTS. 101, 132, 155. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als bronquis (101). Per a fer els *bronquis* nets (132). Per a reblanir els bronquis (155). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (101). Aerosol (ús intern) (132, 155). PREPARACIÓ. Decocció (101). En bavarades (132). En bavarades. Decocció (155). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Anticatarral

FONTS. 037, 098, 119, 189, 205, 224, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Va bé per si tens una miseri de pits (037). Per als constipats (098, 224). T'ajudava a respirar, te donava una sensació de benestar (119). Per al constipat (205, 227). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (037, 098, 227). Aerosol (ús intern) (098, 119, 205, 224). PREPARACIÓ. Decocció (098, 227). Decocció. En bavarades (098). S'ha de cremar (119). Decocció. Pres en bavarades (141). En bavarades (205). Decocció. Se mesclava amb eucaliptus (224). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiequimòtic

FONTS. 049, 080, 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. L'endemà es cop s'havia suavitzat (049). Per un cop (080). Per a fer coques per als cops (197). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern) (049, 197). Liniment (ús extern) (080). PREPARACIÓ. Decocció, i després mesclar amb segó, vi, sucre i sal a dins una greixonera vella (049). Dins un pot de vidre i l'ompls amb oli (080). Ses fulles i es tronc (197). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. S'ho untaven i ho duien tota sa nit (049). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ara ja no ho faig perquè tenc saim (049).

Antihipertensiu

FONTS. 041, 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a baixar sa sang (041). Per a sa tensió (138). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (041, 138). DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí.

Antiinflamatori gàstric

FONTS. 098. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al mal de ventre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori/Antiàlgic muscular

FONTS. 049, 071, 124, 141, 144, 156, 163, 173, 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a posar-se massatge (071). Per a fer massatge (071, 230). Per a fer fregues per a massatge. Per a després d'haver caminat molt, te relaxa (124). Per a fer fregues (141, 173). Per a les cames cansades (144). Per al cansament (156). Per als dolors musculars (163). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Lloció (ús extern) (049, 071, 141, 163, 230). Liniment (ús extern)

(071, 124, 141, 163, 173, 230). Bany (ús extern) (124, 156). Decocció (ús extern) (144). Aigua destil·lada aromàtica (ús extern) (163). PREPARACIÓ. Decocció amb oli d'oliva o girasol. Macerat amb esperit (071). Esperit de romaní: dins d'una botella amb esperit, hi posa uns brots dedins i els manté. Decocció (124). Es bull en aigua calenta i es tira a la banyera (156). Amb oli (124, 141). Amb esperit (141). En oli (163, 173). Destil·lat en aigua. En esperit (163). Es bull el romaní en oli, a poc a poc (230). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Se fan fregues (144). DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. Resseca molt (071). Si se pren amb molta quantitat, excita en comptes de relaxar (124). Quedava com a nou (156). Te'l poses i en un minut tens *alivi*: lumbars, cervicals... Pareix una aspirina (163). Encara en fa. És una alternativa a la maceració en oli de romaní, que sol ser la més habitual (230).

Antireumàtic

FONTS. 049, 071, 144, 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És un antireumàtic molt bo (049). Per as reuma (071). Per as romàtic (144). Per al reuma (168). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (049, 168). Liniment (ús extern) (071). Decocció (ús extern) (144). PREPARACIÓ. Decocció, amb oli d'oliva o girasol (071). Ortiga capolada amb romaní (168). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Se fan fregues (144). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic extern

FONT. 173. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als talls. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. En oli. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Demulcent

FONTS. 071, 156, 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Va molt bé per a ses persones que estan ajagudes, perquè no se llaguin (071). Per a fer fregues (156, 168). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. En oli (071, 156). Macerat en oli (168). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se sol preparar per al maig, per s'anada a Lluc (168).

Desconegut per l'informant

FONTS. 133, 174. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Eren bones per medicina (133). Era bo, però no recorda perquè (174). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern) (133). No consta (174). PREPARACIÓ. En feien coques (133). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu

FONTS. 156, 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a prendre després dels menjars copiosos: romaní, menta, camamil·la, herba lluisa i llavor d'anís o fonoll (156). Digestiu (168). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (156, 168). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hematocatàrtic

FONT. 131. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a aclarir sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipertensiu

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a si tens la sang baixa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Bullir un brotet floridet o sense florir. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als xinglots. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. MODE

D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una tassetta ses vegades que sigui necessari. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a la distensió muscular

FONT. 086. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer-te fregues quan estàs esbraonada. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). PREPARACIÓ. Amb esperit i es romaní dedins. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a les dislocacions

FONT. 071. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a torticolis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció amb oli d'oliva o girasol. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a les picades

FONT. 147. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les picades. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Amb oli, olivarda i esperit. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Guarda aquest suc tot l'any.

Per a trastorns de la pell o teixit cel·lular subcutani

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a la morfea dels animals. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Preparar una pomada que combina oli d'oliva verge, brots de romaní mascle i mosques d'ase d'un bou. Tot això s'escalda (en una paella en saïm), es passa per un fogasser, i el sèrum resultant es guarda en un pot. DESTINACIÓ. Medicina veterinària. OBSERVACIONS. Aquest remei cura la malaltia, però deixa marca en els animals (els animals que han patit aquesta malaltia es venen a meitat de preu). Antigament, si els animals morien de morfea es duïen as Carnatge, i d'ells es recuperava la carn per alimentar els cans de raça, el cuïro per a fabricar sabates, i els ossos s'enterraven per a fer mànecs de ganivets, que eren venuts als fabricants de ganivets d'Albacete.

Regulador de la tensió arterial

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Resolutiu

FONT. 087. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a un esperó. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció, amb vi. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Quan ho puguis tenir a dins es peu, en remull calent que no te cremis. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Un de Lloseta ho havia provat.

Vulnerari

FONT. 173. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses ferides. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. En oli. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria florida

Analgèsic

FONTS. 060, 114. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. L'esperit de sa part florida seca de romaní va molt bé per a fer-te fregues per si tens un cop o si tens un poc de dolor (060). Bo per fregar-te per ses cames que te fan mal (114). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). PREPARACIÓ. Se trosseja (si cal) la planta seca i es posa 15 dies en esperit de 90º, s'exterior, perquè aquest no és de beure només és de fregar, i després se cola (060). A dins esperit (114). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antialopèic

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Reforçava els cabells. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Macerat en aigua (ús extern). PREPARACIÓ. És una recepta que li han feta de petita: encalentir oli, posar-li es romaní dedins, no dins una paella, sinó dins un tassó, i

que es romaní estigui com amb infusió amb oli bastant calent. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Untat a sa rel dels cabells. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiartròsic

FONTS. 195. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a tot això d'artrosi. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). PREPARACIÓ. El posen en remull amb alcohol. Amb esperit (195). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Te dónes fregues. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Anticatarral

FONTS. 004, 005, 019, 177, 179. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Pes constipat (004, 005). Per als constipats (019, 179). Reblaneix es coll, sa gargamella i els pulmons (177). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern) (004, 179). Tisana (ús intern) (004, 019, 177). PREPARACIÓ. En bullidura per a fer bavarades (004). Infusió (005). Decocció (019). Tisana (177). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Fer bavarades (179). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiequimòtic

FONTS. 060, 097, 218. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. L'esperit de sa part florida seca de romaní va molt bé per fer-te fregues per si tens un cop o si tens un poc de dolor (060). Per als cops (097). Per si un tenia un dolor, un cop (218). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern) (060). Bany (ús extern) (097). Infusió (ús extern) (218). PREPARACIÓ. Se trosseja (si cal) la planta seca i es posa 15 dies en esperit de 90º, s'exterior, perquè aquest no és de beure només és de fregar, i després se cola (060). Es bullia (218). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Fer fregues del líquid del romaní (218). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ara diuen que li han d'estar molt alerta, però primer no en feien cas (097).

Antigripal

FONTS. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És antigripal. Sempre te queda es nas ben *despejat*, l'aroma del romaní t'ajuda a tenir les fosses nasals *despejades*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. Es pren en infusió. Es pren en bavarades quan està constipat. Si no pot alenar pes nas, es pens que no sap respirar i se posa a davall es llit una olla bulliguent amb romaní i sa bavarada, o pren una bavarada *antes* d'anar a dormir, amb una tovallola o amb una manta tapada, llavors es frega un poc es front d'*aigo* fresca i se'n va a dormir. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una bavarda abans d'anar a dormir, amb una tovallola o amb una manta tapada, o bé es posa s'olla calenta a sota el llit, a fi de tenir a dins l'habitació l'aroma del romaní. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihipertensiu

FONTS. 016, 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a aclarir sa sang (016). Per a baixar sa sang, per a tonificar-la (027). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió (016). Decocció (027). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori

FONTS. 040. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És desinflamatori (040). Per a inflamació dels ossos (040). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern) (040). Bany (ús extern) (040). PREPARACIÓ. Decocció (040). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 035. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a *s'estómagu*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori/Antiàlgic muscular

FONTS. 029, 030. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al mal de genolls (029, 030). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern) (029). No consta (030). PREPARACIÓ. Se

macera en esperit durant 15 dies (029). Se macera en esperit durant 15 dies (030). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu

FONTS. 019, 056. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Digestiva (019). Per si tenen mal de panxa (056). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (019). Infusió (056). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Estomacal

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Estomacal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Expectorant

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És expectorant, molt bo per als pulmons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Fent infusions, igual que si ho fessis amb herba lluisa. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a trastorns del sistema respiratori

FONT. 180. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer bavarades. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tònic

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Deixondeix. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Per aguantar en sa nit prenia romaní *en ves de* cafè, perquè es cafè te fa aquella baixada que t'alces, però després te baixa...

Part aèria jove

Anticatarral

FONTS. 069, 070. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al constipat (069, 070). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern) (069, 070). PREPARACIÓ. En bavarades, a vegades amb eucaliptus (069). Se'n fa una ollada i el poses mitja hora *antes* d'anar-te'n a jeure dins s'habitació, quan te'n vas a jeure respire i s'arrabassa sa brutor (070). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Anticefalàlgic

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as mal de cap és molt bo, fuig es mal de cap. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Dins sa tassetta o es tasset, *antes* de beure-s'ho, està un minut o dos, mig minut, molt poc temps perquè llavors refredaria, un parell de segons aquell romaní en remull. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Un brotet dins es cafè. DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí.

Antihipertensiu

FONTS. 103, 104. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a baixar sa sang (103). Per als infants que tenien buranyes, uns granissons, deien "té sa sang malament" (104). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. El bullíem amb un cassolí (103). Se podia mesclar amb camamil·la (104). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori/Antiàlgic muscular

FONTS. 123, 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Quan érem al·lots i jugàvem a futbol, ses cames mos feien un mal... això era miraculós (123). Per a donar fregues (197). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). PREPARACIÓ. Amb esperit i càmfora (123). Brots de romaní amb esperit. No sap quants de dies s'hi tenia (197). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a trastorns del sistema musculoesquelètic

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si tens esquinços o pinçaments. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). PREPARACIÓ. S'esperit amb romaní. MODE

D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Donar fregues d'esperit amb romaní. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Salutífer

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va bé, té una aroma molt bona. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se xupa. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONT. 077. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als nirvis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si es feien un tall o ferideta, feia molta via a curar-se tot. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Macerat en oli (ús extern). PREPARACIÓ. Posaven ullets tendres de romaní a dins una botella, a dins es maig, ben plena d'oli. Amb un bastonet el pitjaven i posaven aquella botella tapada as sol i a sa serena i hi havia d'estar quaranta dies. Llavors ho colaven dins una botelleta petita. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Era igual que la *mecromina*, el iode...

Planta sencera

Antigripal

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. A Vilafranca de Bonany hi ha s'anomenada des metge vell. Diven que tots es caps de cantons feia cremar romaní perquè es temps des grip se coneix que era un antigripal. Així no hi va haver cap mort en aquest poble. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Fumigació (ús extern). PREPARACIÓ. Cremar romaní. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Part aèria

Condiment

FONTS. 019, 046, 056, 079, 085, 105, 110, 119, 124, 129, 149, 153, 162, 182, 183, 192, 208, 213, 231. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a cuinar carns fortes (019). Se sol posar al me rostit (046). Per a posar als aguiats (056). Va molt bé per as rostit, per a s'aguiat (079). Per posar a n'els caragols (085). Per a posar a sa carn rostida de me és molt bona (105). La gent la té sembrada per a cuinar (110). Per a posar als aguiats (119). Per a cuinar i per rostits (124). Per a fer es menjar (129). El romaní blanc és més gustós per a fer me, més que el blau. Aquest no és *rastrero* (149). Per a posar al me (162). Per un rostit de me (182, 183). Per als aguiats (192). Per as rostit (208). Se'n posa una branqueta a l'oli per a donar-li bon gust. Li dóna un gust suau (213). Per a posar as me (231, 153). OBSERVACIONS. Cada cop que la setriera es buida n'hi posa una branqueta nova (213). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONTS. 145, 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Feim un *sorbete*, per a quan no volem beure cafè amb camamil·la, herba llúisa, herba-sana, *tomillo* i romaní (145). Per a prendre: menta amb canyella, romaní i camamil·la. Per a prendre després dels menjars copiosos: romaní, menta, camamil·la, herba llúisa i llavor d'anís o fonoll (156). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTS. 098, 122, 138, 154, 162, 169, 198, 211. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n posa al licor d'herbes (098). Per a posar a ses herbes (122, 138, 162, 169, 211). En posaven a ses herbes (154). Per a posar a ses herbes dolces (198). OBSERVACIONS. Se'n posa poc perquè dóna molt de gust (138). Se n'ha de posar poc perquè li dóna molt de gust (162). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria florida

Condiment

FONTES. 031, 051, 115, 195, 197, 214, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer me (031). Se'n posa una mica a s'aguiat de conill (051). Per als aguiats (115, 195). Per a fer croquetes. Per a coure caragols. Per als frits (115). Per a menjar (151). Per a fer pans de figa. Hi posaven fonoll, romaní, cireretes i sal (197). S'emplea amb es xot. Si l'ha d'empresar, l'emplea per cuinar i sobretot perquè té un efecte publicitari, es posa en el darrer moment i així deixa l'aroma perquè si no, en tenir colors molt vius, t'amolla els seus colors i el gust va degenerant cap a un gust amarg, cosa que si s'emplea a l'últim moment té l'efecte de s'aroma, i ara s'emplea per es xot. Li agrada en el darrer moment, per a donar l'últim toc, si fa una barbacoa de carn o de peix, depèn de quin tipus de peix (214). Quan fa un rostit hi posa un brot de romaní, un poc de *tomillo* o una fulla de llorer, si hi posa xot. Poc, perquè no li agada el gust de les herbes. A la porcella no (219). OBSERVACIONS. Lleva es gust fort (051). No li agrada gens (219). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTES. 062, 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer herbes per beure: romaní, un poc de fonoll, ruda un temps, ara no perquè té es gust molt fort; una figa seca, un parell de cireres, un poc de nou, nous verdes, flor i fulla de llimonera. Llavors amb anís i cassalla. Són dolçetes i bones (062). Per a fer botelles d'anís amb herbes (197). OBSERVACIONS. Se fa en es maig (062). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria jove

Condiment

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a aguiats i per a fer rostit de porcella (en posen quatre brots dedins i dóna un aroma preciós). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Part aèria

Cosmètic

FONTES. 072, 141, 142, 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa oloreta de net (072). Feia de brillantina natural (141). Fa molt bona olor (142). Per a tirar als cabells, per als cabells morenos, els reforça (163).

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONTES. 049, 071. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a tallar es mal bocí (049). Per a fer sa creu en es coll es dia de Sant Blai (071). OBSERVACIONS. Se posa a sa dutxa, prepares un bany, set dies seguits, per eixugar-se sa tovallola ha de ser blanca. Posen set caps florits de romaní, set fulles de llorer i set flors blanques. Quan han acabat això, s'agafen i se cremen, i ses cendres s'han de tirar a un *puesto* que corr *s'aigo*. Jo no ho he dat a ningú mai, això m'ho varen ensenyar (049).

Domèstic: ambientador

FONTES. 074, 163, 167. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A una casa on hi havia un malalt greu, posaven dins un *cuenco* o una llauna o dins un braser, sucre remat i romaní, i llevava aquella mala olor (074). Per a fer fumeris (163). En tir en es braser per a fer d'encens natural (167). Per a fer bossetes als armaris (167). OBSERVACIONS. Fa molt de fum (167).

Repel·lents

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se crema per als moscards.

Part aèria florida

Cosmètic

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa mare i sa seva padrina se feien sabó. OBSERVACIONS. Eren dones modernes, però tots els remeis antics elles els utilitzaven.

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 042. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. El romaní floreix per les mares de Déu. Ara està florit perquè recentment ha estat la del Candelèr i la de Lourdes.

Planta sencera

Altres informacions

FONTS. 049, 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És s'herba de totes ses herbes, fins i tot sa rondalla diu "sa flor romanial" (049). És es rei de sa medicina (061).

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONTS. 020, 060, 069, 184. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es romaní és una planta molt nostra. A ses rondalles ja hi surt "sa flor romanial" com sa que tot ho cura. I en Costa i Llobera va escriure "Amor de pàtria", també amb el romaní, que se solia fer aprendre als nins a s'escola: "Quan les volgudes muntanyes deixava el pobre captiu, plorant collí d'una penya un brotet de romaní. Passà terres i fortunes, però resant cada nit, besava el pobre, besava un brotet de romaní. Un dia d'hivern ses ones tragueren un mort ¡ai trist!... estret en la mà tenia un brotet de romaní." (020). A Vilafranca de Bonany hi ha s'anomenada des metge vell. Diven que tots es caps de cantons feia cremar romaní perquè es temps des grip se coneix que era un antigripal. Així no hi va haver cap mort en aquest poble (060). "Els llevamans són per als bous, i es maragall per a ses ovelles, es romaní per a ses abelles, i es lli per as verderols" (069). No saps sa cançó?: Els llevamans són per als bous/ i es maragai per a ses ovelles/ i es romaní per a ses beies/ i es llim per als verderols (184). OBSERVACIONS. Cantàvem aquesta cançó quan segàvem faves, o quan feiem altres feines de sa pagesia (069).

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 021. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. No deixen créixer altres plantes devora.

Planta viva *ex situ*

Altres informacions

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Aquest romaní que hi ha per als jardins no té aroma de res.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Separa zones de l'hort.

Repel·lents

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Repel·lent d'insectes.

Planta viva *in situ*

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es romaní blanc floreix un pic l'any, per la mare de Déu de maig.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 155. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es romaní femella s'estén pen terra, i es mascle se'n va per amunt. Sa femella s'aixenca, està aixencada, i es romaní mascle se'n va per amunt.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Part aèria

Contraindicació

FONTS. 041, 156. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PELS INFORMANTS. No en pots prendre de demás perquè no has de baixar sa sang del tot (041). No es pot prendre si tenen sa sang alta (156). GRAU DE TOXICITAT. Baix (041). VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna (156, 041). TOXICITAT LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí (156, 041).

Part aèria florida

Contraindicació

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. No serveix si és per una pujada de sang, és dolent. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Són unes motes que fan olor (004). Sa diferència entre es romaní mascle i es femella és que es mascle creix per amunt, mentre que es femella s'estén (027). Es romaní mascle, es romaní normal, es romaní trepador i es romaní allimonet se sembren als jardins (046). El romaní femella és el que es fa a Mallorca (049). Es romaní, per norma, sempre s'agafa quan plou molt. Hi ha gent que mira ses llunes determinades, es temps i s'hora. El pots agafar tot l'any si plou (060). Per totes ses garrigues hi ha romaní (069). De romaní n'hi ha de dues classes: hi ha es romaní blanc i es romaní blau. I romaní mascle i femella, que és es que s'estén (071). És d'aquí, no és sembrat (076). A n'els Carcolers [caraculers] se fa romaní blanc, que se'n fa molt poc (078). En tenc a s'hort, però no sé perquè l'empleàven (111). Ha de ser es mascle, perquè hi ha mascle i femella (113). El mascle és el que va més recte i el femella s'estén (124). Es romaní mascle s'enfila per amunt, i es femení s'estén (138). Ara ja hi ha romaní pertot, hi ha gent que en té sembrat a ca seva (153). Aquest romaní que sembren no és sa mateixa raça mallorquina. Aquests que sembren per ses rotondes no és lo mateix (154). El duien de sa garriga (156). Hi ha una espècie de romaní que la va descobrir en Pep de s'Avenc, i és es romaní *rosaceus*. Si el romaní creix per amunt se diu mascle, i si és *rastrero*, femella (163). Es millor romaní que hi ha és es de flor blanca, des puig Roig i des puig Caragoler, però és molt mal d'aferrar. N'hi ha un de planteristes. Sa femella és més petita, i es mascle se fa més gros. El romaní de flor blava floreix dos pics l'any (168). Se troba més en es camp (177). Hi ha dues classes de romaní, un que no té quasi aroma, i a aquest li diuen bord, aquest no val (193). N'hi ha de sembrat a un caminet (197). N'hi ha pertot de romaní. N'hi ha de floreta blanca i rosa. El de flor rosa té un gust més fort que el de flor blanca, que té un gust més suau (213). Es romaní mai s'ha de tallar amb unes tisores, sempre s'ha de rompre, perquè si no el mates (230).

OBSERVACIONS. Sigui es temps que sigui, floreix quan plou molt perquè li agrada molt *s'aigo* i llavonses creix i floreix. Ell no ho fa així, ell en cull quan està florit i després l'asseca. Ha de ploure (060). En té a l'hort. La rosa només es troba al *monte*. Els de camps tenen gust més fort que els cultivats (213).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Part aèria

FONT. 046. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 049. Preparat antialopèic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 049. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 049. Preparat antiinflamatori/antiàlgic muscular (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 079. Preparat antireumàtic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 101. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 101. Preparat antiinflamatori/antiàlgic muscular (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 104. Preparat antihipertensiu (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 106. Preparat anticatarral i antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 124. Preparat antiinflamatori/antiàlgic muscular (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 135. Preparat cardiotònic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 138. Preparat antibronquític i per a l'afonia (vegeu el catàleg de barreges)

FONTS. 138, 139. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 145. Preparat digestiu (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 146. Preparat digestiu (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 147. Preparat anticatarral i antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 147. Preparat antiinflamatori i per a les picades (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 149. Preparat anticatarral i antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 156. Preparat digestiu (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 168. Preparat antireumàtic (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 189. Preparat alternatiu al cafè (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 189. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 193. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 197. Preparat antiartròsic (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 219. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 225. Preparat alternatiu al cafè (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 224. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)
FONTS. 230, 231. Preparat antiinflamatori/antiàlgic muscular (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 231. Preparat antiinflamatori/antiàlgic muscular (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 235. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 235. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria florida

FONT. 097. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 135. Preparat salutífer i per a trastorns del sistema circulatori i per a la circulació (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 197. Preparat antiartròsic (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria jove

FONT. 046. Preparat antiinflamatori/antiàlgic muscular (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 046. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 061. Preparat antiequimòtic i per a la distensió muscular (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 061. Preparat digestiu (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)
FONTS. 069, 070. Preparat estomacal (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)
FONTS. 076, 078. Preparat digestiu (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 077. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 101. Preparat reforçant ossi (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 105. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 216. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

***Rosmarinus officinalis* L. var. *palaui* O. Bolòs et Molinier (lamiàcies)**

BCN 76344

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit que creix a Mallorca, semblant a l'anterior però de branques procumbents, densament folioses.

NOMS POPULARS

romaní [roməní] (163)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Tenc sembrada la varietat *palaui*, que va mig penterra i mig a l'aire.

***Rubia peregrina* L. subsp. *longifolia* (Poiret) O. Bolòs (rubiàcies)**

BCN 95584

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit perennifoli del mediterrani sud-occidental. Molt comú a les contrades mediterrànies més o menys seques.

NOMS POPULARS

raspeta [rəspətə] (109)

rèvola [rɛβolə] (109) [rɛvolə] (140)

ALTRES USOS

Planta sencera

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONTS. 109, 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'hi ha que diuen rèvola, però es nom original és raspeta perquè agafes això i és ben significat que raspa (109). Són noms que jo he sentit de la parla viva de la Marina de Lluçmajor (140).

***Rubus idaeus* L. (rosàcies)**

BCN 29774

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit caducifoli. No creix naturalment a Mallorca. Comercial.

NOMS POPULARS

gerd (fruit) [dʒért] (162)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

***Rubus ulmifolius* Schott. (rosàcies)**

BCN 29938

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit semicaducifoli pluriregional. Molt comuna en les bardisses de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

abatzer [əβəɖzé] (057, 060, 061, 080, 091, 124, 203, 224, 226)

batzer [βəɖzé] (021, 058, 060, 062, 076, 077, 078, 108, 109, 111, 128, 138, 141, 142, 149, 169, 189, 201, 202, 208, 210, 217, 229) [βərzé] (215, 221)

móra (fruit) [móra] (021, 060, 080, 087, 108, 128, 142, 171, 192, 193, 197, 208, 214, 219, 224)

móra d'abatzer (fruit) [móra dəβəɖzé] (075, 189) [móra dəβərzé] (221)

móra de batzer (fruit) [móra də βəɖzé] (091, 123, 124, 128, 169, 201, 208, 210, 213, 228, 229, 233)

móra de romeguer (fruit) [móra də roməyé] (144)

móra de romeguera (fruit) [móra də roməyéɾə] (220)

romeguer [roməyé] (003, 011, 015, 021, 034, 041, 044, 046, 051, 052, 054, 062, 069, 075, 111, 125, 132, 138, 140, 143, 144, 231, 235)

romeguera [roməyéɾə] (149)

USOS MEDICINALS

Arrel

Antisèptic intern

FONT. 057. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses buranyes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una tassetta cada dia es dematí. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Llavors moltes nines tenien buranyes per ses cames, eren com a bonyets i s'ensetaven. En aquell temps: pols pes carrer, moltes mosques... Mon pare arrabassava un batzer, ventura pes maig, el rentava ben net, feien tronquets, l'assecaven i llavors si teníem una ferideta mos ho beviem es dematí, una tassetta de suc d'arrel. A sa farmàcia en venien i li deien rels de *zarza*.

Fruit

Antidiarreic

FONT. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a tancar sa diarrea. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tintura hidroalcohòlica (ús intern). PREPARACIÓ. Amb cassalla. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipocolesterolèmic

FONT. 075. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al colesterol. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se mengen ses móres. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. M'ho ha dit es meu veinat.

Fulla

Antihemastènic

FONT. 111. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a aturar una hemorràgia. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Tapar sa ferida amb aquesta fulla. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Antihemorràgic.

Antihipertensiu

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va molt bé per a sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipocolesterolèmic

FONT. 075. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al colesterol. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. M'ho ha dit es meu veïnat.

Hipouricemiant

FONT. 125. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa gota, per a quan els peus s'inflen. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si es feien una ferida. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Hi posaven oli de romaní, llavors una fulla de batzer, de romeguer damunt. Llavors embenada amb un trosset de tela de drap vell i amb un fil un poc fermadet i allò ja està. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. En dos dies estava bo perquè la fulla no ho deixa assecar ni deixa que s'aferrí a sa tela.

Lluc tendre

Antihipertensiu

FONT. 034, 062, 217, 235. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per sa sang (034). Els ulls de romeguer eren per a rebaixar sa sang (062). Ulls de batzer per sa sang (217). Per a baixar sa sang (235). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (034, 217, 235). No consta (062). PREPARACIÓ. Decocció (034, 217, 235). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Lo que s'empleen són els ulls (034). Un home antic en collia (217).

Antiequimòtic

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Serveixen per als cops. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Les puntes tendres cuites mesclades amb altres herbes que no recorda. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori faringi

FONT. 015, 132. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per as mal de coll (015). Per al mal de coll, s'han de fer gargolins (132). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (015). Gargarisme (ús extern) (132). PREPARACIÓ. Infusió. Bullits (015). Decocció (132). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori/Antiàlgic muscular

FONT. 011. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as romàtic. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antinauseabund

FONT. 034. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als marejos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antineoplàstic

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as mal dolent. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antipiròtic

FONT. 202. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. El suc es posa per a ses cremades. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Suc aquós fluid herbaci (ús extern). PREPARACIÓ. Se pica es batzer tendre dins un morter. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipocolesterolèmic

FONT. 052, 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per as colesterol (052, 054). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (052). Tisana (ús intern) (054). PREPARACIÓ. Infusió (054). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Sempre els ulls imparells (tres, cinc, nou), això és de bruixes. En dejú (054). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a trastorns del sistema digestiu

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bo per as fetge, ronyons... FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Se menja cru. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És molt amarg, i tot lo que és amarg és bo per as fetge, ronyons, tot això.

Salutífer

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És bona per as cos, per si un dia tens qualque cosa que no saps què tens. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Antihipertensiu

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Tenc por que no sigui bo es batzer per a sa sang, però no m'escoltis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria jove

Antidiarreic

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Antidiarreic. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antidismenorreic

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar el mal de la menstruació. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihipertensiu

FONT. 138, 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa tensió (138). Per a sa sang (141). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (138, 141). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori faringi

FONT. 075, 124, 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al mal de coll, de gargamella (075). Per a la gola (124). Per a fer gargarismes (143). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (075, 124). Gargarisme (ús extern) (143). PREPARACIÓ. Decocció (075, 124, 143). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic extern

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Desinfectant. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Cicatritzant

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Cicatritzant. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en sucre

FONTS. 080, 091, 108, 143, 169, 210, 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. De les móres grosses en feien confitura (080). N'hi ha que en fan gelat (091). En fan confitura (108). Sa padrina de banda de mon pare feia confitura i gelat de móres de romeguer. Les havia de coure i filtrar (143). En fan confitura (169). En feien gelat, de móres de batzer (210). Per a fer confitura (213). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONT. 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer coques. CONSUMICIÓ. Postres - Coca. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 021, 060, 069, 080, 087, 091, 111, 115, 124, 128, 142, 144, 171, 192, 193, 197, 201, 208, 213, 214, 217, 219, 220, 221, 224, 228, 229, 231, 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses móres se mengen (021). Per a fer confitura (060). Ses móres són molt bones, jo n'he collides moltes (069). N'anaven a cercar d'al·lots (080). Encara a vegades en menjam qualcuna (087). N'hi ha que en mengen (091). Fa móres (111). Per a menjar (115, 208, 229). Per a menjar (124, 144, 220). Per a menjar, silvestre (128). Se menjaven (142). Se mengen (171). En menjàvem. Era cosa d'al·lots (192). D'al·lots en menjàvem (193). Se menjaven, però a ella no li agraden (197). En menjàvem (201, 224). N'anaven a cercar i en menjaven. Encara ara hi va, en trobes totes les que vulguis (213). Per a menjar. Sempre és un fruit que s'ha anat a menjar (214). Anaven a trobar de tot, n'hi havia pertot (217). Per a menjar. En menjava tothom (219). Quan són ben negres ben negres, n'hi ha que en fan confitura (221). En menjàvem, sobretot els al·lots (228, 233). Menjàvem móres (231). OBSERVACIONS. En un any va fer 100 pots de confitura de móra (060). Ara ja no sé on n'he d'anar a cercar (069). *Antes* menjàvem de tot perquè hi havia gana (087). Piquen molt (220). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTS. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Antigament no quedava cap móra per als batzers. Donàvem móres a n'els porcs. DESTINACIÓ. Alimentació humana. Alimentació animal.

Lluc tendre

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 061, 078, 141, 142, 231. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses puntes, quan treu tendre, aquest trosset tendre és molt bo com a amanida, o bullit com s'espàrec, se pot fer per l'estil (061). Jo no n'he menjat, però n'hi ha que en fan trull, d'això, i se mengen ensalades amb cama-roges i els ulls des batzer (078). Se menjava, és dolcenc (141). Se menjava cru, i és més bo que un tronxo de col (142). Menjàvem ullets de romeguer pelats (231). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (078). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Tija

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es tronxo és molt bo. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Flor

Maneig agrosilvopastoral: obtenció de mel

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer mel d'abatzer, és molt bona.

Lluc tendre

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Deien que si menjaves ulls de batzer te creixien ses margalides [els pits].

Planta viva *in situ*

Altres informacions

FONT. 061, 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una mala herba, i jo el maleesc perquè costa molt de llevar (061). Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor (140).

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 041, 109. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Una endevinalla: "Quina planta és que ben seca aferra i treu?" És es romaguer, perquè de sec s'aferra a sa pell i te treu sang (041). Hi ha una cançó des batzer que diu cosa "d'al·lotes si voleu posar mamelles, menjau tronxos de batzer". Quan el bon Jesús va posar ses plantes i tot això va fer sa vinya, i el dimoni diu "jo també en faré, de vinya", i li va sortir es batzer (109).

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 021, 044. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una mala herba (021). Són dimonis, els romeguers, si els talles tornen a sortir (044).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Quan vivia a Artà tenia un jardí preciós amb 147 espècies entre aromàtiques, plantes autòctones... i també plantes de jardí tots mesclats, anava per sectors, trossets d'una cosa, trossets de s'altra... i tot era feina feta meva i tot es temps perdut. Eren marjades plenes de romeguers que vaig fer tot net (051). Per ses oliveres hi creixen molts de batzers (058). Anava a collir móres de batzer a un lloc entre aquí i Sant Joan, on ell sabia que n'hi havia moltes (060). Com que el romeguer té fulles tot l'any, sempre en trobaven (062). Va sortir tot sol dins es corral. Degué ser un aucell que dugué sa llavoreta. Fa dos anys que fa móres (115). Anar a collir móres era molt típic (128). N'hi ha moltes, en trobes pertot (213).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Lluc tendre

FONT. 076, 078. Preparat digestiu (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 202, 203. Preparat salutífer (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 224, 226. Preparat antisèptic bucal (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria jove

FONT. 149. Preparat antiulcerós (per a úlceres varicoses) (vegeu el catàleg de barreges)

***Rumex acetosa* L. (poligonàcies)**

BCN 29775

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit europeu. Cultivada a Mallorca.

NOMS POPULARS

agrella [əγρέλα] (151)

vinagrella [vinəγρέλα] (041, 077, 151, 181, 225)

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 041, 151, 225. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Te refresca sa boca (041). Es pot xupar tota sa fulla, que és molt bona. Vas llevant fulles, i ho pots posar a una ensalada que vulguis que faci un poquet d'agret. No fa una olor forta (151). N'hi havia una que se deia vinagrella i també en menjàvem (225). OBSERVACIONS. Sa tia Francina li donava, quan anava a escola, tenia aquest hortet, allà on hi ha can Mike Douglas, aquella sínia, que voltava amb sa somereta, això era en s'estiu com se suposa, i ella s'aturava a veure sa tia Francina perquè li donàs una fulleta de vinagrella abans d'anar a escola (151). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (151). DESTINACIÓ. Alimentació humana (041, 151, 225).

Part aèria

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 181. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els al·lots la menjaven verda. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Aquesta és s'autèntica vinagrella. Quan la va trobar i la va poder adquirir, va ser s'alegria més gran (151).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

***Rumex crispus* L. (poligonàcies)**

BCN 31302

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit pluriregional (subcosmopolita). Creix en herbassars i conreus humits, de les contrades mediterrànies a l'estatge subalpí.

NOMS POPULARS

vinagrella [vinəγρέλα] (020, 154)

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa gent en menjava. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

***Rumex pulcher* L. (poligonàcies)**

BCN 26671

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit latemediterrani. Comuna a les vores de camins i en la vegetació ruderal de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

esparadella [əspərəðéʎə] (036)

paradella [pərəðéʎə] (089, 101, 166)

USOS MEDICINALS

Fulla

Resolutiu

FONT. 089. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a un bony de sang, que sol tenir una pueta blanca. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. S'encalenteixen un parell de fulles en es foc, s'espolsen de cendra (se graten) i s'hi posa oli d'oliva. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. S'aplica directament. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho va fer sa madona de can Massip.

Part aèria

Antiinflamatori renal

FONT. 166. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als ronyons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipolipemiant

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar es colesterol. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria fructificada

Diürètic

FONT. 166. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a orinar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. El tall es mes de maig i el penj, i seca a s'ombra.

USOS ALIMENTARIS

Grana

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En menges ses perdius. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Rumex sp. pl. (poligonàcies)

NOMS POPULARS

paradella [pəɾəðéɫə] (144)

paradella mascle [pəɾəðéɫə másklə] (138)

vinagrella [vinəɣréɫə] (072, 073, 106, 177)

USOS MEDICINALS

No consta

Regulador de la tensió arterial

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a trempar-se sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho feien ses dones joves.

Part aèria

Antihipertensiu

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tensió. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 072, 073, 106. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En menjava de joveneta (072, 073). Menjaven sa fulla, tenia amargor (106). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta

Condiment

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La tenien sempre per a menjar caragols. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Atreu el pamporiol i és més fàcil d'eliminar.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Ara no són iguals. Sortien pes camp (106). Se fa en llocs humits, i en s'estiu torna vermella (138). Per aquí no és molt coneguda. És una espècie de verdura que fa unes fulles més o manco llarguetes. Neix per tot. A ses finques de Lluc, a Albarca, i Puntico i tot això (177). OBSERVACIONS. Aquí no la coneix (177).

***Ruscus aculeatus* L. (liliàcies)**

BCN 103548

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit (nanofaneròfit) latemediterrani. Molt comuna als azinars i altres boscs, i als matollars densos de les contrades mediterrànies (i l'estatge montà).

NOMS POPULARS

bolles del bon pastor [bóləz dəl bəm pəstó] (143)

bolleta de Nadal [bólətə də nəðál] (089)

bolleta de pastor [bólətə də pəstó] (115)

bolleta del bon pastor [bólətə dəl bəm pəstó] (069)

bolletes de Nadal [bólətə də nəðál] (106)

bolletes del bon pastor [bólətəz dəl bəm pəstó] (235)

cirerer de Betlem [sirərə də bəllém] (051, 058, 060, 128)

cirerer de pastor [sirərə də pəstó] (134)

cireres de pastor [sirərəz də pəstó] (149)

cirereta de Betlem [sirərətə də bəllém] (080)

cireretes de pastor [sirərətəz də pəstó] (077)

galavern [gələvɛrn] (086)

ginebró [zinəβró] (034, 046)

plantes de cirereta [plántəz də sirərətə] (224, 226)

USOS MEDICINALS

Arrel

Antihemorroïdal

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses morenes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori renal

FONT. 076. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als renyons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Bullit. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONTS. 061, 076. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a orinar (061, 076). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura (061). Bullit (076). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hepatoprotector

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si te trobes es fetge que te fa mal, que has begut i no t'accepta res. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Litotríptic renal

FONTS. 061, 076, 080, 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a combatre ses pedres dels ronyons i tots aquests sistemes. Per a fer ses pedres (061). Per a ses pedres (080). Per a ses pedres des renyons (076). Són molt bones per a arenes (149). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura (061). Decocció (080, 149). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vasotònic

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És un dilatador de vena. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Cladodi

Antipelohèmic

FONT. 034. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa mala circulació. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Cada dia es dematí, cinc o sis glops d'això. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antivaricós

FONT. 034. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses varices. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Cada dia es dematí, cinc o sis glops d'això. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Litotríptic renal

FONT. 134. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses pedres, per a quan no pots orinar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Bullit tot sol, ses fulles. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Quan tenia 50-60 anys tenia problemes que feia pedres i ho passava molt malament, no podia orinar, i això li anava mel. Ha fet tres pedres: sa primera ho va passar molt malament, sa darrera li analitzaren i li van dir que era de calç i no n'ha fetes pus.

No consta

Antihipertensiu

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va bé per a baixar sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori renal

FONT. 224. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als ronyons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antiinflamatori hepàtic

FONT. 077. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as fetge. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Litotríptic renal

FONT. 135. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És bo per a ses arenes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Bullir tres o cinc brotets. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Ha de ser senar, tres o cinc. A lo millor és un doiot. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tija

Antisèptic intern

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses infeccions d'orí. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Prendre'n tres tassons en 20 minuts. Durant tres dies seguits. Després s'ha de descansar cinc dies. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Part aèria

Altres informacions

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a prendre jo no ho he sentit a dir mai.

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Qualque vegada agafaven cirerer de Betlem per Nadal.

Ornamental: elaboració de rams

FONTS. 069, 071, 089, 106, 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per monada, per as betlem (069). Per a fer rams (071, 106). N'empleam per a fer rams quan hi ha festa (089). Per a fer rams, típic de Nadal (143).

Planta viva ex situ

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En aquests temps [novembre] ja sol tenir unes bolletes vermelles que des d'antigament se'n posava en els betlems. A Mallorca era molt apreciat per posar en es betlem.

Ornamental: jardineria

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La tenc as corral perquè és un ramell molt guapo.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fruit

FONT. 135. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Ses bolletes són molt dolentes. Ha sentit a dir que no és bo. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Les agafam dins sa garriga, pels alzinars. Aquí, devora l'Agulla, se'n fa (034). Fa una bolla. Pareix una joia perquè fa sa bolleta damunt sa fulla. Li agradava molt anar per sa muntanya a cercar-ne de diferents classes (051). Aquesta planta hi és sempre, va traient brots nous ella mateixa i s'elimina, se'n moren (061). Fa unes bolletes vermelles per devers Nadal (086). N'hi ha pes puig (089). És una planta de garriga, per a planta (115). Se fa a dins sa garriga. Ho plega de sa garriga (135). Fa aquella bolleta vermella, que fa una espècie de cirera i per això en diuen cireretes de bon pastor. És molt guapo quan floreix, que ara n'és el temps. Aquestes bolletes els al·lots també se les menjaven (214). Se'n fan a dins ses pletes (226). OBSERVACIONS. Moltes han nascut aquí ja que ell les hi ha duites i s'hi ha multiplicat (051).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Arrel

FONT. 235. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

No consta

FONT. 060. Preparat diürètic i litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONT. 086. Preparat antiinflamatori renal i litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria jove

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

***Ruta chalepensis* L. subsp. *angustifolia* (rutàcies)**

BCN 29940

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit mediterrani centreoccidental. Comuna a les comunitats esclarissades, d'indrets secs.

NOMS POPULARS

ruda [rúðə] (001, 002, 003, 004, 008, 013, 018, 019, 029, 030, 034, 035, 039, 049, 050, 051, 053, 054, 058, 062, 063, 064, 065, 066, 067, 068, 069, 071, 072, 073, 074, 077, 078, 079, 080, 086, 088, 089, 111, 115, 122, 130, 134, 136, 138, 140, 142, 143, 147, 150, 151, 152, 153, 156, 156, 157, 160, 163, 165, 168, 169, 170, 172, 173, 174, 177, 179, 181, 183, 184, 186, 189, 192, 193, 194, 195, 197, 199, 201, 202, 206, 208, 210, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 221, 226, 228, 229, 231, 232, 233, 234, 235)

abrecaminos (castellà) (163)

USOS MEDICINALS

Fulla

Analgèsic

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal d'orella, sortia es tap. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Un brot de ruda, però basten ses fulles, dins una paella amb dues gotes d'oli d'oliva i fregia aquella ruda. S'oli s'ha de deixar refredar. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Amb l'oli, se posava una bolla de cotó mullada a dins s'orella. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. L'oli fa olor de ruda.

No consta

Abortiu

FONTS. 177, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Sa mare sempre havia dit que era abortiu però els llibres no en xerra (177). La ruda s'emprava com a abortiu per les dones (215). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (177). Tisana (ús intern) (215). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. En bastanta quantitat (177). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho ha llegit i ho sap de s'Arracó però no ha conegut ningú que ho empleés com a abortiu. Encara s'empra per Andalusia. Els més bèsties s'ho posaven a dins la vagina, pensant que això podria (215).

Antidismenorreic

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Regulador de menstruacions. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho xerren els llibres.

Antihelmíntic

FONTS. 013, 030, 051, 054, 078, 086, 177, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als cucs (013, 030, 054, 219). S'utilitza per a una purga. És purgant contra els cuquets que puguin tenir els infants (051). Per si tenies larves des cuc (078). Deien que era molt bona per als cucs, però jo no en vaig emplear mai (086). És possible que sigui vermífug (177). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Elixir (ús intern) (013). Tisana (ús intern) (030, 051, 054, 078). No consta (086, 177, 219). PREPARACIÓ. Infusió (030, 054). Es fa amb infusió. És molt amarga, agra i tot això! (051). En infusió (078). DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. Preníem una copeta d'anís de totes herbes, els dematins en dejú. Hi posàvem ruda, potser també fonoll (013). Se pren juntament amb poliol (030). Han d'anar amb molta prudència perquè és una planta venenosa, és molt forta. S'ha d'anar molt amb *cuidado*, s'ha de saber fer (051). No va tenir mai cucs grossos, cuquets sí, i no en va prendre mai (219).

Antihipertensiu

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a la sang alta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No n'està segur.

Antiodontàlgic

FONT. 221. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho diu una dona que també és al Club de majors des Capdellà, a la mateixa sala on es realitza l'entrevista.

Per al xarrampió

FONT. 221. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho diu una dona que també és al Club de majors des Capdellà, a la mateixa sala on es realitza l'entrevista.

Regulador de la tensió arterial

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Abortiu

FONT. 019, 049, 142, 143, 163, 168, 177, 201, 234. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. En cas d'embaràs, pot ser abortiva (019). L'endemà solien avortar (049). He sentit a dir que era per avortar (142). Com a abortiva, però no sé quina era la forma d'administració (143). A altes dosis és abortiva (163). Els pastors la feien emprar a fer avortar ses ovelles (168). Ses cabres i tot això no en poden menjar, que a vegades l'espipellen. Les fa avortar (177). Abans s'empleava com a anticonceptiu. Hi havia dones que ho empleaven per a no quedar embarassades (201). Pot ser abortiva (234). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (019, 163, 201, 234). Aerosol (ús intern) (049). No consta (142, 143). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (168, 177). PREPARACIÓ. Infusió (019, 163). A damunt es coixí (049). Les hi feien prendre (168). Decocció (201, 234). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Durant tota la nit (049). DESTINACIÓ. Medicina humana (019, 049, 142, 143, 201, 234). Medicina veterinària (168, 177). EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. Devia ser mal de prendre (201).

Afrodisíac

FONT. 111. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Perquè ses truges de cria se moguessen. Estimula sa sexualitat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

Anafrodisíac

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Perquè els homes no anassin trempats, per no dir-ho grollerament. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Analgèsic

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal d'orella. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Anticatarral

FONT. 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a la tossina. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Hi posaven tres herbes. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No sap les altres dues herbes que hi posaven.

Antidismenorreic

FONT. 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ajudar a sa menstruació. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antieczematós

FONT. 073. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses sedes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Se posava a dins sa butxaca, i ses mans a dins sa butxaca. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Un veïnat nostro ho feia.

Antiestàtic ruminal

FONTS. 008, 019, 174, 066, 067. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Perquè fessin rots i se desinflassin (174). Per a cobrar es remuc (066). Per si un bou s'inflava (067). Per a fer cobrar es remuc a ses cabres i bous (008). Per a cobrar es remuc (019). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. Posàvem una brida de ruda a ses vaques (174). Els posàvem una brilla a sa boca (066). En feien una brilla (067). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina veterinària (174, 066, 067, 008, 019). OBSERVACIONS. Ses cabres i bous són remugadors perquè si mengen figues, treuen els pinyols. Que una persona "hagi perdut es remuc" vol dir que està dèbil (008).

Antihelmíntic

FONTS. 001, 002, 003, 004, 008, 019, 029, 062, 064, 072, 073, 074, 079, 080, 088, 089, 115, 122, 130, 136, 138, 142, 147, 150, 151, 152, 153, 156, 156, 157, 160, 165, 170, 172, 173, 179, 181, 184, 189, 192, 193, 195, 197, 206, 210, 214, 217, 218, 228, 229, 231, 233, 235. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als cucs (001, 002, 003, 004, 008, 029, 064, 072, 073, 074, 079, 080, 088, 089, 115, 122, 136, 138, 142, 147, 150, 153, 156, 172, 173, 181, 189, 192, 193, 197, 206, 217, 218, 229, 231, 235). Contra els cucs (019). Per a matar els cucs, també per a desencucar es ca (210). Per as cucs (062, 179). Per a matar els cucs (130). S'utilitzava per als cucs (151). Per als cucs en els infants, quan eren petits, que deien si tenien cucs (152). Per als cucs dels al·lots (157). Per als al·lots petits que tenien cucs (160). Per a expulsar els cucs. Per als cucs dels nins (163). És molt bona per als cucs (165). Per als cucs, en cas d'adults (184). Per als infants, quan solien tenir cucs. En sa nit quan dormien els hi pujaven i tossien (195). Per als cucs. Els cucs fugen (214). Me'n feien prendre per als cucs (228). Per a llevar els cucs (233). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (001, 002, 003, 004, 079, 122, 151, 206). Tisana (ús intern) (008, 019, 062, 064, 072, 073, 074, 080, 115, 136, 138, 142, 147, 150, 160, 163, 165, 172, 173, 179, 184, 192, 193, 210, 217, 218, 228, 231, 233, 235). Suc greixós fluid (ús intern) (029). Aerosol (ús intern) (088, 089, 130, 147, 153, 156, 157). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (152, 195, 197, 214). Cataplasma (ús extern) (163). Pols simple (ús intern) (181). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (189). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (229). PREPARACIÓ. Infusió (008, 019, 163). En oli i mesclada amb alls (029). Decocció (064, 072, 073, 074, 080, 136, 138, 142, 147, 150, 172, 173, 184, 192, 193, 210, 228, 231, 233, 235). A davall es coixí (088, 089, 156). Bullida (115). Se posava dins un coixinet i el mos penjaven pes coll (130). S'ha d'ensumar (147). A davall es coixí els posaven un brotet de ruda (152). Davall es coixí (153, 156, 157). Ruda bullida (160). Feien una *torta*, una coca damunt sa panxa, i la posaven calenta als nins (163). Se torrava (181). Se rovegava (189). Els posaven un brotet de ruda davall es coixí (195). Brots de ruda davall es coixí (197). Posar plantes davall del coixí (214). La bullien (217). En infusió (218). Ruda torrada, picada amb sa massa i damunt es pa amb oli (229). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Qualque tassetta de ruda (152). En tasses (179). DESTINACIÓ. Medicina humana i veterinària (004, 210). Medicina humana (001, 002, 003, 008, 019, 029, 062, 064, 072, 073, 074, 079, 080, 088, 089, 115, 122, 130, 136, 138, 142, 147, 150, 151, 152, 153, 156, 156, 157, 160, 165, 170, 172, 173, 179, 181, 184, 189, 192, 193, 195, 197, 206, 214, 217, 218, 228, 229, 231, 233, 235). EFECTES SECUNDARIS. Sí (163). OBSERVACIONS. Era molt xereca, ella no el volia prendre mai (062). A vegades hi posaven un poc de casalla perquè fos més bo de prendre (073). No se n'hi ha de posar molta perquè té un gust i una olor molt fortes (080). Feia molt mala olor (088). Feia una olor molt xereca (089). Era s'olor que matava (130). Sa padrina ens ho feia ensumar (147). Era molt dolent, fa una olor molt dolenta (152). Fa molta pudor (156). Era un poc de mal emprendre però era una medicina que tenien llavonses (160). Ho ha après de ses dones que li van a comprar al mercat. A altes dosis és abortiva (163). Feia una pudor! N'hi havia que posaven un misto apagat, amb sa sofre sortien els cucs (179). Era

molt mala de prendre, *peor* que prendre oli de *recino* (184). Ho ha sentit a dir (195, 214). Quan sa mare n'hi posava, ella treia es brot de ruda i el tirava enterra perquè no podia dormir (197). Era molt dolenta (228). Era mala de prendre (235).

Antiinflamatori gàstric

FONT. 150. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa panxa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antipruriginós

FONT. 194. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa picor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. En coques. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic ocular

FONT. 068. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si me ploren els ulls. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen

FONT. 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Hi posaven tres herbes. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No sap les altres dues herbes que hi posaven.

Emmenagog

FONTS. 019, 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Facilita la menstruació (019). Emmenagoga (049). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió (019). Decocció (049). DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. Pot dilatar s'úter, i si està embarassada, perdre s'al·lot (049).

Hematocàrtic

FONT. 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt netejadora. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hemostàtic extern

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a estroncar hemorràgies. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Repel·lent d'insectes

FONTS. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a no tenir virons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se duia a sa boca. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Salutífer

FONTS. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Un vespre quasi se va morir sa seva germana i li varen fer un preparat que sé que sa ruda era sa principal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Li'n donaven una culleradeta cada dematí. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria jove

Antihelmíntic

FONTS. 050, 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als cucs (050, 069). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura (050, 069). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Condiment

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa cuina medieval, va llegir es llibre del Sent Soví, que és un llibre de cuina medieval, i parla que posen ruda a segons quins plats, però un temps s'havien de matar molts els gusts perquè hi havia coses que estaven ja un poc passadetes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es posen dues fulletes de ruda a dins ses herbes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada dessecada a l'aire

FONT. 181. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. L'assecaven per a beure. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 034. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses ovelles se la mengen perquè es delecten des verd, encara que sigui amarg. OBSERVACIONS. Si posassim unes ulleres verdes a ses ovelles, se menjarien sa palla. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTES. 058, 071, 080, 115, 122, 134, 169, 183, 197, 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes (058, 071, 080, 122, 169). Per a beure. Ho posaven dins una botella amb anís i en bevien un glopet (115). Per a fer ses herbes. S'hi posa mata, ruda i herba lluisa (134). Per a posar a ses herbes, molt poca (183). Per a fer una botella d'herbes, ha de ser set o nou o 11, però ella no ho mirava gaire, utilitzava: ruda, donzell, herba lluisa, flor de taronger, flor de llimonera, grans de cafè i llavors de ginebró (197). Per a fer herbes mallorquines juntament amb una branqueta de ginebró, una branca de canyella, moradui, herba-sana, una branca de pi, un nispro madur, cireres i cafè (214). OBSERVACIONS. S'ha de posar amb moderació perquè si no les puja (080). As bar, en es maig feien un parell de barrals de 16 litres d'herbes (134). Diu que pràcticament només deu tenir aquest d'ús per la pudor que fa (214). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria jove

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 035, 050. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer herbes dolces (035). És una planta per a fer anís d'herbes (anís sec o dolç) (050). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

No consta

Altres informacions

FONT. 018. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. No sé cert si era per as mal de ventre o per as cucs.

Cosmètic

FONT. 232. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer perfum, extracte. OBSERVACIONS. No en feia ningú.

Part aèria

Altres informacions

FONTES. 035, 053, 065, 169, 186. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Dóna molt de gust, és molt forta (035). Ses cuques se menjaven sa ruda i eren guapíssimes (053). És mala de prendre si l'has de beure (065). Quan bulls sa ruda, aquella olor tan forta fuig, lo que hi has de posar un poc de sucre perquè és molt amarga (169). Per a fer créixer s'aumangre hi posaven brou d'olives (perquè a cada cada tenien una alfàbia o dues d'olives), ruda, ceba marina tallada, *aigo* i oli, tot bullit (186). OBSERVACIONS. A mi primer me feia molt d'assumpte, però ara no me fa res (035).

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 163, 202. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Li diuen *abrecaminos* perquè fan molt net d'atmosfera, t'obri, sobretot com a aigua aromàtica. Pot anar bé per aquests que fan prospeccions geològiques (163). Amb ruda i aigua beneïda a dins sa casa curaven des mal bocí els curanderos des ram bo (202).

Domèstic: ambientador

FONT. 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer fumeris i aigües aromàtiques, és un potenciador d'aromes.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ho ha llegit. OBSERVACIONS. Casa amb ruda al balcó/ no entra mai el doctor.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 004. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fèiem una mescla per esquitxar ses ovelles, perquè no tenguéssin mosques.

Repel·lents

FONT. 039, 202. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a esmorcar (039). Se posava ruda a sa soll dels porcs perquè no hi anassen ses mosques (202). OBSERVACIONS. En contra de sa mosca d'estiu. És una mescla preparada en forma d'ungüent (039).

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 001, 053, 063, 086, 138, 140, 163, 202, 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els animals no la toquen. Els animals no toquen mai la ruda, no és això senyal que saben bé quina planta és bona i quina és dolenta? Nosaltres n'hem après igual (001). Els animals no se mengen sa ruda. Per menjar-la noltros, sa ruda ha de ser bullida (053). Fa molt mala olor (063). Fa una olor molt dolenta (086). Si he d'estar a una habitació on hi hagi ruda, me mareig (138). Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor (140). Ells fa olor quan la toques que és viva, i és com si se defensàs. Si te la menges té un gust diferent, es gust és agradable. És fantàstica (163). Feia molta pudor (202). Fa una olor molt forta (216).

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Una dona me va dir que llevava els mals esperits.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 053. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Diuen que "qui té ruda, Déu li ajuda".

Planta viva *in situ*

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 202. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Damunt una rudera, la mare de Déu hi penjava ses braguetes del bon Jesús.

Repel·lents

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a treure els mosquits.

ACCIONS NOCIVES O TÒXiques

No consta

Verinosa

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. És venenosa, és molt forta. Cal molta prudència, s'ha d'anar molt amb *cuidado*, s'ha de saber bé. GRAU DE TOXICITAT. Elevat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

Part aèria

Contraindicació

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. És verinosa i abortiva, dilata s'úter i si està embarassada pot perdre s'al·lot. GRAU DE TOXICITAT. Elevat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

Contraindicada en cas d'embaràs

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Pot ser abortiva. GRAU DE TOXICITAT. Moderat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

Tòxica

FONT. 071. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. És tòxica, no se n'hi pot posar massa. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

Planta sencera

FONT. 035. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. És tòxica. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat.

Al·lèrgica

FONT. 050. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. És forta, si te fregues fa reacció. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. S'ha de deixar de respirar quan es cull perquè fa molta pudor (019). A ca seva recorda quan tenia quatre anys una ruda devora sa casa. S'hi posaven cuques de colors que surten ses papallones (051). Fa una olor molt forta. Hi ha ruda de garriga i ruda que fa sa fulleta més grossa, que li deien de jardí. Té un gust molt agre (115). N'hi havia una a devora d'aljub de s'aigua des poble (122). Molta gent en tenia sembrada dins es corral (152). La tenc sembrada i la vaig dur d'un penyasegat de sa costa de Manacor (163). Si no en tenies a ca teva, en podies anar a cercar a sa muntanya (169). De ruda n'hi ha per dins ses pletes (174). És molt mala de donar (186). N'hi ha de sembrada a un caminet. Fa una flor groga, com el donzell (197). Se fa per sa part de muntanya (199). Aquí en tenia i les dones de per aquí baix venien a cercar-ne (215). Per aquí n'hi havia moltes de ruderes i hi havia unes erugues però ara ja han desaparegut (217). Pel *monte* n'hi ha (218). No l'aconsella (221). Abans n'hi havia molta, i ara ha desaparegut (231). OBSERVACIONS. Sempre se n'ha recordat, tenia quatre anyets (051). En tenien de jardí, però s'ha morta (115). No creu que a ses persones els en donassen (186). No en queda cap, totes les dones són mortes i no sap perquè l'empleaven (215).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Part aèria

FONT. 029. Preparat antihelmíntic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 029. Preparat antihelmíntic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 034. Preparat repel·lent d'insectes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 169. Preparat salutífer (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 170. Preparat antihelmíntic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 201. Preparat antihelmíntic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 201. Preparat antihelmíntic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 201. Preparat repel·lent d'insectes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 208. Preparat antiepilèptic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 219. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 226. Preparat repel·lent d'insectes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 228. Preparat repel·lent d'insectes (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria jove

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

***Ruta graveolens* L. (rutàcies)**

BCN 29776

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit submediterrani oriental. Cultivada a petita escala i de vegades escapada del cultiu.

NOMS POPULARS

ruda [rúðə] (061, 124, 132, 144, 149)

USOS MEDICINALS

Part aèria

Antihelmíntic

FONTS. 124, 132, 149, 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als cucs (124, 132, 149). Per a llevar els cucs als al·lots petits (144). Per a les persones grans que tenien cucs (144). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern) (124). Tisana (ús intern) (132, 144, 149). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (144). PREPARACIÓ. En feien una bosseta per anar inhalant (124). Decocció (132, 144, 149). Un ramet a dins es llit o a dins sa butxaca (144). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Fa s'olor molt forta (144).

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Part aèria

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. La ruda és molt forta, també s'ha d'anar molt alerta. Se pot prendre també, però en poca quantitat. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És cultivada (061). En té sembrada (124). En ven a sa parada (132). La té sembrada i s'escampa molt (149).

***Saccharum officinarum* L. (poàcies)**

BCN 50771

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Cultivada a les comarques litorals.

NOMS POPULARS

canya de sucre [kájə də súkrə] (162)

canyamel [kəjəmél] (099)

melassa (suc extret de la tija) [melásə] (162)

USOS ALIMENTARIS

Tija

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTS. 099, 101, 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien es sucre (099). En fan sucre (101). Per a l'obtenció del sucre per a menjar (162). OBSERVACIONS. Quan surt és sucre roig, per a fer-lo blanc li han de mesclar calç d'ossos (101). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Tija

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ. Per a fer *abonos* i purins.

***Salsola kali* L. subsp. *ruthenica* (Iljin) Soó (quenopodiàcies)**

BCN 42985

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit pluriregional. Neix a les platges arenoses i comunitats ruderals de sòls més o menys salins de les contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

saleret [sələˈrət] (215)

sosa [sósə] (219)

ALTRES USOS

No consta

Cosmètic

FONT. 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer sabó. OBSERVACIONS. Va fer sabó d'oli i sosa per a una fira.

Elaboració de pintures

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer una prova per a fer esmalt.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. N'hi ha en el port, a l'entrada del port, a la desembocadura, i a devora hi ha la mar. És una planteta que fa com uns tronquets, que agafa aigua i després torna vermells. Agafa aigua de la mar per després escatar la sal. N'hi havia a la costa de Mallorca, segur (215). OBSERVACIONS. Un professor que feia ceràmica en cercava per a fer una prova per a fer un esmalt (215).

***Salsola soda* L. (quenopodiàcies)**

BCN 42984

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit pluriregional. Creix rarament en sòls salins humits al litoral de Mallorca.

NOMS POPULARS

saleret [sələˈrət] (215)

ALTRES USOS

No consta

Elaboració de pintures

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer una prova per a fer esmalt.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. N'hi ha en el port, a l'entrada del port, a la desembocadura, i a devora hi ha la mar. És una planteta que fa com uns tronquets, que agafa aigua i després torna vermells. Agafa aigua de la mar per després escatar la sal. N'hi havia a la costa de Mallorca, segur (215). OBSERVACIONS. Un professor que feia ceràmica en cercava per a fer una prova per a fer un esmalt (215).

***Salsola vermiculata* L. (quenopodiàcies)**

BCN 83712

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit perennifoli pluriregional (sudmediterrani - Sàhara). Més comuna a les terres més àrides. Al litoral de Mallorca, creix en comunitats nitrohalòfiles.

NOMS POPULARS

barrilla [baríʎə] (215)

barrillera [bariʎéɾə] (215)

ALTRES USOS

No consta

Altres informacions

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer sosa. OBSERVACIONS. A Espanya hauria estat una de les primeres indústries d'Europa, però per *tonteria* dels Borbons no es va fer.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. La planta barrillera creix molt, que aquí també n'hi havia. A la part d'Almeria, la planta barrillera es crema i no fa així sinó que s'ha de tapar un poc, i fa una pedra de sosa, indispensable per fer vidre. Aquí també n'hi ha de barrilleres, ha de ser un lloc molt sec (215). OBSERVACIONS. A posta hi ha vidre, tot va relacionat. Això se'n va anar per avall perquè els Borbons no varen saber, dels XVIII i XIX, explotar aquesta cosa, i perquè el belga Liegi va inventar la sosa càustica, la sosa moderna, la sosa química (215).

***Salvia microphylla* Humb., Bonpl. et Kunth (lamiàcies)**

BCN 72728

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit originari de Mèxic. Cultivada com a ornamental a les contrades mediterrànies marítimes i alguna vegada subespontània.

NOMS POPULARS

geramí [ʒəɾəmi] (165)

gessamí [ʒəsəmi] (116)

ormí [ormí] (020)

sàlvia de fulla petita [sálviə də fújə pətítə] (143)

senyorida [səɲoriðə] (162)

xeringullo [ʃəriŋyíʎə] (035)

USOS ALIMENTARIS

Flor

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 106, 116, 143, 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En xupàvem ses flors, són dolces (106). Per a xupar ses flors (116). La xupàvem (143). Pots xupar les flors (162). DESTINACIÓ. Alimentació humana. OBSERVACIONS. És molt olorosa (143).

Part aèria

Condiment

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar als caragols. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En ves d'un cafè té herba llüsa, menta, tarongí, herba-sana, geramí i tota aquesta mandanga. Tot junt, té un tassó a posta, tres fulles de cada cosa d'aquestes. De s'herba llüsa, tres brotets. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se pot posar a ses herbes, però poca. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Summitat florífera

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 035. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer herbes dolces. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Flor

Lúdic: jocs tradicionals

FONT. 116. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a xupar ses flors, era com un joc.

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En tenc sembrat a sa gaveta.

Planta viva *in situ*

Maneig agrosilvopastoral: obtenció de mel

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És molt mel·lífera.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. La té sembrada al corral (165).

***Salvia officinalis* L. (lamiàcies)**

BCN 95591, 104270

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit (nanofaneròfit) mediterrani occidental. Cultivada i rarament subespontània.

NOMS POPULARS

hierba de la salud (castellà) (071)

salve (castellà) (056)

sàlvia [sálviə] [sáwviə] (003, 019, 020, 035, 053, 054, 076, 080, 046, 049, 050, 051, 058, 060, 061, 071, 072, 086, 101, 106, 111, 116, 124, 138, 141, 143, 149, 151, 163, 165, 169, 170, 182, 183, 197, 214, 233)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antihipertensiu

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori bucal

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Desinflama. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Gargarisme (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori gàstric

FONTS. 086, 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa panxa (086, 141). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió (086). Decocció (141). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori gingival

FONT. 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a tot tipus de bòfigues que puguis tenir per dins sa boca o les genives. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Col·lutori (ús extern). PREPARACIÓ. Infusions de sàlvia. Es bull la sàlvia com si fos una infusió de camamil·la. L'aigua, lo més calenteta que es pugui. La flor no s'hi sol posar. Es deixa reposar un poquet i després es cola. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Es va glopejant. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. El dilluns anterior va anar a Sant Llorenç per feina i un jove que hi va estava fatal de sa boca perquè tenia un flebó. Li va dir que es fes infusions i dimarts al matí el flebó li havia baixat bastant.

Antiinflamatori renal

FONT. 086. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als ronyons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic urinari

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al catarro de bufeta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una tassa es dematí i una s'horabaixa. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Estomacal

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És una planta estomacal i tranquil·litzant al mateix temps. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

FONT. 020, 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És bona per a prendre en bullidura (020). Li sona que prenien tasses de sàlvia, però no recorda perquè era (151). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió (020). Tasses de sàlvia (151). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a trastorns associats a la menopausa

FONT. 086. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan tens aquelles calorades de sa menopausa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Diuen que va bé, ella fa poc que ho sap.

Salutífer

FONT. 071. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bona, li deien *hierba de la salud*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És una planta tranquil·litzant i estomacal al mateix temps. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Antidismenorreic

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa menstruació. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No ho ha fet servir mai, ho va sentir a la televisió.

Desconegut per l'informant

FONT. 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bona per a prendre, però no sabem perquè. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Regulador de la tensió arterial

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Afrodisíac

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Ajuda a comanar si volen tenir descendència. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Analgèsic

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. L'esperit de sàlvia va molt bé per a fer-te fregues per si tens un cop o si tens un poc de dolor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Lloció (ús extern). PREPARACIÓ. Se trosseja (si cal) la planta seca i es posa 15 dies en esperit de 90º, s'exterior, perquè aquest no és de beure només és de fregar, i després se cola. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antidiaforètic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a no suar, sobretot pels peus. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antidismenorreic

FONTS. 019, 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a suportar millor es mal de menstruació (019). Per ses dones, presa per ses menstruacions difícils (049). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió (019). Decocció (049). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiequimòtic

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. L'esperit de sàlvia va molt bé per a fer-te fregues per si tens un cop o si tens un poc de dolor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Lloció (ús extern). PREPARACIÓ. Se trosseja (si cal) la planta seca i es posa 15 dies en esperit de 90º, s'exterior, perquè aquest no és de beure només és de fregar, i després se cola. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihipertensiu

FONT. 035. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antipelohèmic

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa circulació. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a calmar els nirvis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Salutífer

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a anar bé. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. S'ha de posar un poquet de sàlvia sempre dins cada infusió que te puguis fer. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria jove

Antibronquític

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als bronquis, quan te sents molt constipada. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Condiment

FONTS. 050, 051, 111, 124, 149, 151, 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una herba per a condimentar, per a cuinar i, sobretot, per als caragols (050). Per a posar als caragols (051). En sembràvem a s'hort per a vendre com a herbes aromàtiques, en fèiem manadets (111). És aromàtica (124). N'hi ha que en posen als aguiats (149). Per a fer farcellets condimentaris (163). Per ses carns greixoses (151). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONTS. 051, 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer infusions (051). Se menjava en infusions (151). OBSERVACIONS. Per ses infusions s'ha de posar molt poca cosa perquè fa mal beure (051). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTS. 058, 076. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes (058). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Troba que va bé, que li ha d'anar millor que un cafè.
DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Summitat florífera

Condiment

FONT. 056. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a bullir els caragols. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 072. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Don Gabriel [un metge del poble] en prenia molta.

Cosmètic

FONTES. 051, 106, 138, 151, 182, 183, 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa gent diu que se feien ses dents netes fregant-se ses fulles (051). Fa ses dents netes (106). Per a fer ses dents netes (138, 182, 183, 197). Per a fer-se ses dents netes (151). OBSERVACIONS. Quan eren nines, collien una fulla i recorda que els deien: "vos heu de fer ses dents netes" (106). Els seus néts encara ho aprenen, ella ho ensenya tot, no vol que se perdi res (151).

No consta

Altres informacions

FONT. 053. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És bona.

Cosmètic

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'hi rentaven ses dents.

Part aèria

Domèstic: ambientador

FONT. 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer fumeris.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a treballar a s'hort.

Planta sencera

Altres informacions

FONTES. 061, 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És molt perfumada (061). A mi no m'agrada perquè trob que fa una olor molt forta (149).

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Diven sa sàlvia, en llatí vol dir salut.

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La tenc sembrada per a fer guapo.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Normalment s'agafa es brot abans de florir (019). En té sembrada al seu corral (046). És molt amarga, molt amarga. En porta a un parell de Valldemossa i a un germà des prior, de s'ermità Biel, perquè les fan servir per a fer herbes (051). Cultivada (056). El tenc sembrat, el vaig dur de Lluc (058). Sa sàlvia no s'ha d'agafar florida, s'ha d'agafar els ulls tendres, a sen revés des romaní (060). Se sembra al jardí (076). En tenc en es corral (080). Fa una oloreta. Te dóna una gustet (106). La té sembrada al jardí (149). En té. La hi regalaren a s'escola de memòria (165). En tenc de sembrada (183). La flor és només un moment de dos

mesos o un mes i mig (214). OBSERVACIONS. Generalment, sa majoria de plantes s'ha d'agafar els ulls amb sa flor, i sa sàlvia no, sa sàlvia és s'única que ell ha llegit que només se n'agafen els ulls verds, sa flor no té tantes propietats (060).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 061. Preparat digestiu (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 076, 078. Preparat digestiu (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 086. Preparat per a la distensió muscular (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONT. 049. Preparat antiinflamatori/antiàlgic muscular (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria florida

FONT. 233. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

***Salvia sclarea* L. (lamiàcies)**

BCN 1571

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit pluriregional (mediterrani oriental - iranià). Cultivada i naturalitzada dins la vegetació més o menys ruderal de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

sàlvia romana [sálvia romána] (051)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. No té propietats medicinals però és sa mateixa família que la sàlvia (051).

***Salvia* sp. (lamiàcies)**

NOMS POPULARS

sàlvia [sálvia] (051)

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. No l'he trobada escrita enlloc, ni que servesqui ni per a una cosa ni per a s'altra, però és una sàlvia, té s'olor més forta, i és, d'això, s'assembla molt a s'hisop, de sa flor sembla molt s'hisop.

***Salvia verbenaca* L. (lamiàcies)**

BCN 29942

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit latemediterrani. Comuna en fenassars i herbeis de les contrades mediterrànies (i l'estatge montà).

NOMS POPULARS

herba santa [érβə sántə] (019)

sàlvia mallorquina [sálviə məʎurkínə] (019)

tàrrec [tárək] [tárek] (004, 019, 027)

tàrrega [tárəγə] (095, 109)

USOS MEDICINALS

Fulla

Digestiu

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Digestiva. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Diürètica. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Salutífer

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Cura de tots els mals. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Fulla

Planta fumable

FONTS. 004, 027, 095. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa gent en fumava quan no teníem doblers (004). Per a fumar (027). La torraven i la fumaven. Té es gust des tabac (095). OBSERVACIONS. S'assecaven ses fulles en temps de sa gana (027).

No consta

Planta fumable

FONT. 109. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'hi havia que en fumaven.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se fa per camins (095).

***Sambucus nigra* L. (caprifoliàcies)**

BCN 29943

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli lateeuropeu. Cultivada a les Balears.

NOMS POPULARS

saüc [səúk] (061, 076, 080, 162)

saüquer [səuké] (036, 080)

USOS MEDICINALS

Flor

Antisèptic ocular

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a curar el mal d'ulls. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Inflorescència

Vulnerari

FONTS. 076, 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per si sa mula se nafrava (076). Per a una ferida a una bèstia, una fregada (080). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Ungüent (ús extern) (076). Bàlsam (ús extern) (080). PREPARACIÓ. Amb pasta d'oli o saïm, amb sa flor xafada (076). Decocció (080). DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

Tija

Antipiròtic

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer pomades de cremat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Pomada (ús extern). PREPARACIÓ. Amb sèu de vedell de mesos, sèu de ronyó de bou (un quilo) i un litre d'oli d'oliva [verjo], remenat amb un bastó de saüquer. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Enriqueix o protegeix el sòl. També enforteix les plantes.

Planta viva *in situ*

Altres informacions

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Hi ha una font que se diu des Saüc.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Diuen que abans n'hi havia a Mallorca, però ara ja no. Fins i tot hi ha una font aquí a prop que se diu "sa font del Saüc" (061). N'hi havia a totes ses cases de finques (076). A Benibassí n'hi havia un, a quasi totes les finques hi havia un saüquer. A Montcaire també n'hi ha un parell (080).

***Santolina chamaecyparissus* L. subsp. *chamaecyparissus* (asteràcies)**

BCN 29944

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit mediterrani. Creix en erms i pastures, en terrenys calcaris, des de l'estatge montà a la base del subalpí. A Mallorca apareix cultivada als jardins i també s'adquireix al comerç.

NOMS POPULARS

camamil·la [kaməmíllə] [caməmíllə] (079, 152, 174, 180, 212, 219, 222)

camamil·lera [kaməmíllərə] (152)

USOS MEDICINALS

Summitat florífera

Antieczematós

FONTS. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a rentar ses vermellors de sa cara. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Això li va dir un dermatòleg a un veïnat.

Antiinflamatori gàstric

FONTS. 079, 174, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Pes mal de ventre (079). Per al mal de panxa (174). Per la panxa. (219). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (079, 174, 219). PREPARACIÓ. Decocció (079, 174, 219). DESTINACIÓ. Medicina OBSERVACIONS. És l'únic que pren per a la panxa amb herba lluisa (219).

No consta

FONTS. 222. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. En feien tasses. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Més que bullir s'ha d'escaldar, perquè a estona tot ho bullien i no va bé bullit, s'ha d'escaldar. Abans ho deixaven bullir, però jo he llegit que no va bé, perquè és massa fort, quan l'aigua bull s'atura i hi poses el que sigui, ho escaldes, i es deixa ics minuts. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una culleradeta de cafè o de postre de bolletes. DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. Si no estaven alerta tenien unes diarrees perquè era massa forta.

Tranquil·litzant

FONTS. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als nervis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Cosmètic

FONTS. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer tornar rossos els cabells.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. La tenim sembrada al corral (079). A cada casa hi havia una camamil·lera sembrada. Collien ses bolletes. No sap si hi havia cases que en venguessin (152). La solien sembrar (174). No compra camamil·la a sa farmàcia perquè té gust de palla, la va comprar a una fira (180). Camamil·la l'has de sembrar perquè aquí no n'hi ha (212). L'ha de comprar perquè no en té (219). No n'ha vista mai per allà Es Capdellà. És camamil·la de jardí (222).

***Santolina chamaecyparissus* L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies)**

BCN E-186

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit endèmic del mediterrani oriental. Creix en matollars xerocàntics i marítims, del litoral als cims de les muntanyes més altes de la serra de Tramuntana.

NOMS POPULARS

camamil·la [kaməmillə] [kaməmillə] (001, 002, 003, 004, 005, 012, 016, 017, 018, 019, 021, 022, 023, 024, 025, 027, 028, 030, 035, 037, 039, 042, 046, 048, 049, 051, 052, 053, 054, 056, 057, 058, 060, 062, 063, 068, 069, 070, 071, 072, 073, 074, 075, 076, 077, 078, 080, 086, 089, 092, 094, 095, 097, 099, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 112, 113, 117, 124, 125, 128, 129, 130, 131, 133, 134, 135, 138, 142, 143, 144, 145, 151, 153, 156, 159, 161, 162, 163, 165, 166, 168, 169, 171, 175, 176, 177, 179, 181, 183, 184, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 207, 208, 209, 211, 213, 214, 216, 217, 218, 220, 223, 224, 227, 228, 229, 230, 231)

camamil·la de Maó [kaməmillə də məó] (189, 216)

camamil·la de sa muntanya [kaməmillə də sə muntáɲə] (059)

camamil·la mallorquina [kaməmillə məʎorkínə] (061)

camomil·la [kamumíllə] (221)

mançanilla [mənsaníʎə] (099)

manzanilla (castellà) (044)

USOS MEDICINALS

No consta

Antiinflamatori gàstric

FONT. 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de panxa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Una tasseta. La tassa es posa damunt el foc, aigua i hi poses camomil·la. Llavors quan bull ho treus i ho deixes refredar i poses una miqueta de sucre si en vols. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic ocular

FONT. 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a rentar-se els ulls. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Un poc de camomil·la, que si en poses de més s'escalda. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Summitat florífera

Analgèsic

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Calmant des dolor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiamenorreic

FONT. 057. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan no tenies sa menstruació. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antidiarreic

FONT. 077. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a una diarrea. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En tassa. Se mescla amb herba lluisa i flor de taronger. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antidismenorreic

FONTS. 062, 156, 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Pes mal de la menstruació (062). Per al mal de menstruació (156). Per a la dona (213). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antieczematós

FONTS. 086. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a rentar les irritacions. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiespasmòdic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan sa panxa fa renous, per als espasmes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Normalment es posen set cabeçoles per tassa d'aigua. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antigripal

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Hi ha metges que la donen per a sa grip i tot. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihelmíntic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a matar els cucs. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Normalment es posen set cabeçoles per tassa d'aigua. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihipertensiu

FONT. 104. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als infants que tenien buranyes, uns granissons, deien "té sa sang malament". FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Se podia mesclar amb romaní. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori gàstric

FONTS. 001, 003, 004, 005, 012, 016, 017, 018, 025, 027, 030, 035, 039, 042, 044, 048, 054, 056, 057, 058, 060, 062, 063, 073, 080, 086, 089, 092, 094, 095, 097, 099, 101, 103, 106, 112, 117, 124, 125, 130, 131, 133, 138, 142, 151, 156, 162, 166, 168, 171, 175, 179, 181, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 208, 209, 217, 218, 220, 224, 227, 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per sa panxa (001, 005, 016). Per as mal de panxa (003, 039, 057, 151). Pes mal de ventre (004, 018, 030). Per a sa panxa (012, 017, 025, 042, 044, 058, 063, 073, 080, 086, 092, 094, 095, 101, 112, 117, 124, 125, 130, 131, 133, 138, 142, 156, 162, 166, 168, 171, 191, 192, 193, 195, 196, 199, 200, 201, 205, 207, 209, 217, 218, 224, 227, 228). Se pren si es ventre no va, per a compondre un poc *s'estómagó* (027). Per a sa panxa en general, quan tenien mal de panxa (035). Per as mal de ventre (048, 179, 204). Pes mal de panxa (054). Per als animals que tenguessin mal de panxa i coses d'aqueixes (056). Per a quan tenien mal de ventre (060). Per si tens un mal de panxa (062). Per a sa panxa, pes mal de ventre (077). Per si els nins tenien mal de ventre (089). Per al mal de ventre (097, 181, 194, 203). En s'estómac i això pesat (099). Per a quan tenc mal de ventre (103). Per a panxa (106). Per as ventre (208). Per llevar ardors. Per a s'estómac també era bona sa camamil·la (220). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (001, 003, 016, 025, 039, 042, 044, 048, 057, 058, 060, 062, 063, 073, 080, 086, 089, 092, 094, 095, 097, 099, 101, 103, 106, 112, 117, 124, 125, 130, 131, 133, 138, 142, 151, 156, 162, 166, 168, 171, 175, 179, 181, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 208, 209, 217, 218, 220, 224, 227, 228). Decocció (ús intern) (004, 035). Infusió (ús intern) (005, 012, 017, 018, 027, 030, 054, 056). PREPARACIÓ. Infusió (001, 016, 039, 086, 162). Infusió (003). En bullidura (004). En bullidura (025, 048). Decocció (042, 044, 058, 063, 073, 080, 089, 092, 094, 095, 101, 106, 112, 117, 124, 125, 130, 131, 133, 138, 142, 156, 166, 168, 171, 175, 191, 192, 193, 194, 196, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 209, 227, 228). Se'n bullen les bolletes. Se li posen 10-12 bolletes, sempre parells, que

sigui parells, no senars. Si en poses nou, han de ser deu... deu, vuit, sis, sempre que sigui 10-12, tant pots posar 10 com 12. I fas bullir poc más o menos tres minutets, i llavors deixes que reposi i acaba de fer es groc groc (099). En bullidura. Se pot mesclar amb til·lo (103). Posaven llavorettes de camamil·la, mesclat amb herba llúisa o til·la i també un parell de llavorettes d'anís (208). Decocció. A vegades se mesclava amb herba llúisa (224). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. No importa que sigui senar (048). Tasses (208). DESTINACIÓ. Medicina humana (001, 003, 004, 005, 012, 016, 017, 018, 025, 027, 030, 035, 039, 042, 044, 048, 054, 057, 058, 060, 062, 063, 073, 080, 086, 089, 092, 094, 095, 097, 099, 101, 103, 106, 112, 117, 124, 125, 130, 131, 133, 138, 142, 151, 156, 162, 166, 168, 171, 175, 179, 181, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 208, 209, 217, 218, 220, 224, 227, 228). Medicina veterinària (056). OBSERVACIONS. És molt bona (062). N'ha presa molta però ara fa anys que no en pren (099). És molt bona de prendre (130). És de ses més comuns (168). Se pot mesclar amb herba llúisa i til·lo. Ma mare encara ho fa: hi posa una cullerada de mel (201).

Antisèptic ocular

FONTS. 002, 003, 005, 016, 019, 021, 024, 030, 039, 049, 054, 061, 068, 071, 072, 073, 074, 075, 079, 086, 097, 106, 124, 134, 135, 143, 144, 151, 163, 165, 168, 169, 177, 197, 220, 223, 230, 231. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a fer els ulls nets (002, 163, 223). Per als ulls (003, 005, 030). Per a infeccions dels ulls (016). Per a rentar els ulls (019, 039, 061, 072, 073, 074, 079, 086, 144, 165, 220, 230, 231). A ses gallines i ses ànneres, per als ulls (021). Per a rentar els ulls (024). Per als ulls irritats (049). Per a rentar els ulls a n'els al·lots petits, i es constipat d'ulls (054). És bona per als ulls (068). Per a fer els ulls nets (071). Per a rentar els ulls per si tens un uixol (075). Per als banys dels ulls anava molt bé (097). Per als ulls (106). Per a rentar-se els ulls, per a conjuntivitis (124). Per a sa brutor des ulls (134). Per als ulls, tota sola (135). Per a rentar els ulls als al·lotets i a persones majors, que els hi pica o pentura s'han posat els dits bruts per als ulls i els hi ploren (177). Per als ulls, molt dissolta (143). Per a fer els ulls nets als moixos i a ses persones (163). Per a quan tens lleganyes als ulls, no tant per ses infeccions (168). Per a fer nets els ulls (169). S'hi rentaven els ulls (197). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (002, 021, 039). Bany (ús extern) (003, 016, 019, 024, 049, 054, 061, 068, 071, 072, 073, 074, 075, 079, 086, 097, 106, 124, 134, 135, 143, 144, 163, 165, 168, 169, 177, 197, 220, 223, 230, 231). Infusió (ús extern) (005, 151). Infusió (ús intern) (030). Aigua destil·lada aromàtica (ús extern) (163). PREPARACIÓ. Infusió (002, 003, 016, 024). Infusió (019, 021, 039, 086). Decocció, amb un poc de sal (049). En infusió (061). Decocció (068, 071, 072, 073, 074, 075, 079, 097, 106, 124, 143, 163, 165, 168, 169, 177, 223). Agafa un poc d'herba, ho posa dins una ribella amb *aigo*, que se renti, i després ho bull, ho treu, li treu s'*aigo*, i cap a dins es perolet. Quan bull, un bull fort, amb un mànec d'una cosa o altra ho pitja. Allò bullit pega dos bulls forts, a tope, i ho lleva i ho tasta. Quan és fred, herbes i tot ho posa dins un potet de vidre. Sempre l'omple dues vegades i hi posa ses herbes. Li agrada que si ho bull es vespre, fins l'endemà dematí estar amb ses herbes, es suc. Llavors ho cola a dins un potet de vidre i hi posa es suc. No ho guarda a sa gelera (135). Decocció, amb sal (144). Per als ulls (151). Destil·lat en aigua (163). Decocció de tres bolletes. Només estopejat (197). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Normalment es posen set cabeçoles per tassa d'aigua (019). S'administra amb una copeta (049). Cada dia es dematí que s'aixeca fa una estoptejada amb una garsa a cada ull. Llavors les renta, i hi torna es migdia si ve bé, i si no ve bé es vespre se torna a estoptejar els ulls (135). N'hi pos cinc o set (144). Poca perquè arriba a cremar, arriba a ser molt forta. Només estopejat (197). DESTINACIÓ. Medicina humana (002, 003, 005, 016, 024, 030, 039, 049, 054, 061, 068, 071, 072, 073, 074, 075, 079, 086, 097, 106, 124, 134, 135, 143, 144, 151, 165, 168, 169, 177, 197, 220, 223, 230, 231). Medicina humana i veterinària (019, 163). Medicina veterinària (021). EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. És bona sa floreta, sa fulla no (061). Li ha anat bé a na Francisca (134). Pateix un poc dels ulls ara fa una temporada i es farmacèutic li va dir "prova sa camamil·la". Li va més bé que un *suero* que se posava (135).

Antisèptic puerperal

FONT. 039. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a desinfectar sa vaca quan ha parit. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Ènema (ús intern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. 14-15 floretes per litre d'aigua. DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

Antisèptic urinari

FONT. 023. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'infecció d'orí. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Infusió. En banys d'*asiento*. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen

FONTS. 063. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al coll, per a sa tossina. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció, amb mel. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Sa dona me'n fa, és s'única planta que me va bé.

Digestiu

FONTS. 019, 021, 023, 024, 056, 061, 063, 124, 129, 143, 156, 176, 183, 195. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a fer sa digestió (019). Per a quan tens mal de panxa, en haver dinat (021). Per a sa panxa, en haver dinat (023). Per a després de dinar (024). Per a sa panxa després d'haver menjat (056). Per a ses digestions (061). Per a sa digestió (063, 183). Digestiva (124, 143). La servien als bars com a digestiva (129). Per a digerir (142). Per a prendre després dels menjars copiosos: romaní, menta, camamil·la, herba llúisa i llavor d'anís o fonoll (156). Com a digestiu (176). És molt digestiva (195). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús intern) (056). Tisana (ús intern) (019, 021, 023, 024, 061, 063, 124, 129, 143, 156, 176, 183, 195). PREPARACIÓ. Infusió (019, 021, 023, 024, 061). Decocció (063, 124, 129, 143, 156, 183). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Normalment es posen set cabeçoles per tassa d'aigua (019). En haver dinat (054). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És bona sa floreta, sa fulla no (061).

Estomacal

FONTS. 049, 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És estomacal (049). Per a quan tens *estómag* (229). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió (049). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Sempre han de ser bolletes nones (11) ara quan has dinat (229). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Litotríptic renal

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al còlic nefrític. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Tres vespres. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho va fer per un al·lot que n'havia tingut i va anar molt de fer pipí i ja ho va fer tot.

No consta

FONTS. 230, 231. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a fer tasses (230). En feien tasses (231). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En tasses (231, 230). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Salutífer

FONTS. 124, 152. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És una planta reguladora equilibradora. Regula es metabolisme (124). Per a quan no estaves molt bé, que te senties malament (152). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (124, 152). PREPARACIÓ. Decocció (124). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Un tassó (152). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. *En ves de cafè* i tot això (152).

Tranquil·litzant

FONTS. 017, 054, 080, 129, 151, 162, 177, 200, 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a tranquil·litzar (017). Pes nirvis de *s'estómag* (054). És calmant (080). Per als nervis, tranquil·litzant, sobretot quan tens un examen (129). Pes nirvis. No és que llevàs els nirvis, però per a mesclar (151). Per als nirvis (162). És un tranquil·litzant nerviós, t'ajuda a dormir (177). Per a relaxar (200). Per a dormir (213). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús intern) (017). Tisana (ús intern) (054, 080, 129, 151, 162, 177, 200, 213). PREPARACIÓ. Infusió (054, 162). Decocció (129, 200). Decocció, a vegades amb flor de taronger i til·la (080).

DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Hi ha gent que en beu per plaer (151). Encara en beu (213).

Vulnerari

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ferides. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús extern). PREPARACIÓ. Infusió. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Normalment es posen set cabeçoles per tassa d'aigua. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Inflorescència

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 113. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Això i herba llüisa era lo que prenien més. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 218. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer herbes dolces. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria jove

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 106. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per fer bullidures per beure hi posen un brot de morduix i un brot de camamil·la. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Summitat florífera

Condiment

FONTS. 037, 070. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a donar bon gust a ses tasses d'herba cossiada (037). Per a donar bon gust a sa bullidura d'olivera (070). DESTINACIÓ. Alimentació humana (037, 070).

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONT. 053. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sense tenir res, se bevia igual com si prendre cafè. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONTS. 094, 128, 142, 145, 151, 153, 156, 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Amb un poc de sucre és molt bona per a beure (094). Per a prendre infusions pes gust a s'horabaixa. Hi posaven camamil·la, herba llüisa i hi mesclaven sempre tarongí i herba-sana (128). És molt bona una tassetta, mesclada amb senyorida (142). Per a quan no volem beure cafè, feim un *sorbete* de camamil·la, herba llüisa, herba-sana, *tomillo* i romaní (145). Per a fer tisanes (151). Per a prendre (153). Per a prendre: menta amb canyella, romaní i camamil·la. Per a prendre després dels menjars copiosos: romaní, menta, camamil·la, herba llüisa i llavor d'anís o fonoll (156). És una infusió per a després de dinar, estiguis bé o no (216). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTS. 058, 071, 138, 151, 169, 183, 211. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes (058, 071, 138, 169, 211). Per a begudes alcohòliques, és a dir, per a aromatitzar. Per a posar dins ses herbes, però segurament dins qualche beguda alcohòlica també en podien posar, perquè té una aroma molt especial, molt bona (151). Per a fer herbes (183). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Part aèria florida

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 205. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La cullen per Sant Pere i la donen en manadets a la mare de Déu de la Victòria (dia 2 de juliol). OBSERVACIONS. Encara ho fan.

Domèstic: ambientador

FONT. 004. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se solia posar als llocs comuns. Era s'ambientador de llavors.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 076. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És s'herba que empleam més aquí.

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Separa zones de l'hort.

Repel·lents

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Repel·lent d'insectes.

Planta viva *in situ*

Altres informacions

FONT. 027, 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Amb les plantes has de saber bé el que fas perquè n'hi ha que es poden confondre. Per exemple, la camamil·la s'ha d'agafar de devora la mar, és la que cura més (027). Totes ses herbes bones s'han de collir as maig (183).

Summitat florífera

Altres informacions

FONT. 057, 059, 061, 072, 080, 104, 125, 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Llavors feien camamil·la per a tot (057). Sa de muntanya no té ses mateixes propietats, és més bona que sa sembrada (059). Sa camamil·la que venen per ses herboristeries i en bossetes és una que té pètals, com una margarita petita, i a Mallorca no existeix com a silvestre, sa que serveix és aquesta, que no té pètals, només fa una bolleta groga dorada, molt guapa, molt guapa (061). De camamil·les n'hi ha de moltes castes, però la solem anar a cercar devora la mar (072). Me'n duu un company que en va a cercar i ho baratam amb mel (080). A vegades ho mescl amb *tomillo* (104). Per a anar bé, sa camamil·la ha de ser de llavor i no en sobrets (125). Per a medicina, és molt universal (143).

Cosmètic

FONT. 052, 061, 078. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer tornar els cabells rossos (052). *S'aigo* és bona per a tenyir els cabells (061). Per a fer tornar els cabells rossos (078).

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 125. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Antigament passava un home en bicicleta i cridava "camamil·la de Maó!".

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Inflorescència

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Arriba a cremar, a ser molt forta. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa. TOXICITAT L·LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

Escalda

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Si te rentes els ulls moltes vegades amb camamil·la te pots escaldar, amb sa camamil·la i *s'aigo*-sal. GRAU DE TOXICITAT. Moderat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa. TOXICITAT L·LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

Summitat florífera

FONT. 022, 039. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PELS INFORMANTS. És molt xereca per a sa panxa, millor prendre aigua bullida amb sucre (022). Sa camamil·la per a desinfectar sa vaca quan ha parit no ha de ser molt forta, s'ha de controlar, perquè en grans

quantitats pot escaldar (039). GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat (022). Baix (039). VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna (022, 039). TOXICITAT L·LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí (022, 039). TOXICITAT EN ANIMALS. Sí (039).

Mal de ventre

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Normalment es posen set cabeçoles per tassa d'aigua; si se'n posen en nombre parell, fa mal de ventre. GRAU DE TOXICITAT. Informació insuficient. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna i externa. TOXICITAT L·LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

Per abús

FONT. 071. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Si rentes molt els ulls amb camamil·la, mollen massa es *párpado*, dilata amb una paraula. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa. TOXICITAT L·LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

Sensibilitat

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Hi ha persones que tenen s'estómac un poc sensible i els hi pot caure malament. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT L·LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se recull en terrenys calcaris, normalment prop de la mar. Se sol agafar abans de Sant Joan o el mateix dia. Es secret de sa bona camamil·la és que estigui a un coster, però que li costi veure el sol (019). Sa verdadera és sa de devora la mar, és sa més antiga. En pots trobar a Cala Torta (Artà) (028). Sa bona neix devora la mar (035). Sa millor és sa de devora la mar (039). N'hi ha molta per Artà, per sa muntanya anant a Betlem, per s'ermita. I aquí n'hi ha pes puig Major, quasi a dalt de tot, des de la mar fins aquí dalt. N'hi ha pes puig Tomir, per Massanella, tots aquests voltants hi ha aquesta camamil·la (061). L'anàvem a cercar a devora la mar (074). Sa camamil·la des Puig Major és més bona. Cada any l'anam a cercar allà dalt (077). Se sembla o se va a cercar a sa Serra, a sa Quarterada (095). L'anava a cercar a damunt l'Ofre, cap damunt d'Orient, passat Comansema, fa partió amb l'Orfe. Allà n'hi ha una burrada. Aqueixa és de muntanya perquè aquí en venen i és des pla i no té es mateix gust. No, la mar no hi ha mai camamil·la. En té un manat que li regalaren l'any passat, i ara no fa ni sa meitat d'olor que quan la culls. Ell damunt sa Franquesa de Comansema hi anava i s'asseia enmig de dues mates i collia 38, 39 o 40 manats com aquests, a dues mates, duia mitja motxila plena (099). Aquí en cullen bastant, per aquí se'n fa, per sa muntanya. Ells en tenen de sembrada i és molt bona. En fan manadets, l'assequen a s'ombra i després quan està seca la posen dins una bossa, la guarden. La cullen per Sant Pere, sa lluna vella de Sant Pere (100). La tenen sembrada al corral. La varen dur de passat Son Serra de Marina, de per una platja d'Artà. Allà n'hi havia molta i ara ja ha desaparegut (103). Se'n fa a Cala Figuera i al Puig Major (125). En té de tant en tant perquè li cull sa seva germana. Quan era petit sempre l'anaven a collir a Cúber, a damunt de sa font des noguer. S'hi havia d'anar entre Sant Pere i Sant Jaume, que era es temps. Està a 1000 metres, a lo qual va més endarrerida que sa camamil·la de sa costa. Sa seva germana encara en té i no sap d'on la treu. Son pare la va sembrar quan ell ja era gran (128). És camamil·la collida seva, de ca seva (135). De camamil·les n'hi ha de dues castes (142). En té una de sembrada. No creu que se'n fes a Valldemossa, la gent la devia comprar a mercat a Palma, perquè ses farmàcia tampoc no en venien, d'herbes. A Massanella també sap que hi puguen, però no té una referència (151). La tenc sembrada en es corral. N'assec. Abans anava as puig de l'Ofre a cercar-ne, que diuen que és sa millor de sa muntanya. Hi anava el meu home (156). Els apotecaris anaven a cercar d'això i fonoll marí per devers sa vorera de mar, i en duien manadeta i en venien per camamil·la (159). Ell no en té però n'hi ha que en tenen en es corral (161). L'anam a agafar des puig Tomir, als voltants de Sant Joan (162). Per sa muntanya, a sa part des nord, hi havia gent que se dedicava a agafar sa flor seca de sa camamil·la fins que ho varen prohibir. Es nom científic és molt paregut, és "Camomille no sé cuantos"... Agafaven sa flor seca, de color groc (176). Sa camamil·la verdadera, sa més utilitzada, sa més bona és a Maó. A Maó n'hi ha molta. A s'illa des Vedrà hi ha una altra varietat de camamil·la, és bona, però és una altra varietat. A Eivissa hi ha camamil·la (177). La compraven als herbolaris a fires

i festes perquè per aquí no se'n feia (181). En tenc un cossiòl, però a vegades en compr. A sa garriga n'hi ha de silvestre (183). Se sembra. N'hi ha que en tenen a sa marjal (184). Sa camamil·la, la teníem sembrada, i la guardaven per a tenir-la tot l'any (192). N'hi ha as Cañamate i a Cap de Pinar (198). A allà Artà mateix, quan vas del camp de futbol cap amunt està ple de garballons i camamil·les (214). Moltes cases particulars en tenien de sembrades. Principalment a Campos, als horts que hi ha aigua i se n'hi fa (227). Per aquí a s'Horta n'hi solia néixer, però fa temps que no en veig (228). OBSERVACIONS. A ell cada any encara li'n duen per Sant Pere perquè té un que cacen pleagats, en Jaume, i es seu gendre és de guardià de l'Ofre (099). Quan la culls passes pes camí i hmmm "ai, quina olor de camamil·la". Quan davallaven de collir-la: "no podeu negar que vengueu de cercar camamil·la". Tot fa olor (099). Primer anaven a sa muntanya l'Ofre, que deien que era més bona, però sa de per aquí és per l'estil, i ell estan a 500 metres de la mar. L'assecam, l'estenem i quan és seca llavonnes la posam a *puesto* (100). És una excursió molt emocionant, que casi no hi havia camí per a arribar a ses penyen on la collien. Anaven amb cotxe fins a sa font des noguer, deixaven es cotxe allà, s'enfilaven per un caminet molt perdedor, i quana passaven sa cresta començava a haver-hi sa camamil·la. Sa d'Artà és molt més primerenca. Ventura la té sembrada en es jardí. Va arrabassar una mota i la va sembrar al jardí (128). En tenen plantada (135). Totes les cases abans en tenien (221). Anaven a cercar-la a la muntanya però ella no n'ha vista mai (222).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Part aèria jove

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

Summitat florífera

FONT. 037. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 051. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 069. Preparat antipirètic (vegeu el catàleg de barreges)

FONTS. 076, 078. Preparat digestiu (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 077. Preparat antidiarreic i antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 086. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 100. Preparat antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 100. Preparat antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 103. Preparat antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 104. Preparat antihipertensiu (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 105. Preparat salutífer (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 106. Preparat anticatarral i antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 128. Preparat antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 135. Preparat cardiotònic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 135. Preparat salutífer i per a la circulació (vegeu el catàleg de barreges)

FONTS. 138, 139. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 142. Preparat digestiu (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 145. Preparat digestiu (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 146. Preparat digestiu (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 146. Preparat antidismenorreic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 169. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 169. Preparat salutífer (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 170. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 189. Preparat alternatiu al cafè (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 207. Preparat antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 208. Preparat antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 216. Preparat refrigerant (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 216. Preparat salutífer (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 225. Preparat alternatiu al cafè (vegeu el catàleg de barreges)

***Satureja calamintha* (L.) Scheele subsp. *ascendens* (Jord.) Briq. (lamiàcies)**

BCN 47672

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit (camèfit) latemediterrani. Comuna a la vorada de boscs i herbeis de les contrades mediterrànies, sobretot plujoses i marítimes (i a l'estatge submediterrani).

NOMS POPULARS

herba de granet [érβə də ɣrənát] (072, 074, 075)

USOS MEDICINALS

Part aèria

Diürètic

FONT. 075. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'orí. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

***Satureja cordata* Moris ex Bertol. (lamiàcies)**

EC-022*

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit mediterrani (predominantment de zones marítimes). Creix en matollars i roques calcàries.

NOMS POPULARS

herba prima [érβə prímə] (046)

USOS MEDICINALS

Part aèria

Litotríptic renal

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les arenes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

*[No incloem la subespècie perquè la mostra-testimoni de què disposem no és completa i no ens ha permès afinar fins a aquest nivell].

***Satureja cordata* Moris ex Bertol. subsp. *filiformis* (Ait.) Litard. (lamiàcies)**

BCN 95592

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit. Comuna en roques ombroses.

NOMS POPULARS

herba d'arenes [érβə ərénəs] (228)

USOS MEDICINALS

Planta sencera

Diürètic

FONT. 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as cos va molt bé, t'arregla sa sang i s'orina, ho feia passar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hematocatàrtic

FONT. 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as cos va molt bé, t'arregla sa sang i s'orina, ho feia passar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Regulador de la tensió arterial

FONT. 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Pes cos va molt bé, t'arregla sa sang i s'orina, ho feia passar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

***Satureja hortensis* L. (lamiàcies)**

BCN 29945

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit introduït del mediterrani oriental. Cultivada com a aromàtica i, rarament, més o menys naturalitzada en llocs pedregosos.

NOMS POPULARS

herba senyoria [érβə sənuríə] (035)

sajolida [səzolíðə] (151)

senyoria [sənuríə] (035, 189)

senyorida [sənoríðə] [sənuríðə] (050, 077, 097, 128, 150, 151, 165, 196, 214, 230)

senyorida de jardí [sənuríðə də zərðí] (019)

senyorita [sənorítə] (135)

señorita (castellà) (093)

te [tɛ́] (050)

USOS MEDICINALS

No consta

Analgèsic

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al dolor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiequimòtic

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a un cop. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. En banys. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic extern

FONT. 035. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a desinfectar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Afrodisíac

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Afrodisíaca. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No la deixaven cultivar als convents dels frares.

Antiamigdalític

FONT. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les angines. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hematocatàrtic

FONT. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer circular sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONT. 035. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als mals, per si tenies una ferida o te sortien panalissos i cercadits. Per a curar ses ferides això eren els unguents caseros. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Ho bullíem, i amb un cotó, amb una garseta, i banys d'allò posaves quan ho podies aguantar els dits a dedins. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Summitat florífera

Afrodisíac

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Afrodisíaca. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Emmenagog

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa menstruació. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Resolutiu

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer madurar un bony. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Part aèria

Condiment

FONTS. 093, 128, 135, 150, 151, 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar als caragols (093). Per a aguiar. Imprescindible per als caragols. Per a salar ses olives (128). Per a posar en els plats (135). N'hi ha que la posen als caragols (150). Per a marisc (151). Per a posar als aguiats. Per a salar olives (230). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria jove

Condiment

FONT. 050. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una herba per a condimentar, per a cuinar i, sobretot, per als caragols. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Summitat florífera

Condiment

FONTS. 019, 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a salar olives i tot tipus de conserves vegetals. Per a posar als aguiats. És molt aromàtica (019). Per a rostits (214). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa padrina en parlava molt, de senyorida, però jo no sé que és. Jo quan era nina no havia sentit dir mai *tomillo*, sentia senyorida.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En tenien de sembrada (128). Sempre en tenien a dins es jardí (165).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Part aèria

FONT. 097. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 189. Preparat alternatiu al cafè (vegeu el catàleg de barreges)

FONTS. 230, 231. Preparat antiinflamatori/antiàlgic muscular (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria jove

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

***Scabiosa atropurpurea* L. (dipsacàcies)**

BCN 72709

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit (teròfit, camèfit) mediterrani. Comuna en prats secs.

NOMS POPULARS

escabiosa [əscəβiózə] (041)

escabriosa [əscəβriózə] (036, 046)

herba escapriosa [érβə əscəpriózə] (144)

USOS MEDICINALS

No consta

Cicatritzant

FONTS. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Cicatritza. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Pomada (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antiamigdalític

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses angines. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Una coca en es coll. La picaven crua amb un poquet d'oli, i a dins un mocador, que quedàs estret. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. En una nit se componia.

ALTRES USOS

No consta

Altres informacions

FONT. 041. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Primer en bullien molt.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer pomades.

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

No consta

FONT. 036. Preparat cicatritzant, demulcent i repel·lent d'insectes (vegeu el catàleg de barreges).

***Scabiosa cretica* L. (dipsacàcies)**

BCN 65624

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit del mediterrani central. Rara en roques calcàries.

NOMS POPULARS

col de penyal [kɔl də pəɾnəl] (051)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És endèmic. Se fa per ses muntanyes, per ses roques (051).

***Scirpus holoschoenus* L. (ciperàcies)**

BCN 29789

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit pluriregional. Molt comú a les jonqueres i llocs humits de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

jonc [zónk] [zónç] (021, 079, 123, 128, 177, 197, 205, 206, 228)

jonquera [zónkéra] (182, 184, 185)

USOS ALIMENTARIS

Rizoma

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Tot es rizoma que queda enterrat és carnós i ho vas mossegant i xupant i te menges sa medul·la des tronç. OBSERVACIONS. Ho ha fet de gran. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Part aèria

Artesanal: cistelleria

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer cortines de jonc. OBSERVACIONS. Una germana de son home, de Son Espanyol, en feia. Jonc tallat petit i les enfilava, de través. A sa cuina tenia sa cortina de jonc. Tot Son Espanyol i Establiments feia cortines de jonc, i durava molts d'anys. Una post i un enfilall i una tatxeta.

Tija

Altres informacions

FONTS. 079, 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Antigament l'empleaven molt (079). És una de les plantes que antigament s'empleava (228).

Artesanal: cistelleria

FONTS. 021, 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien paneres i altres recipients (021). Per a fer paneres (123).

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien trossets i els enfilaven. En feien cortines.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTS. 184, 185. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Molts la feien servir, els que sembraven arròs, quan feien planter, per a fermar. Per a fer s'arer per a quan batíem (184). El tupaven i era com una corda. En feien s'arer a quan batíem per a porgar sa civada, que té es gra més llarguer (185). OBSERVACIONS. N'empleaven de verdes i de seques. Ara ja n'hi ha de ferro (185).

Tèxtil: elaboració de fibres

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La picaven i feien cordes.

Tèxtil: elaboració de teixits

FONTS. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Que ell sàpiga empleaven es jonc, l'arrabassaven, el picaven i feien fibra de jonc i feien estores, sencer o picat. Tenien unes pues i estiraven. El jonc era més artesanal que la bova, en feien coses més fines. Feien tapissos per a posar damunt sa taula. OBSERVACIONS. Això són *medis* artesans que s'han perdut completament.

Ús cinegètic

FONT. 206. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fèien gàbies.

Ús halièutic

FONT. 205. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Jo venia joncs per a fer nanses.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. N'hi ha molt per s'Albufera. Sa gent ho aprofitava per tot. Aquí n'hi havia a una torrentera (079). A les zones amb eucaliptus només s'hi fan els joncs. Volien sembrar-ne al jardí de flora mediterrània de Sant Blai (177). S'ha perduda molt (182). Neix a s'Albufera (184). Sa tia els agafava des torrent que baixa de Son Espanyol, lo que és es Parc Bit. El torrent travessava es Parc Bit (197). N'anava a cercar a la Uni (205). OBSERVACIONS. A s'Albufera només se fan herbes salades (184).

***Scolymus hispanicus* L. (asteràcies)**

BCN 30008

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit mediterrani. Comuna camps, erms i vores de camins, sobretot en cardassars viaris i en solars abandonats.

NOMS POPULARS

cadernina [kəðərnínə] (140)

card cadalina [kar kəðəlínə] (036)

card cadernina [kar kəðərnínə] (227)

card catalina [kar kətəlínə] (036)

card de cadernina [kar də kəðərnínə] (227)

card de carxofa [kar də kərʃəfə] (227)

card verd [kar vért] (189)

USOS ALIMENTARIS

Grana

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Li atribueix el nom al fet que les cadernereres s'alimenten de les seves llavors. OBSERVACIONS. M'ho va dir en Guillem Noguera, de son Simó. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Planta sencera

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En mengen ses ovelles quan està girat, començant per les arrels. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Tija

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 189. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menjaven. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. No sé si té cap especialitat o no, això no ho he sentit a dir mai.

Planta viva *in situ*

Altres informacions

FONT. 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Tenen moltes espines en forma de ventall, i ses ovelles no hi poden entrar. Només en mengem quan estan girats a l'inrevés, que has llaurat.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És sinònim de pobresa i desolació.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són mals *bitxos*, males herbes.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. No són molt valents, llavors que no se moren, com més va més, i a més tenen sa llavor naixenta, són mals *bitxos* (036).

***Schefflera* sp. (araliàcies)**

NOMS POPULARS

xeflera [ʃəflérə] (151)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una planta per a tenir al jardí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. N'hi ha que tenen les fulles totalment verdes i n'hi ha que les tenen variegades (151).

***Sechium edule* Sw. (cucurbitàcies)**

EC-018

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

D'origen neotropical. Cultivada pels seus fruits i les rels; també són comestibles les fulles i els brots tendres.

NOMS POPULARS

tayote (del castellà *chayote*) (080)

USOS ALIMENTARIS

Planta sencera

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els animals, sobretots els conills, tornen *locos* amb això.
DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Me va molt bé aquesta: l'any passat en vaig collir devers 20 caixes.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És una planta enfiladissa (080).

***Sedum sediforme* (Jacq.) Pau (crassulàcies)**

BCN 103547

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit latemediterrani. Molt comuna en sòls eixuts i assolellats de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

arròs [ər̄s] (128)

pa del bon Jesús [pá dəw b̄n ʒəzús] (224, 226)

USOS MEDICINALS

Part aèria

Antisèptic extern

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer net si prenia malament sa ferida de quan sanen els porcs. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina veterinària. OBSERVACIONS. Ho comenten amb na Margalida, una veïna que passa pel camí.

Litotríptic renal

FONT. 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als porcs que tenien mal de pedra i s'inflava. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se fregava per sa panxa. DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

ALTRES USOS

No consta

Lúdic: jocs tradicionals

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se feien arròs per a jugar a cuinetes. OBSERVACIÓ. Els collien i els separaven, els de les fulles petites. No tenia un nom propi de planta, tenia es nom des joc.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És com un cactus, com un arròs carnós que se feia per damunt ses parets (226).

***Silene vulgaris* (Moench) Garcke subsp. *vulgaris* (cariofil·làcies)**

BCN 95538

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit (camèfit) pluriregional. Molt comuna en camps, herbassars, etc. de les contrades mediterrànies i a l'estatge alpí.

NOMS POPULARS

cloïssos [kloïsos] (037)

colís [kolís] (228) [kulís] (186)

colisses [kolísəs] (213)

colissos [kolísos] (062, 073, 074, 086, 097, 103, 106, 107, 108, 113, 114, 115, 123, 124, 138, 141, 142, 143, 154, 155, 168, 177, 184, 185, 189, 190, 197, 198, 205, 206, 201, 208, 215, 221, 224, 229, 230, 231) [kulísos] (192, 193, 195)

colitjos [kolítʃos] (148)

colitxos [kolítʃos] (096, 151, 152)

colleja (castellà) (097)

collejas (castellà) (075)

culitxons [kulítʃons] (210)

USOS ALIMENTARIS

Arrel

Ingestió de la part de la planta conservada en vinagre

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'arrel s'envinagra. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en oli

FONT. 186. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer *tortilles*. Eren mel. CONSUMICIÓ. Entrant - Truita. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 097, 108, 114, 123, 124, 186, 201, 208, 210, 221, 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menjaven com a trempat (097). Per a menjar (108, 124, 221). Trempats (114). Se mengen com ensalada (123). Si la fulla era tendra en feien trossets (186). Trempades (201). Per a menjar en amanides (208). En menjaven (210). Els menjàvem trempats (228). OBSERVACIONS. No els coneix, però en aquell temps en feien molt (208). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (097, 108, 114, 123, 228). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONTS. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En posaven als cocarrois. En posaven a la coca amb verdura. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONTS. 096, 097, 107, 152, 168, 192, 193, 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. bullien per encalentic sa panxa (096). Se'n feien sopes (097). Els colissos era una cosa que se bullia i se feia com menjar bledes (107). Bullits amb patates (152). Per a fer cocarrois (168). Menjàvem culissos bullits (192). Els menjàvem bullits (193). Per a menjar bullits (208). Se OBSERVACIONS. Per mi s'han perdut per aquí (193). No els coneix, però en aquell temps en feien molt (208). CONSUMICIÓ. Plat principal - Bullit (107, 152). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i greixos

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien a les sopes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONTS. 143, 178, 190. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menjaven escaldats i ofegats, amb una truita (143). Se menjaven, en feien coques escaldades (148). Se menjaven bullits, amb un poc de farina i un ou, o sense ou (190). CONSUMICIÓ. Entrant - Truita (143). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en oli

FONTS. 062, 075, 086, 106, 114, 115, 138, 141, 154, 168, 177, 184, 185, 186, 189, 201, 213, 215, 224, 228, 229, 231. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar, arrebossats (062). Se poden menjar, amb mon pare n'hem fet truita (075). S'han de fer cuits, en truita (086). Per a menjar fregit amb espàrecs. Per a menjar fregits amb carxofes. Per a fer truites (106). Frits amb truita (114). En feien croquetes (115, 201). De ses fulles se'n feien truites (141). En feien truites (138). Per a fer *tortilles* són molt bons (154). En truita (168). Per a fer truita són una meravella (177). En feien revola (184). A vegades en ves d'emplear verdura, empleaven colissos per a fer espinagades (185). Si la fulla era tendra per a fer *tortilles*. Eren mel (186). Se'n feien truites (189). En feien truita (201). La seva padrina feia colisses. Les agafava, les tallava i en feia ronzetes. Feia una pasta amb farina i aigua i hi posava les colisses i després les fregia (213). En feien a les truites i rotletes (215). En fèiem truites (224). Els menjàvem en truita (228). Mu mare en feia ronzetes de ses fulletes de baix (231). Per a fer rotletes (229). OBSERVACIONS. Eren mel, amb una mica de sucre. Era com una festa! (213). Són molt bons (086). Fan una campaneta (141). CONSUMICIÓ. Truita (075, 086, 106, 114, 138, 141, 154, 168, 177, 186, 189, 201, 215, 224, 228). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONTS. 073, 074, 097, 103, 113, 195, 197, 198, 205, 206. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menjaven (073). Per a menjar (074, 195, 205, 206). Se mesclava amb sa verdura (097). En fèien una *tortilla*, d'aquells colissos (103). De tota manera eren bons si agradaven (113). Per a cuinar (197). Eren molt bons (198). OBSERVACIONS. Hi havia una eivissenca que plegava colissos, els posava a dins una coixinera vella, i en haver de cuinar en posava. Ells no (197). Tenien una miqueta d'amargor, i com més enterrades, més bones (205). CONSUMICIÓ. Plat principal - Truita (103). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Tija

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Trempades. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en oli

FONTS. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien croquetes. En truita. CONSUMICIÓ. Plat principal - Truita. DESTINACIÓ. Alimentació humana

ALTRES USOS

Flor

Lúdic: jocs tradicionals

FONTS. 189, 215, 230, 231. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els fèiem fer pets (189). Feien "pets": clec, clec, clec (215). Fa una flor que era com una campaneta, i en fèiem trons (230, 231).

Fulla

Altres informacions

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són sagrats.

Planta viva *in situ*

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una planta ben guapa.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Naixien a ses voreres de ses eres (096). Se feien per davall sa soca de s'ametler (142). Se feia molt un temps per dins es favar. Està tot segat (106). En trobes en els camps d'oliveres, però si has llaurat ja no en trobes. Si llaures, desapareixen totes (108). Aquí no n'hi ha molts (151). Ho cercaven pes camp (152). En vaig trobar a dins es sembrat (155). Se fa molt dins ses vinyes (168). Són unes fulles redones blanques, petitetes, redonetes. Li sembla que feien com unes campanetes. No en neixen gaire (213). Aquí es menjaven però ja no la coneix ningú, la planta (215). OBSERVACIONS. Sortien quan ses dones anaven a entrecavar els favars petits (106).

***Silybum marianum* (L.) Gaertn. (asteràcies)**

BCN 104267

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit latemediterrani. Comuna en cardassars en sòls més o menys frescals de les contrades mediterrànies (i l'estatge montà).

NOMS POPULARS

card gallofer [kar gə'ɫufé] (201)

cardo mariano (castellà) (108)

USOS MEDICINALS

No consta

Hepatoprotector

FONT. 108. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Flor

Condiment

FONT. 108, 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a formatjar (201). Per a quallar sa llet (108).
DESTINACIÓ. Alimentació humana.

***Sinapis alba* L. (brassicàcies)**

BCN 50358

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit pluriregional (subcosmopolita). Creix en conreus i en la vegetació ruderal.

NOMS POPULARS

mostassa [mostásə] (124, 162)

USOS MEDICINALS

Grana

Antiulcerós (per a úlceres varicoses)

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a activar la circulació. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Te la poses als peus, com una espècie de plantilla. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTS. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a separar zones de l'hort. És fixadora de nitrogen. Enriqueix o protegeix el sòl.

Repel·lents

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Repel·lent d'insectes.

***Smilax aspera* L. subsp. *aspera* (esmilacàcies)**

BCN 95579

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit mediterrani. Molt comuna als alzinars, garrigues i bardisses.

NOMS POPULARS

arínjol [ə'ɾiɲɔl] (140)

aritja [ə'ɾiɟə] (046, 058, 080, 086, 100, 101, 112, 138, 140, 143, 149, 166, 168, 197, 202, 203, 227)

zarzaparrilla (castellà) (101)

USOS MEDICINALS

Arrel

Antihipertensiu

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Se bull. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. A sa seva germana li varen fer beure una temporada. Primer rel i llavors fulles.

Antisèptic urinari

FONT. 086. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses infeccions urinàries. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. En bullidura. Se mescla amb arrel de cama-roja. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho va aprendre del programa "Herbes màgiques".

Diürètic

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a orinar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipocolesterolèmic

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al colesterol i sa sang espessa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Se'n bullen tres bocins. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una tassa es dematí en dejú. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Litotríptic renal

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses arenes i ses pedres. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Antihipertensiu

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Se bull ses fulles. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. A sa seva germana l'hi varen fer beure una temporada. Primer rel, i després fulles.

Lluc tendre

Desconegut per l'informant

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a curar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. En fan coques dels ulls tendres. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Antisèptic extern

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. He sentit a dir que té propietats antisèptiques, en general. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Anticefalàlgic

FONT. 112. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de cap. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Aplicar amb un cotonet. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No queda clar com es prepara. Ho comenta a dins la botiga de Ca's Sastre, abans de l'entrevista.

Antihipertensiu

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tensió. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hematocatàrtic

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer circular sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipoglucemiant

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a controlar el sucre als diabètics. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hipouricemiant

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Lleva s'àcid úric. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Bullit. Se bull tot dedins. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Fa molts d'anys que no n'ha pres.

Per a la distensió muscular

FONT. 100. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa rampa, quan tens com a formigues, que pareix que sa sang no te corre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Tota sa planta bullida. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una tassa. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ell en pren però troba que no li fa res.

Per a trastorns del sistema circulatori

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a circular sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Bullit. Se bull tot a dedins. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Fa molts d'anys que no n'ha pres.

USOS ALIMENTARIS

Lluc tendre

FONT. 021. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A vegades en menj per berenar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Arrel

Altres informacions

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Lo que diuen *zarzaparrilla* és de s'arrel.

Part aèria

Maneig agrosilvopastoral: ús en la matança del porc

FONT. 080, 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a socorrar es porc (080). Per a socorrar sa pell del porc (101). OBSERVACIONS. Agafàvem molta aritja, fèiem un feix ben atipat i després agafaves un ferro i cremaves es porc. Quedava ben net, no en quedava cap de cerra (080).

Part aèria fructificada

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Jo sa fruita aquesta sempre la tall i per Nadal en faig un centre.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor.

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer ximeneies netes de sutja, perquè no caigués dins sa greixonera.

Tèxtil: elaboració de matalassos

FONT. 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer llits a n'els carros.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se fa per ses voreres de camins. En té per foravila (058). S'empleava s'aritja seca, n'hi havia molta per dins els olivars, i no quedava més remei que fer-la cada any perquè progressa molt, és una epidèmia (080). Per aquí n'hi ha bastanta. S'agafa tota la planta perquè és una cosa prima que s'enrodilla. Té unes fulles petites que tenen com una punta (100). S'enganxa per ses parets i els troncs dels arbres (101). És una planta de bardissa. Totes les parets estan recobertes d'aritja. És una planta que canvia molt, i moltes vegades pes nord de Mallorca pràcticament no fa fulla. Sa que hi ha aquí fa una bona fulla, s'enganxa per tots els arbres, és una mala herba amb el sentit que t'espenya ses parets i s'enfila per als arbres de ses voreres, i fa una flor i una fruita molt guapa. Noltros li deim aritja a tot, i deuen ser diferents perquè sa fruiteta és diferent, una fa una fruita ben redona, però n'hi ha una que fa una forma més allargada (143). OBSERVACIONS. Fa més de deu anys que la sap (058).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 166. Preparat hipoglucemiant (vegeu el catàleg de barreges)

Lluc tendre

FONTS. 202, 203. Preparat salutífer (vegeu el catàleg de barreges)

***Smilax aspera* L. subsp. *balearica* Willk. (esmilacàcies)**

BCN 103564

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit mediterrani. Molt comuna als alzinars, garrigues i bardisses. Es distingeix de l'anterior perquè les fulles són més espinoses, estretament lanceolades o fins i tot nul·les.

NOMS POPULARS

aritja [ə'riðʒə] (123, 228, 233)

ALTRES USOS

Part aèria

Maneig agrosilvopastoral: ús en la matança del porc

FONTS. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Hi socarraven el porc.

Altres informacions

FONTS. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Posada en conjunt no espina, ara tota sola té unes espines com a de romeguer o pitjor.

Tèxtil: elaboració de matalassos

FONTS. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien matalassos. OBSERVACIONS. Se feien llençols de lli o de roba dolenta, i s'omplia d'aritja. S'empleava per als missatges de ses possessions. Sa palla per a dormir, i en es carro es coixinet de sa cadira des carro estaven plens de s'aritja, jo encara m'hi vaig seure.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. No se mor per ningú (228). Només se fa a Mallorca (233).

***Smyrnum olusatrum* L. (apiàcies)**

BCN 95551

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit mediterrani. Comú als herbassars ruderals més o menys frescals.

NOMS POPULARS

aleixandre [ələʃándrə] (168)

aleixandres [ələʃándrəs] (140)

aleixandri [ələʃándri] (101)

ALTRES USOS

Part aèria

Artesanal: elaboració d'escombres

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Primer en feien rams per a granar sa carrera.

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien rams.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor.

Tija

Artesanal: elaboració d'escombres

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Encara faig graneres d'aleixandre.

***Solanum linnaeanum* Hepper et Jaeger (solanàcies)**

BCN 2553

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofanerofit perennifoli introduït de l'Àfrica del sud. Creix en comunitats nitròfiles del litoral, en sòls secs i sovint arenosos.

NOMS POPULARS

bolles del dimoni [bóʎəs dəl dimóni] (228)

pometes grogues [pométəs grógətəs] (051)

metzinera [məʒinérə] (037)

pomes del desert [póməs dəl dəzért] (051)

USOS MEDICINALS

No consta

Anticatarral

FONT. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan els porcs pasturaven i feia brusqueta, i menjaven per aquí i allà, i s'arribaven a costipar i tossir. FORMA

FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús intern). PREPARACIÓ. La bullen i hi posen un tassellet de beure vi a dins s'enfarinorada. DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

Antihelmíntic

FONT. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan els porcs tenien cucs. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús intern). PREPARACIÓ. La bullen i hi posen un tassellet de beure vi a dins s'enfarinorada. DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És bo per a medicina, però és molt delicat.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fruit

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Les pometes grogues són *veneno*. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

No consta

Verinosa

FONT. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Té una quantitat alta de *veneno*. GRAU DE TOXICITAT. Informació insuficient. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. No. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

Planta sencera

Molt tòxic

FONT. 228. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Això és pesta.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. A Bellver n'hi ha una dins ses figueres de moro, depèn de sa terra. És una cosa que li pots llevar s'ull que tanmanteix n'hi ha. N'hi ha poques. Pareix com a prunes, com a memelitos (037). Fa unes cometes grogues. Se pot empeltar. Don Toni associava quan era petit el veneno amb aquestes bolletes perquè no havia vist mai cap altre veneno. A baix de mirador de l'església d'Artà n'hi havia. És una planta molt forta, i al desert, com que no hi ha molta humitat, aguanta, i aguanta, i aguanta. Diuen que s'hi poden empeltar alberginieres, damunt sa metzinera, però ell no ho té clar (051).

***Solanum lycopersicum* L. (solanàcies)**

BCN 27289

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit neotropical introduït. Cultivada en gran escala, més o menys naturalitzada als herbassars ruderals de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

domàtiga (fruit) [domátiyə] [domátigə] (063, 064, 089, 093, 117, 165, 170, 190, 197, 210, 212, 226, 227) [domátikə] (099)

domàtiga de ferro (fruit) [domátiyə də fɛ̃ro] (149)

domàtiga del puig (fruit) [domátiyə dəl púʃ] (149)

domatiguera [domətiyərə] [domátigə] (051, 063, 077, 099, 183)

tomàtiga (fruit) [tomátigə] [tomátigə] (020, 021, 024, 036, 054, 060, 079, 107, 108, 115, 118, 122, 151, 162, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 231, 232)

tomàtiga de ramellet (fruit) [tomátigə də rəmələt] (108)

tomatigó (fruit) [tomətiyó] (008, 020, 021, 056)

tomatiguera [tomətiyérə] (020, 021, 024, 027, 053, 060, 071, 099, 115, 116, 118, 160, 178, 186, 220)

USOS MEDICINALS

Fruit

Antipiròtic

FONTS. 063, 064, 079, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a quan te cremes (063). Perquè sa cremada no bofegui (064). Per a una cremada (079). Per a les cremades (219). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. S'ha de tallar per la meitat i fregar-la (063). Se xapa i s'aplica (064). Posar una tomàtiga a la cremada (219). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Jo crec que és sa frescor lo que va bé (079). Ho fa quan es crema (219).

Antisèptic extern

FONT. 210. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Fa net. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se frega sa domàtiga. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ho va aprendre d'un amic seu lloser.

Callicida

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a un call. L'endemà dematí tendràs un redol blanc, net, impecable. Sa domàtiga fa net, rovega. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Mitja domàtiga torrada, calenteta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Cicatritzant

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Quan es feien una cremada als dits. La tomàtiga cicatritza directament, no fa la bufoga. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Tot d'una xepaven una tomàtiga madura i se la posaven per les cremades petites. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Una cremada d'oli fa bufoga, si et poses la tomàtiga tot d'una no bufa.

Per a treure espines

FONTS. 008, 020, 107, 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a fer pujar una espina (008). Per a llevar espines (020). Sa tomàtiga era molt bona per a fer sortir ses espines (107). Per a treure ses espines (108). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (008, 020, 107, 108). PREPARACIÓ. Se talla i s'aplica (020). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per al panadís

FONT. 190. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a curar un panalís. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Punxades

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a una tatxa a un peu, un tros de sobrassada i una domàtiga. Sa domàtiga fa net, rovega. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Resolutiu

FONTS. 054, 079, 089, 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a venir es madurament, d'un gra, amb sa tomàtiga te madurava més aviat, feia com a ventosa, te pujava tota sa porqueria que tenia i a dins la te feia pujar (054). Per a madurar un bony (079). Per si

tenies un bony i no t'acabava de madurar (089). Per a madurar un gra, i feia sortir sa bosseta de pus (226). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (054, 079, 089, 226). PREPARACIÓ. Te posaves mitja tomàtiga damunt i fermada tota sa nit (054). Tallar la tomàtiga per la meitat (079). S'ha de xapar (089). S'ha de xapar sa domàtiga (226). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No és lo mateix un bony que una buranya (079). A jo me n'han posat, d'això (089).

Suc del fruit

Antipiròtic

FONT. 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al cremat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se fregava el suc. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Condiment

FONTS. 020, 151, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es tomàtigó l'enfilam amb fil de porc i les guardam tot l'any per a fer els pa amb olis en s'hivern (020). Sempre que feia faves, ceba amb tomàtiga de ramellet i un bon raig de vinagre, oli i sal (151). Per a menjar. En sembra de ramellet, d'aquestes de penjar, que són molt bones per fregar. Són molt bones (219). OBSERVACIONS. No passa res si queda un poc de pell, i ses llavors, s'ho menjaven tot un temps (151). En sembraven moltes. Les que no són de ramellet (219). La posaven al peixet. No en fa gaire gent (213). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada dessecada a l'aire

FONTS. 079, 213, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A ma mare li agradava molt sa tomàtiga seca i en fèiem (079). Per a fer tomàtigues seques per fer carn (213). Per a fer tomàtigues seques. Les tomàtigues es xepaven per la meitat i es posaven al Sol. Després hi devia haver sal, però no recorda com. Ho guardaven en un pot de vidre amb oli, tot l'any (215). OBSERVACIONS. Eres les tomàtigues més grosses (215). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada en oli

FONTS. 024, 213, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En faig conserves (024). Per a fer salsa de tomàtiga. Quan la salsa arribava al coll de l'ampolla hi posaven una mica d'oli (213). Per a fer salses. En feien conserva o les empotaven (219). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada en sal

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fèiem tomàtiga empotada. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada en sucre

FONT. 170. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan confitura. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 027, 108, 151, 165, 214, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar (027). Se'n fa trempó (108). Ses domàtigues tenien un altre gust (165). Ceba i tomàtiga, en que fos de ramellet (151). Per a fer amanides amb julivert i grell (214). Per a menjar. En fa per ensalades. Als vespres es fa una tomàtiga tallada i s'hi talla un all ben petitó. S'hi posa oli, una mica de sal i una *lateta d'atún* de les petitones (219). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (108, 219). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONT. 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer es sofrit de ses sopes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en oli

FONT. 089, 093, 122. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer es sofrit (089). Per a fer un bon sofridet (093). En fèiem salsa de tomàtiga, per menjar amb peix (122). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTS. 020, 021, 036, 056, 117, 149, 162, 214, 217, 218, 220. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les assec as sol amb sal i les pos en oli, per a fer tomàtiga seca. Cada any n'embotellam (020). En sembr a s'hort per a menjar i embotellar. N'assec per a guardar amb oli. Es tomaticó el penjam per a menjar en s'hivern, per a fer es pa amb oli (021). És menja d'hort d'estiu (036). Per a menjar (056). En feien de tota manera (117). Per a menjar (149, 162, 214, 220). L'any passat en va sembrar. Posaven en remull un quilo de cigrons, faves, llenties o guixes i llavors ho posaven entre patates, pastanagó, col, ceba i tomàtiga (217). Anteriorment es feia molt. No hi havia cap fina a dins Puigpunyent que no tingués hort gran (218). OBSERVACIONS. A casa en sembra cada any. A casa seva encara té un planteret per fer tomaticueres, per sembrar tomaticueres i llavors en fa unes tomaticues molt bones. Li agrada molt regalar-les. A Galilea hi va una infermera els dimecres i n'hi va regalar quatre o cinc, i li va dir que se les mengés aviam si li agradaven. I s'altra setmana quan va tornar a venir, en va deixar menjar a un cunyat seu que va dir d'on eren aquelles tomaticues tan bones, de Galilea, li heu de demanar com les fa, i ell va dir que li diria com les sembra i les rega. No els posa menjar, res, i això que la seua terra no és que sigui molt bona, molt bona. La setmana passada en vaig comprar d'aquestes d'ensalada i la va xapar i una la va tastar, i això no té gust de res, la va tirar, és que no té gust de res, i aquestes seues, no és per dir-ho, però tenen un gustet de tomàtiga... les collim de la tomaticuera, quan estan madures, quan els ha tocat el sol i tenen totes les vitamines. I ara les maduren dins càmeres i no tenen gust de res (220). CONSUMICIÓ. Plat principal - Bullit (217). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Planta sencera

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 053. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses ovelles se les mengen, fan net. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Fruit

Altres informacions

FONTS. 117, 122, 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Cada dia, en temps de domaticues, en duien uns dos camions a Palma (117). A Banyalbufar un temps sa gent vivia de sa tomàtiga i des peix (122). Molta gent d'Estellencs vivia de la tomàtiga (213).

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 071. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És important posar sofre a les tomaticueres a l'estiu.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Feia prebers, auberginieres, domaticues, o porros.

Planta viva ex situ

Altres informacions

FONT. 118. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A Banyalbufar sa gent vivia de sembrar tomaticueres, collir ses tomaticues i dur-les cap a Palma.

Repel·lents

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Perquè no hi vagi es poll, has de sembrar-hi dedins, aufabeguera.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Si plou massa produeix enfermedats: l'any passat amb tanta bruca va provocar mildew a ses tomàti-gueres, es tronc comença a tornar vermellós, me pareix que li talla sa circulació de sa saba i es tronc torna prim i se mor (027). En té sembrades. S'estiu de 2009 han tengut mal ses tomàti-gueres (036). Fa un hort ecològic on hi sembren cols, alls, faves, lletugues, tomàti-gueres i prebes (060). En fa planter (077). A s'hort sembraven verdura i la venien a Felanitx: mongetes, prebers, auberginieres, tomàti-gues, patates, moneiatos, molons, enciam, i tot lo que se pugui fer a s'hort. Les tomàti-gueres del Perú fan unes tomàti-gues grogues, que s'han de pelar. (115). En plantaven a Sa Baronia, després de sa vinya (117). La domàtiga del puig fa aquesta mameta i és més allargada, jo tenc llavor de ca ma mare (149). Als horts sembraven mongetes, maís, patates, estiragassers, tomàti-gueres,... (160). En tenim a s'hort (162). En sembrar ses tomàti-gueres, has de sembrar s'aufabeguera (186). En feim (231). A devora ses tomàti-gueres feia una filera de trompetilles (197). Es vivia de la tomàtiga, tothom feia tomàti-gues. Les cordes per a penjar eren de fil de domatigó. Feien uns rotllos així grossos, i feien unes tirades així, dues tirades, i a dalt amb un tros de pauma feien com un lligam, i l'agafaven i el penjaven a la paret. Per octubre o novembre, te n'anaves a qualsevol casa i pertot, hasta dins els quartos tenien tomàti-gues penjades. Tot Estellencs estava sembrat, igual que Banyalbufar (212). A Itàlia fan molta salsa de tomàtiga. Els tomàquets es venien a Palma, des d'on s'enviaven cap a Barcelona en vaixell cada divendres (213). En coneix bastantes varietats. A casa seva les ha de sembrar (214). Els assecaven al canyís (215). Col, ceba i tomàtiga eren la base principal perquè cada casa tenia el seu hortet (217). Aquí no feim sequer, però feim ramells, o les estenem, a ses de ramellet (219). OBSERVACIONS. Diuen que són bones (115). Ara molts d'horts han quedat buits perquè sa gent se'n va als hotels o enlloc (160). Era fil, encara n'hi ha, a les botigues en pots trobar si dius fil de domatigó. Exportaven a Barcelona, cada setmana hi havia barcos que se n'anaven al mercat a Barcelona (212). Tenien caixetes rodones, hi posaven un diari o paper i si no una mica de palla. Hi posaven els tomàquets. Els tapaven i cap a Barcelona. El seu pare tornava amb un pot de sucre, un paquet de cafè, un tros per fer un vestit, un fil de cosir,... (213). Ses altres no s'aguanten (219).

***Solanum melongena* L. (solanàcies)**

BCN 25004

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit originari de l'Índia. Cultivada als horts.

NOMS POPULARS

albergínia (fruit) [uβərʒíni] [uβərʒíniə] (042, 052, 147, 148, 162, 214) [əwβərʒíni] (051)

alberginiera [uβərʒiniérə] [əwβərʒiniérə] (048, 051, 079, 115, 165, 197)

USOS MEDICINALS

Epicarpi

Laxant

FONT. 052. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a anar de ventre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. En general, totes ses clovelles de ses fruites perquè tenen moltes fibres.

Fruit

Antiberrugós

FONT. 042. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als fics. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihemorroidal

FONTS. 147, 148. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a les morenes rabioses (147, 148). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Amb l'oli de fregir talls d'albergínia, ben frita, i després colar (147). Amb oli de fregir les albergínies, tallades i fregides. Després s'han de colar (148). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. S'ha de guardar en una botella de cervesa marró amb el tap de suro (147). S'ha de guardar dins una botella i que no hi pegui el sol (148).

USOS ALIMENTARIS

Fruit

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTS. 048, 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En aquells dies sa gent de foravila tots tenien el seu hortet. Feien dos melons per la casa, dues síndries, un parell d'auberginieres, un parell de cols (048). Per a menjar (162). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Planta fumable

FONT. 052. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se fumaven ses fulles.

Fruit

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. El bon Jesús ho va dir als apòstols en l'evangeli: "menjareu metzines, tocareu escorpins... i no vos faran res".

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Feia prebers, auberginieres, domàtiques, o porros.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És de sa família de sa metzinera. Diuen que se poden empeltar aquestes uberginieres damunt sa metzinera (051). En sembram a s'hort (079). A s'hort sembraven verdura i la venien a Felanitx: mongetes, prebers, auberginieres, tomàtiques, patates, moneiatos, molons, enciam, i tot lo que se pugui fer a s'hort (115). En tenim a s'hort (162). La trompetilla és una cosa com una auberginiera (197). En coneix bastantes varietats (214).

***Solanum tuberosum* L. (solanàcies)**

BCN 29797

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit introduït de l'Amèrica del sud. Cultivada i molt rarament subespontani en herbassars ruderals.

NOMS POPULARS

patata (tubercle) [pə'tátə] (020, 027, 039, 038, 047, 062, 069, 074, 078, 089, 090, 093, 096, 099, 115, 122, 124, 128, 133, 151, 152, 160, 161, 177, 192, 193, 210, 213, 216, 217, 230, 232)

patatera [pə'tətérə] (162, 178)

patató (tubercle) [pə'tətó] (201)

USOS MEDICINALS

Tubercle

Antiberrugós

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Fregada damunt es murinyó. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se frega (027). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antibronquític

FONT. 133. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als bronquis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. En feien ventoses. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Anticefalàlgic

FONT. 038, 047, 074, 090, 192, 193. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al mal de cap (038, 074, 090, 193). Per a llevar el mal de cap (047). Per mal de cap. Si tenies dolor, s'aferrava, xupava i s'arreglava (192). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Les posàvem enrevoltades amb un mocador abans d'anar a jeure, fermades, i l'endemà t'ho llevaves. A vegades s'ajuntava amb les fulles de llimonera (038). Agafava una patata i la xepava pel mig. En posava mitja damunt un pol i mitja damunt s'altre amb un mocador (047). Xapar una patata i posar-te-la al cap, fermada amb un mocador (074). Dos trossos de patata, un a cada banda, aferrats amb un mocador (090). Es talla la patata rodona i s'aplica directament (192, 193). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. La duies embolicada tot lo dia i tota sa nit (047). Posar-s'ho abans d'anar a dormir, i dormir-hi tota la nit (090). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Han de ser les llargueres (038). Això ho empleava la seva tia, la germana de son pare. Quan li deies: "Ai tia que tenc un mal de cap avui", tot d'una ja t'embolicava i mitja patata a *puesto* (047). Ma mare m'ho feia (090).

Antiequimòtic

FONT. 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les cremades. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una rodanxa de patata a sobre de la cremada. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antimigranyós

FONT. 089. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de cella. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Una patata xapada en dos trossos. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antipiròtic

FONT. 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Una coca de patata quan tenien un cop. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Bullien una patata i se la posaven a sobre un blau. Es feia com un puré d'ara, amb una mica d'oli. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Primer, hi posaven una mica d'oli, després s'hi posaven la coca. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. El pedacet era de fil, no de cotó.

Antiulcerós (per a úlceres gàstriques)

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Cicatritzant d'úlceres i gastritis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Desconegut per l'informant

FONT. 161. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. No ho sap. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Tenc por que no la pelassen i fessen llesques. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a les picades

FONT. 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Una patata fregada per si et pica una abella. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Resolutiu

FONTES. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a llevar un gra. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se frega. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Tubercle

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Amb unes catxofes que feien els cards, feien aguiats de catxofa i patata. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONTES. 151, 152, 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Penques pelades i bullides amb patates i borratxa. Se poden menjar patates bullides amb ortigues. Bullien ses herbes que sabien que eren bones i les agafaven i les bullien amb patates (151). Per a bullir (152). Menjar per als porcs (201). CONSUMICIÓ. Entrant - Bullit (151, 152). DESTINACIÓ. Alimentació humana (151, 152). Alimentació animal (201). OBSERVACIONS. Han de ser normals, perquè si s'han de bullir, se desfan. Poden ser granades, no passa res (151). Amb figues seques i moniatos. Ho passaven per una màquina i mesclat amb farina (201).

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONTES. 069, 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar al fritet de xot o de porc (069). Per a posar a ses sopes (216). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en oli

FONTES. 096, 122, 210. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fregir (096). Fèiem peix frit amb patates (122). Per a fer sofregida (210). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONTES. 027, 062, 093, 160, 162, 217, 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar (027). Per a menjar (062, 160, 162). Per a posar a ses faves cuinades (093). Posaven en remull un quilo de cigrons, faves, lleties o guixes i llavors ho posaven entre patates, pastanagó, col, ceba i tomàtiga (217). En sembràvem per a noltros (230). CONSUMICIÓ. Plat principal - Bullit (217). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 039. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se sembren de lluna vella.

Tubercle

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 078. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'ha de sembrar en lluna vella.

Domèstic: ajudes a la llar

FONT. 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Perquè ses ulleres de nedar no s'entelin.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a saber que havien posat sa sal que tocava a dins s'alfàbia amb olives quan no tenien ous. La patata també havia de sortir i surar una miqueta. OBSERVACIONS. Son pare tenia més fe que sa concentració de sal amb s'ou era més exacta.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. La Maria i ella tenen un hort ecològic amb patates i verdura de tota classe (062). Té alguns trossos sembrats de patates. N'hi ha 50 quilos (099). A s'hort sembraven verdura i la venien a Felanitx: mongetes, prebers, auberginieres, tomàtiques, patates, moneiatos, molons,

enciam, i tot lo que se pugui fer a s'hort (115). Als horts sembraven mongetes, maís, patates, estiragassers, tomatigueres... Molts de pagesos feien moltes patates (160). En tenim a s'hort (162). OBSERVACIONS. Ara molts d'horts han quedat buits perquè sa gent se'n va als hotels o enlloc (160).

***Sonchus asper* (L.) Hill. (asteràcies)**

BCN 97445

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit (hemcriptòfit) pluriregional. Creix en horts, vinyes, fruiterars, etc. de l'estatge montà i les contrades mediterrànies (i l'estatge subalpí).

NOMS POPULARS

llitsó bord [ˈlitsó bɔrt] (027)

USOS MEDICINALS

Fulla

Per al panadís

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses sedes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern). PREPARACIÓ. Es pica i s'aplica a sa seda. DESTINACIÓ. Medicina humana.

***Sonchus oleraceus* L. (asteràcies)**

BCN 29953

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit (hemcriptòfit) pluriregional (mediterrani - europeu). Molt comuna en conreus i herbassars ruderals de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

alixó [əliˈtʃó] (169)

allitsó [əˈlitsó] (036, 051)

allitsó vertader [əˈlitsó vɛrtəðé] (036)

aritsó [əˈritsó] (177)

colixó [colitʃó] (110)

lletsó [ˈlɛtsó] (061, 191)

lletxó [ˈlɛtʃó] (186)

llitsó [ˈlitsó] (051, 097, 115, 215)

llitxons [ˈlitʃóns] (098)

USOS ALIMENTARIS

Fulla

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menja. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 036, 097, 115, 169, 186. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a donar als animals. Normalment s'asseca amb les bales de palla (036). Per a donar de menjar als conills (097, 186). Per a donar als animals, als conills i porcs (115). Els fèiem per als conills (169). OBSERVACIONS. Els donaven de tot: fonoll, lletxons, rovellà (186). DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Planta sencera

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 098, 110. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a donar als conills (098). En mengen els animals (110). DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Làtex

Altres informacions

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se diu lletsó, que ve de *leche*, perquè també fa lletrada.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una planta que dona plaga, com la corriola. OBSERVACIONS. Suposa que absorbeix o estira els animals, que deuen quedar aferrats allà.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Sol fer una caboteta així, una caxofeta petita, i quasi tota sa flor hi acaba amb una caxofeta *antes* d'estendre-se, lo que fan molt de pèl (036). Aquest n'és un, però n'hi ha un de molt semblant (061). És de sa família directa de ses lletugues. A dins ses figueres de moro moltes vegades se posa molt tendre, que sigui tendre, i és molt bo (177). Fa una flor groga, està per devora els marges (215).

***Sonchus* sp. pl. (asteràcies)**

NOMS POPULARS

alixó [əlitʃó] (162)

llivons [livóns] (113)

USOS ALIMENTARIS

Part aèria

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En donam a ses gallines. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

***Sonchus tenerrimus* L. (asteràcies)**

BCN 29954

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit (teròfit) mediterrani. Molt comú als erms, conreus, roquissers, etc.

NOMS POPULARS

alixó [əlitʃó] (101)

allitsó [əˈlitsó] (036)

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Hi ha aletxons que se poden menjar, però aquest no.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És més petit, més pelut i de fulla més prima que s'allitsó vertader (036).

***Sorbus domestica* L. (rosàcies)**

BCN 46827

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli latesubmediterrani. Creix en boscos de les contrades mediterrànies plujoses i l'estatge montà submediterrani. Sovint conservada entremig dels camps de cultiu i de vegades cultivada. Cultivada i escapada de conreu.

NOMS POPULARS

serva (fruit) [sərvə] (051, 061, 076, 141, 217)

servera [sərvərə] (061, 079, 080, 113, 123, 170)

USOS MEDICINALS

Fruit

Antidiarreic

FONTS. 123, 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Escanyen (123). Per a restrènyer (141). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (123, 141). PREPARACIÓ. Se menja (141). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Antidiarreic

FONTS. 113. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a restrènyer. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 051, 076, 080, 123, 141, 170, 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És bo per menjar (051). En menjàvem en s'hivern (076). Per a menjar (080). Se mengen, però escanyen (123). Se menja (141). En menjàvem (170). Anaven a trobar de tot, n'hi havia pertot (217). OBSERVACIONS. Se sol madurar damunt palla (141). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses serves són molt bones. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Altres informacions

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A Mallorca també solia haver a ses possessions una servera o dues.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'hi ha que diuen que se sembrava per dins s'olivar perquè es corc, sa mosca primer pegava a sa fruita. Primer pegava a sa serva perquè madura primer, i és més negra, abans de s'oliva.

Tija

Fuster: ús fuster

FONT. 080, 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa *madera* és d'escultors, i l'empleaven per a fer utensilis de sa tafona, ses barres, ses bigues... aguantaven molt, és una llenya fortíssima (080). És una fusta brillada (123).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. També neixen de llavor, és curiós. Té es pinyol dedins (051).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 179. Preparat antidiarreic (vegeu el catàleg de barreges)

***Spartium junceum* L. (fabàcies)**

BCN 29956

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit (macrofaneròfit) mediterrani. Comuna a les pastures i brolles.

NOMS POPULARS

ginesta [zinéstə] (061, 166, 172)

ALTRES USOS

Part aèria

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 172. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En tiren per ses processons de Valldemossa.

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És preciosíssim quan floreix. OBSERVACIONS. De la seva estada a Barcelona, recorda que a Collserola n'hi havia molta i que en s'estiu, pes mes de juny, se veia tota aquella serra groga.

Tija

Artesanal: elaboració d'instruments musicals

FONT. 166. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien xeremies. OBSERVACIONS. Sa llenya de ses xeremies influïa es so.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Fa una flor groga en s'estiu, devers es juny (061).

***Spergularia rubra* (L.) J. et C. Presl. (cariofil·làcies)**

BCN 30615

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit (hemicriptòfit, camèfit) pluriregional (subcosmopolita). Creix en camins, solars, en sòls arenosos o salabrosos de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

herba vermella [érβə vərˈmájə] (168)

USOS MEDICINALS

Planta sencera

Diürètic

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a orinar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Litotríptic renal

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses pedres i ses arenes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

***Spinacia oleracea* L. (quenopodiàcies)**

BCN 46077

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

D'origen asiàtic. Cultivada sovint com a verdura, i rarament subespontània.

NOMS POPULARS

espinac [əspinák] (152)

espinacs [əspináks] [əspináts] (086, 106, 111, 162)

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Ingestió de la part de la planta cuïta - Cuïta en aigua i oli

FONT. 106. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer coques frites. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTES. 086, 162, 152. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són sa verdura que menjam (086). Per a menjar (162, 152). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 111. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Diuen que té ferro. Fa un suc vermellós.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En tenim a s'hort (162).

***Stevia rebaudiana* (Bertoni) Bertoni (asteràcies)**

BCN 88703

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit originari de les terres altes del Paraguai, on creix en sols arenosos prop del corrent d'aigua. Cultivada a petita escala i comercialitzada recentment a Mallorca pel seu ús edulcorant.

NOMS POPULARS

estèvia [əstévjə] (135)

estevia (castellà) (163)

herba dolça [érβə dólsə] (149)

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Ingestió de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 163, 149. OBSERVACIONS. Se menja i és dolç (163). És dolça, és el sucre dels diabètics (149). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta

Condiment

FONT. 135. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. La tenc sembrada, però la vaig comprar (149). Hi peguen molt els caragols (147).

***Stipa capensis* Thunb. (poàcies)**

BCN 89366

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit (hemicriptòfit) pluriregional (mediterrani-saharià). Comuna als erms.

NOMS POPULARS

rompsac [rompsák] (140) [ronsák] (140)

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor.

***Stipa tenacissima* L. (poàcies)**

BCN 46091

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit mediterrani. Creix en brolles i timonedes calcàries de les contrades mediterrànies seques. No creix a Mallorca. S'hi comercialitza.

NOMS POPULARS

espart [əspárt] (221, 227)

ALTRES USOS

No consta

Altres informacions

FONT. 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a dins del llum d'oli. Un blet que es feia d'espart o fil gruixut mesclat amb espart.

Planta sencera

Ús cinegètic

FONT. 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Antigament, per a caçar aucells fonies pega, i amb brins d'espart que els untaves amb aquesta pasta, era molt aferradís i s'aucell quedava.

***Symphytum officinale* L. (boraginàcies)**

BCN 25012

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit. Cultivada a Mallorca.

NOMS POPULARS

consuelda (castellà) (124)

simfito (castellà) (124)

USOS MEDICINALS

No consta

Per a les dislocacions

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les fractures. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. L'empleen molt els alemanys. Has d'anar molt alerta perquè fa un efecte molt ràpid.

***Syzygium aromaticum* (L.) Merr. et Perry (mirtàcies)**

BCN 47279

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit tropical. Espècie al·lòctona adquirida al comerç.

NOMS POPULARS

clau [kláw] (003, 079)

clau d'olor [kláw doló] (183)

USOS ALIMENTARIS

Poncella

Condiment

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer caragols. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Poncella

Domèstic: ambientador

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a llevar s'olor, per exemple de dins sa gelera que s'han mesclat olors. Posar-ne a dins mitja llimona, és un desodorant.

Repel·lents

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se posen a dins sa llimona i serveix per a espantar ses mosques.

***Tamarix* sp. pl. (tamaricàcies)**

BCN 103544

NOMS POPULARS

tamarell [təmərə́ɫ] (182, 185, 201)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Tenen molta sal i no deixen créixer res devora (182). Se fan a s'Albufera, i encara n'hi ha per ses síquies, però són una mala herba (185). No se fan pertot (201).

***Tamus communis* L. (dioscoreàcies)**

BCN 25013

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit pluriregional (mediterrani - atlàntic). Comuna en bardisses i boscs clars de l'estatge montà i contrades mediterrànies.

NOMS POPULARS

gatmarimon [gátmarimón] (149)

USOS MEDICINALS

Fruit

Antieczematós

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als bérbols. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Se pica. DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És una enrededera que floreix devers l'abril, s'enfila per la paret i és molt fina (149).

***Tanacetum balsamita* L. (asteràcies)**

BCN 104269, 104273

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit introduïda de l'Àsia sud-occidental. Cultivada com ornamental i més o menys naturalitzat en herbassars ruderals de l'estatge montà i les contrades mediterrànies plujoses. Cultivada als horts com a aromàtica.

NOMS POPULARS

cost [kóst] (020, 024, 050, 051, 058, 077, 087, 099, 106, 138, 151, 197, 211)

herba caragolera [érβə kərəγolérə] (020, 177)

herba de caragols [érβə də kərəγóls] (025, 042)

USOS MEDICINALS

Fulla

Digestiu

FONT. 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bona per a s'estómac, per a després de dinar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a les picades

FONT. 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les picades d'aranya i paparra. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Condiment

FONTS. 020, 024, 025, 042, 050, 058, 077, 087, 138, 151, 211. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En solen posar als caragols (020). És herba de caragols (024). Per a posar als caragols (025, 042, 058, 087, 211). És una herba per a condimentar, per a cuinar i, sobretot, per als caragols (050). Per als caragols, per al brou de peix (077). Se'n posa als caragols (138). Per a posar als caragols (151). OBSERVACIONS. Pareix que has posat carn als caragols, té un gustet molt bo (058). Fa molt bona oloreta (077). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta

Condiment

FONT. 106. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Bo per als caragols. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És de sa família de ses artemísies, de sa família des donzell i de s'estragó (051). N'hi havia a ca seva, de cost (099). Hi ha una cosa que se diu cost, però ella no sap què és (197). Es cost fa lo mateix que sa vinagrella [*Rumex pulcher*] però amb puntes. Això sempre queda igual, tu vas segant i no li ha vist mai flor. N'he tengut, però se li va morir, malauradament, amb una sequedat. Me'n regalaren una mota (151).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONTS. 138, 139. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

***Tanacetum parthenium* (L.) Schultz Bip. (asteràcies)**

BCN 72712

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit introduït del submediterrani oriental. Cultivada com ornamental i medicinal, i més o menys naturalitzat en herbassars ruderals de l'estatge montà i de les contrades mediterrànies més o menys plujoses (o en terrenys de regadiu).

NOMS POPULARS

camamil·la de jardí [kaməmíllə də ʒərðí] (051)

camamil·la forastera [kaməmíllə forəstérə] (061)

tanaceto (castellà) (051)

USOS ALIMENTARIS

No consta

Condiment

FONTS. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ha llegit que és bo per donar un gust a un pastel de Pasqua. Dóna un gust, un sabor agradable. L'empleen per fer pilotes de carn de porc. S'hi posa això amb all i juert ben ben picadet i se mescla amb sa carn des porc. Es fan bolletes i les passen per farina i llavors es fregeixen. CONSUMICIÓ. Postres - Pastís. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Part aèria

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Serveix per a fer rams.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És d'una oloreta forta. Fa unes margalides altes molt guapes (051). Sempre és cultivada a Mallorca (061).

***Tanacetum vulgare* L. (asteràcies)**

BCN 72713

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit. Creix en els herbassars nitròfils de l'estatge montà (i les contrades mediterrànies plujoses). Cultivada a les Balears als jardins.

NOMS POPULARS

tanaceto (castellà) (162)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Separa zones de l'hort.

Repel·lents

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Repel·lent d'insectes.

***Taraxacum officinale* Weber in Wiggers (asteràcies)**

BCN 103493

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit lateuropeu. Comuna als prats i vores de camins de les contrades mediterrànies i estatge montà (i subalpí).

NOMS POPULARS

diente de león (castellà) (086, 101, 177)

paraigües [pə'rájyos] (177)

queixals de verro [ki'fáls də véro] (054)

USOS MEDICINALS

No consta

Desconegut per l'informant

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt medicinal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 054, 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És molt bona (054). És molt bo. Ses fulles tenen un gust amargós, més paregut a ses endívies (177). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (054). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Grana

Lúdic: jocs tradicionals

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fa aquella llavor que quan queda així la bufen.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se fa per ses voreres de ses carreteres i és preciosa (054). Se fa per ses voreres des camí i fa una lletrada (086). Les havies de collir molt a poquet a poquet perquè si no se te desfeien totes. És de sa mateixa família que ses lletugues (177).

***Taraxacum* sp. pl. (asteràcies)**

NOMS POPULARS

pissenlit (francès) (ho deia el seu pare, que va estar a França) (215)

xicòria [ʃikɔˈri] (075)

USOS MEDICINALS

Flor

Diürètic

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És diürètic si en prens molt. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. El seu pare n'agafava.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 075. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En menjàvem. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. El seu pare també deia *pissenlit* a les cames rotges (215).

***Taxus baccata* L. (taxàcies)**

BCN 29804

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perennifoli lateeuropeu. Neix en boscs ombrívols de l'estatge montà (i la muntanya mediterrània). Molt rara a Mallorca.

NOMS POPULARS

teix [téj] (060, 061, 080, 151)

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses cabres en mengen, però se saben dosificar. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se pot emprar com a medicinal, però s'ha d'anar alerta perquè és molt venenós.

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Hi ha un puig que se diu es Teix.

Tija

Fuster: elaboració d'embarcacions

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Deien que en feien *barcos*.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Grana

Molt verinós

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Si se xupa es fruit, que té una popa vermella que és bona, s'ha d'anar alerta a enviar-se es pinyol perquè és molt venenós. GRAU DE TOXICITAT. Elevat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Un any li va pegar per anar a comptar els teixos a sa serra de Tramuntana, a Massanella i sa serra des Teixos. Tots els teixos que hi ha sembrats a Lluc i es jardí botànic van ser idea del pare Ramon Ballester, de Son Servera, i de *s'hermano* Macià (060). N'hi ha poquíssim, se fa per ses muntanyes altes. Noltros aquí a Lluc el reproduïm, perquè és molt fàcil de reproduir mitjançant llavorettes o estaca, i se fa molt bé. Aquest que tenim aquí és d'esqueix i per ventura té 70 anys. S'enduen teixos d'aquí per a repoblar es Puig Major (061). Per damunt sa serra n'hi havia molts. Hi ha tres o quatre teixos en es Teix, damunt es Massanella també n'hi ha si no s'els han menjat ses cabres, i els pares de Lluc en varen sembrar al jardí. Aferra a partir d'una branca, i vol aigua (080). És de sa família des ginebró, li pareix (151). OBSERVACIONS. N'hi havia molt pocs, n'hi ha més a Lluc (060).

***Teucrium chamaedrys* L. subsp. *pinnatifidum* (Sennen) Rchb.f. (lamiàcies)**

BCN 2131

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit mediterrani occidental. Comuna a les garrigues, carrascars, pastures montanes seques, etc.

NOMS POPULARS

auladella [əwɫəðéɫə] (019)

beteta [betətə] (008, 019, 144)

herba beteta [érβə betətə] (016)

USOS MEDICINALS

No consta

Antiodontàlgic

FONT. 008. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Me pareix que era per as mal de queixal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antiodontàlgic

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de queixal, per queixals corcats. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). PREPARACIÓ. En bavarades, i havies de xupar. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria florida

Antiotàlgic

FONT. 016. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als taps de ses orelles. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Gotes (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Summitat florífera

Antiotàlgic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal d'orella, la sordesa, mals al timpà i taps de cera. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Suc greixós fluid (ús extern). PREPARACIÓ. Es col·loca la beteta recollida en una botella i es premsa amb un bastó d'ullastre sec fins que no n'hi cap més. Es deixa al sol. Es torna a premsar el migdia i l'horabaixa, i així dia a dia fins que la planta desprèn tot l'oli. El suc resultant s'aboca en un recipient adequat. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. S'aplica un tros de cotó mullat d'oli de beteta en casos d'afeccions de l'orella, durant una setmana. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es bestiar no la vol.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Creix en llocs secs. A Artà, n'hi ha a la cara nord del Puig d'Alpara de la finca de Carrossa i a la Sitja d'en Geneca, dels Olors a Son Puça. Es recull quan els esclata-sangs [*Lactarius sanguifluus* (Paulet) Fr.] rebenten, a la tardor. És molt important que el bastó per a premsar sigui sec, perquè si és verd agafa gust (019). Neix aprop d'on se fa moll, on s'embassa aigua. A terra magra no se fa. Feia una rameta amb branconets, una planta petita, com a de coloret rosa. Fa molts d'anys que no n'he vista (144).

***Teucrium marum* L. subsp. *subspinosum* (Pourr. ex Willd.) O. Bolòs, Molin. et P. Monts. (lamiàcies)**

BCN 66404

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit endèmic del mediterrani occidental. Molt comú a Mallorca, en matollars xeroacàntics.

NOMS POPULARS

coixinet de monja [kuʃinéd də mɔ̃nʒə] (080)

eixorba-rates [əʃɔrbərátes] (080)

ALTRES USOS

Planta viva *in situ*

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Un dia una al·lota que anava a passar uns dies a sa Calobra (abans Sa Calobra era un jardí) hi va caure a damunt i només sentien crits. Tot són pues, com un eriçó.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una plaga.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. N'hi ha per damunt el Teix, i has de dur unes sabates ben fortes per caminar-hi per damunt, però és com si caminessis damunt coixins (080).

***Teucrium polium* L. subsp. *capitatum* (L.) Arcang. (lamiàcies)**

BCN 103557

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit del mediterrani occidental. Molt comú en brolles i timonedes.

NOMS POPULARS

herba de Sant Ponç [érβə də sam pɔ̃ns] (143)

poniol [poniól] (149, 150)

USOS MEDICINALS

Part aèria

Anticatarral

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció, amb tarongí, menta, romaní i vauma rosa. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihelmíntic

FONT. 150. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cucs. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori faringi

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a mesclar amb sa serverola, per al mal de coll. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 149, 150. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa panxa (149, 150). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció, amb tarongí, menta, romaní i vauma rosa (149). Decocció (150). DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Part aèria

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer rams.

***Theobroma cacao* L. (esterculiàcies)**

BCN 30763

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit tropical. Espècie al·lòctona adquirida al comerç.

NOMS POPULARS

chocolate (castellà) (073, 201, 205)

xocolate [fikoláti] (004)

USOS MEDICINALS

Grana

Anticatarral

FONTS. 004, 073, 205. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Quan estava constipat me feia un xicolati i hi posava una cullerada de saïm (004). Reblania, per al constipat (073). Per al constipat (205). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús intern) (004). Emulsió (ús intern) (073, 205). PREPARACIÓ. Pols simple (004). Xocolata cuïta amb un poc de saïm. També hi posava una ametla (073). Mos preparaven una tassa de *chocolate* ben calent, amb una cullerada de saïm de porc, i anàvem a jeure (205). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. S'ha de prendre ben calent (073). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Sa padrina m'ho feia quan era nina (073).

Antidiarreic

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És astringent. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emulsió (ús intern). PREPARACIÓ. Xocolata en tassa. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Li diu la seva germana Antònia.

***Thymbra capitata* (L.) Cav. (lamiàcies)**

BCN 72716

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit del mediterrani meridional. Rar en timonedes amb sòls calcaris, en les contrades mediterrànies seques marítimes.

NOMS POPULARS

frígola (a Eivissa) (141)

sajolida [səzolíðə] (051)

senyorida [səɲoríðə] (051) [səɲuríðə] (061, 141, 142)

tomillo (castellà) (219)

USOS MEDICINALS

No consta

No consta

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt medicinal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Digestiu

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt bona per a una tasseta, li dóna gustet i ajuda a digerir. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció, amb camamil·la. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a les dislocacions

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses torcedures. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Summitat florífera

Condiment

FONT. 051, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Molt bona per a fer faves tendres (051). Quan fa un rostit hi posa un brotet de romaní, un poc de *tomillo* o una fulla de llorer, si hi posa xot. Poc,

perquè no li agrada el gust de les herbes. A la porcella no (219). OBSERVACIONS. No li agrada gens. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Condiment

FONTS. 061, 141, 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És molt aromàtica, molt culinària. Se posa molt per a aguiar, per a donar gustet és molt bo (061). Un brotet a ses olives (141). Per a sa porcella rostida en fan una picada (142). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a prendre amb camamil·la, té molt bon gust. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Aquí a Mallorca només hi ha aquesta espècie (061). És endèmica de Palmanova (051).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

FONT. 142. Preparat digestiu (vegeu el catàleg de barreges)

***Thymelaea hirsuta* (L.) Endl. (timeleàcies)**

BCN 95585

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit perennifoli mediterrani. Creix a la vegetació litoral i erms molt àrids. Comuna a tot el litoral, pot arribar a penetrar a algunes desenes de quilòmetres de la mar.

NOMS POPULARS

plomantina [plomə'nínə] (140)

ALTRES USOS

Escorça

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se fa un collar amb la tija pelada (agafant l'escorça) per a protegir els xots petits dels atacs dels corbs. OBSERVACIONS. Li va dir un veí de Lluçmajor.

Part aèria

Maneig agrosilvopastoral: ús en la matança del porc

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a socarrar el porc.

***Thymelaea velutina* (Pourr. ex Camb.) Endl. (timeleàcies)**

BCN 30777

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit perenne endèmic del mediterrani occidental. Es troba rarament en platges arenoses (i matollars xeroacàntics) de Mallorca. També en els cims de la serra de Tramuntana.

NOMS POPULARS

peu de milà [pɛw də milá] (080)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se fa per parts arenoses i per sa muntanya. A ses cases de neu des Massanella n'hi ha, i li havien fet un tancat (080).

***Thymus* sp. pl. (lamiàcies)**

NOMS POPULARS

farigola [fəriγɔlə] (019)

tem [tém] (054)

tomillo (castellà) (002, 003, 017, 019, 020, 024, 025, 027, 054, 108)

USOS MEDICINALS

No consta

Antiinflamatori faringi

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as mal de coll. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antibronquític

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as bronquis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiespasmòdic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als espasmes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori faringi

FONTS. 003, 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per as mal de coll (003). Per al mal de coll (019). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió (003). Infusió (019). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'estómac. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen

FONT. 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

No consta

Condiment

FONT. 054. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a salar olives. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Condiment

FONTS. 002, 003, 019, 020, 024. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a cuinar caragols. Per a fer aguiats (002). Per a fer caragols (003). És molt aromàtica (019). És de ses aromàtiques (020). Per a posar als menjars, també als caragols (024). OBSERVACIONS. També amb fonoll, herba-sana,

àpit, pampalei i moraduix. Un manadet fermat per a donar gust (002). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Summitat florífera

Condiment

FONTS. 025, 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer menjars (025). Per a donar gust. Per a donar gust als aguiats (027). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Part aèria

FONT. 165. Preparat antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

***Thymus vulgaris* L. (lamiàcies)**

BCN 29961

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit latemediterrani occidental. Creix en matollars, timonedes, etc. de les contrades mediterrànies i l'estatge montà (i subalpí). A Mallorca, sempre cultivada.

NOMS POPULARS

farigola [fəriγɔlə] (124, 128, 138, 143, 151, 177)

farigola borda [fəriγɔlə bórðə] (049)

frígola [fríγolə] (080)

frigola [friγɔlə] (128)

senyorida [səɲoríðə] (151)

senyorida catalana [səɲoríðə kətəlánə] (061)

tem [tém] (035) [tám] (049, 051, 071, 111, 124, 151, 162, 163)

timó [timó] (177)

tomillo (castellà) (032, 036, 043, 046, 049, 050, 051, 056, 063, 069, 071, 075, 091, 101, 104, 105, 106, 108, 115, 124, 129, 135, 142, 143, 144, 145, 156, 149, 163, 165, 167, 183, 196, 214)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antihelmíntic

FONT. 071. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cucs dels cans, quan els hi arriben al coll i tosseixen. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Els hi mescla amb el menjar. DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

Antiinflamatori faringi

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al coll, per a poder cantar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Gargarisme (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Inflorescència

Antihipertensiu

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Bo per a sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori faringi

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Bo per a sa faringitis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antitussigen

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bona per a sa tos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Estomacal

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Bo per s'estómac. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

No consta

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Se'n posa a les bavarades. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria

Antiamigdalític

FONT. 145. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses angines. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Gargarisme (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. Se fan gargolins. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antibronquític

FONT. 043. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als bronquis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Anticatarral

FONT. 035, 101, 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als constipats (035, 138). Per al constipat (101). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió (035). Decocció (101, 138). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. L'he donat a molta gent (101).

Antiequimòtic

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Aigua timolada per als cops. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Macerat en aigua (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. A casa seva sempre n'hi havia una botelleta.

Antiinflamatori

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Antiinflamatori en general. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Per a sa cuina, amb els plats. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori faringi

FONT. 143, 145. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a quan tenc inflamació de gargamella (143). Per si tens mal de coll (145). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Gargarisme (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció (143, 145). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiodontàlgic

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al mal de queixal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Gargarisme (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Jo ho he provat..

Antisèptic intern

FONT. 145. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a ses infeccions. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic urinari

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa cistitis crònica. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Tres tassetes diàries durant una setmana. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No n'he tenguda pus.

Antitussigen

FONT. 163. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa tossina. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. El pots prendre cada dia i no te perjudica. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Digestiu

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Digestiu. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (046). PREPARACIÓ. Com a condiment. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. No miram prim que siguin imparells. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Summitat florífera

Antitussigen

FONT. 056. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tos i es constipat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una tasseteta els vespres. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. S'hi posa mel.

Tija florífera

Antiinflamatori faringi

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan tens es coll que te fa mal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Condiment

FONT. 075. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a sa porcella rostida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Inflorescència

Condiment

FONT. 115, 135, 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per als aguiats. Per a fer croquetes. Per a coure caragols. Per as frita (115). Per a posar en els plats (135). El posa als macarrons. Per a ses olives. A sa Península, a Andalusia, hi posen molt de *tomillo* (165). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en oli

FONT. 214. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a rostir me o pollastre, indi o ànnera. La porcella no tant. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta

Condiment

FONT. 032, 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a cuinar (032). Herba de jardí per a cuinar (036). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Condiment

FONTES. 046, 071, 080, 091, 105, 111, 124, 128, 129, 138, 142, 143, 144, 149, 162, 163, 167, 177, 183. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'emplea per a sa cuina (046). Per a cuinar (071, 149, 183). Per sa carn, per als aguiats (080). Per a posar al brou (105). Per a posar als caragols (091, 144). Per a coure caragols (111). Per als caragols (124, 128). En feien adobats (124). Per a fer sopa de farigola (128). Per a fer es menjar (129). És aromàtica i condimentària (138). Els forasters el posen a s'aguiat i als caragols (142). Per a cuinar, imprescindible (143). Per a condimentar (162). Per a fer farcелlets condimentaris (163). Per a trempar ses olives (167). És una de ses sis o set herbes que s'empleen per a fer caragols (177). OBSERVACIONS. Tothom ve a cercar-ne (080). És una cosa que ha après de gran de sa seva dona (128). Ho fa molt mon pare, que és peninsular (167). S'emplea fonoll, s'emplea tarongil, orenga, menta, herba-sana, timó.. (177). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 145. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a quan no volem beure cafè, feim un *sorbete* de camamil·la, herba lluisa, herba-sana, tomillo i romaní. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb licor

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A vegades es germà guàrdia civil de son pare, destinat a Eivissa, els duia botelles de licor de frigola. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTES. 071, 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes (071, 196). DESTINACIÓ. Alimentació humana (071, 196).

Part aèria florida

Condiment

FONTES. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per as peix és molt fi. Per as marisc. És bo pes peix. És bo per a sa carn de ploma. OBSERVACIONS. A sa carn li va bé, però per as peix sobretot. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria jove

Condiment

FONT. 050. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una herba per a condimentar, per a cuinar i, sobretot, per als caragols. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Summitat florífera

Condiment

FONT. 056. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar als aguiats. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Inflorescència

Cosmètic

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan sa colònia.

Part aèria

Altres informacions

FONT. 104. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se pot mesclar amb camamil·la.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. El compram (043). No te'n puc mostrar cap perquè aquí no en surt (049). És de fulla petita. El de fulla grossa té les mateixes propietats que el de fulla petita. Per Palmanova n'hi ha, ells els hi va dur. Fa una floreta color de rosa molt guapa. En porta a un parell de Valldemossa i a un germà des prior, de s'ermità Biel, perquè les fan servir per a fer herbes (051). La vaig comprar amb cossiolets i la vaig aferrar aquí (061). L'hem sentit anomenar, però per aquí no n'hi ha (063). Se compra a ses herboristeries (101). Les té plantades devora ses flors perquè un dia les va sembrar suquí i ha nat tot sol (106). Se sembra (124). A Mallorca no

hi ha farigola. Diria que quan era petit tenien una mota sembrada de farigola, que son pare li deia sa frigola, perquè ell la coneixia d'Eivissa (128). Diuen que n'hi ha un poc per sa serra de Tramuntana, jo no n'he vista mai, no és com a Eivissa, que n'hi ha, lo que és més llenyosa. Per devers Valldemossa per mi n'hi ha un poquet, fa 40 anys era desconeguda. Potser és una cosa de fora (138). En vaig tenir una mota que se va arribar a morir, perquè se va assecar per avall (142). El sembren, i el solen comprar. Quan jo era nina, no hi havia cap corral que no hi hagués: un *tomillo*, moraduix, herba-sana i tarongí (143). En tenim de sembrat (145). El té sembrat (149). Sempre li ha dit senyorida, però és tem. Fa sa fulla més rodoneta (151). Me costa molt tenir-la sembrada, reproduir-la (163). Es *tomillo* no dura gaire (165). A Eivissa hi ha farigola. A Mallorca n'hi ha, però no sap on (177). En compr (183). OBSERVACIONS. En té una altra de fulla grossa. Són de la mateixa família, són híbrids (051). Tot és sembrat seu (106). Es gustet des *tomillo* li agrada (165). Ventura per devers Lluc, per aquí no (177).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Part aèria

FONTS. 069, 070. Preparat estomacal (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 101. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 145. Preparat digestiu (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 146. Preparat antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

***Tilia cordata* Mill. (tiliàcies)**

BCN 26784

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli. Cultivada.

NOMS POPULARS

til·lo [tílllo] (001, 003, 005, 010, 018, 024, 035, 124)

tila (castellà) (017)

USOS MEDICINALS

Albeca

Hipocolesterolèmic

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al colesterol. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Bràctea amb flor

Tranquil·litzant

FONTS. 001, 003, 005, 010, 024, 035, 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Tranquil·litzant (001). Per calmar els nirvis (003). Per als nervis (005). Per a tranquil·litzar (010, 035). Per als nirvis (024). Per als nervis (124). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús intern) (005, 010, 035). Tisana (ús intern) (001, 003, 024, 124). PREPARACIÓ. Infusió (001, 003). Decocció (024). Decocció (124). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se mescla amb herba llüsa (010).

Flor

Tranquil·litzant

FONT. 018. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a tranquil·litzar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Tranquil·litzant

FONT. 017. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a tranquil·litzar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Bràctea amb flor

Altres informacions

FONTS. 035, 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La mos duen de Sóller (035). Ho culc a mà, estàs tres hores i has collit un quart de quilo verd que torna en 50 grams secs (124).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. L'anam a collir als jardins des Collet (d'Artà) (024). En té sembrat al jardí. Diu que costen de surar perquè volen molta d'*aigo* a l'estiu (124).

***Tilia platyphyllos* Scop. (tiliàcies)**

BCN E-176

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli típic de l'estatge montà i les contrades mediterrànies plujoses. Cultivada a Mallorca, sobretot als carrers i places.

NOMS POPULARS

árbol del tilo (castellà) (177)

til [tíl] (122, 217, 222)

til·la [tíllə] (057, 061, 076, 079, 080, 090, 151, 208, 221) [tílə] (096, 177, 212)

til·ler [tillé] (021, 080, 151)

til·lero [tilléro] (019, 105, 160, 197)

til·lo [tíllə] (019, 020, 057, 058, 077, 079, 094, 095, 097, 100, 101, 103, 104, 105, 122, 125, 130, 156, 147, 151, 152, 153, 160, 165, 168, 169, 170, 171, 180, 189, 196, 197, 201, 211, 216, 220, 226, 229) [tílo] (177, 219)

USOS MEDICINALS

Bràctea

Antiinflamatori gàstric

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de ventre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Estomacal

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'estómac. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONT. 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Tranquil·litzant. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Una tasseta. La tassa es posa damunt el foc, aigua i hi poses un parell de fulletes. Llavors quan bull ho treus i ho deixes refredar i poses una miqueta de sucre si en vols. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Bràctea amb flor

Anticatarral

FONTS. 156, 169, 212. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a un constipat que els ulls te ploreu (156). Per al constipat (169). Per a quan estaven constipats (212). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (156, 169). No consta (212). PREPARACIÓ. Infusió (156). Decocció (169). Agafaven unes bolletes que fa, i fa com un *racimo*, i agafen tot es daixò (212). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Al mateix temps que t'ho beus, posar els peus en aigua calenta. Després, t'asseques els peus i te poses uns calcetins ben calents (156). Tothom n'ha presa sempre. Hi havia gent que n'anava a collir (212).

Antiinflamatori gàstric

FONTS. 090, 103, 170, 201, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al mal de ventre (090). Per a quan tenc mal de ventre (103). Per a sa panxa (170, 201). Per a quan deia que tenia mal de ventre perquè no volia faves (219). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (090, 170, 201). En bullidura. Se pot mesclar amb camamil·la (103). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una tassa (219). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se pot mesclar amb herba lluisa i camamil·la. Ma mare encara ho fa: hi posa una cullerada de mel (201). Ho feia perquè li donessin una tassa de til·lo (219).

Antitussigen

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tossina. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció, amb *tomillo*. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. El pots prendre cada dia i no te perjudica. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Estomacal

FONT. 220. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'estómac. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Expectorant

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Si en prens no te sols constipar, és expectorant. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Jo sempre en tenc.

Laxant

FONT. 104. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a amollar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Sa fulla [bràctea] és lo principal.

Restauratiu

FONT. 171. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. T'encalientia i te feia suar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Sedant

FONTS. 171, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Perquè els nins dormissin tota sa nit (171). Per a sedar (219). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Se posava dins es biberó dels nins (171). També hi bull les bolletes, ho bull tot (219). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONTS. 019, 020, 021, 057, 076, 079, 080, 094, 096, 101, 125, 130, 147, 156, 168, 169, 171, 196, 211, 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a calmar (019). Per als nirvis, sobretot dels exàmens (020). Tranquil·litza (021). Per si estàs nirviosa (057). Per a tranquil·litat (076). Per a calmar els nervis (079). És calmant (080). Lleva els nervis (094). Per als nervis (096, 125, 147, 169, 171, 196). Per als nervis de sa panxa (101). Per als nervis, tranquil·litza molt (130). Relaxa (156). Per a tranquil·litzar (168). Per als nirvis (211). Per a quan estaven nerviosos (226). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió (019, 020, 021). Decocció (057, 079, 080, 094, 096, 101, 125, 130, 147, 156, 168, 169, 171, 196, 211, 226). Se'n feien tasses (076). Decocció, se pot mesclar amb flor de taronger i

camamil·la (080). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Sa flor no ha de ser oberta, ha de ser poncella (079). És de ses més comuns (168). Li recorda sa dona (196).

Flor

Tranquil·litzant

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Tranquil·litza. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Antiinflamatori gàstric

FONTS. 197, 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per as mal de panxa (197). Per a la panxa és molt bo (217). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Es bullia (217). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Amb una cullereta (217). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Quan tenia en Pedro petit [el seu fill], que era un nin, la seva dona bullia til i ell amb una cullereta n'hi donava per a la panxeta (217).

Antisèptic bucal

FONTS. 222. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Pel foc, una infecció a dins la boca que la solen tenir els infants petits i et surten unes bimbolletes dins la boca. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús extern). PREPARACIÓ. Ho feia una curandera del port d'Andratx. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una tasseta de til, dues cullerades de sucre dins la boca i una tasseta de til en dejú. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Parla de la Comareta, una curandera que ho curava tot.

Part aèria

Digestiu

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Digestiva. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as nirvis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Bràctea amb flor

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONTS. 153, 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a prendre (153). És una infusió per a després de dinar, estiguis bé o no (216). DESTINACIÓ. Alimentació humana (153, 216).

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONTS. 122. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aigua

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a prendre. OBSERVACIONS. A Valldemossa se prenia principalment til·lo perquè els arbres ornamentals són til·lers. S'Ajuntament feia collir es til·lo a un home i en repartia. Si qualcú en volia, podia anar a s'arbre i agagar-ne. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta viva *in situ*

Altres informacions

FONT. 212. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els varen sembrar perquè fessin ombra devora s'hotel Maristel, aquell carrer que se'n va per avall. OBSERVACIONS. Pot fer 40 o 50 anys i s'han mort, se varen morir.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Molta gent d'Artà en va a cercar dels jardins des Collet (019). Pes poble n'hi ha, i en collíem (079). N'hi ha de sembrats a sa carretera nova (095). N'agafam de sa carretera (096). S'arbre des til·lo fa una fulla en es brot que fa com una flor, i devora aquesta flor fa dues fulles blanques. Quan surten aquestes dues fulletes blanques, i sa floreta que fa és com un capullet de camamil·la, i el fa groc. Aquesta fulla és lo principal (104). L'anàvem a cercar a Lluc (105). N'hi havia un sembrat a cada finca (080). Els arbres ornamentals de Valldemossa principalment són til·lers (151). No li agrada (152). En prenia molta gent. L'agafen de sa plaça. Hi ha gent que en cull. Van a collir-lo per Sant Joan, una setmana *antes* de Sant Joan perquè floreix. Es til·leros de sa plaça tots ho són (160). A Mallorca n'hi ha molt de sembrat, a Felanitx, a devora aquella església petitona que hi ha a sa part antiga (177). A ca n'Horrach tenien un *til·lero*. Es *til·lero* era de na Maria de can Barbeta. (197). Ara no n'hi ha però hi ha molt de til·ler per aquí (217). En té d'un til·ler de per aquí. N'hi ha que cullen el til més d'hora, que fa flor. Hi havia dos til·leros al poble, per devers es pont. Sempre els hi ha vist. Sa mare en collia dels de la riera per vendre i ja el collia amb bolletes. A casa seva sempre n'ha vist (219). Hi ha arbres de per sa part de Puigpunyent, n'hi ha molts d'aquests til·los. La gent en tenia un ramet a casa seva, en collien un ramet (220). N'hi havia molt aquí i n'hi ha molt (221). En tenia un d'enorme i el van haver de tallar (222). OBSERVACIONS. Ella creu que és millor més granadet i és més bo. Ja no s'arrufa tant i queda més sencer. No sap per a qui el collia. Els tres arbres que hi ha tots ho són (160).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Bràctea

FONT. 165. Preparat antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 208. Preparat antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

Bràctea amb flor

FONT. 057. Preparat antibronquític (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 061. Preparat digestiu (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 076, 078. Preparat digestiu (i preparat d'herbes) (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 100. Preparat antiinflamatori gàstric (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 105. Preparat salutífer (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 146. Preparat antitussigen (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 170. Preparat antihelmíntic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 189. Preparat alternatiu al cafè (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 189. Preparat antiinflamatori gàstric i tranquil·litzant (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 216. Preparat salutífer (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 219. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 229. Preparat tranquil·litzant (vegeu el catàleg de barreges)

***Tillandsia* sp. (bromeliàcies)**

BCN 104266

NOMS POPULARS

clavell de l'aire [kləvél də lájrə] (151, 165)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 151, 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És una planta antiga que se penja als corrals per a fer guapo (151). Les penjaven a les cisternes (165).

***Tribulus terrestris* L. (zigofil·làcies)**

BCN 45017

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit pluriregional. Comuna als camins i la vegetació ruderal de les contrades mediterrànies (i l'estatge montà).

NOMS POPULARS

picatalons [pikətəlóns] (034, 035, 143)

USOS MEDICINALS

No consta

Anticatarral

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 034. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ses ovelles no en mengen, si la menjaven no en trobarien.

***Trifolium* sp. pl. (fabàcies)**

NOMS POPULARS

trèvol [trévól] (162, 221) [tréβól](027, 036)

ALTRES USOS

Part aèria

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ho cremaven a la sitja. Feien net, perquè no es calés foc i el revolt de la muntanya on s'hi podia clar foc hi deixaven anar les ovelles, hi havia càrritxs. Les sitges es feien així i després tots els costats es tapaven de terra i allò covia unes dues setmanes

i llavors ho tornaven a descolgar tot. OBSERVACIONS. Ho feien a mida, en feien una muntanya així rodona, eren pedres tot i posaven els garrots drets i d'aquí ho deixaven buit.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'hi ha d'unes quantes castes, de trèvols. Per exemple, hi ha el d'estormia.

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És fixadora de nitrogen. Enriqueix o protegeix el sòl.

Planta viva *in situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És plaga a l'hort (que no vol dir que sigui negativa).

***xTriticosecale* sp. (poàcies)**

NOMS POPULARS

triticale (del nom donat pels milloradors agrícoles) (201)

USOS ALIMENTARIS

No consta

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a donar a les ovelles. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. En sembram (201).

***Triticum aestivum* L. (poàcies)**

BCN 29963

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit. És una espècie col·lectiva, que reuneix les diverses races de blats cultivats i que són originades en gran part artificialment.

NOMS POPULARS

blat [blát] (019, 027, 045, 058, 062, 069, 080, 085, 089, 097, 100, 108, 111, 123, 142, 160, 161, 165, 168, 187, 220, 227, 230)

blat xeixa [blát féfə] (142)

farina (producte elaborat) [fərína] (165)

flor de blat (espiga) [flɔ də blát] (168)

pa (producte elaborat) [pá] (105, 228)

segó (pellofa del gra) [səyó] (005, 008, 029, 032, 045, 046, 049, 079, 100, 114, 122, 143, 144, 151, 152, 153, 159, 161, 165, 179, 180, 192, 193, 195, 197, 210, 211, 212, 213, 215, 217, 220, 221, 223, 224, 226, 229)

segó (pellofa mòlta) [səyó] (019, 035, 040, 230, 231)

USOS MEDICINALS

Grana

Desconegut per l'informant

FONT. 159. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. PREPARACIÓ. Ho mesclaven amb herbes, molla roquera o vaumes. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Inflorescència

Deshabituant de l'alcohol

FONTS. 019, 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a perdre es vici de s'alcohol (019). Per a llevar ses ganes de beure (168). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió (019). Decocció (168). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. En dejú durant uns quants dies (019). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Segó

Analgèsic

FONTS. 153, 210, 212, 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al dolor (153). Per si es ca tenia mal (210). Per a quan estaves un poc fotut d'una banda, per als cops o per als mals. Això era per si tenies dolor a una banda o si tenies dolor a l'altra, per decantar el dolor (212). Servien per al dolor per una cosa o per una altra. La posaven dins d'un mocador i quan ho tenies calent t'ho posaves a l'esquena (221). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. En feien coques (153). Decocció i fer una coca. Se posava a dins un calcetí (210). Amb segó i una coca. Ben calenta, que cremava, havies de posar un pedaç perquè no cremés la pell. Feien una pasta, una cosa així llarga, segons la grandària, com una coca, així de gruixuda. Suposa que no només era segó, però no sap de què ho feien (212). Amb aigua posaven segó (221). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Sa mare n'hi va posar una (212).

Antibronquític

FONTS. 100, 230, 231. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per as bronquis, per a quan te costa alenar. T'ajuda a respirar. És pes constipat fort (100). Per als bronquis (230, 231). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Posaves segó de blat, posaves una cullerada de saïm a dedins i ho posaves a sa pella, en es foc, amb poc foc. Allò ben remenat, ben remenat se fonia. Quan era ben calent t'ho posaven dins una talequeta de roba i damunt es pit (100). En feien coques, amb un poquet de saïm i encalentides. Després, les posaven dins un pedacet i les aplicaven (230, 231). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Anticatarral

FONTS. 008, 032, 079, 123, 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Se posa una coca de segó pes coll per as constipats (008). Per a reblanir si estàs constipat (032). Per al constipat (079). Sa padrina mos posava coques de segó quan estàvem constipats (123). Per als constipats (144). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Amb coques (079). Feien coques de segó torrat (144). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antidismenorreic

FONT. 152. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa menstruació, perquè abans no hi havia calmants com ara. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern). PREPARACIÓ. Posaven calentor damunt sa panxa amb una tovallola. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiequimòtic

FONTS. 040, 123, 220. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a ses caigudes (040). Per a suavitzar el cop (049). Sa padrina mos posava coques de segó quan teníem un cop (123). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern) (040, 123). No consta (220). PREPARACIÓ. Ho encalentiem a dins una pella i llavors ho posàvem dins una calça d'aquelles

gruixades o que duien ses dones, o dins una cama des calçetí. Feien un llençol, el cosien i feien un saquet i te'l posaves damunt es segó (040). Com a coques (220). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Es segó era lo primer, i ara tot és a base de medicament. *Antes* també anava bé, com que no coneixíem res més, però era més lent (040).

Antiinflamatori faringi

FONTS. 151, 161, 179, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al mal de coll (151, 161). Per as mal de coll. De nina va tenir molt mal de coll (179). Per al coll (215). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern) (151, 161, 215). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (179). PREPARACIÓ. Coca de segó (151). Una coca de segó i saïm (161). Posar una bossa de segó amb petroli (179). Ho posaven dins un pedaç de cotó i ho embolicaven. Ha d'estar calent (215). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Un temps hi havia molta gent que duia es coll embenat, un mocador embolicat (161). Sa mare la hi va posar i se va escaldar tota (179).

Antiinflamatori gàstric

FONT. 029. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as mal d'*estómag*, quan estàs enfiat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Macerat en aigua i greix (també s'hi posa saïm). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori hepàtic

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a l'hepatitis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Se mescla amb ous fets del dia. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori/Antiàlgic/Antiequimòtic

FONT. 005. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan te romps un braç. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Macerat en aigua. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Demulcent

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Protegeix sa pell. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. S'aplica després d'haver-se rentat amb fulles de plantatge i noguer. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Desconegut per l'informant

FONTS. 122, 180, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Mos posaven coques, però no record perquè (122). En feien coques per a medicina (227). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. En coques (122). Coques de segó amb un ou (180). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. M'ho va dir na Maria des Cantó (180).

Laxant

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a anar del cos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús intern). PREPARACIÓ. Segó amb *aigo* calenta, i llavors colat. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ella no n'ha pres, però hi ha una dona que en pren.

Per a trastorns del sistema respiratori

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si estaven carregats. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern). PREPARACIÓ. Segó calent, feien unes coques. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Salutífer

FONT. 195. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as mal en general. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern). PREPARACIÓ. Coques de segó. Encalientien i feien pedacets de fil. L'hi posaven a dedins i s'ho posaven. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONT. 192. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a un bony. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. En coques. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Trituració del gra

Antiartrític

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal d'ossos i articulacions. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Se'n fan coques de les despulles del gra recent molt (segó). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Es prepara una coca de segó rentant-lo bé amb aigua, per si hi han quedat restes de farina. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiartròsic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal d'ossos i articulacions. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Se'n fan coques amb les despulles del gra recent molt (segó). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Es prepara una coca de segó rentant-lo bé amb aigua, per si hi han quedat restes de farina. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiequimòtic

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cops. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. En fan coques, de les despulles del gra recent molt (segó). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Es prepara una coca de segó rentant-lo bé amb aigua, per si hi han quedat restes de farina. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a trastorns de la pell o teixit cel·lular subcutani

FONT. 165. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses buranyes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern). PREPARACIÓ. Se posava oli calent amb farina. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Això ho diu una dona amb un mocador que trob al carrer des Pujol, quan baix cap a s'Hostal.

USOS ALIMENTARIS

Grana

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONT. 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En temps des racionament teníem blat i no podíem menjar pa. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONT. 045, 085, 089, 108, 111, 220, 227, 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'han de menjar ses gallines per a fer bons els ous (045). Per menjar (085). En donaven als porcs (089). Se sembrava per a menjar (108). En donaven als porcs per a menjar. En donaven a les vaques per a menjar (111). Per a menjar (220, 227). En sembràvem per als animals (230). DESTINACIÓ. Alimentació humana (045, 220, 227). Alimentació animal (089, 111, 230).

Inflorescència

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 211. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer herbes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Planta sencera

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONT. 103. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En sembràvem per a menjar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Segó

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 114. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa truja en menjava. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONT. 045, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'han de menjar ses gallines per a fer bons els ous (045). Per a alimentar els porcs com a cosa especial (215). DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Tija

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Palla de blat per a donar als animals. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Trituració del gra

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONTS. 097, 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer pa (097). Per a fer pa. El seu pare feia pa, tothom en feia. Tots els nois del poble anaven corrent a la tafona, on es torraven el pa. Per a fer pa. El sucaven en oli (213). OBSERVACIONS. Si n'hi havia. Hi va haver una temporada que se va menjar de tot... se feia de ciurons, d'ordi mòlt, si en tenien, de maís,... *Hasta* se varen arribar a fer-ne de farina de castanyes (097). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONTS. 105, 213, 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Faig pa ratllat per a fer croquetes (105). Per a menjar. L'obtenien d'un intercanvi per olives a Llubí (213). Flors de carabassó en pasteta de farina (215). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Grana

Altres informacions

FONTS. 069, 187. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Antigament, te n'anaves a foravila i aquelles finques te donaven un blat amb unes espigues així, i jo he vist i treballat. Fèiem un caramull de blat, i el guardàvem aquí damunt sa casa, a sa cambra alta, sa sala (069). El gra picava quan s'havia encalentit (batut). Quan l'havien entrat, quan tenies els sacs apilats, ja havia reposat. A ca nostra hi havia un graner per a les faves, un per a l'ordi, un per a la civada, un per al blat. (187).

Ús halièutic

FONT. 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. El pa amb whisky per a engatar els peixos.

No consta

Altres informacions

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En general prendre cereals secs va bé per al dèficit de calç.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 161. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Un temps que sembràvem blat no fèiem tant de cas a aquestes herbes perquè no feien més que nosa, i les tiràvem.

Maneig agrosilvopastoral: obtenció de mel

FONT. 103. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En sembràvem per a menjar.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 027. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La sembràvem.

Planta viva *in situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 111. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Cada any femaven un sementer, i s'any de davant hi feien lleguminoses (faves, ciurons i xitxeros). Perquè es llegum agafa molt de nitrogen per ses rels. I

llavors s'any de davant hi sembraven blat, ordi... o blat a restobla si era terra bona. Dos anys de blat i un llavors d'ordi, i llavors civada, i llavors tornaven a enllaçar amb el goret.

Segó

Altres informacions

FONTS. 046, 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Serveix de base per a fer coques medicinals (046). S'usa d'excipient per a fer una coca per als cucs (143).

Cosmètic

FONT. 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer sabó. Omplien un cossi de cendra agafada del foc i després hi posaven segó. D'això en feien sabó per a rentar la roba. OBSERVACIONS. Quedava molt neta. La seva mare rentava així. Després passava la roba a la síquia. Ella ho feia al torrent cada dia.

Trituració del gra

Cosmètic

FONT. 046. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es semolí (sa peladura des blat amb una mica de farina) va bé per a fer mascarilles.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. El blat era un dels cultius que més sembraven a Petra (062). En sembrava (085). Se sembrava es blat s'any següent d'haver sembrat melons perquè anava bé per sa terra (108). Forma part des cycle de sembra des sementer: el primer any, faves, s'any de davant, blat, i es cap de tres, ordi o civada, i després tornaven a començar (142). Compraven es segó perquè llavors hi havia molts d'animals i hi havia segó (152). A sa terra secana sembraven blat, faves, pèsols, lleties,... (159). Un temps sembraven blat (161). Aquí hi havia molt de metlers, blat i cereals (165). En sembràvem i en guardàvem en es graner (187). Era un dels cultius de per terra que hi havia més (215). A Lluçmajor sobretot sembraven blat (123). Es dóna a les gallines (213). De Puigpunyent fins a Conques tot el que és pinar, abans se sembrava, se sembrava blat, ordi, lleties, de tot, i ara és tot una muntanya, tot és una garriga (220). Abans en sembràvem per a complementar sa cartilla de racionament (227). OBSERVACIONS. Ho anaven alternant amb faves i ordi (215).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Segó

FONT. 035. Preparat vulnerari (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 040. Preparat per al mal roig (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 046. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 049. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 142. Preparat per a les dislocacions i resolutiu (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat antihelmíntic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 193. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 197. Preparat antiartròsic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 211. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 213. Preparat antibronquític (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 217. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 223. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 223. Preparat antipirètic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 226. Preparat vulnerari (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 229. Preparat analgèsic (vegeu el catàleg de barreges)

Trituració del gra

FONT. 019. Preparat salutífer (vegeu el catàleg de barreges)

***Tropaeolum majus* L. (tropeolàcies)**

BCN 81724

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit originari de regions neotropicals. Cultivada com a ornamental i rarament subespontani a les contrades mediterrànies i a l'estatge montà.

NOMS POPULARS

canari [kənári] (151)

caputxina [kəputʃínə] (124, 162, 177)

USOS ALIMENTARIS

Flor

Condiment

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les utilitz per decorar, que a vegades les utilitz per si un dia faig una coca de quarto, o una coca un poquet fada, poses tres o quatre flors d'aquestes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTES. 124, 151, 162, 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar (124). Se menja sa floreta, des de petita ho faig (151). Sa flor se menja (162). Sa flor se menja i és molt bona. És una de ses cinc flors que els xinos preparen la ensalada de flores (177). OBSERVACIONS. És més modern (124). Tenen un gustet àcid, però especial (151). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (177). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se poden menjar trempades. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Poncella

Ingestió de la part de la planta conservada en vinagre

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es capullo de sa caputxina se sala i se posa envinagrat *en ves de* menjar tàperes, i és tan bo com ses tàperes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se sembra perquè ses flors atreguin insectes.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És una *enredadereta* que és molt antiga que a Esporles, per exemple, neix en es torrents, i a ca nostra a s'hortet sempre n'hi havia hagut. Ara està molt de moda posar flors, però noltros de nina en menjàvem, lo que no li fèiem cas (151). Fa un *capullo* paregut al de ses tàperes (177).

***Tulbaghia* sp. (liliàcies)**

NOMS POPULARS

tulbàgia (del nom científic) (162)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a separar zones de l'hort.

Repel·lents

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Repel·lent d'insectes a l'hort.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Fa olor de ceba i un bulb davall terra (162).

***Tulipa* sp. pl. (liliàcies)**

NOMS POPULARS

tulipán (castellà) (043)

ALTRES USOS

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONT. 043. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer guapo.

***Typha angustifolia* L. subsp. *australis* (Schum. et Thonn.) Graebn. (tifàcies)**

BCN 51627

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hidròfit (helòfit) pluriregional (subcosmopolita). Creix en els estanys i vores d'aigua a les contrades mediterrànies (i l'estatge montà).

NOMS POPULARS

bova [bòvə] (143, 177)

ALTRES USOS

Part aèria

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Avui és dijous llarder/ ses al·lotes tiren bova/ mengen arròs amb cassola/ i greixonera, qui en té". Jo entenc que la bova devia funcionar com una casta de confeti.

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Servia d'adorn posades algunes vares dins d'un gerro.

Tija

Altres informacions

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La tallaven, l'assecaven i en molta de cosa, coses grosses per a parar es fred o es vent.

Artesanal: cistelleria

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La tallaven, l'assecaven i en feien cadires.

Tèxtil: elaboració de teixits

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La tallaven, l'assecaven i en feien *esteres*.

***Typha latifolia* L. (tifàcies)**

BCN 31314

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hidròfit (helòfit) pluriregional (subcosmopolita). Comuna en estanys i vores d'aigua, de les contrades mediterrànies a l'estatge subalpí.

NOMS POPULARS

bova [bɔ̃və] (123, 143, 177)

ALTRES USOS

Part aèria

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. "Avui és dijous llarder/ ses al·lotes tiren bova/ mengem arròs amb cassola/ i greixonera, qui en té". Jo entenc que la bova devia funcionar com una casta de confeti.

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Servia d'adorn posades algunes vares dins d'un gerro.

Tija

Altres informacions

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La tallaven, l'assecaven i en molta de cosa, coses grosses per a parar es fred o es vent.

Artesanal: cistelleria

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La tallaven, l'assecaven i en feien cadires.

Tèxtil: elaboració de fibres

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a cordar cadires.

Tèxtil: elaboració de teixits

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La tallaven, l'assecaven i en feien *esteres*.

***Ulmus minor* Mill. (ulmàcies)**

BCN 29813

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli lateeuropeu. Creix en els boscs de ribera i bardisses de les contrades mediterrànies i l'estatge montà. Generalment cultivada i subespontània a les Balears.

NOMS POPULARS

om [óm] (055, 080, 111, 123, 190, 217)

ALTRES USOS

Tija

Artesanal: elaboració d'estris de cuina

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien garbells.

Fuster: elaboració de mobles

FONT. 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer mobles. Els serraven i quan eren serrats els empleaven.

Fuster: obtenció de materials per a la construcció

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien grifons.

Fuster: ús fuster

FONT. 080. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És per a *madera*.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Són sembrats (080). Pes torrent, un torren que va cap a Sineu, hi ha uns quants arbres: om, poll.. (111). Se feien a ses *aigos* que sobraven, als torrents i als torrentets de ses fonts (123). Es torrent que va a Petra és s'únic torrent on hi ha oms, oms de sempre que encara no els ha pegat es mal (055). És un bon peu per a empaltar (190). Tallaven els arbres a la riera. Dilluns de Nadal començaven a tallar-los (217). OBSERVACIONS. Ara ja ve tot comprat. Era lluna nova (217).

***Umbilicus rupestris* (Salisb.) Dandy (crassulàcies)**

BCN 29965

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit pluriregional. Comuna a les roques i parets de les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

capellet [kəpəlát] (113)

capellet de teulada [kəpəlád də təwladə] (060)

USOS MEDICINALS

No consta

No consta

FONT. 187. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. No sé perquè l'empleaven. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Surten per ses parets i s'hi aferren. Fa una coroneta i un tronquet prim (113). Se fa per ses parets, és com un cactus, i fa com un capellet (187).

***Urginea maritima* (L.) Baker (liliàcies)**

BCN 58049

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit latemediterrani. Neix a les brolles i llocs rocosos de les contrades mediterrànies, sobretot prop del litoral.

NOMS POPULARS

ceba marina [səβə mə́rínə] [sɛ́βə mə́rínə] [séβə mə́rínə] (004, 029, 031, 034, 040, 037, 041, 043, 061, 101, 137, 141, 142, 144, 149, 150, 166, 177, 186, 201, 226, 228)

ceba marinera [səβə mə́rinérə] (147)

USOS MEDICINALS

Bulb

Antiàlgic ciàtic

FONT. 043. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ciàtica. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se posa a davall es llit. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihemorroidal

FONTS. 137, 177, 186. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a ses morenes (137, 177, 186). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (137). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (177). Bany (ús extern) (186). PREPARACIÓ. Deien els antics que la posaven a dins s'orinal amb *aigo* a davall es llit, perquè no se podrís enterra (177). Brou de ceba marina (186). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Rentar-se amb *s'aigo* dins es bidet (186). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No ho ha provat, li ho varen contar persones de més edat (177). Enguany una dona embarassada que estava avorrida de morenes li varen dir. Ell li va anar a cercar ses cebes marines i li va anar molt bé (186).

Antiinflamatori/Antiàlgic muscular

FONTS. 029, 031. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per as romàtic (029, 031). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se posa davall es llit (029, 031). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antipruriginós

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les persones que tenen molta picor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se posa a davall el llit, sencer allà davall que redola. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Bulb

Altres informacions

FONTS. 144, 186. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Té un àcid molt fort (144). Per a fer créixer s'almagre hi posaven brou d'olives (perquè a cada casa tenien una alfàbia o dues d'olives), ruda, ceba marina tallada, *aigo* i oli, tot bullit (186).

Repel·lents

FONTS. 004, 034, 040, 041, 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Feiem una mescla per esquitxar ses ovelles, perquè no tenguéssin mosques (004). Per a esmorcar (034, 040). Primer no hi havia matarrates i a son Jané devora es torrent, com que sempre passava *aigo* ses rates de torrent se fotien tot es sembrat, i fregien ceba marina amb saïm ben frit i posaven això per ses voreres i ses rates en menjaven i se morien (041). Per a esmorcar ses ovelles, amb oli, prebe covent i aumangre. Llevava s'animaló i feia una olor que assustava (144). OBSERVACIONS. Amb ruda, oli, prebes covents i olivarda (034). En contra de sa mosca d'estiu. És una mescla preparada en forma d'ungüent. Només se n'ha de posar un poquet perquè és venenosa (040).

Fulla

Ornamental: jardineria

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa fulla és molt vistosa, pareix una planta decorativa.

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La sembren perquè combateix fongs, fongs de rel i enfermetats de rel. Sa fil·loxera, per exemple, la combat sa ceba marina.

Planta viva ex situ

Ornamental: jardineria

FONTS. 041, 144, 150, 166. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És molt guapa (041, 144). És molt guapa per a tenir sembrada (150). En tenc de sembrada per a fer guapo (166).

Repel·lents

FONTS. 041, 147, 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Primer devora ses cases sembraven una ceba marina, per a fer fugir els *bitxos* (041). Per les rates, allà on n'hi ha, no hi ha rates (147). Jo voldria sembrar-ne una davall cada figuera per veure si les formigues se'n van (149).

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Bulb

FONT. 040. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. És venenosa. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

Per a l'acub

FONT. 004. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Esquitxant amb ceba marina vaig caure rodó, me vaig acubar. Fa una olor molt forta. GRAU DE TOXICITAT. Elevat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa. TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

Mortal

FONTS. 141, 142. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PELS INFORMANTS. És bona per a enviar a s'altra banda (141). Per a fer es darrer viatge (142). GRAU DE TOXICITAT. Letal (141, 142). VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna (141, 142).

Planta sencera

Tòxic per a sa pell

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Si talles sa flor o ses fulles, i te poses per als braços que t'esquiti, te pica una cosa horrorosa. Un dia, tallant flors, m'ho vaig posar damunt es braç, es manat sense camia, es braç nu, i me va quedar un tros de braç horrorós. GRAU DE TOXICITAT. Moderat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa.

Verinosa

FONT. 041. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. És verinosa.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Per aquí n'hi ha molta, per dins s'olivar i per ses roques. En s'estiu fa una flor molt llarga, com una canya tota florida de blanc que és preciosíssima (061). N'hi ha pujant d'Orient al castell d'Alaró (101). Fa una flor fabulosa. La sembren enmig de ses vinyes. Viu en simbiosi, viu molt bé (177). Per s'Horta n'hi ha molt poca, se sol fer per llocs frescs. Per baix de Sant Salvador n'hi ha qualque redol (228). OBSERVACIONS. A ses vinyes antigues casi sempre hi havia ceba marina. En els ceps antics, ell n'hi ha vistes (177).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Bulb

FONT. 034. Preparat repel·lent d'insectes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 037. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 201. Preparat repel·lent d'insectes (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 226. Preparat repel·lent d'insectes (vegeu el catàleg de barreges)

Fulla

FONT. 037. Preparat antiinflamatori/antiàlgic muscular (vegeu el catàleg de barreges)

***Urospermum dalechampii* (L.) Scop. ex F. W. Schmidt (asteràcies)**

BCN 48291

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit mediterrani. Comuna en pastures mesoxeròfiles i erms.

NOMS POPULARS

margalides [mæɾɣəlídəs] (101)

morro de porc [móro də pɔɾk] (086, 108)

morro de porcell [móro də porséʎ] (227)

USOS ALIMENTARIS

Arrel

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menja com una cama-roja, però és més agra. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 086. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menjava com la cama-roja, però era més agra. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria jove

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Aquesta és molt amarga, no s'ha de confondre amb sa cama-roja.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Les fulles s'assemblen a la cama-roja, però són més peludes (086). S'assembla a la cama-roja, i a vegades es ven com si ho fos (227).

***Urtica membranacea* Poiret in Lam. (urticàcies)**

BCN 95578, 95570

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit mediterrani. Comuna als herbassars ruderals.

NOMS POPULARS

ortiga [ortíyə] [urtíyə] [ortíjə] (036, 037, 069, 077, 078, 148, 149, 168, 201, 215, 221, 223, 224, 225, 226, 233)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antipruriginós

FONT. 221. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a la picor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Agafes els guants, en fas un parell de bocinets, les bulls i quan ho tens fred i tens picor ho passes per allí. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Amb una gaseta ho passes allí on ho tens. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. No beure'n mai.

Part aèria

Antiacneic

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Són bones per a rentar-te quan tenen granissos, per a quan floreixen als 14 o 15 anys. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antieritematós

FONTS. 224, 148. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a ses sedes (224, 148). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció (224, 148). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihipertensiu

FONTS. 077. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a sa sang alta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Es bullia. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Sa meva padrina en prenia.

Antireumàtic

FONTS. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per al reuma. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (168). Sense forma farmacèutica (Ús directe) (ús extern) (168). PREPARACIÓ. Ortiga capolada amb romaní (168). T'has d'ortigar (168). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hematocatàrtic

FONT. 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer sa sang neta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hepatoprotector

FONT. 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer es fetge net. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria jove

Antiinflamatori renal

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als ronyons. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer sopa. Es mengen en sopa, s'escalden i perden la picor. OBSERVACIONS. Molt bona. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar en ensalada. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria jove

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONT. 223, 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En mengen (223). Se mengen (226). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONT. 078. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ara n'hi ha que en fan cremes i coses d'aquestes. Jo en vaig menjar, però no, no me va matar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Part aèria

Cosmètic

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En venir els Darrers Dies, els joves cercaven un parell d'ortigues i se n'anaven a afaitar-se ses cames.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 149, 225. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són bones per a esquitar (149). Té molta vitamina per a ses plantes (225).

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a esquitar.

Planta viva *in situ*

Altres informacions

FONT. 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a quan ses al·lotes duien *minifalda*.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. L'ortiga vol sol i neix allà on hi ha més llecó (036). Surten perquè ho tenim mig abandonat (069). Ortigues d'aquestes que si passes la mà et picarà (221).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

No consta

FONT. 037. Preparat tranquil·litzant (vegeu el catàleg de barreges)

Part aèria

FONT. 036. Preparat antihipertensiu (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 037. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 037. Preparat tranquil·litzant (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 168. Preparat antireumàtic (vegeu el catàleg de barreges)

***Urtica* sp. pl. (urticàcies)**

NOMS POPULARS

ortiga [ortíyə] [urtíyə] [ortíjə] (018, 035, 049, 058, 059, 060, 062, 065, 075, 079, 087, 088, 089, 090, 099, 101, 116, 122, 128, 132, 141, 142, 151, 160, 161, 162, 176, 186, 197, 208, 218, 220, 229)

USOS MEDICINALS

Fulla

Analgèsic

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Si t'ortigues allà on tens dolor, *en ves de* dolor tens picor, però no te sents perquè s'urticària te fa venir una vermellor, vol dir que t'estira sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. Ho deien antigament.

Antieritematós

FONTS. 161, 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a ses sedes (161, 208). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús extern) (161). Tisana (ús intern) (208). PREPARACIÓ Bullia una olla d'ortigues, posava es peu en remull en es suc que feien (161). . Bullir ortiga (208). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se n'ha posat moltes vegades (161).

Antihipertensiu

FONTS. 060, 075, 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Va bé per a baixar sa sang (060). Per sa sang alta (075). Li varen dir que baixen sa sang (229). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció, amb ses ortigues picades (075). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Es padrí estava fart que sa padrina n'hi donàs i les va segar a totes (075).

Antipruriginós

FONT. 220. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Ses ortigues piquen molt però n'hi havien que se peguen així amb ses urtigues. Deu tenir un qualque cosa que deu calmar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Pica molt això.

Antireumàtic

FONT. 018. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as reuma. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Te deixes picar per una ortiga. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Desconegut per l'informant

FONTS. 160, 176. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És medicinal però no sap perquè és (160). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. N'hi donava sa mare (176).

Hemostàtic extern

FONT. 018. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a aturar sa sang, sobretot quan se t'esclata es nas. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emplastre (ús extern). PREPARACIÓ. Se pica i s'espren l'ortiga, i surt un suc verd. S'aplica amb una mica de cotó mullat amb el suc. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Laxant

FONT. 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a anar de ventre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Han de ser

tendres. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Va aturar perquè no li feia anar molt de ventre.

No consta

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. No recorda perquè eren. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ella no n'ha preses mai, però sap que en Tomeu se feia coses d'ortigues.

Per a trastorns de la pell o teixit cel·lular subcutani

FONT. 218. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Les ortigues són bones per si un té ferides o infeccions a la pell. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ell no ho sabia, ho va sentir per la televisió.

Per a trastorns del sistema circulatori

FONTS. 060, 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Diuen que va molt bé per a sa circulació (060). Per a fer circular sa sang (151). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern) (060). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (151). PREPARACIÓ. Se pegaven amb ortigues. Sa seva padrina els agafava amb un diari i se pegava (151). DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Regulador de la tensió arterial

FONT. 018. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a regular sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta.

Part aèria

Afrodisíac

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Un temps els homes que anaven un poc morts amb sos *amores* agafaven brots d'ortiga i se picaven es *bajovientre*, i els animava. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antidismenorreic

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa menstruació. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antieczematós

FONTS. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a curar una ortigada. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). PREPARACIÓ. Amb esperit. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antieritematós

FONT. 088, 089, 132. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses sedes (088, 089, 132). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern) (088, 089, 132). PREPARACIÓ. Decocció (088, 089, 132). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihipertensiu

FONT. 035. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antipelohèmic

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per aclarir la sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antireumàtic

FONT. 035. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a llevar es reuma, pes romàtic. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Desconegut per l'informant

FONT. 065. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bona per a tot. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. PREPARACIÓ. Es suc d'ortiga és lo bo. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Piquen molt. Una metgessa alemanya li va dir que "no sabeu que teniu a Mallorca amb ses ortigues, són molt bones".

Diürètic

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És diürètica. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hematocatàrtic

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer circular sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria jove

Antiferropènic

FONT. 059. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Tenen molt de ferro. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús intern). PREPARACIÓ. Se mengen, bullides o en ensalada. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Condiment

FONT. 151, 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer sopa d'ortiga. Se poden menjar amb patata bullida (151). Per a fer-ne sopes. Una dona li va dir que es seu fill menjava sopa d'ortigues, li'n va demanar però no n'era es temps (197). OBSERVACIONS. Entrant - Bullit (151). No n'he menjades mai (197). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 099. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ara n'hi ha que se'n fan ensalades. OBSERVACIONS. Ell no l'ha tocada mai. CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i greixos

FONT. 035. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'hi ha que en fan croquetes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer crema. Les bullia. Havia d'anar a cercar ortigues. Potser en duia dos sacs per fer es curs de vegeterià i d'aquestes triava ses que li pareixien més bones. Pareix que no n'hi ha quan les veus però com que les fas amb un poquet de beixamel, panses i pinyons, puja. OBSERVACIONS. És més bona que la de s'espinaç, l'has de tastar! Té un gust molt fi, finíssim. No en pots menjar molt perquè omple. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en oli

FONT. 060, 062, 186. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer truita d'ortiga (060). Per menjar arrebossades, com els colissos (062). Per a fer truita. És mel, però s'ha de saber fer. Les bullien, les eixugaven i en feies trossets ben petits. Eren bones (186). OBSERVACIONS. Ara ja no en fan (186). CONSUMICIÓ. Entrant - Truita (060, 186). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 128. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les gallines menjaven ortigues. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Part aèria jove

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 049, 058, 059. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són bones per a menjar en ensalada (049). Per a menjar amb ensalada (058). Se mengen (059). OBSERVACIONS. Quan fa hores que està collida no piquen (049). S'han d'agafar quan encara no són granades (058). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (049). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONTS. 049, 059. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són bones per a menjar bullides (049). Se mengen (059). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en oli

FONTS. 090, 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan truita d'ortigues (090). Se'n fan *tortilla*, quan no tenen les espiguetes, quan són tendres (101). OBSERVACIONS. Jo n'he menjades i són bones (101). CONSUMICIÓ. Entrant - Truita (090, 101). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Urticar-se allà on tens dolor és una dita del pare Bonafè.

Part aèria

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer *abonos* i purins. OBSERVACIONS. Normalment es posa un kg de planta verda o 100-200 grams de planta seca per deu litres d'aigua.

Pràctiques religioses

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A Alaró pes carnaval sortien amb ortigues a ortigar-se un amb s'altre, devien tenir un *desespero*. Feien aquests desbarats els Darrers Dies.

Repel·lents

FONTS. 141, 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És un insecticida natural. Se sol mesclar amb la nicotina del tabac (141). Repel·lent d'insectes (162).

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 087. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Piquen molt, són molt rabioses, ses bergantes.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Part aèria

FONT. 141. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Provoca urticària. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa.

Planta viva *in situ*

Al·lèrgica

FONT. 122. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Fa al·lèrgia, i pica com un dimoni. GRAU DE TOXICITAT. Baix.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Diuen que tenen ferro. Les agafa amb guants o bé les agafa de baix per amunt perquè s'urticària la té damunt, sa seva defensa contra els animals. Si tu agafes ses ortigues per exemple de sa part de baix, t'espinen (060). Tenen molt de ferro (062). Això pica més que un condemnat (099). Si tu vols collir una ortiga i no te vols picar, no respiris, no te picarà (151). És

aquesta planta que pica (176). Piquen. Aquí n'hi ha moltes (229). OBSERVACIONS. A ell li és igual si li piquen, la majoria de gent li té molta por a s'ortiga, però ell no n'hi té gens (060). Ara toca així i te fa unes faves... (099).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 208. Preparat antihipertensiu (vegeu el catàleg de barreges)

***Urtica urens* L. (urticàcies)**

BCN 29966

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit pluriregional. Comuna en la vegetació ruderal, de les contrades mediterrànies a l'estatge subalpi.

NOMS POPULARS

ortiga [ortíγə] [urtíγə] [ortíjə] (020, 106, 108, 115, 124, 156)

USOS MEDICINALS

Part aèria

Hematocatàrtic

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Depurativa. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Part aèria jove

Vitamínic

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Tenen remineralitzant, molt de ferro. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). PREPARACIÓ. Cuites o en ensalada. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La picam i la mesclam amb Danone. OBSERVACIONS. Personalment m'agrada més així que bullida perquè me guanya s'olor, i així me passa millor. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La bullim i la mos menjam. OBSERVACIONS. Ha de ser tendra. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en oli

FONT. 106. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan són grosses, s'arrabassen i es posen a dins un *balde* amb *aigo*, i aquella *aigo*, quan ja fa dies i això, torna com a negra. OBSERVACIONS. Ho fa sa seva filla. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Part aèria jove

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se menja com a verdura. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Suc de la fulla

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 106. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Es suc és bo per a menjar, per a beure. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fulla

Cosmètic

FONT. 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. N'hi ha que se'n posaven per als cabells.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 106. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a regar. Quan arreballa les fulles grosses, les posa a dins un *balde* amb *aigo*, i aquella *aigo*, quan ja fa dies, torna com a negra i per regar els cossiols diu que és molt d'aliment a ses plantes.

No consta

Altres informacions

FONT. 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. No recorda perquè l'empleaven.

Part aèria

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En bullidura se tiren a les plantes per a protegir-les del pulgó.

Planta sencera

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 020. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són mala herba.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És una mala herba, creix pertot (108). Això pica (115).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 077. Preparat d'herbes (vegeu el catàleg de barreges)

***Vaccinium myrtillus* L. (ericàcies)**

BCN 25032

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Nanofaneròfit caducifoli (camèfit). Comercial.

NOMS POPULARS

nabiu (fruit) [nəbíw] (124)

USOS MEDICINALS

Fruit

Antiinflamatori

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Tenen propietat antiinflamatòria. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

***Valeriana officinalis* L. (valerianàcies)**

BCN 29816

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit. Cultivada o comercial.

NOMS POPULARS

valeriana [vələriánə] (051, 115, 149, 157)

USOS MEDICINALS

Arrel

Sedant

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. S'emplea per a dormir. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Tranquil·litzant

FONT. 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als nervis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se pot prendre seca o verda.

No consta

Anticatarral

FONT. 115. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Serveix per as constipats. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Hi ha una amiga seva que en té.

Tranquil·litzant

FONTES. 051, 157. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Calmant en trastorns nervisos (051). Per als nervis (157). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És de sa família del milamors (051). En tenc de sembrada, que ja era de ma mare (149). Se compra. Això és més modern, però ventura d'aquí a cent anys no sabran lo que és (157).

***Vanilla planifolia* Andr. (orquidàcies)**

BCN 50216

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit neotropical (oriünd de les zones tropicals de Mèxic). El fruit d'aquesta espècie al·lòctona s'adquireix al comerç.

NOMS POPULARS

vainilla [vəjníʎə] (208)

USOS ALIMENTARIS

Escorça

Condiment

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer pa de figa, amb tronquets de fonoll i anís. Era molt bo. OBSERVACIONS. Ara darrerament ja hi posen vainilla, canyella, nou moscada, prebo bo o prebe bord. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

***Verbascum sinuatum* L. (escrofulariàcies)**

BCN 95576

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit latemediterrani. Comuna en fenassars, marges de camins, etc. de les contrades mediterrànies (i l'estatge montà submediterrani).

NOMS POPULARS

trèpó [trəpó] (010, 019, 036, 053, 054, 058, 062, 107, 108, 113, 114, 115, 140, 186)

USOS MEDICINALS

Arrel

Antihelmíntic

FONT. 062. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a una persona o un infant que té cucs. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Cullien una arrel i la feien tres o cinc trossets, sempre que no fes parella. Ho bullien i s'ho prenien amb un poquet de sucre. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Dos o tres dies en dejú un tasset d'això. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Era un poc mal de prendre.

Antihemorroidal

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses morenes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Fumigació (ús extern). PREPARACIÓ. En bullidura. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Durant quatre o cinc dies. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Flor

Antitussigen

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a la tos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a trastorns del sistema respiratori

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a combatre malalties respiratòries. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Antihemorroidal

FONTS. 010, 019, 054, 058, 062, 107, 115, 186. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a ses morenes (010, 019, 058, 107). Per a ses morenes (054). Per a ses morenes és lo que va més bé de tot, feien banys d'*asiento* (062). Un que tengui morenes, si se renta amb fulles de trepó, també s'*aigo* bullida també va molt bé (115). Diuen que va tan bé per a ses morenes (186). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern) (010). Cataplasma (ús extern) (019). Tisana (ús intern) (054). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (058). Fumigació (ús extern) (062). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (107). Decocció (ús extern) (115). Bany (ús extern) (186). PREPARACIÓ. En bavarades (010). Decocció. S'aplica en forma de compresa (019). Infusió (054). S'ha de dur a dins sa butxaca (els homes), i ses dones se fan una bosseta i amb una agulla s'ho posen darrere els sostens. Si és en s'estiu, t'ho pots posar a dins sa sabata (058). Bullien ses fulles de baix (062). Es posa dins una bossa que ha de tocar sa pell (107). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Bavarades (062). DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. És millor que no te toqui sa pell, perquè t'irrita (058). No ho ha provat, això els ho deien els vells, ho sentien a dir (115). No n'està segur que sigui la fulla. Son pare tenia moltes morenes i se posava trepó (186).

Antisèptic extern

FONT. 053. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Desinfecta. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Fermat a damunt sa ferida. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. S'ha de posar sa banda de davall sa fulla, lo pelut, sa banda de damunt, no, sa banda de davall a damunt sa ferida, fermada.

No consta

Antihemorroidal

FONTS. 113, 114. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. És bona per a ses morenes (113). Bona per a ses morenes (114). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Arrel

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Un temps per a ses morenes deien que bastava dur s'arrel dins sa butxaca, però això són *cuentos* de dona vella.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 140. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són noms que jo he sentit en la parla viva de la pagesia de la Marina de Lluçmajor.

Planta viva *in situ*

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 036. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se deia, engronsant sa planta: "Trepó, trepó, mal te quedis amb sa fulla i sa flor no".

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Aquest trepó té sa fulla ondulada (036). Fa una fulla grossa i una flor groga (062). En trobarem per ses voreres des camí. Ara només tindrà ses fulletes (108). Als ermassos que deixaven s'hi feien trepons, llivons,... (113). Són unes fulles grosses molt peludes (115).

***Verbascum* sp. pl. (escrofulariàcies)**

NOMS POPULARS

trepó [trəpó] (037, 046, 086, 104, 112, 124, 125, 138, 142, 191, 201, 226)

USOS MEDICINALS

Flor

Antiotàlgic

FONT. 086. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal d'orella. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. La poses 28 dies dins oli, ho remenes cada dia i llavors el filters quan el vas fent. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Si tens sa botella ben tapada te dura un any o això.

Fulla

Antihemorroidal

FONTES. 112, 124, 125, 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Lleva les morenes (112). Per a ses morenes (124, 125). És bo per a ses morenes (201). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern) (112). Fumigació (ús extern) (124). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (125, 201). PREPARACIÓ. Decocció (112, 124). S'ha de dur a dins sa butxaca (125). S'han de dur fulles imparells dins sa butxaca (201). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Rentar-se (112). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Tranquil·litzant

FONT. 037. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'ansietat des cos, tranquil·litza. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Se mescla amb ortigues. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Antihemorroidal

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses morenes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Fulla

Altres informacions

FONT. 104. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Moltes dones que venen a sa perruqueria de sa filla me demanen trepó.

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 104. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Posaves trepó a dins una bossa i la duies penjada que te toqués sa pell. Així no tenies morenes.

No consta

Altres informacions

FONT. 142. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Era bo però no sé perquè.

Planta viva *in situ*

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan surt es sol, si arrebasses un trepó, es mal d'esquena te fugirà.

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 037. Preparat tranquil·litzant (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 046. Preparat antiinflamatori hepàtic (vegeu el catàleg de barreges)

***Verbascum thapsus* L. subsp. *montanum* (Schrad.) Bonnier et Layens (escrofulariàcies)**

BCN 39651

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit lateuropeu. Neix en clarianes de bosc i herbassars nitròfils, de l'estatge subalpí a les contrades mediterrànies marítimes.

NOMS POPULARS

candeler [kændəlé] (019)

trepó [trəpó] (101, 177)

USOS MEDICINALS

Flor

Antihemorroidal

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses morenes. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Fumigació (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Antihemorroidal

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a ses morenes. No s'inflamen ni te fan gens de mal. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Fumigació (ús extern) (101). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (101). PREPARACIÓ. Decocció (101). Se posa a dins sa butxaca (101). DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Flor

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Hi ha una cançó molt antiga que no la sap, però la hi va contar un vellet, que li deia: "Toni, te'n vas en aquesta planta, agafes es mocador, perquè s'empleen ses flors, i quan està allà li cantes aquesta cançó: trepó, trepó, sigues bon al·lot i

ompli'm es mocador. I llavors li fas a sa rama trun, trun, trun, trun, i l'amolles, i des cap de cop trrrruuuuuuu, totes ses flors cauen".

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 019. Preparat puu de pobre (vegeu el catàleg de barreges)

***Verbena officinalis* L. (verbenàcies)**

BCN 29969

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit. Comuna a la vegetació ruderal de sòls més o menys humits de l'estatge montà i les contrades mediterrànies. Rara a les terres més seques.

NOMS POPULARS

berbena [bərβénə] (051)

herba barbera [érβə bərβérə] (051, 105, 114, 202)

USOS MEDICINALS

Part aèria

Antiàlgic ciàtic

FONT. 202. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa ciàtica. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. En coques. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Li ho va dir un curandero de Petra.

Antiàlgic lumbar

FONT. 202. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al lumbago. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. En coques. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Li ho va diu un curandero de Petra.

Antidiftèric

FONT. 114. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Curava, deien, de *garrotillo*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Feien un *picadillo* amb oli. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori

FONT. 105. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a desinflar i treure líquids. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Se fregeix dins una paella amb una goteta d'oli, i quan és ben calenta li poses un blanc d'ou, millor si no ha estat dins sa gelera, el remenes i, mig cuit, has de tenir es pedaç preparat. Primer hi pos galeta de fava, i després sa coca, i a damunt un poc de farina. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONT. 114. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. S'ho posaven a un bony. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). PREPARACIÓ. Feien un *picadillo* amb oli. DESTINACIÓ. Medicina humana.

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Part aèria

FONT. 051. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

***Viburnum tinus* L. (caprifoliàcies)**

BCN 30012

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit perennifoli mediterrani. Creix en alzinars i màquies resultants de llur degradació de les contrades mediterrànies marítimes més o menys plujoses.

NOMS POPULARS

llorer bord [ʎoré bórt] (051)

marfull [mærfúj] (051)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És endèmic. Ja venen plantes d'aquestes de viver (051).

***Vicia faba* L. var. *equina* Pers. (fabàcies)**

EC-020

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit cultivat.

NOMS POPULARS

favó [fəvó] (100, 103, 165)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Ara faves ja no en sembren ara perquè les has de segar amb sa mà i avui ja no poden segar. Es segó els poden segar a màquina. Ells primer sembraven favons, però fa dos anys que no en sembra, es seu fill Toni perquè vol bastanta d'*aigo* i si no plou no se fa res (100). Ara sembren més favó perquè les cullen amb màquina recol·lectora (165).

***Vicia faba* L. var. *fava* (fabàcies)**

BCN 46826

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit introduït probablement originari de l'Àsia o l'Àfrica del nord. Cultivada i rarament subespontània o naturalitzada a les contrades mediterrànies i l'estatge montà.

NOMS POPULARS

fava [fávə] (051, 060, 069, 085, 098, 106, 111, 141, 142, 165)

fava (fruit) [fávə] (027, 028, 053, 056, 061, 062, 097, 100, 110, 123, 151, 159, 201, 213, 215, 216, 217, 219)

fava (grana) [fávə] (019, 026, 067, 087, 089, 092, 093, 110, 182, 184, 187)

fava tendra (fruit) [fávə tɛnrə] (151, 208)

fava vella (fruit) [fávə véə] (151)

favera [fəvéərə] (110, 123, 160, 162, 227)

galleta de fava (producte elaborat) [gəlátə də fávə] (105)

USOS MEDICINALS

Fruit

Purgant

FONT. 056. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Fa anar de ventre. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Fulla

Hemostàtic extern

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a estroncar sa sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Collies una fulla o dues d'una favera o una herba que fan aquelles fulles grosses, t'ho posaves damunt, embolicat i tira. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Qualsevol fulla grossa serveix.

Trituració del gra

Antiinflamatori

FONT. 105. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a desinflar i treure líquids. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Per a posar a sa coca d'herba barbera. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 100. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Cada dia a migdia, donaven una escudella de faves i una de civada a cada mula. OBSERVACIONS. Es vespre una senalla de garroves a cada una. I palla i *aigo*. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONTES. 028, 056, 151, 208, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se prepara en fava parada o cuinada (056). Eren sa base de sa dieta d'*antes*, quan n'era es temps (028). Sempre que feia faves, ceba amb tomàtiga de ramellet i un bon raig de vinagre, oli i sal (151). Es llegum se menjava molt. Sa fava tendra seca per a cuinar (208). Per a menjar (219). OBSERVACIONS. No li agradeven quan era petita. N'havien de menjar moltes vegades perquè no hi havia res més (219). CONSUMICIÓ. Plat principal - Greixonera (056). Entrant - Bullit (151, 208, 219). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONTES. 111, 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són sa part principal d'un cuinat de verdures (111). Per a posar a ses sopes (216). CONSUMICIÓ. Plat principal - Bullit (111). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en oli

FONT. 208. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer fava pelada o fava parada. OBSERVACIONS. A Alaró la fan amb trossets de porc, fideuets i trossos de bocins de botifarró els darrers dies de sa festa de Sant Roc. CONSUMICIÓ. Plat principal - Estofat. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTES. 027, 085, 208, 213, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En donàvem als animals (027). Per a menjar (085). Se menjava molt. Sa fava tendra amb beina, granada, per a fer escudella fresca (208). Per a menjar. L'obtenien d'un intercanvi per olives a Llobí (213). Per a menjar (227). DESTINACIÓ. Alimentació humana (085, 213, 227). Alimentació animal (027).

Grana

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 089, 184. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En donaven als porcs (089). En donàvem a ses bísties (184). DESTINACIÓ. Alimentació animal (089, 184).

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua

FONTS. 051, 165, 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer faves tendres bullides (051). Per a menjar (165). Per a cuinar (217). OBSERVACIONS. En posaven en remull un quilo i llavors entre patates, pastanagó, col, ceba i tomàtiga. CONSUMICIÓ. Plat principal - Bullit (051). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i greixos

FONT. 093. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. *Antes* feien molt arròs amb faves, això era sa vianda, i sa carn cada vuit dies. OBSERVACIONS. Per a cuinar-les, s'han de posar en remull i s'ha de llevar aquella cella negra. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONT. 110. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Ara sa gent les sembra per a fer-les cuinades. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONT. 026. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La torraven i se menjava com un fruit sec. OBSERVACIONS. Era ben bona, en menjàvem al cine. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONTS. 087, 092, 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Vàrem venir amb mal temps, molts d'al·lots hi havia... tothom volia menjar i no hi havia res més que faves (087). Primer en menjàvem moltes de tota manera (092). Per a menjar (162). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Planta sencera

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 103. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En sembràvem per a menjar. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fruit

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 028. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Fava avui, fava demà fava clara, fava espessa... que tanta fava, mestressa mos arribareu a enfavar!

Grana

Altres informacions

FONTS. 069, 089, 182, 187. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Les guardàvem a sa cambra alta, sa sala, aquí damunt sa casa (069). De nines anàvem a sembrar faves (089). Jo vaig estudiar perquè un dia que vaig anar a batre faves, vaig dir "això no és es meu món" (182). El gra picava quan s'havia encalentic (batut). Quan l'havien entrat, quan tenies els sacs apilats, ja havia reposat. A ca nostra hi havia un graner per les faves, un per l'ordi, un per la civada, un pel blat... (187).

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 067. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Posàvem una grapada de faves per als cavalls dels Reis. Es darrer pic vàrem posar ses faves i quan vàrem anar a veure s'espardenya hi va haver buines de bístia.

Planta sencera

Altres informacions

FONT. 069. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan segàvem faves, cantàvem cançons.

Maneig agrosilvopastoral: obtenció de mel

FONT. 103. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En sembràvem per a menjar.

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONTS. 027, 053. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. La sembràvem (027). Les sembràvem (053).

Planta viva *ex situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 098. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'hi solen sembrar bledes al costat, perquè les bledes siguin més *cuitores*.

Planta viva *in situ*

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 111. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Cada any femaven un sementer, i s'any de davant hi feien lleguminoses (faves, ciurons i xitxeros). Perquè es llegum agafa molt de nitrogen per ses rels. I llavors s'any de davant hi sembraven blat, ordi... o blat a restobla si era terra bona. Dos anys de blat i un llavors d'ordi, i llavors civada, i llavors tornaven a enllaçar amb el goret.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Grana

Pruïja

FONT. 062, 184. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. A s'estiu, es gra fa picor, ara faves, o xitxeros, de quan ho baten pes juny fins ara a Tots Sants que ho tornen sembrar, si el toques quedaràs tota plena de picor (062). Si ses bísties menjaven faves que havien batudes enguany, era d'un incert que no tenguessen grans pes coll, els hi sortien faves (184). GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat (062). Baix (184). VIA D'INTOXICACIÓ. Via externa (062). Via interna (184). TOXICITAT EN ANIMALS. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Fa un hort ecològic on hi sembren cols, alls, faves, lletugues, tomatigueres i prebes (060). Se sembren dins es novembre. Vaig a Inca els dijous a comprar ses faves per a sembrar-les (061). Ho baten pes juny i ho tornen sembrar fins a Tots Sants (062). En sembrava (085). Aquí com que és terra prima normalment lo que se feia més era faves, i pèsols, i ordi i això (097). Ara faves ja no en sembren ara perquè les has de segar amb sa mà i avui ja no poden segar. Es segó els poden segar a màquina. Ells primer sembraven favons, però fa dos anys que no en sembra, es seu fill Toni perquè vol bastanta d'*aigo* i si no plou no se fa res (100). Allà on n'hi havia sembrades sortien comes-roges (123). Se sembren i se guarden (141). Forma part des cicle de sembra des sementer: el primer any, faves, s'any de davant, blat, i es cap de tres, ordi o civada, i després tornaven a començar (142). A sa terra secana sembraven blat, faves, pèsols, lleties,... (159). La tenim sembrada a s'hort (162). En sembraven molt per a menjar (165). En sembràvem i en guardàvem en es graner (187). Era un dels cultius de per terra que hi havia més (215). Abans en sembràvem per a complementar sa cartilla de racionament (227). OBSERVACIONS. Ho anaven alternant amb blat i ordi (215).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

FONT. 019. Preparat antimetrorràgic (vegeu el catàleg de barreges)

***Vicia sativa* L. (fabàcies)**

BCN 95569

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit. Cultivada i sovint espontània en conreus i prats terofítics.

NOMS POPULARS

brulla de veça (germinat) [brújə də vɛsə] (015)

veça [vɛsə] (015, 101, 143, 230)

USOS ALIMENTARIS

Fruit

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En sembràvem per als animals. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

No consta

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En mengen els coloms. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Lluc tendre

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 143. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Posaven a ses cases santes, posaven com una espècie d'altars, i feien germinar una gramínia a les fosques. Feien com una brulla, feia com una espècie de cabellera, ho feien ses quatre madones que se'n cuidaven.

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 015. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer els rams del dia de Pasqua a dins Sant Salvador.

***Vinca difformis* Pourr. (apocinàcies)**

BCN 95549

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Camèfit originari del mediterrani occidental. Creix en vores de rius i alberedes. També cultivada i subespontània.

NOMS POPULARS

proenga [proəŋgə] (061, 151) [pruəŋgə] (019, 079)

vinca [vínkə] (138)

USOS MEDICINALS

Fulla

Antiequimòtic

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cops. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Decocció, i deixar reposar. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se sol mesclar amb mata.

Part aèria

Galactòfug

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a retirar sa llet a les mares quan volen desmamar els infants. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Part aèria

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els seus fills n'hi feien un ramet.

Planta sencera

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els va dedicar una poesia i tot. Li deien "sa flor que més agrada a mu mare".

Ornamental: jardineria

FONT. 228. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Aquesta és cosa de dones.

Planta viva *in situ*

Altres informacions

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. S'estén molt i té propietats medicinals.

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

No consta

Mortal

FONT. 138. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Deien "això és dolent, això mata". GRAU DE TOXICITAT. Letal.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. És raro que ara [novembre] n'hi hagi una de florida (061). Se fa per ses voreres (138). Se feia a Valldemossa a dins es saragall d'*aigo*. Naixia a sa síquia i en va arrabassar motes (151). OBSERVACIONS. Va sembrar-les i avui en dia en té moltes (151).

***Viola alba* Bess. subsp. *dehnhardtii* (Ten.) W. Becker (violàcies)**

BCN 31316

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit mediterrani. Molt comuna als alzinars i llocs ombrívols de les contrades mediterrànies (i l'estatge montà submediterrani).

NOMS POPULARS

violeta [violétə] (051)

USOS MEDICINALS

No consta

Antibronquític

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bona quan tens bronquitis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Posar a bullir. Tot d'una quan pren es bull, tancat, bull un poquet més i la deixen reposar cinc minuts perquè quan bull molt lleva ses propietats i llavors és molt important tapar-ho perquè sa bavor que surt és s'essència de sa planta medicinal. El que s'aferra a sa cobertora ha de tornar a davallar per dir bé. Estan

una estoneta i llavors en poden prendre perquè allò és lo més medicinal. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Dues cullerades d'herba per mig litre d'aigua. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Té un quadernet on hi diu què s'ha de fer.

Antitussigen

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Me pareix que és bona per a sa tos. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. PREPARACIÓ. Posar a bullir. Tot d'una quan pren es bull, tancat, bull un poquet més i la deixen reposar cinc minuts perquè quan bull molt lleva ses propietats i llavors és molt important tapar-ho perquè sa bavor que surt és s'essència de sa planta medicinal. El que s'aferra a sa cobertora ha de tornar a davallar per dir bé. Estan una estoneta i llavors en poden prendre perquè allò és lo més medicinal. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Dues cullerades d'herba per a mig litre d'aigua. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Té un quadernet on hi diu què s'ha de fer.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Es posen pertot (051).

***Viola tricolor* L. subsp. *arvensis* (Murray) Gaud. (violàcies)**

BCN 25041

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit. Cultivada.

NOMS POPULARS

tridentata (del llatí) (051)

violeta [violétə] (051)

violeta trinitària [violétə trinitàriə] (051)

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Fa tres colors: blau, cel i groc (051).

***Vitex agnus-castus* L. (verbenàcies)**

BCN 29820

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli mediterrani. Creix en rambles i riberes de les contrades mediterrànies marítimes.

NOMS POPULARS

alís d'olor [əlís doló] (181)

aloc [əlók] (147, 162)

USOS MEDICINALS

No consta

Anafrodisíac

FONTS. 162, 177. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. He sentit a dir que els capellans en prenien per a lo contrari d'afrodisíac (162). Per a no caure a sa tentació de sa carn, fa es mateix efecte que es *bromuro*. Quedes ben calmat, ben mort. Els que més els empleaven eren els frares i gent que havia jurat ser *célibes* i no caure a sa temptació de sa carn

(177). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. En prens una tisana i no passis pena (177). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antihipertensiu

FONT. 181. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a rebaixar la sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Deixar macerar. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Es beu el suc. DESTINACIÓ. Medicina humana.

ALTRES USOS

Làtex

Altres informacions

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. El làtex no sé perquè s'usa.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Se fa per la costa, per Cala Boca (147). Està en es torrent de Pareis (177). Surt al coll de les cisternes (181).

***Vitis vinifera* L. (vitàcies)**

BCN 29972

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit caducifoli pluriregional (mediterrani - submediterrani). Cultivada a gran escala i subespontània; de vegades apareix amb aspecte silvestre als boscs de ribera de les contrades mediterrànies. És dubtós el seu caràcter autòcton.

NOMS POPULARS

callet (varietat de parra) [cə́lət] (049)

cep [sə́p] (168)

malvasia [mɛ́lvəziə] (117)

pansa (fruit sec) [pánsə] (049, 060, 079, 216)

parra [pára] (045, 056, 080, 041, 049, 069, 115, 124, 137, 217, 228)

parral (conjunt de parres) [pə́rál] (218)

raïm (fruit) [réjm] (026, 144, 101, 124, 137, 201, 214, 216)

reim [réjm] (049, 115, 149)

rem (fruit) [rém] (047, 089, 168, 212, 215, 218)

vi (producte elaborat) [ví] (014, 073, 101, 168, 173, 183, 184, 192, 193, 196, 211, 047, 115, 165, 195, 197, 229)

vi de missa (producte elaborat) [ví də mísə] (019)

vinagre (producte elaborat) [vináγrə] (029, 030, 031, 032, 026, 039, 037, 044, 046, 079, 103, 108, 143, 144, 145, 154, 166, 183, 187, 190, 196, 223, 224, 226, 227, 233, 017, 027, 113, 151, 165, 181, 195, 197, 213, 219)

vinagre de vi (producte elaborat) [vináγrə də ví] (189)

vinya (conjunt de parres) [víɲə] (026, 049, 062, 108, 117, 166, 168, 177, 195, 201, 217, 218)

USOS MEDICINALS

Fruit

Antisèptic bucal

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a un flegmó. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Mitja pansa sense pinyol. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antisèptic ocular

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a un uixol. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Una pansa amb un esparadrap. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. S'ha de dur tota sa nit. DESTINACIÓ. Medicina humana.

No consta

Antipiròtic

FONT. 026. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses cremades. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Vinagre medicinal (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a les picades

FONT. 026. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses picades d'abella. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Vinagre medicinal (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vasotònic

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És un venotònic. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Saba

Antisèptic ocular

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal d'ulls, per a ses infeccions. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Gotes (ús intern). PREPARACIÓ. A ses gotes de sa poda dels ceps les posaven dins pots de colònia petits de vidre i els fèiem al bany maria, amb el tap de suro per defora. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se conservava, però no gaire. Natural no se conserva.

Suc del fruit

Anticatarral

FONT. 073. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a un constipat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Vi medicinal (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció del vi i posar-hi sucre. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. T'ho prens i te'n vas a dormir. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antieczematós

FONT. 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a s'irritat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. S'hi posa directament el vinagre. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiequimòtic

FONT. 165, 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als cops, perquè no quedin dedins (165). Per als cops o esguinços (217). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern) (165). Emplastre (ús extern) (217). PREPARACIÓ. Una llesca de pa amarada amb vinagre calent, posada a dins un pedaç (165). Coca de segó i vi bo (217). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Allà on tens es cop, tot lo calent que se pogués aguantar (165). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ella ho va fer servir un cop que li va quedar la cama doblegada a darrere. Sa mare li ho va posar damunt es genoll i l'endemà es cop ja li havia sortit (165). Ho feia el curandero (217).

Antihelmíntic

FONT. 183, 184. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als cucs (183, 184). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emulsió (ús intern) (183, 184). PREPARACIÓ. Oli amb vi (183,

184). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Era molt mal de prendre (183). Era molt xerec (184).

Antiinflamatori faringi

FONT. 197. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa pipida de ses gallines. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Rentar sa boca amb vinagre. DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

Antipirètic

FONTS. 181, 224. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a quan tenien febre (181). Per a baixar sa febre (224). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (181). Cataplasma (ús extern) (224). PREPARACIÓ. En Es posaven un pedaç mullat de vinagre, un as cap i s'altre a sa panxa (181). coques, amb segó (224). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antipiròtic

FONT. 027, 219. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as cremat (027). Per a les cremades de ferro o planxa. Calma molt. No bofega. Alleuja (219). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (027). Vinagre medicinal (ús extern) (219). PREPARACIÓ. Una barreja d'un poc de sal i vinagre i ho poses damunt la cremada (219). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Un poc de sal i vinagre (219). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Ella ho ha provat (219).

Antireumàtic

FONT. 145. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al romàtic dels animals i les persones. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). PREPARACIÓ. Amb argila espessa bona. DESTINACIÓ. Medicina humana i veterinària.

Antisèptic ocular

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa conjuntivitis. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. A dins una olleta de terra hi bullim aigua. Quan bull hi posam un raget de vinagre. Quan és teb, estopejam s'ull amb un cotó. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Espant

FONT. 173. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als *sustos*. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Vi medicinal (ús intern). PREPARACIÓ. Vi amb sal. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Hemostàtic extern

FONTS. 029, 031, 030, 032. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a estroncar les hemorràgies (029, 030, 032). Per a aturar ses hemorràgies (031). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (029, 030, 032). Emplastre (ús extern) (031). PREPARACIÓ. Banyar un cotó amb vinagre (031). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Aplicar amb l'ajuda d'un cotó (029, 030, 032). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. També se sol banyar amb llimona (031).

No consta

FONT. 212. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a prendre el sol, perquè no es cremessin. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emulsió (ús intern). PREPARACIÓ. Posaven vinagre, oli d'oliva i feien com una mescla i era el que es posaven. També hi posaven un poc de llimona. De vinagre, en duia bastant, perquè deien que el vinagre anava molt bé. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Feia una olor que *Dios su madre*. No ha canviat mai la pell.

Orexigen

FONT. 115. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va molt bé per a una persona que té poca gana. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Vi medicinal (ús intern). PREPARACIÓ. Amb anous verdes, les poses amb esperit, i n'hi has de posar o cinc o set o nou. Llavor hi posen un parell de

grans de cafè, i han de ser o cinc o set o nou, ha de ser imparell. Amb alcohol de 96 de sa farmàcia. Durant un mes, diuen 40 dies, però ella no mira prim, ben tancat perquè si no s'esperit s'evapora. Després bulls dos litres d'*aigo*, un quilo de sucre i quan ja ha refredat, coles lo de sa nou. I quan s'*aigo* ja és un poquet teba, que ja no bull, li ho tires. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Pediculicida

FONT. 044. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als polls. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). PREPARACIÓ. Rentar el cap amb vinagre i sabó fluix. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a les picades

FONTS. 189, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a ses picades de moscard (189). Per a les picades (227). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern). PREPARACIÓ. Se frega el vinagre a damunt sa picada (227). DESTINACIÓ. Medicina humana.

Per a trastorns del sistema respiratori

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al fred, per al constipat i totes aquestes coses. És boníssim. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Vi medicinal (ús intern). PREPARACIÓ. Vi negre calent amb sucre, canyella i clovelles de llimona. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. El seu pare en feia i a s'Arracó també se'n fa.

Restauratiu

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer cobrar es remuc a una cabra que s'havia tombada mirant cap on no podia veure es sol. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Vi medicinal (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

Salutífer

FONTS. 189, 227. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Perquè no agafassin malalties (189). Devers l'any 1945 totes ses cases, a damunt una finestra o on fos, tenien un gerro de vidre amb *s'hongo*, i allò no era més que vinagre que amb el temps havia fet com un tel a damunt, i allò ho adobava tot, era un amulet. S'anava repartint com es llevat, i feia furor (227). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta (227). Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern) (189). PREPARACIÓ. A dins s'aigua de ses gallines (189). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Dues gotes (189). En prenien culleradetes, poca cosa bastava, era molt bo. Només el fet de tenir-ho allà dedins ja bastava (227). DESTINACIÓ. Medicina veterinària (189). Medicina humana (227).

Vitamínic

FONT. 013. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a reforçar. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Vi medicinal (ús intern). PREPARACIÓ. Vinet amb un vermell d'ou. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Vulnerari

FONTS. 166, 226. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per a ses ferides (166). Per si un s'havia arregussat un tel (226). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern) (166). Cataplasma (ús extern) (226). PREPARACIÓ. Sal i vinagre (166). En coques, amb segó (226). DESTINACIÓ. Medicina humana i veterinària (166). Medicina humana (226). OBSERVACIONS. Coïa molt (166). Els metges també en donaven (226).

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Condiment

FONTS. 060, 216. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer crema d'ortigues. S'hi posa beixamel, panses i pinyons (060). Ses panses són molt bones, i en pos als calamars farcits (216). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Conservada en sucre

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien confitura, amb el pinyol. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 056, 069, 080, 089, 124, 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a menjar (056). Aquesta parra és sembrada meva i fa molts de raïms per a menjar (069). Per a menjar (080, 124). Per a acompanyar una coca (089). En venien per a menjar (201). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONT. 101. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se'n feia vi. OBSERVACIONS. N'hi havia que feien vi d'aigua, però espenyava els ossos. Hi posaven alcohol de *madera*. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Suc del fruit

Condiment

FONTS. 027, 113, 151, 187. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a trempar (027, 187). Es vinagre bo servia per a trempar cames-roges (113). Sempre que feia faves, ceba amb tomàtiga de ramellet i un bon raig de vinagre, oli i sal (151). CONSUMICIÓ. Entrant - Amanida (027, 113). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta - No consta el mode de preparació

FONTS. 103, 154, 201, 212, 216, 217. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a envinagrar ses tàperes (103). Si en poses quan s'ha de prendre sa llet, no se pren (154). En venien per a fer vi (201). Per a fer vi (212, 216, 217). OBSERVACIONS. Antigament, a Estellencs només feien vi, a Banyalbufar feien malvasia. Ara han tornat a posar-se en marxa, i ara fan vi, fan malvasia i totes aquestes coses (212). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Preparació de begudes - Beguda preparada amb vi

FONTS. 047, 143, 195. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Quan anava a sa finca de sa seva dona, allà tenien el seu rem, *s'aigo* fresca de dins sa cisterna i havies de beure una miqueta de vi, es vi en fres dins sa cisterna, dins un paner. Ficaven es paner dins sa cisterna i allò era mel (047). Fèiem mistela, que era vi bullit (143). Per a fer vi. A Binissalem veremaven i venien vi. Des vi en feien vinagre (195). OBSERVACIONS. Fins que sortiren ses geleres (047). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fruit

Altres informacions

FONT. 168. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Si en menges i tens es barram fotut, en menges tot lo dia.

Planta viva *ex situ*

Altres informacions

FONTS. 045, 137. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En va sembrar moltes a Inca, unes 10.000, a sa vorera de sa carretera, a una finca que se diu Son Fuster (045). Hi ha moltes varietats de raïm: manto negro, calop, gallet, fogoneu, gargallassa i giró (que té molt de grau). Per a espantar els gorrions, perquè no se mengin el raïm, penjar-hi arengades (137).

Planta viva *in situ*

Literatura oral popular: llegendes, gloses, contes, dites, refranys, poemes, cançons

FONT. 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a podar sa vinya, s'ha de complir: "ull mira tall i pota d'egua".

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 196. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Sa qualitat des raïm ve donada per s'esporgada (llevar els ulls). OBSERVACIONS. Aquí deim esporgar, però a Algaida diuen esfiolar, i brocadells [fa referència a l'extens i variat vocabulari del món del vi].

Suc del fruit

Altres informacions

FONTES. 014, 168, 196, 216, 233. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. A sa Colònia feien vi de missa, que feia anar molt alegre (014). Utilitzat com a excipient d'una mescla medicinal. Antigament ses curanderes feien molt d'extractes amb vi, 21 dies dins vi. Una cosa són els extractes amb vi i una altra els vins medicinals. Els vins medicinals tardaven una setmaneta. I també feien infusions amb vi (168). Abans envinagraven amb vinagre de vi negre (196). A Can Joan Pau d'Andratx feien molt bon vi (216). Per a rentar la closca d'ou per a fer un reforçant amb llimona (233).

Cosmètic

FONTES. 017, 213. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per als cabells (017). Per a prendre el sol, oli i vinagre i un parell de gotes de llimona perquè no fes aquella pudor (213). OBSERVACIONS. Quedaven ben guapes, morenes i amb la pell ben fina, ben hidratada (213).

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És xerequíssim, mos fa tornar vells.

Maneig agrosilvopastoral: ús en la matança del porc

FONT. 144. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Amb vinagre se feien els budells del porc nets.

Repel·lents

FONTES. 029, 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Tenir una tassa de cafè mig plena de vinagre al lloc on no es vulguin els mosquits (029). Es bull vinagre amb sucre roig. Se talla una botella de plàstic per la meitat i es tapa amb s'altra mitja com si fos un embut. A sa mitja botella s'embolica un pedaç negre que atrau els moscards (079).

Tija

Obtenció de combustible: llenya

FONTES. 108, 201. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Els catalans ho empleen per a coure els calçots (108). Les sarments, les cremaven (201).

ACCIONS NOCIVES O TÒXIQUES

Fruit

FONT. 212. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Si menges figues de moro, no provis de menjar rem, i si menges rem no mengis figues de moro, i si no te farà es tap. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna.

Fan tap

FONT. 215. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Figueres de moro amb raïm era terrible, es posava un tap espantós. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. OBSERVACIONS. Encara ho diuen.

Suc del fruit

FONT. 183. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Hi ha gent que li fa mal. GRAU DE TOXICITAT. Indeterminat. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

Envelliment

FONT. 108. DESCRIPCIÓ DE L'ACCIÓ NOCIVA O TÒXICA FETA PER L'INFORMANT. Mos fa tornar vells. GRAU DE TOXICITAT. Baix. VIA D'INTOXICACIÓ. Via interna. TOXICITAT LLIGADA A L'ÚS MEDICINAL. Sí.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Es vi de missa el feien a sa Colònia de Sant Pere, a can Femenias (019). S'esquitxen amb pedra blava (041). A Felanitx és sa part de Mallorca que hi ha hagut més vinya. L'any 1893 varen collir 16 milions de litres de vi, i l'enviaven a França, abans que els hi

pegàs sa filoxera. A dins sa garriga encara en troben de bord. Es callet era sa varietat d'aquí, i se diu callet perquè hi havia un carrer que s'ho deia, hi havia es call i es callet, i hi havia una parra en aquell carrer i en varen començar a fer mudes. És una classe de reim que té sa pell molt fina, i és molt apinyat i per vendre a la balança no va bé, perquè fa mal fer singlots, però pes vi va bé, però no fa molt de grau (*antes* no interessava es grau). Com més bona és sa terra, menys grau fa (049). La vinya era un dels cultius que més sembraven a Petra. Son Guineu tot era vinya (062). La parra fa reims fins pes febrer (115). N'hi havia molta plantada a Sa Baronia (117). A s'antic alambí de sa possessió de Sa Torre hi destil·laven aiguardent, i hi tenien els cubs del vi (165). A ses vinyes antigues casi sempre hi havia ceba marina. Hi sembren pomeres i pereres perquè solen fer molts bons (177). A Binissalem ara en fan molt, però aquí també hem fet figues seques i sabates (192). A Binissalem ara en fan molt, però aquí també hem fet sabates (193). A Binissalem fa temps que ja tenien vinya (195). A Santa Eugènia han fet sempre molta vinya, i n'hi havia que venien rem (201). A Estellencs i Banyalbufar hi ha la varietat de raïm que és la malvasia, que és propi d'aquests dos pobles i que es va recuperar fa 10-12 anys (214). A casa seva feien vi, però era molt petit. Recorda la darrera vegada que varen fer vi. Aquí tenien una vinya que feia raïm de color rosa, i amb aquell raïm rosa feien vi (215). Ara hi ha vinyes però abans només hi havia quatre parres (217). Aquí és raïm particular, però vinyes aquí no. Ara n'hi ha una o un parell a son Puig, on hi fan vi (218). El seu fill va sembrar parres (219). Sa parra de Cala Ferrera té més de 200 anys. Es padrí des meu padrí hi jeia, hi tenia una barraqueta. Aquestes taques negres són de fer-hi foc. Abans, aquí estava ple de pous d'aigua ben dolça (228). OBSERVACIONS. En els ceps antics, ell n'hi ha vistes (177). Hi tenen una fàbrica on fan les botelles (217). Cada casa tenia el seu parral (218).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Fulla

FONT. 049. Preparat antihemorroidal (vegeu el catàleg de barreges)

Suc del fruit

FONT. 037. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 046. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 049. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 143. Preparat antihelmíntic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 147. Preparat per a les picades (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 189. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 190. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 197. Preparat antiartròsic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 211. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 217. Preparat antiequimòtic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 219. Preparat tònic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 223. Preparat antiequimòtic i antipirètic (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 226. Preparat vulnerari (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 229. Preparat analgèsic (vegeu el catàleg de barreges)

Tija

FONT. 049. Preparat antihemorroidal (vegeu el catàleg de barreges)

***Wisteria sinensis* (Sims) Sweet (fabàcies)**

BCN 30014

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Faneròfit caducifoli originari de l'Àsia oriental. Cultivada com a ornamental.

NOMS POPULARS

glicinia [glisíniə] (151)

ALTRES USOS

Planta sencera

Ornamental: jardineria

FONT. 151. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. És ornamental.

***Zantedeschia aethiopica* (L.) Sprengel (aràcies)**

BCN 104895

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Geòfit originari de l'Àfrica del sud. Cultivada com a ornamental i rarament subespontània.

NOMS POPULARS

lliri [líri] (058, 105, 149, 160)

lliri d'aigua [líri dájyo] (061)

ALTRES USOS

Part aèria florida

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 058. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer guapo.

Planta viva *ex situ*

Ornamental: jardineria

FONTS. 105, 160. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En té de sembrats al corral (058, 105). Per a fer guapo (160).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. A l'estiu se moren (149).

***Zea mays* L. (poàcies)**

BCN E-173

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Teròfit neotropical (no coneguda en estat silvestre). Cultivada com a cereal o com a farratge verd, i molt rarament subespontània.

NOMS POPULARS

blat d'indi [blád díndi] (019)

blat de les Índies [blát də ləs índiəs] (107, 123, 151) [blát də ləs índris] blat de les Indris (130, 197)

blat de moro [blád də mɔ̃ro] (197)

cabell de maís (estils i estigmes) [cəβəj də məís] (144) [kəβəj də məís] (235)

cabell des maís (estils i estigmes) [kəβəj dəz məís] (039)

cabellera de maís (estils i estigmes) [cəβəjérə də məís] (041)

cabellet (estils i estigmes) [kəβəjət] [cəβəjət] (004, 018, 017, 008, 057, 124, 142, 157, 168, 173, 183, 221)

cabellet d'àngel (estils i estigmes) [kəβəjət dájɜ̃l] (169)

cabellet de blat de les Índies (estils i estigmes) [kəβəjət də blát də ləs índiəs] (107) [kəβəjət dəz blát də ləs índris] (226)

cabellet de maís (estils i estigmes) [kəβəjət dəz məís] (003,027,033,001,019,024,034,086,226) [cəβəjət dəz məís] (046)

cabellet des blat de les Índies (estils i estigmes) [kəβəjət dəz blát də ləs índiəs] (192, 193) [kəβəjət dəz blát də ləs índris] (062)

cabellet des maís (estils i estigmes) [kəβəjət dəz məís] (002, 079, 156)

cabells des blat de l'Índia (estils i estigmes) [kəβəj dəz blát də lə índiə] (184)

maís [məís] (001, 002, 019, 079, 097, 123, 160, 165, 182, 213, 215, 219, 221, 229, 230, 231, 232)

pèl de sa pepa des blat de les Índies (estils i estigmes) [pəl də sə pɛpə dəz blát də ləs índris] (130)

pepa (infructescència) [pɛpə] (130)

pinyera [pijérə] (213)

USOS MEDICINALS

Estils i estigmes

Anticatarral

FONT. 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció, amb herba lluisa i camamil·la. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiinflamatori renal

FONTS. 018, 041, 057, 124, 156. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als ronyons (018, 057, 124, 156). Per als renyons (041). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús intern) (018). Tisana (ús intern) (041, 057, 124, 156). PREPARACIÓ. Decocció (124, 156). Decocció, mesclat a sa trencapedra (041). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Encara hi ha gent que en beu (057).

Antisèptic urinari

FONT. 130. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a curar de s'orí amb sang. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció. DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. El tractament complet era això i beure llet.

Desconegut per l'informant

FONT. 161. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. No sap perquè era. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Se bollia. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Diürètic

FONTS. 002, 008, 019, 024, 033, 034, 046, 057, 062, 151, 165, 173, 192, 193, 213, 215, 221, 226, 229. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Fa orinar molt (002). Per als ronyons (008). Per a orinar (019). Per a fer orinar (024). Per a orinar (033, 057, 173, 193, 226). Per a s'orí (034). Diürètic (046, 151). Bo per als ronyons, per sa circulació des renyons (062). Com a diürètic (165). Per a fer pipí (192). Per si no tenies pixera (213). Cabell de maís, de pinya de maís (215). Per fer net (221). Fa orinar molt (229). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (002). Infusió (008, 019, 033, 034). Infusió (024). Tasses de cabellet de blat de les Índies (151). Cabellet des maís (165). Decocció (173, 192, 193, 173, 226). Una tassetta. La tassa es posa damunt el foc, aigua i hi poses un parellet de cabellets. Llavors quan bull ho treus i ho deixes refredar i poses una miqueta de sucre si en vols (221). Cabellet bullit (229). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Beure'n a punta pala (213). Una tassa per als ronyons (221). En tasses (229). DESTINACIÓ. Medicina humana. EFECTES SECUNDARIS. Sí. OBSERVACIONS. Te fa orinar molt (002). Se pot mesclar amb capolls de cirera (008). Se sol mesclar amb trencapedra (033). Encara hi ha gent per aquí que beu cabellet (057). El seu home va patir molt de ronyons i en prenia (151). Això és universal (215). A vegades en compra i n'ha empleat (219).

Litotríptic renal

FONTS. 004, 027, 039, 041, 046, 062, 079, 086, 107, 124, 144, 165, 168, 184, 213, 229, 232. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als ronyons (004, 027). Va bé per a ses *arenilles* (039). Per a arenas (041). Per s'arenilla, per ses pedres (046). Bo per as ronyons, per a sa circulació des renyons (062). Per a s'arena (079). Per a ses pedres dels ronyons (107). Per als càlculs renals i ses *arenilles* (124). Per ses arenas (144). Per a ses pedres (165, 168). Per ses pedres dels ronyons (184). Cabell de pinyera per el mal als ronyons (213). Pes mal de ronyons (229). Per a treure pedres (232). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Infusió (ús intern) (004). Tisana (ús intern) (027, 039, 041, 046, 062, 079, 086, 107, 124, 144, 165, 168, 184, 213, 229, 232). PREPARACIÓ. Infusió (027, 039). Decocció, mesclat a sa trencapedra (041). Decocció (079, 107, 124, 168, 184). Decocció, a vegades amb arrel de ginestra (144). Cabellet des maís (165). Cabellet bullit (229). MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Beure'n a punta pala (213). En tasses (229). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. És beneït (144). Se n'usa el cabell (232).

Per a trastorns del sistema sanguini

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Depuratiu. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Infusió. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Protector renal

FONTS. 001, 003. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PELS INFORMANTS. Per als ronyons (001, 003). FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). PREPARACIÓ. Decocció (001). Infusió (003). DESTINACIÓ. Medicina humana. OBSERVACIONS. Se pot bullir amb sa trencapedra (001).

Fulla

Desconegut per l'informant

FONT. 213. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita en aigua i oli

FONT. 231. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien pa de maís en temps de sa guerra, entrava a dins sa cartilla. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 230. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En sembràvem per als animals. DESTINACIÓ. Alimentació animal.

Grana

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 019. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se pot menjar. Se sol donar a s'aviram (019). DESTINACIÓ. Alimentació humana. Alimentació animal.

Segó

No consta el tipus d'ingesta ni el mode de preparació

FONT. 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En feien pa de closques de maís, noltros els hi dèiem pans de blat de les Índies. OBSERVACIONS. Amb ses raccions des temps des moviment donaven pa de closques de maís, uns panets així grocs, lo que mengen els mexicans, no, era estil pa, i això jo era al·lotet i en vaig menjar un pic o dos. No hi havia blat perquè els homes eren a sa guerra i va quedar en mans dels estraperlistes: tot anava controlat, havies d'entregar un tant per cent de blat que feia por, i com a contrapartida te duien closques de maís i feien aquests panets de maís, noltros els dèiem pans de blat de les Índies. Te quedava sec, havies de beure molta d'*aigo*. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Trituració del gra

Ingestió de la part de la planta cuita - Cuita sense vehicle

FONT. 097. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer pa. OBSERVACIONS. Si n'hi havia. Hi va haver una temporada que se va menjar de tot... se feia de ciurons, d'ordi mòlt, si en tenien, de maís,... *Hasta* se varen arribar a fer-ne de farina de castanyes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Estils i estigmes

Altres informacions

FONT. 169. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Són com uns filets d'or.

Infructescència

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 182. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Un temps totes ses cases tenien un parell d'espigues de maís penjades a sa portassa.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Comprava es cabellet a una tenda d'herbes de Palma (142). Es cabellet fa s'espiga (160). Si tu sembres maís, es fa la canya i fa aquella bolla i tenen com uns cabellots marró (221). Als horts sembraven mongetes, maís, patates, estiragassers, tomatigueres... OBSERVACIONS. Ara molts d'horts han quedat buits perquè sa gent se'n va als hotels o enlloc (160).

BARREGES AMB AQUEST TÀXON

Estils i estigmes

FONT. 086. Preparat antiinflamatori renal i litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 108. Preparat antisèptic urinari (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 142. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

FONT. 169. Preparat anticatarral (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 183. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 219. Preparat diürètic (vegeu el catàleg de barreges)
FONT. 235. Preparat litotríptic renal (vegeu el catàleg de barreges)

***Zingiber officinale* Roscoe (zingiberàcies)**

EC-019

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit (o geòfit rizomatós) originari del sud-est asiàtic. Espècie adquirida al comerç.

NOMS POPULARS

gingebre [dʒɪndʒéβrə] (060)

USOS MEDICINALS

Rizoma

Analgèsic

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va molt bé per a fer-te fregues per si tens un cop o si tens un poc de dolor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). PREPARACIÓ. Se trosseja el gingebre i es posa 15 dies en esperit de 90º, s'exterior, perquè aquest no és de beure només és de fregar, i després se cola. DESTINACIÓ. Medicina humana.

Antiequimòtic

FONT. 060. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va molt bé per a fer-te fregues per si tens un cop o si tens un poc de dolor. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). PREPARACIÓ. Se trosseja el gingebre i es posa 15 dies en esperit de 90º, s'exterior, perquè aquest no és de beure només és de fregar, i després se cola. DESTINACIÓ. Medicina humana.

***Zinnia elegans* L. (asteràcies)**

BCN 69604

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Hemicriptòfit originari de Mèxic. Cultivada com a ornamental.

NOMS POPULARS

rascamoño (castellà) (162)

rosa mística [rɔzə místikə] (051, 079, 162)

ALTRES USOS

Flor

Ornamental: elaboració de rams

FONT. 051. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a fer-ne rams per a l'altar.

Planta viva ex situ

Maneig agrosilvopastoral: ús hortícola/agrícola

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se sembra perquè ses flors atreguin insectes.

Ornamental: jardineria

FONT. 079. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Era una ornamental que sembraven als horts.

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. A l'ermità Pau també li agraden però no les té tan altes. Ses flors duren poc, dos dies màxim (051). OBSERVACIONS. Les hi va donar ell. Diven que si hi poses una aspirina o *lejía* o sucre aguanten més (051).

***Ziziphus jujuba* Mill. (ramnàcies)**

BCN 72711

FORMA VITAL, COROLOGIA I ECOLOGIA

Macrofaneròfit caducifoli originari de l'Àsia central. Cultivat i rarament subespontani a les contrades mediterrànies i l'estatge montà submediterrani.

NOMS POPULARS

gínjol (fruit) [zínjol] (042, 056, 124) [zínjol] (144)

ginjoler [zínjolé] (021, 049, 055, 061, 099, 101, 103, 123, 149, 162)

USOS MEDICINALS

Fruit

Vitamínic

FONT. 124. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Diuen que té una quantitat molt alta de vitamina. FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

USOS ALIMENTARIS

Fruit

Ingestió de la part de la planta crua - Fresc (sense preparació)

FONTS. 042, 055, 056, 144, 149. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se mengen (042). Per a menjar (055). Se mengen, però són mals de rovegar (056). En menjam, sobretot els néts (144). En menjaven (149). OBSERVACIONS. Només pot menjar el 10% dels gínjols que surten ja que el 90% cauen pels insectes. Li agraden molt (055). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

Lluc tendre

Preparació de begudes - Beguda preparada amb aiguardent i aigua

FONT. 162. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Per a posar a ses herbes. DESTINACIÓ. Alimentació humana.

ALTRES USOS

Fruit

Altres informacions

FONT. 042. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Se cuquen.

Part aèria

Creences i pràctiques magicoreligioses

FONT. 049. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Diuen que sa corona de Jesús era de ginjoler.

Planta viva *ex situ*

Altres informacions

FONT. 061. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. Arbre fruiter típic que se feia a ses possessions.

Tija

Artesanal: elaboració d'instruments musicals

FONTS. 021, 055, 101, 103, 123. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS. En fan xeremies mallorquines. Són els millors (021). Per a fer flabiols. Per a fer gralls (055). L'empleen per a fer flabiols, per ses trompes de ses xeremies, i des cor de sa llenya, que és lo més fort, n'hi ha que en fan llengüetes per a sonar flabiols i xeremies (101). Ses flautes i sa flauta de ses xeremies se fan de ginjoler, és llenya vermella (103). Per a fer instruments de música (123). OBSERVACIONS. És una llengua molt feixuga (101).

OBSERVACIONS ECOLÒGIQUES

DESCRIPCIÓ. Ara es ginjoler és vermelloset. Aquí hi ha ginjoler d'una casta, ginjoler de s'altre i granadillo. Com que no esquitxa els ginjolers, es 90% de gínjols cauran perquè els pegarà un *bitxo* (055). S'ha perdut moltes plantes que en aquell temps meu n'hi havia per tot. Hi havia atzerolera, nesplera, ginjoler, que avui s'han arribat a perdre (099). És un dels arbres que està considerat de més baix creixement del món (123). OBSERVACIONS. També s'usa es banús [*Diospyros ebenum* Koen.] i s'arbust és talment es ginjoler. S'altre se'ls menja o els regala (055).

4. Catàleg etnobotànic de barreges

Analgèsic

FONT. 229. Andratx

INGREDIENTS:

Triticum aestivum L. (poàcies)- Segó

Vitis vinifera L. (vitàcies) - Suc del fruit (vi)

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Coques de segó amb vi dins unes bosses de pedaç. OBSERVACIONS. Li ho va fer una curandera de Palma però no la va curar. En aquell temps tothom anava de *curaderos*.

Antialopèic

FONT. 049. Felanitx

INGREDIENTS:

Pinus halepensis Mill. (pinàcies) - Part aèria

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a evitar sa caiguda de cabells. PREPARACIÓ. Amb palo.

Antiartròsic

FONT. 197. Palma

INGREDIENTS:

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

Triticum aestivum L. (poàcies)- Segó

Vitis vinifera L. (vitàcies) - Suc del fruit (vi)

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (Ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al dolor a un genoll. PREPARACIÓ. Coca de romaní amb vi i segó. Greixonera amb romaní i es vi, i llavors hi tiraven es segó.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Tot a dins es pedaç, ben calent.

Antibronquític

FONT. 003. Santa Margalida

INGREDIENTS:

Cistus albidus L. (cistàcies) - No consta

Malva sylvestris L. (malvàcies) - No consta

Pinus halepensis Mill. (pinàcies) - Lluc tendre

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als bronquis.

PREPARACIÓ. Decocció.

Antibronquític

FONT. 057. Campanet

INGREDIENTS:

Opuntia maxima A. Berger (cactàcies) - Fruit

Tilia platyphyllos Scop. (tiliàcies) - Bràctea amb flor

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan estaves carregada de bronquis.

PREPARACIÓ. Mel, figa de moro i til·la.

OBSERVACIONS. Ma mare en prenia, li va dir una veïnada.

Antibronquític

FONT. 057. Campanet

INGREDIENTS:

Eucalyptus globulus Labill. (mirtàcies) - Fulla

Ficus carica L. (moràcies) - Infructescència

Petroselinum crispum (Mill.) Hill (apiàcies) - Part aèria jove

Pinus halepensis Mill. (pinàcies) - Lluc tendre

Quercus ilex L. (fagàcies) - Lluc tendre

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als bronquis, per a coses des constipat.

Antibronquític

FONT. 138. Sant Joan

INGREDIENTS:

Pelargonium capitatum Ait. (geraniàcies) - Fulla

Pinus sp. pl. (pinàcies) - Part aèria jove

Prunus dulcis (Mill.) D.A. Webb (rosàcies) - Epicarpi

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als bronquis.

PREPARACIÓ. Decocció.

Antibronquític

FONT. 213. Estellencs

INGREDIENTS:

Brassica oleracea L. (brassicàcies) - Fulla

Triticum aestivum L. (poàcies)- Segó

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer coques per a fer fugir els bronquis.

T'ho posaves al davant o al darrere.

Antibronquític

FONT. 219. Puigpunyent

INGREDIENTS:

Ceratonía siliqua L. (papilionàcies) - Fruit

Eucalyptus globulus Labill. (mirtàcies) - Fulla

Ficus carica L. (moràcies) - Infructescència

Musa sp. (musàcies) - Epicarpi

Pinus sp. pl. (pinàcies) - Fulla

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Ajuda a reblanir els bronquis.

PREPARACIÓ. En bullidura.

OBSERVACIONS. Ho feia sa mare, ella no ho ha fet mai.

Anticatarral

FONT. 027. Artà

INGREDIENTS:

Borago officinalis L. (boraginàcies) - No consta

Eucalyptus globulus Labill. (mirtàcies) - Fulla

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as constipats.

PREPARACIÓ. Per a fer bavarades.

Anticatarral

FONT. 036. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Fruit

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Fruit

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Emulsió (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat.

PREPARACIÓ. Tres bocins de llimona (d'una llimona en fas tres), tres bocins de taronja i una cullerada de saïm dolç, tot en mig litre d'aigua. S'hi posava camamil·la per a donar-li bon gust.

OBSERVACIONS. És mal de prendre per mor des saïm.

Anticatarral

FONT. 038. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Allium sativum L. (liliàcies) - Bulb

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Fruit

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Molt saludable per als constipats.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Un quart de llimona i tres brots d'olivera. Amb una cullereta de cafè de mel. S'ha de picar l'all.

Anticatarral

FONT. 046. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Ceratonia siliqua L. (papilionàcies) - Fruit

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Mesocarpi i epicarpi

Cydonia oblonga Mill. (rosàcies) - Fruit

Ficus carica L. (moràcies) - Infructescència

Pelargonium capitatum Ait. (geraniàcies) - Part aèria florida

Prunus dulcis (Mill.) D.A. Webb (rosàcies) - Fruit

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als constipats.

PREPARACIÓ. Bullir tots els ingredients: vauma rosa, set ametles, una garrova feta en set bocins, set figues seques, un codony fet set bocins, i set bocins de clovella de taronja seca. Se cola i s'hi afegeix sucre o mel.

Anticatarral

FONT. 046. Llubí

INGREDIENTS:

Eucalyptus globulus Labill. (mirtàcies) - Fulla

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria jove

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Fumigació (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat.

PREPARACIÓ. Per a fer bafs.

Anticatarral

FONT. 077. Fornalutx

INGREDIENTS:

Eucalyptus globulus Labill. (mirtàcies) - Fulla

Pinus halepensis Mill. (pinàcies) - Lluc tendre

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria jove

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Fumigació (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat.

PREPARACIÓ. Bullit i en bavarades dins es *cuarto*.

OBSERVACIONS. Sa mare els en feia fer.

Anticatarral

FONT. 086. Ariany

INGREDIENTS:

Eucalyptus globulus Labill. (mirtàcies) - Fulla

Ficus carica L. (moràcies) - Infructescència

Musa sp. (musàcies) - Epicarpi

Prunus dulcis (Mill.) D.A. Webb (rosàcies) - Mesocarpi i epicarpi

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat.

PREPARACIÓ. Hi posaven, per un litre, figues, clovella de *plátano*, un parell de clovelles d'ametla, sucre, *aigo* i eucaliptus.

OBSERVACIONS. Ho vaig aprendre de ma mare.

Anticatarral

FONT. 101. Consell

INGREDIENTS:

Allium cepa L. (liliàcies) - Bulb

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

Thymus vulgaris L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat.
PREPARACIÓ. Decocció. S'hi posa mel.

Anticatarral

FONT. 147. Pollença

INGREDIENTS:

Melissa officinalis L. (lamiàcies) - Fulla

Mentha pulegium L. (lamiàcies) - Part aèria

Pelargonium capitatum Ait. (geraniàcies) - Part aèria

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat.
PREPARACIÓ. Decocció.

Anticatarral

FONT. 149. Pollença

INGREDIENTS:

Melissa officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

Mentha pulegium L. (lamiàcies) - Part aèria

Mentha sp. pl. (lamiàcies) - Fulla

Pelargonium capitatum Ait. (geraniàcies) - No consta

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat.
PREPARACIÓ. Decocció.

Anticatarral

FONT. 115. Santanyí

INGREDIENTS:

Opuntia maxima A. Berger (cactàcies) - Fruit

Prunus dulcis (Mill.) D.A. Webb (rosàcies) - Fulla

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat. Això no fa mal, qui més qui menys en prenia.

OBSERVACIONS. Sa figa de moro feia espès.

Anticatarral

FONT. 135. Costitx

INGREDIENTS:

Pinus halepensis Mill. (pinàcies) - Part aèria jove

Prunus dulcis (Mill.) D.A. Webb (rosàcies) - Epicarpi

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan estaven constipats quan eren petits.

PREPARACIÓ. Decocció.

Anticatarral

FONT. 145. Manacor

INGREDIENTS:

Eucalyptus globulus Labill. (mirtàcies) - Fulla

Ficus carica L. (moràcies) - Infructescència

Pinus sp. pl. (pinàcies) - Part aèria jove

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat, reblania.

PREPARACIÓ. En bavarades.

OBSERVACIONS. No era molt agradable.

Anticatarral

FONT. 146. Lloseta

INGREDIENTS:

Eucalyptus globulus Labill. (mirtàcies) - Fulla

Pinus halepensis Mill. (pinàcies) - Part aèria jove

Pistacia lentiscus L. (anacardiàcies) - Part aèria jove

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als constipats.

PREPARACIÓ. Decocció. MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. En bavarades.

OBSERVACIONS. Se deien tendrums.

Anticatarral

FONT. 147. Pollença

INGREDIENTS:

Melissa officinalis L. (lamiàcies) - Fulla

Mentha pulegium L. (lamiàcies) - Part aèria

Pelargonium capitatum Ait. (geraniàcies) - Part aèria

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat.

PREPARACIÓ. Decocció.

Anticatarral

FONT. 149. Pollença

INGREDIENTS:

Melissa officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

Mentha pulegium L. (lamiàcies) - Part aèria

Mentha sp. pl. (lamiàcies) - Fulla

Pelargonium capitatum Ait. (geraniàcies) - No consta

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat.

PREPARACIÓ. Decocció.

Anticatarral

FONT. 169. Esporles

INGREDIENTS:

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Fulla

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) -
Summitat florífera

Zea mays L. (poàcies) - Estils i estigmes

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat.

PREPARACIÓ. Decocció.

Anticatarral

FONT. 170. Esporles

INGREDIENTS:

Illicium verum Hook.f. (il·liciàcies) - Fruit

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) -
Summitat florífera

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat.

PREPARACIÓ. Decocció.

Anticatarral

FONT. 181. Sencelles

INGREDIENTS:

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Fulla

Pinus halepensis Mill. (pinàcies) - Part aèria jove

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als constipats.

PREPARACIÓ. Decocció.

Anticatarral

FONT. 189. Algaida

INGREDIENTS:

Ceratonia siliqua L. (papilionàcies) - Fruit

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Mesocarpi i epicarpi

Prunus dulcis (Mill.) (Mill.) D.A. Webb (rosàcies) - Mesocarpi i epicarpi

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

Vitis vinifera L. (vitàcies) - Suc del fruit (vi)

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Vi medicinal (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat.

PREPARACIÓ. Decocció.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Una garrova i mitja clovella de llimona. De la resta, no n'especifica les quantitats.

Anticatarral

FONT. 208. Alaró

INGREDIENTS:

Eucalyptus globulus Labill. (mirtàcies) - Fulla

Juglans regia L. (juglandàcies) - Fulla

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan una persona estava molt constipada.

PREPARACIÓ. Bullir a dins una olla.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Se posava a dins s'habitació de sa persona malalta.

Anticatarral

FONT. 213. Estellencs

INGREDIENTS:

Eucalyptus globulus Labill. (mirtàcies) - Fruit

Eucalyptus globulus Labill. (mirtàcies) - Fulla

Pinus sp. pl. (pinàcies) - Part aèria jove

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als constipats.

PREPARACIÓ. Decocció.

Anticatarral

FONT. 219. Puigpunyent

INGREDIENTS:

Ceratonia siliqua L. (papilionàcies) - Fruit

Eucalyptus globulus Labill. (mirtàcies) - Fulla

Ficus carica L. (moràcies) - Infructescència

Musa sp. (musàcies) - Epicarpi

Pinus sp. pl. (pinàcies) - Fulla

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als constipats.

PREPARACIÓ. En bullidura.

OBSERVACIONS. Ho feia sa mare, ella no ho ha fet mai.

Anticatarral

FONT. 224. Ariany

INGREDIENTS:

Eucalyptus globulus Labill. (mirtàcies) - Fulla

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als constipats.

Anticatarral

FONT. 235. Lluçmajor

INGREDIENTS:

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Mesocarpi i epicarpi

Eucalyptus globulus Labill. (mirtàcies) - Fulla

Pinus halepensis Mill. (pinàcies) - Lluç tendre

Pistacia lentiscus L. (anacardiàcies) - Part aèria jove

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria
FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat, se'n fan bafs.
PREPARACIÓ. Decocció.

Anticatarral

FONT. 235. Lluçmajor

INGREDIENTS:

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Mesocarpi i epicarpi

Eucalyptus globulus Labill. (mirtàcies) - Fulla

Pinus halepensis Mill. (pinàcies) - Lluç tendre

Pistacia lentiscus L. (anacardiàcies) - Part aèria jove

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Fumigació (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al constipat, se posa a dins s'habitació.
PREPARACIÓ. Decocció.

Antidiarreic

FONT. 008. Artà

INGREDIENTS:

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Lluç tendre

Pinus halepensis Mill. (pinàcies) - Lluç tendre

Pistacia lentiscus L. (anacardiàcies) - Lluç tendre

Quercus ilex L. (fagàcies) - Lluç tendre

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa diarrea.
PREPARACIÓ. Decocció.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Se mesclen tres ulls de cada planta.

Antidiarreic

FONT. 009. Artà

INGREDIENTS:

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Lluç tendre

Olea europaea L. var. *sylvestris* (Mill.) Brot. (oleàcies) - Lluç tendre

Quercus ilex L. (fagàcies) - Lluç tendre

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa diarrea.

PREPARACIÓ. Decocció.

Antidiarreic

FONT. 027. Artà

INGREDIENTS:

Ceratonia siliqua L. (papilionàcies) - Fruit

Cynodon dactylon (L.) Pers (poàcies)- Arrel

Ononis spinosa L. (papilionàcies) - Arrel

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa diarrea dels infants.

PREPARACIÓ. Decocció, amb sucre.

Antidiarreic

FONT. 037. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Fruit

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Fruit

Opuntia maxima A. Berger (cactàcies) - Cladodi

Opuntia maxima A. Berger (cactàcies) - Fruit

Pinus halepensis Mill. (pinàcies) - Resina

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a vèncer.

PREPARACIÓ. Mig litre de llet, mig litre d'aigua, una cullerada de sucre, una de mel, mitja ungla de reina, una taronja assecada, una llimona i una fulla de moro. Si hi ha figa de moro, la poses en lloc de fulla de moro. Tot bullit.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Tres tasses al dia, una es matí, una migdia i una es vespre.

OBSERVACIONS. Sa reina és lo més delicat.

Antidiarreic

FONT. 077. Fornalutx

INGREDIENTS:

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Flor

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Fulla

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) -

Summitat florífera

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a una diarrea.
PREPARACIÓ. Decocció.

Antidiarreic

FONT. 179. Sencelles

INGREDIENTS:

Eriobotrya japonica (Thunb.) Lindl. (rosàcies) - Fulla

Sorbus domestica L. (rosàcies) - Fulla

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa diarrea.
PREPARACIÓ. Decocció.

Antidiarreic

FONT. 229. Andratx

INGREDIENTS:

Daucus carota L. subsp. *sativus* (Hoffm.) Arcang. (apiàcies) - Arrel

Oryza sativa L. (poàcies)- Grana

Pyrus malus L. subsp. *mitis* (Wallr.) O. Bolòs et J. Vigo (rosàcies) - Fruit

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan els nins tenen diarrees.

Antidismenorreic

FONT. 019. Artà

INGREDIENTS:

Arundo donax L. (poàcies)- Fulla

Prunus spinosa L. (rosàcies) - Lluc tendre

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a apaiugar els dolors menstruals.

Antidismenorreic

FONT. 156. Marratxí

INGREDIENTS:

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Flor

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Fulla

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) -
Summitat florífera

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan ses dones tenien mal de menstruació.

PREPARACIÓ. Decocció.

Antiepilèptic

FONT. 208. Alaró

INGREDIENTS:

Mentha spicata L. (lamiàcies) - Fulla

Ruta chalepensis L. (rutàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als atacs d'epilèpsia.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Li ho passaven pes nas.

Antiequimòtic

FONT. 037. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Cistus salviifolius L. (cistàcies) - Part aèria

Opuntia maxima A. Berger (cactàcies) - Cladodi

Urginea maritima (L.) Baker (liliàcies) - Bulb

Vitis vinifera L. (vitàcies) - Suc del fruit

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. *Xupa* per si t'has fet un cop o una mala anada; i conserva les cames.

PREPARACIÓ. Argilada, amb argila i la bullidura de les plantes. Se mescla amb una cullerada de saïm dolç de porc i un tasset de beure cafè de vinagre.

Antiequimòtic

FONTS. 037, 038. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Beta vulgaris L. (quenopodiàcies) - Tija

Calendula arvensis L. (asteràcies) - Fulla

Parietaria officinalis L. subsp. *judaica* (L.) Béguinot (urticàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cops.

PREPARACIÓ. En coques.

Antiequimòtic

FONT. 046. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

- Myrtus communis* L. (mirtàcies) - Part aèria
- Rosmarinus officinalis* L. (lamiàcies) - Part aèria
- Triticum aestivum* L. (poàcies)- Segó
- Vitis vinifera* L. (vitàcies) - Suc del fruit (vinagre)

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan una persona s'ha fet un cop molt gros.

PREPARACIÓ. Se bull murta, romaní i un poc de vinagre. Escaldes es segó, fas una pasta amb sa mescla i la poses dins una tela de roba.

Antiequimòtic

FONT. 049. Felanitx

INGREDIENTS:

- Rosmarinus officinalis* L. (lamiàcies) - Part aèria
- Triticum aestivum* L. (poàcies)- Segó
- Vitis vinifera* L. (vitàcies) - Suc del fruit (vi)

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. L'endemà es cop s'havia suavitzat.

PREPARACIÓ. Decocció de romaní i mesclar el segó, vi, sucre i sal en una greixonera vella.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. S'ho untaven i ho duien tota la nit.

OBSERVACIONS. Ara ja no me'n faig perquè tenc saïm.

Antiequimòtic

FONT. 061. Escorca

INGREDIENTS:

- Hypericum perforatum* L. (gutíferes) - Part aèria florida
- Rosmarinus officinalis* L. (lamiàcies) - Part aèria jove

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Te fas un massatge si te fas un cop.

PREPARACIÓ. Se posa dins un litre d'oli verjo dins una botella durant 40 dies.

Antiequimòtic

FONT. 097. Bunyola

INGREDIENTS:

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria florida

Satureja hortensis L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cops.

Antiequimòtic

FONT. 140. Lluçmajor

INGREDIENTS:

Olea europaea L. var. *sylvestris* (Mill.) Brot. (oleàcies) - Part aèria jove

Pinus sp. pl. (pinàcies) - Part aèria jove

Pistacia lentiscus L. (anacardiàcies) - Part aèria jove

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cops.

PREPARACIÓ. Decocció. Se diu "bullidura de tendrums".

OBSERVACIONS. M'ho va dir en Guillem Noguera, de Son Simó.

Antiequimòtic

FONT. 190. Algaida

INGREDIENTS:

Parietaria officinalis L. subsp. *judaica* (L.) Béguinot (urticàcies) - Part aèria

Vitis vinifera L. (vitàcies) - Suc del fruit (vi)

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cops, els treia com una bala.

PREPARACIÓ. Mesclar-ho amb serradís i bullir-ho.

Antiequimòtic

FONT. 193. Binissalem

INGREDIENTS:

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

Triticum aestivum L. (poàcies)- Segó

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. T'ho posaves per al mal quan t'havies fet un cop.

PREPARACIÓ. En coques. Se bullia i se posava sa coca calenta dins un pedaç.

Antiequimòtic

FONT. 223. Ariany

INGREDIENTS:

Triticum aestivum L. (poàcies)- Segó

Vitis vinifera L. (vitàcies) - Suc del fruit (vinagre)

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cops.

PREPARACIÓ. En coques.

OBSERVACIONS. És de vinagre.

Antiequimòtic

FONT. 211. Mancor de la Vall

INGREDIENTS:

Triticum aestivum L. (poàcies)- Segó

Vitis vinifera L. (vitàcies) - Suc del fruit (vi)

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cops.

PREPARACIÓ. Decocció.

OBSERVACIONS. És amb vi.

Antiequimòtic

FONT. 217. Puigpunyent

INGREDIENTS:

Triticum aestivum L. (poàcies)- Segó

Vitis vinifera L. (vitàcies) - Suc del fruit (vi)

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cops i esguinços.

PREPARACIÓ. En coques.

OBSERVACIONS. Ho feia un *curandero*.

Antiequimòtic

FONT. 229. Andratx

INGREDIENTS:

Cinnamomum camphora (L.) Nees et Eberm. (lauràcies) - No consta

Lilium candidum L. (liliàcies) - Flor

Gossypium sp. (malvàcies) - Pèl de la grana

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as cops.
PREPARACIÓ. Flors de lliris de Sant Josep amb càmfora i anís.
MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Fregar-se amb cotonet.
OBSERVACIONS. Sa mare sempre deia: "Frega't un poc de lliri". Té una botella que en conté, deu fer 30 anys que està feta.

Antihelmíntic

FONT. 029. Artà

INGREDIENTS:

Allium sativum L. (liliàcies) - Bulb

Ruta chalepensis L. (rutàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Suc greixós fluid (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as cucs.

PREPARACIÓ. En oli, mesclats amb ruda.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. En cullerades.

Antihelmíntic

FONT. 029. Artà

INGREDIENTS:

Allium sativum L. (liliàcies) - Bulb

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Suc del fruit

Ruta chalepensis L. (rutàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Suc greixós fluid (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cucs.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. En cullerades.

Antihemorroidal

FONT. 141. Esporles

INGREDIENTS:

Fumaria officinalis L. (papaveràcies) - Part aèria

Juglans regia L. (juglandàcies) - Fulla

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Fumigació (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses morenes.

PREPARACIÓ. Decocció.

Antihelmíntic

FONT. 143. Felanitx

INGREDIENTS:

Hyoscyamus albus L. (solanàcies) - No consta

Malva sylvestris L. (malvàcies) - Part aèria

Mentha suaveolens Ehrh. (lamiàcies) - Part aèria

Parietaria officinalis L. subsp. *judaica* (L.) Béguinot (urticàcies) - Part aèria

Triticum aestivum L. (poàcies)- Segó

Vitis vinifera L. (vitàcies) - Suc del fruit (vinagre)

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cucs.

PREPARACIÓ. Se mescla al foc, i a dins un pedaç de fil, es posa damunt la panxa.

Antihelmíntic

FONT. 170. Esporles

INGREDIENTS:

Allium sativum L. (liliàcies) - Bulb

Origanum majorana L. (lamiàcies) - Part aèria

Ruta chalepensis L. (rutàcies) - Part aèria

Tilia platyphyllos Scop. (tiliàcies) - Bràctea amb flor

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tintura hidroalcohòlica (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cucs.

PREPARACIÓ. En una botella d'anís hi posava alls, ruda, til·lo, moraduix i altres herbes.

OBSERVACIONS. Ma mare ho feia.

Antihelmíntic

FONT. 201. Santa Eugènia

INGREDIENTS:

Allium sativum L. (liliàcies) - Bulb

Hedera helix L. (araliàcies) - Fulla

Ruta chalepensis L. (rutàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als cucs.

PREPARACIÓ. Picar els alls. Decocció, amb ruda i heura.

OBSERVACIONS. Jo n'he begut.

Antihelmíntic

FONT. 201. Santa Eugènia

INGREDIENTS:

Allium sativum L. (liliàcies) - Bulb

Ruta chalepensis L. (rutàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si els cucs t'arribaven en es coll.

PREPARACIÓ. Decocció amb ruda.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. En bavarades.

Antihemorroidal

FONT. 049. Felanitx

INGREDIENTS:

Aesculus hippocastanum L. (hipocastanàcies) - Fruit

Cupressus sempervirens L. (cupressàcies) - Fruit

Juglans regia L. (juglandàcies) - Fulla

Quercus ilex L. (fagàcies) - Fulla

Vitis vinifera L. (vitàcies) - Fulla

Vitis vinifera L. (vitàcies) - Tija

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses morenes, tant si sagnen com si no.

PREPARACIÓ. Decocció.

Antihipertensiu

FONT. 036. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Fruit

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Lluc tendre

Parietaria officinalis L. subsp. *judaica* (L.) Béguinot (urticàcies) - Part aèria

Paronychia argentea Lam. (cariofil·làcies) - Part aèria

Prunus dulcis (Mill.) D.A. Webb (rosàcies) - Mesocarpi i epicarpi

Urtica membranacea Poiret in Lam. (urticàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a rebaixar sa mínima de sa sang.

PREPARACIÓ. Bullida amb olivera, llimona i clovelles d'ametla. També s'hi pot posar herba sanguina i ortiga; fa més efecte perquè s'ajunten.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Se posa un manadet d'ullets i dues o tres mitges llimones. Quasi sempre cercaven que no fes colla, o sia, tres o cinc, imparell.

OBSERVACIONS. Era un trempó que feien sa bullidura sa gent un temps.

Antihipertensiu

FONT. 104. Llubí

INGREDIENTS:

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als infants que tenien buranyes, uns granissons, deien "té sa sang malament".

PREPARACIÓ. Decocció.

Antihipertensiu

FONT. 138. Sant Joan

INGREDIENTS:

Celtis australis L. (ulmàcies) - Fulla

Diospyros kaki Linn. f. (ebenàcies) - Fulla

Juglans regia L. (juglandàcies) - Fulla

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tensió.

PREPARACIÓ. Decocció.

Antihipertensiu

FONT. 208. Alaró

INGREDIENTS:

Eriobotrya japonica (Thunb.) Lindl. (rosàcies) - Fulla

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Fulla

Urtica sp. (urticàcies) - Fulla

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa sang.

PREPARACIÓ. Decocció.

OBSERVACIONS. No n'està segura. A ella li costa molt prendre tisanes.

Antiinflamatori faringi

FONT. 149. Pollença

INGREDIENTS:

Agrimonia eupatoria L. subsp. *eupatoria* (rosàcies) - Part aèria

Mentha pulegium L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Ma mare hi curava es coll, per a faringitis.

PREPARACIÓ. Decocció.

Antiinflamatori faringi

FONT. 149. Pollença

INGREDIENTS:

Ficus carica L. (moràcies) - Infructescència

Prunus dulcis (Mill.) D.A. Webb (rosàcies) - Epicarpi

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al coll.

PREPARACIÓ. Amb oli d'oliva verjo, tres figues, i bullir amb aigua o amb vi de rem (most o vi de peus).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Tres clovelles de metla i tres figues. Prendre-ho a cullerades.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 077. Fornalutx

INGREDIENTS:

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Flor

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Fulla

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa panxa, per as mal de ventre.

PREPARACIÓ. Decocció.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 100. Bunyola

INGREDIENTS:

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Fruit

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

Tilia platyphyllos Scop. (tiliàcies) - Bràctea amb flor

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan tenies es ventre malament.

PREPARACIÓ. Ho bull tot junt i quan és fresc s'ho beu. Primer posa una cassoleta d'aigo en es foc i hi posa ses herbes, i quan bull, bullit un minutet perquè no ha de bullir molt, o mig minut. De la camamil·la ho posa tot.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Mitja llimona.

OBSERVACIONS. N'Esperança [sa seva néta] en va prendre s'altre dia.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 100. Bunyola

INGREDIENTS:

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Fulla

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si tenies es ventre adolorit, te fa net s'estómac.

PREPARACIÓ. Decocció.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Dues fulles d'herba lluisa.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 103. Alcúdia

INGREDIENTS:

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Fulla

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Fulla

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de panxa.

PREPARACIÓ. Decocció.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 128. Sóller

INGREDIENTS:

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Fulla

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as mal de panxa en general.

PREPARACIÓ. Decocció, sempre ho feien bullit i va ser de més grans que varen aprendre que s'havia d'escaldar.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 147. Pollença

INGREDIENTS:

Melissa officinalis L. (lamiàcies) - Fulla

Mentha pulegium L. (lamiàcies) - Part aèria

Pelargonium capitatum Ait. (geraniàcies) - Part aèria

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa panxa.

PREPARACIÓ. Decocció.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 149. Pollença

INGREDIENTS:

Melissa officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

Mentha pulegium L. (lamiàcies) - Part aèria

Mentha sp. pl. (lamiàcies) - Fulla

Pelargonium capitatum Ait. (geraniàcies) - No consta

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa panxa.

PREPARACIÓ. Decocció.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 150. Pollença

INGREDIENTS:

Ceratonia siliqua L. (papilionàcies) - Fruit

Punica granatum L. (punicàcies) - Mesocarpi i epicarpi

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a la panxa.
PREPARACIÓ. Decocció amb sucre.
OBSERVACIONS. Ma mare me'n feia.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 189. Algaida

INGREDIENTS:

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Flor

Tilia platyphyllos Scop. (tiliàcies) - Bràctea amb flor

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de ventre.
PREPARACIÓ. Decocció.

Antiinflamatori gàstric

FONT. 208. Alaró

INGREDIENTS:

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Fulla

Pimpinella anisum L. (apiàcies) - Fruit

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) -
Summitat florífera

Tilia platyphyllos Scop. (tiliàcies) - Bràctea

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al ventre.
MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Tasses.

Antiinflamatori hepàtic

FONT. 046. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Calendula arvensis L. (asteràcies) - No consta

Malva sylvestris L. (malvàcies) - No consta

Parietaria officinalis L. subsp. *judaica* (L.) Béguinot (urticàcies) - Part aèria jove

Verbascum sp. pl. (escrofulariàcies) - Fulla

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al fetge inflammat.
PREPARACIÓ. S'encalienta tot a dins una greixonera.

Antiinflamatori renal

FONT. 086. Ariany

INGREDIENTS:

Herniaria hirsuta L. subsp. *cinerea* (DC.) Arcang. (cariofil·làcies) - Part aèria

Osyris alba L. (santalàcies) - Arrel

Ruscus aculeatus L. (liliàcies) - Part aèria

Zea mays L. (poàcies)- Estils i estigmes

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as ronyons.

PREPARACIÓ. Decocció.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Dues o tres vegades al dia durant tres setmanes.

Antiinflamatori renal

FONT. 105. Santa Eugènia

INGREDIENTS:

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Flor

Herniaria hirsuta L. subsp. *cinerea* (DC.) Arcang. (cariofil·làcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als ronyons.

PREPARACIÓ. Decocció.

Antiinflamatori/antiàlgic muscular

FONT. 037. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Cistus albidus L. (cistàcies) - Part aèria

Clematis flammula L. (ranunculàcies) - No consta

Olea europaea L. var. *sylvestris* (Mill.) Brot. (oleàcies) - Part aèria

Pinus halepensis Mill. (pinàcies) - Resina

Urginea maritima (L.) Baker (liliàcies) - Fulla

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses cames cansades dels animals, sobretot els cavalls.

OBSERVACIONS. A vegades posava Gelidina®, que és lo mateix, però ja se ven.

Antiinflamatori/antiàlgic muscular

FONT. 046. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Cinnamomum camphora (L.) Nees et Eberm. (lauràcies) - No consta

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Fruit

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria jove

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer massatges.

PREPARACIÓ. Set ulls de romaní, una llimona i tres pastilles de càmfora (de sa farmàcia). Als set dies l'omplia d'esperit i el deixava macerar.

Antiinflamatori/antiàlgic muscular

FONT. 049. Felanitx

INGREDIENTS:

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Part aèria

Laurus nobilis L. (lauràcies) - Part aèria

Pinus sp. pl. (pinàcies) - Part aèria jove

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

Salvia officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer fregues.

PREPARACIÓ. Amb esperit.

Antiinflamatori/antiàlgic muscular

FONT. 101. Consell

INGREDIENTS:

Juniperus oxycedrus L. subsp. *oxycedrus* (cupressàcies) - Fruit

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer massatges.

PREPARACIÓ. Amb oli d'oliva verjo.

OBSERVACIONS. S'ha de tenir 40 dies a sol i serena.

Antiinflamatori/antiàlgic muscular

FONT. 124. Porreres

INGREDIENTS:

Lavandula dentata L. (lamiàcies) - Part aèria

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer fregues.

PREPARACIÓ. Amb esperit.

Antiinflamatori/antiàlgic muscular

FONTS. 230, 231. Calvià

INGREDIENTS:

Cinnamomum camphora (L.) Nees et Eberm. (lauràcies) - No consta

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Suc del fruit

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

Satureja hortensis L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer oli de massatge.

PREPARACIÓ. Bullir oli d'oliva (com més verjo millor), romaní (és igual que sigui florit o no), senyorida i afegir-hi una mica de càmfora, aiguarràs i esperit dins un barral.

Antiinflamatori/Antiàlgic muscular

FONT. 231. Calvià

INGREDIENTS:

Eucalyptus globulus Labill. (mirtàcies) - Fulla

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer fregues.

PREPARACIÓ. Posar romaní i eucaliptus dins esperit. No és necessari treure'ls mai de sa botella, fins i tot es pot reomplir. Ha de tornar obscur.

Antimetorràgic

FONT. 019. Artà

INGREDIENTS:

Capsella bursa-pastoris (L.) Medic. (brassicàcies) - Part aèria

Vicia faba L. (papilionàcies) - Grana

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Combat les hemorràgies menstruals.

PREPARACIÓ. Decocció.

OBSERVACIONS. Per a fer front a l'excés d'hemorràgia menstrual s'han de mesclar set faves mascles amb un ramat de bosses de pastor, i tot plegat ha de bullir durant vint minuts. S'ha de deixar refredar i se n'han de beure tres tassons cada dia durant els cinc dies que duri la menstruació.

Antipirètic

FONT. 069. Lluçmajor

INGREDIENTS:

Calicotome spinosa (L.) Link (papilionàcies) - Flor

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per sa febre, per si teníem febre.

PREPARACIÓ. Ho posàvem directament dins s'olla, en es cassolí li deien un temps, i posàvem aquella olleta en es foc, damunt es caliu, i aviat bullia, mel era allò! i hi posàvem sucre. I amb una cosa havies d'agafar s'olleta perquè s'ansa cremava.

OBSERVACIONS. En es Pujol no hi havia metge que pujàs.

Antipirètic

FONT. 160. Muro

INGREDIENTS:

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Suc del fruit

Parietaria officinalis L. subsp. *judaica* (L.) Béguinot (urticàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Ungüent (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per dur als cremats.

PREPARACIÓ. Per a fer pomada de cremat, sa mare posava cera verge de cera d'eixam, oli verjo dins una greixonera i herba molla roquera i ho bullia tot i després ho colava i ho deixava fer i se formava sa pomada.

Antipirètic

FONT. 223. Ariany

INGREDIENTS:

Triticum aestivum L. (poàcies)- Segó

Vitis vinifera L. (vitàcies) - Suc del fruit (vinagre)

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a baixar sa febre.

PREPARACIÓ. En coques.

Antireumàtic

FONT. 079. Algaida

INGREDIENTS:

Cinnamomum camphora (L.) Nees et Eberm. (lauràcies) - No consta

Pinus sp. pl. (pinàcies) - Part aèria

Pistacia lentiscus L. (anacardiàcies) - Part aèria

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Loció (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as reuma.

PREPARACIÓ. Macerat en esperit.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Els ulls imparells.

Antireumàtic

FONT. 168. Santa Maria del Camí

INGREDIENTS:

Arum italicum Mill. (aràcies) - Fulla

Fraxinus angustifolia Vahl (oleàcies) - Fulla

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Pomada (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al reuma.

PREPARACIÓ. Esclafar dins un morter.

Antireumàtic

FONT. 168. Santa Maria del Camí

INGREDIENTS:

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

Urtica membranacea Poiret in Lam. (urticàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. No consta. DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as reuma.

PREPARACIÓ. Ortiga capolada amb romaní.

Antisèptic bucal

FONTS. 224, 226. Ariany

INGREDIENTS:

Olea europaea L. var. *sylvestris* (Mill.) Brot. (oleàcies) - Lluc tendre

Pistacia lentiscus L. (anacardiàcies) - Lluc tendre

Rubus ulmifolius Schott (rosàcies) - Lluc tendre

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Gargarisme (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal de geniva, que llavors li diem piorrea.

PREPARACIÓ. Decocció.

Antisèptic extern

FONT. 037, 038. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Beta vulgaris L. (quenopodiàcies) - Tija

Calendula arvensis L. (asteràcies) - Fulla

Parietaria officinalis L. subsp. *judaica* (L.) Béguinot (urticàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a desinfectar ferides.

PREPARACIÓ. En coques.

Antisèptic urinari

FONT. 108. Maria de la Salut

INGREDIENTS:

Herniaria hirsuta L. subsp. *cinerea* (DC.) Arcang. (cariofil·làcies) - Part aèria

Phagnalon saxatile (L.) Cass. (asteràcies) - Part aèria florida

Zea mays L. (poàcies) - Estils i estigmes

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan tens coïtja, que pica després d'orinar.

PREPARACIÓ. Decocció.

Antisèptic vaginal

FONT. 124. Porreres

INGREDIENTS:

Malva sylvestris L. (malvàcies) - Part aèria

Parietaria officinalis L. subsp. *judaica* (L.) Béguinot (urticàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Fumigació (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a trastorns vaginals.

PREPARACIÓ. Decocció.

Antitussigen

FONTS. 001, 002. Artà

INGREDIENTS:

Ceratonia siliqua L. (papilionàcies) - Fruit

Ficus carica L. (moràcies) - Infructescència

Pinus halepensis Mill. (pinàcies) - Lluc tendre

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tos.
PREPARACIÓ. Decocció.

Antitussigen

FONT. 057. Campanet

INGREDIENTS:

Ceratonia siliqua L. (papilionàcies) - Fruit

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Mesocarpi i epicarpi

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Mesocarpi i epicarpi

Mentha sp. pl. (lamiàcies) - Fulla

Prunus dulcis (Mill.) D.A. Webb (rosàcies) - Epicarpi

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tos.

PREPARACIÓ. Dues o tres garroves seques, mel, trossos de sa pell de taronja i llimona, càscars de metles i herbasana. Tot bullit, colat, i posat a dins sa gelera.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Tres vegades al dia.

OBSERVACIONS. Ma mare ens ho feia quan érem nines, quan estàvem constipades, i es meu home sempre va seguir.

Antitussigen

FONTS. 103, 104. Llubí

INGREDIENTS:

Allium cepa L. (liliàcies) - Bulb

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Mesocarpi i epicarpi

Eucalyptus globulus Labill. (mirtàcies) - Fruit

Ficus carica L. (moràcies) - Infructescència

Prunus dulcis (Mill.) D.A. Webb (rosàcies) - Mesocarpi i epicarpi

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tossina.

PREPARACIÓ. Se bullien ses bolles d'eucalyptus, una fica seca, clovelles d'ametla, una peladura de taronja, un bocinet de ceba... una mescla de coses d'altre temps.

Antitussigen

FONT. 106. Búger

INGREDIENTS:

Ceratonia siliqua L. (papilionàcies) - Fruit

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Mesocarpi i epicarpi
Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Part aèria
Malva sylvestris L. (malvàcies) - Part aèria
Pinus sp. pl. (pinàcies) - Lluc tendre
Pistacia lentiscus L. (anacardiàcies) - Part aèria
Prunus dulcis (Mill.) D.A. Webb (rosàcies) - Mesocarpi i epicarpi
Pyrus malus L. subsp. *mitis* (Wallr.) O. Bolòs et J. Vigo (rosàcies) - Fruit
Quercus ilex L. (fagàcies) - Escorça
Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria
Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a la tos.
PREPARACIÓ. Decocció, amb sucre i aigua.
MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Un brot de cada cosa dins un cassolí.
OBSERVACIONS. Ja ho feia ma mare. La poma mos la posava ja de grans.

Antitussigen

FONT. 146. Lloseta

INGREDIENTS:

Thymus vulgaris L. (lamiàcies) - Part aèria
Tilia platyphyllos Scop. (tiliàcies) - Bràctea amb flor

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tossina.
PREPARACIÓ. Decocció.
MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. El pots prendre cada dia i no te perjudica.

Antitussigen

FONT. 149. Pollença

INGREDIENTS:

Ficus carica L. (moràcies) - Infructescència
Prunus dulcis (Mill.) D.A. Webb (rosàcies) - Epicarpi

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a la tossina.
PREPARACIÓ. Amb oli d'oliva verjo, tres figues, i bullir amb aigua o amb vi de rem (most o vi de peus).

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Tres clovelles de metla i tres figues. Prendre-ho a cullerades.

Antitussigen

FONT. 165. Montuiri

INGREDIENTS:

Thymus sp. (lamiàcies) - Part aèria

Tilia platyphyllos Scop. (tiliàcies) - Bràctea

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa tos.

PREPARACIÓ. Mitja cullerada de *tomillo*, mitja cullerada de *til·lo*, amb infusió, amb una cullerada de mel d'eucaliptus.

OBSERVACIONS. Ho va aprendre d'una revista.

Antitussigen

FONT. 212. Estellencs

INGREDIENTS:

Borago officinalis L. (boraginàcies) - No consta

Eucalyptus globulus Labill. (mirtàcies) - Fulla

Pinus sp. pl. (pinàcies) - Fulla

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Xarop (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a la tos. Fugia sa tossina.

PREPARACIÓ. No recorda com es feia.

OBSERVACIONS. El preparava ma mare, no sé d'on ho va treure.

Antiulcerós (per a úlceres varicoses)

FONT. 149. Pollença

INGREDIENTS:

Inula viscosa (L.) Ait. (asteràcies) - Part aèria

Myrtus communis L. (mirtàcies) - Part aèria jove

Pinus sp. pl. (pinàcies) - Part aèria jove

Pistacia lentiscus L. (anacardiàcies) - Part aèria jove

Rubus ulmifolius Schott (rosàcies) - Part aèria jove

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per flebitis a ses cames.

PREPARACIÓ. Tot s'ha de picar i fer una coca.

Antivaricós

FONT. 037. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Cistus albidus L. (cistàcies) - Part aèria

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Part aèria

Pinus halepensis Mill. (pinàcies) - Lluc tendre

Pinus halepensis Mill. (pinàcies) - Resina

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a rentar les cames cansades, sobretot si tens varices.

PREPARACIÓ. Posar estepa blanca, reina i brot d'olivera (de tres en tres). Si no hi ha reina, se poden posar tres ulls de pi. Sempre senar.

Antivaricós

FONT. 037. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Allium cepa L. (liliàcies) - Bulb

Ipomoea batatas Poir. (convolvulàcies) - Tubercle

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les varices, per a circular la sang.

PREPARACIÓ. Amb una cullerada de saïm dolç, una ceba bullida i un moneiet bullit.

Cardiotònic

FONT. 135. Costitx

INGREDIENTS:

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Flor

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Part aèria

Melissa officinalis L. (lamiàcies) - Fulla

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Diuen que és molt bo per as cor.

PREPARACIÓ. Agafa un poc de cada herba, ho posa dins una ribella amb *aigo*, que se renti, i després ho bull, ho treu, li treu *s'aigo*, i cap a dins es perolet. Quan bull, un bull fort, amb un mànec d'una cosa o altra ho pitja. Allò bullit pega dos bulls forts i ho lleva i ho tasta. Quan és fred, herbes i tot ho posa dins un potet de vidre. Sempre l'omple dues vegades i hi posa ses

herbes. Li agrada que si ho bull el vespre, el suc estigui fins l'endemà dematí amb les herbes. Fa un suc vermell. Hi posa herba lluisa, camamil·la, flor de taronger, tarongí, romaní, olivera i un bocinet de llimona. Ho guarda a sa gelera.

Cicatritzant

FONT. 036. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Capsella bursa-pastoris (L.) Medic. (brassicàcies) - No consta

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Suc del fruit

Scabiosa atropurpurea L. (dipsacàcies) - No consta

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Pomada (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a cicatritzar.

PREPARACIÓ. Amb saïm, oli d'oliva i una mescla de plantes que no recorda, però segur que hi posava escabriosa [*Scabiosa atropurpurea*], i potser pare i fill [*Capsella bursa-pastoris*].

Cicatritzant

FONT. 218. Puigpunyent

INGREDIENTS:

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Suc del fruit

Pinus sp. pl. (pinàcies) - Resina

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Ungüent (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Era molt bo per a les ferides, cicatritza, pela la ferida.

PREPARACIÓ. Es fa com una espècie d'ungüent o pasta bullint reïna de pi tendre i oli.

OBSERVACIONS. Ho feien els que feien feina per damunt de la garriga. Ell n'havia feta fins a edat de vint anys.

Demulcent

FONT. 036. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Capsella bursa-pastoris (L.) Medic. (brassicàcies) - No consta

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Suc del fruit

Scabiosa atropurpurea L. (dipsacàcies) - No consta

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Pomada (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a conservar humil.

PREPARACIÓ. Amb saïm, oli d'oliva i una mescla de plantes que no recorda, però segur que hi posava escabriosa [*Scabiosa atropurpurea*], i potser pare i fill [*Capsella bursa-pastoris*].

Demulcent

FONT. 037. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Fulla

Eriobotrya japonica (Thunb.) Lindl. (rosàcies) - Fulla

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Fulla

Olea europaea L. var. *sylvestris* (Mill.) Brot. (oleàcies) - Fulla

Pistacia lentiscus L. (anacardiàcies) - Fulla

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a engreixar els nervis. Se fa una humiliació [o sigui, fer més humil, més suau] d'arbres de fulles perennes.

Digestiu (preparat d'herbes)

FONT. 061. Escorca

INGREDIENTS:

Foeniculum vulgare Mill. (apiàcies) - Fruit

Foeniculum vulgare Mill. (apiàcies) - Part aèria jove

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Fulla

Ocimum basilicum L. (lamiàcies) - Part aèria

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria jove

Salvia officinalis L. (lamiàcies) - Fulla

Tilia platyphyllos Scop. (tiliàcies) - Bràctea amb flor

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer sa digestió.

PREPARACIÓ. En bullidura.

OBSERVACIONS. I a vegades en prenc els vespres per a sopar, en comptes d'aigo o vi, mig tassó d'herbes.

Digestiu (preparat d'herbes)

FONTS. 076, 078. Fornalutx

INGREDIENTS:

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Fruit

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Fulla

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Mesocarpi i epicarpi

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Flor

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Mesocarpi i epicarpi

Illicium verum Hook.f. (Il·liciàcies) - Fruit

Juglans regia L. (juglandàcies) - Fruit

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Fulla

Origanum majorana L. (lamiàcies) - Fulla

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria jove

Rubus ulmifolius Schott (rosàcies) - Lluc tendre

Salvia officinalis L. (lamiàcies) - Fulla

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

Tilia platyphyllos Scop. (tiliàcies) - Bràctea amb flor

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tintura hidroalcohòlica (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És digestiu, estomacal.

PREPARACIÓ. Se fan herbes, macerades amb anís.

OBSERVACIONS. Se fan es mes de maig, quan hi ha sa flor nova. Sa nou ha de ser petita i verda, i és molt important. S'hi pot posar també una llimoneta petita verda.

Digestiu

FONT. 046. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Cynara scolymus L. (asteràcies) - Fulla

Foeniculum vulgare Mill. (apiàcies) - Fruit

Glycyrrhiza glabra L. (papilionàcies) - Arrel

Illicium verum Hook.f. (il·liciàcies) - Fruit

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Digestiva.

Digestiu

FONT. 142. Esporles

INGREDIENTS:

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

Thymbra capitata (L.) Cav. (lamiàcies) - Part aèria florida

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a digerir.

PREPARACIÓ. Decocció.

Digestiu

FONT. 145. Manacor

INGREDIENTS:

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Fulla

Mentha spicata L. (lamiàcies) - Fulla

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

Thymus vulgaris L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Digestiva.

PREPARACIÓ. No miram prim que siguin imparells.

Digestiu

FONT. 146. Lloseta

INGREDIENTS:

Foeniculum vulgare Mill. (apiàcies) - Fruit

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Fulla

Mentha sp. pl. (lamiàcies) - Fulla

Pimpinella anisum L. (apiàcies) - Fruit

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a prendre després dels menjars copiosos.

PREPARACIÓ. Decocció.

Diürètic

FONT. 046. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Cynara scolymus L. (asteràcies) - Fulla

Foeniculum vulgare Mill. (apiàcies) - Fruit

Glycyrrhiza glabra L. (papilionàcies) - Arrel

Illicium verum Hook.f. (il·liciàcies) - Fruit

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Diürètica.

Diürètic

FONT. 046. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Cynara scolymus L. (asteràcies) - Fulla

Foeniculum vulgare Mill. (apiàcies) - Fruit

Glycyrrhiza glabra L. (papilionàcies) - Arrel

Illicium verum Hook.f. (il·liciàcies) - Fruit

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Diürètica.

Diürètic

FONT. 060. Vilafranca de Bonany

INGREDIENTS:

Cneorum tricoccon L. (cneoràcies) - Part aèria

Herniaria hirsuta L. subsp. *cinerea* (DC.) Arcang. (cariofil·làcies) - Part aèria

Ruscus aculeatus L. (liliàcies) - No consta

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als ronyons.

PREPARACIÓ. La bullien.

OBSERVACIONS. És una recepta que donava el germà Macià als estadants de Lluç.

Estomacal (preparat d'herbes)

FONTS. 069, 070. Lluçmajor

INGREDIENTS:

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Fulla

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Mesocarpi i epicarpi

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Mesocarpi i epicarpi

Foeniculum vulgare Mill. (apiàcies) - Part aèria jove

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Fulla

Mentha sp. pl. (lamiàcies) - Fulla

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria jove

Thymus vulgaris L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tintura hidroalcohòlica (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Fa fugir el mal de panxa.

PREPARACIÓ. Les posam a ses herbes. Amb cassalla (un cuilet) i anís (com més anís li posen, surt més dolç).

OBSERVACIONS. Especialment es fonoll les fa molt bones.

Diürètic

FONT. 219. Puigpunyent

INGREDIENTS:

Herniaria hirsuta L. subsp. *cinerea* (DC.) Arcang. (cariofil·làcies) - Part aèria

Prunus avium (L.) L. (rosàcies) - Peduncle

Zea mays L. (poàcies) - Estils i estigmes

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer pipí.

PREPARACIÓ. A la infusió del pipí hi pos estigma de maís, trencapedra i capolls de cirera.

OBSERVACIONS. Li va dir el metge. Guarda els capolls de les cireres que menja a l'estiu.

Hipoglucemiant

FONT. 166. Santa Maria del Camí

INGREDIENTS:

Centaurea aspera L. (asteràcies) - Part aèria

Lonicera implexa Ait. (caprifoliàcies) - Fulla

Smilax aspera L. (esmilacàcies) - Fulla

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as sucre.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Es dematí en dejú, i es pot guardar dos dies a sa gelera.

Litotríptic renal

FONT. 037. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Parietaria officinalis L. subsp. *judaica* (L.) Béguinot (urticàcies) - Part aèria

Urtica membranacea Poiret in Lam. (urticàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses arenes.

PREPARACIÓ. Decocció.

Litotríptic renal

FONT. 046. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Allium cepa L. (liliàcies) - Bulb

Eucalyptus globulus Labill. (mirtàcies) - Fulla

Herniaria hirsuta L. subsp. *cinerea* (DC.) Arcang. (cariofil·làcies) - Part aèria

Juglans regia L. (juglandàcies) - Fulla

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria jove

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a *s'arenilla* i per a començament de pedra petita.

PREPARACIÓ. Xapes sa ceba, fent-la a bocins per llarg sense acabar-la de desfer, i la poses en un litre d'aigua amb set ulls de romaní, set fulles de noguer, una fulla d'eucaliptus (en set bocins) i trencapedra. Es bull fins que quedin tres quarts de litre. Es cola i s'hi posen set cullerades de mel o de sucre roig.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Un tassellet cada parell d'hores, durant un dia o dos.

Litotríptic renal

FONT. 051. Valldemossa

INGREDIENTS:

Herniaria hirsuta L. subsp. *cinerea* (DC.) Arcang. (cariofil·làcies) - Part aèria

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

Verbena officinalis L. (verbenàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al còlic nefrític.

PREPARACIÓ. Tres vespres.

OBSERVACIONS. Ho va fer per a un al·lot que n'havia tingut i va anar molt de fer pipí i ja ho va fer tot.

Litotríptic renal

FONT. 060. Vilafranca de Bonany

INGREDIENTS:

Cneorum tricoccon L. (cneoràcies) - Part aèria

Herniaria hirsuta L. subsp. *cinerea* (DC.) Arcang. (cariofil·làcies) - Part aèria

Ruscus aculeatus L. (liliàcies) - No consta

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana. DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als ronyons.

PREPARACIÓ. La bullien.

OBSERVACIONS. És una recepta que donava el germà Macià als estadants de Lluç.

Litotríptic renal

FONT. 086. Ariany

INGREDIENTS:

Herniaria hirsuta L. subsp. *cinerea* (DC.) Arcang. (cariofil·làcies) - Part aèria

Osyris alba L. (santalàcies) - Arrel

Ruscus aculeatus L. (liliàcies) - Part aèria

Zea mays L. (poàcies)- Estils i estigmes

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as ronyons.

PREPARACIÓ. Decocció.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Dues o tres vegades al dia durant tres setmanes.

Litotríptic renal

FONT. 142. Esporles

INGREDIENTS:

Ceterach officinarum DC. in Lam. et DC. (polipodiàcies) - Fronda

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Flor

Herniaria hirsuta L. subsp. *cinerea* (DC.) Arcang. (cariofil·làcies) - Part aèria

Zea mays L. (poàcies)- Estils i estigmes

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Són herbes per a ses arenes.

PREPARACIÓ. Decocció.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. S'han de prendre en dejú, i havien d'estar una estona a dins es llit, les havien de prendre *antes* d'aixecar-se.

OBSERVACIONS. Jo me les vaig llevar així.

Litotríptic renal

FONT. 183. Sa Pobla

INGREDIENTS:

Allium cepa L. (liliàcies) - Bulb

Herniaria hirsuta L. subsp. *cinerea* (DC.) Arcang. (cariofil·làcies) - Part aèria

Zea mays L. (poàcies)- Estils i estigmes

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses arenes.

PREPARACIÓ. Decocció. Tallar la ceba en quatre bocins. Afegir-hi sal.

Litotríptic renal

FONT. 219. Puigpunyent

INGREDIENTS:

Herniaria hirsuta L. subsp. *cinerea* (DC.) Arcang. (cariofil·làcies) - No consta

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Part aèria

Tilia platyphyllos Scop. (tiliàcies) - Bràctea amb flor

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les *arenilles* i pedres al ronyó.

PREPARACIÓ. Decocció.

Litotríptic renal

FONT. 233. Felanitx

INGREDIENTS:

Borago officinalis L. (boraginàcies) - Poncella

Hypericum perforatum L. (gutíferes) - Flor

Reichardia picroides (L.) Roth (asteràcies) - Poncella

Rosa sp. (rosàcies) - Poncella

Salvia officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria florida

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses arenes.

PREPARACIÓ. Decocció.

Litotríptic renal

FONT. 235. Lluçmajor

INGREDIENTS:

Ruscus aculeatus L. (liliàcies) - Arrel

Zea mays L. (poàcies) - Estils i estigmes

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses arenes.

PREPARACIÓ. Amb herba de granet [espècie desconeguda] també.

Per a l'afonia

FONT. 138. Sant Joan

INGREDIENTS:

Pelargonium capitatum Ait. (geraniàcies) - Fulla

Pinus sp. pl. (pinàcies) - Part aèria jove

Prunus dulcis (Mill.) D.A. Webb (rosàcies) - Epicarpi

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si estaven escanyats.
PREPARACIÓ. Decocció.

Per a la distensió muscular

FONT. 061. Escorca

INGREDIENTS:

Hypericum perforatum L. (gutíferes) - Part aèria florida

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria jove

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan has fet una excursió, que tens ses cames cansades i els peus.

PREPARACIÓ. Se posa dins un litre d'oli verjo dins una botella durant 40 dies.

Per a la distensió muscular

FONT. 086. Ariany

INGREDIENTS:

Melissa officinalis L. (lamiàcies) - Fulla

Salvia officinalis L. (lamiàcies) - Fulla

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.
DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a rentar-te els peus i ses cames. Te queden com si anassis volant.

Per a la distensió muscular

FONT. 140. Lluçmajor

INGREDIENTS:

Olea europaea L. var. *sylvestris* (Mill.) Brot. (oleàcies) - Part aèria jove

Pinus sp. pl. (pinàcies) - Part aèria jove

Pistacia lentiscus L. (anacardiàcies) - Part aèria jove

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as esbraonaments.

PREPARACIÓ. Decocció. Se diu "bullidura de tendrums".

OBSERVACIONS. M'ho va dir en Guillem Noguera, de Son Simó.

Per a la distensió muscular

FONT. 184. Sa Pobla

INGREDIENTS:

Olea europaea L. var. *sylvestris* (Mill.) Brot. (oleàcies) - Part aèria jove

Pistacia lentiscus L. (anacardiàcies) - Part aèria jove

Quercus ilex L. (fagàcies) - Escorça

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a relaxar es múscul. Per a preparar cavalls de carreres.

PREPARACIÓ. Decocció. També hi posaven una herba que no recorda el nom.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Cada dia.

OBSERVACIONS. Es cavall s'havia de preparar molt abans de ses carreres.

Per a les dislocacions

FONT. 142. Esporles

INGREDIENTS:

Malva sylvestris L. (malvàcies) - Part aèria

Triticum aestivum L. (poàcies)- Segó

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a un *esquinçe*.

PREPARACIÓ. Decocció.

Per a les picades

FONT. 147. Pollença

INGREDIENTS:

Inula viscosa (L.) Ait. (asteràcies) - Part aèria

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Suc del fruit

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

Vitis vinifera L. (vitàcies) - Suc del fruit

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a les picades.

PREPARACIÓ. També s'hi posa esperit.

OBSERVACIONS. Guarda aquest suc tot l'any.

Per a trastorns del sistema circulatori

FONT. 135. Costitx

INGREDIENTS:

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Fruit

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Flor

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Part aèria

Melissa officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Fulla

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria florida

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a sa circulació.

PREPARACIÓ. Agafa un poc de cada herba, ho posa dins una ribella amb *aigo*, que se renti, i després ho bull, ho treu, li treu *s'aigo*, i cap a dins es perolet. Quan bull, un bull fort, amb un mànec d'una cosa o altra ho pitja. Allò bullit pega dos bulls forts, i ho lleva i ho tasta. Quan és fred, herbes i tot ho posa dins un potet de vidre. Sempre l'omple dues vegades i hi posa ses herbes. Li agrada que si ho bull es vespre, fins l'endemà dematí estar amb ses herbes, es suc. Fa un suc vermell. Hi posa herba llúisa, camamil·la, flor de taronger, tarongí, romaní, olivera i un bocinet de llimona. Ho guarda a sa nevera.

Per a trastorns del sistema circulatori

FONT. 189. Algaida

INGREDIENTS:

Asphodelus aestivus Brot. (liliàcies) - Tubercle

Calicotome spinosa (L.) Link (papilionàcies) - Arrel

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Fumigació (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer circular sa sang.

PREPARACIÓ. Decocció. Es fan banys d'*asiento*.

Per al mal roig

FONT. 040. Son Servera

INGREDIENTS:

Clematis flammula L. (ranunculàcies) - No consta

Triticum aestivum L. (poàcies)- Segó

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per al mal roig.

PREPARACIÓ. En coques.

Preparat alternatiu al cafè

FONT. 189. Algaida

INGREDIENTS:

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Fulla

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

Satureja hortensis L. (Lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a prendre per gust.

Preparat d'herbes

FONT. 077. Fornalutx

INGREDIENTS:

Adiantum capillus-veneris L. (polipodiàcies) - Fronda

Ceterach officinarum DC. in Lam. et DC. (polipodiàcies) - Fronda

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Fruit

Coffea arabica L. (rubiàcies) - Grana

Foeniculum vulgare Mill. (apiàcies) - Part aèria jove

Hedera helix L. (araliàcies) - Part aèria

Juniperus oxycedrus L. subsp. *oxycedrus* (cupressàcies) - Part aèria jove

Lavandula dentata L. (lamiàcies) - Inflorescència

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Part aèria jove

Mentha sp. pl. (lamiàcies) - Fulla

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Part aèria jove

Origanum majorana L. (lamiàcies) - Part aèria jove

Pinus halepensis Mill. (pinàcies) - Lluc tendre

Plantago lanceolata L. (plantaginàcies) - Fulla

Prunus avium (L.) L. (rosàcies) - Fruit

Punica granatum L. (punicàcies) - Part aèria jove

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria jove

Rubus ulmifolius Schott (rosàcies) - Lluc tendre

Rumex acetosa L. (poligonàcies) - Fulla

Ruscus aculeatus L. (liliàcies) - Part aèria jove

Ruta chalepensis L. (rutàcies) - Part aèria jove

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Part aèria jove

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

Satureja hortensis L. (Lamiàcies) - Part aèria jove

Tanacetum balsamita L. (Asteràcies) - Fulla

Tilia plathyphyllos Scop. (tiliàcies) - Bràctea amb flor

Urtica urens L. (urticàcies) - Fulla

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tintura hidroalcohòlica (ús intern). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer herbes.

PREPARACIÓ. Maceració.

Preparat d'herbes

FONT. 143. Felanitx

INGREDIENTS:

Cinnamomum zeylanicum Nees (lauràcies) - Escorça

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Fulla

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Mesocarpi i epicarpi

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Mesocarpi i epicarpi

Coffea arabica L. (rubiàcies) - Grana

Foeniculum vulgare Mill. (apiàcies) - Part aèria

Illicium verum Hook. f. (illiciàcies) - Fruit

Juniperus oxycedrus L. (cupressàcies) - Part aèria

Laurus nobilis L. (lauràcies) - Fulla

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Part aèria

Melissa officinalis L. (lamiàcies) - Fulla

Mentha sp. pl. (lamiàcies) - Fulla

Mentha x piperita L. (lamiàcies) - Fulla

Origanum majorana L. (lamiàcies) - Fulla

Pelargonium capitatum Ait. (geraniàcies) - Fulla

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

Ruta chalepensis L. (rutàcies) - Part aèria

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P.

Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tintura hidroalcohòlica (ús intern). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer herbes.

PREPARACIÓ. Maceració.

Preparat d'herbes

FONT. 143. Felanitx

INGREDIENTS:

Achillea ageratum L. (asteràcies) - Part aèria
Artemisia arborescens L. (asteràcies) - Part aèria
Cistus albidus L. (cistàcies) - Part aèria
Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Epicarpi
Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Fulla
Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Epicarpi
Coffea arabica L. (rubiàcies) - Grana (Llavor)
Eriobotrya japonica (Thunb.) Lindl. (rosàcies) - Fulla
Foeniculum vulgare Mill. (apiàcies) - Fulla
Globularia alypum L. (globulariàcies) - Part aèria
Laurus nobilis L. (lauràcies) - Fulla
Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Part aèria
Melissa officinalis L. (lamiàcies) - Fulla
Mentha xpiiperita L. (lamiàcies) - Fulla
Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Fulla
Origanum majorana L. (lamiàcies) - Fulla
Pelargonium capitatum Ait. (geraniàcies) - Fulla
Pinus sp. pl. (pinàcies) - Fulla
Prunus avium (L.) L. (rosàcies) - Fruit
Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria
Ruta chalepensis L. (rutàcies) - Part aèria
Salvia officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria
Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P.
 Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tintura hidroalcohòlica (ús intern). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer herbes.

PREPARACIÓ. Maceració.

Preparat d'herbes

FONT. 138, 139. Sant Joan

INGREDIENTS:

Artemisia arborescens L. (asteràcies) - Part aèria
Ceratonia siliqua L. (papilionàcies) - Fruit
Citrus deliciosa Ten. (rutàcies) - Fulla
Citrus deliciosa Ten. (rutàcies) - Part aèria jove
Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Fulla
Coffea arabica L. (rubiàcies) - Grana

Foeniculum vulgare Mill. (apiàcies) - Fulla
Globularia alypum L. (globulariàcies) - Part aèria
Juglans regia L. (juglandàcies) - Epicarpi
Juniperus oxycedrus L. (cupressàcies) - Part aèria jove
Laurus nobilis L. (lauràcies) - Fulla
Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Part aèria
Melissa officinalis L. (lamiàcies) - Fulla
Mentha xipiperita L. (lamiàcies) - Part aèria
Prunus avium (L.) L. (rosàcies) - Fruit
Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria
Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P.
Monts. (asteràcies) - Summitat florífera
Tanacetum balsamita L. (asteràcies) - Fulla

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tintura hidroalcohòlica (ús intern). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer herbes.

PREPARACIÓ. Maceració.

Preparat d'herbes

FONT. 214. Estellencs

INGREDIENTS:

Cinnamomum zeylanicum Nees (lauràcies) - Tija
Coffea arabica L. (rubiàcies) - Grana
Juniperus oxycedrus L. (cupressàcies) - Part aèria
Mentha spicata L. (lamiàcies) - Fulla
Origanum majorana L. (lamiàcies) - Part aèria
Pinus sp. pl. (pinàcies) - Part aèria
Prunus avium (L.) L. (rosàcies) - Fruit
Ruta chalepensis L. subsp. *angustifolia* (Pers.) Cout. (rutàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tintura hidroalcohòlica (ús intern). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer herbes.

PREPARACIÓ. Maceració.

Preparat d'herbes

FONT. 219. Puigpunyent

INGREDIENTS:

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - No consta

Crithmum maritimum L. (apiàcies) - Part aèria jove

Foeniculum vulgare Mill. (apiàcies) - Part aèria

Laurus nobilis L. (lauràcies) - Fulla

Melissa officinalis L. (lamiàcies) - Fulla

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tintura hidroalcohòlica (ús intern). DESTINACIÓ. Alimentació humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer herbes.

PREPARACIÓ. Maceració.

Preparat puu de pobre

FONT. 019. Artà

INGREDIENTS:

Inula viscosa (L.) Ait. (asteràcies) - Part aèria

Verbascum thapsus L. subsp. *montanum* (Schrad.) Bonnier et Layens (escrofulariàcies) - Fulla

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a atraure els peixos abans de pescar.

PREPARACIÓ. Picades.

Reforçant ossi

FONT. 101. Consell

INGREDIENTS:

Olea europaea L. var. *sylvestris* (Mill.) Brot. (oleàcies) - Part aèria jove

Pinus sp. pl. (pinàcies) - Part aèria jove

Pistacia lentiscus L. (anacardiàcies) - Part aèria jove

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria jove

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Bany (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan te romps un os, reforçar-te els ossos.

PREPARACIÓ. Decocció.

Refrigerant (preparat d'herbes)

FONT. 216. Andratx

INGREDIENTS:

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Fulla

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Fulla

Foeniculum vulgare Mill. (apiàcies) - Part aèria jove

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Part aèria jove

Prunus avium (L.) L. (rosàcies) - Fruit

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria jove

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tintura hidroalcohòlica (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a refrescar en s'estiu, quan no hi havia Coca-Cola.

PREPARACIÓ. En un litre d'anís dolç i aigua. Es posen brotets de fonoll, un brot d'herba lluisa, una fulleta petita de taronger, una fulleta petita de llimona, un brot de romaní, unes bolletes de camamil·la i un parell de cireres.

OBSERVACIONS. Ho feien a can Joan Pau.

Repel·lent d'insectes

FONT. 036. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Capsella bursa-pastoris (L.) Medic. (brassicàcies) - No consta

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Suc del fruit

Scabiosa atropurpurea L. (dipsacàcies) - No consta

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Pomada (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan tallaven sa coa d'una ovella, li posàvem això i llavors ses mosques ja no hi anaven.

PREPARACIÓ. Amb saïm, oli d'oliva i una mescla de plantes que no recorda, però segur que hi posava escabriosa [*Scabiosa atropurpurea*], i potser pare i fill [*Capsella bursa-pastoris*].

Repel·lent d'insectes

FONT. 034. Capdepera

INGREDIENTS:

Capsicum annuum L. (solanàcies) - Fruit

Inula viscosa (L.) Ait. (asteràcies) - Part aèria

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Suc del fruit

Ruta chalepensis L. (rutàcies) - Part aèria

Urginea maritima (L.) Baker (liliàcies) - Bulb

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Decocció (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a esmorcar.

Repel·lent d'insectes

FONT. 201. Santa Eugènia

INGREDIENTS:

Capsicum annuum L. (solanàcies) - Fruit

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Suc del fruit

Ruta chalepensis L. (rutàcies) - Part aèria

Urginea maritima (L.) Baker (liliàcies) - Bulb

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer olor i que ses mosques no hi vagin.

PREPARACIÓ. La qüestió és posar coses que facen olor: ceba marina, els baixos de s'oli d'oliva... i se fa créixer amb suc d'olives. Jo hi afegeixo *sotal* [Zotal®], una mica de gasoil i molt d'oli d'oliva. Després, sangrina o aumangre, que això només és per a fer guapo. Posaven també prebes coents tallucats i se solia fer un sofrit.

Repel·lent d'insectes

FONT. 226. Ariany

INGREDIENTS:

Capsicum annuum L. (solanàcies) - Fruit

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Suc del fruit

Ruta chalepensis L. (rutàcies) - Part aèria

Urginea maritima (L.) Baker (liliàcies) - Bulb

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a esmorcar ses ovelles, perquè ses mosques no tirassen virons en s'estiu, sobretot allà on s'havien gratat una paparra o quan havien parit.

PREPARACIÓ. Amb almanagre, i s'oli que fos brut. Tot bullit.

Repel·lent d'insectes

FONT. 228. Felanitx

INGREDIENTS:

Capsicum annuum L. (solanàcies) - Fruit

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Suc del fruit

Pinus halepensis Mill. (pinàcies) - Escorça

Pinus halepensis Mill. (pinàcies) - Resina

Ruta chalepensis L. (rutàcies) - Part aèria

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Liniment (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a esmorcar per als cucs de ses mosques, que les feien tossir; els ho tiraven dins els ulls i sa boca.

PREPARACIÓ. Abocar closca de pi mòlta, oli d'oliva brut, reina, prebes coents i ruda silvestre dins una olla i fer-ho bullir.

Resolutiu

FONT. 142. Esporles

INGREDIENTS:

Malva sylvestris L. (malvàcies) - Part aèria

Triticum aestivum L. (poàcies)- Segó

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a fer madurar un *golondrino*.

PREPARACIÓ. Decocció.

Salutífer

FONT. 019. Artà

INGREDIENTS:

Malva sylvestris L. (malvàcies) - Fulla

Triticum aestivum L. (poàcies)- Trituració del gra

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Era sa mescla tradicional per a curar moltes coses.

PREPARACIÓ. Se'n feien coques.

Salutífer

FONT. 105. Llubí

INGREDIENTS:

Eucalyptus globulus Labill. (mirtàcies) - Fulla

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Fulla

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

Tilia platyphyllos Scop. (tiliàcies) - Bràctea amb flor

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És molt bona, va molt bé per si estàs mal a pler.

PREPARACIÓ. Decocció.

Salutífer

FONT. 135. Costitx

INGREDIENTS:

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Fruit

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Flor

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Part aèria

Melissa officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Fulla

Rosmarinus officinalis L. (lamiàcies) - Part aèria

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Va molt bé per as cos.

PREPARACIÓ. Agafa un poc de cada herba, ho posa dins una ribella amb *aigo*, que se renti, i després ho bull, ho treu, li treu *s'aigo*, i cap a dins es perolet. Quan bull, un bull fort, amb un mànec d'una cosa o altra ho pitja. Allò bullit pega dos bulls forts, a *tope*, i ho lleva i ho tasta. Quan és fred, herbes i tot ho posa dins un potet de vidre. Sempre l'omple dues vegades i hi posa ses herbes. Li agrada que si ho bull es vespre, fins l'endemà dematí estar amb ses herbes, es suc. Fa un suc vermell. Hi posa herba lluisa, camamil·la, flor de taronger, tarongí, romaní, olivera i un bocinet de llimona. Ho guarda a sa nevera.

Salutífer

FONT. 169. Esporles

INGREDIENTS:

Ruta chalepensis L. (rutàcies) - Part aèria

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Anava molt bé.

PREPARACIÓ. Decocció.

Salutífer

FONTS. 202, 203. Lloret de Vistalegre

INGREDIENTS:

Olea europaea L. var. *sylvestris* (Mill.) Brot. (oleàcies) - Lluc tendre

Pinus sp. pl. (pinàcies) - Lluc tendre

Pistacia lentiscus L. (anacardiàcies) - Lluc tendre

Rubus ulmifolius Schott (rosàcies) - Lluc tendre

Smilax aspera L. (esmilacàcies) - Lluc tendre

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Aerosol (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a prendre per a malaltia.

PREPARACIÓ. Decocció.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. En bavarades.

OBSERVACIONS. Era ben aspre. Se diu "mescla de tendrums".

Salutífer

FONT. 216. Andratx

INGREDIENTS:

Illicium verum Hook.f. (il·liciàcies) - Fruit

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Fulla

Tilia platyphyllos Scop. (tiliàcies) - Bràctea amb flor

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan no estic bé, que tenc això o allò.

PREPARACIÓ. Decocció.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Dues o tres estrelles d'anís. Una tassa.

Salutífer

FONT. 216. Andratx

INGREDIENTS:

Illicium verum Hook.f. (il·liciàcies) - Fruit

Lippia triphylla (L'Hér.) O. Kuntze (verbenàcies) - Fulla

Santolina chamaecyparissus L. subsp. *magonica* O. Bolòs, Molinier et P. Monts. (asteràcies) - Summitat florífera

Tilia platyphyllos Scop. (tiliàcies) - Bràctea amb flor

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a quan no estic bé, que tenc això o allò.

PREPARACIÓ. Una tasseta.

Tònic

FONT. 219. Puigpunyent

INGREDIENTS:

Cinnamomum zeylanicum Nees (lauràcies) - Escorça

Coffea arabica L. (rubiàcies) - Grana

Juglans regia L. (juglandàcies) - Fruit

Vitis vinifera L. (vitàcies) - Suc del fruit

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Vi medicinal (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a recobrar la gana.

PREPARACIÓ. Sa mare els feia una barreja amb dos litres de vi dolç, anous verds picades, un canonet de canyella, grans de cafè i més coses que ja no recorda.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Abans de dinar una copeta.

Tranquil·litzant

FONT. 037. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Urtica membranacea Poiret in Lam. (urticàcies) - No consta

Verbascum sp. pl. (escrofulariàcies) - Fulla

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a s'ansietat des cos, tranquil·litza.

Tranquil·litzant

FONT. 189. Algaida

INGREDIENTS:

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Flor

Tilia platyphyllos Scop. (tiliàcies) - Bràctea amb flor

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per as nirvis.

PREPARACIÓ. Decocció.

Tranquil·litzant

FONT. 229. Andratx

INGREDIENTS:

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Flor

Tilia platyphyllos Scop. (tiliàcies) - Bràctea amb flor

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Tisana (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per als nirvis.

Vitamínic

FONT. 037. Sant Llorenç des Cardassar

INGREDIENTS:

Citrus limon (L.) Burm. (rutàcies) - Fruit

Citrus sinensis (L.) Osbeck (rutàcies) - Fruit

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Melit (ús intern). DESTINACIÓ. Medicina veterinària.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Ho donàvem als cavalls abans de córrer i així tenien més potència.

PREPARACIÓ. Se mescla una cullerada de mel, una cullerada de sucre, una taronja assecada, una copa de conyac i una llimona assecada. Tot això en un litre d'aigua bullida i mig litre de llet (de vaca, cabre o ovella), anant remenant.

MODE D'UTILITZACIÓ/POSOLOGIA. Els ho has de donar mitja hora abans de sortir.

Vulnerari

FONT. 035. Capdepera

INGREDIENTS:

Malva sylvestris L. (malvàcies) - Part aèria

Triticum aestivum L. (poàcies)- Segó

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a curar mals.

PREPARACIÓ. Se feien coques: picaven vauma, i des suc en feien una coca, mesclaven en segó i a dins un pedaç ho posaven damunt es mal.

Vulnerari

FONT. 113. Sant Joan

INGREDIENTS:

Pinus sp. pl. (pinàcies) - Resina

Pistacia lentiscus L. (anacardiàcies) - Resina

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Sense forma farmacèutica (ús directe) (ús extern).

DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. És bona per a totes ses ferides, tot d'una que et fas una ferida.

Vulnerari

FONT. 168. Santa Maria del Camí

INGREDIENTS:

Arum italicum Mill. (aràcies) - Fulla

Fraxinus angustifolia Vahl (oleàcies) - Fulla

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Pomada (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses ferides.

PREPARACIÓ. Esclafar la fulla dins un morter.

Vulnerari

FONT. 181. Sencelles

INGREDIENTS:

Olea europaea L. var. *europaea* (oleàcies) - Suc del fruit

Pinus sp. pl. (pinàcies) - Resina

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Ungüent (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per a ses ferides.

PREPARACIÓ. També hi posaven cera nova i pega. Se comprava a sa drogueria.

Vulnerari

FONT. 226. Ariany

INGREDIENTS:

Triticum aestivum L. (poàcies)- Segó

Vitis vinifera L. (vitàcies) - Suc del fruit (vinagre)

FORMA FARMACÈUTICA I ÚS. Cataplasma (ús extern). DESTINACIÓ. Medicina humana.

DESCRIPCIÓ DE L'ÚS FETA PER L'INFORMANT. Per si un s'havia arregussat un tel.

PREPARACIÓ. En coques.

OBSERVACIONS. Els metges també ho donaven.

5. Relació de plantes no identificades

FONT	NOM DE LA PLANTA	CITACIÓ
003	Herba santa	S'assembla a la camamil·la i serveix per a fer caragols.
003	Herba de coret	És com un fonoll amb una bajoqueta en forma de cor que serveix per a estroncar hemorràgies.
003	Herba de tronquet	Per sa sang.
003	Herba milagrosa	Per als ronyons i el fetge.
016	Herba prima	Per sa tensió alta. De fulles petites i vermelles de davall, als torrents entre les pedres en llocs banyats o humits.
019	Baladre	Per a desmamar, juntament amb saïm i ruda.
019	Peu de llebre, pota de llebre	Pes fetge.
019	Calaguala	Per als sustos o nervis, per quan hi ha un desaire gros. És diferent del corre-corre. Es fa en llocs àrids. La part usada és la bajoca, picada en pols i se'n fa la bullidura.
019	Herba Roberta	[Segurament <i>Geranium robertianum</i> , però no ho hem pogut comprovar].
019	Pradella, herba de sa paciència	
019	Herba de tronquet	N'hi havia per dins Son Fang. Fa un pam, grisenca, se troba a rotlos.
036	Herba prima	Va bé per ses arenes.
036	Ravenissa borda	Només serveix per sa guarda.
036	Margalida	Creix als camps, i fa la flor més grossa que les confiteres.

036	Güella, güelles	Això és una espècie de güella però no és sa vertadera, quan fa sa llavor granada com una gulla, sa vertadera d'ençà que sa gent s'ha aturada de sembrar, un temps sembraven en solcs així d'amples, d'un solc igual que s'altre i per dins el contràvem i aqueixes güelles si es sol tocava una mica dins es cultivat se feien unes motes i se menjaven es sembrat, i llavors quan anaves a moldre marejaven es moliner perquè no passava perquè per tot se ficaven, eren com a gullas, no eren peludes, i pes animals era molt bona molt bona, lo que dins es sembrat no hi podíem ficar ets animals i llavors, sa güella és molt bona per embossar ses batedores, una mala herba dins es gra i una bona herba dins sa pastura.
036	Pèl de ca, pelussa	S'ho mengen els animals. Això és de sa família des maragall, només és que té ses fulles més peludes i per aquí fa una llavor que se fica pels calcetins i pareixen tots com fletxa. Per aquí li deim pelussa o pèl de ca, i és, o sigui, que quan es maragall ja no té es cultiu que toca torna això, i <i>en ves de</i> fer una llavor guapa i clara fa una espiga espessa que tot és fletxa, però també s'ho mengen els animals.
037	Xupetes de mel	De flor vermella com a gladiols, va bé per als ronyons, sa padrina en bullia.
041, 042	Fenoll d'ovella	
042, 043	Herba de tronquet	
046	Morro de porc	
046	Dent de lleó	
046	Calroig	
046	Sanjoanillo	
049	Fenàs	Diuen que el nom de Felanitx ve de fenàs, perquè se n'hi criava molt, i n'hi ha que diuen que ve de calze.
049	Lletsó	Per ses ferides. Surt una lletrada, que abans servia com a mercromina.
049	Margalida	La flor de la margalida té les mateixes propietats que la camamil·la.
051		Hi ha un lliriet que només se fa pes campament de la Victòria i només dura un dia.

051	Herba-sana del riu Nil	Me la varen dur d'un viatge i la tenc sembrada. Vol molta aigua.
051	Cardassa	Contra els bitxos, se'ls menja. Es fa dins els torrents i fa una espècie d'espiga llarga també amb unes pinyes que fa floretes.
051	Rosa de Jericó	Un amic de Valldemossa me va donar un escrit que sortia per mi damunt s'Ultima Hora, un escrit sobre sa rosa de Jericó. Sa rosa de Jericó és una planta com una bolla i s'asseca s'estiu quan fa tanta sequedat, s'asseca i s'asseca i se plega, i s'aguanta amb una arreleta molt prima, i a vegades es vent la romp i dóna voltes, i voltes, i voltes.
060	Queixer	
061	Estepa	És un endemisme de Mallorca, o de Balears. S'assembla a s'estepa vulgar que hi ha tant per Mallorca, però no és aquella, aquesta és un endemisme que va desaparèixer, i segons un llibre de botànica diu que n'hi ha molt poca per sa zona des litorals, per Can Picafort o que n'han trobat un parell de motes, i aquesta és aquí perquè fa anys que me dugueren llavor d'una planta que trobaren i férem planter i en sortiren, i ara cada any les replec per anar reproduint, que si és un endemisme que està a punt de desaparèixer s'ha d'anar cultivant.
061	Clavell de roca	Les cabres se'l mengen i se defensa dins el roquissam. Aquesta flor és molt finolis.
063	Herba de capxeregany	
067	Estepa blanca	Se fa per la marina, per l'arena anant cap al <i>faro</i> , pertot n'hi ha.
066	Talaguala	Per als <i>sustos</i> , una tassa, se fa del tamany d'un dit de gros.
068		Fulles per al cremat que neixen per les parets.
069	Herba de granet	
076, 078	Ginebró de Bàlitz	Pelaven el tronc i se feia la ginebra [Segurament <i>Juniperus oxycedrus</i> però no ho hem corroborat].
077	Violeta	Per a posar a les herbes.

078	Herba de sang	
078	Frigula de Na Burgesa	Com a condimentària i per a posar a les herbes.
078	Lliris de marroig, lliri de Sant Josep	Són molt perfumants.
080	Fenàs	En mengen les ovelles.
086	Herba de Sant Joan	La padrina la feia servir per al fetge. Se fa per ses voreres des camins, fa una fulleta prima, que llavor fa una floreta, com una borleta queda quan ha tirat ses fulletes.
097	Carxofera de sa paret	
099	Herba de sang	
101	Orella de llebre	Fa una floreta groga.
103	Cerònia	[Pot ser que es refereixi al caqui <i>Sharon</i> , però no ha estat contrastat].
106	Setembrina	
111	Herba de capseta	Li sona el nom però no recorda perquè es feia servir.
112	Rèvola (segurament <i>Gallium</i> sp. o <i>Rubia</i> sp.)	Per al mal de queixal. És una herba aferradissa. Es bull i es glopeja. Li va dir un home que posava les mans, en Jaume Cotanet.
112	Calciga	És una espècie de card. Antigament en feien puré.
112	Prebedà	Per a les diarrees i mal de ventre.
113, 114	Rèbola	
115	Cereions	Es menjaven.
122	Xerrers	
122	Carritxet	
123	Emborratxa-llet	Herba medicinal que neix molt per foravila.

124	Herba de granet, espergulàries	Per al ronyó.
130	Prebesser bord	Fa com unes tomatiguetes, i mos posàvem aquesta fulla i l'endemà dematí ja havies rentat.
134, 135	Cactus	Surten per damunt les parets i van bé per als bonys [segurament <i>Umbilicus</i> o <i>Sedum</i>].
136	Picabaralles	Per sa panxa.
137		Hi havia una herba que anava bé per al braguer dels animals, però no en record el nom.
138	Burgiòt	[En la flora de Barceló i Combis (1879-1881) apareix bugiòt referit a l'espècie <i>Thesium humifusum</i> DC. subsp. <i>divaricatum</i> (Jan. ex Mert. et Koch in Röhling) Bonnier, i diu que és una planta popularment molt reputada a Palma com a diürètica i refrescant. El diccionari Alcover-Moll (DCVB) matisa que pot haver arribat a extingir-se totalment per l'ús].
138	Pensamí	
138	Herba de capsibo	
141	Blat de perdiu	Si no vaig errat era per sa sang. Fa com un granet rodó.
141, 142	Calaguala	
141, 142	Falguereta de Lluc	Per a avortar. Surten per dins la muntanya, no vol sol i sol estar aferrada a l'olivera. 141 es refereix a l' <i>alixó</i> aquest per a descriure on surt la planta.
143	Lletrera	Per a fer quallar la llet. No és arbòria, és una que també agaf per a fer rams i trobo que resalta les flors. Fa unes flors modificades de color pistatxo. De la lletrera de marina no n'hi ha gaire per aquí.
143	Tintorer	Pel nom, devia ser per a tenyir, però no sap si l'empleen.
143	Fulles de te	Per a tenyir una tela. No sap d'on ho va treure. No fa taques i queda bastant uniforme. No sap si usaven algun fixador.
143	Herba santa	Per a posar a les herbes.

143	Gatova	Diuen gatova a moltes plantes espinoses, també coixinet de monja. Les posaven a la boca de les canals per a evitar que hi anassen les impureses, un dragó, una cuca. També servia per a sacorrar la pell del porc, però ara ja es fa amb <i>flamete</i> .
145	Herba prima	Per les arenes. Fa orinar i fa net.
145	Herba privada	Feia anar malament a les que quedaven embarassades. Fulla consemblant a les freseres, més petitona. Fa molts d'anys que no n'he vista. Abans la teníem sembrada.
146	Ficus ornamental	Fa unes figues que fan olor de figa.
148, 149	Herba de sucre	Se fa pertot, i se fa molt guapa. És per als diabètics, se pren en infusió.
149	Herbeta per als vèrbols	Se posava picada.
149	Palomina de jardí	Ornamental.
149	Frigola de la Dragonera	No és igual que la dels catalans.
151	Lletrera de Mallorca	
151	Lletrera de Grècia	
151	Card per a menjar	
155	Herba de granet	Per ses arenes.
159, 160, 161	Llapasses	Per a les cremades. No queda clara l'espècie botànica.
162	Cards bords	Fan uns ganxos al costat. La flor seca per a fer rams i centres de flors.
163	Espigol	Hi ha una varietat cultivada que sembla un creuament de la <i>latifolia</i> i la <i>dentata</i> , és una varietat nova.
168	Orella de llebre	
168	Herba vermella	
169		A la botella d'herbes hi posaven unes carxofetes petites no sé de quina planta.
173	Herba de sang	Per a baixar la tensió.

173	Rotaboc	És un arbustet que neix pes Puig Tomir (a sa serra de Tramuntana), com un ullastre. Se fa en terres de cabres. Va bé per a ses pedres als ronyons.
174	Herba de granet	Per a les arenas.
177	All de serp	Té el tronc rodó. Fa molta pudor, és molt fort, no te'l pots menjar.
184	Herba salada	
184	Morro de porc	És salvatge, fa un mascle com un dit i s'estèn <i>penterra</i> . Se fa dins s'Albufera. Ara està dormida, comença amb les calentors. Per les pedres dels ronyons, es bullia.
185	Trèvol	Aplicar una fulla de trèvol a l'ull de poll, se pelava i es fermava. És una planta que se fa petita.
187, 188, 190	Salidon	Lo millor per a baixar la sang. És una herba que se fa per la garriga i fa una floreta vermella. Pareix aquell trèvol. Jo només en sé un <i>puesto</i> , però un dia aniré <i>aposta</i> a cercar-te'n.
189		Hi ha una herba que és com una camamil·la borda i es fa per les parets.
189	Trèvol bord	S'aferra als animals.
189, 190	Cadels [cəðɛ̃ts, suposadament derivat de cadells]	Foraden les bicicletes. Poden ser diverses espècies.
190		Hi ha un card que s'aferra als animals que ha vengut nou, i com més s'aferra, més s'escampa.
198	Herba del sucre	
201		Hi havia uns cards que se menjaven, eren uns cards de fulla ampla, que se mengen els tronxos [segurament, <i>Scolymus hispanicus</i>].
201	Cards (en general)	Per a fer rams.
201		Sa meva teta tenia cafè mallorquí al corral, el molia i pareixia malta, amb ciurons torrats.
205	Banyarroquer	

205	Cards (en general)	Feien sementers, i els animals en menjaven.
216	Nebulosa	Planta d'ús ornamental, per a fer rams. Duia un ram de novia amb clavells i nebuloses.
224, 226		Hi havia com una patateta que se feia a dins la terra i tenia el gustet com a de castanya. Primer es feia més perquè no se llaurava tan fondo. El pales i a dedins és blanc. Fa una fulleta petitona.
227	Cotorres de monja	És un bolet brodat que si se menja és molt tòxic.
228	Cereions	Bons per a menjar.
230	Herba de plata	És una herbeta que se fa per <i>puestos</i> molt ombrius. Per a sa diarrea, aquesta herba bullida, se talla de cop. No ho he provat.
234	Herba santa	Tot ho cura.
235	Herba de granet	Per a les arenes.

6. Dades etnogràfiques no referides a vegetals

La relació de les dades etnogràfiques no relacionades amb els vegetals s'ha ordenat per categories i pel tipus d'ús. L'abreviació H/A (humana/animal) fa referència a la destinació: mh (medicina humana), mv (medicina veterinària), ah (alimentació humana) i aa (alimentació animal).

6.1. Medicinals

ÚS	H/A	FONT	DESCRIPCIÓ DE L'ÚS	CITACIÓ
Anafrodisíac	mv	215	Per a quan una gallina se posava lloca	Agafar-la per les ales i posar-la a dins un cossi d'aigua freda, i la calor li fugia.
Analgèsic	mh	49	Per al dolor	Fregar-se les mans.
Analgèsic	mh	105	Per al dolor	Aplicar una bossa calenta plena de sal.
Analgèsic	mv	210	Per al dolor en els cans	Aplicar lleixivet bullit. Era l'alternativa al segó dins un calcetí.
Analgèsic	mv	156	Per al mal de potó	Fer passar l'animal a damunt una bona estesa de calç viva en un solc.
Analgèsic	mh	57	Per al mal d'esquena	Una dona que hagi tengut bessons ha de trepitjar el que té mal d'esquena.
Analgèsic	mh	192	Per al mal d'esquena	A Binissalem hi havia una dona que li deien na Dolça vella que te trepitjava l'esquena i t'adobava.
Analgèsic	mh	82	Per al mal d'esquena o lumbago	Aplicar ventoses, que es feien amb un cotó amb esperit, foc i un tassó <i>aposta</i> que xupava. Eren uns tassons més gruixats.
Antial·lèrgic	mh	183	Per a l'al·lèrgia	Sobretot si és de la que s'acompanya amb moc. Prendre pròpolis.

Antiamigdalític	mh	70	Per a les angines	Prendre mel.
Antiamigdalític	mh	187	Per a les angines	Aplicar sagineres de gallina.
Antiamigdalític	mh	201	Per a les angines	Embolicar llana amb saïm pel coll.
Antiasmàtic	mh	8	Per a aturar l'asma	Fer tocar la guitarra a l'asmàtic.
Antiberrugós	mh	8	Per als fics	Fer un nus a cada fic amb un fil. Quan el fil s'hagi podrit, el fic ja no hi serà.
Antiberrugós	mh	32	Per als fics	Comptar-se'ls.
Antiberrugós	mh	45	Per als fics	Els llevava un pastor que no sabia la "a". Els comptava amb una ploma d'ocell fent tic-tic o amb una agulla, i al cap del mes ja no en tenies. Fugen sense donar-se compte.
Antiberrugós	mh	46	Per als fics	Hi ha persones que els compten i els lleven, però no ho poden dir.
Antiberrugós	mh	49	Per als fics	Fregar carn crua al fic i enterrar-la. Quan és podrida, els fics cauen.
Antiberrugós	mh	49	Per als fics	Fermar un fil de cotó o de seda a cada fic, llavors enterrar el fil i quan s'havia podrit els fics queien.
Antiberrugós	mh	49	Per als fics	Fregar un caragol al fic.
Antiberrugós	mh	54	Per als fics	Tallar-lo amb una ganiveta.
Antiberrugós	mh	70	Per als fics	Embolicar un cabell al fic. Abans totes les dones portaven monyo i se l'arrabassaven del cap.
Antiberrugós	mh	73	Per als fics	Hi havia una senyora que curava de fics, li deien Francisca, i un dia va curar a na Sebastiana Oliver a damunt l'arena de la platja. Els hi va comptar i va dir una oració que no s'entenia.
Antiberrugós	mh	75	Per als fics	Quan te comptes els fics no te pocs equivocar perquè si no no funciona.
Antiberrugós	mh	86	Per als fics	Aplicar bava de bover a damunt el fic.

Antiberrugós	mh	99	Per als fics	Comptar-los i no pensar-hi més.
Antiberrugós	mh	103	Per als fics	Comptar-los i dir-ho a una persona que en sap llevar. Aquesta persona s'escup damunt la mà i després les frega allà on hi ha els fics. Després fa un gest d'arruix amb la mà i la boca. Quan te n'adones ja no en tens.
Antiberrugós	mh	107	Per als fics	Comptar-los i dir-ho a una persona que en treu.
Antiberrugós	mh	107	Per als fics	Fregar-te carn magra i enterrar-la, però el qui té els fics no ha de saber on està enterrada, l'ha d'enterrar una altra persona.
Antiberrugós	mh	108	Per als fics	Fregar-te un poc de carn i enterrar-la. Així com se <i>puodr</i> la carn, els fics fugen.
Antiberrugós	mh	142	Per als fics	Hi ha persones que els compten i els lleven.
Antiberrugós	mh	165	Per als fics	Comptar-los i dir-ho a una persona que els llevava.
Antiberrugós	mh	166	Per als fics	Dir-ho a una persona que en lleva, a Santa Maria, la mare dels Anares.
Antiberrugós	mh	166	Per als fics	Fregar el fic amb carn i enterrar-la. Quan la carn es podreix desapareixen els fics.
Antiberrugós	mh	167	Per als fics	Fregar la panxa d'una granota al fic i deixar la granota a dins una capsa amagada, i quan se moria la granota desapareixien els fics.
Antiberrugós	mh	168	Per als fics	Fregar amb carn de xot i deixar que la carn amb la que t'has fregat es podreixi.
Antiberrugós	mh	168	Per als fics	En Perico dels Cabals llevava fics comptant.
Antiberrugós	mh	186	Per als fics	N'hi havia que els comptaven i els llevaven.
Antiberrugós	mh	192	Per als fics	Hi havia persones que te'ls comptaven i te'ls treien.
Antiberrugós	mh	197	Per als fics	Al Secar de la Real hi havia un home que els llevava, li deien el Negro. Si era una al·lota jove els hi havia de tocar, si no no feia falta.

Antiberrugós	mh	209	Per als fics	Hi havia gent que els comptava.
Antiberrugós	mh	210	Per als fics	A Caimari hi havia gent que llevava fics i curava el cremat, per exemple na maria del Forn.
Antiberrugós	mh	216	Per als fics	Ho deies a una persona que en curava i se n'anaven.
Antiberrugós	mh	217	Per als fics	Hi havia persones que els curaven comptant-los.
Antiberrugós	mh	219	Per als fics	Els fics se'n van sense res, però podien fer un nus a un fil i tirar-lo, i no pensar-hi pus.
Antiberrugós	mh	224	Per als fics	Aplicar bava de bover a damunt el fic. Les caragoles no fan tanta bava.
Antiberrugós	mh	226	Per als fics	Comptar-los.
Antiberrugós	mh	231	Per als fics	Comptar-los i dir quants en tens a una persona que tengui el do.
Antibronquític	mh	5	Per als bronquis	Posar una moneda al pit i fer ventosa amb un tassó calent.
Antibronquític	mh	82	Per als bronquis	Aplicar sangoneres.
Anticatarral	mh	29	Per a desembossar les vies respiratòries	Respirar en aigua en sal.
Anticatarral	mh	47	Per al constipat	Abans venia el metge a casa i deia que el malalt estava refredat. Receptava 24 hores dins el llit i a suar i ja està.
Anticatarral	mh	105	Per al constipat	Aplicar saïm a sobre el pit abans d'anar a dormir i posar-hi un paper per a no tacar la camisa; els dèiem paperets de saïm.
Anticatarral	mh	105	Per al constipat	Ventoses amb un tassó.
Anticatarral	mh	118	Per al constipat	Quan el cavall estava constipat, mon pare feia una mescla d'herbes, les bullia i les hi posava al cap amb un sac.
Anticatarral	mh	123	Per al constipat	Ventoses.

Anticatarral	mh	129	Per al constipat	Beure una copa de conyac i anar a jeure. Quan t'aixeques estàs millor.
Anticatarral	mh	144	Per al constipat	Aplicar paper d'estrassa amb saïm damunt el pit.
Anticatarral	mh	205	Per al constipat	Aplicar ventoses, que es feien amb un cotó amb esperit; hi havia peces de quatre que anaven millor.
Anticatarral	mh	205	Per al constipat	Aplicar un paper d'estrassa amb saïm damunt el pit.
Anticatarral	mh	215	Per al constipat	Aplicar un emplastre de sagí de gallina pel coll.
Anticatarral	mh	226	Per al constipat	Respirar sucre roig cremat.
Anticefalàlgic	mh	183	Per al mal de cap	Un temps agafaven cendra calenta del fogó i la posaven a dins un mocador, que embolicaven al cap. Quan feien això encara no existia l'aspirina.
Anticefalàlgic	mh	183	Per al mal de cap	Embolicar i fermar un pedaç de cotó ben banyat d'esperit.
Antidiarreic	mh	72	Per a la diarrea	Beure Coca-cola esbravada.
Antidiarreic	mh	74	Per a la diarrea	Menjar un blanc d'ou muntat sense sucre ni res.
Antidiarreic	mha	113	Per a la diarrea	Collera bullida o una sola, o trossos de pell de couro. Ho bulls i queda bo, per ses bísties, també dels bous. I per la gent també serveix. No li vaig voler dir as manescal de Vilafranca.
Antidiarreic	mh	208	Per un virus que te descompon	Beure Coca-cola esbravada.
Antidiftèric	mh	160	Per al mal blanc	En Tomeu Punxa i en Pau de Son Moro curen amb la saliva.
Antidiftèric	mh	192	Per al mal blanc	A Binissalem hi havia en Biel de can Busca que deia una oració i t'escopia a dins sa boca.
Antidiftèric	mh	216	Per al mal blanc	Hi havia persones que el curaven amb una oració.
Antidiftèric faringi	mh	224	Per a curar el garrotillo	Un curandero de Palma, don Bernat, curava el garrotillo amb una ploma i "viks vaporub"; en va curar molts aquest home d'això.

Antidiftèric faringi	mh	221	Per al garrotillo	Aplicar un pedaç banyat de petroli.
Antidismenorreic	mh	30	Per a calmar els dolors menstruals	Prendre alguna beguda calenta o aplicar-se un pedaç calent a la part ventral.
Antidismenorreic	mh	32	Per a calmar els dolors menstruals	Quan tenen la menstruació, les dones no s'haurien de rentar les parts íntimes ni els peus, ni anar descalces, ni banyar-se a la mar.
Antiemètic	mh	4	Per als acubs o marejos	Prendre cassetes de sal.
Antienurètic	mh	29	Per a deixar d'orinar al llit (pels infants)	Beure brou de rata.
Antiequimòtic	mh	49	Per als cops	Aplicar saïm.
Antiequimòtic	mh	62	Per als cops	Aplicar saïm.
Antiequimòtic	mh	138	Per als cops	Untar el cop amb saïm.
Antiequimòtic	mh	179	Per als cops	Aplicar ventoses, uns tassons damunt la carn.
Antiequimòtic	mh	186	Per als cops	Tant per animals com per persones. Argila blanca encaientida. Untar el fang i deixar assecar.
Antiequimòtic	mh	151	Per un braverol	Aplicar saïm.
Antieritematós	mh	169	Per a la formiga	A s'Esgleieta hi havia una dona del carrer que tenia la saliva bona per les ferides i la formiga.
Antieritematós	mh	41	Per a les sedes	Aplicar lleixiu sense rebaixar.
Antieritematós	mh	42	Per a no encetar-se	Posar una pastilla de sabó a dins el llit.
Antieritematós	mh	80	Per a tractar l'escaldat	Aplicar pròpolis amb tintura amb alcohol de 96º.
Antiestàtic rumial	mh	181	Per a recobrar el remuc	Posar una brida de petroli.

Antiestàtic rumial	mv	181	Per si una ovella s'inflava	Posar una <i>manguera</i> en es canyó i sortia lo que estava entravessat.
Antiferropènic	mh	123	Per al dèficit de ferro	Aigua de ferro. La feien amb les ferradures dels cavalls ben rovellades, i les posaven dins un bany gerrer.
Antiferropènic	mv	201	Per al dèficit de ferro dels porcells	Quan teníem porcells petits, que per falta de ferro fan aquella diarrea blanca i es moren, agafaves mig poal de call vermell, d'aquesta terra roja, roja, les ho tiraves i ja quedaven normals. Avui en dia hi ha injeccions de ferro.
Antihelmíntic	mh	82	Per a treure els cucs (oxiüers)	Fer ús d'una agulla de cap negre.
Antihelmíntic	mh	192	Per a treure els cucs (oxiüers)	Normalment les mares els treien amb una agulla de cap negre.
Antihelmíntic	mh	37	Per als cucs (oxiüers)	Aigua bullida amb teranyina de xemeneia.
Antihelmíntic	mh	60	Per als cucs (oxiüers)	Bavarades de sutja, de la que cau de sa xemeneia.
Antihelmíntic	mh	71	Per als cucs (oxiüers)	Menjar una llesca de pa amb oli amb sucre i flor de sofre per damunt.
Antihelmíntic	mh	73	Per als cucs (oxiüers)	Menjar una llesca de pa amb oli amb sucre i flor de sofre per damunt.
Antihelmíntic	mh	107	Per als cucs (oxiüers)	Sutja de la xemeneia.
Antihelmíntic	mh	148	Per als cucs (oxiüers)	Menjar fel de bou.
Antihelmíntic	mh	179	Per als cucs (oxiüers)	Acostar un misto apagat, amb la sofre sortien els cucs.
Antihemorroidal	mh	41	Per a les hemorroides	Aplicar lleixiu sense rebaixar i fregar-s'hi l'anús.
Antihemorroidal	mh	156	Per a les hemorroides	Aplicar aigua asserenada, mai aigua calenta. Era una aigua que deixaves el vespre a la serena i l'endemà dematí t'hi rentaves.
Antiherpètic	mh	53	Per als herpes	Mesclar les herbes amb llet de cabra. Hi ha una dona a Capdepera que li diuen Bea que en cura.
Antiherpètic	mh	167	Per als herpes	Hi ha una dona a Santa maria, la mare dels Anares, que els cura amb una pasta negra i resa oracions.

Antiherpètic	mh	227	Per als herpes	Hi havia un curandero al carrer Misèria que li deien Palles i curava els herpes amb aigua i escopinades, t'ho havies de beure. Era un curandero <i>célebre</i> .
Antihipertensiu	mh	19	Per a baixar la sang	Col·locar una sangonera o, en un cas de menor gravetat, una paparra adulta entre les genives. Al cap d'un mes es treu l'animaló i es muny. Si amb això no n'hi ha prou, el que s'ha de fer és dessagnar una de les orelles del pacient.
Antihipertensiu	mh	45	Per a baixar la sang	Estirar-se al llit, estar tombat.
Antihipertensiu	mh	54	Per a baixar la sang	Anar en bicicleta.
Antihipertensiu	mh	82	Per a baixar la sang	Treure sang.
Antihipertensiu	mh	122	Per a baixar la sang	Aplicar sangoneres.
Antihipertensiu	mh	123	Per a baixar la sang	Aplicar sangoneres o <i>singloneres</i> .
Antihipertensiu	mv	201	Per a baixar la sang de les ovelles	Fer un tall davall el llagrimer o davall la coa, les sangraven.
Antiinflamatori	mv	201	Per a curar les ovelles de l'inflor	Banyar-les a damunt l'esquena.
Antiinflamatori	mh	41	Per a les inflamacions	Aplicar lleixiu sense rebaixar.
Antiinflamatori	mv	228	Per a les inflamacions del braguer de les ovelles	Aplicar saïm.
Antiinflamatori	mh	48	Per quan t'estrenys un dit	Fer llenques d'una pastilla de sabó amb una ganiveta. Una cullerada d'aquestes llenques i una de sucre, ben picat al morter i la pasteta posar-la al dit malalt amb una <i>tirita</i> . Als dos dies canviar-la, rentar-la amb aigua oxigenada i tornar a fer el mateix. A la tercera vegada ja està curat.
Antiinflamatori bucal	mh	79	Per al bocatge	Banyar un cotonet amb orina i fer tocs a damunt.
Antiinflamatori	mh	3	Per al mal de coll	Menjar caragols torrats, no gaire cuits.

faringi				
Antiinflamatori faringi	mh	29	Per al mal de coll	Aplicar un mocador al coll que contengui les sagineres d'una gallina.
Antiinflamatori faringi	mh	30	Per al mal de coll	Aplicar una bossa que contengui uns quants cucs dels que es troben a la terra que hi ha al cul dels cossiols.
Antiinflamatori faringi	mh	71	Per al mal de coll	Aplicar la dolsa de gallina.
Antiinflamatori faringi	mh	73	Per al mal de coll	Aplicar el greix que té la gallina al coll.
Antiinflamatori faringi	mh	79	Per al mal de coll	Hi havia una barra vermella que compraves a la farmàcia o a la ferreteria que anava molt bé.
Antiinflamatori faringi	mh	80	Per al mal de coll	Elaborar una tintura amb alcohol de beure i pròpolis. Afegir-ho a una camamil·la o cafè amb llet. T'immunitza.
Antiinflamatori faringi	mh	123	Per al mal de coll	Aplicar sagineres de gallina.
Antiinflamatori faringi	mh	144	Per al mal de coll	Prendre mel de maig.
Antiinflamatori faringi	mh	151	Per al mal de coll	Aplicar coques de serradís calentes.
Antiinflamatori faringi	mh	157	Per al mal de coll	Aplicar sagins de gallina amb un mocador per al coll. Ma mare sempre els estojava.
Antiinflamatori	mh	161	Per al mal de coll	Aplicar un mocador al coll amb saïm.

faringi				
Antiinflamatori faringi	mh	179	Per al mal de coll	Fer gàrgares amb carbonat.
Antiinflamatori faringi	mh	211	Per al mal de coll	Aplicar sagí de gallina.
Antiinflamatori faringi	mh	213	Per al mal de coll	Aplicar greix de gallina.
Antiinflamatori faringi	mh	213	Per al mal de coll	Aplicar saïm.
Antiinflamatori gàstric	mh	74	Per a l'estómac	Menjar un blanc d'ou muntat sense sucre ni res.
Antiinflamatori gàstric	mh	57	Per al mal de panxa	Una dona que hagi tengut bessons li ha de posar les mans al malalt, o li ha de posar un mocador, una camisa o el davantal, que l'hagi tocada abans.
Antiinflamatori gàstric	mh	66	Per al mal de panxa	Aplicar el davantal o una manta d'una persona que és la germana que fa set d'una mateixa mare a damunt el ventre del malalt.
Antiinflamatori gàstric	mh	184	Per al mal de panxa	Aplicar el caramet d'una dona que havia tengut bessona al ventre del malalt.
Antiinflamatori gàstric	mh	185	Per al mal de panxa	Aplicar el caramet [canyamets, els davantals de la marjal] d'una persona que és pau bo o joan bo al ventre del malalt.
Antiinflamatori gàstric	mh	227	Per al mal de panxa	Una dona que hagi tengut bessons ha de posar un pedaç damunt la panxa després d'haver-lo encaientit.
Antiinflamatori	mv	159	Per al mal de ventre (d'una	Aplicar a la panxa de l'animal una peça de roba que hagués duit una dona que

gàstric			bístia)	hagués tengut bessons.
Antiinflamatori gàstric	mv	197	Per al mal de ventre (d'una bístia)	Passar el davantal d'algú que havia nascut el dia de Sant Pau o el dia de la conversió de Sant Pau.
Antiinflamatori gàstric	mv	57	Per al mal de ventre (d'una euga)	Passar el davantal d'una dona que hagi tingut bessons per davall.
Antiinflamatori hepàtic	mh	37	Per al fetge	Aigua bullida amb teranyina de xemeneia.
Antiinflamatori hepàtic	mh	45	Per al fetge	Beure llet.
Antiinflamatori renal	mh	230	Per al mal de ronyons	Posar alguna cosa calenta.
Antiinflamatori renal	mh	38	Per als ronyons	Aigua bullida sola.
Antiinflamatori/ antiàlgic muscular	mh	49	Per a fer massatges	Aplicar saïm.
Antiinflamatori/ antiàlgic muscular	mh	182	Per a fer massatges	Aplicar i fregar acetat de plom.
Antiinflamatori/ antiàlgic muscular	mh	189	Per a fer massatges	Aplicar sèu de xot.
Antiinflamatori/ antiàlgic muscular	mh	230	Per a fer massatges	Aplicar "Tiger Balm".
Antiinflamatori/ antiàlgic muscular	mh	100	Per a la pesadesa de cames	El vespre quan havien acabat de fer feina posaven els peus en remull amb

antiàlgic muscular				aigua en sal, aigua calenta.
Antiinflamatori/ antiàlgic muscular	mh	189	Per a les cames cansades	Posar les cames en remull en aigua i sal.
Antiinflamatori/ antiàlgic muscular	mh	186	Per a l'esbraonament	Tant per animals com per persones. Argila blanca encalentida. Untar el fang i deixar assecar.
Antiinflamatori/ antiàlgic muscular	mv	184, 185	Per a l'esbraonament de les bísties	Argilar les cames. Es feia una pasta amb blanc d'ou, sutge de xemeneia i suc o sucre de plom (una pols que es comprava a la drogueria). Ho solien fer en cap de setmana, el dissabte vespre perquè el diumenge estaven aturades. Per treure-li l'argila s'havien de rentar, i cada dos o tres vespres les rentava amb vaumes bullides i li fregava les cames. A vegades estava dues hores allà davall, hi he arribat a fumar tres cigars. Els hi anava molt bé, per a tot tipus de cavalls.
Antiodontàlgic	mh	183	Per al mal de dents quan te cauen	Cada vegada que te rentis, abans d'eixugar-te res, eixuga't les mans ben eixuta, i llavors te rentes lo demés. Les dents te cauran igual, però no tindràs mal. M'ho va dir en Toni Ballardor.
Antiodontàlgic	mh	130	Per al mal de dents quan te surten	Penjar un barram d'eriçó a l'infant.
Antiodontàlgic	mh	82	Per al mal de queixal	Glopejar aiguardent.
Antiodontàlgic	mh	183	Per al mal de queixal	Beure <i>cassalla</i> .
Antiotàlgic	mh	19	Per al mal d'orella	Instil·lar unes gotes de llet de dona directament del pit, millor si ha tengut bessons.
Antiotàlgic	mh	115	Per al mal d'orella	Aplicar llet de dona dins l'orella, unes gotes i un cotó. Antigament corriem per a trobar una dona que tengués llet.

Antiotàlgic	mh	151	Per al mal d'orella	Aplicar gotes de mare lactant a dins l'orella perquè són tebes.
Antiotàlgic	mh	195	Per al mal d'orella	Sobretot dels infants. Aplicar unes gotes de llet d'una dona que cria.
Antiotàlgic	mh	226	Per al mal d'orella	Aplicar llet de mare.
Antiotàlgic	mh	227	Per al mal d'orella	Aplicar llet de dona [El mateix informant assegura que "això són coverbos"].
Antiparotídic	mh	32	Per a les paperes	Aplicar barres de sofre que ja es venen preparades a l'apotecaria.
Antipiròtic	mh	40	Per a les cremades	Aplicar saliva d'una persona que ha nascut el dia de Sant Llorenç.
Antipiròtic	mh	115	Per a les cremades	Aplicar saliva d'una persona que ha nascut el dia de Sant Pau.
Antipiròtic	mh	115	Per a les cremades	Aplicar saliva d'una persona que ha nascut el dia de Sant Llorenç. Si neixes a dins la vuitada de Sant Llorenç només serveix per a un mateix.
Antipiròtic	mh	116	Per a les cremades	Aplicar saliva pava (d'haver nascut dia 25 de gener).
Antipiròtic	mh	116	Per a les cremades	Aplicar saliva d'haver fet el dejuni de Sant Llorenç, que l'has de fer durant set anys el dia de Sant Llorenç.
Antipiròtic	mh	186	Per a les cremades	Aplicar saliva d'una persona nascuda el dia de la conversió de Sant Pau.
Antipiròtic	mh	193	Per a les cremades	A Binissalem hi havia un home que te curava, però ara està molt malament.
Antipiròtic	mh	210	Per a les cremades	A Caimari hi havia gent que llevava fics i curava el cremat, per exemple na Maria del Forn.
Antipiròtic	mh	216	Per a les cremades	Aplicar saliva d'una persona que ha fet el dejuni de Sant Llorenç. El dejuni de Sant Llorenç consistia a no tocar res que hagi tocat foc, ni menjar, només fruites o herbes quan tenies tres anys fins els set.
Antipiròtic	mh	217	Per a les cremades	Aplicar una pasta de bicarbonat amb aigua.
Antipiròtic	mh	226	Per a les cremades	A Ariany hi havia una dona que feia un unguent, li deien Margalida Tugores.
	mh	226	Per a les cremades	Aplicar saliva d'una persona que ha fet el dejuni de Sant Llorenç. El dejuni de

Antipiròtic				Sant Llorenç consistia a estar un dia sense beure, el mateix dia de Sant Llorenç.
Antipiròtic	mh	231	Per a les cremades	A Calvià hi ha una al·lota que cura el cremat rient.
Antireumàtic	mh	11	Per a la reuma	Anar cada dia a enterrar un ou a la foravila i després desenterrar-los un a un. Jo crec que ho deien perquè caminessis mitja horeta cada dia.
Antireumàtic	mh	57	Per a la reuma	Anaven a comprar <i>sellos</i> amb carbonat a s'apotecaria.
Antisèptic extern	mv	141	Per a desinfectar les bísties	Aplicar sulfat de ferro a una bístia que estigui <i>enfossada</i> .
Antisèptic extern	mh	69	Per a desinfectar una ferida	Aplicar una teranyina a sa ferida, i embolicar-la amb un pedaç.
Antisèptic extern	mh	70	Per a desinfectar una ferida	Aplicar una teranyina a sa ferida, i embolicar-la amb un pedaç.
Antisèptic extern	mh	80	Per a desinfectar una ferida	Elaborar una tintura amb alcohol de 96º i pròpolis. Va bé per a qualsevol ferida.
Antisèptic extern	mh	119	Per a desinfectar una ferida	Teranyines.
Antisèptic extern	mv	226	Per a rentar els porcs	Rentar-los amb <i>sotal</i> [Zotal®], abans de sanar-los, i llavors una injecció del tètanus.
Antisèptic extern	mv	166	Per a tractar la humitat de les potes de les ovelles	Posar lleixivet enmig dels dits un parell de vegades.
Antisèptic ocular	mh	208	Per a netejar els ulls	Amb aigua i sal.
Antisèptic ocular	mh	146	Per a rentar els ulls	Aplicar un bany d'aigua i sal. Una cullerada sopera per un litre d'aigua.
Antisèptic ocular	mh	223	Per a rentar els ulls	Aplicar un bany d'aigua i sal.
Antisèptic ocular	mh	229	Per a rentar els ulls	Aplicar aigua amb sal.
Antisèptic ocular	mh	165	Per als uixols	Una clau freda.
Antisèptic ocular	mh	219	Per als uixols	Fer un muntet de pedres, i el qui el tomava se'n duia l'uixol. Això són <i>tonteries</i> .
Antitussiu	mh	3	Per a la tos	Menjar caragols torrats, no gaire cuits.

Antiulcerós	mh	45	Per a les úlceres a l'estómac	Beure llet de vaca.
Cicatritzant	mh	80	Per a cicatritzar	Aplicar pròpolis amb tintura amb alcohol de 96º. Va millor que el Betadine®.
Contraverí	mha	66	Per a curar de verí	Aplicar saliva d'un que ha nascut el dia de Sant Pau, vuit dies davant i vuit dies darrere. També valia per animals.
Contraverí	mh	155	Per a curar de verí	Hi havia dones que en curaven, i també si havies nascut el dia de Sant Pau o havies fet el dejuni.
Demulcent	mh	201	Per a la pell seca	Aplicar i fregar saïm vermell. Servia per una caspa, una escata i per als talls amb el fred, també per als porcs.
Digestiu	mh	50	Per a fer la digestió	Prendre un tassó d'aigua calenta amb aiguardent.
Digestiu	mh	3	Per a tractar els empatxos o menjars que no hagin caigut bé	Beure un tassó de llet blanca.
Diürètic	mh	151	Per a orinar	Beure aigua de na Garbies, que és una font de Valldemossa que diuen que és diürètica. Roia molt prim, i a l'estiu no n'hi ha. Hi ha gent de Palma que ve a cercar-ne.
Febrífug	mh	205	Per a tractar les febres tercianes	Prendre sulfat.
Hemostàtic	mh	81	Per a estroncar les hemorràgies	Sobretot si rebenta el nas. Posar el cap per avall i deixar que roï.
Hemostàtic	mh	70	Per a estroncar una hemorràgia	Qualsevol fulla serveix per a aturar-te la sang.
Hemostàtic	mh	100	Per a estroncar una hemorràgia	Aplicar paper de fumar, amb el que feien els cigars.
Hemostàtic	mh	130	Per a estroncar una hemorràgia	Sobretot del nas. Posar una clau d'aquelles grosses d'abans a l'esquena. La clau havia d'estar buida per dedins, si no no servia.
Hipoglucemiant	mh	197	Per a baixar el sucre	Prendre <i>cassets</i> de fel de gallina o de pollastre. És recomanat d'un <i>curandero</i> .
Hipoglucemiant	mh	206	Per a baixar el sucre	Beure un tassó d'aigua de la mar.

Laxant	mh	16	Per a l'estrenyiment	Excrements secs de bestiar bullits.
Litotríptic renal	mh	48	Per un atac d'arenas	Anar a Lluc a peu.
Pediculicida	mh	44	Per als polls	Tallar els cabells arran.
Per a desenfitar	mh	11	Per a desenfitar	Si anaves a veure la madò Roca, de darrera el convent, te curava els fics i te desenfitava.
Per a desenfitar	mh	205	Per a desenfitar	La mare i la filla d'en Gaspar Pinya (a Alcúdia) desenfiten amb una oració i una veta.
Per a desenfitar	mh	207	Per a desenfitar	La mare i la filla d'en Gaspar Pinya (a Alcúdia) desenfiten amb una oració i una veta.
Per a la hidroadenitis	mh	82	Per a les vèrtoles	Aplicar les sagineres de gallina, les de les crescudes.
Per a la piroosi	mh	79	Per a l'agrua	Bullir aigua i quan sigui teba beure-la a glopets.
Per a la rubèola	mh	45	Per a la rosa	Posar una cosa vermella al llum perquè no faci tanta claror.
Per a la sarna	mh	179	Per a la ronya	Aplicar gasoil.
Per a la sarna	mh	179	Per a la ronya	Fregar-se amb un fregall amb <i>sotal</i> [Zotal®].
Per a la sarna	mv	88	Per a la ronya dels animals	Fer-los un nus a la coa.
Per a la sarna	mv	226	Per a la ronya o sarna de les ovelles	Quan les ovelles tenien ronya o arna les feien passar per dins una bassa i a dins l'aigua hi posaven cosa (no recorda què).
Per a la varicel·la	mh	45	Per a la pigota	Si la vols passar aviat, empeltar-la d'una persona que la tengui. Se fan tres picades. Només es passa un pic.
Per a les dislocacions	mh	179	Per a un braç romput	Posar dues fustes i una senalleta de pedra que faci contrapès. Dur-ho quaranta dies.

Per a les dislocacions	mh	33	Per a un esquinç	Quan quèiem de la bicicleta, o quan ens havíem romput un peu o un braç, anàvem a veure la tia Porra, que adobava cames i braços torçuts.
Per a les dislocacions	mh	112	Per a un esquinç	El metge Varet de Sant Joan tenia unes mans beneïdes per a curar esquinços.
Per a les dislocacions	mh	151	Per a un esquinç	A Valldemossa, quan se rompien un braç anaven a madò Beltrana, que curava de braços romputs. No sé si era de per s'Indioteria.
Per a les dislocacions	mh	217	Per a un esquinç	Hi havia un curandero a Establiments que els curava.
Per a les dislocacions	mv	45	Per a un esquinç (dels animals)	Els ossos se criden. S'han de saber girar. No és igual si se malmeten les juntes, ja és més difícil.
Per a les dislocacions	mv	109	Per a un esquinç (per a un ca)	Posar-li un pedaç a la pota i a damunt un tros de plàstic perquè li quedi dreta. El pedaç és perquè no li fregui la pell.
Per a les picades	mh	39	Per a les picades	Sobretot de taranta o de paparra. Aplicar saliva d'una persona pava, o sigui que ha nascut el dia de Sant Pau o, si neix per la vuitada, només són paus per ells mateixos.
Per a les picades	mh	46	Per a les picades	Fer un pipí a dins sa terra i fregar-te-la.
Per a les picades	mh	46	Per a les picades	Aplicar saliva d'una persona que ha nascut el dia o al voltant de Sant Pau (15 de gener).
Per a les picades	mh	80	Per a les picades	Elaborar una tintura amb alcohol de 96º i pròpolis.
Per a les picades	mh	115	Per a les picades	També d'aranya. Aplicar saliva d'una persona que ha nascut el dia de Sant Pau.
Per a les picades	mh	144	Per a les picades	Aplicar saliva dels nascuts el dia de Sant Pau.
Per a les picades	mh	187	Per a les picades	Aplicar orí.

Per a les picades	mh	216	Per a les picades	Aplicar saliva d'una persona que ha nascut el dia de la conversió de Sant Pau.
Per a les picades	mh	218	Per a les picades	Hi havia persones que tenien la saliva bona.
Per a les picades	mh	219	Per a les picades	Aplicar orina amb fang.
Per a les picades	mh	219	Per a les picades	Aplicar amoníac.
Per a les picades	mh	224	Per a les picades	Aplicar amoníac.
Per a les picades	mh	227	Per a les picades	Posar-se la camiseta d'una persona que ha nascut el dia de Sant Pau (25 de gener). Diuen que "curen de verí" (una picada d'una aranya, d'un bitxo).
Per a les picades	mh	3	Per a les picades d'abella	Aplicar a la ferida tres tipus diferents d'herbes que es tenguin a la vora.
Per a les picades	mh	14	Per a les picades d'abella	Tocar la picada amb una falç.
Per a les picades	mh	15	Per a les picades d'abella	Fregar la picada amb terra i orina.
Per a les picades	mh	111	Per a les picades d'abella	Orinar i fregar-te el fang que fa amb terra.
Per a les picades	mh	111	Per a les picades d'abella	Ens feien orinar un poc i posar-nos aquell fang.
Per a les picades	mh	156	Per a les picades d'abella	Aplicar orina.
Per a les picades	mh	194	Per a les picades d'abella	Aplicar orí amb fang.
Per a les picades	mh	209	Per a les picades d'abella	Aplicar fang de pipí.
Per a les picades	mh	224	Per a les picades d'abella	Aplicar orí amb pasteta de terra. L'orí ha de ser el teu.
Per a les picades	mh	226	Per a les picades d'abella	Aplicar orí amb pasteta de terra. L'orí ha de ser el teu.
Per a les picades	mh	109	Per quan s'aferra una paparra	Tallar-la. Queda el pic, i llavors s'ha de posar iode.
Per a les pigues	mh	79	Per a les pigues	Banyar un cotonet amb orina i fer tocs a damunt.
Per a les rampes	mh	8	Per a evitar les rampes	Sobretot d'un malalt que jeu al llit. Posar dues pastilles de sabó davall el matalàs, una devers el coll i l'altra a la meitat del cos.
Per a les rampes	mh	32	Per a evitar les rampes	Tenir una pedra de sabó davall el matalàs.

Per a les rampes	mh	11	Per a les rampes	Sobretot d'un malalt que jeu al llit. Fer-li tocar fredor amb el lloc on hi té rampa.
Per a les rampes	mh	49	Per a les rampes de les mans	Fer una creu amb les mans, amb el dit gros.
Per a treure espines (i altres)	mh	197	Per a desclavar una tatxa d'un peu	Posar-hi sobressada.
Per a treure espines (i altres)	mh	208	Per a fer sortir una busca de dins l'ull	Aplicar una pedra de Santa Llúcia.
Per a treure espines (i altres)	mh	233	Per a fer sortir una espina	Aplicar cera d'orella.
Per a treure espines (i altres)	mh	80	Per a treure les pues de card	Fer ús d'una agulla. Sempre en solien dur una quan anaven a fer es card.
Per a treure espines (i altres)	mh	24	Per a treure una busca de dins l'ull	Posar una pedra de Santa Llúcia prop de l'ull.
Per a treure espines (i altres)	mh	20	Per a treure una espina	Aplicar-hi sobressada.
Per a treure espines (i altres)	mh	185	Per a treure una estella	Fondre i rentar el lloc de l'estella amb sabó negre.
Per a treure espines (i altres)	mh	197	Per a treure una pua d'eriçó	Posar-hi sobressada.
Per al mal roig	mv	226	Per al mal vermell dels porcs	Donar-los penicil·lina. Quan no n'hi havia, els porcs es morien. El mal roig era un mal que se prenia. Llavors va venir la pesta africana, que deien, i això era molt mal de curar, s'havia de donar una altra classe de medicament. Devers

				l'any 1975 es va decidir matar tots els porcs portadors d'aquesta malaltia.
Per al singlot	mh	3	Per al singlot	Pensar en una persona que està lluny, llavors se n'anirà el singlot a aquella persona.
Per al singlot	mh	9	Per al singlot	Deixar de respirar una estona.
Per al singlot	mh	21	Per al singlot	Beure glops imparells d'aigua.
Per al singlot	mh	24	Per al singlot	Donar un espant o regiró al que té singlot.
Per al singlot	mh	79	Per al singlot	Prendre tres glopets d'aigua beguda a poc a poc i sense respirar.
Per al singlot	mh	165	Per al singlot	Una clau freda. Qualsevol freda va bé perquè te'n duus un <i>susto</i> .
Per un cop d'aire	mh	81	Per un cop d'aire	Passar una barra de sofre per al coll. Encara se fa. Te treu l'aire, te destensiona.
Preventiu - antiamigdalític	mh	183	Per a prevenir les angines	Tot d'una que te sents una espina que has de tenir angines, posar-te el calcetí que duus fermat amb un mocador al coll, l'endemà ja no tens res. Ha de ser tot d'una que el te treus, que encara està calent.
Preventiu - antiamigdalític	mh	185	Per a prevenir les angines	Tot d'una que te sents una espina que has de tenir angines, posar-te el calcetí que duus fermat amb un mocador al coll, l'endemà ja no tens res. Ha de ser tot d'una que el te treus, que encara està calent.
Purgant	mh	184	Per a purgar	Beure aigua de carabanya.
Reforçant	mh	10	Per a reforçar	Menjar vermell d'ou amb una mica de conyac.
Reforçant	mh	46	Per a reforçar	Sucre de plom. S'aplica via externa i es mescla amb esperit.
Reforçant	mh	123	Per a reforçar	Prendre oli de bacallà.
Reforçant ossi	mh	123	Per al dèficit de calç	Beure aigua de calç.
Reforçant ossi	mh	133	Per al dèficit de calç	Prendre aigua amb calç. Fa els budells nets.
Refrescant	mh	216	Per a refrescar	Beure herbes d'anís amb aigua. Abans no hi havia Coca-coles.

Repel·lent d'insectes	mh	154	Per als virons	Qualsevol brot d'arbre va bé per a posar-te a la boca i que no t'entrin virons.
Repel·lent d'insectes	mv	155	Per als virons	Aplicar ou, <i>sotal</i> [Zotal®] i gasoil a l'ovella.
Repel·lent d'insectes	mh	155	Per als virons	Si a un pastor li han tirat virons ha de fumar un puro.
Resolutiu	mh	208	Per a madurar una inflorescència	Picar pedra blava (sulfat de coure) i mesclar-la amb saïm. Aplicar-la a la inflamació.
Resolutiu	mh	192	Per a pujar la carn	Aplicar un tassó de vidre fent ventosa amb una moneda (o una altra peça) i un cotó mullat d'esperit.
Resolutiu	mh	193	Per a pujar la carn	Aplicar un tassó de vidre fent ventosa amb una moneda (o una altra peça) i un cotó mullat d'esperit.
Resolutiu	mh	19	Per a rebentar un gra	Posar-hi excrement de colom fet de l'hora, encara calent.
Resolutiu	mh	49	Per a rebentar un gra	Aferrar un bocí d'esparadrap. Rebenta més aviat i calma el dolor.
Restauratiu visual	mh	151	Per a millorar la vista	Fregar un ou calent de gallina, acabat de fer, per l'ull.
Saciant	mh	30	Per a no menjar tant	Menjar pa beneït el dia de Sant Blai.
Salutífer	mh	77	Per a curar	Quan vivien a Son Torrella, un vespre vàrem sentir la porta i un moro mos va demanar un poll jove perquè deia que la sang podia curar un home que estava molt malalt.
Salutífer	mh	151	Per a curar	Fer ventoses amb un tassó.
Salutífer	mh	197	Per a curar	La saliva dels que han nascut el dia de Sant Pau o de la conversió de Sant Pau és bona.

Salutífer	mh	218	Per a curar	Hi havia persones que tenien la saliva bona.
Salutífer	mh	99	Per a recuperar-se d'una embòlia	Caminar molt cada dia.
Tranquil·litzant	mh	42	Per a no somiar	Posar una pastilla de sabó a dins el llit.
Vulnerari	mh	169	Per a les buranyes	Deixar que un ca te llepi. Els cans tenen la saliva bona per les ferides.
Vulnerari	mh	41	Per a les ferides	Aplicar lleixiu sense rebaixar.
Vulnerari	mh	49	Per a les ferides	És millor la <i>mecromina</i> vermella que la blanca.
Vulnerari	mh	52	Per a les ferides	Aplicar mel a un tall fondo i embolicar-ho.
Vulnerari	mh	100	Per a les ferides	Aplicar mel.
Vulnerari	mh	169	Per a les ferides	Deixar que un ca te llepi. Els cans tenen la saliva bona per les ferides.
Vulnerari	mh	169	Per a les ferides	A s'Esgleieta hi havia una dona del carrer que tenia la saliva bona per les ferides i la formiga.
Vulnerari	mh	173	Per a les ferides	Teranyines.
Vulnerari	mh	186	Per a les ferides	Aigua amb sal.
Vulnerari	mh	209	Per a les ferides	Deixar que un ca et llepi. Ells es llepen les seves ferides i es curen.
Vulnerari	mh	212	Per a les ferides	Aplicar saliva d'una persona nascuda el divendres Sant.
Vulnerari	mv	100	Per a les ferides dels animals	Aplicar una argilada d'argila blanca amb vinagre.
Vulnerari	mv	192	Per a les ferides dels animals	Aplicar <i>sotal</i> [Zotal®] a les ferides perquè no hi vagin les mosques i s'infecti.
Vulnerari	mv	193	Per a les ferides dels animals	Aplicar <i>sotal</i> [Zotal®] a les ferides perquè no hi vagin les mosques i s'infecti.

6.2. Alimentaris

ÚS	H/A	FONT	CITACIÓ
Per a alimentar un ropit	aa	78	Donar-li cucs de rossinyol.
Per a cuinar caragols	ah	144	Al caragols els fa més bons les herbes que la carn.
Per a fer coques	ah	213	Feien coques amb roïssons.
Per a fer formatge	ah	45	Agafar un me que fins els setze dies no hagi menjat res, matar-lo i treure-li el bisbe ple de llet presa. Això se seca i fa quallar la llet.
Per a fer formatge	ah	201	Per a prendre la llet, afegir butza de me recent nat.
Per a menjar	ah	62	Saïm vermell. Lo que queda al cul de la caldera amb una mica de pebre vermell.
Per a menjar	ah	62	Era molt freqüent fer pa en cuit.
Per a menjar	ah	92	Un temps sempre feien sopes, n'hi ha d'estiu, de matances i de normals.
Per a menjar	ah	116	Encara feim galletes de pa, i les menjam amb sobrassada o confitura.
Per a menjar	ah	149	Encara feim galletes de tova.
Per a menjar en temps de fam	ah	123	Deien pa i gatzoll, però el gatzoll és el ganivet per a veremar.
Per a saber si està bé de sal	ah	100	Fer que un ou suri.
Per a saber si està bé de sal	ah	197	Posar un ou fet del dia.
Per a saber si està bé	ah	128	Posar un ou a dins l'aigua, i havia de sortir una mica la closca.

de sal			
Per alimentar les ovelles	aa	109	Normalment a l'estiu mengen gra.
Per arrebossar	ah	105	Pa ratllat, pa passat fet bocins, torrat i capolat.
Perquè un aliment fort no repeteixi	ah	60	Menjar-lo amb un altre aliment dolç. Per exemple, menjar llonganissa, sobrassada o camallot amb una confitura.
Sobre els conills	aa	97	Tenen molt bona barra, se mengen quasi totes les herbes i, si tenen molta gana, fins i tot els seus fems.
Sobre les ovelles	aa	34	Si posàssim unes ulleres verdes a les ovelles s'ho menjarien tot. Els hi agrada tot lo verd.
Sobre els esclata-sangs	ah	171	De petites anàvem a plegar esclata-sangs: cames-seques, picornells, girgoles, orelles de llebre, peus de rata, cames-blaves, esclata-sangs... Tot això se pot menjar.
Preparació de les herbes	ah	183	Feim herbes de més de vint herbes diferents, tot a base d'herbes aromàtiques, un diumenge de lluna vella de maig.
Preparació de les herbes	ah	184	Feim herbes de més de vint herbes diferents, tot a base d'herbes aromàtiques, un diumenge de lluna vella de maig.
Preparació de les herbes	ah	185	Feim herbes de més de vint herbes diferents, tot a base d'herbes aromàtiques, un diumenge de lluna vella de maig.
Per a preparar la carn	ah	143	A la xulla i el morro torrat el posaven amb aigua asserenada per a rentar-la.
Per a rentar la xulla i el morro torrat	ah	143	Rentar amb aigua asserenada.

6.3. Altres usos

ÚS	FONT	DESCRIPCIÓ DE L'ÚS	CITACIÓ
Altres informacions	227	Per a agafar els corbs	Preparar cordes i vidres de mirall, robes de colors, olles enterrades sense tapadora amb menjar. Els corbs fan molta olor i duen molts paràsits.
Altres informacions	227	Per a buidar una bassa de granots	Fer un rotlo amb saliva d'una persona que ha nascut dia 25 de gener a la bassa, i si hi havia granots, tots buiden.
Altres informacions	201	Per a sanar el passador	S'ha de fer quan les banyes t'agradin i en lluna vella. Les banyes ja no creixen més.
Altres informacions	226	Per a sanar els porcs	Per a sanar els animals triaven la lluna prima, així no sagnaven tant, no derramaven tant.
Artesanal: elaboració d'instruments musicals	143	Per a fer instruments musicals	Els instruments musicals d'abans eren les castanyetes, culleres de fusta, una botella d'anís que rascaven, bastons, una guitarra i, si hi havia sort, hi havia un guitarró. El tamborí i el flabiol, i les xeremies.
Assaonador de pells	201	Per a adobar pells	Tractar amb sal.
Assaonador de pells	227	Per a tractar el cuir	Tractar amb sal i alum (es comprava a les drogueries en forma de pols).
Creences i pràctiques magicoreligioses	123	Per a protegir dels llamps	Les estelles de la fusta dels arbres que han estat ferits de llamp protegeixen la casa dels llamps.
Domèstic: ajudes a la llar	80	Per a arreglar mobles	Fregar amb pròpolis.
Domèstic: ajudes a la llar	208	Per a fer bugada	Fer servir cendra cernuda.
Domèstic: ajudes a la llar	228	Per a fer lleixiu	Fer servir cendra.
Domèstic: ajudes a la llar	233	Per a fer lleixiu	Fer servir cendra.
Domèstic: ajudes a la llar	57	Per a fer sabó	Fer servir la cendra del foc.

Domèstic: ajudes a la llar	62	Per a fer sabó	Quan es moria un porc, el tallàvem per a fer sabó.
Domèstic: ajudes a la llar	62	Per a fer sabó	Amb grassa animal i oli de sal que compràvem.
Domèstic: ajudes a la llar	62	Per a fer-se nets	Aigua i sabó i res més.
Domèstic: ajudes a la llar	230	Per a guardar els olis preparats	Millor fer ús de botelles de vidre negre.
Domèstic: ajudes a la llar	208	Per a guardar roba	Bolles de gas.
Domèstic: ajudes a la llar	213	Per a netejar-se després d'anar del cos	Amb un sac o un paper de diari.
Domèstic: ajudes a la llar	87	Per a rentar	Posar cendra a dins una alfàbia o un <i>barreño</i> i omplir-la d'aigua. Amb això hi rentàvem.
Domèstic: ajudes a la llar	180	Per a rentar	Feien lleixiu amb cendra.
Domèstic: ajudes a la llar	179	Per a rentar les persones	Amb lleixiu verna, fet amb cendra i colat.
Domèstic: ajudes a la llar	13	Per a rentar les ungles	Amb aigua i sal.
Domèstic: ajudes a la llar	208	Per a rentar llana	Amb cendra i sosa.
Domèstic: ajudes a la llar	208	Per a rentar matalassos de gent morta	Amb sosa rebaixada.
Domèstic: ajudes a la llar	208	Per a rentar roba	Sobretot per a gent major que tenen infeccions. Amb bicarbonat.
Domèstic: ajudes a la llar	208	Per a rentar roba	Hi havia unes escames que se deien <i>palo-sabó</i> .
Domèstic: ajudes a la llar	213	Per a rentar roba	Amb cendra de foc.
Domèstic: ajudes a la llar	208	Per a rentar sotanes	Amb carbonat.
Domèstic: ambientadors	73	Per a posar als armaris	Bolles de gas.
Fuster: construcció	39	Per a construir una barca	Anar a tallar la llenya al gener.

d'embarcacions			
Fuster: ús fuster	169	Per a fer telers	Amb fusta del nord.
Literatura oral popular	36		En castellà diuen "Con abril lluvioso, hace un mayo florido y hermoso".
Literatura oral popular	36		No hi ha finca dolenta si l'administrador és bo.
Literatura oral popular	40		Fulla nova, lluna vella. Fulla vella, lluna nova.
Literatura oral popular	40		Sempre sembrar els divendres, que no té lluna.
Literatura oral popular	40		No deixis les velles per les novelles.
Literatura oral popular	41		Sofrir per embellir, i comportar per guapo tornar.
Literatura oral popular	45		Qui té bo vola, i qui no redola.
Literatura oral popular	47		Per anar a Lluc havies de passar pel salt de la belladona, que és un penya-segat que conta la història d'un matrimoni que anava a veure la mare de Déu i ell se volia desfer de la seva dona, la va tirar pel penyal i segons ell la va matar. Resulta que quan va ser a davant la mare de Déu hi va trobar la dona, un miracle.
Literatura oral popular	49		Se diu que Felanitx ve de fenàs, però n'hi ha que diuen que ve de calze.
Literatura oral popular	57		És una oració per a sembrar una planta: "Jo te fic, Déu t'aferr i Santa Llúcia et tregui els ulls".
Literatura oral popular	80		Això és una cura de ca.
Literatura oral popular	80		Un arbre que perd la fulla s'ha de tallar en lluna vella, i un arbre que no perd la fulla, en lluna nova.
Literatura oral popular	109		Jo per a les ovelles som tres coses: l'amo, el pastor i el manescal.
Literatura oral popular	123		Antigament deien "és bo per necessari", sense indicar per a què concretament servia un remei.

Literatura oral popular	142	Madoneta jo per vos/ qualsevol cosa faria/ però per sa vostra fia/ a una creu moriria com <i>Cristo</i> per als pecadors.
Literatura oral popular	142	Si és Catalina voldria/ es nom poder-li mudar/ perquè una en vaig festejar/ set anys i vint-i-un dia/ i quan li vaig demanar per comptes de casar/ em va dir que no em coneixia.
Literatura oral popular	149	Les formigues són el dimoni vironer.
Literatura oral popular	150	Mala herba mai mor.
Literatura oral popular	151	Frega't aquest ou per l'ull i tendràs la vista clara. Vol dir "si ets beneit, veuràs lo que te vull dir".
Literatura oral popular	151	L'apotecari vell de la cartoixa de Valldemossa deia sempre "ja és de <i>razón</i> , fins que caigui" quan les dones li deien que les hi havia de fer bon pes.
Literatura oral popular	155	Els sermons dels capellans/ tots acaben en bassina/ compren cotxes i benzina/ a damunt els vilatans.
Literatura oral popular	156	Sant Marçal és el patró de Marratxí i diuen que "Sant Marçal cura de dolor i de tot mal".
Literatura oral popular	168	Fer sa farina blanca, emblanquinar.
Literatura oral popular	188	Pina ja no és Pina/ Pina és una ciutat/ han posat electricitat/ i un motor de fer farina.
Literatura oral popular	189	Qui va a Pina, qui no duu dinar, no dina. I qui en duu, se'n va dejú.
Literatura oral popular	190	Els set metges de Pina curaren una fadrina que no podia pixar.
Literatura oral popular	196	Caga més un bou que cent oronelles.
Literatura oral popular	201	A poble que vas, usança que trobes.
Literatura oral popular	202	Morta l'aranya, mort el verí.

Literatura oral popular	208		El primer ou que feien les gallines te'l passaves pels ulls i te deien: "Frega't aquest ou perquè lo que veuen d'ulls, fan de mans".
Literatura oral popular	208		Bona cadira seu, bona ventura espera.
Literatura oral popular	223		Antigament deien "s'ha mort d'un còlic tancat", però no sabien ben bé què era.
Literatura oral popular	196		Benvolguda Esperança/ que ses herbes vagin bé/ si tu m'has de menester/ ho faré amb benaurança.
Maneig agrosilvopastoral: ús agrícola/ hortícola	108	Per a abonar	Posar fems d'ovella, o millor guano, que no ve amb tantes llavors.
Maneig agrosilvopastoral: ús agrícola/ hortícola	162	Per a enriquir o protegir el sòl	Escampar palla.
Maneig agrosilvopastoral: ús agrícola/ hortícola	141	Per a fer formiguers	La llenya que quedava de fer el formiguer s'escampava.
Repel·lents	88	Per a desinfectar els conillers	Tirar <i>sotal</i> [Zotal®] als conillers.
Repel·lents	168	Per a espantar els dragons	Fer un rotlo amb saliva d'una persona que ha nascut dia 25 de gener. Si neix dia 15 de gener, la saliva bona només serveix per un mateix.
Repel·lents	216	Per a mantenir una aranya o un escorpí encerclat	Aplicar saliva d'una persona que ha nascut el dia de la conversió de Sant Pau.
Repel·lents	186	Perquè no hi anessin els bitxos	Fer un rotlo amb saliva d'una persona nascuda el dia de la conversió de Sant Pau.
Ús halièutic	227	Per a fer puu	Agafar un bolic de xarxa de pescar i bullir-la amb llet, amaran-la. Fermar el bolic a una corda i aguantar-la amb un suro perquè es mantengui recta. El puu viu allà on hi ha alga [<i>Posidonia oceanica</i>], i a cada metro se posa un suro, que no pegui a l'arena. De

			tant en quant anar amb una senalleta d'espart bastant grossa i espolsar el puu que hi ha aferrat al bolic dins la senalleta.
Ús halièutic	118	Per a tirar abans de pescar	Tirar arengada mig pudenta, arengada amb pa. Llavors tiren l'esca.

6.4. Opinions sobre la medicina popular

FONT	CITACIÓ
1	Els animals es curen sols perquè saben quines herbes han de menjar quan estan malalts.
3	Jo sóc especialista en plantes que van bé per als bronquis perquè el meu marit en patia.
8	La malaltia és psicològica, i lo de les plantes també. Jo quan m'aixeco me menjo un bon tros de pa amb sobrassada i tenc 99 anys, dec ser l'home amb l'estómac més fort d'Artà.
10	Hi ha molts remeis amb plantes, però costa recordar-los perquè ara no es fan servir gaire, per no dir gens.
10	Les herbes són més lentes que les pastilles.
11	És l'aigua bullida la que cura tots els mals.
19	Jo vaig aprendre de plantes guardant cabres, i de nin estant amb ma mare i la padrina dins la cuina.
29	Jo no ho dic a ningú que prenc plantes (ni al metge!) perquè n'hi ha que se'n riuen.
29	Jo utilitzo plantes perquè hi crec, i és lo que me va millor.
29	Abans a Artà hi havia dos metges, i tenien vacances. Ara, sempre n'hi ha dos o tres que guarden i no donen <i>abasto</i> . La gent es curava amb plantes i estava poc malalta.
30	Amb les plantes, si hi tens fe curen, si no, no.
31	Fa molta pena quan vas a un lloc que sabies que hi havia una planta i veus que no hi és perquè hi han posat ciment. N'hi ha prou en mirar les síquies:

	no n'hi ha cap que dugui aigua.
33	Una sempre es fixa més en les plantes que curen malalties que li són més properes.
37	Els animals no tenen experiència, però de la seva naturalesa tenen coses bastant llestes.
37	Lo que dones als porcs ho pots donar a les persones, perquè ens asseblem molt.
37	Antigament posaven calentor als cops i ara hi posen gel.
39	Tot lo antic s'ha perdut.
39	Tot lo d'abans anava bé perquè no hi havia res més, però anava més lent.
39	Avui ja hi ha uns esprais que fas zuc-zuc i ja està, és molt pràctic.
40	La medicina ha anat augmentant i tot se fa a base d'apotecaria i medicina controlada.
41	No hi ha cap planta que faci tornar a sortir les dents, i mira que he provat de tot.
44	Ara no sents ningú que tengui cucó.
44	Ara lo que hi ha molt són polls, sobretot en començar l'escola.
45	Nosaltres som iguals amb una comparança darrera els animals.
45	Avui els al·lots no saben res del camp, només miren llibres i dones.
47	No se'n poden riure de les plantes perquè tot surt de les plantes i abans només s'empleava això.
47	Aquest remeis amb plantes contats ara als joves fins un cert punt pareix un <i>cuento</i> , però és que ho és tot un <i>cuento</i> .
47	Totes aquestes coses eren sistemes de gent que en aquells temps s'havien d'arreglar amb l'experiència que podien tenir els seus avantpassats. Eren coses de cinquanta o seixanta anys enrere de les nostres mares i padrines.
47	Tot lo bo s'ha perdut per mor del ritme de vida.
48	No se'n poden riure de les plantes.
49	A la muntanya s'empleen més herbes, amb més condiments.
49	El qui va inventar les herbes tenia la intenció de fer més digeribles els plats.

49	Els caragols necessiten moltes herbes perquè són molt indigests.
49	Per a dissimular, els que llevaven fics resaven una oració, però tal oració no existeix.
49	Quan tenies mal antigament no anaves al metge, anaves a les monges.
51	Encara que siguin plantes amb mal gust, si s'han de prendre se fa un sacrifici.
51	Sé moltes plantes que van bé, però ara vaig a lo ràpid, a les pastilles.
52	Les herbes no tenen efectes secundaris, en canvi les medicines sí.
53	S'haurien de prendre més herbes.
53	Un temps feien una cosa: deien "aquesta persona no està bé, idò meam prova això", i si no li anava bé allò provava una altra cosa. Havien de passar amb lo que tenien.
53	Els animals no mengen res que sigui dolent. Si peguen bocinada i no és bona, l'escupen.
53	Un temps la gent es regia molt pels animals i feia provar als animals lo que no volien, i lo que no volien era dolent.
53	D'aquí a <i>equis</i> anys les plantes que deim la gent no les coneixerà, no sabrà què són.
53	Es perdran els noms de les plantes i n'hauran de posar de nous.
54	Tota l'herba que se mengen els animals, se pot menjar les persones perquè tenen propietats.
54	Hi ha moltes informacions que se perden i no s'empleen. És molt pràctic una pastilla, clec i ja està, però això de les plantes és una feina de lo que feien les padrines: el cassolí a damunt el caliu i glec glec, sempre olletes en marxa a damunt el fogó.
54	Abans hi havia una gent, com a bruixes, que endevinaven o curaven, curanderes, i anaven a base d'herbes.
54	Xerrant, xerrant, te torna venir lo que fa trenta anys que no has xerrat.
62	Antigament quan tenies febre te tapaven i ara te posen en remull.
71	Els cans encara tenen cucs, les persones ja no.
72	Quan vas per foravila i veus tantes herbes dius: això ha de ser bo per qualche cosa, i aquesta altra bona per una altra cosa... Si tu prens una herba i no la coneixes, a lo millor te'n vas a veure Sant Pere.

75	Ara ja no hi ha cucs.
87	Les plantes me varen curar, no sé si m'havien de curar o no, però a un altre ja li havia anat bé.
88	Antigament ens aferràvem a tot, també a les fruites que maduraven i no les deixàvem caure.
91	Quan va venir sa penicil·lina se'n varen anar els bonys.
97	Antigament tot eren remeis casolans. A darrera l'església hi havia sa farmàcia de Bunyola i jo hi he anat moltes de vegades i només despatxaven, només tenien quatre <i>polvos</i> , un poc de carbonat, i perborat i aquestes coses. Jo hi he anat a cercar dues aspirines i tenien un tubet, un tubet d'aspirines, i te despatxaven dues aspirines... te les embolicaven amb un paperet d'aquells de seda, i per envant, i no anaven a cercar... i injeccions, no en posaven quasi mai... en posar injeccions ja podies dir "està llest".
100	N'hi ha que no hi creuen i a jo me va molt bé, i un ha de fer lo que li va bé, baldament se'n riguen o trobin que són dois, cadascú és cadascú.
100	Tot lo de les herbes s'hereta de les persones majors.
106	A les plantes les collien per necessari.
114	Les medicines d'abans es feien d'herbes.
114	Això de les plantes per a curar és de l'any u.
115	Un temps s'empleaven més les herbes perquè no anaven tant de metges.
135	Jo tot lo que culc és de dins ca nostra. No ho dic al metge que en prenc, i què he d'anar dir a les velleses? Si li digues, crec que me diria: "Si te va bé, segueix".
142	Abans hi havia moltes buranyes i bonys. La buranya és un bony que s'infectava.
144	Les ventoses les posaven els curanderos perquè eren delicades. Si s'aferraven massa te podien cremar.
146	Va néixer dia 24 de gener i a vegades ha provat de posar-se saliva i no li ha fet res.
151	Les herbes medicinals eren catalogades com "herbes bones per a necessari".
158	Abans quan estaves malalt anaves a les monges de Sencelles.
160	Tota la gent que tocava aquests temes de curar amb herbes ja són morts.

163	Les plantes de devora la mar són més aromàtiques, i les de muntanya més medicinals.
165	La padrina llevava fics, però ara nosaltres no en sabem.
168	Els sabers sobre plantes estan molt lligats a la pagesia.
169	Per una dona, les herbes que se preparen amb cassalla són massa fortes.
170	A ca nostra sempre hi havia aquestes herbes preparades.
183	A l'any, les herbes caduquen.
183	Si prens o fas una cosa sense ser positiva, sense creure-ho, no t'anirà bé. Se tracta d'agafar rutines i acostumar-s'hi.
193	Antigament teníem molts de bonys, ara els nins no en tenen.
202	A Lloret, així com al born de la Soledat de Ciutat, hi havia molta gent d'aquesta que creia en <i>espíritus</i> .
206	Quasi totes les herbes són bones per qualche cosa.
212	Abans hi havia moltes medicines, avui anam al metge, però abans tothom feia coses.
212	Totes aquestes coses ja s'han decantades, avui una pastilleta i au, per avall.
222	Abans la gent es moria i deien "s'ha mort d'un còlic miserere".
226	Això d'herbes és cosa de curanderos.
226	Jo no sóc gens incrèdul amb aquestes coses.

6.5. Records

FONT	CITACIÓ
35	Ma mare va ser de les primeres que la van operar amb penicil·lina. Devia ser pels anys 40.
44	Na Picona en sabia molt d'herbes, i tenia una feinada de gent.
45	A les possessions feien sis o set peces de formatge amb un pic.
47	Antigament pastaven pa i aguantava vuit dies. Ara els joves el volen fet de cada dia.
47	Antigament treien aigua amb una sínia i dues bísties i omplien el safareig.
62	En aquell temps els homes no feien res a dins ca seva.
71	La flor de sofre era groga, guapa, i quan la fregies l'estrenyies i feia cric, a mi m'encantava jugar-hi.
100	Quan un amo de possessió volia entrar a per amo, feia un contracte amb el senyor, una renda, i si era un lloc d'olivar li havia de donar al senyor, per exemple, 50 litres d'oli, 30 quilos d'oliva blanca, 30 quilos d'oliva negra. També tenia un contracte d'arreglar l'olivar: cada sis anys s'havia d'exsecallar, cada tres treure les penyades, havies de eixarmar els cards de davant. L'oli havia de ser sempre de la primera premsada.
100	A les bísties les cuidavem més que una persona. No t'asseies a la taula que no haguessis arreglat les mules, el matí beure, el migdia beure i el vespre beure aigua (a l'estiu, a l'hivern només dues vegades). El matí menjaven palla, el migdia una escudella i el vespre una senalla.
102	La que en sabia molt de plantes a Santa margalida era l'apotecària vella, la mare de na Rosa.
103	Antigament a deu anys ja mos llevaven d'escola i anàvem a jornal cada dia a guanyar dues o tres pessetes. Anàvem a jornal una tropa d'al·lotets a reblar, a plegar macs. Fèiem feina tot lo dia a matar i mos posaven la senalla damunt el cap i la traginàvem, la dúiem a dins un carro perquè llavors no hi havia tractors ni remolcs.
103	Igual que ara llauraven amb tractors, abans llauraven amb arades, amb bísties, i no remolcaven tant la terra.
111	Llavors no esquitxaven, havies de collir la mala herba de dins el sembrat amb xapetes, i tot això ho reconvertien en carn, servia d'aliment als conills o a la vaca. Tot es reciclava, ho transformaven, tot ho aprofitaven.

111	Les cases antigament estaven molt ben pensades. La llenya la posaven a l'aire, en ploure es banyava però llavors eixugava i feia d'enramada als fems.
111	Hi havia un <i>curandero</i> a Sant Joan que li deien en Tomàs del carrer Nou.
112	A Sant Joan hi havia un home que posava les mans, li deien Jaume Cotanet.
141	La llenya dels formiguers s'escampava.
142	Abans d'una capsa de sardines en feien una jugueta.
142	En temps del meu padrí feien formiguers. Devers l'abril o maig feien terrossos amb feixos de llenya (normalment l'exsecallada de l'ametler) i feien formiguers. Feien un feix de llenya, hi posaven terrossos damunt i cremaven, i allà anava tot molt més bo.
144	Des de sempre hem fet les matances el primer dissabte després de Tots Sants.
160	Ara molts d'horts han quedat abandonats perquè la gent se'n va als hotels o enlloc.
160	A Muro, madò Gelaberta desenfitava i curava ossos romputs, i de cremat.
160	No hi tornarem enrere, lo que noltros teníem quan érem petits, allò era crisi, i fam... perquè jo he vist menjar tres una arengada. No eren bromes, no... just just per menjar i sense doblers... i ara hi ha hagut massa de tot, tot sobra... i només hi havia feina, feina i feina... i ara molta de gent no sap què és sa feina.
161	A Muro hi anava un <i>curandero</i> que sempre anava gat però tenia molt d'èxit. En una ocasió que un home tenia molt de mal li va receptar un remei, però segons ell hagués estat millor que li donés un pollastre (tenia mal de gana).
165	A Montuïri hi havia una dona que si te torcies un peu hi anaves i t'arreglava.
166	Hi havia una curandera a Santa Maria que li deien madò Apol·lònia Vinagre.
166	En Miquel Lleter, de Santa Maria, sabia llevar fics.
170	Antigament anàvem molt a cercar llenya.
179	Si hi ha cel, les dones d'abans hi deuen ser perquè només per a rentar tenien molta feina.
179	Abans no hi havia escola els dijous, i les mares ens feien anar a cercar aigua.
181	A Sineu hi havia un <i>curandero</i> , de Son Torelló.
186	En aquell temps havies de mirar un poc ses coses perquè no hi havia res més.

186	Les ovelles, n'hi ha que avorreixen els mens i hi havia persones que feien que les ovelles volguessin els mens.
186	Hi havia una dona a Manacor que li deies des cremat i t'ho curava.
187	Des d'Algaida duien a vendre la palla a Sant Jordi i a Palma, que hi ha una plaça que se diu "des pes de sa palla".
188	Antigament hi havia molta beneitura: havien de pujar els sacs damunt la sala, i llavors els havien de tornar a davallar.
197	Antigament feien cendrers, cremaven llenya per a fer cendra.
202	L'amo en Bernat Xoroi sanava els porcs de tot el poble de Lloret.
208	Per quan mos havíem de banyar posàvem una ribella grossa de porcellana amb esperit de 90 graus o de 95 i allò feia una flamarada i feia claror i calentor.
212	El patró d'Estellencs és Sant Joan Baptista, però als antics no els hi anava bé fer festa el dia de Sant Joan perquè havien de collir el blat, o havien de batre... i varen dir: "Idò per Sant Joan Degollat, quan el mataren". I feim festa el 29 d'agost.
213	Quan nosaltres érem al·lots tothom feia carbó.
213	En aquell temps hi havia quatre barques a Estellencs i n'hi havia un que venia el peix. I un duro era un duro.
213	Mon pare vivia de fer sabó i l'anava a vendre al barri de les prostitutes de Palma.
217	Jo me pareix que en comptes d' <i>adelantar</i> ens hem <i>retrassat</i> molt.
217	Un temps se'n morien molts d'un còlic tancat, però no era un còlic tancat, se morien d'apendicitis esclatada.
217	Sempre començaven a tallar els arbres per Nadal perquè és lluna nova, el dilluns de Nadal. Feia una fretada.
217	Antigament hi havia molts de carboners als pobles. Feien net les garrigues i quedaven netes perquè tallaven un arbre vell, ho feien net i hi amollaven cent o cent-quaranta porcs, i ara no hi poden passar de brutor que hi ha.
219	A Puigpunyent moltes persones se dedicaven al carboneig.
220	Abans tota la fruita i la verdura tenia més gust, i s'aprofitava tot.
222	Al port d'Andratx hi havia una dona que li deien Sa Comareta que curava del foc de la boca.
226	A dins el terme de Manacor hi havia dos curanderos, un li deien en Moreió i l'altre en Tafal, molt bons.

169	A Esporles n'hi havia que feien teules.
170	A Esporles les fàbriques donaven vida al poble, de flassades i de roba, i una que feia paper.
166	A Santa Maria hi havia una curandera que li deien madò Apol·lònia Vinagre.
142	El canya-valls es va inventar a Felanitx. També es diu rasca de canya o <i>carajillo</i> . Enguany fa 50 anys del canya-valls com a marca. A la fàbrica hi feien licors de tot tipus, bullint fruites.

6.6. Referències als canvis en els procediments de preparar remeis

FONT	CITACIÓ
36	Sempre cercaven que no fes colla, o sia, tres o cinc, imparell, això és una mania que tenia la gent un temps.
37	Sempre hi has de posar tres brotets, això és un misteri antic. O tres, o cinc, o set.
46	Antigament per a fer pomades feien servir sagí de gallina, greix de porc i greix de bou.
51	La tisana es fa mig, tot d'una que pren el bull es tanca i sol bull una estona més i la deixen reposar cinc minuts. Si bull molt lleva les propietats i és molt important tapar-ho, perquè la bavor que surt és l'essència de la planta medicinal, lo que s'aferra a la cobertora, això ha de tornar a davallar.
54	Sempre s'han d'agafar els ulls imparells: tres, cinc, nou. Això deu ser cosa de bruixes, supòs.
124	Si se pot fer amb infusió vol dir que també és comestible.
128	En aquell temps sempre ho feien bullit i va ser de més grans que varem aprendre que s'havia d'escaldar.
143	No és fàcil assecar herbes aquí perquè sempre fa boires.
143	Per a fer les confitures: tallar la fruita, posar el sucre damunt i quan el sucre s'ha dissolt llavors posar-la al forn, a poc a poc, encenent i apagant, i quan ja està ben confitada, que ja és espessa, s'empota, bullint el pot abans i després. Sempre afegir una tallada de taronja o de llimona.
146	Si l'herba és seca, preparar-la amb infusió, posar-la a lo darrer. Si és verda, bullir-la en decocció.

151	Quan me diuen que me posi gel no m'ho crec, va millor la calor perquè dilata i fa amollar.
151	Abans no deien "te prepararé una tisana", deien "te faré una tassetta".
168	No és el mateix bullidura que escaldadura.
168	Qualque planta l'assecaven al forn, i les altres les penjaven a l'ombra. El forn ha de ser mort perquè si no es cremen les herbes. L'ús escalonat del forn seria: quan tens el forn viu, fer el pa; després, el rostit, després les coques i els cocarrois, i després ja es pot emplear per a assecar les plantes.
223	Ara només escalden, abans bullien.
230	Millor liniment que bàlsam, per a fer fregues.

6.7. Sobre algunes creences

FONT	CITACIÓ
40	Al gener i a l'agost no fa falta mirar la lluna perquè no tenen lluna.
40	Sembrar de lluna nova tot lo que vols que creixi per amunt, i de lluna vella tot lo que vols que creixi per avall.
45	Hi ha diferències entre la lluna nova i la lluna vella. Millor sembrar lo que ha de créixer en lluna nova, i la llenya de lluna vella (si és un arbre que li cau la fulla).
62	Un temps quan tenien febre no els deixaven beure res.
62	Un temps quan tenies la menstruació no te podies dutxar, ni banyar, ni escurar, ni tocar res d'aigua. Ni fer matances, perquè deien que la sobrassada tornava dolenta. Tot era sagrat en aquell temps.
76	El divendres sant ningú fa feina. Els ocells no duen busques en el niu.
76	Si una gallina fa un ou en divendres sant, no torna dolent.
76	Les herbes es fan el mes de maig, quan hi ha la flor nova.

78	Si vols que una llocada vagi bé sempre hi ha d'haver ous imparells.
78	Tot lo que se fa de terra per amunt l'ha de sembrar de lluna nova, i lo que se fa de terra per avall l'ha de sembrar de lluna vella.
78	La lluna de fulla caiguda l'has de tallar sempre en lluna vella, i la fulla perenne de lluna nova.
99	Tot arbre que perd la fulla s'ha de tallar de lluna vella, i els que tenen fulla tot l'any de lluna nova.
100	Se n'han de posar set, o cinc, nou, onze... Han de ser imparells. Ventura és un doi, n'hi ha que diuen que són bruixeries.
104	A vegades dius que hi has de posar cinc bocins, que no faci parella.
115	Diuen que no ha de ser <i>par</i> , ha de ser imparell.
130	Penjar una ferradura darrera la porta, i els doblers no s'acabaven mai.
141	La saliva dels que han nascut el dia de la conversió de Sant Pau és bona.
142	Si fas net amb les mans allà on beuen les gallines, se crien fics.
142	Si fan un rotlo amb saliva dels nascuts el dia de la conversió de Sant Pau a un animal verinós, no surt del rotlo.
151	Pols de sang de regla per a fer mal als homes, els feia tornar <i>locos</i> . Forma part de la recepta del mal bocí.
151	A Valldemossa deien que hi havia bruixes i sortien de nit a cercar mandràgora. Segons un metge, tant si s'agafa de nit com de dia, la mandràgora és igual d'al·lucinògena.
151	A Valldemossa deien que hi havia bruixes que anaven a cercar terra de cementeri.
151	Tirar aigua beneïda a algú que li han donat mal bocí, calma els atacs.
151	No puc dir qui són les bruixes del poble, perquè encara hi ha família, però ma mare m'ho havia dit.
209	L'aigua de les gallines feia fics.
212	Jo amb tot això de sants no hi crec molt, jo he sembrat quan he trobat i m'ha sortit igual.
226	Els animals que són nats el dia de la conversió de Sant Pau, no hi haurà cap animal verinós que li faci res, no els picarà cap animal. També val si és de la vuitena.
226	Durant el canvi de lluna el doble d'ovelles tenien el me.

227	Si una lloca pon els ous el dijous o divendres sant, aquests ous no neixen.
80	Si és un arbre que perd la fulla (a l'hivern se'n va la fulla), l'has de talla en lluna vella. Si és un arbre que no perd la fulla, s'ha de tallar en lluna nova.
